
3 1761 09702335 2

INLEDNING

TILL

EUROPAS OCH AMERIKAS

STATSKUNSKAP

AF

WILHELM ERIK SVEDELIUS
SKYTTEANSK PROFESSOR VID UPSALA UNIVERSITET

SENARE DELEN

UPSALA
W. SCHULTZ.

UPSALA, 1876.
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET.
ED. BERLING.

Förord.

Till det förord, som åtföljde första delen af detta arbete, är ej mycket att tillägga, men väl kan det vara kanske ej onödigt att erinra om ett och annat, som då yttrades.

Först och främst är hela boken en »inledning». Det står så på titelbladet och det är så. Boken är skrifven för deras räkning, som förut veta intet eller ej mycket om hit hörande saker, så ock för dem, hvilka äro hugade för ett mera inträngande studium, som i en allmän öfversigt af hufvuddragen kan hafva en behöflig grundläggning. Vår litteratur är fattig på böcker, som tjena för dessa ändamål, derföre må det vara förlåtligt att denna bok har blifvit skrifven. Är boken någorlunda brukbar så är allt godt och väl, är han åter obrukbar, så ligger i det misslyckade försöket en upmaning för andre författare, att »göra't bättre». Det har ofta händt författaren af denna bok, att han har fått taga kännedom om böcker, mot hvilkas innehåll och skrifsätt han har haft mycket att anmärka, men sällan har det händt honom att han träffat någon bok, af hvilken ej någon lärdom likväl varit att inhemta eller som ej innehållit någonting brukbart. Derföre tänker författaren att så kan äfven förhålla sig med det han sjelf skrifver.

Vidare yttrades i det förra förordet, att det kan efter olika tycken bedömas, huru vida »inledningen» är för lång och vidlyftig eller för kort och knapphändig eller möjligtvis lagom stor. Säkert är att det är svårare att begränsa ett arbete sådant som detta än att utsträcka det samma i en omätlig vidlyftighet. Hade framställningen kunnat göras mera utförlig skulle författaren i visst afseende vunnit derpå. Ty då hade det blifvit möjligt att mera fullständigt förklara vissa yttranden, hvilka nu blott innehålla antydningar och det skulle då varit lättare att undvika missförstånd.

Det talades också i förra delens förord om svårighet att undvika omsägningar. Denna svårighet har i denna senare del varit nästan ännu mera oundviklig. Så t. ex. i redogörelsen för de särskilda dynastiernas härkomst och huru de kommit till sin magtegande ställning har det icke kunnat hindras att samma innehåll har till en del återkommit, som förut omtalades i den korta öfversigten af hvarje stats historiska upkomst. Men författaren tror just icke att någon skada dermed är gjord. Ty fastän talet handlar om samma sak, handlar det likväl om den saken, ur olika synpunkter betraktad, och frågan, som skulle besvaras, är icke den samma på båda ställena. Hon lyder på ena stället så: huru hafva de särskilda staterna hvar för sig upkommit? på andra stället lyder hon åter så: huru hafva Europas nu lefvande dynastier upkommit?

Såsom i förra delen så är ock i denna del framställningen mera utförlig på vissa ställen, i andra stycken åter kortare. Skilnaden beror hufvudsakligen på den föreställning författaren hyser om de särskilda ämnenas större eller mindre vigt och allmänna betydelse. Det är väl i sin goda ordning att dynastierna Bonaparte, Bourbon, Habsburg-Lothringen m. fl. betraktas med något större upmärksamhet än t. ex. dynastierna Reuss och Lippe. Det amerikanska statsystemet är också mycket kortare behandladt än det

europeiska. Ty med allt erkännande af Amerikas stora betydelse för menskligehetens framtid kan dock i närvarande tid Amerikas statskick icke för Europeer hafva samma interesse som Europas. Det är sant att ett undantag från detta omdöme får göras för de Förenta Staterna i Norra Amerika. Deras historia och statskunskap är fullkomligt lika förtjent af upmärksamhet som något som helst bland länderna i Europa. Derföre har också ett deremot svarande utrymme blifvit åt dem i denna »inledning» egnadt.

Slutligen har det velat visa sig, att ehuru meningen endast har varit att inleda läsaren i Europas och Amerikas statskunskap, sammanhanget dock fordrade att icke lemna de öfriga verldsdelarne aldeles obetraktade. Men åt dem har dock i ett så begränsadt arbete som detta blott en mycket hastig blick kunnat egnas. Derföre hafva de icke heller blifvit nämnda på titelbladet.

Sverige har i denna del likasom i förra delen blifvit intaget i den allmänna beräkningen af Europas beståndsdelar, men är deremot uteslutet ur det hufvudstycket, som handlar om hvarje särskild stats historiska upkomst, statsförfattning och beståndsdelar. Orsaken, hvarföre så har skett, är lätt att finna. Sverige bör i en svensk bok, skrifven för Svenskar, framställas mycket utförligare än som här kunnat ske. Ett särskildt arbete om Sverige vore behöfligt.

Slutligen borde författaren kanske tala något om fel och brister och bedja om ursäkt. Somlige författare pläga så göra. Det tjenar dock ej till mycket. Ty när en menniska talar mycket om sina egna brister och fel är fara värdt att man icke tror honom rätt d. ä. man tror icke att han menar upriktigt. Den verkliga anspråkslösheten talar icke gerna om sig sjelf. Att författaren icke är aldeles blind af egenkärlek torde visa sig af första stycket i detta förord. För öfrigt är det så, att om en bok är mycket dålig, är det oförsvarligt att hafva utgifvit honom och det felet

blifver icke uphjelpt genom det att författaren talar derom. Är boken åter brukbar, behöfves ingen ursäkt om också der icke kan finnas något anspråk på synnerligt beröm.

Ett och annat misstag i upgifter bör anmärkas, som författaren sjelf har uptäckt sedan det var för sent att rätta felen. Der står vid jämförelsen mellan det ryska och det engelska väldets geografiska utsträckning p. 46, att Ryssland i Asien utgör 290,376 : 319 geogr. qv.-mil hvaraf skulle följa en totalsumma för hela ryska riket = 387,959 : 689. Detta är misstag, de rätta siffrorna återfinnas på ett annat ställe (p. 146). — Ett annat fel är att — p. 125 — staden Stockport i England blifvit räknad bland städer i grefskapet Lancashire. Detta är oriktigt, Stockport ligger i grefskapet Cheshire, men så nära gränsen mellan grefskapen, att denna stad verkligen kan räknas i samlingen af de stora städer, af hvilka grefskapet Lancashire är upfyldt. — Slutligen må nämnas att alla arealbestämningar äro beräknade i geogr. qv. mil.

Upsala i December 1876.

W. E. Svedelius.

Innehåll.

VII.

Det europeiska statsystemets nuvarande beståndsdelar.

Det sist afslutade hufvudstycket handlade om de förändringar de särskildta staterna sedan år 1815 undergått i afseende på sina beståndsdelar. Det visar sig att 1815 års fördrag äro i många delar rubbade och uphäfda. En mängd saker hafva skett, som enligt dessa fördrag ej skulle få ske, stater, hvilkas tillvaro fastställdes 1815, hafva uphört att finnas, nämligen vissa stater i Tyskland och de särskildta italienska staterna samt Polen och Krakau; nya stater, som ej funnos 1815, hafva upkommit, Belgien och Grekland, man kunde tillägga Rumenien och Serbien. Andra åter hafva intagit en förändrad ställning, Frankrike, som har blifvit republik, Österrike, som har blifvit ett statsförbund, de tyska staterna, som hafva antagit en helt ny statsform. Vissa stater hafva förlorat beståndsdelar, som de hade, andra åter hafva ökat sitt område, Frankrike har vunnit Savoyen från Italien, men förlorat delar af Elsas och Lothringen till Tyskland. Preussen har vunnit mycket men från Tyskland äro Österrikes tyska länder frånskilda och likaså Luxemburg. Italien har låtit Savoyen frånskiljas; Luxemburg är deladt; Danmark har förlorat en stor del af sitt land till Tyskland; Grekland har vunnit Joniska öarne, som England har afträdt; Turkiet har väsendtligen förändrats genom lydländernas befrielse. Meningen vore nu att öfverskåda statsystemets sammansättning sådan den samma nu befinnes vara efter de förändringar, som timat. Denna öfversigt framställer sig först under formen af en statistisk tabell öfver staternas storlek och folkmängd. Derefter må dylika räkningar utvisa skilnaden i storlek och folkmängd mellan de s. k. stormagterna och de öfriga staterna, så ock fördel-

ningen efter olika statsformer, monarkier och republiker, stater med och stater utan representativ författning, stater med federativ statsform och stater, som äro allena stående, stater med och stater utan kolonialbesittningar, stater med full suveränetet och halfsuveräna stater. Slutligen må betraktelsen stadna vid hvarje särskildt stat, dess beståndsdelar och dess statskick samt dess betydelse inom statsystemet.

1. *Europas stater efter storlek och folkmängd* [1]).

A) *Storlek* i geogr. qv.-mil.

1.	Ryssland: Europ. Ryssland med Polen	90,799 : 56	
	Finland	6,783 : 81	97,583 : 37
2.	Sverige och Norge: Sverige	8,078 : 29	
	Norge	5,751 : 48	13,829 : 77
3.	Österrike-Ungern: Ungerska kronans länder	5,881 : 527	
	Icke Ungerska länder	5,451 : 781	11,333 : 31 [2])
4.	Tyska riket: [3]) Preussen	6,326 : 178	
	Det öfriga	3,492 : 137	9,818 : 31
5.	Frankrike		9,599 : 51
6.	Spanien		9,076 : 22
7.	Turkiet i Europa, oberäknadt lydländerna		6,611 : 3
8.	Stor-Britannien och Irland		5,719 : 84
9.	Italien		5,381 : 22
10.	Rumenien		2,197
11.	Portugal		1,622 : 78
12.	Grekland		910 : 28
13.	Serbien		791
14.	Schweiz		748 : 98
15.	Danmark		694 : 42
16.	Nederländerna	596 : 41	
	Luxemburg	46 : 99	643 : 40

1) Siffrorna äro de, som finnas hos BEHM und WAGNER. Ergänz. heft n:o 41, p. VII.

2) Jfr. p. VII hos BEHM und WAGNER med p. 78, der slutsumman blifver sådan som här är uptagen för hvardera hufvuddelen.

3) Jfr. ofv. T. I. 420—21. Lauenburg är naturligtvis inberäknadt i Preussen.

17.	Belgien	534 : 94
18.	Montenegro	80 : 4
19.	Andorra	7
20.	Liechtenstein	3 : 24
21.	San Marino	1 : 12
22.	Monaco	0 : 27
		177,187 : 68

Härtill komma vidare vissa smärre biländer, som räknas till Europa, men icke äro inräknade i hufvudländerna:

Island och Færöarne (Danmark): Island	1,860	
Færöarne	24 : 2	1,884 : 2
Azoriska öarne (Portugal)		46 : 87
Malta, Gibraltar, Helgoland (England):		
Malta	6 : 71	
Gibraltar	0 : 09	
Helgoland	0 : 01	6 : 81
		1,937 : 88

För att finna Europas hela storlek fordras att slutligen tillägga följande vattensamlingar, som icke äro i ländernas arealsiffror inberäknade:

Asowska sjön	668 : 73
Östersjöns kustvatten	80
Bodensjön	9 : 79
	758 : 52

Hela Europas storlek blifver således . . . . . . 179,884 : 1 [1])

B) *Folkmängd:*

1.	Ryssland: Europ. Ryssland med Polen	71,730,980	
	Finland	1,832,138	73,563,118
2.	Tyska riket: Preussen	24,656,078	
	Det öfriga	16,404,768	41,060,846
3.	Frankrike		36,102,921
4.	Österrike-Ungern: [2]) Icke Ungerska länder	20,394,980	
	Ungerska kronans länder	15,509,455	35,904,435

1) Enligt summeringen hos Behm und Wagner, p. VII.

2) Jfr. Behm und Wagner, p. 78 och om Tyska riket p. 72.

5.	Stor-Britannien och Irland		32,773,000
6.	Italien		26,801,154
7.	Spanien		16,551,647
8.	Turkiet i Europa, oberäknadt lydländerna		8,500,000
9.	Sverige och Norge: Sverige	4,297,972	
	Norge	1,763,000	6,060,972
10.	Belgien		5,253,821
11.	Rumenien		4,500,000
12.	Portugal: Portugals fasta land	3,990,570	
	Azoriska öarne	258,933	4,249,503
13.	Nederländerna, konungariket	3,716,002	
	Luxemburg	197,528	3,913,530
14.	Schweiz		2,669,147
15.	Danmark		1,861,000
16.	Grekland		1,457,894
17.	Serbien		1,338,505
18.	Montenegro		120,000
19.	Andorra		12,000
20.	Liechtenstein		8,060
21.	San Marino		7,816
22.	Monaco		5,741

Härtill komma vidare de i Stor-Britanniens folkmängd icke inbegripna befolkningarne på Malta, Gibraltar och Helgoland samt Islands och Færöarnes folkmängd såsom tillägg till Danmarks:

Malta	149,084	
Gibraltar	25,216	
Helgoland	1,913	176,213
Island	70,900	
Færöarne	10,500	81,400

Europas hela folkmängd blifver 302,972,723.

Betraktar man åter den relativa folkmängden blifver ordningsföljden en helt annan, såsom visar sig af följande tabell öfver de länder, som lämpligen kunna komma i fråga att beräknas:

Folkmängd på geogr. qv.-mil: [1])

Belgien	9,820
Nederländerna	6,086
Stor-Britannien	5,729
Italien	4,980
Tyska riket	4,182
Frankrike	3,761
Schweiz	3,563
Österrike-Ungern	3,168
Danmark	2,681
Portugal [2])	2,544
Rumenien	2,048
Spanien	1,823
Serbien	1,692
Grekland	1,602
Montenegro	1,500
Turkiet	1,285
Ryssland med Finland	753
Sverige och Norge	438

Utaf dessa siffror visar sig en mycket ojämn fördelning af landområden och invånare. Fäster man sig vid ländernas *storlek* framträder Ryssland med en större siffra än alla de andra sammanräknade. Europeiska Ryssland med Polen och Finland utgör mer än hälften af Europa. Skilnaden är så stor att Ryssland är mer än sju gånger större än den statsförening, som är den andra i ordningen, nämligen Sverige och Norge. — Efter Ryssland följa tvänne statsföreningar med mera än 10,000 qv.-mil, som äro Sverige-Norge och Österrike-Ungern, derefter tre med öfver 9,000 qv.-mil, nämligen Tyska riket, Frankrike och Spanien, en med öfver 6,000, nämligen Turkiet; två med öfver 5,000, Stor-Britannien och Italien. Men sedermera sjunker siffran till något öfver 2,000 qv.-mil i Rumenien och stiger ej upp till 2,000 i Portugal. Ingen af de öfriga hinner till 1,000 qv.-mil; Grekland, Serbien, Schweiz, Danmark, [3]) Nederlän-

1) Här nedan stående siffror grunda sig till en del på senare uppgifter än dem, hvilka ligga till grund för tabellen i Studier i Svensk Statskunskap, T. I, p. 191.

2) Med Azorerne.

3) Island och Færöarne äro då icke räknade.

derna och Belgien stadna mellan 500 och 1,000 qv.-mil. Belgien är den minsta bland de stater, som intaga någon verkligt sjelfständig ställning. Sådana som Montenegro, Andorra, Liechtenstein, San Marino och Monaco äro nästan blott till namnet egna stater.

Räknar man åter folkmängderna behåller Ryssland främsta rummet, men med minskad öfvervigt. Dess folknummer hinner icke till 1/4 af Europas och stiger ej till dubbla summan mot Tyska riket, som intager andra rummet. Ryssland innehåller öfver 70,000,000 och Tyska riket öfverstiger 40,000,000. Dernäst följa Frankrike, Österrike-Ungern och Stor-Britannien med öfver 30,000,000, samt derefter Italien med öfver 20,000,000. Spaniens folkmängd, något öfver 16,000,000, stadnar långt under de nu nämnda länderna, men är nära dubbelt större än Turkiets, som utgör något öfver 8,000,000, nämligen i europeiska Turkiet. Tillägger man den asiatisk-turkiska folkmängden samt Tripoli i Afrika upkommer en summa af 22,836,315 [1]), men turkiska riket upnår icke någon af de europeiska stormagternas folknumer, då lydländerna icke beräknas. Efter Europeiska Turkiet följer Sverige-Norge med öfver 6,000,000, derefter Belgien med öfver 5,000,000, och den halfsuveräna staten Rumenien med öfver 4,000,000, hvilken summa äfven uphinnes af Portugal, men Nederländerna med Luxemburg stadna något nedanför 4,000,000. Schweiz har något öfver 2,000,000; Danmark, Grekland och Serbien hafva mera än 1,000,000, men upnå icke fulla siffran 2,000,000. De öfriga äro obetydligheter.

Betraktar man åter folkmängderna i förhållande till ländernas storlek finner man genast att de folkrikaste äro långt ifrån de bäst befolkade, fastän deras stora utsträckning föranleder att den absoluta summan dock stiger mycket högt. Det tätast befolkade landet är det lilla Belgien med öfver 9,000 på qv.-m., och dernäst Nederländerna med öfver 6,000 samt vidare Stor-Britannien med öfver 5,000. Italien och Tyska riket öfverstiga 4,000, men uphinna icke 5,000. Italien stadnar dock ej långt från denna summa. Frankrike, Schweiz

---

1) BEHM und WAGNER, Erg. h. n:o 35, p. 36. Erg. h. n:o 41, p. 83.

samt Österrike-Ungern hinna icke till 4,000, men öfverstiga 3,000. Dernäst följa Danmark, Portugal och Rumenien med öfver 2,000, Spaniens relativa folknummer är betydligt svagare än Portugals och hinner ej till 2,000. Bland stater med öfver 1,000 står likväl Spanien högst, de öfriga äro Serbien, Grekland, Montenegro och Turkiet, hvilken stat är den sista bland dem, som upnå 1,000. Slutligen följer Ryssland samt Sverige-Norge, hvilkas relativa folkmängd endast kan räknas i hundratal. De båda största statsföreningarne äro således de minst befolkade i förhållande till sin storlek.

2. *Stormagterna och de öfriga* förhålla sig på följande sätt i storlek och folkmängd:

a) *Storlek:*

Ryssland	97,583 : 37	
Österrike-Ungern . .	11,333 : 31	
Tyska riket	9,818 : 31	
Frankrike	9,599 : 51	
Stor-Britannien . . .	5,719 : 84	
Italien	5,381 : 22	
	139,435 : 56	georgr. qv.-mil.
De öfriga staterna	40,448 : 54	
	179,884 : 1	

De sex stormagterna innehafva således öfver 3/4 af Europas land, men denna stora öfvervigt härleder sig förnämligast från Rysslands ofantliga utsträckning, ty bland de öfriga staterna finnes en, nämligen Sverige-Norge, som öfverstiger hvar och en af stormagterna med undantag af Ryssland; Spanien är större än Italien och äfven större än Stor-Britannien och detsamma gäller om Turkiet.

b) *Folkmängd:*

Ryssland	73,563,118	
Tyska riket	41,060,846	
Frankrike	36,102,921	
Österrike-Ungern . . .	35,904,435	
Stor-Britannien	32,773,000	
Italien	26,801,154	
	246,205,474	invånare.
De öfriga staterna . .	56,767,249	
	302,972,723	

Jämför man nu ordningen mellan stormagterna sins emellan så visar sig denna ordning något annorlunda i folkmängd än i storlek. Ryssland behåller första rummet i bägge dessa räkningar, men Österrike-Ungern, som har andra rummet i storlek, stadnar på det fjerde i folkmängd och öfverträffas icke blott af Tyska riket men äfven af Frankrike. Stor-Britannien och Italien intaga samma platser, den femte och den sjette i bägge dessa ordningar. Summorna 20—30—40,000,000 beteckna de folkmassors antal, som äro tillräckliga att i Europa bilda stormagter, och dessa folkmassor motsvaras af en areal af 5—11,000 qv.-mil utom att Ryssland upstiger till en ojämförligt större siffra i storlek och derigenom äfven i absolut folknumer. — Jämför man åter stormagterna med de öfriga finner man i deras länder samlade öfver $^3/_4$ af Europas folkmängd. Folkmängdens storlek svarar temligen mot ländernas. Den bland staterna af andra ordningen, som genom sin storlek synes snarast komma i fråga att taga plats bland stormagterna, vore Spanien om blott dess samhällskick vore annorlunda än det är. Nu stadnar Spanien i folkmängd långt under Italien, som är både i storlek och folknumer den minsta bland stormagterna. Den bland staterna, som i folkmängd följer näst efter Spanien, nämligen Turkiet, hinner icke till $^1/_3$ af folknumern hos den minsta bland stormagterna, så vida man ej medräknar den asiatiska och afrikanska befolkningen (Tripoli). Men i alla fall hinner Turkiet ej till likhet med Italien. Bland de öfriga staterna af andra rangen finnes ingen, som i hvad på folkmängden beror är med någon stormagt jämförlig.

3. *Monarkier och Republiker.* Det monarkiska regeringsättet har under de senare seklerna varit så allmänt i Europa, att republiker blott hafva funnits undantagsvis. Denna statsform hade likväl under medeltiden ett betydligt utrymme uti Italien och Tyskland, till hvilket land äfven Schweiz räknades. De italienska republikerna Florenz, Milano, Pisa m. fl. hade sin tid då deras samhällslif var mycket utveckladt och deras historia är ett icke ovigtigt stycke af medeltidens häfder, men denna historia handlar om den republikanska statsformens förgänglighet. Dessa republiker

förvandlades till monarkier, der blef ett hertigdöme Milano, ett storhertigdöme Toscana o. s. v. Venedig, Genua och Lucca samt den lilla staten San Marino voro de enda bland Italiens republiker, som öfverlefde medeltidens slut och hade en plats i Europas statsystem intill franska revolutionen då äfven dessa republiker förgingos. — De tyska riksstäderna, enkannerligen Hanseförbundet, hade en ganska vigtig ställning under medeltiden och ännu under reformationstidehvarfvet. Denna ställning gick väl icke aldeles förlorad så vida som en mängd städer fortforo att vara egna medlemmar af det gamla Tyska riket, så länge detta rike fans. Men i Europa betydde de under den följande tiden intet och träffades slutligen af förgängelsen när Tyska riket förgicks (1806).

Ett utmärkande drag hos dessa republiker var att de utgjordes af stadskommuner. Det republikanska statskicket betydde blott att kommunalinrättningarne hade utvecklat sig till en fullständig sjelfstyrelse utan att samhället erkände någon monarkisk öfverhet. Staden blef en stat. Samma utveckling var på väg i andra länder, Frankrike, Spanien, England, Nederländerna, men blef hejdad i sin gång genom det att hela samhället och stadskommunerna jämte det öfriga underordnades under den monarkiska magten.

Men så vidsträckt utbredning hade denna stadskommunernas utveckling att man till och med i Ryssland kan på visst sätt tala om en art republiker under medeltiden. Många voro de ej, men en och annan fans, i synnerhet i Novgorod. Denna stad såsom fristat öfverlefde dock ej länge medeltidens slut, Novgorod underkufvades af Tsarerne. Långt bort på Adriatiska hafvets östra kust i Turkarnes granskap fans också ett sällsamt undantag, republiken Ragusa.

En annan art af republiker utgjordes af de schweiziska kantonerna. Dessa voro landskapsmenigheter, som hade kommit att stå utanför feodalmonarkierna eller lyckades att skilja sig derifrån. Aldeles fristående voro de likväl icke ty de räknades till Tyska riket till dess de aldeles utskiljdes derifrån genom Westfaliska freden (1648). Dessa republiker hade således öfverlefvat medeltiden och fortlefde genom hela den följande tiden.

Och slutligen upstod efter medeltidens slut ett statsförbund af republiker, Förenta Nederland. Denna statsförening ledde sitt uphof ur Nederländernas affall från den habsburgska dynastien, som genom monarkisk arfsrätt hade blifvit deras herre.

Samtliga dessa republikers historia skulle nog kunna erbjuda ganska lärorika föremål för politiska studier. Den store häfdatecknaren Heeren yttrar med särskildt afseende på den numera schweiziska republiken Geneve att de små statsförändringarne i dessa republiker erbjuda »förträffliga förberedande studier till stora revolutioners historia» [1]). Detta yttrande påminner om ett annat af samme man angående staden Syracusæ i den gamla grekiska verlden att denna stads historia är ett »kompendium i den praktiska politiken» [2]).

Här saknas icke en viss motsvarighet mot de gamla grekiska republikerna, som också voro stadskommuner eller landskap af ringa storlek. Men den klassiska forntidens skick var sådant att de grekiska republikerna erhöllo en verldshistorisk betydelse, som de små undantagsrepublikerna i det nyare Europa aldrig kunde ernå. Oberoende af den större eller mindre vigt som en sådan stat kan erhålla för menskligheten i allmänhet finnes dock alltid mycken menniskokännedom att af dess historia inhemta. — Och från det allmänna omdömet att republikerna trängdes undan och Europas historia gjordes af monarkierna gör republiken Förenta Nederland ett undantag. Detta republikanska statsförbund hade under vissa tidskiften en mycket betydelsefull andel i statsystemets historia och har blifvit verldshistoriskt genom det mägtiga sätt, hvarpå det samma deltog i kolonialväldets utbredning, hvaraf konungariket Nederländerna ännu i dag skördar frukter.

Republiker, som funnos i Europa när franska revolutionen utbröt, voro således: 1) republiken Förenta Nederland — 2) de schweiziska kantonerna — 3) de tyska riksstäderna — 4) de italienska stadsrepublikerna Venedig, Genua, Lucca — 5) San Marino — 6) republiken Ragusa.

---

1) Heeren, Handbok i Europeiska Statsystemets och dess koloniers historia, p. 506. Strengnäs 1819.

2) Heeren, Gamla staternas historia, p. 181. Strengnäs 1817.

Samtliga dessa republikanska stater delade nu det ödet att omhvälfvas i följd af den stora republikens uprättelse i Frankrike och derefter af det napoleoniska kejsarväldet. Blott Schweiz fick behålla äfven under kejsartiden sin republikanska statsform men med förändrad författning. Wienerkongressen lät Schweiz ega bestånd och uprättade republiken Krakau, men återställde icke de öfriga utom blott de fyra städerna i Tyskland, som fingo plats såsom egna stater i Tyska Förbundet, Hamburg, Lübeck, Bremen och Frankfurt am Main. Det nya statsförbundet blef såsom det gamla hade varit öfvervägande monarkiskt, republiker funnos blott undantagsvis.

Ett särskildt sådant undantag är det lilla samhället Andorra, beläget i pyreneiska bergen, hvilket för fullständighetens skull bör nämnas.

Men efter de senaste årens händelser sedan Frankrike återigen har antagit formen af republik kan denna statsform icke längre kallas ett undantag i Europa. En af de stora magterna har klädt sig i republikens drägt och Schweiz har moderniserat sin författning och utgör nu icke en politisk fornlemning, men ett republikanskt statsförbund i vår tids anda.

Det syntes ett ögonblick så som skulle ett betydligt tillägg göras till republikernas antal, då Spanien, som saknade en monark, gjorde sitt försök att göra monarkien umbärlig. Men försöket är tills vidare misslyckadt. Och de tyska stadsrepublikerna hafva minskats från fyra till tre sedan Frankfurt am Main är en preussisk provinsstad.

Fördelningen mellan monarkier och republiker i Europa är för närvarande följande:

Republiker:

	storlek		folkmängd
1. Frankrike . .	9,599 : 51	1. Frankrike . . .	36,102,921
2. Schweiz . . .	748 : 98	2. Schweiz	2,669,147
3. Andorra . . .	7	3. Hamburg . . .	338,974
4. Hamburg . .	7 : 396	4. Bremen	122,402
5. Lübeck . . .	5 : 135	5. Lübeck	52,158
6, Bremen . . .	4 : 546	6. Andorra	12,000
7. San Marino .	1 : 12	7. San Marino . .	7,816
	10,373 : 687		39,305,418
Monarkier .	169,510 : 413	*Monarkier* . .	263,667,305
	179,884 : 1		302,972,723

4. *Ländernas fördelning med och utan representativ statsförfattning* framställer sig mycket olika i den nuvarande tiden mot hvad förhållandet var år 1815. De monarkier, hvilka vid den tiden hade eller då erhöllo representativ författning, voro:

1. Stor-Britannien.
2. Sverige.
3. Norge.
4. Frankrike.
5. Nederländerna.
6. Montenegro.

Nu mera äro Ryssland och Turkiet samt det lilla furstendömet Monaco de enda monarkier i Europa, som icke hafva representativ författning, och man får till och med afräkna Finland från Ryssland samt lydländerna, Rumenien och Serbien, från Turkiet. Det representativa regeringsättet har så vuxit i omfång och utbredning att autokratien, som fordom herskade i de flesta stater, numera finnes blott undantagsvis.

Erinrar man sig de allmännaste dragen af Europas historia efter 1815 kan den representativa statsrättens utbredning fästas vid följande tidpunkter och tilldragelser.

De särskildta staterna i *Tyskland*, åtminstone många bland dem, antogo representativa statsformer i öfverensstämmelse med Tyska förbundsakten, som hade faststält såsom regel att landtständer skulle finnas [1]). Men de stora magterna i Tyskland d. ä. *Preussen* och *Österrike* bibehöllo det autokratiska regeringsättet. Preussen hade likväl inlåtit sig på en öfvergång genom införandet af nya landtständer i provinserna år 1823, men konstitutionel riksförfattning har Preussen icke egt förr än efter revolutionen 1848 och grundlagen är daterad 1850. — Österrike kan sägas vara konstitutionel monarki från och med år 1861, då den oktrojerade grundlagen utfärdades. Denna grundlag, ämnad att gälla för hela monarkien, är dock numera inskränkt till de icke ungerska länderna, sedan Ungern år 1867 återfick i fullständigt gällande kraft sin urgamla författning, som hade gått förlorad 1849 genom uproret. — *Tyska Förbundets* federativförfattning var icke representativ, förbundsförsamlingen var en ministerkongress, icke en nationalförsamling, men Nord-

1) Art. 13.

Tyska Förbundet antog genast vid sin stiftelse det representativa regeringsättet och Tyska riket har icke öfvergifvit det samma. — *Italien* har kommit fram till representativ statsförfattning i Sardinien år 1848, hvarefter den sardinska grundlagen har blifvit utsträckt öfver det öfriga Italien genom ländernas förening år 1861.

Så äro nu alla stormagterna representativa monarkier utom Frankrike, som är republik, och Ryssland, som ännu bibehåller det autokratiska regeringsättet. Bland staterna af andra rangen hafva *Spanien* och *Portugal* efter flerfaldiga misslyckade försök med den ytterst demokratiska grundlagen, som sammanskrefs i Spanien år 1812, omsider erhållit konstitutionella författningar i sammanhang med de inre partistrider, som föranleddes af thronföljdens osäkerhet. Spanien erhöll en oktrojerad grundlag år 1834 af den regering, som då kämpade om riket med thronpretendenten Don Carlos. Denna grundlag gäller visserligen icke nu mera, flera grundlagar hafva efterträdt den ena den andra, Spanien har också varit republik en kort tid, men det representativa regeringsättet har ingen gång varit afskaffadt. — Portugal erhöll en oktrojerad grundlag af kejsar Dom Pedro år 1826. Denna grundlag blef väl öfverändakastad af inkräktaren Dom Miguel, men efter Dom Miguels fall återstäld 1834 och representativt regeringsätt har sedan den tiden varit gällande i Portugal ehuru icke alltid med samma grundlag.

Belgien, när det utgick ur föreningen med Holland, antog en konstitutionel grundlag 1831. *Nederländerna* behöllo den konstitutionella författning, som hade varit gemensam för båda länderna sedan år 1815. Denna grundlag är dock nu mera utbytt mot en annan år 1848. — *Danmark* antog sin konstitutionella grundlag genom öfverenskommelse mellan konungen och en konstituerande riksförsamling 1849. — *Grekland* var autokratisk stat de första åren, men antog de representativa formerna i följd af en folkrörelse 1843. — De *turkiska lydländerna* hafva i sammanhang med sin sjelfständiga ställning antagit representativt regeringsätt. — *Finland* har de fyra riksstånden såsom nationalrepresentation enligt gammal svensk häfd, men dessa ständer voro efter landtdagen i Borgå 1809 aldrig sammankallade förr än år 1863,

nu mera har dock Finland på grund af 1869 års landtdagsordning periodiskt återkommande landtdagar.

Upgör man en räkning öfver Europas fördelning mellan representativa och autokratiska statsförfattningar visar sig följande.

a) *Storlek:*

1. Autokratier:	Ryssland [1] . . .	90,799 : 56
	Turkiet	6,611 : 3
	Monaco	0 : 27
		97,411 : 13
2. Republiker		10,373 : 687
3. Representativa monarkier [2] .		72,099 : 283
		179,884 : 1

b) *Folkmängd:*

1. Autokratier:	Ryssland [1] . . .	71,730,980
	Turkiet	8,500,000
	Monaco	5,741
		80,236,721
2. Republiker		39,305,418
3. Representativa monarkier [2] .		183,430,584
		302,972,723

Jämförelsen utfaller olika ehvad man afser storleken eller folkmängden. Öfver hälften af Europas land tillhör de autokratiska staterna, men detta beror på Rysslands ofantliga storlek, hvilken motsvaras af en svag folknummer. Autokratiernas folkmängd utgör blott något öfver $^1/_4$ af Europas.

5. *Staternas fördelning mellan federativ statsform och allena stående stater.* En särskildt upmärksamhet förtjenar det förhållande, som flerestädes förekommer att två eller flera stater äro förenade med hvarandra i statsförbund med gemensam statsrätt i vissa fall. Sådan federativ statsform har funnit sedan äldre tider i Schweiz och republiken Förenta Nederland samt i viss mening inom Tyska riket. Men de tyska ländernas förbindelse med hvarandra var dock i formelt afseende af annan art. De voro vasallstater och

1) Oberäknadt Finland.

2) Med inberäkning af Finland.

kejsaren deras suverän ehuru i sjelfva verket förhållandet var såsom i ett slags statsförbund. Man vore frestad att äfven nämna de österrikiska länderna såsom en federativ statsförening aldenstund monarkien bestod af flera särskildta länder. Men något verkligt statsförbund fans här icke, föreningen berodde blott derpå att länderna hade genom tillfälliga förhållanden, arf, eröfring o. s. v. kommit under samma regerande dynasti. Likaså eger man icke att räkna de tre länderna, England, Skotland och Irland såsom utgörande ett statsförbund, deras förening är mera fullständig, Stor-Britannien med Irland är en helstat.

I senare tider hafva förändringar inträffat och de federativa statsformernas antal har ökats. Österrike och Ungern äro nu ett verkligt statsförbund, likaså det nya Tyska Riket såsom ock så väl det Nord-Tyska som förut det Tyska Förbundet hade sådan egenskap och ett nytt statsförbund har upkommit genom Sveriges och Norges förening. Men deremot hafva de italienska f. d. staterna icke antagit den federativa statsformen, de gjorde sin förening fullständig och utgöra nu en helstat.

Schweiz har behållit den federativa karakteren, men Förenta Nederland bortlade den federativa formen när republiken blef monarki och föreningen med Belgien utgjorde en helstat. Deremot har ett slags federativt förhållande upkommit mellan Nederländerna och Luxemburg, men detta består dock endast i en s. k. personalunion, samme monark regerar bägge länderna. Men derigenom upkommer likväl ett sådant förhållande att dessa länder torde böra räknas bland de federativa.

Deremot är svårt att bestämma huru vida Finlands förening med Ryssland bör räknas för ett statsförbund. Det finska samhällskicket innehåller en större sjelfständighet än som tillhör en provinsiell sjelfstyrelse och den grad af sjelfständighet, som Finland besitter, är åt finska folket försäkrad af ryske kejsaren. Men kejsaren af Ryssland erkänner troligtvis icke att Finland är någon egen stat, och någon sådan ställning är icke genom något folkrättsligt fördrag åt Finland tillerkänd. Detta hindrar icke att Finland i sjelfva verket besitter den grad af sjelfständighet, som kan finnas under förening med ett annat land, som är så öfverlägset i

storlek och magt som Ryssland i förhållande till Finland. Frågan handlar mera om ord än sak i fall man tvistar om huru Finlands förening med Ryssland skall kallas, antingen en starkt åtdragen realunion eller att Finland utgör en privilegierad provins inom ryska riket.

Utesluter man Finland—Ryssland från de federativa statsformernas antal får man göra detsamma med Turkiet och dess lydländer. Här äro nu åter särskildta länder, som i visst afseende utgöra en enhet, men denna är icke af samma art som medlemmarnes i ett statsförbund. Det hörer till en sådan förening att medlemmarne äro sidoordnade med hvarandra. Men de turkiska lydländerna äro underordnade under Turkiet, de äro vasallstater, halfsuveräna stater. Det samma gäller om Monaco i förhållande till Frankrike.

Men deremot var Rysslands förening med konungariket Polen (1815) ett statsförbund och likaså Danmarks med Slesvig och Holstein under den tid helstatsförfattningen gälde (1855—1863), och en personalunion fans mellan Preussen och furstendömet Neufchatel, men dessa förbindelser finnas ej mera.

Räknar man de federativa statsföreningarne på sätt som nu är antydt blifver räkningen följande.

Federativa statsförfattningar:	storlek
1. Sverige—Norge	13,829 : 77
2. Österrike—Ungern	11,333 : 31
3. Tyska Riket	9,818 : 31
4. Schweiz	748 : 98
5. Nederländerna och Luxemburg	643 : 40
	36,373 : 77
Allena stående stater	143,510 : 33
geogr. qv.-m.	179,884 : 1

	folkmängd
1. Tyska Riket	41,060,846
2. Österrike—Ungern	35,904,435
3. Sverige—Norge	6,060,972
4. Nederländerna och Luxemburg	3,913,530
5. Schweiz	2,669,147
	89,608,930
Allena stående stater	213,363,793
	302,972,723

Öfver $^1/_5$ af Europas land och öfver $^1/_4$ af Europas folk befinner sig i federativa statsförbindelser.

6. *Halfsuveräna stater.* En viss likhet med den federativa statsformen upkommer när en stat befinner sig i en underordnad ställning till en annan. Ett sådant förhållande innebars i det s. k. feodalsystemet, som bestämde en stor del af Europas statsrätt; vasallens förhållande till suveränen var såsom en halfsuverän herres till sin öfverherre. Nu mera finnes blott undantagsvis en och annan halfsuverän stat i Europa, nämligen de turkiska lydländerna och Monaco. En halfsuverän stat skulle republiken Krakau vara, en annan de Joniska öarne, men dessa stater hafva uphört att finnas.

Halfsuveräna stater:

	storlek		folkmängd
Rumenien	2,197	Rumenien	4,500,000
Serbien	791	Serbien	1,338,505
Monaco	0 : 27	Monaco	5,741
	2,988 : 27		5,844,246

7. *Kolonialsystemet,* som uppkom efter Amerikas upptäckt och Afrikas kringsegling, har varit och är af den största betydelse för Europa och för hela menskligheten, ej blott för de länder, från hvilka kolonierna utgingo, men kanske ännu mera för dem, till hvilka de kommo [1]. Mycket stora stycken af kolonierna hafva bortfallit i nyare tider genom Amerikas organisation till ett eget statsystem, men stora delar af denna verldsdel bestå dock ännu af europeiska magters besittningar. I Asien och Afrika äro kolonierna i behåll och en hel verldsdel, Australien, är öppen för kolonialanläggningar. Till dessa verldsdelar måste nu kolonisationen riktas, hvilket också sker i Australien, hufvudsakligen genom utvandring från England, som har tagit de australiska länderna i besittning. Till Afrika och Asien går väl knappt någon större utvandring. Besittningarne derstädes äro att anse såsom främmande länder under det europeiska moderlandets öfverhöghet. Ett undantag gör Algier, som visserligen är i fullaste mening en fransk koloni.

1) Jfr. Studier i Sveriges Statskunskap, T. I, p. 380—386.

Och till Amerika fortgår en kolonisation af helt annan art än den, som följde efter Amerikas upptäckt. Då tog man länderna i besittning såsom provinser för moderlandets räkning. Nu kan detta icke ske, nybyggaren från Europa blifver medborgare i den amerikanska staten. Folkvandringen, som begyntes från och med sextonde seklet, fortfar ännu. Denna folkvandring är lika så verldshistoriskt märkvärdig som den gamla, hvilken störtade romerska riket och danade en stor del af det nyare Europas samhällen.

Meningen vore nu att genomgå omfattningen och innehållet af de kolonial- och ultramarinbesittningar, som innehafvas af europeiska magter. Derifrån utesluta vi dock betraktelsen af Rysslands asiatiska länder och Turkiets besittningar utanför Europa. Förhållandet är nämligen ett annat än med det egentliga kolonialsystemet. Sibirien är visserligen ett ryskt nybyggsland och meningen måste vara att utvidga det ryska nybyggesarbetet genom anläggningar i det s. k. Amurlandet. Men de ryskasiatiska länderna så väl Sibirien med Amurlandet som besittningarne i central-Asien från Kaspiska hafvet till sjön Aral och floderna Sir-Darja (den fordna Jaxartes) och Amu-Darja (den fordna Oxus) samt sjön Bajkal och likaså länderna vid Kaukasus, hela denna ofantliga landrymd, som lyder ryske kejsaren, är en sammanhängande massa och sammanhänger äfven med det europeiska Ryssland, så att dessa länder alla tillsamman snarast kunna räknas såsom en beståndsdel och europeiska Ryssland såsom en annan i det gemensamma riket. Förhållandet blifver ett helt annat än de vesteuropeiska magternas till sina besittningar på andra sidan verldshafvet. Detta är nämligen en afgörande egenskap hos vestra Europas kolonialsystem att dess upkomst berodde derpå att Europas folk öfverseglade oceanen och besittningarne, som intogos, nybyggena, som anlades, voro belägna på långt afstånd från moderlandet så att de icke blefvo sammanhängande länder med detta, men särskildta länder, hvilka moderlandet innehade. Visserligen ligga stora delar af det asiatiska Ryssland på mycket långt afstånd från det europeiska, men hela detta afstånd upptages af ryska länder, intet främmande land, intet verldshaf ligger emellan. Rysslands utbredning i Asien betyder att Ryssland

har utsträckt sin magt öfver angränsande länder, det ena efter det andra, så att denna utsträckning har kommit aldeles grufligt långt bort.

Turkiets länder i Asien kunna så mycket mindre räknas för kolonier som den turkiska magten just är från Asien kommen. Snarare skulle det europeiska Turkiet kunna räknas för en koloni från det asiatiska, ehuru magtens tyngdpunkt har stadnat i Europa. Bägge dessa hufvuddelar af det turkiska riket äro dessutom sammanhängande med hvarandra, ty man kan icke anse dem i sjelfva verket åtskilda genom Bosporus och Dardanellernas smala land.

De egentliga kolonialländerna äro England, Holland (Nederländerna), Frankrike, Spanien, Portugal och Danmark, hvarjämte för fullständighetens skull ehuru icke för sakens vigt äfven Sverige måste nämnas.

Englands kolonier och ultramarinbesittningar äro spridda i alla verldsdelar.

a) i *Europa* besitter England utanför sina egna kuster väl icke något större landområde, men dock trenne genom sin belägenhet vigtiga platser, Malta med kringliggande små öar samt Helgoland och Gibraltar. Ännu en besittning kan komma i fråga att räknas, nämligen de s. k. Normandiska öarne, Jersey och Guernsey med kringliggande holmar. Denna ögrupp ligger utanför Frankrikes kust, det fordna Normandiet, och mycket närmare till Frankrike än till England. Att öarna höra till England härleder sig från den tid då hertigarne af Normandiet voro konungar i England. Öarne hörde till Normandiet, men då med tiden detta land blef afsöndradt från England och kom under franska kronan tillämpades denna förändring icke på dessa öar. De utgöra således enda återstoden af det stora herravälde som de anglonormandiske konungarne och i synnerhet ätten Plantagenet-Anjou innehade i Frankrikes fasta land. Nybyggen från England äro dessa öar icke, eröfrade med Englands magt äro de icke heller, sjelfva England var det land, som eröfrades, men afskilda från det öfriga Normandiet utgöra öarne numera ett bihang till England. Bland Englands ultramarinbesittningar plägar man icke uptaga dem, men inom engelska staten utgöra de normandiska öarne (the

Channel Islands) öarne i kanalen, en särskildt beståndsdel med vissa egenheter i sin författning.

Helt annat är förhållandet med Gibraltar, Malta och Helgoland. — *Gibraltar* är en med svärd eröfrad ort, platsen togs år 1704 i spanska successionskriget och Englands egande rätt erkändes genom freden i Utrecht. Belägenheten vid sundet der Medelhafvet skjuter in från Atlantiska oceanen med Spanien på ena sidan och Afrika på den andra gifver en stor vigt åt Gibraltar, vägen till och från Medelhafvet bevakas derifrån. Besittningen består blott af klippan med den oerhördt starka fästningen och ett ringa område deromkring. Men sjelfva förhållandet att England eger denna plats är anmärkningsvärdt, Gibraltar ligger på Spaniens mark, den ena europeiska magten eger en besittning i den andra magtens land. Förhållandet är likasom i fall t. ex. Karlskrona i Sverige egdes af en främmande magt. — *Malta* hade varit Johanniterriddarenas besittning, men blifvit dem fråntagen af Napoleon under hans tåg till Egypten (1798), hvarefter ön eröfrades af England från Frankrike (1800) och är sedan den tiden engelsk besittning. Malta är likasom Gibraltar en stark fästning och genom sin belägenhet midt i Medelhafvet mellan Sicilien och Afrika en vigtig plats för herraväldet på hafvet. — *Helgoland* har hört till hertigdömet Slesvig [1]) och utgjorde jämte detta land en dansk besittning, som England eröfrade och Danmark afträdde genom 1814 års fördrag. Ön är belägen några mil utanför mynningarne af floderna Eider och Elbe i Nordsjön och har sin vigt genom detta sitt läge i förhållande till de tyska floderna.

	storlek		folkmängd
Malta	6 : 71	Malta	149,084
Gibraltar . . .	0 : 09	Gibraltar . . .	25,216
Helgoland . .	0 : 01	Helgoland . .	1,913
	6 : 81		176,213

b) I *Asien*. Om det asiatiska England kan i allmänhet sägas att det utgör en sammanhängande landmassa, ett

1) Hansen, Vollständigere Staatsbeschreibung des herzogthums Schleswig, T. II, p. 439. Jfr. om Malta, Gibraltar och Helgoland, ofv. p. 3—4.

stort rike samt några utposter dessutom på särskildta ställen inom verldsdelen. Förhållandet är följande.

Det brittiska riket i *Indien* har upkommit helt och hållet genom eröfringar från de asiatiska magterna och dess upkomst sträcker sig något mera än hundra år tillbaka, till året 1756. Före den tiden egde England blott några smärre platser i Bengalen och på vestra halfön, nu eger England hela denna halfö och en del af den östra halfön samt hela landet norr om vestra halfön upp till Himalayabergen. Det britiska riket gränsar till Afghanistan och det fordna Persiens rike i vester, det gränsar i central-Asien till Tibet och de chinesiska länderna i norr, det vattnas både af Indus och Ganges, dess kuster sköljas af Indiska oceanen och Bengaliska viken, det utbreder sig i öster på halfön Malakka och närmar sig till den trakt af Asien, der de stora Sundaöarne äro belägna. Det utgör ett land större än alla Europas stormagter sammanräknade med undantag af Ryssland, det innehåller en folkmängd större än halfva Europas.

Att sådana eröfringar kunnat göras, sådana länder och folkmassor kunna behållas under en magt, så underlägsen i storlek och menniskornas antal som England i förhållande till Indien bevisar den europeiska civilisationens magt och särskilt det engelska folkets energi och praktiska förmåga.

* Det sades att *eröfringarne äro tagna från asiatiska magter*, således icke från andra europeiska stater, som skulle varit Engelsmännens föregångare. Der funnos portugisiska och holländska anläggningar, men något stort rike hade dessa magter aldrig i Indien. Frankrike deremot var verkligen på väg att upprätta ett indiskt rike, men framgången afbröts genom Engelsmännens öfvermagt (1750-talet) och efter den tiden har England varit ensamt med asiaterne. Blott undantagsvis hafva funnits och finnas vissa enstaka platser, som tillhöra andra europeiska magter.

De orter, som England innehade förr än de stora eröfringarne begyntes, voro handelskontor för det Ostindiska handelskompagniets räkning i England. Eröfringarne åter togo sin början under formen af ett försvarskrig mot Naboben (Fursten) af Bengalen vid namn Surajah-Dowlah (1756) och hafva sedermera fortgått under stora, vadliga

krig mot Indiens magter, Maratterne, sultanerne af Mysore, Hyder Ali, Tippo Saib samt en mängd furstar och stater.

Det brittisk-indiska riket har således upkommit på helt annat sätt än de europeiska anläggningarne i Amerika. Der funnos ödemarker att odla eller blott barbarer att undantränga, en europeisk befolkning invandrade och samhällen bildade sig med europeisk civilisation och europeisk nationalitet. Så i det engelska Amerika, så äfven i det spanska och det portugisiska ehuruväl i dessa sist nämnda länder med tiden uppstod en blandning af folkracer. Men i Indien träffade Engelsmännen ett *folkrikt land*, hufvudmassan af Indiens befolkning är asiatisk, blott ett ringa antal Engelsmän finnas der, kanske ett eller annat hundratusental. Indien är alls icke något nybyggesland, det är ett främmande land med främmande folk under Englands krona.

Och dessa folk äro af många slag, hedningar och mohamedaner, folk med betydlig civilisation och folk af barbarer och vildar. Här är, för att tala med den romerska frasen, en »colluvies gentium», det hela liknar mera en verldsdel än ett land. Och en vigtig sak är, att om dessa folk icke äro europeer så äro de icke derföre vildar. Barbarfolk finnes i Indien, men der finnes också en icke obetydlig *asiatisk civilisation*, som genom den engelska magten kommer i beröring med den europeiska civilisationen. Ur dessa förbindelser bestämmer sig Indiens framtid. Och denna framtid blifver af ofantlig vigt för menskligheten, ty Indien är ett af jordklotets rikaste länder och upfyldt af en oerhörd menniskomassa.

England har således en mycket hög bestämmelse att fylla i Indien, det anglo-indiska riket utgör en af de märkvärdigaste företeelser i den nyare historien. England är en stormagt i Asien, men en sådan är äfven en annan af Europas magter, Ryssland. De två hafva tagit Asien om hand att gifva denna verldsdel en europeisk uppfostran. I hjertat af Asien mötas den engelska och den ryska civilisationen. Utrymmet är så stort att de böra kunna sämjas.

Det är dock ett oegentligt uttryck om man säger att hela Indien är engelskt. Der finnas stater, som icke äro intagna i det engelska riket, men stå i förbindelse med

detta rike såsom bundsförvandter eller skyddstater. Förbindelsen är dock af sådan art, som gör dem beroende af den engelska magten. Öfver hufvud herskar England i Indien.

Detta anglo-indiska rike består enligt den indelning, som den engelska styrelsen har gjort, af följande beståndsdelar.

	storlek
1. Presidentskapet Bengalen	11,085 : 157
2. Presidentskapet Madras	6,667 : 051
3. Presidentskapet Bombay	5,998 : 493
4. Punjab	4,797 : 636
5. British-Burmah	4,405 : 503
6. Centralprovinserna	3,958 : 576
7. Nordvestra provinserna	3,805 : 194
8. Länder under generalguvernören	2,291 : 037
9. Oude	1,127 : 575
	44,136 : 222

	folkmängd
1. Presidentskapet Bengalen	66,856,859
2. Presidentskapet Madras	31,311,142
3. Nordvestra provinserna	30,769,056
4. Punjab	17,596,752
5. Presidentskapet Bombay	14,042,596
6. Oude	11,220,747
7. Centralprovinserna	9,066,038
8. Länder under generalguvernören	7,881,557
9. British-Burmah	2,562,323
	191,307,070

Dessa särskildta beståndsdelar äro så belägna att presidentskapet *Bengalen* innefattar landet omkring floden Ganges nedra lopp norr om Bengaliska hafsviken. — Nordvest om Bengalen ligger det land, som kallas *Oude* och ännu längre i nordvest de länder, som kallas de *Nordvestra provinserna.* Dessa provinser utgöra likväl ingalunda den längst i nordvest belägna delen af hela britiska Indien. Den benämning de erhållit har afseende på deras läge i förhållande till Oude och Bengalen, med hvilka länder de fordom utgjorde en gemensam hufvudafdelning. — *Punjab* deremot utgör den längst i nordvest belägna delen af britiska Indien omkring floden Indus. — *Centralprovinserna* ligga söder om

de nordvestra provinserna och sträcka sig ned emot halfön, men öfver hufvud äro de nu nämnda hufvuddelarne de som utgöra landet norr om halfön. Presidentskapet *Madras* åter uptager halföns östra kust, den s. k. kusten Coromandel, med östra delen af det inre landet. — Presidentskapet *Bombay* åter utgöres af halföns vestra kust, den s. k. kusten Malabar med innanför liggande land. — *British Burmah* är benämningen för de besittningar, som ligga på östra Indiska halfön. — *Länderna under generalguvernören* äro belägna i olika delar af Indien.

Antalet skyddstater och bundsförvandter, man kunde kalla dem halfsuveräna stater, utgöra en stor mängd, de flesta äro hvar för sig mycket små, men några få finnas, som upgå till ett eller annat tusental qv.-mil och en eller annan million invånare. Areal och folkmängd synes ej kunna med någon fullständighet för hela antalet beräknas[1]).

Ön *Ceylon*, belägen sydost om vestra indiska halfön ej särdeles långt derifrån, var till en del intagen först af Portugisarne och derefter af Holländarena samt utgjorde en bland dessa holländska kolonier, som Engelsmännen intogo under franska revolutionskrigen då Holland var, fritt eller tvunget, Frankrikes bundsförvandt. Ön kom i Engelsmännens våld 1795—96 och blef formligen afträdd af Holland genom freden i Amiens 1802. Den del af ön, som Holland icke hade innehaft, har sedermera blifvit af Engelsmännen eröfrad under krig med infödingarne. Här är nu således åter ett land med asiatisk befolkning under engelsk öfverstyrelse. Hufvudmassan af befolkningen är ingalunda europeisk.

Likasom Ceylon genom sitt läge, sin natur och sin historia hörer till den indiska verlden, så räknar man äfven dit vissa smärre öar, som England har tagit i besittning, *Lakkediverna*, *Andamanerna* och *Nikkobarerna*. Hvar och en af dessa ögrupper utgör en samling af små öar, en slags skärgård midt i hafvet. Lakkediverna äro belägna vesterut

---

1) BEHM und WAGNER l. c. Erg. h. n:o 41, p. 101 o. f. Jfr. p. 120. I den engelska handboken of *Creasy:* The imperial and colonial constitutions of the Britannic Empire p. 279 o. f. är indelningen icke aldeles den samma.

från vestra Indiska halfön på betydligt afstånd från kusten Malabar. Andamanerna åter ligga på motsatt sida om Indien midt i hafvet mellan Ceylon och östra Indiska halfön, mycket närmare till detta land än till kusten Coromandel på vestra halfön. Söder om Andamanerna ligger Nikkobarernas ögrupp, som tid efter annan har varit intagen af europeiska magter, först af Frankrike, derefter af Danmark, men gång efter annan öfvergifven och är i närvarande tid tagen i besittning af England [1]).

Vigtigare än dessa ögrupper äro de besittningar, som England innehafver på gränsen af östra Indiska halfön och den stora indiska arkipelagen. Den stora massan af det engelska Asien hörer till den vestra hälften af denna verldsdel, vestra Indiska halfön och landet till Himalaya, men England besitter dock äfven vissa platser öster ut, som väl icke innehålla någon stor omkrets, men genom sin belägenhet utgöra vigtiga orter. Detta gäller förnämligast om de s. k. *Straits Settlements*. Med detta namn betecknas vissa punkter på halfön Malakka och i dess granskap just vid sundet mellan Malakka, således Indiska halfön, och ön Sumatra. Detta sund kallas helt enkelt Strait (sundet) och besittningarne benämnas Straits Settlements, anläggningarne vid sundet. De äro till antalet tre, *Malakka* och *Penang* på sjelfva halfön samt den lilla ön *Singapore* utanför kusten. Äfven Penang eller Pulo Penang [2]) utgör egentligen en ö, men med hvilken ett område på halföns fasta land är förenadt. Detta lilla landskap benämnes äfven med särskildt namn provinsen Wellesley likasom ön Penang har en nyare benämning Prinsens af Wales ö. — Långt ute i indiska hafvet eger England slutligen också de s. k. *Keelingsöarne*.

I dessa orter befinner man sig i den del af Asien, som var föremål för uppgörelsen mellan England och Holland genom 1824 års fördrag. England förbehöll sig då ön Singapore medan öarne söder om Singapore lemnades öppna för Holländarne. Den besittning, som kallas Malakka, blef på

---

1) ANDREE, Geographie des Welthandels, T. II, p. 387.

2) Denna ö är en helt annan än den till holländska Ostindien hörande ön Pulo Pinang, BRAUER und PLATH, l. c. p. 389.

samma gång af Holland erkänd såsom engelsk tillhörighet, detta område hade under äldre tider tillhört ömsom Portugiser, Holländare och Engelsmän. Penang åter förverfvades på 1780-talet genom fördrag med en indisk furste. Hufvudorten i dessa Straits Settlements är staden Singapore, som har utvecklat sig till en mycket stor handelsstad, belägen just på gränsen af den ost- och vestasiatiska verlden [1].

Färdas man vidare från Singapore öster ut är gränsen passerad och man befinner sig i östra Asien. Der träffas tvänne engelska besittningar *Labuan* och *Hongkong*. Namnet Labuan betecknar en liten ö, belägen helt nära den stora ön Borneo. Den lilla ön erhölls genom fördrag med en af furstarne på Borneo år 1846 och synes således utgöra ett undantag från 1824 års fördrag, enligt hvilket England skulle afhålla sig från öarne. Så vill saken framställa sig om man tänker sig in i fördragets mening, hvilken synes varit att gifva Holland förmånsrätt till den ostasiatiska överlden, men fördraget nämner dock endast öarne »söder om Singapore» och Labuan ligger deremot snarare öster från denna ort [2]. Det som gör Labuan till en värderik besittning lärer vara dess stora rikedom på nödvändighetsvaran stenkol.

Genom besittningen af Hongkong har England framträngt ända in i hjertat af östra Asien, Hongkong ligger i China. Namnet betecknar en liten ö tätt utanför chinesiska kusten, Englands besittningsrätt härleder sig från året 1842, då Hongkong afträddes af China genom fredsfördraget i Nanking hvarmed det förut varande kriget afslutades [3]. Hongkong utgör en hufvudort för den chinesiska handeln. Någon öfverträdelse af 1824 års aftal med Holland kan icke gerna sättas i fråga, ty Hongkong ligger icke allenast icke söder om Singapore, men aldeles utanför de land- och hafsrymder, som detta fördrag måste hafva afsett, hvilka voro den indiska arkipelagens farvatten och öar, men icke det chinesiska ri-

---

1) Jfr. ANDREE, l. c. T. II, p. 388 o. f. BRAUER und PLATH om Penang, p. 482.

2) Jfr. ofv. T. I, p. 320. ANDREE, l. c. T. II, p. 433.

3) Fredsfördraget mellan England och China läses hos DE MARTENS et DE CUSSY, l. c. T. V, p. 215 o. f.

kets länder [1]). Snarare kan sägas att England genom besittningen af Hongkong befinner sig i ett likartadt förhållande till China som genom Gibraltar till Spanien.

Med Labuan och Hongkong äro Englands besittningar i östra Asien räknade, men deremot återstå att i räkningen intaga besittningarne i Arabien och hafvet deromkring. De platser och områden, som England der besitter, höra, likasom det indiska riket, till vestra Asien och ligga ännu mycket längre vester ut än sjelfva Indien samt tillhöra också en helt annan afdelning inom den stora asiatiska verldsdelen. Men interesset, som har drifvit England att förskaffa sig fasta platser på detta håll, har sin medelpunkt i det stora indiska riket. Detta kan sägas om bägge dessa utgreningar af det engelska kolonialväldet, öster ut till Singapore, Labuan och Hongkong, vester ut till Arabien, Röda hafvet och Persiska viken. På ena sidan behöfvas fasta stödjepunkter för den ostasiatiska handeln och för krigsflottor, som kunna blifva i dessa trakter erforderliga, på andra sidan åter framställer sig behofvet af dylika platser vid dessa hafsdelar, som nu mera utgöra den stora farvägen mellan Europa och Indien. Denna väg går nu mera ej så mycket som förr omkring Goda Hoppsudden, men öfver näset Suez och Röda hafvet. Och sedan Suez-kanalen öpnades blifver detta förhållande ännu mera afgjordt och Arabiens kuster erhålla en mycket stor betydelse för verldshandeln.

Aden kallas en liten från Arabiens södra kust utskjutande halfö, öster om sundet Bab-el-Mandeb, således utanför Röda hafvet. Orten förverfvades af England år 1839 genom fördrag med en arabisk furste. Och tillika med Aden besitter England nu äfven åtskilliga små öar i de arabiska vattnen, ön *Perim* midt i sundet Bab-el-Mandeb, ön *Kamaran* i Röda hafvet samt *Kuria-Muria*-öarne utanför sundet i indiska oceanen nära Arabiens kust [2]).

---

1) Jfr. ofv. T. I, p. 319.

2) Om Aden och Perim jfr. ANDREE, l. c. T. II, p. 189—90.

Engelska väldet i Asien:

1) *Indien:*		storlek
	Britiska riket på Indiens fasta land	44,136 : 22 [1])
	Ceylon	1,150 : 21
	Andamaniska öarne	120
	Lakkediviska öarne	35
	Nikkobariska öarne	34 : 1
		45,475 : 53
2) *Östra Asien:*		
	Straits Settlements	56 : 72
	Labuan	2 : 1
	Hongkong	1 : 5
	Keelingöarne	0 : 4
		60 : 72
3) *Arabien:*		
	Kamaran-öarne	3 : 0
	Kuria-Muria-öarne	1 : 0
	Aden	0 : 363
	Perim	0 : 214
	Mosha	0 : 02
		4 : 597
	Således i Indien	45,475 : 53
	Östra Asien	60 : 72
	Arabien	4 : 597
	geogr. qv.-m.	45,540 : 847

1) *Indien:*		folkmängd
	Britiska riket på Indiens fasta land	191,307,070
	Ceylon	2,405,287
	Andamaniska öarne	13,500
	Lakkediviska öarne	6,800
	Nikkobariska öarne	5,000
		193,737,657
2) *Östra Asien:*		
	Straits Settlements	308,097
	Hongkong	124,198
	Labuan	4,898
	Keeling-öarne	400
		437,593

1) Behm und Wagner, p. 120.

3) *Arabien:*

Aden	29,730
Kamaran	500
Det öfriga okändt.	
	30,230
Således: Indien	193,737,657
Östra Asien	437,593
Arabien	30,230
	194,205,480

c) I *Afrika* besitter England icke såsom i Asien ett stort rike, upfyldt af en talrik inhemsk folkmassa med en egen civilisation, olik den europeiska. Väl utgöra Englands besittningar i en viss del af den afrikanska verlden, nämligen den södra, så betydliga landrymder att man kan kalla dem verkliga stater, men befolkningen är tunnsådd och ingen annan civilisation finnes än den, som är ditförd från Europa. De infödda höra till barbarfolken eller om man vill säga naturfolken och samhället är helt och hållet europeiskt. Det grundar sig mindre på eröfring än på inflyttning. Detta gäller egentligen om *Caplandet* med angränsande länder samt ön *Mauritius*, som dock är en till omfånget ganska liten besittning. Det samma gäller i förminskadt mått om de engelska anläggningarne i *vestra Afrika*, hvilka snarast äro att anse mindre såsom verkliga stater än såsom enstaka stationer för handeln. Men genom de sydafrikanska nybyggena har England öfvertagit ett betydelsefullt arbete för *södra Afrikas* civilisation. Det gäller der att genom exempel och umgänge lära civilisationens första bokstäfver åt barbarerne, men desse — Afrikas inhemska folk — äro icke de, som skola bestämma dessa länders framtid. Den europeiska invandringen bestämmer det hela.

Denna invandring är i dessa länder icke ursprungligen engelsk. Holländarena egde Caplandet förr än Engelsmännen kommo dit, England tog detta land från Holland under de franska revolutionskrigen, då Holland var förbundet med Englands fiende Frankrike, och England återlemnade icke Caplandet efter krigens slut. Nu mera är den engelska nationaliteten blandad med den holländska.

Caplandet hade sedan äldre tid en egen bestämmelse, som gjorde denna besittning mycket värderik, nämligen att den utgjorde en station på vägen till Indien, då farleden till detta land och hela södra Asien gick omkring Afrikas södra udde. Nu sedan vägen öfver Egypten och Röda hafvet mera begagnas och Suez-kanalen är öpnad måste Caplandets ställning till verldshandeln vara förändrad. Men Goda Hoppsudden med landet der innanför utgör dock i alla fall ett kulturland och en vigtig besittning, hvilken nu mera är utvidgad genom flera nya kolonialanläggningar. Caplandet utgör sydligaste delen utaf Afrika omkring Goda Hoppsudden, nordost derifrån ligger den besittning, som kallas *British Kaffraria* och norr om detta land ligger kolonien *Natal*, båda dessa länder belägna på Indiska hafvets kust. Men norr om Caplandet i det inre Afrika räknar England såsom sina besittningar det s. k. östra och vestra *Griqua*-landet samt *Basuto*-landet. Slutligen hänföras till de engelska besittningarne äfven en liten ö, *Ichaboe*-ön, samt några anläggningar vid en hafsvik, *Agra Pequena*-viken, som inskjuter från Atlantiska hafvet ej långt från Ichaboeön. Dessa länders politiska ställning och kulturhistoriska betydelse har numera inträdt till en viss grad i nya förhållanden genom upkomsten af de båda, utaf England oberoende republikerna af europeisk härkomst, Oranjerepubliken och Transvalska republiken. — Ön *Mauritius*, belägen långt ute i indiska oceanen på vägen mellan Afrika och Asien öster om den stora afrikanska ön Madagascar, utgör ett eget litet nybyggesland med ursprungligen fransysk kolonisation. Ön tillhörde Frankrike, men eröfrades af Engelsmännen och qvarstadnade i Englands våld genom Pariserfreden 1814. Fransoserne kallade denna ö Isle de France, men det namn, som Engelsmännen begagna, är Mauritius. — Längre bort i Indiska oceanen ligga *New-Amsterdam* och *S:t Paul*.

I en helt annan del af Afrika på vestra kusten, den del af denna verldsdel, som man plägar kalla Senegambien och Guinea, besitter England några områden vid floden *Gambia* samt på *Sierra Leona*-kusten och den s. k. *Guldkusten*. Dessa områden lära väl dock i verkligheten icke hafva annan betydelse än att der finnas stationer upprättade för den engelska handeln. Det samma måste gälla om de små öarne

i Atlantiska hafvet *Tristan da Cunha*, *S:t Helena* och *Ascension*, hvilka England besitter. Anläggningarne i vestra Afrika förefalla såsom oaser i barbariets öken. Så stor magt och kulturhistorisk bestämmelse som i Asien har England icke i Afrika och i norra Afrika, de afrikanska medelhafsländerna, hafva Engelsmännen icke inkommit.

Englands besittningar i Afrika: [1])

	storlek		folkm.
1) Södra Afrika:		1) Södra Afrika:	
Caplandet	9,050 : 5	Caplandet	496,381
Natal	837 : 3	Natal	289,773
Vestra Griqua-landet	782 : 3	British Kaffraria . . .	86,201
Basuto-landet	397 : 5	Basuto-landet	75,000
British Kaffraria . .	162 : 9	Östra Griqua-landet .	35,000
Östra Griqua-landet .	160 : 0	Vestra Griqua-landet .	25,477
	11,390 : 5		1,007,832
2) Vestra Afrika:		2) Vestra Afrika:	
på fasta landet . . .	805	på fasta landet	633,400
S:t Helena	2 : 23	S:t Helena	6,241
Tristan da Cunha . .	2 : 10	Tristan da Cunha . .	53
Ascension	1 : 60	Ascension . . , . . .	27
	810 : 93		639,721
3) Öar i Indiska hafvet:		3) Öar i Indiska hafvet:	
Mauritius	34 : 76	Mauritius	317,069
Smärre öar omkring Mauritius	16 : 45	Smärre öar	13,391
New-Amsterdam . . .	1 : 2		330,460
S:t Paul	0 : 13		
	52 : 54		
Således:		Således:	
Södra Afrika	11,390 : 5	Södra Afrika	1,007,832
Vestra Afrika	810 : 93	Vestra Afrika	639,721
Öar i Indiska hafvet	52 : 54	Öar i Indiska hafvet	330,460
	12,253 : 97		1,978,013

d) I *Amerika* eger England besittningar både i norra, medlersta och södra delen af denna verldsdel. Samlingen öfverskådas bäst om man grupperar länderna efter deras belägenhet i Nord-Amerika, Central-Amerika med Vestindien samt i Syd-Amerika. Det skall då visa sig att den nordliga gruppen innehåller en samhällsbildning af stor märk-

1) Rörande ön Ichaboe samt Angra Pequena-viken saknas upgifter samt likaledes rörande folkmängden på New-Amsterdam och S:t Paul.

värdighet och aldeles egen i sitt slag. Englands nordamerikanska länder hafva just i nyaste tid inträdt i helt nya förbindelser.

Följer man det engelska kolonialväldets utbredning från en verldsdel till en annan, framträda gång efter annan nya förhållanden, nya utsigter öpnas. Vi sågo ett annat England i Afrika än det vi hade sett i Asien och i Amerika är utsigten åter en annan än i någon af de öfriga verldsdelarne. I Asien sågo vi ett stort land med en ofantlig folkmängd, i Amerika träffar man under Englands spira ett ännu större land, men i förhållande till landets storlek ett oerhördt ringa antal menniskor. Hela summan är dock vida större än i det afrikanska England likasom också de afrikanska länderna äro af ringa omfång i jämförelse med de amerikanska.

För öfrigt äro dessa länder sins emellan mycket olika i de tre hufvudgrupperna, hvar och en af dem måste särskildt betraktas.

Den ofantliga utsträckningen af Englands *nordamerikanska* länder, jämförd med den glesa befolkningen, utmärker ett land, der odlingen ännu befinner sig i sin början och väntar på framtiden, eller också ett ofruktbart land, der köldens bisterhet herskar. Bägge delarne hafva sin sanning, vissa delar af detta land tillhöra en för odlingen ej mycket tillgänglig verldstrakt, men en stor del af den ofantliga rymden är mycket odlingsbar. Och menniskorna, som der lefva, utgöra till största delen en civiliserad menskliget. Här finnas Indianer, men blott ett ringa antal, största delen äro europeiske nybyggare eller deras efterkommande. Här finnes icke såsom i det asiatiska Indien en inhemsk civilisation jämte den europeiska, den från Europa införda kulturen står gent emot de vilda menniskorna och den vilda naturen. Då blifver Europeen herre på platsen. De samhällen, som der bildas, blifva af den europeiska arten. Detta är en likhet mellan det nordamerikanska England och Kaplandet i Afrika, men landet, som England har intagit i Nordamerika, är mycket större än det sydafrikanska och äfvenså folkmängdens antal.

Odlingsarbetet innebär således Nordamerikas upfostran till europeisk civilisation. Men nu är England icke ensamt om denna upgift. Det har vid sin sida sina egna affälliga barn, Förenta Staterna, likasom England i Asien har Ryssland till medarbetare. Men Förenta Staterna voro ju sjelfva upfostrade af England innan de togo arbetet på egen hand sedan de voro till myndig ålder komna. Samlar man det förflutnas och det närvarandes slutsatser så visar sig att hela Nordamerikas civilisation med undantag blott af Mexico är Englands verk. Detta hafver sin sanning om man fattar sakerna rätt, men en förklaring behöfves för att undvika missförstånd. Vissa delar af de nuvarande Förenta Staterna voro holländska nybyggen innan de blefvo engelska, halfön Florida var spansk och Louisiana var fransysk besittning. Och detta land, som Fransoserne inbegrepo under benämningen Louisiana, var ett mycket stort land från Mississippis utlopp i söder till de stora sjöarne i norr. De stora länder, som England ännu besitter, voro franska besittningar, som eröfrades af England, och slutligen hade Ryssland ett stort land i nordvestra Amerika likasom Danmark ännu har nybyggen på Grönland. Det synes således såsom mycket betydliga afräkningar måste göras från det allmänna omdömet att Nord-Amerika är engelskt. Ja, detta omdöme gäller blott med inskränkningar, men såsom allmänt omdöme hafver det sin riktighet. Ty de holländska nybyggena voro ej långt komna när England tog dem, det stora landet Louisiana, som Frankrike sade sig ega, var nästan oupodladt, dess odling är Anglo-Amerikanernes verk och det samma kan sägas om Florida. Den verkliga kolonisation, som Frankrike hade utfört, fans i Canada och andra länder vid Atlantiska hafvet i den del af Amerika, som ännu är Englands, ej Förenta Staternas land. Men nu hafva dessa länder varit engelska i mer än hundra år och äro i grunden angliserade. Ryska Amerika var aldrig något annat än ett barbarland och tillhör nu Förenta Staterna, d. v. s. det står under anglo-amerikansk upfostran. Danskarnes inrättningar i Grönland utgöra ett föga betydligt undantag. Detta land ligger afskildt från den stora kontinenten och är af naturen danadt blott för en svag odling. Nord-Amerikas civilisation

är aldeles öfvervägande engelsk om också nu mera de talrika invandringarne från andra delar af Europa ingjuta nya safter i den engelska stammen. När framtiden en gång får lära känna en egen nordamerikansk nationalitet, så är denna nationalitet bildad under öfvervägande engelska inflytelser och samhället bygdt på engelsk grund.

Men från det engelska moderlandet är en stor del i Nord-Amerika bortkommen, det nordamerikanska England har en granne i Förenta Staterna. Man kan säga om dessa två det samma som om England och Ryssland i Asien: måtte de sämjas!

Huru mycket utgör då återstoden, som England besitter i Nord-Amerika? Säger man om Indien med sina 190,000,000 invånare att det liknar mera en verldsdel än ett land, så kan deremot det engelska Nord-Amerika i hvad på utsträckningen beror jämföras med en verldsdel. Europa beräknas till 179,000 qv.-m. och det engelska Nord-Amerika till 167,000. Förenta Staternas land räknas till 169,000 qv.-m. Räknar man icke landet, men folket, blifver förhållandet helt annorlunda, folkmängden i de engelska länderna hinner knappt till 4,000,000 och närmar sig i Förenta Staterna till 40,000,000 [1]).

Ser man på kartan huru Amerika är deladt mellan dessa båda magter, visar sig genast att de hafva likasom skurit verldsdelen midt i tu från öster till vester, från haf till haf. Såväl Englands Amerika som Förenta Staternas sträcker sig öfver verldsdelens hela bredd från Atlantiska oceanen till Stilla hafvet. Det engelska landet ligger norr om Förenta Staterna, men nu mera sedan dessa äfven besitta det ryska Amerika har England dem till grannar äfven på sin nordvestra sida.

Dessa länder, som England besitter på Nord-Amerikas fasta land, utgöra en sammanhängande massa under benämningen *Dominion of Canada.*

Denna benämning är ganska ny och utgör icke blott ett geografiskt begrepp, dess egentliga betydelse är politisk. Det yttrades nyss att här finnes en märkvärdig samhällsbildning. Förhållandet är följande.

---

1) Siffran upgifves hos Behm und Wagner, p. VIII till 38,925,598.

Här funnos flera kolonialstater på kusten af Atlantiska hafvet och omkring Lorenzofloden samt de stora sjöarne Erie, Ontario m. fl. Dessa kolonier voro af fransyskt ursprung och dit hörde äfven öarne New-Foundland, Cap Breton och Prins Edvards ö. Men dessa länder togos af England från Frankrike. Det land, som Fransoserne kallade Acadien, men som af Engelsmännen benämnes Nova Scotia (Nya Skotland), afträddes af Frankrike genom freden i Utrecht 1713. Och på samma gång afträdde Frankrike äfven ön New-Foundland samt de anspråk Frankrike kunde hafva på länderna omkring hafsviken Hudson. Canada och ön Cap Breton förverfvades på samma sätt genom freden i Paris 1763 och med Canada lärer äfven följt en ö i Atlantiska hafvet, som af Engelsmännen sedermera erhållit benämningen Prins Edvards ö [1]).

Från denna tid har England haft hela norra delen af Nord-Amerika öppen och fri att begagnas. Der hafva sedermera funnits flera kolonialstater, Canada, New Brunswick, Nova Scotia med Cap Breton, samt New-Foundland och Prins Edvards ö, alla belägna vid eller i Atlantiska hafvet. Men innanför Hudson-viken dref ett engelskt handelsbolag, Hudson Bay kompaniet, sin handel och anlade stationer. Nybyggesarbetet framträngde i det innersta af verldsdelen och genomträngde den samma så långt vägen bar, ända till oceanen på den motsatta sidan. Der på Stilla hafvets kust upstod en kolonialstat British-Columbia, hvilken sträckte sig ända ut i hafvet öfver den s. k. Vancouvers ö (Quadra) [2]) och de s. k. Drottning Charlottas öar.

Alla dessa länder utgjorde särskildta samhällen, sidoordnade med hvarandra, hvart och ett af dem förbundet med det europeiska England såsom en koloni med moderlandet. Men i nyare tid har den tanken upstått att de sär-

---

1) Enligt upgift hos Wappäus: Handbuch der Geographie und Statastik von Nord-Amerika, p. 420, skall denna ö förut varit kallad S:t Johns ö. Ön Cap Breton skall under den franska tiden varit kallad Isle Royal, Daniel, l. c. T. I, p. 823.

2) Andree: Nord-Amerika in geographischer und geschichtlicher Umrissen, p. 207. Annorstädes finnas Quadra och Vancouvers ö omtalade såsom tvänne särskildta öar.

skildta kolonierna borde sammansluta sig till en politisk enhet, ett statsförbund.

Denna tanke har blifvit verklighet och statsförbundet kallas *Dominion of Canada.* Föreningen är ingången med engelska regeringens och parlamentets vetskap och bifall. År 1867 antogs af engelska parlamentet ett lagstiftande beslut (parlamentsakt), hvarigenom Canada, Nova Scotia och New Brunswick förenades till en politisk enhet under benämningen Dominion of Canada. Föreningen omfattade till en början blott de nyss nämnda länderna, men har sedermera blifvit vidare utsträckt. Hudson Bay kompaniets länder tillkommo ganska snart (1869), British Columbia år 1871 och Prins Edwards ö år 1873. [1]) Blott New Foundland fortfar ännu att räknas såsom särskildt land.

Härigenom har nu ett eget republikanskt statsförbund, ett nytt, bildat sig vid sidan af Förenta Staterna, oberoende af dem, men deremot beroende af England. Detta land, dess kungliga krona, dess «imperial Parliament» står i spetsen för en sammanfattning af nordamerikanska republiker. Republiker må de kallas, ty de hafva engelsk sjelfstyrelse, de sköta sina inre angelägenheter sjelfva på republikanskt maner, de må kallas provinser af Englands monarki, men en monarki, som har sin monark på andra sidan af jordklotet, blifver ej mycket mera än en monarki till namnet, förutom att äfven det europeiska England, så mycket detsamma må hålla de monarkiska formerna i den obrottsligaste vördnad, dock i verkligheten icke är mycket annat än en maskerad republik.

Det egendomliga, det mäst märkvärdiga i denna samhällsbildning är just detta förhållande att ett statsförbund af republikanska samhällen står såsom en tillhörande del af ett konungarike. Och denna de engelska koloniernas förening till en gemensam enhet, en samlad makt, har en annan märkvärdig sida när man besinnar granskapet med Förenta Staterna. Hvad härutaf skall blifva i framtiden är en fråga för den politiska siarekonsten. Men om utvidgningsbegäret

---

1) Jfr de korta underrättelserna hos Creasy, The imperial and colonial constitutions of the Britannic Empire, p. 183. Behm und Wagner, Erg. h. n:o 33, p. 48—49 och n:o 35, p. 60.

hos det större statsförbundet, Förenta Staterna, skulle komma att rikta sig åt denna sida blifver der icke en sak att upgöra med ett land i sender, men med alla på en gång såsom en gemensam magt.

Dominion of Canada består af följande särskildta kolonialstater. 1. *Ontario* och 2. *Quebec*, hvilka utgöra tillsamman det land, som förut kallades Canada. Ontario eller Öfra Canada utgör det inre landet norr om de stora sjöarne Lake Superior, Michigan, Huron, Ontario, Erie; Quebec eller Nedra Canada utgör landet vid Lorenzofloden och Atlantiska hafvet. — 3. *Manitoba* kallas en del af landet vester om Ontario, således långt in i kontinenten. Denna landsdel blef i sammanhang med dessa inre länders förening med Dominion of Canada organiserad till eget land år 1870 [1]) — 4. *Nova Scotia* utgör en i Atlantiska hafvet framskjutande halfö med ön Cap Breton i sitt granskap. Mellanrummet mellan Nova Scotia och Quebec uptages af 5. *New Brunswick*, som äfven är kustland vid hafvet. Utanför kusten af New Brunswick och Nova Scotia ligger 6. *Prins Edwards ö*. Men en ofantlig landrymd djupt inne i kontinenten återstår i alla fall för de fordna 7. *Hudson Bayländerna* eller, såsom de äfven kallas, nordvestern och slutligen vid stilla hafvet ligger ännu en beståndsdel af Dominion of Canada, nämligen 8. *British Columbia*. — Vill man åter oafsedt Dominion of Canada räkna Englands besittningar i Norra Amerika får man tillägga den utanför Lorenzoflodens utloppsvik belägna ön *New Foundland*.

Englands besittningar i Norra Amerika:

Storlek: Dominion of Canada:

Nordvestern	138,000 : 0
British Columbia . . .	10,018 : 0
Quebec	9,094 : 5
Ontario	5,069 : 5
New Brunswick . . .	1,285 : 1
Nova Scotia	1,022 : 1
Manitoba	654 : 9

1) BEHM und WAGNER, Erg. h. n:o 33, pag. 48.

Prins Edwards ö . . .	102 : 1
geogr. qv.-m.	165,246 : 2
New Foundland . . .	1,891
	167,137 : 2

Folkmängd: Dominion of Canada: [1])

Ontario	1,620,851
Quebec	1,191,516
Nova Scotia	387,800
New Brunswick	285,594
Prins Edwards ö . . .	94,021
Nordvestern	85,000
British Columbia . . .	42,000
Manitoba	11,963
	3,718.745
New Foundland	146,536
	3,865,281

Långt bort från Dominion of Canada i en annan verldstrakt ligger den landbildning, som sammanbinder Norra och Södra Amerika. Detta sammanbindningsland utgöres af det smala Panamanäset samt det betydligt bredare, men dock i alla fall långsträckta och aflånga land, som kallas Central-Amerika. Detta land är upfyldt af fordna spanska kolonier, nu egna republiker, men midt ibland dem på kusten af Westindiens haf, nästan midt emellan Caraibiska sjön och Mexikanska viken, har England en besittning, hvilken nämnes med samma namn som en af republikerna, *Honduras*, men äfven kallas med ett annat namn *Belize*, hvilket dock egentligen betecknar hufvudstaden. Besittningen har i sjelfva verket varit engelsk ganska länge,[2]) men dess omfång har varit obestämdt till dess gränsbestämning gjordes genom fördrag med republiken Guatemala år 1859 [3]). Någon stor betydelse för Amerikas civilisation kan det engelska inflytandet knappt utöfva i detta land, det bestämmande samhällselementet i hela denna del af Amerika är det spanska. — Något dylikt kan äfven sägas om det land, som England besitter i Södra

1) För de särskilda provinserna jfr Behm und Wagner. Erg. h. n:o 35, p. 62—64. Totalsummorna i Erg. h. n:o 41 p. VIII och p. 120.

2) Jfr ofv. T. 1. p. 112.

3) Fördraget hos Samwer l. c. T. III. 2. p. 366.

Amerika med namnet *British-Guiana.* Denna besittning är nämligen belägen på norra kusten af SydAmerika, omgifven i vester af republiken Venezuela, som har spansk nationalitet, och i söder det fordom portugisiska Brasilien samt i öster det holländska Guiana (Surinam). Ännu längre österut har Frankrike sin del af Guiana (Cayenne). Här sammanträffa således tre europeiska folkslag, men jämte dem lefver här en befolkning af Indianer och om Guiana icke har varit spanskt utgör det likväl blott ett undantag från den stora landmassa i SydAmerika, som har haft spansk och portugisisk upfostran. Det engelska Guiana består af tre provinser Demerary, Essequibo och Berbice, som egdes af Holland, men blefvo af Engelsmännen intagna och besittningsrätten bekräftades genom fördrag år 1814. [1])

Samma förhållande att flera europeiska folk hafva blifvit hvarandras grannar i Amerika eger äfven rum i *Westindien.* Der finnas bland Westindiens öar engelska, franska, spanska, holländska, danska besittningar samt en svensk, den enda kolonialbesittning Sverige eger. Största antalet af öarne tillhöra England och det engelska inflytandet blifver så mycket större som bland de engelska öarne finnas två af betydlig storlek, *Jamaica* och *Trinidad.*

Belägenheten af Westindiens öar är följande. Hafsfjärden, som omsluter dem, är Caraibiska sjön, men innanför öarne utbreder sig Mexikanska viken. I den vattenrymd, som kan sägas utgöra gränsvattnet mellan dessa båda vattenrymder, träffas de fyra öarne, som pläga kallas de *stora Antillerna,* Cuba, Hayti, Jamaica och Porto Rico. Längst i vester emot Mexikanska viken ligger Cuba, öster ut från Cuba ligger Haiti, som är den andra i ordningen i storlek, Cuba är den största, Jamaica åter den tredje i ordningen och Porto Rico den fjerde. Dessa båda öar äro belägna, Jamaica söder om de öfriga och Porto Rico öster om Haiti. De tvänne öarne, Cuba och Porto Rico, äro spanska, Haiti åter har varit delad mellan Spanien och Frankrike, men tillhör nu med full sjelfständighet de amerikanska folk, som der finnas, Negrer, Mulatter, Kreoler. Jamaika deremot är engelskt land. — Vänder man sig åter från de stora Antil-

---

1) Jfr ofv. T. 1. p. 114

lerna öster ut i Caraibiska sjön, möter man genast de talrika samlingar af mindre öar, som kallas de *små Antillerna.* Dessa åter utgöras af två grupper som på sjömansspråket benämnas *Leeward Islands* och *Windward Islands.* [1]) Bland dessa öar eger England åtskilliga medan de öfriga tillhöra andra europeiska stater. Ingen af de små Antillerna har någon betydlig storlek, men alla tillsammans kunna sägas utgöra ett litet kolonialland. Och till de engelska besittningarna höra äfven ett par eller tre andra ögrupper, de s. k. *Turcs* och *Caicos*öarne samt *Bahama*öarne hvilka äfven kallas de *Lucayiska* öarne. — Söderut från Antillerna nära SydAmerikas kust utanför republiken Venezuela ligger den temligen stora ön *Trinidad,* som äfven besittes af England. Slutligen får man till de engelska besittningarne äfven räkna en ögrupp, som är belägen långt utanför Westindien, men icke heller kan sägas tillhöra samma gruppering af länder, som innehåller de nordamerikanska besittningarne. Denna ögrupp är de s. k. *Bermuda* öarne som äfven kallas *Sommers* öar och utgöra en hel mängd, belägna långt ut i Atlantiska hafvet i bredd med det land, som utgör staten NorthCarolina bland Förenta Staterna.

Genom alla dessa öar har den engelska kolonialmagten en betydlig utbredning i mellersta Amerika. Befolkningen är blandad, hvit och färgad, en blandning af europeisk och indiansk härstamning samt äfven blandad med negrernas blod. En för dessa orter mycket utmärkande egenskap är negerstammens betydliga andel i befolkningen. Och desse Negrer äro, sedan slafveriet afskaffades, frie medborgare. Bland dem utbreder sig civilisationen. Annan civilisation än af europeiskt ursprung finnes här icke, men väl befinner sig denna civilisation i beröring med främmande elementer, rent europeiskt är samhället icke.

Den långa öfversigten af Englands kolonialbesittningar i Amerika afslutas icke med de centralamerikanska öarne samt Honduras och Guiana. Ännu en liten ögrupp måste nämnas, men hvilken är så aflägsen från allt det öfriga, att densamma icke kan inräknas i någon af hufvudafdelnin-

---

1) Jfr ofv. T. 1. p. 113.

garne. England lärer nämligen vara innehafvare af *Falklandsöarne*, som äro belägna ute i Atlantiska hafvet i bredd med sydligaste delen af Södra Amerika. Och i samma trakt af det södra halfklotet finnes till och med ännu en ö, som lärer vara af Engelsmännen uptagen såsom station för hvalfiskfångsten, nämligen den s. k. *Staaten Island* belägen strax utanför det s. k. Eldslandet vid den sydamerikanska kontinentens yttersta spets.

Englands besittningar i Central-Amerika, Westindien och Syd-Amerika.

Storlek: 1. Central-Amerika:		*Folkmängd:* 1. CentralAmerika:	
Honduras . . .	635	Honduras	24,710
2. Westindien och Bermudaöarne:		2. Westindien och Bermudaöarne:	
Bahamaöarne	283 : 00	Jamaica	506,154
Jamaica	197 : 219	Barbados	162,042
Trinidad . . .	82 : 52	Trinidad	109,638
Dominica . . .	13 : 70	Bahamaöarne . .	43,900
S:t Lucia . . .	11 : 66	Grenada med Grenadinerna	37,684
Caymansöarne	10 : 60	S:t Vincent . . .	35,688
Caïcos öarne .	10 : 00	Antigua	34,344
Barbados . . .	7 : 83	S:t Lucia	31,610
Grenada	6 : 26	S:t Christoph (S:t Kitts	28,169
S:t Vincent . .	6 : 16	Dominica	27,178
Tobago	5 : 65	Tabago	17,054
Antigua	5 : 09	Bermudaöarne . .	15,309
Barbuda	3 : 53	Newis	11,735
S:t Chrisstoph (S:t Kitts) .	3 : 20	Monserrat	8,693
Jungfruöarne .	3 : 00	Jungfruöarne . .	6,426
Monserrat . . .	2 : 21	Turcsöarne	2,845
Newis	2 : 130		

1) Efterföljande siffror återfinnas hos Behm und Wagner, Erg. h. n:o 35 p. 68 för Caicos och Turcsöarne, och Erg. h. n:o 41 p. 120 för Bermuda, Honduras och Guiana samt Falklandsöarne och för de öfriga öarne på tabellen p. 117, hvarest de engelska öarne äro förenade i samma taball med de öfriga, men på tabellen, Erg. h. n:o 35 p. 68—69 finnas de engelska öarne särskildt uptagna.

Bermuda . . .	1 : 92
Anguilla . . .	1 : 65
Grenadinerna .	1 : 55
Turcsöarne . .	0 : 46
geogr. qv. mil	659 : 339
3. SydAmerika:	
British Guiana	4,018
Falklandsöarne	223
Staaten Island (okändt)	
	4,241
Britiska Amerika:	
NordAmerika	167,137 : 2
SydAmerika	4,241
Westindien och Bermudaöarne	659 : 339
CentralAmerika	635
	172,672 : 539

Anguilla	2,773
Caicos öarne . . .	1,878
Barbuda	813
	1,083,933
3. SydAmerika:	
British Guiana	215,200
Falklandsöarne .	803
Staaten Island (okändt)	
	216,003
Britiska Amerika:	
NordAmerika .	3,865,281
Westindien och Bermudaöarne .	1,083,933
SydAmerika . .	216,003
CentralAmerika	24,710
	5,189,927

e) *I Australien.* Ännu en verldsdel återstår innan öfversigten af den engelska koloniutbredningen är fulländad. Australien framställer likartade förhållanden med NordAmerikas, stora arealsiffror och små folkmängdsiffror, ett ofantligen vidsträckt fält för framtidsarbetet. Och detta fält är fritt, ingen medtäflare finnes, ingen annan europeisk magt har fattat fäste i Australien, ingen talrik inhemsk befolkning bestrider platsen, engelska folket råder öfver hela denna verldsdel.

Siffrorna, som beteckna de australiska ländernas arealer, äro mycket uplysande. Redan första anblicken visar att här icke är fråga om några utposter, handelsplatser, stationer för fartyg, som färdas öfver verldshafvet, frågan handlar icke en gång om ett land, men om en verldsdel, området är större än $^{4}/_{5}$ af Europas land. Men inom en sådan omkrets, 145,000 qv.-m. i rundt tal, lefva ej flere än något öfver 2,000,000 invånare. Här måste antingen vara ett öckenland eller en kultur, som ännu blott utgör en början. Det sistnämda förhållandet är det verkliga, Australien är visst icke ett öckenland, men dess folkmängd var mycket ringa när Europeerna kommo dit och det inflyttande folket, Engelsmännen hafva ej medhunnit mera än som gjordt är. Men här är mycket att göra. Behöfver Europa afbörda sig en öfverbefolkning, finnas menniskor, som vilja söka sig ett nytt

fädernesland, så finnes utrymme i Australien och slutet blifver att en hel verldsdel, som låg obrukad, införes inom området af den europeiska civilisationen. Så har skett med Amerika, så sker också med Australien. Så långt är arbetet kommet att ett antal, sju republiker med europeisk civilisation och engelsk nationalitet lefva, sitt fria lif i Australien under det engelska moderlandets hägn. Det engelska väldet i Australien är således icke såsom det stora riket i Indien en magt öfver främmande folk, landet är nästan folktomt, det ringa antal infödingar, som finnas, tillhöra en svag stam, ej mycket tillgänglig för civilisation, men oförmögen till motstånd [1]). Hela det australiska samhället blifver ett utflyttadt Europa.

Ser man på Australiens karta huru de engelska kolonierna äro belägna, så visar sig att hela östra kusten samt delar af den södra och vestra äro koloniserade och äfven på norra kusten är ett stort område intaget i räkningen, men derstädes äro kolonisationens begynnelser ännu så svaga, att det blott på ett mycket oegentligt sätt kan upptagas i folkräkningen. Den senaste tabell vi sett öfver Australiens folkmängd räknar under benämningen *Northern Territory* hela summan af Australiens infödingar, barbarfolket, utan afseende derpå att detta folk förekommer äfven i de öfriga koloniernas länder. [2]) Någon folkmängdsiffra för den engelska befolkningen i Northern Territory är icke uppgifven. Och innanför koloniernas områden ligger en stor landsdel öde och tom.

Följer man gränserna på kartan, finner man östra kusten uptagen af de tre kolonialstaterna *New South Wales (Nya Syd Wales)*, *Queensland* och *Victoria*. New South Wales är den äldsta anläggningen och var i sin början en deportationsort för lagdömde förbrytare. Tiden var 1780-talet (1788). Förhållandet har sedermera förändrats, kolo-

1) Om Nya Zeelands infödingar i viss mån göra ett undantag, är likväl äfven deras antal aftagande och den skilnad, som kan finnas mellan dem och infödingarne på Australiens fasta land, uphäfver icke den allmänna slutsatsen. Jfr Meinicke: Die Inseln des stillen Oceans, T. 1. p. 313 och samma författares »Neue Bearbeitung von Australien» p. 522, 556 (i Wappäus stora verk).

2) Behm und Wagner: Erg. h. n:o 41, p. 120 not. Jfr p. 107.

nien är icke numera en förbrytarkoloni. Queensland och Victoria äro utsöndrade stycken från New South Wales, det ena, Queensland, blef egen koloni år 1859 och Victoria år 1851. *South Australia (Syd Australien)* gränsar till Victoria och New South Wales; dess uppkomst dateras från år 1836. Dessa fyra kolonier utgöra således en sammanhängande landrymd, men skild från dem genom stora ouptagna landsträckor ligger *Western Australia* på vestra kusten, der anläggningar begyntes år 1829. Detta land förekommer stundom med benämning efter en derstädes framrinnande flod *Swan river (Svanfloden)*.

Dessa äro de kolonier, som finnas på Australiens fasta land, men den engelska bosättningen har äfven utgått öfver öarne *Tasmanien (van Diemens land)* och *New Zeeland (Nya Zeeland)*. Tasmanien är en bland de äldre anläggningarne, härstammande från början af 1800-talet (1803), belägen så nära sydöstra kusten att den kan sägas tillhöra samma grupp af kolonier, som nämndes New South Wales, Queensland och Victoria. — New Zeeland deremot ligger långt ute i Stilla hafvet, ett land för sig sjelf, och består af två ganska betydliga öar. Landet är taget i besittning sedan år 1840. [1]) — Öfver hufvud hafva den australiska kontinentens länder erhållit i nyaste tid en egen betydelse genom uptäckten af det stora guldförrådet. — Den folkrikaste kolonien, ehuru ingalunda den största, är Victoria, hvars hastiga utveckling visar sig redan deruti, att derstädes en stad, Melbourne, har sedan 1830-talet upstigit ända till en folkmängd af omkring 200,000 invånare (193,698). [2])

Utom dessa kolonier, som utgöra det egentliga Australien, har England slutligen tagit i besittning en del smärre öar bland den mängd af ögrupper, som förekomma i den stora oceanen mellan Asien, Australien och Amerika. Största besittningen är de s. k. *Fidjeöarne* (*Fiji, Viti)*, som från och med år 1874 räknas såsom engelsk kolonialbesittning, belägen i södra halfklotet. Öfriga öar, som tillhöra England, äro *Chatam öarne*, *Auckland öarne*, *Lord Howes ö*, ön *Fanning*, ön *Malden*, ön *Starbruck* samt *Caroline* öarne och ön *Norfolk*.

1) MEINICHE: Neue Bearbeitung von Australien, p. 537 o. f. 556 o. f.

2) BEHM und WAGNER, Erg. h. n:o 33, p. 81.

Englands kolonier i Australien och på Stilla hafvets öar.

Storlek: Australien.

	1. Western Australia	45,898 : 4
	2. Queens land	31,431 : 7
	3. South Australia	17,901 : 7
	4. New South Wales . . .	14,513 : 2
	5. New Zeeland	4,997 : 9
	6. Victoria	4,160 : 3
	7. Tasmania	1,233 : 0
		120,136 : 2
	Northern Territory	24,624 : 4
	Australien	144,760 : 6
Öarne:[1]	Fidji öarne	377 : 87
	Chatam öarne	24 : 5
	Auckland öarne	9 : 25
	Caroline öarne	1 : 2
	ön Fanning	1 :
	ön Norfolk	0 : 79
	Lord Howes ö	0 : 15
		414 : 76
Australien och öarne tillsamman . .		145,175 : 36

Folkmängd:[2]	1. Victoria	790,492
	2. New South Wales . .	560,275
	3. New Zeeland	332,800
	4. South Australia . . .	198,257
	5. Queensland	146,690
	6. Tasmania	104,217
	7. Western Australia . .	25,781
		2,158,512
	Northern Territory . . . (infödingar)	55,000
		2,213,512

1) För öarne Maldern, Starbuck och Carolineöarne finnes ingen storlek upgifven. — Om Fidji öarne jfr ANDREE: geographie des Welthandels, T. II, p. 492 BEHM und WAGNER. Erg. h. n:o 41, p. 107.

2) För Auckland öarne samt Malden, Starbuck och Caroline finnes ingen folkmängd uppgifven.

Öarne:	Fidji-öarne	148,040
	ön Norfolk	481
	ön Fanning	150
	Chatam-öarne	142
	Lord Howes ö	37
		148,850
	Australien och öarne tillsamman	2,362,362

Hela det brittiska kolonialväldet i alla verldsdelar:

	storlek		folkmängd
Amerika	172,672 : 539	Asien	194,205,480
Australien . . .	145,175 : 36	Amerika	5,189,927
Asien	45,540 : 847	Australien . . .	2,362,362
Afrika	12,253 : 97	Afrika	1,978,013
Europa	6 : 81	Europa	176,213
	375,649 : 526		203,911,995

Här framställer sig ovilkorligt en jämförelse. Man har plägat anse Ryssland såsom det största välde på jorden i hvad på landets storlek beror. Så förhåller sig äfven, men skilnaden mellan det engelska verldsherraväldet och det ryska är icke betydlig såsom visar sig af siffrorna:

Ryssland i Europa [1])	97,583 : 370
» i Asien	290,376 : 319
geogr. qv.-m.	387,959 : 689
Britiska moderlandet	5,719 : 84
Kolonier och besittningar . . .	375,649 : 526
geogr. qv.-m.	381,369 : 366

Räknar man åter folkmängderna blifver skilnaden mycket stor och med öfvervigt för det engelska väldet:

Ryssland i Europa [2])	73,563,118
» i Asien	12,122,827
	85,685,945

---

1) Rysslands storlek särskildt i Europa och i Asien kan på olika sätt beräknas aldenstund gränsen mellan verldsdelarne kan på flera sätt bestämmas. Likaså beror detaljsiffran derpå om man medräknar Azowska sjön och Kaspiska hafvet. Dessa vattenytor äro här i texten icke räknade; vill man intaga dem i räkningen blifver Rysslands storlek = 401,452 : 552 geogr. qv.-m. Behm und Wagner, Erg. h. n:o 41, p. VII och p. 86—87, 89.

2) Behm und Wagner, Erg. h. n:o 41, p. 89, p. VIII.

Britiska moderlandet	32,773,000
Kolonier och besittningar	203,911,995
	236,684,995

Det britiska väldet omfattar således en folkmängd långt mer än dubbelt större än Rysslands. Men visserligen är den ryska magten mera sammanhängande, mera samlad och mera likartad inom sig än den engelska, som är utspridd öfver verldens olika delar och omfattar länder och folkslag utan inre samband med hvarandra. Deruti äro dessa båda verldsmagter lika att deras ofantliga länder till en stor del äro ödemarker, men de stycken, som äro uptagna af verklig odling, innehålla i alla fall så stora rymder att folkens mängd låta beräkna sig i mycket stora siffror. Englands öfvervigt härleder sig från det folkrika Indien, Rysslands underlägsenhet beror på den glesa befolkningen i Sibirien. I och för sig betraktad erbjuder den engelska koloniutbredningen en af de mäst storartade företeelser, som verldshistorien någonsin har upvisat. Men deraf följer icke nödvändigt att moderlandets magt blifver oemotståndligt stor. En sådan utbredning öfver jordklotet måste medföra en oändlig mängd af omsorger och skilda interessen att bevaka, det kan lätt inträffa att det ena hindrar det andra. En sådan statskropp måste blifva mycket svår att handtera i sine statsmäns händer och det kunde hända att magten dignar under sin egen storhet. Är England mägtigt i alla verldens delar, så är den magten också blottstäld för angrepp på många sidor. Och då nu denna magten egentligen derigenom är mägtig att den bildar nya samhällen och upfostrar folkslag i olika verldsregioner, får den samma också bereda sig derpå att dessa samhällen, när de blifvit fullt färdiga, och dessa folkslag, när deras upfostran är fulländad, företaga sig att vara myndiga på egen hand såsom de äldre kolonierna i Nord-Amerika det gjorde. England kan knappt tänka att i all framtid få behålla sina kolonier. Men denna utsigt behöfver ej anses olycksbådande. England blef icke fattigt och förfallet derföre att Förenta Staternas folk afföll, England faller icke i vanmagt om en dag Dominion of Canada och Australiens republiker icke längre bekänna sig vara provinser af Englands rike. Den

stora verldshistoriska betydelsen af Englands verldsomfattande välde ligger just deruti att ödemarkerna odlas i stora länder och verldsdelar och civilisationen dödar barbariet.

Holland (Nederländerna) är den andra i ordningen bland kolonialmagterna, den största näst England och dess kolonialherravälde utgör en temligen sammanhängande magt. Besittningarne äro visserligen delade på två verldsdelar, Asien och Amerika, men de asiatiska länder, dem Holland eger, äro så betydligt större än de amerikanska att den holländska kolonialmagten kan sägas vara egentligen samlad i *Asien* och i en viss hufvuddel af denna verldsdel, östra Asien. Den ostindiska arkipelagen är den verldstrakt, der Holländarne företrädesvis hafva fattat fäste och dessa länder hafva blifvit dem tillerkända af deras medtäflare, Engelsmännen, genom 1824 års fördrag. Här utgör den holländska magten ett verkligt kolonialrike. Ön Java är hufvudlandet med staden Batavia, som är sätet för regeringen öfver hela holländska Indien. Största folkmängden träffas också på denna ö, ehuru besittningarnes områden äro större på öarne Borneo, Sumatra, Celebes och Nya Guinea. Koloniernas ställning är icke den samma för dem alla. Här finnes en skilnad mellan medelbara och omedelbara besittningar och länderna äro långt från att genomträngas af europeisk-holländsk kultur, största delen af befolkningen består af Asiater. Här är således icke såsom i Australien en på utvandring från Europa hufvudsakligen grundad kolonisation, snarare såsom i britiska Indien en europeisk magt, som herskar öfver Asiens folk. Europeisk kultur och asiatiskt barbari sammanträffa, ty någon större asiatisk civilisation, såsom i britiska Indien, träffas knappt på dessa öar. Den framtid, som väntar det holländska Indien, måste blifva asiatisk, men med upfostran af det europeiska kulturfolket. Och sedan England år 1824 öfvergaf dessa öar har Holland ingen medtäflare. Utrymmet är mycket vidsträckt för ett folk ej större än det holländska folket är. Jämfördt med det europeiska moderlandet är det asiatiska Holland mycket stort och den verldshistoriska betydelse, som det fåtaliga holländska folket har förverfvat sig i och genom sin karakter af kolonialmagt, är ingalunda ringa.

Första holländska landet man träffar från vestra sidan är den stora ön *Sumatra*, som väl icke hel och hållen är holländsk, men en stor del af ön hafva holländarne tagit i besittning. Öster om *Sumatra* ligger hufvudlandet *Java* och norr ut *Celebes* och *Borneo*. På alla dessa öar, som äro mycket stora, hafva holländarne vidsträckta besittningar. Och dessutom äro flere smärre öar i deras granskap af holländarne upptagna. Sådane äro ön *Rio (Riow)* nära Sumatra och sundet mellan denna ö och halfön Malakka, samt *Bangka* och *Billiton* på andra sidan om Sumatra. Nära Java åter ligga de holländska öarne *Bali* och *Lombok*. — Längre öster ut besitter Holland en del af ön *Timor*, hvilken ö är delad mellan holländare och portugiser. — Men nordligare än dessa öar, öster om Celebes, ligger Molukkernas ögrupp och ännu östligare Nya Guinea. Alla dessa öar äro till större eller mindre del af holländarne intagna. På Nya Guinea befinner man sig allra längst bort i Asiens överld, man nalkas granskapet af Australien. I denna riktning från trakten af Singapore och halfön Malakka till Australiens nejder utbreder sig det holländska Asien. Hafvet, der öarne äro belägna, är Indiska oceanen och en fjärd af Stilla hafvet, midt öfver Sumatra, Borneo, Celebes och Molukkerna stryker equatorn fram, en stor del är således belägen i södra halfklotet.

Men nu finnes utom det asiatiska Holland äfven ett amerikanskt, som visserligen icke är så stort som det holländska Ostindien, men dock uptager en betydlig rymd, mycket större än det europeiska konungariket. Holland besitter nämligen i *Amerika* icke blott några *små öar i Westindien*, men äfven landet *Surinam* på Södra Amerikas kontinent. Surinam är kustland vid Atlantiska hafvet och utgör en del af de länder, som innefattas under den gemensama geografiska benämningen Guayana. På dess ena sida vester ut ligger den engelska delen af detta land (British Guayana), på östra sidan åter det franska Guayana (Cayenne). Men i söder gränsar Surinam till det land, der Amazonfloden flyter i Brasilien.

Det holländska kolonialväldet: [1])

Storlek:

1. Asien:	Borneo	9,374	
	Sumatra	6,043 : 2	
	Celebes med halfön Menado och ön Sumbava	3,417 : 1	
	Nya Guinea	3,210	
	Java med ön Madura	2,444 : 6	
	Molukkerna	2,019 : 9	
	Del af Timor	1,042 : 6	
	Rio (Riau, Riouw)	825	
	Bangka	237	
	Bali och Lombok	190	
	Billiton	119	
		28,922 : 4	
2. Amerika:	Surinam		2,167
Öar i Westindien:	Curaçao	10	
	Bonaire	6	
	Aruba	3	
en del af	S. Martin [2])	0 : 850	
	S. Eustache	0 : 376	
	Saba	0 : 233	20 : 459
			2,187 : 459

Asien	28,922 : 4
Amerika	2,187 : 459
	31,109 : 859

Folkmängd:

1. Asien:	Java med Madura	17,298,200
	Sumatra med Riouw	2,523,942
	Borneo	1,235,644
	Timor	900,000
	Celebes med Menado o. Sumbava	864,239
	Bali och Lombok	860,000

1) Storleken återfinnes hos BEHM und WAGNER, Erg. h. n:o 35, p. 71. 81, folkmängden dersammastädes Erg. h. n:o 41, p. 121, 118.

2) En del af S. Martin tillhör Frankrike.

Molukkerna		331,010	
Nya Guinea		200,000	
Bangka		62,216	
Billiton		26,160	
		24,301,411	
2. Amerika: Surinam			60,600
Öar i Westindien:	Curaçao	21,900	
	Aruba	4,487	
	Bonaire	3,980	
	S. Martin	2,885	
	Saba	1,910	
	S. Eustache	1,709	36,871
			97,471

Asien	24,301,411
Amerika	97,471
	24,398,882

Frankrike har varit på väg att utveckla ett mycket stort kolonialherravälde, men som blef afskuret i växten genom beröringen med engelsmännen. Fransoser och Engelsmän hafva kämpat hårda strider om Nord-Amerikas och Indiens länder, ur hvilka strider Engelsmännen hafva gått med seger. Tidpunkten då Frankrikes välde i Nord-Amerika störtades är betecknad af fredslutet i Paris 1763 och kort förut hade det rike, som fransoserne voro på väg att bilda i Indien, blifvit af Engelsmännen tillintetgjordt. Frankrike eger nu blott ett par enstaka platser i Indien och i Nord-Amerika ett par små öar. Men före år 1763 egde Frankrike en stor del af de länder, som utgör Dominion af Canada, samt en mycket vidsträckt, men på den tiden föga odlad landrymd, som kallades Louisiana. Den del af dessa länder, som icke eröfrades af England, blefvo sedermera öfverlemnade åt Förenta Staterna genom en köpeafhandling (1803).

Icke desto mindre är omfattningen af Frankrikes kolonialbesittningar ganska vidsträckt. Ingen verldsdel är främmande för Frankrike, men visserligen äro besittningarne spridda på många ställen och något sammanhängande, rätt

mägtigt kolonialrike, sådant som t. ex. det engelska i Indien och Dominion of Canada, besitter Frankrike icke. Den vigtigaste besittningen är utan tvifvel *Algier*, der Frankrike verkligen utför ett för norra Afrikas framtid mycket betydelsefullt civilisationsarbete [1]). Här bildar sig en stat med europeisk civilisation af den franska arten under beröring med den mohamedanska kulturen eller om man vill säga barbariet. Befolkningen är blandad, men en verklig utvandring från Frankrike till Algier eger rum. Samhällets karakter blifver, vill det synas, öfvervägande europeisk. Utrymmet är mycket stort för den folkmängd, som för närvarande finnes.

Det, som Frankrike för öfrigt besitter i *Afrika*, hörer till helt andra hufvuddelar af denna verldsdel och sammanhänger alls icke med nybygget i Algerien. Frankrike har några platser på vestra Afrikas kust vid floden *Senegal* i den del af Afrika, som kallas Senegambien, men af så obestämd beskaffenhet att ingen arealsiffra kan för dem uppgifvas. Området har minskats under de sista åren, Frankrike har utrymt vissa områden [2]), men deremot anlagt en ny station vid floden *Gabun* på Guineakusten. Svårligen kunna dessa platser i vestra Afrika vara något annat än stationer för handeln med Negerfolken. — Men på motsatt sida om Afrika ute i Indiska oceanen besitter Frankrike åtskilliga öar, dock ej af betydlig storlek, utom blott ön *La Reunion*, som utgör 45 qv.-mil. Fordom egde Frankrike i dessa trakter äfven ön Isle de France, men denna ö är nu engelsk med benämningen Mauritius. Ön La Reunion har likaledes ändrat namn, dess första benämning var Isle Bourbon, men detta namn utbyttes under republikens tid (1790-talet) mot namnet La Reunion och sedermera hafva benämningarna blifvit ombytta efter såsom det passade sig under de olika statshvälfningar, som moderlandet genomgick. Kejsar Napoleon I kallade ön Isle Bonaparte, under konungariket efter kejsarens fall blef detta namnet förkastadt och ön fick bruka sitt gamla namn Isle Bourbon, men så kom

1) Jfr. ofv. T. I, p. 334.

2) Behm und Wagner, Erg. h. n:o 33, p. 45.

republiken 1848 och namnet La Reunion blef återtaget. Nu mera brukas bägge namnen La Reunion och Isle Bourbon. — I granskapet af den stora afrikanska ön Madagaskar besitter Frankrike några små öar, *Nossi-Bé*, *Mayotte* och *S. Marie de Madagascar*. Deras betydelse kan knappt vara någon annan än att tjena till utposter för handeln. Dessutom förekommer på förteckningen öfver platser på Madagascar, som skulle tillhöra Frankrike, äfven hamnen *Diego Suarez* samt den s. k. *Balibugten*, men för dessa orter lärer hvarken areal eller folkmängd kunna uppgifvas och hela besittningen af Diego Suarez-hamnen lärer vara mycket osäker[1]).

Sedan de franska besittningarne i *Nord-Amerika* gingo förlorade eger Frankrike i denna verldsdel blott de mycket små öarne *S. Pierre* och *Miquelon*, hvilka dock hafva sin egen betydelse såsom stationer för fiskerierna i trakten af New-Foundland. Något större är Frankrikes andel i *Westindien*, der öarne *Guadeloupe* och *Martinique* samt en och annan mindre ö äro franska besittningar. Slutligen innehafver Frankrike på *Syd-Amerikas* kontinent provinsen Cayenne, som utgör en del af Guayana mellan den holländska Surinam i vester och Brasilien i söder och öster, men norra sidan sköljes af Atlantiska hafvet. Något rätt betydligt inflytande på den sydamerikanska verldsdelen kan denna besittning dock synbarligen icke medföra.

I *Asien* har Frankrike i den senaste tiden uppträdt på ett sätt såsom ville Frankrike anlägga ett rike på östra indiska halfön. Frankrike har nämligen förverfvat vissa delar af landet *Cochinchina* samt ett slags skyddsherradöme öfver riket *Cambodja* [2]), men af de betydliga besittningar i vestra Indien, som Frankrike fordom var på väg att förverfva, återstå endast några spridda platser *Pondichery* och *Karikal* på kusten Coromandel, *Mahé* på kusten Malabar, *Chandernagor* i Bengalen samt en och annan handelsplats dessutom [3]). Något egentligt kolonisationsarbete i

1) Jfr. hvad som derom förmäles i ANDREES Geographie des Welthandels, T. II, p. 129.

2) Jfr. ofv. p. T. I, p. 336.

3) Jfr. BLOCH; Statistique de la France, T. II, p. 595.

Asien synes Frankrike knappt utföra. Men såsom stationer för handeln torde dessa besittningar hafva sin betydelse och Cochinchinas besittning utgör ett värn för det kristna missionsverket i detta land.

I den trakt af verlden, som egentligen kallas Australien, har Frankrike ingen plats, men väl på *Stilla hafvets öar*, hvilka man plägat räkna såsom samma verldsdel med Australien, men som äfven benämnas med namnet *Oceanien* eller *Polynesien*, en del af dem äfven *Melanesien*. Här i Oceanien har Frankrike förverfvat sig ett slags skyddsherradöme öfver åtskilliga ögrupper, bland hvilka den vigtigaste är ön *Taïti (O-Taïti)*; de öfriga omtalas under benämningarne Tubuai-, Tuamotu- och Gambier-öarne, men såsom omedelbara besittningar räknas *Marquesas-öarne* och *Nya Caledonien* samt en ö *Clipperton*, för hvilken dock ingen folkmängd upgifves [1]). I allmänhet ega dessa Stilla hafvets öar sin betydelse genom belägenheten på den stora farleden mellan Asien, Australien och Amerika.

Frankrikes besittningar och skyddstater: [2])

			Storlek:
1.	Afrika:	Algerien	12,150
		La Reunion	45 : 61
		Mayotte	6 : 19
		S. Marie de Madagascar	3 : 16
		Nossi-Be	2 : 99
		Det öfriga okändt.	12,207 : 95
2.	Asien:	Cambodja	1,523
		Cochinchina	1,021 : 44
		Platser i Indien	9 : 24
			2,553 : 68
3.	Oceanien:	Nya Caledonien	358 : 15
		Tuamotu-öarne	121
		Marquesas-öarne	22 : 5

1) Jfr. om öarne i Oceanien, ANDREE: l. c. T. II, p. 487 o. f.

2) BEHM und WAGNER, Erg. h. n:o 35 p. 71, 81, n:o 41, p. 121.

	Taïti	21 : 720	
	Tubuai-öarne	2 : 625	
	Gambier-öarne	0 : 54	
	Clipperton-ön	0 : 1	
		526 : 635	
4. Amerika:	Guayana		2,205
Westindien:	Martinique	17 : 940	
	Guadeloupe [1])	17 : 186	
	Grande-Terre	11 : 919	
	Marie Galante	2 : 711	
	Del af S. Martin [2])	0 : 940	
	La Derisade	0 : 494	
	Les Saintes	0 : 258	51 : 448
	S. Pierre och Miquelon		3 : 82
			2,260 : 268

Samtliga Frankrikes besittningar och skyddstater:

Afrika	12,207 : 95
Asien	2,553 : 68
Amerika	2,260 : 268
Oceanien	526 : 635
geogr. qv.-m.	17,548 : 533

Folkmängd:

1. Afrika:	Algerien	2,416,225
	Senegal	215,941
	La Reunion	182,676
	Mayotte	12,000
	Nossi-Be	9,424
	S. Marie de Madagascar	6,584
	Det öfriga okändt.	2,842,850
2. Asien:	Cochinchina	1,335,842
	Cambodja	890,000
	Platser i Indien	265,071
		2,490,913

1) Guadeloupe och Grande Terre äro belägna så nära hvarandra blott åtskilda genom ett smalt sund, att man plägar räkna dem såsom en enda ö.

2) En del af S. Martin tillhör Holland.

3. Oceanien:	Nya Caledonien	59,200	
	Taïti	13,847	
	Tuamotu-öarne	8,000	
	Marquesas-öarne	4,200	
	Gambier-öarne	936	
	Tubuai-öarne	675	
	Clipperton okändt.	86,858	
4. Öar i Westindien:	Guadeloupe med dit hörande . .	160,349	
	Martinique	156,108	316,457
	Guayana (Cayenne)		24,127
	S. Pierre och Miquelon		4,750
			345,334

Frankrikes samtliga besittningar:

Afrika	2,842,850
Asien	2,490,913
Amerika	345,334
Oceanien	86,858
	5,765,955

Spanien eger nu endast ruiner af det ofantliga kolonialväldet, som Spanien fordom innehade. Men återstoden är i och för sig ej obetydlig. Dit hörer den största bland *Westindiens* öar, *Cuba*, och en annan bland de större, *Portorico*, samt i östra Asien den stora *Filippinska* ögruppen. Men besittningen af Cuba är ej säker för Förenta Staternas eröfringslystnad. Säkrare torde Filippinernas besittning vara. Men någon mycket stor vigt och betydelse kan den spanska kolonialmagten icke hafva på någotdera stället. Befolkningen är blandad, ingalunda är samhället på Filippinerna rent europeiskt och på Cuba samt Portorico förekommer den i de amerikanska tropikländerna vanliga blandningen med Negrer, Mulatter, Mestizer m. fl. Och i allmänhet har det spanska folket icke visat sig skickligt att utplantera någon rätt stark civilisation i de främmande länderna. I *Afrika* besitter Spanien utom *Canariska öarne* äfven några platser på norra kusten samt några smärre *öar utanför kusten af Guinea* jämte ett litet område i detta land och likaså eger Spanien några öar i *Oceanien*.

Spaniens kolonialbesittningar: [1])

Storlek:

1. Afrika:	Canariska öarne	132 : 08
	Ön Fernando Poo	37 : 61
	Cap S. Juan i Guinea	1 : 82
	Öar utanför Guinea	0 : 58
		172 : 09
	Området på norra kusten okändt.	
2. Asien och Oceanien:		
	Filippinska öarne	3,098
	Carolinerna [2])	25 : 14
	Marianerna (Ladronerna)	19 : 59
	Pelew (Palau)-öarne	16 : 29
		3,159 : 02
3. Amerika:	Cuba	2,158 : 13
	Portorico	169 : 15
		2,327 : 28

Samtliga Spaniens besittningar:

Asien och Oceanien	3,159 : 02
Amerika	2,327 : 28
Afrika	172 : 09
geogr. qv.-m	5,658 : 39

Folkmängd:

1. Afrika:	Canariska öarne	267,036
	Guinea-platserna och Fernando Poo	35,000
		302,036
2. Asien och Oceanien:		
	Filippinerna	6,000,000
	Carolinerna	18,800
	Pelew (Palau)-öarne	10,000
	Marianerna (Ladronerna)	5,610
		6,034,410

1) BEHM and WAGNER, Erg. h. n:o 35, p. 82, n:o 41, p. 121.

2) Denna ögrupp är en annan än den som England besitter med samma namn.

3. Amerika: Cuba 1,400,000
Portorico 625,000
2,025,000

Spaniens samtliga besittningar:

Asien och Oceanien .	6,034,410
Amerika	2,025,000
Afrika	302,036
	8,361,446

Portugal, som fordom egde det ofantliga riket Brasilien, eger nu intet i Amerika, men låter man ögat hvila vid siffrorna, som beteckna Portugals afrikanska länder, vore man frestad att kalla detta land en betydlig kolonialmagt. Men länderna äro af den art, der folkets antal är ringa och blott barbariet är mägtigt. Länderna äro långt ifrån att genomträngas af portugisisk nationalitet, men en plantering af europeisk civilisation bland negernationerna måste dock genom portugisernes kolonisation upkomma [1]). Portugals *afrikanska* länder tillhöra två aldeles motsatta sidor af Afrikas kontinent, stora landrymder både på vestra kusten vid Atlantiska hafvet och på den östra vid Indiska oceanen. I vestra Afrika besitter Portugal de stora områden som förekomma under benämningen *Angola*, *Benguela*, *Mossamedes*, belägna i det s. k. Guinea, och utanför Guineakusten de små öarne *S. Thomé* och *Principe* samt ett litet område i *Senegambien*. Längre ut i Atlantiska hafvet ligga *Cap Verdöarne* och ön *Madeira*. Den ögrupp deremot, som kallas de *Azoriska* öarne, kan räknas till Europa. Dessa öar ligga under samma bredd som sjelfva Portugal. — I östra Afrika besitter Portugal åter igen stora landområden under benämningarne *Mozambique* och *Sofala*, belägna gent emot ön Madagascar.

För öfrigt har Portugal äfven sin andel i *östra Asien* genom besittningen af en del utaf ön *Timor*, hvilken är delad mellan Portugal och Holland, hvarjämte Portugal besitter halfön *Macao* i China och några *enstaka platser inom*

---

1) Jfr. likväl de mycket afskräckande yttranden, som förekomma hos Andree: Geographie des Welthandels, T. II, p. 87—89 och p. 115.

det britiska rikets omkrets *i Indien.* Portugals ställning i detta land liknar Frankrikes, att det eger några få orter, spridda stationer medan England besitter hela landet. Macao i China är inom det chinesiska riket en dylik enstaka plats lik Engelsmännens besittning af Hongkong.

Portugals kolonialbesittningar: [1])

Storlek:

1.	Europa: Azoriska öarne	46 : 87	
2.	Afrika: Mozambique och Sofala	18,000	
	Angola, Benguela, Mossamedes	14,700	
	Cap Verd-öarne		77 : 563
	S. Thomé och Principe		21 : 375
	Madeira		14 : 80
	Senegambien		1 : 188
	Fort Ajuda		0 : 64
			32,815 : 566
3.	Asien: Del af Timor och ön Kambing		260
	Platser i Indien: Goa m. m.	68 : 062	
	Damao	7 : 318	
	Diu	0 : 13	75 : 510
	Macao		0 : 062
			335 : 572

Portugals samtliga besittningar:

Afrika	32,815 : 566
Asien	335 : 572
Europa	46 : 87
geogr. qv.-m.	33,198 : 008

Folkmängd:

1.	Europa: Azoriska öarne	258,933
2.	Afrika: Angola, Benguela, Mossamedes	2,000,000
	Mozambique och Sofala	300,000
	Madeira	118,379
	Cap Verd-öarne	76,003
	S. Thomé och Principe	23,681
	Senegambien	8,500
	Fort Ajuda	700
		2,527,263

1) Behm und Wagner, Erg. h. n:o 35, p. 82—83, n:o 41, p. 121.

3. Asien: Platser i Indien:

Goa m. m.	474,234	
Damao	40,980	
Diu	12,303	527,517
Del af Timor och Kambing . .		250,000
Macao		71,739
		849,256

Portugals samtliga besittningar:

Afrika	2,527,263
Asien	849,256
Europa	258,933
	3,635,452

Danmark. Man föreställer sig gemenligen Danmark såsom ett ganska litet land i geografisk utsträckning, men tager man biländerna eller, såsom Danskarne kalla dem »de fjernere landsdele» i beräkning, förändrar sig detta förhållande. Den danska staten utvidgar sig då till en storlek, som uppnår hälften af Sveriges, men beklagligen äro dessa biländer sådana som ej mycket bidraga till moderlandets styrka. De äro till största delen aflägset belägna i kalla, ofruktbara verldsregioner. Danmark har öfverhufvud kommit att sträcka sin färd utanför kolonialsystemets vanliga områden, till sådana trakter, dit andra sjöfarande nationer sällan riktade sin kosa, åtminstone icke der planterade sin magt. *Island* och *Grönland* voro just icke inbjudande till bosättning eller frestande till eröfring, men i de verldens trakter, som egentligen hafva varit föremål för kolonialanläggningar, besitter Danmark endast de tre små vestindiska öarne *S:t Croix*, *S:t Thomas* och *S:t John*.

Rätt räknadt äro *Island* och *Færöarne* icke egentligen eröfrade länder och ej heller kolonier, de äro qvarblifna stycken af Norges rike, hvilka undantogos när det öfriga Norge skildes från Danmark. Dessa länder uptagas icke af inflyttade Danskar, men af sin egen inhemska befolkning, hvilken åter är af skandinavisk stam. — *Grönland* åter är i egentligaste mening en koloni, der finnes en inflyttad dansk befolkning, omgifven af det inhemska folket Eski-

moerne. Anledningen för Danmark att befatta sig med Grönland var från början det kristna missionsverket, kristendomens predikanter voro de förste nybyggarena; sedermera tillkom handelsinteresset och ett danskt samhälle uppstod i Grönland. Begynnelsen till dessa förbindelser hänförer sig till första hälften af 1700-talet då presten Hans Egede uppträdde i Grönland år 1721 [1]). De anläggningar Danmark nu har i Grönland äro således en nyare tids verk och hafva intet historiskt sammanhang med de forngamla, skandinaviska nybyggen, som funnos i detta land under medeltiden, men aldeles förgingos. De små öarne i Vestindien har Danmark förverfvat på den tid, då det ansågs vara ett stort interesse att ega besittningar i aflägsna verldsdelar för att kunna på ett, såsom man trodde, mera vinstgifvande sätt deltaga i den stora verldshandeln. Ön S:t Thomas var en omtvistad besittning mellan England och Danmark, men England afträdde sina anspråk år 1671. S:t John, som ligger helt nära S:t Thomas, började befolkas år 1717 och betraktades såsom ett utbygge från denna ö. S:t Croix förverfvades år 1733 genom en köpeafhandling med Frankrike [2]). Och Danmark försökte äfven sin lycka i Ostindien, hvarest Trankebar förverfvades, men denna besittning är nu mera öfverlemnad åt England och Danmark har äfven varit i beråd att afhända sig de vestindiska öarne, S:t Thomas och S:t Jean (S:t John) genom försäljning till Förenta Staterna [3]), men köparen drog sig tillbaka [3]). De vestindiska öarne äro visst icke såsom Island och Færöarne skandinaviska länder, de äro helt och hållet främmande besittningar under Danmarks krona med samma folkblandning som öfverallt i Amerikas tropikländer.

Danmarks kolonier och »fjernere landsdele»: [4])

Storlek:

1.	Island	1,860	
2.	Færöarne	24 : 2	1,884 : 2
3.	Grönland		1,600

1) Jfr. om Grönland t. ex. stycket hos BERGSÖE: Den danske stats statistik, T. V, p. 507.

2) BERGSÖE, l. c. T. IV, p. 558—559.

3) Jfr. ofv. T. I., p. 508.

4) BEHM und WAGNER, Erg. h. n:o 41, p. 79.

4. Vestindiska öar:	S:t Croix	3 : 965	
	S:t Thomas . . .	1 : 565	
	S:t John	0 : 988	6 : 518
Samtl. Danmarks besittningar, g. qv.-m.			3,490 : 718

Folkmängd:

1. Island		69,763	
2. Færöarne		9,992	79,755
3. Vestindiska öar:	S:t Croix	22,760	
	S:t Thomas	14,007	
	S:t John	1,054	37,821
4. Grönland			9,825
Samtliga danska besittningar			127,401

Sverige eger blott en enda kolonialbesittning och denna är mycket liten. Ön *S:t Barthelemy* i Vestindien förverfvades genom fördrag med Frankrike år 1784 och beräknades då skola medföra stora förmåner för Sveriges handel. Denna beräkning har i senare tider visat sig vara en missräkning och Sverige önskar nu intet bättre än att afhända sig ön. Konungen och riksdagen hafva flere gånger fattat beslut att ön är till salu. Det senaste beslutet (1868) innehåller att ön må kunna från Sverige afhändas på något Sveriges rike värdigt sätt »efter det att befolkningen på ön har blifvit hörd och samtyckt till möjligen ifrågakommande förslag att förenas med någon annan magt». Att detta beslut icke har gått i fullbordan kan blott deruti hafva sin orsak att ingen köpare har erhållits och något annat »värdigt» sätt att afhända ön icke har kunnat upfinnas. — Öns befolkning är den vanliga i Vestindien, blandad hvit och kulört, Negrer, Mulatter m. fl.

Ön S:t Barthelemy: Storlek, geogr. qv.-m. = 0 : 384 — folkmängd = 2,898.

---

1) Bih. till Riksd. Prot. 1868. Und. Skrifv. n:o 47.

VIII.

De särskildta staternas ställning inom statsystemet, deras beståndsdelar och vissa allmänna drag af deras inre statskick.

Den föregående framställningen afsåg statsystemet såsom ett helt och de särskildta staterna såsom beståndsdelar af detta statsystem. Den framställning, som nu följer, har för ändamål hvarje särskildt stat, dess sammansättning såsom ett helt för sig samt en allmän blick på dess statskick och om man får bruka uttrycket politiska lefnadsförhållanden. Att beskrifva hela statskicket inom hvarje stat kan icke här komma i fråga, dertill skulle fordras särskildta utförliga arbeten, men för en allmän öfversigt af statsystemet fordras likväl att korteligen betrakta hvarje särskildt beståndsdel något närmare än som kunnat ske i den föregående öfversigten, som afsåg staternas ställning till hvarandra såsom stycken af den gemensamma europeiska menskligheten. Dessa båda betraktelser, den som nu är genomgången och som afsåg staternas yttre förhållanden, samt den betraktelse, som vi nu gå att begynna och som angår hufvudsakligen det inre af hvarje stat, kunna ej aldeles skiljas från hvarandra, såsom nog har visat sig i det föregående, men det hufvudsakliga ämnet är likväl icke detsamma.

1. *Stor-Britannien* är en *verldseröfrande* magt. Det har icke varit nog för Engelsmännen att lefva i frihet på sin ö, de hafva gått ut derifrån och deras fartyg hafva burit dem öfver de största, de aflägsnaste oceaner med en sådan framgång att de hafva förverfvat ett verldsomfattande välde, sådant att historien blott känner ett, som öfverträffar det brittiska i geografisk storhet. Detta enda är Ryssland[1]). —

---

1) Tschingis Khans och Tamerlans riken vunno aldrig en sådan stadigvarande fasthet att de kunna tagas i beräkning. Hvarken någon

I folkmängd är det brittiska väldet det andra i ordningen, blott kejsaren i China regerar öfver en större mängd. Efter den ungefärliga beräkningen af hela jordens befolkning till 1,396,842,000 menniskor innehåller det brittiska riket mer än $^{1}/_{6}$ af menniskoslägtet (236,684,995) och summan kan ökas om man tillägger de folkmängder i Indien, som medelbarligen befinna sig under engelsk inflytande. Antalet af dr. Victorias undersåter öfverstiger ryske kejsarens med 150,000,000. Och likaledes omfattar Stor-Britannien med alla sina länder i alla verldsdelar mer än $^{1}/_{7}$ af jordens yta, då jordklotets omkrets beräknas till 2,448,769 geogr. qv.-m. och de brittiska länderna till 381,369 qv.-m.

Om sådana siffror upväcka betraktarens häpnad stegras detta intryck ännu mera när man ser huru små de öarne äro, som beherska Indiens rikaste länder och fylla oceanerna med sina skepp. Stor-Britannien med Irland utgör den femte i ordningen i storlek bland Europas stormagter, blott Italien är mindre, bland staterna af andra rangen finnas tre, Sverige-Norges förenade monarki samt Spanien och Turkiet, som äro större än de brittiska öarne. Dessa kunna jämföras i storlek med Norge och öfverträffas betydligt af Sverige. Det europeiska Ryssland öfvergår dessa öar sjutton gånger i storlek och mer än dubbelt i folkmängd.

Det är således ett jämförelsevis litet folk, som från ett litet land har utbredt sig öfver mångfaldigt större länder och om man ser hvilka dessa länder äro, visar sig att utbredningen har gått rundt omkring hela jordens krets. Det synes såsom Försynen hade gifvit åt det engelska folket i högre grad än åt någon annan bland Europas nationer den verldshistoriska bestämmelsen att vara civilisationens budbärare omkring jordklotet. Och sådan är det engelska folkets karakter att hvart helst det har fört sina vapen eller fästat sina nybyggen i handelns och odlingens värf, der sätter det också sina engelska begrepp, sin från det gamla England medförda bildning. Engelsmannen förlorar icke

---

af de urgamla asiatiska monarkierna, Babylonien, Assyrien, Persien eller det gamla romerska riket kan haft sådan storlek som det brittiska i vår tid. För närvarande har China det tredje rummet, Förenta Staterna det fjerde, Brasilien det femte.

sin karakter i umgänget med andra folk eller sin bildning bland vildarne, hvilket snarare händer hans granne och medtäflare, det franska folket. Geijer angaf en gång skilnaden mellan den engelska och den fransyska karakteren med afseende på de båda folken såsom kolonialfolk: »Fransoserne», sade han, »hafva visat ett särdeles oskick i kolonialanläggningar — ett fel, som hänger tillsamman med den franska nationalkarakteren, hvilken gerna häftar på ytan. Deraf kommer ock att detta folk, som berömes för den största civilisation och i vissa fall förtjenar detta beröm, lättast af alla blandar sig med vildarne, förskingrar sin egen kultur. Den engelska racen håller mera ihop och eger under ett mera frånstötande yttre långt större energi. En djup grund till Fransosernes fel ligger deruti att äktenskapet är hos dem mäst af alla nationer förderfvadt. Äktenskapets helgd är grunden för all sedlighet och hålles äfven i den strängaste aktning hos Engelsmännen» [1]). Dessa ord måste förstås med förstånd. Meningen kan icke vara att Fransosernes allmänna, vanliga förhållande är att de göra sig sjelfve till vildar när de komma i beröring med vilda folkslag, men att detta stundom händer, hvaremot det knappt någonsin inträffar med Engelsmännen. Deras vanliga sätt är att med yxan och spaden, väl äfven med svärdet rensa ödemarken och med bibeln tända kristendomens ljus. I den engelska och den franska nationalkarakterens olikhet ligger förklaringen af det engelska och det franska kolonialväldets olika öden, det förras ofantliga öfvervigt. Engelsmannen bildar vildarne och när de icke låta sig bildas utrotar han dem. Så hafva Engelsmännen gjort i Nord-Amerika, der de träffade en folkstam, de kopparfärgade Indianerne, som skjuter från sig all civilisation. Dessa Indianer i Norra Amerika dö bort, kanske skall nästa århundrade öfverlefva den sista menniskan af ett folk, som en gång var herre i en verldsdel. På dess grafvar växer engelsk bildning och den framryckande engelska kulturen tränger tillbaka detta folk langt bort i de öde skogarne, att der förtvina. När Engelsmännen bröto bygd i Nord-Amerika, blef detta land ett amerikanskt

1) Muntligt yttrande af Geijer i en akademisk föreläsning.

England. Kolonierna voro icke främmande länder under Englands välde, de voro ett nytt England, med engelskt folk, engelska seder och ännu sedan ett århundrade har förflutit efter den politiska skilsmessan är den nordamerikanska kulturen väsendtligen engelsk. På samma sätt upväxer ett nytt England i södra Afrika, i Australien, på Söderhafvets öar. Under all den olikhet, som måste finnas mellan det europeiska England och dessa kolonier i aflägsna verldsdelar, under olika luftstreck ligger det gamla England dock alltid till grund. Detta förhållande kan väl icke i samma grad ega rum i Indien, der de inföddes antal är så ofantligt mycket större än deras främmande lärares och herrars. Men en ombildande inflytelse utgår äfven der från det engelska elementet. För de engelska missionärernas lärdomar och för intrycken af den engelska civilisationen flyr barbariet småningom ur sederna bort och afgudabilderna ramla.

Genom denna sin utbredning öfver verlden har det engelska folket förverfvat sig ett ofantligt inflytande inom menskligheten och allra mest inom de nya verldsafdelningar, som skola dela med Europa civilisationens välsignelser. När en gång i en aflägsen framtid kristendomens tro bekännes af jordens alla folk och bildade seder göra lifvet ädelt der fordom kannibaler frossade, då är det från Britanniens öar, som de flesta bland den menskliga odlingens frön utsåddes och skulle då — det Gud förbjude — Europas folk hafva förspillt sin förstfödslorätt till bildningens frukter, så har likväl det gamla England nedlagt roten till den bildning, som blomstrar i andra hemisferer, likasom det gamla Rom genom kraften af sin civilisation långt efter sitt fall ur djupet af sin graf beherskade Europa.

Vid sidan af det engelska verldsherraväldet finnes i vår tid ett annat — det ryska. Der finnes både likhet och olikhet mellan dem. Civilisationens verk bland barbarer utföres af dem båda, men under olika förhållanden. Det får ej nekas att kosacken Jermak och slägten Stroganow, som förde Rysslands magt in i Sibirien, upläto en bana, der civilisationen har blifvit utbredd. Der växer under ryske nybyggares hand en odling, som väl måste vara något bättre än Jakuters och Ostiakers seder och väl äfven hafva sina

företräden framför de mohamedanska folkens, förutom att det ryska nybyggesarbetet i Sibirien förvandlar mångenstädes till odlad bygd sådana trakter, der hvarken odling eller barbari fans förut, men blott det toma intet. Och detta ryska civilisationsarbete utbreder sig med väldig magt långt utanför det egentliga Sibirien till mellersta Asien och till länderna vid floden Amur och Stilla hafvet. Men den stora olikheten mellan det engelska och det ryska folkets bildningsart och samhällskick, grundadt hos Ryssarne på lydnadsinnet och auktoritetstron, hos Engelsmännen åter på den mest utbildade sjelfstyrelse och tankens frihet, gifver en mycket olika karakter åt dessa samhällen, som Ryssen eller Engelsmannen bygger. Ryssland fogar tillhopa ett enda ofantligt rike, der kejsaren thronar, England uppfostrar en mängd republiker. — Detta dock med undantag af Indien.

Och republikerna utgöra en hel mängd. Ty detta är också en olikhet, att den engelska utbredningen går i många riktningar, öfver de mest olika verldsafdelningar, medan Ryssland rörer sig i en enda riktning, det ryska väldet utgör en i geografiskt afseende sammanhängande statskropp, det engelska åter består af delar, utspridda öfver jordklotet. Ett inre sammanhang finnes, den engelska anden genomtränger de skilda länderna, äfven dem, hvilkas begynnelser voro helt andra, såsom Canada, hvilket hade fransyskt, Jamaica, som hade spanskt och Caplandet, som hade holländskt ursprung. Vill man af denna jemförelse draga den slutsats, att det ryska väldet är starkare än det engelska så är detta i viss mening sant. Det finnes just ingen anledning att förmoda, det Rysslands rike skall gå sönder, hvaremot visserligen den möjligheten är ganska tänkbar att de engelska kolonierna falla bort från moderlandet och en hel mängd aldeles sjelfständiga stater upstå. Men detta, om det sker, skall icke innebära att den engelska staten blifver söndersplittrad, uplöst. Ty Englands förhållande till sina kolonier är redan nu sådant att allesamman och moderlandet med dem utgöra i sjelfva verket en samling af särskilda, förenade stater. Att så förhåller sig blifver aldeles klart när man undersöker huru koloniernas statsförfattning är beskaffad. England drifver handel med sina kolo-

nier, det utgör med dem en gemensam magt i förhållande till andra magter, men England beherskar dem icke såsom Ryssland beherskar sina asiatiska länder. De engelska kolonierna, så många af dem, som äro af någorlunda betydligt omfång och som besitta europeisk civilisation, stifta sina lagar sjelfva, förvalta sina inre angelägenheter med full sjelfstyrelse. Ett sådant förhållande *kan* utveckla sig till fullkomlig skilsmässa, hvilken icke en gång nödvändigt förutsätter någon blodig strid. Och skulle Englands politiska magt någon gång i en framtid minskas i sin utsträckning, följer icke att den samma förlorar sin inre styrka.

Men sjelfva denna kringspridning af Englands magt medförer att den samma finnes i verldens alla hufvuddelar. Detta att England är bofast på så många ställen har gifvit denna magt en mera verldsomfattande ställning än Ryssland kan intaga, varande den ryska magten fästad vid en viss särskild del af jordklotet. Ryssland besitter den ofantliga sträckan från Östersjön och gränsen mot Sverige till Stilla hafvet och gränsen mot China, men i Amerika egde Ryssland blott ofruktbara länder eller åtminstone oupodlade och har nu afhändt sig dem; i Australien har Ryssland intet och intet i Afrika och till södra Asien hafva Ryssarne åtminstone ännu icke kommit, icke heller till Medelhafvet, der England eger Gibraltar och Malta.

Sådan visar sig Englands karakter såsom verldseröfrande magt om man jämförer den samma med den, som bland alla, hvilka nu finnas, snarast kan i detta afseende förliknas med den engelska. Man kunde äfven nämna Frankrike, man kunde nämna Förenta Staterna i Norra Amerika. Frankrike har sina utposter här och hvar på jordklotet, men dock knappt något stort och starkt herravälde utom sjelfva moderlandet. Förenta Staternas statsförbund vill gerna besitta en hel verldsdel och besitter en mycket stor del deraf. Det utbreder sig likasom England och Ryssland ofantligen vidsträckt och på samma sätt som Ryssland, i en enda riktning, omfattande en mycket stor massa, men det planterar icke ut sig i skilda verldsdelar.

Samhällskicket hos ett folk, som har vunnit en sådan arfvedel på jorden, som det engelska, måste vara i hög grad

betydelsefullt. Men den engelska statsförfattningen har äfven ett annat aldeles eget interesse, som ännu mera omedelbart tilltalar vår tid. Medeltiden i de flesta länder på kontinenten utvecklade icke någon verklig konstitutionel monarki. När omsider tiden kom då folken begynte besinna sig på en sådan statsförfattning, funno de den samma färdig i England och satte sig att afskrifva vissa stycken af den engelska författningen. De gjorde det i fåvitsko i fall de trodde att de engelska sakerna kunde sättas in hvar som helst. Man flyttar icke ett folks karakter, dess anda, dess seder lika lätt öfver hafvet som man bygger barrikader och skrifver regeringsformer. Och man kände icke rätt den engelska författningen, man såg det yttersta af det yttre, parlamentets sammansättning, dess seder och bruk, men man såg icke den nära förbindelsen mellan den engelska statsrätten och det engelska folkets hela lif och historia. Falska föreställningar blefvo derföre gängse, hvilka man sedermera har lärt sig att rätta. Man har kommit till insigt att den engelska statsförfattningen temligen illa motsvarar de filosofiska statslärornas systemer, man har funnit att denna statsförfattning är helt och hållet historisk, på praktisk väg uppvuxen, nationel och derföre aldrig kan efterbildas. Men åtskilligt af de lärdomar man hemtade derifrån hafva dock visat sig användbara, nämligen sådant som icke är engelskt, men allmänt konstitutionelt. Detta lärde man sig af Englands exempel, ty England egde den tidigast utbildade konstitutionella författning i Europa. Och man såg gerna till detta exempel, ty denna författning hade burit England till rikedom och magt. Så har England blifvit en slags *mönsterstat för den konstitutionela monarkien.*

Och på samma gång har England också varit den *skyddande magten för de konstitutionela grundsatserna.* Missförstådd understundom af furstar och folk, förtrampad af de förre, missbrukad af de senare, har den lagbundna friheten haft ett hem i England, der hon har blifvit vårdad, der hon har blifvit uppfostrad från svaga begynnelser till manlig styrka. Visserligen har det äfven i England inträffat att denna frihet har varit på afvägar. Äfven Englands historia har sina exempel af politisk förvirring, af förföljelser och

lidande martyrer, revolutioner och förtryck, småsinnade regeringar och illasinnade folkledare, men detta har tjenat att luttra och förädla den politiska friheten och så länge Englands folk finnes med sin likhet inför lagen, sin helgd för personlig säkerhet, sin allmänna folkbildning, sin fria yttranderätt, sin aktning för lag och sin vana att sjelf förvalta sina angelägenheter har den politiska friheten en ointaglig borg, hände hvad hända må på kontinenten.

Nu mera må man väl kunna anse fasta landets länder och folk temligen försäkrade mot den faran att denna frihet skulle kunna förgås, men händelser kunna inträffa, statshvälfningar kunna komma, då ett sådant frihetens värn och fäste är för tillfället godt att lita till. Ett egendomligt drag förtäljes i Rysslands historia. Tsar Iwan »den förskräcklige», när han darrade i sin själ för sina rysliga gerningars möjliga följder, skref till drottning Elisabeth i England och frågade om han kunde få en tillflykt i hennes land i fall han kom i behof deraf. Englands drottning låt Tsaren veta att han skulle få lefva i England i fall Ryssarne fördrefvo honom. Det ena inträffade icke och det andra behöfdes således icke. Tsar Iwans exempel är kanske ej aldeles likt dem som den nyare tiden har sett. Orsaken att Tsaren tänkte på England såsom en tillflyktsort torde berott på tillfälliga förhållanden, han kunde kanske lika gerna hafva tänkt sig någon annan tillflyktsort. Englands karakter såsom frihetens skyddstat fans visserligen i visst afseende redan på den tiden, men icke på samma sätt som nu, ej lika oinskränkt. Men den grymme Tsarens exempel, som söker en »asyl» i England, är dock en motbild till många andres, som i senare tider hafva njutit den gästfriheten. När t. ex. de franske emigranterne under den första revolutionen vandrade husville omkring och republikens härar samt kejsar Napoleons knappt lemnade en vrå på kontinenten säker till fristad, då var likväl England ett land, der de kunde andas fritt. Och när kon. Carl X i Frankrike, fallen från sin thron genom julii-revolutionen, flyr med hatets och hämndens furier i sina spår från ett upretadt folk, landsflygtig ännu en gång på sin ålders sena dagar likasom förr i sin ungdom, då sträcker han sin färd till England och England

öpnar ett gästfritt hem. De gamle konungarnes i Skotland residens, slottet Holyrood, blef residenset för den från Frankrike bortdrifne monarken till dess han sedermera valde en annan tillflyktsort inom de österrikiska staterna. Och när denne konungs ätt — han sjelf låg i grafven — och hela den legitimistiskt sinnade delen af Europa fick njuta den glädjen att se huru verldstyrelsens hand lät lyckans hjul omhvälfvas till en sådan skickelsens fullbordan, som de från sin ståndpunkt kunde kalla *sin* Nemesis, då kon. Ludvig Filip, äfven han på sin ålderdom, jagades ut lik konung Lear i stormen, sökande ett tak för sitt hufvud, då vänder han sin vandringsstaf till England och der finner han sin fristad. Men på samma gång Ludvig Filip på detta sätt kommer till England, reser en annan fransman derifrån. Den buonaparteska familjen var landsförvisad från Frankrike, spridd omkring i verlden, men i England bodde på den tiden dess hufvudman. Två gånger hade denne man försökt att sträcka sin hand efter Ludvig Filips krona, han hade suttit fången i Ludvig Filips rike, nu lefde han landsflyktig i England. Kon. Ludvig Filips politik var i allmänhet förbunden med Englands i de europeiska frågorna, men detta hindrar icke att uprorstiftaren i Frankrike är Englands gäst och lefver trygg under Englands lagar. Från England begifver sig nu den landsflyktige hem för att taga upp den krona, som Ludvig Filip tappat bort. Kejsar Napoleon III hade lefvat i olika länder under sin långa landsflykt, nu lefde han i England. Och vid samma tid då Ludvig Filip, för detta konungen, och prins Napoleon, den blifvande kejsaren, omforos med hvarandra på vägen — de gjorde verkligen detta, d. 24 febr. vandrade Ludvig Filip ut ur Tuilleriernas slott och den 26 febr. upträdde prins Napoleon i Paris [1]) — medan de så färdades eller kort derefter möttes i London åtskillige andre personer, den berömde statsmannen och häfdatecknaren Guizot, furst Metternich från Österrike och nuvarande kejsaren i Tyska riket, på den tiden thronföljare i Preussen, desse för tillfället fallne storheter de samlades alle i London och när de uppe-

1) GHILLANY: Europäische Chronik, T. II, p. 98, 100.

hallit sig der någon tid ökades antalet eller kommo i deras ställe sådane män som Ledru-Rollin från Frankrike och folkanföraren Kossuth från Ungern. Den af kejsar Napoleon landsförvisade skalden Victor Hugo bygde sitt bo på engelsk mark, ön Jersey, och i England lefde den bekante Alexander Hertzen, den ryske landsflyktingen, som från England lät ordet ljuda i sin tidning Kolokol om det ryska regeringsystemet på ett sätt, som i Ryssland kunnat kosta frihet och välfärd — och man kan tillägga ett stort exempel. När efter kejsar Napoleons fall, påfven Pius IX var värnlös och en möjlighet fans att han kunde komma i behof af en tilflygtsort, hade engelske ministern i Rom sin regerings befallning väl icke att inbjuda påfven till England, men att, om påfven lät meddela någon sin önskan, att söka en fristad på engelskt område, då underrätta honom att ett engelskt krigsfartyg låg posteradt vid Civita Vecchia med befallning att mottaga påfven, om han så önskade[1]). Nu kom påfven icke i behof af tillflygtsorten, men gästfriheten stod honom öppen.

Hvad betyder en sådan samling af landsflygtige personer? Den betyder att England är den allmänna tillflygtsorten för dem, hvilka i andra länders politiska hvälfningar förlorat sin lycka, sin frid, sin öfvertygelses frihet. Och denna frihet är öppen för alla, despoter och demagoger, monarker, som störtats, revolutionsanförare, som äro fågelfrie, alle mötas i England. Det är en ganska värderik lycka, att ett land finnes, der den förföljde vet att han kan lefva såsom en fri man så länge han ej missbrukar gästfrihetens förmåner. England är således den politiska frihetens vårdare och väktare ej blott genom magten af frihetens grundsatser i Englands eget statskick och i det politiska system, som England följer i Europa, just derföre att dess statskick är sådant, men äfven derföre att England är en »asyl» i behofvets stund för den politiska frihetens förföljde

[1]) Någon stadigvarande bostad på engelskt område var honom icke på förhand lofvad, men väl en fristad ombord på det engelska skeppet medan engelska regeringen betänkte sig på den fråga, som då kunde upstå om hvarthän påfven kunde önska att vidare begifva sig. *Das Staatsarchiv*, T. XX. n:o 4308.

bekännare. Men detta är dervid en vigtig sak att fristaden är öppen för alle, ej blott för den verkliga frihetens offer, men äfven för svärmaren och honom, som missförstod denna frihet i sitt fädernesland, och icke blott för desse, men äfven för dem, som deras fädernesland förskjöt emedan de ansågos vara denna frihets förtryckare. Genom denna den politiska gästfrihetens allmännelighet har England blifvit i sannaste mening frihetens fäste och borg ty den bjuder samma frihet åt de mest olika öfvertygelser. Den friheten är klen, som endast gifver ordet fritt för vissa läror och lifvet fritt för ett visst parti, men frihetens beskyddare i fullständig mening är blott den magt, hos hvilken både hvar och en sjelf och äfven hans motståndare talar utan fara hvad han tänker och gör hvad han efter sin öfvertygelse anser rätt vara, så länge han ej bryter landets lagar. Furst Metternichs och diktatorn Kossuths exempel båda två landsflyktige i England är beviset att England är den politiska frihetens mark. Man hörde någon gång efter 1830 års revolution i Polen den ryske utrikes ministern Nesselrode beklaga sig öfver det tillhåll, som lemnades de polske landsflygtingarne — klagomålet gälde vestra Europa i allmänhet, men England inbegripet — [1]) det bevisade sig dock sedermera — år 1848 — att en sådan »asyl» var ganska god att hafva äfven för personer af en helt annan art. Och äfven på den tiden, början af 1830-talet, stod Englands fristad lika öppen för den legitime monarken, Frankrikes f. d. konung, Carl X i hans landsflygt som för de ryske kejsarens uproriske undersåtar.

Man kan säga att detta icke är eget för England, men att äfven andra länder öpna ett gästfritt hem. Så Frankrike t. ex. så Schweiz och hvilket land som helst. Men det

---

[1]) Diplomatisk skrifvelse af grefve Nesselrode, tryckt i Recueil des traités et actes diplomatiques concernant la Pologne 1762—1862 par le Comte d'ANGEBERG p. 907, hvarest talas om »le droit de patronage que l'on parait vouloir s'attribuer sur ceux des Polonais, qui sont exclus de l'amnistie ou qui en repoussent les bienfaits». Orden afse närmast de främmande magternas anspråk att föra Polackarnes talan inför ryska regeringen, men den »droit de patronage», som afsåg dem, hvilka förskjöto amnestien (»en repoussent les bienfaits») måste afsett äfven det beskydd, som egnades åt de landsflygtige.

är dock en skilnad. Fristaden i dessa länder är öppen under vissa förhållanden och för vissa personer, men icke under alla förhållanden och icke för hvem som helst. Under den förra franska republikens tid var Frankrike knappt någon rätt god tillflygtsort för andre än republikaner och det har funnits exempel att schweiziska förbundets magt icke alltid var tillräcklig att göra fristaden säker mot Tyska Förbundets tryckande inflytelse i furst Metternichs hand. Men om t. ex. kejsaren af Ryssland skulle sätta i fråga att få en Polack utkörd från England, skulle Engelsmännen på gator och gränder skratta åt ett sådant dåraktigt tal. England är icke den enda »asylen», Turkiet var t. ex. en ganska god »asyl» år 1849 för de ungerske revolutionsanförarne, men England är en »asyl», som är säker i alla vindar och väder. Utanför Europa finnes en sådan, Förenta Staterna i Nord-Amerika, men tidsomständigheter kunna finnas då fristaden der icke blifver pålitlig för andre än demokrater. Och öfriga länder i de främmande verlsdelarne torde ej kunna jämföras med de nu omtalade i beqvämlighet och förmån.

Det är en lycka för Europa att den engelska revolutionen var fulländad förr än den fransyska begyntes. Den politiska friheten var fullväxt innan den samma började pröfva sina öfvermodiga ungdomskrafter på fasta landet. Derföre kunde England intaga den fasta ställning, som det innehafver. Det är sant att England har någon gång ställt sig på en annan sida än man skulle väntat. Men derom kan sägas ett ord: det är skilnad mellan sken och verklighet d. v. s. att en strid mot revolutionen kan vara ett försvar för friheten. Sådan var Englands strid mot franska revolutionen sedan denna befläckat sig med kon. Ludvig XVI:s oskyldiga blod. Och ett annat ord kan tilläggas: man säger att ett lysande skal kan gömma en murken kärna. Det är så, men liknelsen kan omvändas, ett murket skal kan dölja en frisk kärna, d. v. s. att fastän handlingen är ond och personen dålig eller dum, så kan ur ett sådant handlingsätt äfven en god frukt upväxa, d. v. s. att Gud styrer allt till det bästa i trots af menniskorna. På detta sätt har England i det hela verkat välgörande på

Europa äfven om det någon gång har syndat mot sin pligt. Det vore för mycket sagdt om man påstode att Englands politik vid alla tillfällen har varit obrottsligt trogen den bestämmelse, som landets eget samhällskick anvisar, men det märkvärdiga ligger deruti att den bestämmelsen är åt detta landet gifven.

Och — för att nu ännu en gång kasta en sidoblick åt den ryska magten — denna bestämmelse har ställt England inom Europa på motsatt linie mot Ryssland. Der kunna finnas stora anledningar för hvar och en af dessa magter att icke reta den andra, mägtiga interessen kunna förbinda dem, men deras namn utgöra dock sinnebilder för rakt motsatta politiska grundsatser. Rysslands samhällskick är det autokratiska systemets renaste och starkaste uttryck.

Derföre är det en vigtig sak, att dessa magter motväga hvarandra med temligen jämna vigter. Det har funnits en tid då frågan om England och Ryssland egde ett mer än vanligt interesse. Denna tid var då Napoleon I:s välde sammanstörtade. Detta skedde genom flere andres förenade ansträngningar jämte Englands och Rysslands, men dessa två stodo likasom ett hufvud högre än de öfriga på segrarenas valplats. Ryssland var bland fasta landets magter den, som hade visat sig vara den minst åtkomliga och England hade bevisat sig vara aldeles oåtkomligt. Ryssland hade gjort särdeles mycket för den gemensama saken och England hade allt igenom utgjort den sammanhållande motståndskraften, som aldrig hade svigtat under tjuguårig strid. Det ena med det andra gaf åt dessa båda magter en storartad ställning. Nu mera har förhållandet i viss mån förändrat sig. Frankrike under kejsar Napoleon III tog en sådan plats såsom ville denna magt taga främsta steget och hågen är nog icke förändrad om också efter det sista olyckliga kriget Frankrike har fått jämka sig något åt sidan. Och nu sist har det förenade Tyskland, särdeles efter segern öfver Frankrike, framträdt i Europa med en magt, som man aldrig från detta hållet hade anat. Frågan om Frankrikes och Englands magt och Rysslands och Tysklands skall af erfarenheten besvaras. Frågan kan på förhand blott antydas och fordrar en stor sakkännedom för att kunna ens

gissningsvis behandlas. Men hon är mycket besinningsvärd.

Det är för öfrigt en lycka att bland de rätt stora medlemmarne af statsystemet finnes åtminstone en, som eger ett *stort interesse vid det helas bestånd* men *intet vid dess uplösning*. En sådan karakter har den brittiska staten och detta i synnerhet genom dess egenskap att vara en stat af öar. Derigenom är denna stat mera än någon annan bland de stora magterna oberoende af fasta landets oro på samma gång som dess mägtiga kulturinteressen hafva gifvit den samma en stor anledning att upmärksamt följa allt som tilldrager sig på fasta landet. Det är ett stort engelskt interesse att ordning och skick råder i Europa. Men någon inkräktningspolitik inom Europa kan aldrig blifva engelsk. I Asien (Indien) kan förhållandet visserligen vara något annorlunda. Men Englands alla interessen anvisa åt dess politik i Europa en medlande, uprätthållande, försonande verksamhet.

För Sverige har det engelska samhällskicket sitt eget interesse. Svenskarne hafva någon gång låtit sig kallas nordens Fransoser och namnet länder oss icke till skam. Den fransyska frändskapen skulle bestå i en viss motsvarighet mellan vissa sidor af den svenska nationalkarakteren och den franska. Men en frändskap finnes på ett annat sätt mellan Stor-Britannien och Sverige. Redan Anglosaxarne, som grundlade det engelska samhället, voro beslägtade med de gamle Skandinaverne och intet land fick så kraftigt som de brittiska öarne känna vikingatågen. Der voro dessa tåg icke blott krigståg, icke blott nybyggesanläggningar i ett visst landskap såsom i Frankrike der Normandiet uprättades, men der var en folkvandring till England, så stark att en stor del af landet genomträngdes af en skandinavisk befolkning, som gjorde sig inhemsk. Något senare kommo Normanderne, som likaledes hade till en viss grad skandinaviskt blod. Det skandinaviska folkelementet ingick med en betydlig del i den stam, från hvilken det engelska folket har vuxit ut. Urstammen i England, de gamle Britterne, voro visserligen af annan race, men deras andel i det nuvarande engelska folkets härstamning är underordnad det germani-

ska elementet i blandningen af Anglosaxer, Skandinaver och Normander. Det samma gäller om Skottarne, att de äro hufvudsakligen af germanisk race. Uti Irland är förhållandet annorlunda. Talar man särskildt om Sverige och icke om de skandinaviska folken gemensamt får man visserligen erkänna att den nationella frändskapen angår Norrmän och Danskar mera än den samma angår svenska folket. Men deremot finnes en annan motsvarighet mellan det engelska folkets ställning i verlden och den plats, som är åt Sverige beskärd. Denna motsvarighet återfinnes i *ländernas geografiska belägenhet.* Stor-Britanniens folk bor på öar, vi bo på en halfö och vår halfö — Norge inberäknadt — är mycket ö-lik, ty den sammanhänger med det egentliga fastlandet blott med sin egen minst befolkade del och det stycke af fastlandet, vid hvilket denna halfö är fästad, utgör en aflägsen del af Europa. Derigenom äro vi, likasom Stor-Britanniens folk, mera oberoende än andra folk, af staternas hvälfningar men likväl icke så afskilda att vi icke ega våra interessen vid det som sker i Europa. Vi äro lika som Engelsmännen genom vårt lands geografiska läge befriade från nödvändigheten att blanda oss med all den förvirring, som kan störa folkens frid, men våra interessen äro mycket nära fästade vid Europas lugn och ordning. Skilnaden är att Stor-Britannien är en stor magt, Sverige, äfven förenadt med Norge, är en mycket mindre. Af denna skilnad följer mycket. Sverige—Norges sätt att upträda i Europa måste blifva ett helt annat än den stora magtens, men synpunkten är den samma.

Och äfven en annan motsvarighet finnes. *Politisk frihet har i Sverige, likasom i England, aldrig varit utrotad.* Tillbakaträngd har han varit, men han har lefvat och efter ogynsamma tidskiften framträdt med förnyade krafter. En sådan revolution som den engelska under det Stuartska tidhvarfvet har Sverige aldrig haft, men väl har det haft sina kastningar mellan olika statsförfattningar, medan den gamla grunden dock allt igenom har legat orörd. Vår statsförfattning är historisk på samma sätt som Englands, att den samma icke har upstått genom en hastig omkastning, så att der finnes ett djupt svalg mellan en ny tid och en gam-

mal, men författningen har fått sitt nuvarande skick genom en ständigt fortgående utveckling. Detta gäller icke om de flesta länder, de konstitutionella grundsatserna höra merändels blott till en ganska ny tid; hos oss och hos Engelsmännen höra de till alla tider.

Men revolutionerna, så väl de många svenska som den enda men stora revolutionen i England, lemnade icke blott qvar den gamla grunden, de lemnade äfven till en stor del statsbygnadens former sådana dessa af gammalt hade blifvit. Derutaf följde att dessa former blefvo under tidernas lopp något gammalmodiga. Det engelska parlamentet hade en för den nyare tiden ganska oformlig sammansättning och likaså den svenska riksdagen. Besynnerligheterna afskaffades i England genom parlamentsreformen 1832, i Sverige genom representationsreformen 1866.

Men såsom England har varit en slags mönsterstat har Sverige icke varit. Ty utom det att den majestätiska företeelsen af Englands verldsomfattande magt har riktat blicken och tankarne till detta parlament, som var den bestämmande kraften när England tog hafven och länderna, tog Frankrikes kolonier i Amerika, tog Indiens riken och brottades oöfvervunnet med Napoleon, hvaremot Sverige allt sedan Carl XII:s död icke har kunnat på ett afgörande sätt ingripa i verldsdelens öden, var dessutom den svenska riksdagen, churuväl lifvet och andan var frisk i de urgamla formerna, likväl i sin yttre gestalt omsider blifven så oskapelig att åskåda, så aldeles olik den nyare tidens både theorier och erfarenhet att den samma icke kunde komma i fråga att betraktas såsom en mönsterbild.

Men deruti äro de båda länderna hvarandra lika att när man studerar Englands och när man studerar Sveriges häfder, studerar man den konstitutionella monarkiens historia.

A) *Den storbritanniska statens historiska upkomst* är fästad vid följande särskilda tidehvarf.

1. *Den anglosaxiska tiden från midten af 400-talet till år 1066* innehåller det första skedet af det moderna Englands historia. Väl kunna Englands historieskrifvare sträcka sina forskningar mycket längre tillbaka i tiden, men det, som af sådana forskningar uplyses, är icke den nuvarande

engelska statens historia, det är den engelska historiens förhistoria, fornkunskapen om de gamla Britterne samt Englands öden och tillstånd under den tid, då Romerska kejsardömet herskade öfver Britannien. Man kan säga att Julius Cæsar står i spetsen för Englands historia, men den historia, hvars begynnelseman han är, innefattar den romerska provinsens historia, icke den nuvarande engelska statens. Denna begynner med grundläggningen af det anglosaxiska samhället. Detta samhälle åter hade sin upkomst ur en folkvandring från nordvestra Tyskland och tiden är femte århundradet efter Christi födelse. Rom öfvergaf Britannien och Britterna underkufvades af Anglosaxarne, ett celtiskt folk af ett germaniskt. Så kom England att tillhöra den germaniska delen af Europa.

De anglosaxiska staterna voro till en början flera, men förenades med tiden till en enda. Folket var vid sin ankomst hedningar, men kristendomen infördes tidigt, den kristna läran hade varit känd i Britannien redan före Anglosaxarnes tid, med dem kom en ny hedendom, men som i sin ordning omvändes. Den tid från hvilken man kan anse det anglosaxiska Englands förening till en enda stat afgjord, är 9:de seklet. Men vid den tiden var detta land redan hemsökt af en ny folkvandring, vikingatågens från Skandinavien, som medförde en ganska talrik skandinavisk bosättning. Namnet Danskar är benämningen i Englands historia för denna nya folkvandring, hvars magt blef mycket stor. Den kan sägas hafva fortfarit ända till och med första hälften af 1000-talet. Under denna tid framträder det danska inflytandet särdeles mägtigt i synnerhet vid tvänne tidskiften, det ena var 800-talet då den anglosaxiska staten hotades med fullkomlig uplösning genom Danskarnes öfvermagt, men räddades genom den store konungen *Alfred* (871—900). Den andra gången var då England eröfrades af Danmarks konung *Sven Tveskägg* († 1014). En skilnad var att den förra eröfringen bestod af enskildta vikingatåg under åtskilliga anförare, den senare åter var ett verk af Danmarks konung med Danmarks rikes magt. Följden blef denna gång en verklig — om man får bruka ett modernt uttryck — personalunion mellan England och Danmark,

hvilken fortfor under k. Svens son *Knut den store* och äfven hans söner voro konungar i England hvar efter annan *(Harald* och *Hårdaknut)*. Men efter dem följer åter en ättling af Anglo-Saxernes konungalängd, *Edward Confessor (Bekännaren)*, som afled år 1066 och lemnade riket ledigt för stridande thronpretendenter.

2. *Den normandiska tiden (1066—1154)*. Det anglosaxiska tidehvarfvets siste konung var *Harald* Godwins son, som efterträdde kon. Edward Confessor, men omkom samma år i fältslaget vid Hastings (1066) mot hertigen *Wilhelm af Normandiet*, hvilken hade anspråk på kronan och med svärdets öfvermagt gjorde detta anspråk gällande. Med honom kom en ny invandring, den normandiska, men så talrik var denna folkinflyttning icke att ej den med Danskarnes efterkommande blandade anglosaxiska stammen fortfor att utgöra den stora massan af Englands befolkning. Men landets konungar voro Normander och likasom förut hade funnits en personalunion med Danmark, hvilken förening dock nu redan var uplöst, så upkom nu en personalunion mellan konungariket England och hertigdömet Normandiet. Denna förbindelse var så beskaffad, att Normandiet var det land, från hvilket eröfringen hade utgått och England var det eröfrade landet. Normandiet skulle väl således vara hufvudlandet och England en underlydande provins, men England var större än Normandiet och blef med tiden hufvudlandet. Konungen var också såsom konung af England suverän monark, men såsom hertig af Normandiet vasall under konungen af Frankrike. Den monarkiska dynasti, som Wilhelm Eröfraren hade upfört på den engelska thronen, fortlefde med hans söner *Wilhelm Rufus* och *Henrik I Beauclerc*, men utslocknade på mansidan med den sist nämnde (1135). En strid om thronföljden mellan konung Henriks systerson *Stephan af Blois* och samme kon. Henriks dotter Mathilda, grefvinna af Anjou, slutades omsider på det sätt att efter kon. Stephans död Mathildas son, grefve *Henrik af Anjou* blef Englands konung (1154).

3. *Huset Plantagenet Anjou och dess ättegrenar husen York och Lancaster (1154—1485)*. Med Henrik af Anjou — familjen kallades äfven Plantagenet — såsom konung af

England benämnd *Henrik II* inleddes i visst afseende ett förändradt tidehvarf. De engelske konungarnes rike blef under honom utvidgadt med ännu större besittningar på kontinenten. Föreningen med *Normandiet* fortfor och Henrik hade dessutom såsom fäderneaarf grefskapet *Anjou* samt förverfvade åt sin ätt hertigdömena *Bretagne* och *Guienne (Aquitanien)* m. m. Genom dessa länder var han herre öfver en stor del af vestra Frankrike, visserligen för dessa besittningar vasall under Frankrikes konung, men genom dem och England derjämte mägtigare än suveränen. Det anglonormandiska riket utgjorde en stor magt. Men om man betraktar omfånget af denna magt, saknades en del af England, nämligen den landsdel, som kallas *Wales*, hvilken lefde under egna höfdingar af gammal brittisk, ej anglosaxisk och ej heller normandisk stam. Deremot begyntes under denna tid *Irlands* eröfring. — Af dessa länder, England med undantag af Wales, men med tillägg af Normandiet, Anjou, Bretagne och Guienne samt någon del af Irland utgjordes den monarki, som Henrik II vid sin död (1189) lemnade åt sonen *Richard Lejonhjerta*, men redan i början af 1200-talet under Henrik II:s yngre son, konung *Johan utan land* gingo stora delar af dessa länder i Frankrike förlorade, ehuruväl icke på så afgörande sätt att icke konungen af England hade anspråk och äfven vissa besittningar i behåll. Detta förhållande fortfor under hela 1200-talet, och långt in på 1300-talet, konungarne *Johans, Henrik III:s, Edward I:s* och *Edward II:s regeringar*, men under *Edward III (1327—1377)* inträffade åter ett förändradt förhållande i följd deraf att konungen af England ansåg sig på grund af sin mödernehärkomst kunna göra anspråk på Frankrikes krona sedan den i Frankrike regerande konungalängden af Capetingernes ätt hade på mansidan utslocknat. Under de långa successionskrig om franska thronföljden, hvilka häraf föranleddes, var konungen af England under vissa tider i besittning af stora områden i Frankrike, men någon stadigvarande förening mellan dessa besittningar och Englands rike kom ej till stånd. Slutligen från midten af 1400-talet voro Englands besittningar i Frankrike aldeles bortkomna med undantag af staden *Calais*. —

Deremot hade konungarne af huset Plantagenet utsträckt sin magt öfver *Wales*, hvilket land från och med kon. Edward I:s tid (1282) räknades såsom en beståndsdel af Englands rike. — Englands krona åter öfvergick efter kon. *Richard II:s* afsättning (1399) till en yngre gren af ätten Plantagenet, huset Lancaster under konungarne *Henrik IV*, *Henrik V* och *Henrik VI* samt derefter med Henrik VI:s afsättning (1461) till en annan gren af ätten Plantagenet, huset York med konungarne *Edward IV*, *Edward V* och *Richard III*, allt under blodiga inbördes strider (Röda och Hvita rosens krig). Med kon. Richard III:s död, som stupade i slaget vid Bosworth (1485), besteg segraren *Henrik Tudor*, grefve af Richmond, Englands thron och inledde ett nytt tidehvarf.

4. *Huset Tudor (1485—1603)*, som nu blef regerande, var beslägtadt både med huset Lancaster och huset York, men genom sin fädernehärkomst en ny ätt. Under regenterna af detta hus blef rikets område ej synnerligen förändradt. *Calais* gick förloradt (1558) och Englands magt var inskränkt till dess andel af Britanniens ö och till Irland.

5. *Föreningen med Skotland (1603) och det Stuartska husets regeringstid. Revolutionstidehvarfvet (1603—1689).* År 1603 undergick det brittiska riket en stor förändring genom personalföreningen med *Skotland*. Denna förening kom till stånd icke genom fördrag mellan staterna, icke heller genom eröfring, men derigenom att regerande konungen af Skotland, Jakob VI, erkändes i England vara närmaste arftagare till thronen efter dr. Elisabeths död (1603). Således genom dynastiernas slägtförhållande, då kon. Jakob på mödernet härstammade från huset Tudor i England, blefvo Britanniens båda länder förenade under samme regent. Men föreningen bestod endast deruti att regerande konungen var samme person. Intet föreningsfördrag förband de båda länderna och hvardera landet var en särskildt stat. Detta Stuartska hus, som med kon. Jakob VI från Skotland, i England kallad Jakob I, besteg den engelska thronen, var af skotskt ursprung och hade regerat i Skotland sedan 1300-talet. Någon stadigvarande förening mellan båda länderna hade under tiderna före år 1603 icke egt rum, ehuru-

väl de engelske konungarne visserligen hade försökt att utsträcka sin magt öfver Skotland. Den skotska staten omfattade öfver hufvud hela Skotland men i äldre tider hörde *Hebridernas* öar och *Orkney-öarne* samt *Shetlands-öarne* och ön *Man* icke dit. Dessa ögrupper stodo under konungarnes af Norge öfverherrskap, till dess under senare hälften af medeltiden de blefvo förenade med Skotland. Hebriderne (Sudröarne) jämte ön Man afträddes från Norge genom fördraget i Perth år 1266. Orkneyöarne samt Shetlandsöarne (Hjaltland) blefvo förenade med Skotlands rike på det sätt att öarne sattes i pant för den hemgift, som k. Christian I:s af Danmark och Norge dotter skulle medfört vid sin förmälning med skotske konungen Jakob III af huset Stuart år 1469 och panten blef aldrig inlöst.

Det Stuartska tidehvarfvet i England och i Skotland efter ländernas förening blef i afseende på det brittiska rikets utsträckning i verlden mycket märkvärdigt genom upkomsten af *kolonialherraväldet.* De första försöken gjordes redan under dr. Elisabeths tid, men den egentliga grundläggningen tillhör den Stuartska tiden, 1600-talet, och sammanhängde nära med politiska och religiösa partistrider i moderlandet. Utvandringen gjordes till en stor del af missnöjda eller förtryckta sekter och partier. *Norra Amerika* var det land, der kolonierna anlades, de samma hvilka sedermera skulle bilda Förenta Staternas statsförbund. Men äfven i *Westindien* förverfvades besittningar, Jamaica t. ex. eröfrades från Spanien (1655) och handelsplatser grundlades i Ostindien, men de stora eröfringarnes tid i detta land var ännu icke kommen. I Europa åter förblef det brittiska rikets omkrets oförändradt.

6. *Stor-Britannien efter revolutionen 1688—1876.* Den stora revolutionen under 1600-talet var af ofantlig betydelse för Englands och Skotlands inre förhållanden, men förändrade icke rikets yttre beståndsdelar. Det tidehvarf åter, som begyntes när revolutionen var fullkomligen afslutad med kon. Jakok II:s afsättning (1688—89), har väl icke medfört någon mycket stor förändring i det brittiska rikets beståndsdelar inom Europa, men aldeles oförändrade äro dessa

likväl icke och i de främmande verldsdelarne äro förändringarne mycket stora. Stor-Britannien har från och med början af 1700-talet, spanska successionskrigets tid, framträdt med en bestämmande inflytelse på Europa mycket mera än förut, men magten har icke begagnats till eröfringar på kontinenten, hvaremot Stor-Britannien har utvidgat sig i så mycket större mått inom de öfriga verldsdelarne.

En stor förändring har likväl timat, som väl egentligen angår den inre statsförfattningen, men äfven har gifvit en ny yttre gestalt åt hela monarkien. Denna förändring består i *unionen med Skotland (1707)* och likaså *unionen med Irland (1800)*. Genom unionen med Skotland uphörde Skotland och England att vara två särskildta stater, personalunionen, grundad på det tillfälliga förhållandet att samma dynasti var arfsberättigad till bägge ländernas throner, förvandlades till en realunion, grundad på fördrag mellan bägge ländernas lagstiftande magter. Och denna union gjordes så fullständig att den samma icke blef en förening mellan tvänne stater, men de två förenade sig att utgöra en enda stat, hvilket förhållande också uttrycktes i en ny benämning »Stor-Britannien» såsom Englands och Skotlands gemensamma namn. Unionen ingicks genom fördrag enligt beslut af hvardera landets parlament. — En likartad union med Irland blef ingången år 1800 genom fördrag mellan Stor-Britanniens parlament och Irlands. Ön Irland hade ända sedan medeltiden (1100-talet) varit räknad såsom en provins under Englands krona fastän det engelska herraväldet ännu länge var mycket ofullständigt. I nyare tider var likväl Irland fullkomligt förenadt med England men med egenskapen af ett lydland. Slutligen år 1782 blef Irlands sjelfständighet erkänd och ön utgjorde i sjelfva verket en med Stor-Britannien förenad stat. Detta förhållande förändrades åter genom unionsfördraget år 1800 på det sätt att Irland hvarken blef ett lydland eller en egen stat, men en beståndsdel af den gemensamma staten »Stor-Britannien och Irland».

Utanför sjelfva de brittiska öarne har det brittiska väldet tid efter annan utvidgat sig, öfver hufvud på följande sätt.

a) *Gibraltar* eröfrades år 1704 under spanska successionskriget och eröfringen bekräftades genom freden i Utrecht 1713.

b) *Acadien (Nova Scotia)* m. fl. besittningar i Norra Amerika förverfvades genom samma fredslut i Utrecht 1713 såsom eröfringar från Frankrike.

c) *Canada* m. m. erhölls genom freden i Paris 1763 såsom eröfring från Frankrike.

d) De stora eröfringarne i *Indien* begyntes år 1756 och hafva sedermera fortgått.

e) Slutligen *behöll England genom 1814 och 1815 års fördrag åtskilligt af de eröfringar England hade gjort* såsom ön Malta, ön Helgoland i Europa, Caplandet och ön Mauritius i Afrika, vissa öar i Westindien samt det land, som kallas brittiska Guayana i Södra Amerika o. s. v.

f) Utom dessa landvinningar har England utvidgat sig genom kolonialanläggningar i *Australien* och genom besittningstagandet af Hongkong i China, Aden i Arabien m. m.[1].

Men deremot har England också förlorat och afstått åtskilligt. Ön *Minorca* erhölls genom afträdelse från Spanien uti freden i Utrecht 1713 och likaså halfön *Florida* också från Spanien genom freden i Paris 1763, men båda dessa besittningar förlorades genom freden i Versailles 1783. — En stor del af Englands besittningar i Norra Amerika affollo och bildade *Förenta Staterna*, hvilkas sjelfständighet erkändes af England genom freden i Versailles 1783. — *Joniska öarnes republik*, som genom fördrag år 1815 ställdes under Englands beskydd, d. v. s. blef i sjelfva verket en engelsk lydstat, öfverlemnades till Grekland år 1863.

England har således visserligen varit en eröfrande magt i de främmande verldsdelarne, men icke på Europas kontinent sedan medeltidens slut om man undantager den enda platsen i Gibraltar.

B) *De allmännaste dragen af Stor-Britanniens statsrätt* låta sig icke hopsamlas ur någon allmän grundlag såsom den svenska regeringsformen med riksdagsordningen o. s. v. Den engelska statsförfattningen är nämligen icke samman-

---

1) Jfr. ofv. p. 19 o. f. samt T. I, p. 111 o. f., p. 317 o. f.

fattad i någon grundlagstiftning, som skulle omfatta det hela. Detta beror derpå att denna statsförfattning i sitt nuvarande skick är en ur de föregående tidernas förhållanden småningom framkommen utveckling, men statsrätten har icke någonsin blifvit på en gång sammanfattad eller såsom det kallas på lagspråket »kodifierad». Förhållandet är det samma som med den brittiska privaträtten, äfven denna är icke »kodifierad», någon allmän lagbok sådan som 1734 års lag finnes icke i Stor-Britannien.

Hvar finnas då den engelska statsrättens och lagverkets källor? hvar inhemtas dess innehåll? Källorna finnas och innehållet inhemtas ur hela massan af särskildta parlamentsbeslut och ur gällande häfd. En stor del af det engelska lagverket är icke grundad på någon veterligen känd formlig lagstiftning, så att man skulle kunna säga när, huru och af hvilken lagstiftande magt lagen gjordes. Man känner intet annat ursprung än den urgamla häfden. Engelske rättslärde göra skilnad mellan *skrifven* och *oskrifven* lag (»lex scripta» och »lex non scripta»). Den *skrifna* lagen, som äfven kallas *statute law* (statuternes lag), är den som grundar sig på en veterligt känd, lagstiftande handling, den *oskrifna* lagen är den, som grundar sig på gammal häfd. Vi kunna i Sverige mycket lätt föreställa oss detta förhållande efter ett exempel ur vår egen rättshistoria. Våra landskapslagar voro sådan oskrifven lag med undantag af Uplands- och Södermanlands lagar, hvilka verkligen äro beseglade med kongliga stadfästelsebref. Om de öfriga kan det icke påstås att de ej blifvit — eller åtminstone vissa delar af deras innehåll — någon gång formligen antagne och beslutade, men det kan lika litet påstås att detta har skett. Man vet intet annat om dem än att de funnos från urminnes tid. Samma förhållande eger rum med den oskrifna lagen i England, men en skilnad är att Englands oskrifna lag har bibehållit sig gällande ännu den dag som är, men våra »oskrifna» landskapslagar äro längesedan bortlagda och vi hafva nu mera endast »skrifven» lag. Orden »skrifven» och »oskrifven» måste då förstås i den nyss angifna meningen, som ingalunda hindrar att lagen kan finnas antecknad i skrift och utgifven i tryckta böcker. En annan skilnad är mot-

satsen mellan *Common Law* och *Equity*, hvilka namn beteckna två särskildta rättsystemer, som brukas jämsides med hvarandra allt efter den form, hvarunder målet anlägges eller den domstol som anlitas.

Den engelska rätten, så väl privaträtt som statsrätt, saknar således systematisk upställning och äfven innehållet är osystematiskt, helt och hållet bestämdt af det praktiska behofvet på den tid då häfden upkom eller lagen stiftades. Förändrade tidsförhållanden hafva sedermera föranledt afskaffandet af många gamla lagar och tillkomsten af nya, men på praktisk väg har hela lagverket upkommit, någon rättsfilosofisk theori är icke dess allmänna grundval. Då nu lagstiftningen likväl icke alltid kan hålla jämna steg med sederna och med samhällslifvets utveckling, har inträffat att gammal häfd och gammal lag kommit att qvarstå allt för länge. På detta sätt hafva besynnerliga »anomalier» upkommit, hvilka dock till en stor del äro i senare tider undanröjda särdeles inom statsrätten genom parlamentsreformerna.

Betraktar man den engelska statsrättens historiska utveckling kunna följande tidehvarf och bestämmande hufvuddrag urskiljas.

1. *Den anglosaxiska tidens* statskick var grundadt på germanisk häfd och innehöll en betydlig sjelfstyrelse, grundvalarne för den engelska förvaltningens »self-government» (sjelfstyrelse) äro tvifvelsutan att söka i den anglosaxiska häfden. En slags nationalförsamling fans med benämningen *Witenagemot*, som kunde innehållit en grundval för en konstitutionel representation. Men denna församling utgjorde mot slutet af den anglosaxiska tiden mera en aristokratisk herredag än en allmän riksförsamling. Hela samhället utvecklade sig i en riktning, som påminner om feodalsystemet i fasta landets stater.

2. *Den anglonormandiska staten före Magna Chasta (1066—1215).* Den normandiska eröfringen afbröt på visst sätt den utveckling, som var på väg, men på visst sätt fortsattes den samma. Den anglosaxiska staten fick en ny herre och med honom en ny organisation genom det i Normandiet fullt utbildade feodalsystemet. Men såsom det anglo-

saxiska statskicket hade haft till en viss grad likartade förhallanden blef det nya statskicket en utveckling, der formen var mera förändrad än andan och personerne voro nya, men sakerna ej aldeles olika dem, hvilka hade funnits förut. I stället för det saxiska Witenagemot trädde de normandiske baronernes rådsförsamling. Någon allmän folkrepresentation hade i sjelfva verket icke funnits mot slutet af den anglosaxiska tiden och upkom ej heller i början af den normandiska. Regeringsättet var i det hela formlöst, despotiskt, men en klass inom staten fans, som hade lagbestämd politisk rätt. Denna klass var *kronans vasaller*, hvilkas ställning till konungen var bestämd med ömsesidig rätt och pligt enligt feodalsystemets grundsatser. Ur detta rättsförhållande utvecklade sig med tiden den borgerliga friheten, ur feodalvasallernes rådsförsamling upstod parlamentet, men under det tidehvarf, hvarom nu är fråga, fans ej allmän borgerlig frihet, ej parlamentet. Godtycket var stort, huru stort det var berodde på omständigheterna för tillfället, antingen konungamagten lade sin hand öfvermägtig öfver vasallerne eller desse gjorde sin rätt eller sitt godtycke gällande mot konungen. I förhållande åter till den stora mängden af folket var den normandiska feodaladeln med konungen i spetsen en herskande klass öfver ett lydfolk. Ty det utgjorde en mycket vigtig sak att *två särskildta folk* funnos i landet, Anglosaxer och Normander. Och under sådant förhållande var det en vigtig sak, att medan Anglosaxarnes politiska frihet var undertryckt, bibehöllo sig de *anglosaxiska kommunalinrättningarne*, hvilka i sin vidare utveckling skulle gifva styrka och stöd åt den politiska friheten när dess tid en gång var kommen.

Men de första tiderna efter eröfringen utmärktes af konungamagtens öfvervigt, som åter härledde sig ur flera orsaker. Dels voro de feodala länen i England *icke så stora som flerestädes på fasta landet*. Ingen särskildt läntagare var så mägtig att han kunde höja sig till egenskapen af en i sjelfva verket sjelfständig furste. Konungen af England hade ingen vasall, som var så mägtig inför honom som han sjelf i sin egenskap af hertig till Normandiet var i förhållande till sin suverän, konungen i Frankrike. Der-

jämte hade också konungarne i England *stora omedelbara besittningar*. Vasallerne förmådde icke på annat sätt bilda någon sjelfständig motvigt mot konungamagten än att de slöto sig till samman såsom en *aristokratisk klass*. Men på detta sätt betydde de ganska mycket i synnerhet om de med sina interessen förenade det öfriga folkets och stälde sig i spetsen för nationen. Detta var just hvad som skulle komma att ske. I början var förhållandet annorlunda, mängden af folket, den undertryckta anglosaxiska folkmassan, var fiendtlig mot den normandiska adeln och denna behöfde vara på sin vakt. Men under tidens längd i mån som denna adel blef van att betrakta England såsom sitt verkliga fädernesland och nationerna småningom sammansmälte blef folkmassan ett stöd mot den öfvermägtiga konungamagten.

3. *Magna Charta. — Parlamentet under medeltiden (1215—1485).* Ur dessa nu omtalade förhållanden härledde sig den s. k. *Magna Charta*, som berömmes såsom en grundval för Englands politiska frihet. Magna charta är en skrifven urkund, ett s. k. frihetsbref, som vasallerne med vapen i hand aftvingade konungen. Denna urkund blef således icke frivilligt gifven, men från konungen med hot och trug utpressad, och i detta arbete gick feodalaristokratien i spetsen för det öfriga folket. Magna charta innehåller icke endast vasallernes fri- och rättigheter, men äfven vissa allmänna grundsatser för medborgerlig rätt och frihet, t. ex. att ingen skulle hållas i godtyckligt fängelse, hvar och en dömas af sina likar o. s. v. Men om parlamentet innehåller Magna charta ingenting, denna inrättning fans ej, der fans blott feodalbaronernes rådsförsamling och denna omtalas visserligen. Ingen beskattning skulle påläggas utan dess samtycke o. s. v. — Den konung, som tvingades att utfärda Magna Charta, var *konung Johan utan land; årtalet var 1215.*

Parlamentets upkomst tillhör det tidehvarf, som begynner med Magna Charta. Hufvuddragen äro följande.

a) *Commune Concilium Regni (Rikets allmänna rådsförsamling)* omtalas i sjelfva Magna Charta, men icke såsom en inrättning, som då formligen stiftades, denna rådsförsamling fans så länge feodalsystemet hade funnits och utgjordes af de store vasallerne, hvilkas råd konungen behöfde höra

för att erhålla deras hjelp med bevillningar, med krigsfolk o. s. v. utöfver de förbindelser, som genom vasallförhållandet ålago dem. Och äfven oberoende häraf kunde suveränens och vasallernes förbindelser med hvarandra föranleda behofvet af öfverläggningar och gemensama beslut. Så kom hela kretsen af kronans vasaller att utgöra en tidtals sammanträdande rådplägande församling, vi skulle i Sverige hafva sagt en herredag. På denna församling hade rätteligen hvarje kronans omedelbare vasall röst och stämma. Men nu var skilnaden i rang och i magt, i medel att skaffa sig gehör i den förnäma församlingen mycket olika hos de store s. k. baronerne och hos mängden af små läntagare. För de senare måste det varit både obeqvämt och kostsamt att taga plats i den höga församlingen och hvar och en af dem för sig kunde ej med sin röst mycket väga. Derföre blef det en sed att man ej räknade på deras närvaro och de kallades till herredagarne under en annan form än de store baronerne. Skilnaden var att de store vasallerne (baronerne) inbjödos hvar och en genom särskildt kallelsebref, men för den öfriga mängden utfärdades en allmän, gemensam vi skulle säga riksdagskallelse. Detta är just hvad Magna Charta i denna del innehåller, att så skulle tillgå [1]).

Mera finnes ej om den saken i denna urkund, men ur detta »commune concilium regni» har parlamentet upkommit och ur skilnaden mellan de store vasallerne och de mindre har delningen på parlamentets båda hus, öfverhuset och underhuset, sitt ursprung.

b) *Knights of the Shires (Grefskapernas Riddare).* Första steget till en sådan delning var att de mindre vasallerne, som ej mangrant infunno sig, läto sig företrädas genom valde ombud. Desse kallades *Knights of the Shires (Grefskapernas, landskapernas Riddare).* Deras spår visar sig i historien redan vid början af 1200-talet, ungefär vid den tid, då Magna Charta blef skrifven. Genom dem kom således »commune concilium» att bestå af två afdelningar, de store baronerne, som suto med sjelfskrifven rätt samt desse

1) Magna Charta tryckt utom på andra ställen äfven hos SCHUBERT: Verfassungsurkunde und Grundgesetze, T. I, p. 8 o. f

knights of the Shires, som voro en representerande församling. Grunden för deras säte och stämma var den samma som för de store baronernes, egenskapen att de voro kronans vasaller, men det sätt, hvarpå de upträdde, att de voro valde ombud för en talrik klass, gaf dem en annan ställning än de store sjelfskrifne baronernes. Och desse knights of the shires intogo hvar för sig en mera blygsam ställning, en mycket underordnad i jämförelse med de store baronerne. Den klass, hvars ombud voro, stod genom hela sin samhällställning mycket närmare till den stora menigheten än till den höga aristokratien. Knights of the shires utgjorde begynnelsen till ett folkvaldt *underhus*, ur de store baronernes församling har *öfverhuset* upkommit. — Den folkliga karakteren hos knights of the shires blef så mycket mera afgjord, som deras val brukade försiggå icke inom slutna kretsar af provinsernas ridderskap men på grefskapernas (provinsernas) allmänna landskapsmöten (county court) der hela menigheten hade röst och stämma. Så blefvo knights of the shires, ehuru de för sitt uphof stodo på aristokratisk grund och botten, dock i sjelfva verket en representation vald af hela folket. Men representanterne, som valdes, hörde för sine personer till grefskapernas »gentry», ridderskapet, den besutna medelklassen. Slutligen år 1429 blef lag stiftad att valrätt blott skulle tillhöra s. k. *freeholders* [1]) med 40 shillings inkomst. En viss census blef således stadgad i stället att valrätten förut hade varit aldeles allmän. Den del af underhuset, som består af landsbygdernas ombud i motsats mot städernas, är en fortsättning af medeltidens knights of the shires.

c) *Städernas deputerade* utgöra underhusets andra beståndsdel och dess ålder sträcker sig tillbaka till midten af 1200-talet, året 1264 brukar nämnas såsom begynnelseåret. Anledningen att ombud från städerna inkallades var den att regeringen *behöfde underhandla med städerna om bevillningar.* Man dristade ej alltid pålägga godtycklig skatt, hvilket ock i magna charta var förbjudet och städernas vigt och bety-

1) Freeholders betyder innehafvare af egendom utaf den jordnatur, som kallas freehold, hvaremot andra jordnaturer funnos, hvilka icke medförde valrätt.

denhet i samhället var sådan att deras ombud ej kunde umbäras i riksförsamlingen. Deras andel i representationen härledde sig således ur ett praktiskt behof, men icke ur någon lärd theori för samhällsläran. — Derföre var det icke heller gifven sak att *alla* städer valde ombud. Bland Englands städer funnos åtskillige, som icke hade plats i parlamentet, hvilket förhållande i senare tider föranledde stora oformligheter i parlamentets sammansättning. Men de städer, som hade fått gammal häfd att taga del i parlamentet, utgjorde emellertid en ny och egen, folkvald beståndsdel.

d) *Underhusets organisation genom föreningen af grefskapernas och städernas ombud.* Två folkvalda beståndsdelar funnos således i parlamentet, grefskapernas riddare och städernas ombud. Hvardera af dem hade sitt eget uphof, olika sins emellan. Här var i sjelfva verket en tredelning, de store baronerne d. ä. Lordernes hus, grefskapernas riddare och städernas ombud. Här fans anledning till en representation på tre kamrar. Men sådant blef förhållandet icke under den följande tiden. Grefskapernas riddare och städernas ombud *förenade sig till en gemensam församling*, som blef underhuset. Tiden då detta blef en afgjord, stående sed kan ej närmare bestämmas än till *midten af 1300-talet.* Från den tiden har parlamentet varit en representation på två kamrar, *öfverhuset (House of Lords)* och *underhuset (House of Commons).*

e) *Parlamentets magt och beslutande rätt* var under medeltiden mycket obestämd och mycket osäker. Ingen allmän grundlag hade skrifvit gränsen mellan kronans magt och parlamentet. Allt berodde på förmågan att göra sig gällande och denna åter berodde på tidens omständigheter, som kunde vara mycket omvexlande; s. k. chartor, frihetsbref, privilegier beviljades, framtvingades, men visade sig emellanåt otillräckliga mot monarkernes godtycke. Under dessa omvexlingar utvecklade sig häfd och prejudikater, som blefvo grundval för följande tiders statsrätt. Men häfden var icke oafbruten, prejudikaterne stridde mot hvarandra. Vid vissa tillfällen var parlamentet mycket mägtigt, men det var icke alltid så. *Beskattningsrätten* tillhörde parlamentet, men regeringen hade prejudikater att vissa skatter,

i synnerhet indirekt beskattning, kunde kräfvas utan parlamentets beslut. *Lagstiftande* magt utöfvades af parlamentet, men exempel funnos att detta skedde på ett mycket ofullständigt sätt så att parlamentets lagstiftande beslut icke alltid fingo gälla. *Kontrollerande* myndighet öfver finanserna och äfven en slags ministeransvarighet hade sina exempel, men det var långt ifrån att parlamentet hade någon jämn och stadig häfd för denna sin myndighet. I allmänhet låg inom sjelfva parlamentet öfvervigten hos Lordernes hus, underhuset var i stort behof af de store magnaternes ledning för att göra sig gällande. Men för particheferne bland de store visade det sig också såsom en sak af stor vigt att kunna räkna på underhusets bistånd. — På detta sätt hade England redan under medeltiden en ganska långt utvecklad konstitutionel författning, men utan bestämda gränser mellan kronans rätt och parlamentets. Detta den engelska statsrättens obestämda skick blef af stor vigt för efterföljande tider, ty deruti låg anledningen till stridigheter, hvilka slutligen uplågade i den stora revolutionen på 1600-talet och ej slutades förr än år 1688, då i följd af revolutionens utgång parlamentets sjelfständighet blef ovägerligen afgjord.

4. *Parlamentet under huset Tudor (1485—1603).* Det tidehvarf, då huset Tudor regerade i England, utmärktes af *konungamagtens öfvervigt*, hvilken befordrades genom flere orsaker. De langa borgerliga krigen mellan de kungliga husen Lancaster och York (Röda och Hvita Rosen) hade ödelagt den mägtiga aristokraticn, lordernes hus var försvagadt och underhuset hade icke mera samma mägtiga stöd hos lorderne som förut. Härtill kom reformationen som medförde en stor förändring i öfverhusets sammansättning i det att en stor mängd kyrkliga lorder försvunno. Lordernes hus hade utgjorts icke blott af den högre adeln, men äfven af kyrkans prelater och ej blott af biskopar men äfven af en stor mängd abboter, hvilka nu, da klostren upphäfdes, försvunno. Biskoparne qvarstadnade i öfverhuset, men deras ställning var förändrad, konungen var blifven kyrkans öfverhufvud och biskoparne berodde af honom. Men om således konungamagten nu var den öfvervägande var denna öfvervigt dock ej något fullkomligt envälde. Parlamentet

fortfor att finnas, sammankallas, åtspörjas, det gick ej så som i Frankrike att de konstitutionella elementer, som hade funnits, så att säga inslumrade och den representativa författning, som hade varit på väg att utvecklas, blef »antiquerad». Engelska parlamentet blef icke antiqueradt, dess rot låg så djupt i statskicket att de kunglige despoterne af huset Tudor ej trodde sig om att kunna regera utan parlament. Men visserligen blef parlamentet stundom blott ett redskap i konungamagtens hand. Parlamentets svaghet låg mera i andan än i formen, parlamentet böjde sig för kronan och oppositionen var svag, men parlamentet var dock en nödvändig form, som kronan ej kunde umbära för att stifta lag och beskattningsrätten fasthölls af parlamentet temligen stadigt. Och att parlamentet i formelt afseende var oumbärligt innebar ett mycket vigtigt förhållande, ty derigenom var formen gifven i fall en starkare ande vaknade. Parlamentets undergifvenhet var icke heller den samma allt igenom. Der fans större sjelfständighet under dr. Elisabeths tid än t. ex. under kon. Henrik VIII. — För öfrigt blef reformationen af stor vigt för den engelska statsförfattningen genom det sammanhang, som fans mellan de kyrkliga partierna och de politiska. Reformationens gång var sådan att kon. Henrik VIII på 1530-talet afföll från påfven och satte konungamagten i påfvens ställe öfver kyrkan, men bibehöll en stor del af det katholska lärosystemet. Under kon. Edward VI (1547—1553) blef äfven trosläran protestantisk. Under dr. Maria (1553—1558) blef trosläran katholsk och påfven erkändes å nyo. Under dr. Elisabeth (1558—1603) blef trosläran protestantisk, påfven förnekades, men konungamagtens herravälde öfver kyrkan och en stor del af den katholska kyrkoförfattningen med biskoplig styrelse bibehölls. Alla dessa förändringar gjordes genom regeringarnes vilja och med parlamentets samtycke, som åtföljde regeringarne från den ena religionen till den andra fram och tillbaka. Men bland massan af folket funnos partier, den protestantiska högkyrkan, hvilken segrade under Elisabeths tid, betecknade den officielt gällande statsreligionen, men de s. k. puritanerne förnekade den biskopliga kyrkostyrelsen och högkyrkans herravälde, ehuru de, likasom

högkyrkans anhängare, voro protestanter. Och dessutom funnos ännu alltid ett antal katholiker. Dessa partier, så väl katholikerne som puritanerne, befunno sig i en mycket undertryckt ställning, religionsfrihet fans icke. Och aldenstund högkyrkans magt nära sammanhängde med den politiska regeringen kunde äfven de motsatta religionspartierna lätt blifva politiska partier tillika. Englands politiska historia är till en stor del kyrkohistoria.

5. *Parlamentet under huset Stuart. Revolutionen (1603—1689).* Den stora engelska revolutionen hade sin anledning i det obestämda förhållandet mellan kronans och parlamentets rätt. Parlamentet sökte nu göra sig gällande med vida större kraft än under de Tudorske regenterne. Men parlamentets rätt bestriddes och stridiga prejudikater funnos. Under dessa strider visade sig att *underhuset* nu hade vunnit en styrka, som detta hus aldrig förut hade egt. Underhuset under revolutionen öfverväldigade både lordernes hus och kronan. Och de religiösa partierna sammansmälte med de politiska. Det förtryck, som öfverklagades, var både politiskt och religiöst det senare mäst mot puritanerne. — Revolutionen utbröt under kon. Carl I och dess rörelser kunna fästas vid följande hufvudsakliga omskiften:

a) *Tvister mellan konungen och parlamentet,* hvilka slutades dermed att konungen måste erkänna parlamentets fri- och rättigheter i den s. k. *Petition of rights (1628).*

b) *Kon. Carl I:s regering utan parlament (1629—1640).* Kon. Carl I vågade det som de Tudorske konungarne aldrig hade vågat, han trodde sig kunna umbära parlamentet. Petition of rights lemnades å sido och konungen regerade såsom enväldig monark. Under denna tid utöfvades verkligt förtryck, både politiskt och religiöst. Den orsak, som slutligen förmådde konungen att åter sammankalla parlamentet, var uproret i Skotland.

c) *Det långa parlamentet i dess underhandlingar med konungen (1640—1642).* Det parlament, som nu sammanträdde, är kändt under namn af »det långa parlamentet» emedan det räckte i många år. Detta parlament lyckades aldeles öfverväldiga konungamagten och när konungen försökte att med våld och magtspråk göra sig gällande, utbröt det borgerliga kriget mellan konungen och parlamentet.

d) *Det borgerliga kriget (1642—1646)* innebar likväl icke konungens afsättning. Parlamentet förde krig mot konungen, men ännu alltid under förutsättning att han var Englands rätte konung och krigets mål skulle vara att komma till fördrag med konungen om parlamentets fri- och rättigheter. Detta lyckades icke men kriget slutade med konungens nederlag och fångenskap (1646).

e) *Partistriderna i parlamentet (1646—1649).* Konungen var nu öfvervunnen, men dock ej från thronen afsatt, det mål, som söktes, var ännu alltid att komma öfverens med konungen om vissa vilkor, hvarunder regeringen skulle åt honom åter öfverlemnas. Men detta misslyckades oupphörligt och under tiden fördes häftiga partistrider inom parlamentet samt mellan parlamentet och armeen. Slutet blef att militärmagten (armén) underkufvade den borgerliga styrelsen (parlamentet), hvarefter konungen blef ställd för domstol, till döden dömd och aflifvad (1649) samt konungavärdigheten afskaffad.

f) *Republiken och militärdespotismen under Cromwell (1649—1660).* England var nu republik, men denna republik lyckades aldrig ernå någon stadgad form och ordning. Partistriderna ledde nn derhän att *Oliver Cromwell* intog herraväldet med militärdespotismens medel och regerade nästan enväldigt till sin död (1658). Under honom var England i sjelfva verket en monarkisk stat, men utan någon stadgad och bestämd statsförfattning. Cromwell lyckades aldrig grundlägga någon afgjord ordning för framtiden. Hans regering blef aldrig något annat än en diktatur för tillfället och efter hans död följde åter de republikanska partistriderna till dess slutligen parlamentet återkallade den aflifvade konungens son och återstälde monarkien (1660).

g) *Restaurationen (1660—1689).* Kon. Carl II:s och hans broders kon. Jakob II:s regeringstid benämnes vanligen med namnet restaurationen, det återstälda konungadömet. Detta återstäldes utan att någon bestämning gjordes om de gamla tvistiga frågorna angående kronans och parlamentets rätt. Också framträdde mot desse konungars regering en konstitutionel opposition. Partierna delade sig med benämningarne *Torys* och *Whigs.* Med Torys menades den enväldiga konungamagtens anhängare och detta parti hade

sitt starkaste stöd hos den engelska högkyrkans presterskap. Med Whigs menades det konstitutionela folkpartiet. Det som slutligen bragte sakernas brytning ända till en ny revolution, var kon. Jakob II:s företag att söka återställa den katholska religionen. Slutet blef konungens afsättning och prins Wilhelms af Oranien uphöjelse på thronen (1689). — Förloppet var i korthet sagdt att prinsen af Oranien, som var gift med kon. Jakobs dotter, blef af ett antal inflytelserike personer inbjuden till England och landsteg med trupper från Nederländerna, hvilkas regent han var med värdigheten af arfståthållare. Kon. Jakob flydde ur landet, en nationalförsamling sammanträdde, förklarade thronen ledig och uppdrog kronan åt prinsen af Oranien.

6. *Parlamentet efter 1689.* Skilnaden mellan det engelska parlamentet före och efter 1689 ligger mera i statsförfattningens anda än i formerna. Före den tiden hade parlamentets sjelfständighet ej varit obestridd, efter år 1689 har den samma aldrig varit bestridd. Detta är den stora betydelsen af 1689 års regementsförändring att regeringsättet efter den tiden har oafbrutet utvecklat sig i sådan riktning att allt ytterst beror af parlamentet, regeringen är stark såsom verkställande magt, men kan icke regera på annat sätt än parlamentet gillar. Huru detta förhållande har utvecklat sig uplyses af Englands politiska historia.

Men vissa formella förändringar hafva dock skett och en slags grundlagstiftning egde rum i följd af regementsförändringen 1689. Tvänne nya urkunder tillkommo, som väl kunna kallas grundlagar, så vida som de innehålla vigtiga grundsatser för statsrätten, ehuru icke omfattande det hela. Dessa urkunder äro:

a) *Bill of Rights (1689)*, som innehåller en förklaring af engelska folkets fri- och rättigheter. Denna urkund blef af kon. Wilhelm III antagen och stadfästad vid hans thronbestigning.

b) *Act of Settlement (1700—1)* innehåller den hannoverska dynastiens thronföljdslag jämte vissa grundsatser för konungamagten.

Några år senare tillkom en vigtig statsrättslig lagstiftning genom *Unionsakten med Skotland (1707)* och nära

hundrade år senare *unionsakten med Irland (1800)*. — Slutligen erhöll underhuset en i många delar förändrad sammansättning genom *parlamentsreformen 1832* och yttermera genom ännu en *parlamentsreform 1867*.

Det parlamentariska regeringsättet har således under 1700—1800-talen utvecklat sig i England med fullkomlig frihet. Detta har skett under brytningen mellan de båda partierna *Torys* och *Whigs*, hvilka partibenämningar, härledande sig från den stuartska tiden, sedermera hafva bibehållits intill nyare tider. Under en lång tid efter revolutionen var Torypartiets politiska karakter hufvudsakligen sådan att Torys voro den afsatta stuartska dynastiens anhängare och hos detta parti funnos stämplingar att återställa denna dynasti och omstörta det hannoverska husets thronföljd. Whigpartiet åter ville upprätthålla revolutionens verk. Men sedan efter det sista misslyckade uproret i Skotland för den stuartske thronpretendentens räkning på 1740-talet ingen fråga mera kunde finnas om en sådan regementsförändring, har skilnaden mellan Torys och Whigs öfver hufvud varit sådan att Torys hafva varit ett mera konservativt parti och Whigs mera benägne för förändringar i s. k. liberal riktning. I senaste tider efter 1832 års parlamentsreform har dock förhållandet så utvecklat sig, att man knappt kan urskilja de båda gamla partierna under brytningarne mellan olika meningar.

7. *Parlamentets nuvarande sammansättning* är i sina hufvuddrag följande.

Parlamentet är gemensamt för England, Skotland och Irland efter unionen med Skotland 1707 och med Irland 1808. Ett visst antal ledamöter från hvardera landet finnes i parlamentet men ingalunda lika många. England såsom mycket öfverlägset i folkmängd har ett mycket större antal än de båda andra länderna. Fördelningen är också mindre vigtig aldenstund de tre ländernas förening alls icke utgör ett förbund mellan särskildta stater, men en verklig helstat.

Öfverhuset (House of Lords) utgöres af följande beståndsdelar:

a) *Prinsarne af det kungliga huset;*

b) *Englands Peerer (Lorder)* d. v. s. hufvudmännen för de familjer, som besitta representationsrätt i öfverhuset;

c) *Skotlands Peerer (Lorder)* till ett antal sexton, som äro valde af och inom sin klass, och valet gällande för lika lång tid som underhusets val, d. v. s. sju år;

d) *Irlands Peerer (Lorder)*, hvilka likaledes väljas af och inom sin klass, men tjuguåtta till antalet och med valet gällande för lifstiden;

e) de fleste *Biskopar* inom den protestantiska högkyrkan i England [1]).

Lordernes hus är således en representation af högadeln och kyrkans prelater med sjelfskrifven representationsrätt, grundad på börd hos de verldslige lorderne *(Temporal Lords)* och åtföljande embetet hos de kyrklige lorderne *(Spiritual Lords)*. Men fullständig sjelfskrifvenhet finnes blott hos de engelske lorderne, genom de skotske och irländske lorderne inkommer deremot ett antal valde ledamöter i öfverhuset, hvilkas val dock äro grundade på sjelfskrifvenhet så vida som valrätten tillhör lordfamiljernas hufvudmän och valbarheten är fästad vid samma klass. Antalet af verldslige lorder kan icke vara oföränderligen bestämdt, det kan minskas genom det att arfberättigad efterträdare möjligen saknas efter en afliden engelsk lord och det kan också ökas genom regeringens rätt att utnämna nye lorder. Och likaså kan inträffa att flera lordskap förenas hos samme person genom arf både på fäderne och möderne.

Hela antalet af öfverhusets ledamöter är ganska talrikt, det utgjorde enligt den senaste upgiften följande: [2])

Prinsar af kungliga huset . . .	5
Engelske lorder	413
Skotske lorder	16
Irländske lorder	28
Biskopar	26
	488

1) Efter unionen med Irland 1800 hade ett antal fyra biskopar från Irland säte i öfverhuset, men detta förhållande afskaffades år 1869 i sammanhang med de förändringar, som kyrkoförfattningen i Irland då undergick. *Taswell Langmead:* English constitutional history, p. 668, not.

2) *Almanach de Gotha 1876, p. 655.*

Siffrorna utvisa att biskoparne utgöra ett ringa antal i jämförelse med de öfrige och likaså de valdes antal i bredd med de ovilkorligt sjelfskrifnes. Räkningen kan upställas på följande sätt:

Verldsliga lorder (temporal Peers)	462
Biskopar (spiritual Peers)	26
	488
Engelske lorder, ovilkorligt sjelfskrifne	444
Skotske och Irländske lorder, valde . . .	44
	488

Underhuset (House of Commons) hade förr än parlamentsreformen genomfördes år 1832 en mycket oformlig sammansättning. Grefskapernas antal ledamöter voro mycket ojämnt fördelade och valrätten var fästad vid besittningen af fast egendom utaf en viss jordnatur (freehold). I städerna var valsystemet mycket olika på olika ställen. Vissa städer hade nästan allmän valrätt, annorstädes berodde valrätten af en s. k. korporation, som utgjorde ett slutet, privilegieradt skrå. En del städer, som från äldre tider hade haft och derföre ännu hade ombud i parlamentet, hade nedsjunkit till fullkomlig obetydlighet, så att hela orter egdes af någon enskild man, som tillsatte parlamentsledamöter. Andra städer deromot hade i senare tider upstigit till stor folkmängd och välmåga, men hade icke eget ombud, emedan de icke så haft från fordomdags. Dessa förhållanden inneburo ett stort inflytande hos de store godsegarena. Lorder funnos, som medan de sjelfva suto i öfverhuset, egde att utnämna en eller flere ledamöter i underhuset. De förfallne orterne *(rotten boroughs)* tillhörde gemenligen någon lord eller annan rik man.

Parlamentsreformen 1832 innebar en rättelse af dessa missförhållanden. Nu blef valrätten i grefskaperna utsträckt till andra jordnaturer och en jämnare fördelning af valkretsarne bestämdes. — De »ruttna köpingarne» (rotten boroughs) förlorade sina platser i parlamentet, de stora nya städerna erhöllo säte och stämma, korporationernas magt öfver städernas parlamentsval afskaffades och en allmän census bestämdes för städernas valrätt. — *Den sista parlamentsrefor-*

men 1867 innehåller en ytterligare utsträckning af valrätten så på landet som i städerna samt vissa förändringar i fördelningen af antalet parlamentsledamöter [1]).

Valrätten är således nu mera mycket vidsträckt, och valbarheten, som endast är fästad vid 21 års ålder, skulle vara aldeles oinskränkt om ej det vilkor funnes att intet *arfvode* erhålles. Derigenom blifver i sjelfva verket valbarheten inskränkt till den förmögnare medelklassen.

Men utom de två stora hufvuddelarne, grefskapernas och städernas ombud, finnes äfven en tredje beståndsdel i underhuset nämligen *universiteternas* fullmägtige. De två gamla högskolorna, Oxford och Cambridge, hafva sedan lång tid tillbaka haft säte och stämma i underhuset; universitetet i London fick samma rättighet genom parlamentsreformen 1867 [2]); universitetet i Dublin har efter unionen 1800 haft säte och stämma och nu mera finnas äfven parlamentsledamöter för universiteterna i Skotland, nämligen Edinburgh, Glasgow, Aberdeen och S:t Andrews.

Hela antalet af underhusets ledamöter, fördelade efter de tre stora landsdelarne samt efter grefskap, städer och universitet är följande: [3])

	England och Wales:		
52	grefskap (counties) samt ön Wight	187	
200	städer (cities and boroughs)	295	
3	universitet	5	487
	Skotland:		
33	grefskap (counties)	32	
22	städer (cities and burgh districts)	26	
4	universitet	2	60
	Irland:		
32	grefskap (counties)	64	
33	städer (cities and boroughs)	39	
1	universitet	2	105
			652

1) Homersham Cox: A history of the reform bills of 1866 and 1867, p. 283 o. f.

2) Homersham Cox, l. c. p. 285.

3) Taswell-Langmead, l. c. p. 678—679, not.

Valsättet är omedelbart och numera med sluten omröstning. Den öpna omröstningen har varit gammal häfd och förenad med kandidatur, men genom en parlamentsakt år 1872 blef sluten omröstning införd och öppen namngifning af kandidater vid sjelfva valet afskaffad. Men hela förändringen är gjord på försök tills vidare, det nya valsättet är gällande till och med år 1880[1]). Och från denna lag äro universiteterna undantagna. — *Valperioden* är sjuårig, men kan afbrytas genom regeringens magt att uplösa underhuset, d. v. s. anbefalla nya val. — Parlamentet sammanträder *årligen*.

8. *Regeringens organisation och parlamentets förhållande till kronan.*

a) *Cabinet council (the ministry) ministeren* utgör monarkens konstitutionella rådkammare och med en mycket mera utbildad ministerstyrelse än som i Sverige kommer i fråga. I allmänna riksärenden utöfvar visserligen konungen (regerande drottningen) sin beslutande rätt, men kan ej regera i strid med ministrarnes råd, så vida dessa neka sin kontrasignation och nedlägga embetet. I sådant fall kan monarken tillsätta en ny ministere i fall någon sådan kan erhållas, som har erforderligt inflytande i parlamentet. Ty i strid med parlamentets afgjorda motstånd kan regeringen ej föras. Men om det inträffar att ingen rätt stark och bestämd majoritet i parlamentet finnes kan äfven en temligen svag regering ega bestånd. — Ministerens sammansättning, ledamöternes antal m. m. är icke genom lag oryggligen bestämdt, men plägar alltid utgöras utaf innehafvarena af vissa embeten, som äro af sådan natur att den, som bekläder embetet, anses böra vara ledamot af ministeren och derjämte finnas stundom en och annan — såsom man i Sverige skulle säga — konsultativ ledamot. För närvarande (1876) utgör antalet tolf personer. Sammansättningen göres alltid på det sätt att några ledamöter äro lorder, andre åter äro ledamöter af underhuset. På detta sätt får ministeren tillträde till bägge husen. Något säte i parlamentet hafva ministrarne icke i kraft af sina embeten; derföre blifver det en nödvändighet

---

1) TASWELL-LANGMEAD, l. c. p. 678.

att ministeren består af personer, som äro ledamöter af parlamentet. Det vore nemligen en praktisk omöjlighet att styra landet med en ministere, som icke hade röst och stämma i parlamentet. Premierministerns vanliga titel är *Förste Lord af Skattkammaren (First Lord of the Treasury)* d. v. s. att den, som innehafver detta embete, är ministerens hufvudman. Embetet kan beklädas så väl af en lord som af en man ur underhuset. — En annan af ministrarne, *Lord kansleren (Lord High Chancellor)* måste alltid vara en lord emedan till hans embete hörer att vara ordförande (talman) i öfverhuset. För öfrigt är embetet af juridisk natur. Lord kanslern står i spetsen för en af landets högsta domstolar. — *Finansministern* deremot *(Chancellor of the Exchequer)* måste alltid vara ledamot af underhuset emedan finansregleringen hufvudsakligen beror på detta hus.

b) *Ministrarnes ansvarighet* har sin juridiska form i *underhusets* magt att ställa ministerens ledamöter under *laga åtal inför öfverhuset*, hvilket då är domstol. Åklagaremagten tillhör det ena huset, domaremagten det andra. — Men en annan ansvarighet och den, som egentligen in praxi förekommer, består i det ouphörliga meningsutbytet inom parlamentet och regeringens derunder förekommande redovisning för åsigter och handlingar. Visar det sig då att regeringen icke besitter parlamentets förtroende eller öfverensstämmelse saknas mellan regeringen och parlamentet, inträffar antingen en ministerförändring eller att regeringen uplöser underhuset, d. v. s. befaller nya val. Men om dessa val gifva sådant utslag att regeringen icke heller i det nyvalda underhuset kan göra sig gällande lärer väl ministerförändringen ej kunna undvikas. Deremot kan bristande öfverensstämmelse mellan regeringen och öfverhuset knappt göra en ministerförändring nödvändig så vida nemligen regeringen har ett fast och säkert stöd hos underhuset. Detta beror på den öfvervägande magt, som underhuset i sjelfva verket besitter i jämförelse med öfverhuset. Men en uplösning af öfverhuset kan naturligtvis ej komma i fråga aldenstund ledamöterne äro sjelfskrifne, och ej heller kan regeringen förskaffa sig majoritet genom att på en gång utnämna en stor mängd nye lorder. En sådan handling är icke bokstafligen i lag

förbjuden, men vore aldeles stridande mot statsförfattningens anda. Den innebure ett försök att tillintetgöra öfverhusets sjelfständighet och skulle betraktas såsom ett revolutionärt tilltag. Regeringen brukar väl utnämna nye lorder, men blott en och annan, då och då.

c) *Öfverhusets och Underhusets förhållande till hvarandra.* Hvardera huset har *initiativ*, så att en fråga kan andragas i hvilketdera huset som helst med undantag af finansiella frågor, i sådana mål tillhör initiativet underhuset ensamt. — Hvartdera huset har *veto* mot det andra, så att samstämmigt beslut af bägge husen fordras för att väckt förslag skall vara antaget. Härmed följer att det ena huset kan göra jämkningar och förändringar i det andra husets beslut, hvarefter det beror på bägge husen att sammanjämka sina meningar. Men härifrån finnas undantag för de finansiella frågorna. I sådana mål eger öfverhuset blott att oförändradt antaga eller afslå underhusets beslut. Genom dessa sina företräden att ensamt besitta initiativet rörande beskattningsfrågor och statsregleringen samt att inga jämkningar och förändringar i sådana mål kunna af öfverhuset göras besitter underhuset en öfvervägande magt. Detta förhållande kan jämföras med det som förekommer i Sverige att vid skiljaktiga beslut mellan kamrarne angående finansregleringen frågan afgöres genom sammanräkning af rösterna inom hvardera kammaren. Det visar sig att den öfvervigt andra kammaren kan erhålla genom sitt större antal ledamöter har sin motsvarighet i engelska parlamentet, fastän saken är på annat sätt anordnad.

d) *Parlamentets ställning till kronan* är väsendtligen bestämd genom den ministeriella ansvarigheten på sätt nyss nämndes. Denna ansvarighet påminner om § 106 och § 107 i svenska regeringsformen, ehuru formerna äro helt annorlunda. För öfrigt har regeringen veto mot parlamentet, men detta veto begagnas aldrig. Det händer icke att regeringen afslår en sak, som parlamentets båda hus hafva beslutit. I stället för ett afslag kan deremot en ministerförändring inträffa. Regeringens uppgift är således att göra sitt inflytande mägtigt hos parlamentet, så att öfverensstämmelsen bevaras. För öfrigt har regeringen all verkställande

magt, men lagstiftningen göres genom parlamentsakter d. v. s. beslut som antagits af parlamentets båda hus och erhållit regeringens samtycke. Ett sådant beslut kallas *act of parliament*, en fråga, som är väckt i parlamentet men ännu icke formligen afgjord, kallas *bill of parliament*.

Man får för öfrigt vid betraktelsen af Englands statsförfattning alltid ihågkomma att den engelska sjelfstyrelsen (self-government) icke endast består i parlamentets beslutande magt, men sjelfstyrelsens grundsats genomtränger hela den allmänna förvaltningen och inträнger till och med i lagskipningen genom *juryn*.

9. *Englands förhållande till kolonierna och besittningarne i de främmande verldsdelarne* [1]) måste blifva mycket olika efter dessa länders olika beskaffenhet, antingen de äro af den arten att europeisk civilisation bestämmer hela deras samhällskick eller att deras befolkning till största delen är asiatisk, afrikansk o. s. v. Öfverallt der engelsmännen bygt bo hafva de medtagit sina engelska inrättningar och dessa hafva blifvit utvecklade derhän att kolonierna besitta sin fulla sjelfständighet i sina inre angelägenheter. Der finnas representerande församlingar, kolonialparlamenter, så att kolonierna äro såsom republiker under engelska kronans öfverhöghet eller om man vill kalla dem konstitutionella monarkier i union med Stor-Britannien. Engelska kronan representeras af en guvernör, som i sin ställning till koloniernas lagstiftande församlingar påminner om regeringen i England i dess förhållande till parlamentet ehuruväl med stor olikhet i flera afseenden i följd af koloniernas särskildta förhållanden. Hufvudsaken är att dessa länder så många af dem, som äro så utvecklade att ett konstitutionelt regeringsätt efter europeiskt mönster der kan tillämpas, också äro i besittning af ett sådant statskick. Men då åtskilligt, som i England bidrager att stärka det monarkiska regeringsättet, saknas i kolonierna — der saknas det på sjelfskrifvenhet grundade öfverhuset och monarken residerar på andra sidan verldshafvet — vill det synas att statskicket måste blifva mera republikanskt än monarkiskt. Så i Do-

1) Jfr. ofv. p. 19 o. f.

minion of Canada och i Australien m. fl. ställen. — Annorstädes åter måste förhållandet blifva ett helt annat der blott en mindre del af befolkningen är europeisk t. ex. det stora riket i Indien eller der hela besittningen utgöres af enstaka platser t. ex. Aden, Hongkong m. fl. Der kan det representiva regeringsättet icke komma i fråga. Och på dessa särskildta ställen måste förhållandet blifva mycket olika efter besittningarnes olika beskaffenhet, helt annorlunda i Aden, Hongkong, Lobuan o. s. v. än i det stora Indien, som utgör en statskropp, med hvilken ingen likhet finnes på andra ställen, ett stort asiatiskt rike med en ofantlig folkmängd och asiatiskt samhällskick under styrelse af en engelsk generalguvernör, någon af Englands statsmän, som upträder i Indien på engelska kronans vägnar och regerar efter föreskrifter från London. Detta förhållande utesluter likväl icke användandet af engelsk sjelfstyrelse i mån som den samma kan tillämpas bland Indiens folk.

C) *Stor-Britanniens och Irlands storlek och folkmängd samt delning på landskap (counties) och städer (cities, boroughs, towns)* [1]).

1. *Storlek:*

England, oberäknadt Wales	2,395 : 665	
Wales	347 : 019	
England med Wales		2,742 : 684
Irland		1,530 : 106
Skotland [2])		1,432 : 818
Ön Man och Normanniska öarne . . .		14 : 231
		5,719 : 839 [3])

England med Wales är således mycket större än hvardera af de andra båda landsdelarne, sammanräknar man åter England och Wales med Skotland, hela den större ön i jämförelse med den mindre (Irland), blifva siffrorna följande:

England med Wales och Skotland . .	4,175 : 502
Irland	1,530 : 106

1) Behm und Wagner, h. III, p. 80 och h. II, p. 24—26.

2) I siffran för Skotland äro Hebriderna, Orkney-öarne och Shetlands-öarne inberäknade.

3) Sammanräkningen af de särskildta provinsernas arealer i hvardera landsdelen, gifver icke aldeles samma decimaler. som finnas på anförda ställen hos Behm und Wagner.

2. *Folkmängd:* [1])

England oberäknadt Wales	21,495,131	
Wales	1,217,135	
England med Wales		22,712,266
Irland		5,412,377
Skotland		3,360,018
Ön Man och Normanniska öarne		144,638
Soldater och matroser utomlands		216,080 [2])
		31,845,379

Dessa siffror grunda sig på folkräkningen år 1871, antalet beräknas för 1874 i rundt tal till 32,773,000 [3]).

Af hela de brittiska öarnes folkmängd befinna sig öfver $^{2}/_{3}$ i England med Wales, hvilka båda landsdelar, d. v. s. det egentliga England, innehålla en folkmängd mera än sex gånger större än Skotland och mer än fyra gånger större än Irland. Sinsemellan jemförda har Irland betydligt större folkmängd än Skotland såsom ock landets omfång är större, men skilnaden i storlek är vida mindre än skilnaden i folkmängd.

3. *Relativ folknumer.* Dessa förhållanden framträda bestämdare om man betraktar förhållandet mellan folkmängderna samt motsvarande områden.

England oberäknadt Wales på geogr. qv.-m.	8,973	
Wales	3,507	
England och Wales		8,283
Irland		3,537
Skotland		2,345
Ön Man och Normanniska öarne		10,164
Stor-Britannien, oberäknadt Irland		6,257
Hela Stor-Britannien och Irland		5,530 [4])

1) Totalsumman erhålles genom sammanräkning af Irlands folkmängd enligt uppgift hos BEHM und WAGNER, h. III, p. 80 och p. 81 befintlig upgift rörande soldater och matroser samt å andra sidan de öfriga landsdelarnes folkmängder, heft. II, p. 24.

2) Hos BEHM und WAGNER, heft. III, p. 81 visar sig att antalet möjligen kan beräknas till 247,535.

3) Jfr. ofv. p. 4.

4) Skilnaden mellan denna siffra 5,530 och siffran 5.729 p. 5 grundar sig på skilnaden mellan folkräkningen 1871 och den runda summan som upgifves för året 1874.

Här finnes således öfverhufvud en tät befolkning med undantag af Skotland, hvars relativa folkmängdsiffra är en bland de mindre i räkningen af Europas länder. Skotland står lägre än Portugal och Danmark, men högre än de turkiska lydländerna samt Spanien, Grekland, Turkiet, Ryssland och Skandinaviska halfön. — Irland är betydligt tätare befolkadt, men upnår icke fulla siffran för Schweiz och Frankrike. England med eller utan Wales är det tätast befolkade landet i Europa med undantag af Belgien. Men skilnaden är mycket stor mellan Wales och det öfriga England. De små öarne, Man samt Jersey och Guernsey (de normanniska öarne) äro för små att kunna synnerligen inverka på det hela, men deras folkmängd är ytterst talrik, nämligen på Jersey och Guernsey, ty skilnaden är mycket stor mellan dessa öar och ön Man, hvars relativa folkmängd stadnar vid siffran 5,060 medan ön Jersey har ända till 26,837 och Guernsey har 23,573 på qv.-milen [1]). Stor-Britannien öfver hufvud har tredje rummet bland Europas stater efter Belgien och Nederländerna.

4. *Indelning i Counties, Grefskap (Provinser)* samt s. k. *Registration Divisions.* Dessa förhållanden framträda med ännu större skiljaktigheter om man genomgår provinsindelningen, hvilken åter kan upfattas på två olika sätt. Den gamla indelningen i *counties* (grefskap) är ännu gällande, men för vissa särskildta delar af förvaltningen finnes en egen indelning i s. k. *registration divisions*, hvilka äro större fördelningar, så att hvar och en sådan landsdel innefattar flera »counties». Detta gäller om England med Wales samt Skotland. Irlands »counties» åter fördela sig på de fyra stora landsdelarne Leinster, Ulster, Connaught och Munster. Men grefskapsindelningen inom registration divisions är icke den samma som den eljest vanliga indelningen. Följer man den gamla och i flera fall ännu gällande fördelningen på counties så äro dessa landskap följande.

---

1) BEHM und WAGNER, h. II. p. 26.

Counties i England. *Storlek:*

York (West-Riding) . .	130 : 108	Derby	48 : 229
Lincoln	129 : 932	Durham	47 : 593
Devon	121 : 642	Northampton	46 : 294
York (North-Riding) . .	100 : 072	Dorset	46 : 099
Norfolk	99 : 669	Warwick	41 : 630
Northumberland	94 : 828	Hereford	39 : 164
Lancashire (Lancaster)	88 : 774	Nottingham	38 : 670
Essex	77 : 544	Cambridge	38 : 578
Somerset	77 : 154	Leicester	37 : 608
Southampton	75 : 852	Westmoreland	36 : 813
Kent	73 : 859	Surrey	35 : 510
Cumberland	71 : 300	Worcester	34 : 722
Suffolk	69 : 805	Oxford	34 : 548
Sussex	68 : 642	Buckingham (Bucks)	34 : 322
Cornwall	63 : 930	Berks	33 : 081
Wiltshire	63 : 152	Hertford	28 : 746
Salop (Shropshire) . .	61 : 819	Monmouth	27 : 075
Gloucester	59 : 160	Bedford	21 : 718
York (East-Riding) . .	55 : 180	Huntingdon	16 : 868
Stafford	53 : 828	Middlesex	13 : 325
Chester	51 : 848	Rutland	6 : 974
			2,395 : 665

Wales:

Carmarthen	44 : 549	Denbigh	28 : 809
Glamorgan	40 : 206	Merioneth	28 : 316
Montgomery	35 : 670	Carnarvon	27 : 154
Brecon	33 : 818	Radnor	20 : 324
Cardigan	32 : 586	Anglesey	14 : 222
Pembroke	28 : 933	Flint . . . . , .	12 : 432
			347 : 019
		England med Wales qv.-m.	2,742 : 684

Grefskapens storlek är således mycket ojämn, siffran stiger och faller mellan 130 : 108 (York West-Riding) och 6 : 974 qv.-mil (Rutland) i England utom Wales. Något grefskap af så litet omfång som Rutland finnes icke i Wales, men i allmänhet är grefskapen mindre i denna landsdel än i det öfriga England; det största i Wales är Carmarthen (44 : 549) det minsta är Flint (12 : 432).

Öfver hufvud finnas i England utom Wales:

grefskap öfver 100	qv.-mil	4
90—100	»	2
80—90	»	1
70—80	»	5
60—70	»	5
50—60	»	4
40—50	»	5
30—40	»	10
20—30	»	3
— 20	»	3
		42

I Wales finnas grefskap af följande storlek:

öfver 40	qv.-mil	2
30—40	»	3
20—30	»	5
— 20	»	2
		12

Således i England med Wales 54 grefskap, då de tre delarne (Ridings) af det gamla Yorkshire räknas såsom särskildta grefskap. Jämförd med svenska förhållanden visar sig denna indelning sådan att det största grefskapet i England, York West-Riding, är litet större än Södermanlands län (122 : 466), men i England med Wales finnas 35 grefskap, som äro mindre än det minsta länet i Sverige (Blekinge = 54 : 757). Indelningen är sådan den samma har blifvit i följd af gamla historiska förhållanden, men samma indelning i många men temligen inskränkta områden passar godt till den täta befolkningen. Betraktar man nämligen den engelska provinsdelningen med afseende på folkmängderna, erhåller man mycket stora siffror, ehuru visserligen mycket olika sinsemellan och i allmänhet större i det öfriga England än i Wales.

England utom Wales. *Folkmängd:*

Lancashire (Lancaster)	2,819,495	Warwick	634,189
Middlesex	2,539,765	Devon	601,374
York West-Riding	1,874,611	Chester	561,201
Surrey	1,091,635	Southampton	544,684
Stafford	858,326	Gloucester	534,640
Kent	848,294	Essex	466,436
Durham	685,089	Somerset	463,483

Norfolk	438,656	Northampton	243,891
Lincoln	436,599	Cumberland	220,253
Sussex	417,456	Berks	196,475
Northumberland	386,646	Dorset	195,537
Derby	379,394	Monmouth	195,448
Cornwall	362,343	Hertford	192,226
Suffolk	348,869	Cambridge	186,906
Worcester	338,837	Oxford	177,975
Nottingham	319,758	Bucks (Buckingham)	175,879
York, North-Riding	293,278	Bedford	146,257
Leicester	269,311	Hereford	125,370
York, East-Riding	268,466	Westmorland	65,010
Wiltshire	257,177	Huntingdon	63,708
Salop	248,111	Rutland	22,073
			21,495,131

Wales:

Glamorgan	397,859	Cardigan	73,441
Carmarthen	115,710	Montgomery	67,623
Carnarvon	106,121	Brecon	59,901
Denbigh	105,102	Anglesea	51,040
Pembroke	91,998	Merioneth	46,598
Flint	76,312	Radnor	25,430
			1,217,135

Siffrorna omvexla i England utom Wales mellan största summan i Lancashire (2,819,495) och den minsta i Rutland (22,073). Skilnaden är ofantligt stor och mycket större än skilnaden i provinsernas storlek. Men äfven med den lilla summan 22,073 har grefskapet Rutland dock 3,165 på qv.-m.; Lancashire har 31,760 på qv.-m. Den oerhördt stora folkmängdsiffran härleder sig från de många mycket stora städer, som äro belägna i detta grefskap, och samma förhållande föranleder äfven de ofantligt stora folkmängdsiffrorna för grefskapen Middlesex och Surrey, hvilka upstiga, Middlesex till öfver två och en half millioner, och Surrey till öfver en million. Dessa grefskap innehålla nämligen största delen af staden Londons folkmängd. Räknar man den relativa folkmängden, utgör denna i Middlesex den oerhörda summan 190,602 på qv.-m., men denna siffra beror till största delen af den omätliga hufvudstaden med dess sammanträngda folkmassa. Och i hufvudstadens folknumer ingår äfven en betydlig del af folkmängden i grefskapet Kent och ännu mera i Surrey. — I Wales äro folkmängdsiffrorna be-

tydligt mindre men skilnaden mycket stor mellan det folkrikaste grefskapet Glamorgan (397,859) och Radnor, som ej har mera än 25,430. — Jämför man de engelska grefskapens folkmängder med de svenska länens finner man i England med Wales ett antal 23 grefskap, som innehålla större folkmängder än det folkrikaste länet i Sverige (Malmöhus län) och bland dessa engelska grefskap finnas då äfven sådana som Lancashire och Middlesex, hvilkas folkmängd snarare påminner om konungariken än om provinser, hvardera af dessa grefskap öfverstiger halfva summan af hela Sveriges och är flera hundratusental större än hela Norges rikes folknumer och på samma sätt utfaller jämförelsen med Danmark. Men om nära halfva antalet af de engelska grefskapen äro större i folkmängd än något bland de svenska länen och många äro ojämförligt större finnas likväl också ett ännu större antal, hvilkas folkmängd påminner om de svenska länens folkmängdsummor, såsom visar sig af följande öfversigt:

Grefskap i England och Wales med mera än

2,000,000	inv.	2	4—500,000	inv.	5
1—2,000,000	»	2	3—400,000	»	7
8—900,000	»	2	2—300,000	»	7
6—700,000	»	3	1—200,000	»	12
5—600,000	»	3	under 100,000	»	11
					54

Den andra indelningen i »Registration-Divisions» uplyser förhållandet i särskildta större hufvuddelar af landet. Hvarje »registration-division» innehåller nämligen vissa grefskap, belägna i hvarandras granskap, deras relativa folkmängdsiffror uplysa folkmängdens olika utbredning. Indelningen är sådan att staden *London* utgör en registration-division, hvilken således innefattar de stycken af grefskapen Middlesex, Surrey och Kent, som höra till den stora staden. En annan reg.-div. är den *sydvestra (South Western)*, som består af fem grefskap, Wiltshire, Somerset, Dorset, Devon och Cornwall, hvilket sist nämnda utgör den yttersta delen af en i hafvet söder om Wales utskjutande halfö. — En tredje reg.-div. är den *sydöstra (South Eastern)*, som äfvenledes består af fem grefskap, Berkshire, Hampshire (Southampton), Sussex samt de stycken af Kent och Surrey, som icke höra till

London. Dessa tre afdelningar innefatta öfver hufvud södra delen af landet. Mellersta England består åter af en sydlig, en vestlig och en nordlig afdelning. Den *sydliga (South Midland)* innehåller åtta grefskap, nämligen den del af Middlesex, som icke hörer till London, samt Hertford, Buckingham, Oxford, Northampton, Huntingdon, Bedford och Cambridge. Den *vestra (West Midland)* sträcker sig i vester till gränsen af Wales och innehåller sex grefskap, Gloucester, Hereford, Worcester, Warvick, Shropshire (Salop) och Stafford. Den *norra (North Midland)* utgöres af fem grefskap, Leicester, Rutland, Derby, Nottingham och Lincoln, hvilket sist nämnda grefskap sträcker sig fram till östra kusten och i norr till den stora utloppsvik för en del af Englands floder, som kallas Humber. — Söder om Lincoln utbreder sig den *östra* reg.-div. *(Eastern)*, som innehåller de tre kustprovinserna Essex, Suffolk och Norfolk — Norra England är deladt på tre reg.-div. Den ena är den *nordvestra (North Western)*, som består af två grefskap, Cheshire (Chester) och Lancashire (Lancaster), hvilka äro kustprovinser på Englands nordvestra kust vid Irländska sjön norr om Wales. Den andra afdelningen af norra England är det gamla, mycket stora grefskapet *York* med dess tre afdelningar (Ridings). Den nordligaste delen af England *(Northern)* utgöres af de fyra grefskapen Westmoreland, Durham, Cumberland och Northumberland, hvilka båda sist nämnda äro gränsprovinser mot Skotland. — Slutligen utgör *Wales* med tillägg af grefskapet Monmouth en egen registration division.

Registration Divisions i ordning efter storlek och folkmängd. *Storlek:*

Wales med Monmouth	376 : 674	North-Midland . . .	259 : 829
South-Western	366 : 079	Eastern	236 : 017
South-Eastern	293 : 561	South-Midland . . .	235 : 273
West-Midland	289 : 961	North-Western . . .	146 : 905
York	272 : 097	London	5 : 539
Northern	260 : 747		2,742 : 682 [1])

1) Skilnaden i decimalerna 682 här och 684 ofv. p. 106 måste bero på någon ojämnhet i tabellerna hos Behm und Wagner, jfr. not. p. 106.

Folkmängd:		Relativ folkmängd:	
North Western . . .	3,389,044	London . . . . . . , . . .	587,517
London	3,254,260	North Western	23,070
West-Midland	2,720,669	West Midland	9,384
York	2,395,569	York	8,804
South-Eastern	2,167,726	South-Eastern	7,384
South-Western	1,880,777	South-Midland , ...	6,132
South-Midland	1,442,654	Northern	5,424
Wales	1,421,670	North Midland	5,415
Northern	1,414,234	Eastern	5,164
North-Midland	1,406,935	South-Western	5,138
Eastern	1,218,728	Wales	3,774
	22,712,266		

Oberäknadt hufvudstaden, som på ett jämförelsevis ringa område sammanpressar en ofantlig folkmängd, förekommer således den starkaste folkmängden i vestra delen af landet samt York; den afdelning, som kallas North-Western och innefattar grefskapet Lancashire med de uti detta grefskap belägna stora städerna Liverpool, Manchester m. fl. updrifver folkmängdsiffrorna till en oerhörd höjd, hvarföre också skilnaden är mycket stor mellan den relativa siffran i denna landsdel och de öfriga, i synnerhet Wales.

Betraktar man åter folkmängdens fördelning inom *Skotland* så träffas der ett antal 32 grefskap, fördelade på åtta *Registration Divisions* med följande ordning.

Storlek: Grefskap:			
Inverness	200 : 157	Fife	24 : 137
Argyll	153 : 094	Wigtown	24 : 099
Ross och Cromarty . .	148 : 188	Stirling	21 : 943
Perth	122 : 342	Berwick	21 : 839
Aberdeen	92 : 646	Kincardine	18 : 247
Sutherland	88 : 719	Edinburgh	17 : 265
Ayr	54 : 036	Peebles	16 : 747
Dumfries	51 : 882	Haddington	13 : 166
Kircudbright	44 : 856	Dumbarton	12 : 690
Shetlands och Orkney-öarne	44 : 002	Selkirk	12 : 238
		Renfrew	11 : 937
Forfar	41 : 879	Bute	10 : 583
Lanark	41 : 808	Nairn	10 : 105
Caithness	33 : 491	Linlithgow	5 : 961
Banff	32 : 279	Kinross	3 : 661
Roxburgh	31 : 491	Clackmannan . . .	2 : 343
Elgin (Moray)	24 : 987	geogr. qv.-m.	1,432 : 818 [1])

1) Sammanräkningen gifver decimalerna 818 ej 819 som i öfversigten hos BEHM und WAGNER, Erg. H. n:o 35, p. 24 finnes upgifven

Indelningen är mycket ojämn. Det största grefskapet (Inverness) har 200:157 qv.-mil, ett omfång jämförligt med Jönköpings eller Kalmar län och betydligt större än något grefskap i England, men det minsta i Skotland, som är grefskapet Clackmannan, innehåller blott det obetydliga området af 2:343 qv.-mil. Öfver hufvud finnas grefskap i Skotland:

200	qv.-mil	1	40—50	qv.-mil	4
1—200	»	3	30—40	»	3
90—100	»	1	20—30	»	5
80—90	»	1	10—20	»	9
50—60	»	2	mindre än 10	»	3
					32

Ibland 32 grefskap i Skotland äro 26 mindre än det minsta länet i Sverige.

Folkmängdsiffrorna måste blifva betydligt mindre än i England; blott ett grefskap finnes i Skotland, som upstiger till en mycket stor summa nämligen grefskapet Lanark (Clydesdale), som innesluter den mycket stora staden Glasgow, men summan stadnar dock långt nedan om en million och har ingen likhet med Lancashire i England. Folkmängden i grefskapet Lanark utgör 765,339, dernäst kommer grefskapet Edinburgh, som genom den stora staden af samma namn upnår summan 328,379 d. v. s. litet mera än Malmöhus län i Sverige. För öfrigt äro de skotska grefskapen temligen jämförliga med de svenska länen i folkmängd och en stor del hafva till och med mindre folkmängd än Gotland, som har den minsta folkmängden bland de svenska länen. Detta gäller om aderton skotska grefskap. Men saken beror på den inskränkta ytvidden, ty folkmängden är betydligt tätare än i Sverige, ehuru gles i jämförelse med Englands. Ett och annat grefskap finnes dock med svagare relativ befolkning än Sveriges öfver hufvud och åtskilliga äro i relativ befolkning jämförliga med länen i Sverige, medan åter ett och annat stiger ojämförligt högre t. ex. Edinburgh med 19,020 och Lanark med 18,306 på qv.-m. Befolkningens fördelning är således mycket ojämn, den största folkmängden finnes i Lanark (Clydesdale) med 765,339 invånare, den minsta åter i det lilla grefskapet Kinross

(3 : 661) qv.-m. med 7,198 inv. Den relativa siffran stiger och faller mellan 19,020 i Edinburgh och 263 i Sutherland, hvilket grefskap har svagare relativ befolkning än något län i Sverige utom Westerbotten, Jämtland och Norrbotten.

Förhållandet visar sig utfördt i följande räkning:

Folkmängd:

Lanark (Clydesdale) . .	765,339	Kircudbright	41,859
Edinburgh (Mid-Lothian)	328,379	Linlithgow (West-Lothian)	40,965
Aberdeen	244,603	Caithness	39,992
Forfar (Angus)	237,567	Wigtown	38,830
Renfrew	216,947	Haddington (East-Lothian)	37,771
Ayr	200,809	Berwick	36,486
Fife	160,735	Kincardine (Mearns) .	34,630
Perth	127,768	Shetland [1])	31,608
Stirling	98,218	Orkneyöarne	31,274
Inverness	87,531	Sutherland	24,317
Ross och Cromarty . .	80,955	Clackmannan	23,747
Argyll	75,679	Bute	16,977
Dumfries	74,808	Selkirk	14,005
Banff	62,023	Peebles	12,330
Dumbarton	58,857	Nairn	10,225
Roxburgh (Teviotdale) .	53,974	Kinross	7,198
Elgin (Moray)	43,612		3,360,018

Grefskap med öfver

500,000	inv.	1	60,000	inv.	1
300,000	»	1	50,000	»	2
200,000	»	4	40,000	»	3
100,000	»	2	30,000	»	7
90,000	»	1	20,000	»	2
80,000	»	2	10,000	»	4
70,000	»	2	under 10,000	»	1
					33

Betraktar man Skotlands indelning i *Registration Divisions* äro dessa afdelningar till antalet åtta. De sydligaste delarne af Skotland närmast till gränsen af England innehållas i den *södra* reg. div. *(Southern)* med de fyra grefskapen Wigtown och Kircudbright, belägna vid hafsviken Solway Firth, som skiljer Skotland från England i sydvest, samt Dumfries och Roxburgh, som sträcka sig utmed landgränsen

1) Antalet grefskap i folkräkningen blifver 33 när särskildta upgifter rörande folkmängden finnas för Shetland och Orkney-öarne, men blott gemensam upgift rörande storleken.

mot Englands och Skotlands sydöstra kust. Den *sydöstra (South-Eastern)* reg. div. består af sex grefskap nämligen Peebles och Selkirk i det inre landet, Berwick vid öpna hafskusten samt Haddington, Edinburgh och Linlithgow, belägna vid hafsviken Firth of Forth. — Vid sidan af den sydöstra reg. div. utbreder sig den *sydvestra (South-Western)* med tre grefskap, Lanark, Renfrew och Ayr, belägna omkring floden Clyde och dess utlopp på vestra kusten. — Norr om dessa reg. div. ligga de östra och vestra afdelningarne af mellersta Skotland, *East-Midland (den östra)* och *West-Midland (den vestra).* East-Midland består af de fem grefskapen Fife, Perth och Forfar vid öpna hafvet samt inne i landet de båda små grefskapen Kinross och Clackmannan — West-Midland åter af fyra grefskap, Argyll, som bildar en halfö ute vid öpna hafvet och floden Clydes utloppsvik, samt Bute, som består af öar i hafsviken mellan grefskapet Argyll och Skotlands vestra kust, och vidare grefskapen Dumbarton och Stirling. — Den *nordöstra (North Eastern)* reg. div. består af fem grefskap, Kincardine, Aberdeen, Banff, Elgin och Nairn, allesamman kustländer. Den nordvestra *(North-Western)* består af de två stora grefskapen Inverness samt Ross och Cromarty vid vestra kusten. — Slutligen utgöres en reg. div. den *norra (Northern)* af grefskapen Sutherland och Caithness, hvilket sistnämnda är det nordligaste i Skotland, och till samma reg. div. räknas äfven Orkney- och Shetlands-öarne. — Hebriderna utgöra deremot icke något eget grefskap, men inräknas i motsvarande grefskap på Skotlands fasta land.

För öfrigt förhaller sig med Skotlands indelning lika som med Englands att grefskapsindelningen i Registration Divisions icke är aldeles lika med den indelning, som i andra afseenden är den gällande. Sammanförer man samma grefskap, som utgöra de särskildta Registration Divisions, erhåller man följande öfversigt.

Storlek:

North Western	348 : 345	Northern	166 : 212
West Midland	198 : 311	Southern	152 : 327
East Midland	194 : 362	South Western	107 : 781
North Eastern	178 : 264	South Eastern	87 : 216
		geogr. qv.-m.	1.432 : 818

Folkmängd:		*Relativ folkmängd:*	
South Western	1,183,095	South Western	10,977
East Midland	557,015	South Eastern	5,386
South Eastern	469,936	East Midland	2,866
North Eastern	395,093	North Eastern	2,216
West Midland	249,731	Southern	1,375
Southern	209,471	West Midland	1,259
North Western	168,486	Northern	765
Northern	127,191	North Western	484
	3,360,018		

Folkets fördelning är således så ojämn att medan den sydvestra afdelningen, der staden Glasgow är belägen, upstiger till en relativ folkmängdsiffra (10,977) som bland de engelska reg. div. endast öfverträffas af hufvudstaden samt den landsdel, der grefskapet Lancashire är beläget, nedsjunker nordvestra och norra Skotland till ett antal af några hundratal på qv.-m., jämförligt med förhållandet i vissa delar af Sverige, men betydligt mindre än i de bäst befolkade svenska provinserna.

Folkmängdens fördelning uti *Irland* får man likaledes beräkna efter grefskap 32 till antalet och efter de fyra hufvuddelarne Leinster, Ulster, Connaught och Munster. Fördelningen är följande: [1])

Storlek:			
Cork	135 : 938	Wicklow	36 : 759
Galway	115 : 115	Kings County	36 : 304
Mayo	100 : 510	Cavan	35 : 085
Donegal	87 : 982	Sligo	33 : 935
Kerry	87 : 156	Waterford	33 : 921
Tipperary	78 : 029	Fermanagh	33 : 613
Clare	60 : 851	Westmeath	33 : 326
Tyrone	59 : 283	Queens County	31 : 224
Antrim	56 : 130	Kildare	30 : 756
Limerick	50 : 037	Leitrim	28 : 836
Down	44 : 885	Armagh	24 : 112
Roscommon	44 : 386	Monaghan	23 : 499
Meath	42 : 615	Longford	19 : 800
Wexford	42 : 375	Dublin	16 : 675
Londonderry	38 : 386	Carlow	16 : 267
Kilkenny	37 : 461	Louth	14 : 855
			1.530 : 106 [1])

1) Totalsumman hos Behm und Wagner är uptagen med decimalerna 107 på ett ställe, men på ett annat ställe med decimalen 106, Heft. III, p. 80.

Grefskap med öfver

100	qv.-mil	3	40—50	qv.-mil	4
80—90	»	2	30—40	»	11
70—80	»	1	20—30	»	3
60—70	»	1	under 20	»	4
50—60	»	3			32

Storleken omvexlar mellan grefskapet Cork (135 : 938 qv.-m.), en storlek jämförlig med Stockholms län i Sverige, och grefskapet Louth (14 : 855). Bland de 32 grefskapen äro tjugutre mindre än det minsta länet i Sverige (Blekinge).

Folkmängd:

Cork	517,076	Wexford	132,666
Antrim	420,170	Waterford	123,310
Dublin	405,262	Sligo	115,493
Down	277,294	Monaghan	114,969
Galway	248,458	Kilkenny	109,379
Mayo	246,030	Leitrim	95,562
Donegal	218,334	Meath	95,558
Tipperary	216,713	Fermanagh	92,794
Tyrone	215,766	Louth	84,021
Kerry	196,586	Kildare	83,614
Limerick	191,936	Queens County	79,771
Armagh	179,260	Wicklow	78,697
Londonderry	173,906	Westmeath	78,432
Clare	147,864	Kings County	75,900
Cavan	140,735	Longford	64,501
Roscommon	140,670	Carlow	51,650
			5,412,377

Grefskap med öfver

500,000	inv.	1	80—90,000	inv.	2
4—500,000	»	2	70—80,000	»	4
2—300,000	»	6	60—70,000	»	1
1—200,000	»	12	50—60,000	»	1
90—100,000	»	3			32

Ett grefskap (Cork) upstiger till öfver en half million och de flesta öfverstiga siffran 100,000. I allmänhet är således de irländska grefskapens folkmängd jämförlig med de svenska länens med undantag af Cork, Antrim och Dublin, som vida öfverstiga det folkrikaste länet i Sverige. Den minsta folknumern i något irländskt grefskap (Carlow) stadnar litet nedanför den siffra, som betecknar Gotlands folknumer.

Vill man åter lära känna folkmängdens fördelning på större hufvuddelar af landet, så visar sig delningen på de fyra gamla hufvuddelarne i följande siffror:

Storlek:

Munster (södra Irland) . . . . . sex grefskap.	445 : 932
Ulster (norra Irland) . . . . . . nio grefskap.	402 : 974
Leinster (östra Irland) . . . . . tolf grefskap.	358 : 418
Connaught (vestra Irland) . . . fem grefskap.	322 : 782
geogr. qv.-m.	1,530 : 106

Folkmängd:

Ulster	1,833,228
Munster	1,393,485
Leinster	1,339,451
Connaught	846,213
	5,412,377

Relativ folkmängd:

Ulster	4,549
Leinster	3,737
Munster	3,125
Connaught	2,622

Största relativa folkmängden finnes således i norra Irland och den minsta i vestra delen af landet. Skilnaden är betydlig, men ingen af Irlands hufvuddelar är så glest befolkad som de nordligaste delarne af Skotland. Den svagast befolkade delen, Connaught, är jämförlig med de bäst befolkade länen i Sverige, dock ej Malmöhus län, hvilket stiger vida högre till inemot den siffra, som betecknar den relativa folkmängden i Leinster.

Ön *Man* samt de *Normanniska* öarne.

Folkmängd:

Jersey	56,627	
Guernsey . . .	30,593	
Smärre öar . .	3,376	
Normandiska öarne . .		90,596
ön Man		54,042
		144,638

Storlek:

Man		10 : 680
Jersey	2 : 110	
Guernsey	1 : 176	
Smärre öar . . .	0 : 265	
Normanniska öarne . . .		3 : 551
		14 : 231

Städer och *Landtbygd.* Stadsbefolkningens oerhörda talrikhet är ett utmärkande drag för Stor-Britannien. Förhållandet är sådant att man äfven i en framställning, som in-

skränker sig till statistikens allmännaste drag, icke kan undgå att låta betraktelsen stadna vid detta förhållande.

Denna betraktelse undgår icke den stora svårigheten att bestämdt skilja mellan stad och land [1]), hvilken svårighet förekommer öfverallt, men kanske allra mäst i Stor-Britannien. Der så förhåller sig att en bestämd regel gifves, hvarigenom lagstiftningen gör en afgjord skilnad mellan stad och land, synes väl såsom skulle den nyssnämda svårigheten icke finnas. Han finnes icke heller så länge man stadnar vid det rättsliga begreppet stad så att man såsom städer räknar hvarje ort, som är officielt erkänd såsom stad, men icke i räkningen intager någon annan ort. På sådant sätt kan man t. ex. i Sverige namneligen upräkna alla städer, så många som finnas. Fäster man sig åter vid kommunens egenskap att utgöras af en samlad befolkning, som genom sina lefnadsförhållanden skiljer sig från den på landtbygden utspridda folkmängden och man således fäster sig icke vid det officiella begreppet, men vid den sociala skilnad, som finnes, blifver det i många fall ytterst svårt att bestämma huru vida orten skall räknas såsom stad eller icke. Denna svårighet framträder mindre i glest befolkade länder t. ex. Sverige, men uteblifver icke aldeles. Orter finnas i Sverige, som ur social synpunkt skulle kunna räknas för städer med lika mycket skäl och mera än åtskilliga bland de smärre officiella städerna. Sådana orter äro t. ex. Ronneby i Blekinge, Lysekil i Bohus län, Arvika i Wermland. Och i allmänhet föranleder civilisationens utbredning och yrkenas, näringarnes sammanhang med hvarandra att skilnaden mellan stadslif och landtlif blifver mindre skarp och bestämd än denna skilnad fordom var. Detta förhållande framträder i synnerhet i de tätt befolkade länderna, der folkmängdens talrikhet lätteligen föranleder upkomsten af sammanboende befolkningar, som utgöra hvad man kunde kalla städer de facto fastän icke de jure. Men då upkommer också svårigheten för statistiken att bestämma hvilka de orter äro som i följd af sådana sociala förhållanden böra

---

1) Jfr. HELLSTENIUS: Studier i jämförande befolkningsstatistik, p. 41–42.

räknas såsom städer. Det enklaste vore visserligen att bestämma en viss folkmängdsiffra så att hvarje samboende folkmängd, som öfverstiger denna siffra, räknas såsom stad. Man kunde antaga t. ex. siffran 2,000 personer, men hvarje sådan bestämning måste dock blifva godtycklig och samma siffra torde knappt vara lika lämplig i alla länder. I Sverige skulle t. ex. med antagande af siffran 2,000 en stor mängd af de officiella städerna uteslutas. — Fäster man sig åter vid det officiella, rättsliga begreppet stad kommer man i strid mot den verkliga, sociala skilnaden mellan stad och land.

En annan svårighet är att för hvarje stad bestämma gränsen, hvarest staden börjar eller slutar. Detta är vid de mycket stora städerna nästan omöjligt. Befolkningar kunna finnas, som i och genom sina lefnadsförhållanden äro aldeles införlifvade med staden, men dock i officiell mening icke höra dit och om man strängt håller sig vid det officiella, rättsliga begreppet kunna befolkningar finnas, som i visst afseende höra till staden och i andra afseenden icke höra dit. Sådant kan förhållandet vara i följd af den kommunala författningen.

I Stor-Britannien är förhållandet i hög grad oregelbundet. Försöker man urskilja de officiella städerna *(Boroughs)*, får man göra en delning i tre klasser. Den ena skulle vara de s. k. *Counties corporate* d. v. s. städer, som äro undantagna från grefskapens styrelse och förvaltning, utgörande en art grefskap för sig sjelfva. En annan klass är *Municipal boroughs* d. v. s. de som hafva sin kommunalförfattning ordnad efter en från landtbygden afvikande regel, öfver hufvud den år 1835 antagna kommunalförfattningen för städerna. En tredje klass är *Parliamentary boroughs* d. v. s. de orter, som hafva representationsrätt i underhuset i egenskap af städer. En stor mängd äro både municipal boroughs och parliamentary boroughs, men åtskilliga finnas äfven, som innehafva den ena egenskapen utan att besitta den andra [1]).

---

1) GNEIST: Geschichte und heutige Gestalt der englischen Communalverfassung oder das Self-Government. zw. Aufl. T. II. p. 868.

Och låter man räkningen öfver städerna stadna vid dessa tre klasser återstår en hel mängd, som hvarken äro »municipal» eller »parliamentary boroughs» och ännu mindre utgöra »counties corporate», men likväl utgöra faktiska stadskommuner. Bestämmer man siffran 2,000 såsom den minsta för en stad blifver antalet af sådana orter mycket stort.

Den andra svårigheten, som består i att för särskildta städer skilja mellan staden och dess omgifning, finnes likaledes i hög grad inom de brittiska länderna. Största exemplet är staden London, hvars folkmängd kan beräknas efter fem särskildta sätt att bestämma stadens omkrets, och skilnaden är sådan att den beräkningsgrund, som lemnar den största summan, gifver ett antal vid pass 875,000 utöfver det, som upkommer enligt den beräkningsgrund, som gifver den minsta summan [1]).

Räknar man städer och stadslika orter med öfver 2,000 invånare, erhåller man ett antal i England och Wales åtminstone 800, i Skotland vid pass 160, således ej långt från 1,000, oberäknadt Irland, hvars städer vi icke sett fullständigt förtecknade, och till summan får då äfven läggas fyra orter på ön Man, en på ön Jersey och en på ön Guernsey. Hela antalet med Irlands städer inberäknade stiger betydligt öfver 1,000, men stadsbefolkningens hela summa i Irland är långt ifrån så relativt talrik som i England och Skotland. Summan för Irland utgör blott 22,5 proc. af landets hela folkmängd, hvilket procenttal är något mindre än det, som kan beräknas för Europa öfver hufvud. Men i England med Wales räknas städernas folkmängd till 56,8 proc. och i Skotland ända till 57,1 proc., utgörande således i bägge dessa landsdelar mer än hälften af hela folkmängden [2]).

Dessa stora summor bero icke endast på ett stort antal städer, men äfven derpå att många bland städerna äro särdeles stora hvar och en för sig i synnerhet i England. Der

1) BEHM und WAGNER, Erg. H. n:o 33. p. 74 not. Jfr. HELLSTENIUS l. c. p. 42. En sjette beräkningsgrund vore att endast räkna den egentliga »city of London», men detta räknesätt vore vilseledande, ty »city of London» innehåller blott en liten del af det område och den folkmassa som i sjelfva verket motsvarar benämningen London.

2) HELLSTENIUS. l. c. p. 42—43.

finnas, London inberäknad, 13 städer, hvilka i folkmängd uppgå till hundratusental och London räknar millioner, samt dessutom 21 städer med 50—100,000 invånare. Skotland har en stad med öfver en half million, nämligen Glasgow samt två städer med 1—200,000 invånare, nämligen Edinburgh och Dundee samt likaledes två med 50—100,000, nämligen Aberdeen och Greenock. Irlands största stad, Dublin, stiger öfver 200,000, den andra, Belfast, öfver 100,000 och den tredje, Cork, har öfver 70,000.

Räknar man såsom någorlunda betydliga städer endast dem, hvilka innehålla ett antal 20,000 invånare, blifver förteckningen följande:

England med *Wales:*

London [1])	3,254,260	Preston	85,427
Liverpool	493,405	Bolton	82,853
Manchester med Salford	475,990	Norwich	80,386
Birmingham	343,787	Blackburn	76,339
Leeds	259,212	Huddersfield	70,253
Sheffield	239,946	Plymouth	68,758
Bristol	182,552	Wolwerhampton	68,291
Bradford	145,830	Halifax	65,510
Stoke upon Trent	130,985	Devonport	64,034
Newcastle upon Tyne	128,443	Rochdale	63,485
Kingston upon Hull	121,892	West Ham	62,919
Portsmouth	113,569	Croydon	55,652
Oldham	113,100 —13	Southampton	53,741
Sunderland	98,242	Stockport	53,014
Leicester	95,220	Bath	52,557
Brighton	90,011	Merthyr Tydfil	51,949
Nottingham	86,621	Swansea	51,702—21
		Städer med öfver	40,000—16
		» » »	30,000—19
		» » »	20,000—38
			107

Sammanräknade folkmängden i dessa 107 städer gör en summa 9,782,941 = 43 : 07 proc. af hela landets folkmängd.

---

1) Enligt den hos BEHM und WAGNER, Erg. h n:o 41, p. 47 antagna beräkningsgrunden, jfr Erg. h. n:o 33, pag. 74 not. De största och minsta siffrorna äro: den största 3,883,092, den minsta 3,008,101. Siffran 3,254,260 på det ena stället hos Behm und Wagner återfinnes icke alldeles lika på det andra, men motsvaras der af siffran 3,251,804.

Denna stora stadsbefolkning är visserligen spridd i olika delar af landet, men två stora medelpunkter finnas; den ena är den stora hufvudstaden, verldens största stad, den andra kan sägas bestå af hela grefskapet Lancashire, hvarest ej mindre än åtta bland de stora städerna äro belägna och deribland de tvänne allra största provinsstäderna Liverpool och Manchester med Salford.

Stora städer i grefskapet Lancashire:

Liverpool	493,405
Manchester med Salford . . .	475,990
Oldham	113,100
Preston	85,427
Bolton	82,853
Blackburn	76,339
Rochdale	63,485
Stockport	53,014
	1,443,613

Hela folkmängden i detta grefskap, som är den folkrikaste provins i England, räknades år 1871 till 2,819,495, mer än hälften 55 : 11 proc. bodde således i de åtta städerna och dessutom finnas i samma grefskap åtskilliga andra städer med intill 30,000 invånare. Hela grefskapet är likväl icke större än 88 : 774 qv.-m., blott obetydligt större än Malmöhus län

Skotland:

Glasgow	547,538	
Edinburgh	197,581	
Dundee	119,141	
Aberdeen	88,189	
Greenock	57,821	— 5
Städer med öfver	40,000	— 2
» » »	20,000	— 3
		10

Hela folkmängden i dessa tio städer utgör en summa 1,172,732 = 34 : 90 proc. af Skotlands hela folkmängd.

Irland: 1)

Dublin	295,841
Belfast	174,394
Cork	78,382

1) Fullständiga upgifter rörande de irländska städerna saknas.

Utom dessa de tre största städerna finnes i Irland knappt någon stad jämförlig med de stora städerna i England och Skotland. Men stadsfolkmängden är dock i och för sig ingalunda obetydlig. Sammanräknade summan i sexton städer med inbegrepp af de nyss nämda, gör 731,608.

---

2. **Ryssland** står i ett afseende främst bland alla stater, som verldshistorien känner, nämligen i hvad beror på landets storlek. Större land har väl aldrig någon statskropp omfattat och den enda, som i detta afseende närmar sig till måttet för Ryssland, är det brittiska väldet med kolonierna. Sammansättningen af dessa verldsherravälden är mycket olika och de skilja sig från hvarandra i hela sitt inre väsende, men i storlek och utbredning öfver verlden påminner det ena om det andra. Det gamla romerska riket deremot och de fornasiatiska monarkierna, den persiska, den assyriska, den babyloniska upnådde visst aldrig en geografisk utbredning, jämförlig med Rysslands, och deras ställning i verldshistorien var en helt annan än Rysslands. Dschingis khans och Tamerlans herravälden voro af en så lös och flyktig natur att de knappt kunna tagas i beräkning. Det chinesiska riket i vår tid och Brasilien, ehuru mycket stora länder, äro alls icke jämförliga med Ryssland hvarken i storlek eller i verldshistorisk betydelse. För de Förenta staterna i Norra Amerika återstår ännu att utbreda sig öfver hela den nordamerikanska verldsdelen i fall de skulle komma att upnå Rysslands storlek.

Tänker man på de gamla forntida monarkierna i Asien sådana som Babyloniens, Assyriens, Persiens riken, med hvilka jämförelsepunkter för Ryssland ej saknas, så voro dessa länder dock ej så verldsomfattande som Ryssland är och dessa stater saknade den inre styrka, som det ryska väldet besitter. Deras kultur var i vissa afseenden ej obetydlig efter hvad fornlemningarne utvisa, men deras inre lifskraft var ej sådan, som kunde motstå eröfraren. Det var ett förfallet rike, som störtades af Alexander Macedoniern. Och det inre sammanhanget hade aldrig varit starkt i den persiska staten. Satraperne under konungen i Persien voro

regenter med stor magt och tvetydig trohet mot öfverkonungen. De ryska ländernas guvernörer med områden att regera, stora såsom konungariken, äro embetsmän fullkomligt undergifne sin kejsare. Assyriens och Babyloniens samhällskick är mindre kändt. Det romerska riket var visserligen ett verldsherravälde, till och med mägtigare för sin tid än det ryska i vår tid kan vara, ty Rom var ensam stormagt, ingen sidoordnad jämlike fans sedan det romerska väldet hade upnått sin största storlek. Rom var ensamt i verlden, den mångfald af civilisationsutvecklingar efter nationernas olikhet, som utmärker det nyare Europa, fans ej på Cæsarernes tid. Folkslag funnos många, men Rom var dem alla öfvermägtigt både med våldets herravälde och bildningens inre kraft. Nu är den ryska magten och den art af civilisation, som med den samma följer, mycket mägtig, men stor och kraftfull är också den engelska och angloamerikanska, den franska, den tyska och flere, som finnas, och äfven hos de folkslag der styrka saknas att utveckla en stor, en bestämmande magt, kan dock lifvet lefvas med frihet. Den romerska verldsmagten var ock deruti olik den nyeuropeiska civilisationen att dess inre kraft domnade bort, var det ett förfallet rike i Asien, som eröfraren från Europa, Alexander Macedoniern, intog, så var det rike som förstördes af folkvandringarnes barbarer, det romerska, lika mycket om ej mera genomruttnadt. Den tid kan komma då Europa ej längre är civilisationens verkstad och dess magt blott hörer till forntida minnen, men den tiden är ännu mycket aflägsen om han ens någonsin kommer. Vår tids Europa och Ryssland deribland lefver i en framåt gående kulturutveckling, Rom lefde i en sjunkande på kejsardömets tid.

Det stora ryska riket är ett land med *många folkslag*. Detta förhållande kan nästan sägas vara en nödvändig följd af sjelfva den stora utsträckningen. Sa talrikt folkslag kan icke gerna finnas att det skulle kunna uppfylla en sadan rymd. Men icke desto mindre utgör den ryska staten en ganska fast och stadig statskropp. Det talas om 100 folkslag, som skulle lefva under ryske kejsarens spira, och det stora antalet skulle beteckna söndringens elementer. Det kunde så vara i fall antalet vore nagot mindre och hvarje

särskildt folk något större än de äro. Men nu äro de allra flesta folkslagen så små att de hvart och ett för sig ej kunna särdeles mycket betyda och då blifver delningen på många folkslag ett oemotståndligt element till söndring emellan dem, så att de blifva endast en mängd små undantag från det stora, ryska folket. Detta folk är först och främst så öfverlägset i antal att det samma redan derigenom blifver bestämmande för hela samhällskicket. Det egentliga ryska folket utgör dessutom en »kompakt» massa, som från landets medelpunkt har utbredt sig åt alla sidor och finnes öfverallt medan åter de öfriga folkslagen äro kringspridda, ett här ett der i landet och utan geografiskt sammanhang med hvarandra. Dertill kommer att de äfven äro främmande för hvarandra lika mycket som för ryska folket. Och slutligen har detta folk äfven kulturens öfverlägsenhet i förhållande till sådana folk som Baschkirer, Samojeder m. fl. De flesta folkslagen i Ryssland, som icke höra till ryska folket, äro barbarfolk. Undantag finnas, Ryssland innehåller äfven ett icke ringa antal Tyskar, särdeles i Östersjöprovinserna, och äfven Polackarne måste räknas till kulturfolken, men någon synnerlig fara för Rysslands fred torde icke en gång från Polackarnes sida vara att motse. Det samma, att de måste räknas för kulturfolk, gäller i fullaste mått om Finnarne i Finland och kanske om en del af Tartarfolken, men det gäller icke om de folkslag af den finska folkstammen, som dväljas i det inre Ryssland och Sibirien. En stor del af Rysslands icke-ryska invånare befinna sig utanför kulturfolkens krets.

Att Ryssland är ett mycket *starkt samhälle* har visat sig vid den stora förändring, som der nyligen har timat — lifegenskapens uphäfvande. Att en mängd millioner menniskor kunnat förvandlas från lifegna till fria menniskor utan att någon större skakning inom samhället, någon ofred försports, detta måste bevisa att samhällsbygnaden hvilar på stadig grund. Ingen anledning finnes att det ryska riket skall gå sönder. Den saken må Rysslands både vänner och ovänner besinna.

Ryssland har varit och fortfar ännu att vara en *eröfrande* magt. Dessa eröfringar äro dels af samma art som

de europeiska kolonialmagternas utbredning i främmande verldsdelar att Ryssland eröfrar barbarernes länder och odlar vildmarkerna i Sibirien, men dessutom har Ryssland fått bära beskyllningen att denna magt skulle hafva en stygg fallenhet att gripa in med eröfrarens klor i sådana länder och folk, för hvilka eröfringen icke har varit upfostringens skola, från barbari till menskligbet, men verkligen betecknade en förtryckt frihet och ett förloradt fädernesland. Detta gäller i fullt mått om Polen, men till detta land får omdömet inskränkas. Och hvad Polen beträffar vilja Ryssarne påstå att åtminstone en del af de polska länder, som eröfrades, voro gamla ryska provinser, som återtogos. Detta påstående grundar sig derpå att när Mongolerne intogo de ryska länderna skall en stor del af vestra Ryssland kommit att skilja sig från det öfriga och ingått i Polen. Men om så förhåller sig hade dock århundraden gjort sitt verk att införlifva dessa länder i Polens lif när detta lif af Ryssland dödades. Hvad beträffar Östersjöprovinserna och Finland kan icke sägas att någon frihet förtrycktes eller att fäderneslandet förlorades. Östersjöprovinserna under Sveriges krona voro främmande länder för Sverige, utbytet af Sveriges herravälde mot Rysslands har icke hämmat deras samhällsutveckling och deras kulturlif. Ej heller blef svenska folket sönderstyckadt genom deras bortgång. Finland var visserligen i själ och anda svenskt och det var en stor förlust för Sverige att Finland bortgick. Det kan också gerna sägas att den vackra kulturutveckling och det friska samhällslif, som Finland sedermera lagt i dagen, har blifvit möjligt icke derföre att Finland är förenadt med Ryssland, men oaktadt Finland så är. En vacker utveckling har Finland dock haft efter 1809 och icke hafva Finnarne förlorat sitt fädernesland. Snarare kan sägas att Finland först under denna tid har blifvit till en viss grad ett eget land. Politisk frihet hade Finland sedan äldre tider till baka haft lika med det öfriga Sveriges rike, men hade nu år 1809 i detta afseende ej mycket att förlora under det statskick Finland delade med Sverige efter 1789. Och man får äfven göra den rättvisan åt Rysslands politik att sällan har ett med svärd intaget land fått njuta så mycket af ett fritt nationelt lif, som Finland under det ryska väldet besitter.

Följer man åter de ryska eröfringarne på andra vägar, finnas till och med sådana, der Rysslands fana har varit befrielsens tecken. Så har varit på den turkiska sidan och i Kaukasusländerna. Provinserna norr om Svarta hafvet, som voro turkiska innan de blefvo ryska, voro icke Turkarnes fädernesland. Det turkiska väldet i dessa länder var ett eröfringsvälde, som utbyttes mot ett annat när det ryska kom. Och nationernas art och bildningsgrad, som der bodde, var icke sådan att det ryska väldet blef för dem ett förtryck. Snarare torde för en del af dem det ryska lifvet just varit deras eget nationella lif. Dessa länder äro genom sin geografiska belägenhet hänvisade att utgöra delar af Ryssland och hafva genom sin förening med den moskovitiska staten inkommit i sina naturliga förhållanden. Detta torde till och med kunna sägas om halfön Krim, hvilken dock utgjorde en egen stat — en turkisk lydstat — som upgick i Ryssland. Men ombytet från de tatariske Khanernes regering till ryske kejsarens torde dock knappt varit någon förlust.

I kaukasusländerna åter bodde kristna folk, för hvilka föreningen med Ryssland var en verklig befrielse från de mohamedanska magternas öfvervälde. Det samma, att Rysslands öfvermagt beredde ej förtryck men befrielse, gäller äfven om dessa befolkningar, som uppfylla Turkiets europeiska länder och hvilka dessutom till en stor del äro Slaver, med ryska folket beslägtade. Dessa folk hafva nu i Rumenien och Serbien genom Rysslands handräckning förvärfvat den sjelfständiga ställning de intaga mot Turkiet.

I östra Ryssland åter funnos tatariska eller mongoliska riken, Kasan och Astrakhan, som störtades af de muskovitiske Tsarerne. Denna eröfring torde få kallas ett civilisationens verk och eröfraren en fosterländsk magt, som förstörde inkräktarens välde. Det, som Ryssland tog, var sådant som rätteligen borde vara ryskt.

Och i allmänhet om man vill vara opartisk, måste det erkännas att de ryska eröfringarne hafva icke varit endast den råa hersklystnadens verk, men till en stor del föreskrifna af ett verkligt nationelt interesse. Inträngdt i djupet af en stor landmassa måste Ryssland sträfva till hafvets stränder.

För Ryssland att tränga fram till Östersjön och Svarta hafvet var ett lika naturligt interesse som för Sverige att med sig införlifva Skåne och förenas med Norge. Detta, som nu säges om Ryssland, innebär icke ett ovilkorligt försvar för den våldsamma handlingen, men ett menskligt och billigt sätt att förklara den samma.

Betraktar man Europas karta så vill synas att det ryska nationalinteresset nu har upnått sitt mål. Finland och Östersjöprovinserna hade Ryssland svårt att umbära men längre har Ryssland ingen anledning att sträcka sina planer[1]). En sak är nödvändig för Ryssland, att icke varda instängdt i Östersjön. Men den faran behöfver Ryssland ej befara så länge ingen stor sjömagt beherrskar Öresund och Belterna. Samma interesse har Ryssland på den motsatta sidan att ej varda instängdt i Svarta hafvet, hvilket åter beror derpå att färden är fri förbi Dardanellerna. Och så länge ingen mägtigare stat än Turkiet håller vakt om denna vägen synes Rysslands färd kunna gå sin gång utan att turkiska riket förvandlas till ryska provinser. Skulle så vara att Constantinopels besittning är en rysk nationaltanke torde denna tanke dock vara något opraktisk.

Men i Asien fortgår eröfringsarbetet, Ryska Asien består nu mera icke endast af Sibirien och Kaukasusländerna, stora stycken af Central-Asien höra till ryska riket och gränserna framflyttas gång efter annan. Längst bort i östern omkring Amurflodens stränder och på Stilla hafvets kust besitter Ryssland ett stort land. Detta det s. k. Amurlandet har erhållits icke genom egentlig eröfring, men genom fördrag med China utan föregående krig[2]). Verkliga sammanhanget i de centralasiatiska eröfringarne är mycket svårt att bestämdt urskilja, men icke kan man med blicken fästad på menskligheteus högre interessen beklaga om magten öfvergår från Asiens barbarfolk, mohamedaner och hedningar, till ryske kejsaren och ryska folket.

Med allt hvad vår tids Ryssland har ärft och förvärft utgör nu denna stat en stor verldsmagt, mycket *olik det öfriga*

1) Jfr sista sidan i MICHAILEFFSKI-DANILEFFSKIS bok om finska kriget 1808 och 1809.

2) Jfr ofv. T. I. p. 327.

Europa. Dess kulturutveckling har gått sin egen väg, Ryssland erhöll sin kristendom och sin civilisation från den grekisk-byzantinska sidan, icke såsom största delen af Europa från den romersk-latinska, och ryska folket utgör hufvudmassan af en annan folkstam än någon af dem, som hafva bildat det vestra och mellersta Europas stater. Ryssarne äro inom sin folkstam, Slaverne, den enda afdelning, som har lyckats upnå en fullt sjelfständig och mägtig ställning. Ryssland är panslavismens stormagt, huru som helst denna ställning må brukas, måste densamma betydligt förstärka Rysslands inflytande, hvilket förhållande är en sak att besinna i synnerhet för de stater, bland hvilkas folk befinna sig de brutna styckena af den slaviska stammen, Turkiet, Österrike, Tyskland.

Men en märkvärdig förändring är å bane; Ryssland *öpnar sig för Europa.* Den europeiska allmänheten och icke minst den svenska har låtit sig utmärkas af en grof okunnighet om allt som hörer till det ryska lifvet. Sådan försumlighet har nu mera icke någon ursäkt sedan Ryssland har uplåtit sig för vesterns ideer och umgängelse genom anslutningen till det vesteuropeiska jernvägsnätet och genom industriutställningarne. Det är ovisst hvilka följderna skola blifva. På de ryska jernvägarne skola icke blott de rika naturalstren från de mest olika länder inom det stora riket kastas af och an i trots af hiskeliga afstånd, men äfven åtskilligt annat kommer fortare till riksgränsen t. ex. armeerna i krig när Kosackerne från Don och Baschkirerne från Volga kunna framforslas till Östersjön och Tysklands gräns på en eller annan dag. Men på dessa banor skola också vesterns ideer genomila Ryssland. Att Ryssland bereder sig att öpna sitt inre för verlden är en vigtig framtidsak. Huru Ryssland bereder sig att emottaga vesterns intryck och hvilken bild Rysslands beherskare vill visa för främlingen, derom har Kejsar Alexander II låtit Europa få en föreställning, då han gjorde den stora gerningen — lifegenskapens uphäfvande.

Slutligen må anmärkas ett historiskt förhållande, som förtjenar ihågkommas. När man kommer till vissa delar af Ryssland står man på *klassisk mark.* Der bodde de gamle

Skytherne, dem Herodotus har beskrifvit, der gick Perserkonungen Darius Hystaspis fram med sin härsmagt och var nära att förgås i det stora, obekanta landet. På Krim (»Taurica Chersonesus») och på Svarta hafvets kuster blomstrade grekiska kolonier och i samma nejder, der Ryssland nu sträcker sin spira öfver Central-Asiens furstar och folk, gick fordom Alexander Macedoniern fram till floderna Jaxartes och Oxus, bygde städer och planterade sin tids europeiska kultur. På en annan af Rysslands gränsmarker reser sig berget Ararat med minnen ända bort ur mensklighetens allradjupaste urtid. Genom det europeiska Ryssland ströko folkhärarne fram, som från Asien befolkade Europa. Den s. k. Uralska folkporten d. v. s. det öpna landet mellan berget Ural och Kaspiska hafvet var den naturliga stråkvägen för menniskoslägtets utbredning.

Och med den skandinaviska forntiden hade Ryssland sin särskildta förbindelse. Der låg Gardarike och Holmgård, der låg Biarmaland.

Slutligen må anmärkas en naturhistorisk »kuriositet,» som gifver en vink om den fysiska storleken af Rysslands länder, nämligen att inom ryska rikets fauna träffas isbjörnen såsom inhemskt djur på ena sidan, medan i andra ändan af samma landmassa kungstigern stryker omkring. Så genom motsatta klimatzoner utsträcker sig denna magt.

A) Det ryska rikets historiska upkomst kan fästas vid följande hufvudstycken.

1. *Waregernes inflyttning och ryska rikets grundläggning före Mongolernes ankomst (862—1224).* Den ryska statens begynnelse fäster sig vid en inflyttning af de s. k. *Waregerne* under deras anförare, Rurik. Någon stor folkvandring utgjorde Waregerne icke, men ett nytt element inkom likväl med dem i den folkmassa, som förut fans i landet, och detta nya samhällselement blef till en tid bestämmande så att Waregerfurstarne blefvo ryska rikets grundläggare. Ruriks namn är det första i den ryska regentlängden och med Waregernes ankomst begynner Rysslands historia. Allt hvad den lärda forskningen må utröna om ännu äldre tider kan kallas Rysslands förhistoria och hörer till den uråldriga fornkunskapen mera än till den egentliga historien. Pa grän-

sen mellan den förhistoriska forskningen och den verkliga historien befinner man sig med frågan om Waregernes härkomst, hvilken man har velat härleda från Sverige. Säkert är att mycken förbindelse egde rum mellan de nordiska konungarne och Waregerfurstarne i Ryssland, såsom kändt är t. ex. af Sveriges historia på Olof Skötkonungs tid och Norges på Olof den heliges. Den tid då Waregerne med Rurik anlände var 800-talet, man har fästat begynnelsen vid årtalet 862. Den del af det ryska landet, hvarom denna historia egentligen handlar, var *vestra Ryssland* med hufvudorter *Nowgorod* och *Kieff*, men Waregerfurstarnes magt utbredde sig dock ännu mycket längre öfver det stora landet, som låg öppet. Var det så att Waregernes nationalitet var en annan än den förut varande folkmassans, så blef likväl den sistnämnda öfvervägande. Waregernes furstar må grundat ryska riket, men ryska folkets härkomst är oberoende af dem.

Under Waregernes tidehvarf inkom *kristendomen* på Wladimir d. stores tid (972—1015) och är således i Ryssland ungefär lika gammal som i Sverige. Den förste kristne regenten i Ryssland var samtidig med den förste kristne konungen i Sverige, men den ryska kristendomen var af annan art än den svenska, den var grekisk-byzantisk, påfven i Rom erkändes icke i Ryssland.

En annan mycken bestämmande sak var att det ryska landet efter Wladimirs d. stores tid var *deladt* på många furstendömen.

2. *Ryssland under Mongolerne (1224—1462).* Ett nytt tidehvarf begynner med den från Asien utgående eröfring, som öfvergick Ryssland, då landet öfversvämmades af Mongolernes horder, hvilket skedde i första hälften af 1200-talet från och med fältslaget vid floden *Kalka* i södra Ryssland år 1224. Mongolernes välde öfver Ryssland var en utgrening af den stora asiatiska monarki, som sammanhopades af den ryktbare *Dschingiskahn*, och herraväldet räckte under en tid af öfver 200 år. Ryssland har således haft ett tidehvarf, då det var ett under främmande herravälde trälbundet land, men denna träldom bestod egentligen blott deruti att de ryske furstarne och folken voro skattskyldige under

Mongolernes khan. Någon stor folkvandring, som gjorde en ny nationalitet herrskande i landet, såsom t. ex. den anglosaxiska i England var här icke. Det *ryska folkets nationella lif* fortfor att utveckla sig så godt sig göra lät under trycket af ett främmande herravälde. Och icke blott den ryska nationaliteten fortlefde, men äfven den ryska staten eller de ryska staterna egde bestånd under *egna furstar* fastän dessa voro lydfurstar under den Mongoliske khanen. Detta förhållande att det ryska samhället icke uplöstes gjorde eröfringens inflytande för framtiden mindre afgörande än t. ex. folkvandringarne i det romerska rikets länder. Det var blott politisk sjelfständighet, som saknades. Och äfven denna blef återvunnen under fursten *Iwan (Johan) Wassiliewitsch,* som begynte sin regering år 1462.

Under den mongoliska tiden upväxte staden *Moskwa* till att blifva en medelpunkt för det ryska lifvet. Delningen på flera furstendömen fortfor, men furstarne i Moskwa blefvo de mägtigaste och från dem och deras magt utgick befrielsen. Rysslands öfverherre var den mongoliske khanen som höll sitt läger i *Sarai* i Wolgaländerna, men mot honom och hans härskaror kämpade Ryssarne under Moskwafurstarne med framgång redan på 1300-talet. En för framtiden mycket betecknande tilldragelse var det stora fältslaget på de *Kulikowiska fälten år 1380* nära floden Don, der Ryssarne besegrade Mongolerne. Den ryske furste, som vann denna seger, var fust Dmitri Donskoi, men fullt afgjord var befrielsen icke förr än efter år 1462 under furst Iwan Wassiliewitsch.

3. *Tsarernes tidehvarf (1462—1689).* Såsom sjelfständigt land gick Ryssland fram ur den verldsperiod, som kallas medeltiden. Likasom i vestra Europa en ny tidsålder inleddes af de märkvärdiga händelser, som betecknade medeltidens slut, så äfven i Ryssland genom befrielsen från Mongolernes ok. Men Rysslands medeltid hade varit mycket olik vestra Europas. De ryska länderna hade aldrig hört till romerska riket och det ryska samhället hade bildat sig utan inflytelsen från den klassiska fornaldern. Blott medelbart sammanhängde den ryska bildningen med denna fornålder, nämligen den grekiska delen af den klassiska

forntiden, genom den bildning, som Ryssland erhöll från det byzantinska riket. Men att kristendomen och bildningen skulle komma till Ryssland från denna sidan och icke från den Romersk-latinska bidrog att afskilja Ryssland från den vesteuropeiska kulturutvecklingen och ländernas geografiska belägenhet befordrade Rysslands »isolerade» ställning. Det må kallas en otur att Ryssland blef sålunda bortvändt från vestern. Den grekisk-byzantinska bildningen hade sett sina bästa dagar och gick ej framåt. Den friskare ande, den framåt gående, som rörde lifvet i vestra Europa, blåste aldrig öfver Ryssland och slutligen då nya uptäckter, Amerikas, boktryckerikonstens upfinning och Guds ords befrielse genom Luther gåfvo nya vingar åt det vesteuropeiska lifvet, störtades den byzantinska kulturen aldeles i ruiner. Der planterades i korssets ställe Mohammeds halfmåne. Den källa, ur hvilken Ryssland hade hemtat näringen för sitt andliga lif, utsinade, Ryssland blef aldeles enstaka. Bildningens utveckling måste röra sig med svagare krafter än i vesterns länder. Det blef en nödvändighet att bryta upp nya vägar. Det dröjde länge innan detta skedde, det dröjde ända till Tsar Peters tid.

Men ingalunda gingo seklerna fruktlöst förbi från medeltidens slut till Tsar Peters thronbestigning. Ryssland närmade sig redan till det öfriga Europa och Ryssland stadgade sin ställning såsom en enda odelbar stat.

Det första utmärkande draget för detta tidehvarf är just att *delningarne uphörde.* Utbredningen af Moskwafurstarnes magt öfver samtliga furstendömena tillhör furst Iwan Wassilievitschs tid (1462—1505). Huru detta tillgick utgör ett hufvudstycke af Rysslands inre historia, men äfven vid den kortaste öfversigt af hufvuddragen i den ryska magtens upkomst bör denna förändring anmärkas. Det måste varit ett steg till Rysslands storhet att hela landet var blifvet *ett.*

Men detta land var långt ifrån att innefatta hela det nuvarande europeiska Ryssland och till Asien hade Ryssarne ännu ej kommit. En utbredning öfver nya områden begyntes likväl nu, Ryssland blef en *eröfrande* magt. Denna utveckling framstår i bemödandet af vinna plats vid Östersjön i Estland och Lifland, hvaraf upkommo Rysslands och Sve-

riges strider. i dessa länder från ock med den yngre Tsar Iwan Wassiliewitsch's tid (1533—1584). På denna sida kom likväl den ryska magten icke ännu till fasta och stadigvarande besittningar. Men på andra håll utvidgades riket. De ryska eröfringarne under Tsarernes tid voro hufvudsakligen:

a) de tatariska rikena *Kasan* och *Astrakhan* som voro belägna i det nuvarande östra Ryssland och intogos af Tsar Iwan Wassiliewitsch vid midten af 1500-talet.

b) *Sibirien*, der Ryssarne begynte utbreda sig från och med 1580-talet, hvilken utbredning sedermera har oafbrutet fortgått.

c) det s. k. *Lill-Ryssland*, som under medeltiden hade kommit att förbinda sig med Polen, men nu efter fördraget i Andrussow (1667) åter förenades med Ryssland. Besittningen af dessa länder befästades då äfven Turkiet (1681) erkände Rysslands besittningsrätt till det land, som kallas Ukrain.

Men deremot förlorades *Ingermanland* till Sverige genom freden i Stolbova (1617) och hela södra Ryssland, *Svarta hafvets länder* lydde under Turkiet. Från begge hafven, Svarta hafvet och Östersjön, var Ryssland utestängdt, blott i norden, vid Ishafvet och dess vik, Hvita hafvet, hade Ryssland tillträde till de stora sjövägarne.

4. *Kejsartiden från och med Peter d. store (1689—1876).* Med året 1689, från hvilken tidpunkt man räknar den egentliga början af Peter d. stores regering, begynner ett nytt tidehvarf, Rysslands stora tid. Dess karakter betecknas af tvenne förhållanden, det ena består i en ökad förbindelse med Europa, Ryssland tager sin andel i det europeiska statsystemet på ett mycket bestämmande sätt, det andra förhållandet framträder i den ryska magtens utbredning öfver nya besittningar, beständigt fortgående eröfringar. Betraktar man kartan öfver Ryssland visar sig genast att den ryska magten har utgått från midten af det stora landet och utbredt sig åt alla sidor. Midt i landet ligger Moskwa, som ända från 1300-talet har varit det ryska lifvets medelpunkt, norr ut gick vägen till Hvita hafvet genom idel ryska länder, som blefvo moskovitiska i man som delnin-

garne uphörde. En annan väg gick österut till Ural och öfver Ural eller förbi berget till Asien. Här funnos vester om Ural endast sådana länder, som naturligen hörde till Ryssland fastän de voro intagna af Tatarer och Mongoler. Dessa länder voro nu med det moskovitiska riket förenade. Och Ural var öfverstigen. — Söderut lågo de turkiska provinserna vid Svarta hafvet, ännu ointagna men genom sin belägenhet hänvisade att vara ryska länder. — Vesterut stängdes Ryssland genom Sveriges Östersjöländer från hafvet och delar af Polen funnos, som Ryssarne ville räkna för gammalt ryskt land. En del af dessa länder voro redan intagna i ryska riket, (Lill-Ryssland, Ukrain), andra återstodo. Det förstoringsarbete, som före Tsar Peters tid var utfördt, bestod i att Ryssland så att säga samlade sig sjelf, men södra Ryssland, som Turkiet innehade, fattades ännu samt det s. k. Hvita Ryssland, som var polskt. Och till Östersjön måste Ryssland sträfva att komma fram. Mot Turkiet, Polen och Sverige måste förstoringsarbetet riktas och på samma gång mot Asiens länder.

Kärnan af den ryska magten var således samlad, men utanverken återstodo, hvilka voro stora och mycket vigtiga att besitta. Hade Ryssland förut, såsom nyss yttrades, samlat sig sjelf, så inneburo de nu följande inkräktningarne icke endast en fortgående hopsamling af ryskhetens spridda elementer men äfven en utbredning öfver främmande länder dem Ryssland behöfde, icke för att lefva ett sjelfständigt nationelt lif, men för att upnå den storhet, som dess ställning gaf anledning att eftersträfva.

Följer man detta det nyare Rysslands förstoringsarbete, så framträder dess fortgång i följande hufvudstycken:

a) Under *Peter d. st. tid* eröfringen af de *svenska Östersjöprovinserna*, beseglad genom freden i *Nystad 1721* samt början till intagandet af länderna vid *Kaukasus* och *Kaspiska hafvet*, hvarest eröfringar gjordes från Persien. Besittningarne vid Kaukasus voro icke helt och hållet nya för Ryssland, men synas blifvit mera stadgade i Rysslands hand under Peter d. st. Deremot uträttade han icke mycket på den turkiska sidan och Polen var hans bundsförvandt mot Sverige. — Asow vid Svarta hafvet var från Turkarne in-

taget år 1696 men gick förloradt i det olyckliga kriget 1711, som var uppväckt af Carl den XII. Ett mål upnåddes under Tsar Peter, han förde fram den ryska magten till Östersjön men till Svarta hafvet kom han ej.

b) Under kejsarinnan *Anna (1730—1740)* erhölls *Asow* och derigenom *tillträde till Svarta hafvet* eller åtminstone det med Svarta hafvet sammanbundna innanvatten, som kallas Asowska sjön. Eröfringen togs från Turkiet och bekräftades genom freden i Belgrad 1739, men Ryssland förband sig att ej befästa Asow [1]).

c) Under kejsarinnan *Elisabeth (1741—1762)* erhölls genom freden i *Åbo 1743* den del af Finland, som ligger *öster om Kymmene elf.* I sjelfva verket var Finlands eröfring började redan på Tsar Peters tid då Wiborgs län åtföljde Östersjöprovinserna uti freden i Nystad.

d) Under kejsarinnan *Katharina II (1762—1796)* fortgick förstoringsarbetet i två riktningar mot Turkiet och mot Polen. Katharina II förde två krig mot Turkiet, hvilka inbringade åtskilligt, och hon deltog i Polens delningar. Det *första Turkiska kriget* slutades genom freden i *Kutschouc Kaynardgi år 1774*, då Ryssland erhöll besittningen af de fasta orterna *Jenikale*, *Kertsch* och *Kinburn* samt *landsträckan från floden Dniepr till floden Bug* och slutligen de s. k. *Kabardaländerna.* Upsöker man dessa orter och länder på kartan, finner man Kabarda beläget mellan Svarta och Kaspiska hafven; Jenikale och Kertsch ligga på kusten af halfön Krim just vid sundet mellan Svarta hafvet och Asowska sjön; Kinburn ligger vid Dnieperns mynning och landet mellan Dniepr och Bug är kustland vid Svarta hafvet. Ryssland förvärfvade således en betydlig utsträckning mellan de båda hafven, det Svarta och det Kaspiska, samt egde en fast fot vid ingången till Svarta hafvet jämte besittningar på norra kusten. Genom besittningen af Asow, som Ryssland redan förut innehade och som nu bekräftades, egde Ryssland mynningen af floden Don samt genom Kinburn floden Dnieprs mynning och vidare egde Ryssland ena sidan af floden Bug.

---

1) Jfr HERRMANN: Geschichte des russischen Staates, T. IV, p. 593.

Don och Dniepr voro ryska floder, men som hade myndat på Turkiskt område, Don var efter Asows eröfring helt och hållet rysk; sådan blef nu äfven Dniepr. — Under *tiden mellan det första och andra turkiska kriget* förvärfvades *halfön Krim* (1783). Detta land var genom freden i Kutschouc-Kaynardgi erkändt såsom sjelfständigt och utgjorde en tatarisk monarki, att dess sjelfständighet erkändes innebar en upoffring af Turkiet, som hade haft öfverhöghet öfver Krim. Sjelfständigheten innebar i sjelfva verket en öfvergång från en beroende ställning under Turkiet till en dylik ställning under Ryssland och Krim blef snart fullständigt införlifvadt med detta land (1783) [1]). Genom besittningen af Krim hade Ryssland framträngt ända in i Svarta hafvet, på Krim byggdes Sebastopol. — Under det *andra turkiska kriget* eröfrades och erhölls vid krigets slut genom freden i *Jassy 1792* landsträckan på Svarta hafvets kust *från floden Bug till floden Dniester*, hvarigenom Ryssland således blef fullkomligt herre öfver flogen Bug med dess omliggande land samt egde nu ena stranden af floden Dniester. Belägenheten på Kartan utvisar att Ryssland nu innehade nästan hela norra sidan af Svarta hafvet. På den eröfrade mark, som erhölls genom freden i Jassy, har den stora handelstaden Odessa upblomstrat [2]).

Det var således mycket stora och vigtiga landvinningar, som Ryssland förvärfvade från Turkiet på Katharina II:s tid. Målet att komma fram till Svarta hafvet var fulleligen upnådt, Ryssland är sedan Katharina II:s tid — slutet af 1700-talet — en stor magt på detta haf.

Icke mindre betydliga voro de landvinningar, som under samma regentinnas tid förvärfvades genom *Polens delningar* åren 1772 och 1793 samt 1795 då Polen alldeles förgicks. De polska provinser, dem Ryssland erhöll, utgjordes hufvudsakligen af det s. k. *Hvita Ryssland.* Landvinningen

---

1) Om Krims förening med Ryssland se det dithörande kapitlet hos HERRMANN l. c. T. VI.

2) Fredsfördraget i Kutschouc-Kaynardgi och i Jassy hos GHILLANY: Diplomatisches Handbuch, T. II. p. 253, 264.

innebar en ganska stor utsträckning i vestlig riktning. — Och samtidigt med Polens delning erhölls hertigdömet *Kurland* (1795), som var ett län under Polen, men innehades af en hertig, hvilken genom personliga förhållanden var beroende af kejsarinnan och nu afstod sitt land till henne.

e) Under kejsar *Alexander I (1801—1825)* fördes krig med Turkiet, med Persien, med Sverige samt de stora krigen med Napoleon och inkräktningar gjordes på flera sidor. — Kriget *med Turkiet* slutades genom freden i *Bukarest (1812)*, som inbringade provinsen Bessarabien d. v. s. *landet från floden Dniestr till floden Pruth och Donaus mynning* [1]). Riksgränsen blef Pruth till denna flods inlopp i Donau och följde derifrån Donaus strand till mynningen i Svarta hafvet. Genom detta nya område egde Ryssland nu fullständigt hela norra sidan af Svarta hafvet och hade inträngt på den vestra. — När freden i Bukarest afslutades hade Ryssland några år förut afslutat kriget med *Sverige* och genom freden i *Fredrikshamn* (1809) förvärfvat *hela Finland och den del af Norrbotten och Torne Lappmark, som ligger öster om Muonio elf och Torne elf nedanför dessa elfvars förening.* — Några år senare förvärfvades från *Persien* åtskilliga länder vid Kaukasus orh Kaspiska hafvet, som af Persien erkändes såsom ryska besittningar genom fredsslutet vid *floden Seiwa i provinsen Gulistan* år 1813 [2]). — Redan förut hade Rysslands välde i andra delar af *Kaukasusländerna* vunnit betydlig förstärkning. Tvänne furstar i dessa länder, hade på Katharina II:s tid gifvit sig under Ryssland [3]) och herraväldet blef under Alexander I ytterligare stadgadt. — De Napoleoniska krigen slutade på ett för Ryssland mycket fördelaktigt sätt då genom Wienerkongressaktens beslut största delen af hertigdömet Warschau d. v. s. preussiska Polen väl icke införlifvades i Ryssland såsom provins, men dock förenades med Ryssland såsom en egen stat i personalunion under namnet *konungariket Polen.* Härigenom blef Rysslands magt öfver de fordna polska länderna betydligt utvidgad

1) Fredsfördraget i Bukarest har GHILLANY; *T. II. p, 270* och i sammandrag hos DE MARTENS et DE CUSSY; *T. II. p. 393.*

2) Fredsfördraget hos DE MARTENS et DE CUSSY, T. II. p. 397.

3) HERRMANN, l. c. T. VI. p, 73—74.

(1815). — Och dessutom hade Ryssland genom freden i Tilsit (1807) förvärfvat i dessa länder provinsen Bialystok (Bjelostok).

f) Under kejsar *Nikolai (1825—1855)* förde Ryssland ett krig med Persien och ett annat med Turkiet. I kriget med Persien erhölls genom *freden i Turkmanschai (1828)* de länder i Kaukasien, som kallas ryska Armenien. — I kriget med *Turkiet* och freden i Adrianopel (1829) utvidgade Ryssland icke sina besittningar i Europa, men i Asien erhöllos några orter. — Kort derförut hade Rysslands ställning vid Donau blifvit förstärkt genom fördraget i Ackerman (1826) och dessförinnan genom protokollet i Constantinopel år 1817, då Ryssland erhöll besittning af öarne i Donaus mynning och således beherrskade utloppet af den stora floden, som genomflyter Tyskland, Österrike, Ungern [1]).

g) Under kejsar *Alexander II*, som tillträdde regeringen år 1855 har Ryssland *förvandlat konungariket Polen från egen stat till rysk provins.* Sådan blef nämligen följden af det sista, misslyckade polska uproret 1863, men Polen fortfor dock ännu att åtminstone bära titeln af konungarike till dess år 1874 det särskildta ståthållareskapet öfver Polen uphäfdes och landet kallas nu mera *"Weichselprovinsernas generalguvernement"* [2]). — I Asien åter har Ryssland utvidgat sig med flera betydliga landvinningar. En sådan är det s. k. *Amurlandet*, ett stort område långt bort i östra Asien vid floden Amur och Stilla hafvet. Landet erhölls genom fördrag med China (fördraget i Aighoun 1858). Och i Central — Asien utbreder sig det ryska väldet oafbrutet såsom har skett genom *fördrag med Buchara* år 1868, då Ryssland erhöll provinsen Seriafschan, och *fördrag med Kiva* år 1873, då Ryssland förvärfvade landet öster om floden Amu-Darja [3]).

---

1) Fördragen i Turkmanschai, Adrianopel och Ackerman läsas hos DE MARTENS et DE CUSSY, T. IV. p. 144, 221 och p. 33.

2) BEHM und WAGNER, h. III. p. 85 SCHULTHESS, Europ. Gesch. Kol. 1874, p. 491.

3) Fördraget i Aighoun läses hos SAMWER; T. IV. I. p. 1. fördraget med Kiva dersammastädes, T. VII. p. 97 och med Buchara i utdrag hos SCHULTHESS 1868 p. 475.

Men deremot har Ryssland afträdt genom försäljning till Förenta Staterna *det land, som Ryssland egde i Norra Amerika* [1]). Afträdelsen gjordes år 1867. Slutligen har Ryssland genom Pariserfreden 1856 förlorat sitt *välde öfver Donaumynningen*. Ett landområde afträddes och Pruth med Donau är icke längre riksgräns. Och på samma gång blef på denna sida af ryska riket äfven en annan inskränkning Ryssland ålagd genom Pariserfreden nämligen att Svarta hafvet blef ett neutralt haf. Ryssland egde icke att hålla någon krigsflotta på Svarta hafvet ehuru Ryssland eger en stor del af kusterna [2]). Denna inskränkning är dock nu upphäfd genom nytt fördrag år 1871 [3]).

B) Det inre statsskickets historia i Ryssland, särdeles den utveckling, hvari detta statskick just i våra dagar befinner sig, erbjuder ämnen af mycket stort interesse, men kan knappt blifva föremål för ett arbete, hvars ändamål endast är att tjena såsom inledning till sådana studier, som skulle omfatta hvarje land särskildt eller något bland dem. Den stora skilnaden mellan Rysslands samhällsutveckling och vestra Europas må anmärkas. Medeltidens feodalsystem fans icke i Ryssland och ej heller den utveckling till representativ statsförfattning, som flerestädes i Europa var på väg fastän densamma merändels blef afbruten. Det autokratiska regeringssättet har varit Rysslands genom alla tider och den mägtiga rörelsen i motsatt riktning, som franska revolutionen från och med år 1789 upväckte, har lemnat Ryssland nästan orördt. Men om man förestälde sig Ryssland såsom blott det despotiska barbariets näste beginge man ett stort misstag. Den ryska kulturhistorien talar om en utveckling från barbari till bildning och det ryska samhällskicket likaledes om en rörelse från träldom till frihet. Denna rörelse har i synnerhet i nyaste tid framträdt på ett mycket mägtigt sätt i de stora »reformer» inom staten, hvil-

---

1) ofv. T. I. p. 328.

2) Pariserfredsfördraget läses hos DE MARTENS et DE CUSSY, *T. VII p. 497* och hos SAMWER: *T. II. p. 770* samt GHILLANY: T. III. p. 18. o. f.

3) Hit hörande urkunder läsas en mängd i *Das Staatsarchiv:* T. XX. № 4222 o. f. — Sjelfva det nya fördraget läses bland bilagorna hos SCHULTHESS: l. c. årg. 1871 p. 473.

ka kejsar Alexander II är sysselsatt att genomföra. Men att framställa deras innehåll och betydelse tillhör ett studium, som intränger i Rysslands alla förhållanden och fordrar att utföras såsom ett eget verk. I en allmän inledning till det europeiska statsystemets statskunskap stadnar framställningen vid sjelfva den statsform hvarunder Ryssland uppträder i Europa och denna är visserligen den autokratisk-monarkiska. Men derjämte framstår en annan bestämmande egenskap, nämligen att ryska riket utgör till en viss grad ett statsförbund mellan två länder, man ville säga tre, men det tredje är försvunnet — Polen. Det, som återstår, är *Finland.*

Den ryska magtens sätt att behandla sina eröfrade länder har nämligen varit ett annat i afseende på Finland än i de öfriga. Det vanliga sättet har varit att de nya besittningarne blifvit införlifvade med den ryska staten, de hafva blifvit ryska guvernementer, och på de nationella och lokala egenheter, som förefunnits, har den ryska regeringen fästat större eller mindre afseende allt efter hvad omständigheterna föranledde och ändamålsenligt syntes. På detta sätt behandlades äfven de polska länder, som genom Polens delning tillföllo Ryssland, hvaremot ett annat förfarande iakttogs i afseende på det konungarike Polen, som uprättades år 1815 på grund af Wienerkongressaktens bestämmelser, då denna del af det gamla Polen bestämdt erkändes såsom en egen stat. Derigenom upkom en federativ förening mellan Ryssland och Polen, men som icke bar sig i längden.

Huru denna förening blef af Polackarne söndersliten genom uproret 1830 är ofvanföre korteligen framställdt [1]). Stridens utgång medförde att föreningen blef med våldets medel åter knuten, men vilkoren bestämdes annorlunda, ensidigt af Ryssland enligt den grundsatsen att segraren förfogar öfver den öfvervunne. Efter det sista försöket af Polackarne att rycka sitt land löst från den ryska statskroppen har denna grundsats blifvit ytterligare tillämpad i samma riktning som följdes efter år 1830 att förvandla det med Ryssland förenade konungariket Polen till en i sjelfva Ryss-

---

1) Jfr. ofv. I. p. 211 o. f.

land införlifvad provins. Något statsförbund mellan dessa båda länder finnes nu mera icke. Talar man om Rysslands förhållande till Polen såsom innehållande en federativ förbindelse, så är detta förhållande nu mera blott ett faktum i historien, men ingår icke såsom bestämmande drag i ryska rikets nuvarande statsform.

Helt annat är förhållandet med Finland. Den ryska magtens sätt att behandla detta land har varit ett helt annat. Landet eröfrades, men förvandlades icke till en rysk provins. Ryske kejsaren, som var Alexander I, medgaf åt Finland full frihet att behålla det inre samhällskick Finland förut hade. Finlands sjelfständighet är större än att densamma kan betraktas såsom endast innefattande vissa provinsiella egenheter. Betraktar man således Finland såsom en med Ryssland förenad stat, så är likväl denna ställning, om man så får säga, »en starkt åtdragen realunion». Utseendet är visserligen ett helt annat, ty Finlands hela statsförfattning är så aldeles olik Rysslands, att det synes såsom skulle här intet annat vara, som förbinder länderna, än att samme person är bägges monark. Men ländernas olikhet i omfång och magt föranleder att det ena landet blifver fullkomligt beroende af det andra, Finland af Ryssland. Finland kan icke göra sig gällande såsom politisk magt mot Ryssland.

Att i ländernas samhällskick finnes en stor olikhet visar sig bäst deruti, att det, som just utmärker den ryska monarkien, den autokratiska statsförfattningen, icke återfinnes i Finland. Detta land har en representativ författning, visserligen ej på det sätt utbildad som i de flesta europeiska länder, men der finnas dock *landständer med beslutande magt rörande lagstiftning och beskattning.* Härigenom utgör Finland ett mycket i ögonen fallande undantag från ryska rikets öfriga länder eller landsdelar.

Den statsrättsliga ställning Finland sålunda intager är bestämd genom kejsar Alexander I:s försäkran, gifven på landtdagen i Borgå 1809 och af kejsar Nikolai och Alexander II förnyad. Härigenom stadfästades Finlands lagar och grundlagar, de som gällde vid slutet af den svenska tiden, *1734 års Lag* med gällande författningar samt *1772 års*

Regeringsform med *1789 års Förenings- och Säkerhetsakt*, hvartill nu har kommit *Landtdagsordningen af d. 15 april 1869*, genom hvilken Finlands representativa statskick har erhållit en ny utveckling.

C) *Ryska rikets beståndsdelar i storlek och folkmängd.*

Storlek:

1.	Europeiska Ryssland .	88,487 : 343	
	Polen	2,312 : 201	
2.	Finland	6,783 : 808	
	Ryssland i Europa		97,583 : 352
	Azowska sjön		668 : 731
3.	Kaukasusländerna . . .	8,129 : 697	
4.	Sibirien	227,014 : 579	
5.	Central-Asien	60,075 : 883	
	Ryssland i Asien		295,220 : 159 [1])
	Kaspiska hafvet		7,980 : 298
	Hela Ryska riket i qv.-mil		401,452 : 540

Räknar man samtliga verldsdelarnes omkrets till 2,448,769 geogr. qv.-m. [2]) befinnes att ryska riket närmar sig till $^1/_6$ af hela jordklotets landrymd. Räknar man åter Europas storlek till 179,884 geogr. qv.-m. är ryska riket mer än dubbelt större och utgör ej långt från hälften af Asiens storlek (813,730).

Folkmängden förhåller sig på följande sätt:

1.	Europeiska Ryssland . . .	65,704,559
	Polen	6,026,421
2.	Finland	1,832,138

1) De siffror, som finnas uptagna här ofvan p. 46 för Rysslands i Europa och Asien storlek samt i följd deraf totalsumman derstädes hafva genom misstag inkommit i stället för dem, hvilka här nämnas. Se *Förordet*. För den här nedan följande beräkningen af de ryska länderna se Behm und Wagner, h. III, p. 87, 89, 95 o. f. Här anförda totalsummor äro grundade på sammanräkning af de särskildta guvernementernas och provinsernas arealsummor, hvilka icke aldeles sammanalla med de hos B. und W. såsom totalsummor upgifna siffrorna. — Skilnaden mellan Europa och Asien är räknad efter den administrativa indelningen, hvilken icke aldeles sammanträffar med den vanligen antagna geografiska gränsen mellan verldsdelarne. Enligt den sammanräkning, som här är gjord, blifver totalsumman för europeiska Ryssland icke aldeles den samma som upgifves p. 2, enligt Behm und Wagner h. III, p. VII.

2) Behm und Wagner, h. III, p. VII.

	Ryssland i Europa		73,563,118
3.	Kaukasusländerna	4,893.332	
4.	Sibirien	3,428,867	
5.	Central-Asien	3,800,628	
	Ryssland i Asien		12,122,827
		Hela ryska riket	85,685,945

Folkmängdräkningen utfaller helt olika mot räkningen öfver ländernas storlek. Räknar man hela menniskoslägtet i rundt tal till 1,396,842,000 personer, kommer blott något öfver $^1/_{17}$ på de ryska länderna, hvilka dock utgöra nära $^1/_6$ af hela omkretsen. Och medan ryska riket är mera än dubbelt större än Europa utgör folkmängden blott något mera än $^1/_4$ af Europas. Olikheten är också mycket stor mellan de båda hufvuddelarne, det europeiska och asiatiska Ryssland. Den asiatiska delen utgör nära $^3/_4$ af hela rikets omkrets, men innehåller icke fullt $^1/_7$ af hela folkmängden. Och inom hvardera verldsdelens ryska länder är skilnaden mycket stor i olika hufvuddelar af den ryska landmassan såsom visar sig i följande beräkning af den relativa folkmängden.

1.	Europeiska Ryssland	på geogr.	qv.-mil	743
2.	Polen	»	»	2,606
3.	Finland	»	»	270
4.	Kaukasiska länderna	»	»	602
5.	Sibirien	»	»	13
6.	Central-Asien	»	»	63

Ingen hufvuddel af ryska riket upstiger till någon rätt stark befolkningsiffra, men Polen står mycket högre än någon som helst af de öfriga. Finland står betydligt lägre än Kaukasien, men de öfriga asiatiska länderna sänka sig under all jämförelse och i synnerhet i Sibirien är befolkningen ytterligt gles.

Dessa förhållanden, som gälla de stora hufvuddelarne, äro icke till hinder, att ju folkmängden kan vara betydligt tätare inom vissa mindre landsdelar. Sibiriens ofantliga omkrets innesluter stora ödemarker, obebodda och obeboeliga, hvilka genom sin andel i arealsiffran bidraga till att göra den relativa folkmängdsiffran för hela landet så liten som hon är medan folkmängden inom vissa landsdelar är betydligt större.

Det samma gäller i sin mån om de öfriga länderna äfven i Europa der vissa delar af det egentliga Ryssland äro ganska väl befolkade medan åter i synnerhet det stora guvernementet Arkhangel, som uptager öfver 15,000 qv.-m., är ytterligt folktomt.

1. *Europeiska Ryssland oberäknadt Polen* består af 50 guvernementer med följande ordning efter *storlek:*

1.	Arkhangel . . .	15,592 : 356	26.	Tschernigow . .	951 : 662
2.	Wologda	7,313 : 911	27.	Nischni Nowgorod	931 : 162
3.	Perm	6,032 : 315	28.	Kijew	926 : 034
4.	Astrakhan . . .	4,076 : 635	29.	Poltawa	906 : 152
5.	Orenburg . . .	3,475 : 370	30.	Ssimbirsk . . .	898 : 857
6.	Donska Kosackernes land .	2,912 : 158	31.	Wladimir . . .	887 : 272
7.	Ssamara	2,831 : 539	32.	Mohilew	872 : 561
8.	Wjatka	2,780 : 577	33.	Livland	854 : 098
9.	Olonetz	2,701 : 654	34.	Orel	848 : 591
10.	Nowgorod . . .	2,221 : 770	35.	Kursk	843 : 676
11.	Ufa	2,212 : 227	36.	Witebsk	820 : 270
12.	Minsk	1,659 : 145	37.	Pskow	802 : 866
13.	Kostroma . . .	1,538 : 152	38.	Wilna	771 : 974
14.	Ssaratow	1,534 : 465	39.	Rjasan	764 : 550
15.	Wolhynien . . .	1,304 : 666	40.	Podolien	763 : 085
16.	Cherson	1,294 : 561	41.	Kowno	738 : 081
17.	Jekaterinoslaw .	1,229 : 880	42.	Pensa	705 : 368
18.	Tambow	1,208 : 071	43.	Grodno	703 : 906
19.	Woronesch . . .	1,196 : 557	44.	Bessarabien . .	660 : 716
20.	Twer	1,186 : 457	45.	Jaroslaw	646 : 763
21.	Kasan	1,157 : 126	46.	Moskwa	604 : 806
22.	Taurien (Krim)	1,154 : 193	47.	Tula	562 : 362
23.	Smolensk . . .	1,017 : 770	48.	Kaluga	561 : 592
24.	Charkow	989 : 666	49.	Kurland	495 : 542
25.	S:t Petersburg .	976 : 463	50.	Estland	367 : 713
					88,487 : 343

De ryska guvernementen utgöra, såsom af siffrorna visa sig, mycket stora områden. Det största af dem, guvernementet Arkhangel (15,592) är betydligt större än hela den svensk-norska monarkien, men detta guvernement i Ryssland är också ett undantagsland, det består af de nordligast belägna, mycket ödsliga länderna ned mot Hvita hafvet och Ishafvet, dit höra Rysslands Lappmarksländer med öarne Nowaja-Semlja, Waigatz m. fl. i Ishafvet. Guvernementet utbreder sig i öster och vester från gränsen mot Ural och

Sibirien till gränsen mot Finland och Norge. — Skilnaden i storlek mellan Arkhangel och det näst följande guvernementet Wologda (7,313) är mycket stor, Arkhangel är mer än dubbelt större, men Wologda hinner dock till en storlek, som öfverstiger hvardera af länderna Italien, Stor-Britannien och Turkiet i Europa utom lydländerna. Äfven det tredje guvernementet, Perm (6,032), är större än de Brittiska länderna och Italien. Det fjerde, som är guvernementet Astrakhan (4,076), svarar ungefär mot halfva Sverige. Detta guvernement upnår väl icke i storlek någon bland de större staterna i Europa, men är likväl mer än dubbelt större än t. ex. kon.-riket Portugal, för att icke räkna sådana länder som Grekland, Schweiz, Danmark, Nederländerna, Belgien, hvilkas storlek icke uppnår 1,000 qv.-m. medan i Ryssland finnas 23 guvernement, som öfverstiga denna siffran och bland hela antalet finnas endast två, nämligen Kurland (495) och Estland (367), som äro mindre än kon.-riket Belgien. Med svenska mått och indelningar finnes ej mycken anledning till jämförelse utom med Sveriges rike, som verkligen är något större än det andra i ordningen bland guvernementen, Wologda. Elfva guvernement finnas, som äro större än det största länet i Sverige, Norrbotten; tjugutvå äro större än Westerbotten och tjuguåtta äro större än Jämtlands län. Sådana stora administrativa områden, som i Sverige endast förekomma i det glest befolkade Norrland och Lappmarkerna, äro således i Ryssland mycket vanliga. Det minsta guvernementet, Estland, är större än Gefleborgs län samt öfverträffas bland de svenska länen endast af de norrländska samt Kopparbergs län.

Jämför man de ryska guvernementerna sins emellan visar sig skilnaden mycket stor mellan ytterligheterna, Arkhangel (15,592) och Estland (367). I allmänhet har indelningen i mycket stora områden sin motsvarighet i en tunnsådd befolkning, men låter sig dock knappt förklaras endast ur detta förhållande. Det visar sig nämligen af folkmängdtabellerna att dessa guvernementer äro så vidsträckta att oaktadt landet är mera svagt än starkt befolkadt antalet invånare dock stiger till ganska betydliga summor.

Samlar man de ryska guvernementerna under vissa grupper efter deras olika storlek visar sig att der finnas

guvernementer	med	öfver	15,000	qv.-mil	1
»	»	»	7,000	»	1
»	»	»	6,000	»	1
»	»	»	4,000	»	1
»	»	»	3,000	»	1
»	»	»	2,000	»	6
»	»	»	1,000	»	12
»	»	»	900	»	6
»	»	»	800	»	8
»	»	»	700	»	6
»	»	»	600	»	3
»	»	»	500	»	2
»	»	»	400	»	1
»	»	»	300	»	1
					50

Tjugutre guvernementer d. ä. nära halfva antalet får beräknas i tusental qv.-mil.

Men när talet handlar om ett så stort land som Ryssland, blifver öfversigten icke klar med mindre än att man samlar landsdelarne i hufvudgrupper äfven efter en annan indelningsgrund, nämligen den geografiska belägenheten. En sådan fördelning har sin goda grund redan i landets utsträckning genom olika klimatzoner och en mängd latitudgrader och skilnaden mellan hufvuddelarne har äfven en viss motsvarighet i historiska förhållanden. Begynner man denna indelning norr ifrån så träffas först de stora länderna innanför ishafvet och Hvita hafvet, Lappmarksländerna och Samojedernes s. k. tundror, till en stor del ödemarker och derinnanför skogsmarken. Här flyta floderna Dwina, Petschora och Onega. Utanför i hafvet ligga öarne Waigatz och Nowaja Semblja, från kusten utskjuta halföarne Kola och Kanin, landet utbreder sig från gränsen af Finland och norska Finnmarken i vester till Ural i öster samt söderut inåt medlersta Ryssland. Hela denna landsdel, som kallas *Norra Ryssland*, är ett fullkomligt nordiskt land, här låg det i Skandinaviens fornminnen beryktade landet Biarmaland och sidoländer i Europa äro Finland samt norra Sverige. Man kan knappt utsträcka benämningen Norra Ryssland längre söder ut än till 60° latitud. — Söder ut från

dessa nordliga länder vidtager den hufvuddel, som man någon gång hörer benämnas *Stora Ryssland*, och som utgör det egentliga Muskowiterlandet. Under detta namn omfattas då medlersta delen af Ryssland, det gamla hufvudlandet från hvilket den ryska magten har utbredt sig åt sidoländerna. Här, i hjertat af landet, ligger den gamla hufvudstaden Moskwa ungefär på södra Sveriges bredd, men denna hufvuddel sträcker sig vida längre söderut än Sveriges breddgrader. Inom det område, som hit kan räknas, träffar man skogshöjden eller berget Waldai, som bildar vattenskilnaden mellan Östersjöns och Kaspiska hafvets samt äfven Svarta hafvets flodområde med floderna Dünas, Dnieperns och Wolgas källor och äfven floden Don begynner i Stor-Ryssland sin bana. — Öster om denna hufvuddel ligga de guvernementer, som kunna benämnas *Östra Ryssland* och sträcka sig till Ural och Asiens gräns, ja till och med in i Asien, ty den administrativa indelningen följer icke noga den geografiska gränsen, guvernementerna Perm, Orenburg och Ufa innehålla betydliga landstycken öster om Ural, hvilka, om berget skall vara gräns mellan verldsdelarne, måste räknas till Asien. I denna del af Ryssland lågo de gamla tatariska rikena, Kasan och Astrakhan, här flyter Wolga och landet begränsas i söder af Kaspiska hafvet omkring 45° lat. medan guvernementen Perm och Wjatka sträcka sig i norr ända till 60°. Östra Ryssland följer södra Sverige och mellersta Europa på deras breddgrader. Guvernementet Astrakhan ligger på södra Tysklands, Frankrikes och norra Italiens latituder. — I bredd med dessa de sydligare delarne af östra Ryssland utbreder sig den hufvuddel, som brukar kallas *Södra Ryssland* och består af länderna innanför Svarta hafvet omkring floderna Don, Dnieper, Bug och Dniestr, hvilken sist nämda flod från de österrikiska länderna flyter in i Ryssland. Stora delar af detta södra Ryssland består af eröfrade länder från Turkiet. Belägenheten och landets natur är allt annat än nordisk, södra Ryssland ligger snarare under södra Europas latituder än under nordens och gränsar till de turkiska länderna nämligen Rumenien. I Svarta hafvet framskjuter halfön Krim, som med sin officiella benämning kallas gu-

vernementet Taurien. — Innanför södra Ryssland ligger det s. k. *Lilla Ryssland* med det i Carl XII:s historia ryktbara landet *Ukrain* omkring Dnieprfloden. — Vester ut från Lilla Ryssland åter uptages en stor landrymd af det gamla Litthauen och i allmänhet de polska provinser, som Ryssland med sig införlifvade genom Polens delningar. Dessa landsdelar utgöra hufvudstyckena af den landsdel, som man stundom hörer kallas *Hvita Ryssland*, ehuru denna benämning efter sin historiska betydelse lärer egentligen blott angå en del af landet. Här genom *Vestra Ryssland* flyter Dünafloden fram, men uppnår icke hafvet inom denna landsdel. Vestra Ryssland är nämligen ett kontinentalt land, som genom det öfriga polska landet, det s. k. kon.-riket Polen, samt guvernementerna Kurland och Liffland stänges från Östersjön så att blott en liten spets af guv. Kowno upnår hafvet. — Kustländerna deremot utgöras af de s. k. *Östersjöprovinserna*, som genom sina historiska förhållanden utgöra en egen hufvuddel af ryska riket, ej mycket stor, men märkvärdig genom sin belägenhet emedan på besittningen af dessa provinser beror Rysslands egenskap af en magt på Östersjön. En särskild märkvärdighet har denna landsdel också derigenom erhållit att rikets hufvudstad är dit förlagd. Provinserna äro de från Sverige eröfrade länderna Estland och Liffland samt det gamla ryska landet Ingermanland, som likaledes en tid var svenskt, Gustaf II Adolfs eröfring, som förlorades af Carl XII. Och till Östersjöprovinserna hörer äfven Kurland. Inom dessa provinser myndar Dünafloden och Ladogasjön utsänder Newa till Finska viken. Vid Newa är Petersburg bygd.

Europeiska Rysslands fördelning på dessa hufvuddelar är följande: [1])

1. *Östra Ryssland:*		Ufa	2,212 : 227
Perm	6,032 : 315	Ssaratow	1,534 : 465
Astrakhan	4,076 : 635	Kasan	1,157 : 126
Orenburg	3,475 : 370	Ssimbirsk	898 : 857
Ssamara	2,831 : 539	Pensa	705 : 368
Wjatka	2,780 : 577		25,704 : 479

1) Indelningen finnes hos SCHNITZLER: L'empire des Tsars, T. I, p. 37 not. med den skilnad att Schnitzler uptager äfven landsdelarne Stavropol och Tschernomorien, men utelemnar aldeles guvernementet Ufa.

2. *Norra Ryssland:*

Arkhangel	15,592 : 356
Wologda	7,313 : 911
Olonetz	2,701 : 654
	25,607 : 921

3. *Stora Ryssland:*

Nowgorod	2,221 : 770
Kostroma	1,538 : 152
Tambow	1,208 : 071
Woronesch	1,196 : 557
Twer	1,186 : 457
Smolensk	1,017 : 770
Nischnij-Nowgorod	931 : 162
Wladimir	887 : 272
Orel	848 : 591
Kursk	843 : 676
Pskow	802 : 866
Rjasan	764 : 550
Jaroslawl	646 : 763
Moskwa	604 : 806
Tula	562 : 362
Kaluga	561 : 592
	15,822 : 417

4. *Vestra Ryssland:*

Minsk	1,659 : 145
Wolhynien	1,304 : 666
Mohilew	872 : 561
Witebsk	820 : 270
Wilna	771 : 974
Podolien	763 : 085
Kowno	738 : 081
Grodno	703 : 906
	7,633 : 688

5. *Södra Ryssland:*

Donske Kosackernes land	2,912 : 158
Cherson	1,294 : 561
Jekaterinoslaw	1,229 : 880
Taurien (Krim)	1,154 : 193
Bessarabien	660 : 716
	7,251 : 508

6. *Lilla Ryssland:*

Charkow	989 : 666
Tschernigow	951 : 662
Kijew	926 : 034
Poltava	906 : 152
	3,773 : 514

7. *Östersjöprovinserna:*

S:t Petersburg	976 : 463
Livland	854 : 098
Kurland	495 : 542
Estland	367 : 713
	2,693 : 816

Således:

Östra Ryssland, tio guvernementer	25,704 : 479
Norra Ryssland, tre »	25,607 : 921
Stor-Ryssland, sexton »	15,822 : 417
Vestra Ryssland, åtta »	7,633 : 688
Södra Ryssland, fem »	7,251 : 508
Lilla Ryssland, fyra »	3,773 : 514
Östersjöprovinserna, fyra »	2,693 : 816
	88,487 : 343

Europeiska Rysslands femtio guvernementer innehålla följande *folkmängder* enligt uppgift för år 1870:

1. Wjatka	2,406,024
2. Perm	2,198,666
3. Kijew	2,175,132
4. Woronesch	2,152,696
5. Tambow	2,150,971
6. Poltava	2,102,614
7. Kursk	1,954,807
8. Podolien	1,933,188
9. Ssamara	1,837,081
10. Moskwa	1,772,624

11. Ssaratow	1,751,268	31. Smolensk	1,140,015
12. Kasan	1,704,624	32. Donske Kosackernes land . . .	1,086,264
13. Wolhynien . . .	1,704,018	33. Bessarabien . . .	1,078,932
14. Charkow	1,698,015	34. Nowgorod	1,011,445
15. Tschernigow . .	1,659,600	35. Grodno	1,008,521
16. Orel	1,596,881	36. Wologda	1,003,039
17. Cherson	1,596,809	37. Wilna	1,001,909
18. Twer	1,528,881	38. Livland	1,000,876
19. Rjasan	1,477,433	39. Jaroslawl	1,000,748
20. Ufa	1,364,925	40. Kaluga	996,252
21. Jekaterinoslaw .	1,352,300	41. Mohilew	947,625
22. S:t Petersburg .	1,325,471	42. Orenburg	900,547
23. Nischnij-Nowgorod	1,271,564	43. Witebsk	888,727
24. Wladimir	1,259,923	44. Pskow	775,701
25. Ssimbirsk	1,205,881	45. Taurien (Krim)	704,997
26. Minsk	1,182,230	46. Kurland	619,154
27. Kostroma	1,176,097	47. Astrakhan	601,514
28. Pensa	1,173,186	48. Estland	323,961
29. Tula	1,167,878	49. Olonetz	296,392
30. Kowno	1,156,041	50. Arkhangel	281,112
			65,704,559

Ställer man nu befolkningens siffror vid sidan af siffrorna för guvernementernas arealer visa sig, oaktadt folkmängdens relativa antal öfver hufvud, ganska stora folkmängder samlade inom de flesta guvernementerna. Sammanfattar man nämligen guvernementerna med gruppering efter folkmängderna visar sig att der finnas

guvernementer	med	öfver	2,000,000	inv.	6
»	»	»	1,000,000	»	33
»	»	»	500,000	»	8
»	»	»	200,000	»	3
					50

Det vanliga förhållandet är således att guvernementet innehåller öfver 1,000,000. Nära $^4/_5$ af guvernementernas antal öfverstiger 1,000,000 och bland de öfriga finnas blott tre, som icke uphinna siffran 500,000. Ett bland dessa, nämligen Estland, är jämförligt med det folkrikaste länet i Sverige, Malmöhus län. Bland den öfriga mängden åter finnas flere, som äro jämförliga med de mindre folkrika staterna i Europa; Ryssland har tio guvernementer med större folkmängd än konungariket Norge och åtta med större

folkmängd än Danmark. Betraktar man åter de ryska guvernementen i jämförelse med hvarandra finnes samma förhållande som i Sverige och väl flerestädes, att de största landrymderna ingalunda äro de folkrikaste. Det oformligt stora guv. Arkhangel är det minsta i folkmängd, det mycket stora guv. Perm har visserligen en ganska stor folkmängd (2,198,666), men dock ingalunda talrik i förhållande till landets storlek (6,032 qv.-m.); Wologda, som är ännu större än Perm, har visserligen en folkmängd litet större än 1,000,000, men utspridd på ett område af mer än 7,000 qv.-m. Folkmängden hinner icke till $^{1}/_{4}$ af Sveriges folk, men landet svarar mot $^{7}/_{8}$ af Sveriges storlek. Arkhangel, som är större än Sveriges och Norges förenade riken, har en folkmängd jämförlig med det andra i ordningen bland de svenska länen, Elfsborgs län. Folkmängden i en stor del af Ryssland är således ytterligt tunnsådd, men de stora folkmängderna i en mängd jämförelsevis mindre guvernementer utmärka att i vissa andra landsdelar den relativa folkmängdsiffran måste stiga betydligt högre. I alla händelser när man ser de stora arealsiffrorna och det i allmänhet ganska stora antalet invånare, oafsedt förhållandet mellan folkmängdens storlek och landets, framställa sig dessa guvernementer icke egentligen såsom landskap eller, för att bruka den svenska benämningen, län, men snarare såsom större landsdelar. Deras styresmän påminna icke om svenska landshöfdingar, men snarare om satraperne i österlandets stora monarkier.

Samlar man folkmängderna i hvar och en af de stora hufvuddelarne, som här ofvan upgåfvos, upkommer följande ordning:

1. *Stor-Ryssland:*		Wladimir	1,259,923
Worowesch	2,152,696	Kostroma	1,176,097
Tambow	2,150,971	Tula	1,167,878
Kursk	1,954,807	Smolensk	1,140,015
Moskwa	1,772,624	Nowgorod	1,011,445
Orel	1,596,881	Jaroslawl	1,000,748
Twer	1,528,881	Kaluga	996,252
Rjasan	1,477,433	Pskow	775,701
Nischnij-Nowgorod .	1,271,564		22,433,916

2. *Östra Ryssland:*

Wjatka	2,406,024
Perm	2,198,666
Ssamara	1,837,081
Ssaratow	1,751,268
Kasan	1,704,624
Ufa	1,364,925
Ssimbirsk	1,205,881
Pensa	1,173,186
Orenburg	900,547
Astrachan	601,514
	15,143,716

3. *Vestra Ryssland:*

Podolien	1,933,188
Wolhynien	1,704,018
Minsk	1,182,230
Kowno	1,156,041
Grodno	1,008,521
Wilna	1,001,909
Mohilew	947,625
Witebsk	888,727
	9,822,259

4. *Lill-Ryssland:*

Kijew	2,175,132
Poltawa	2,102,614
Charkow	1,698,015
Tschernigow	1,659,600
	7,635,361

5. *Södra Ryssland:*

Cherson	1,596,809
Jekaterinoslaw . . .	1,352,300
Donska Kosackernes land	1,086,264
Bessarabien	1,078,932
Taurien	704,997
	5,819,302

6. *Östersjöprovinserna:*

S:t Petersburg . . .	1,325,471
Livland	1,000,876
Kurland	619,154
Estland	323,961
	3,269,462

7. *Norra Ryssland:*

Wologda	1,003,039
Olonetz	296,392
Arkhangel	281,112
	1,580,543

Således:

Stor-Ryssland	22,433,916
Östra Ryssland	15,143,716
Vestra Ryssland	9,822,259
Lill-Ryssland	7,635,361
Södra Ryssland	5,819,302
Östersjöprovinserna	3,269,462
Norra Ryssland	1,580,543
	65,704,559

Sammanställer man dessa folkmängdsiffror med ofvan anförda arealsiffror visar sig genast en mycket ojämn fördelning af folkmängden, då hela norra Ryssland på öfver 25,000 qv.-mil räknar blott öfver halfannan million invånare, medan östra Ryssland på en ej mycket större areal upgår till öfver 15,000,000. Och om man räknar de särskildta guvernementen i hela riket äro ytterligheterna sådana som

guv- Moskwa = 2,931 och guv. Arkhangel = 18 på qv.-milen, Låter man för öfrigt räkningen inskränkas till de stora hufvuddelarne visar sig följande ordning:

Lill-Ryssland	2,023
Stor-Ryssland	1,418
Vestra Ryssland	1,287
Östersjöprovinserna	1,214
Södra Ryssland	803
Östra Ryssland	589
Norra Ryssland	62

Den bäst befolkade landsdelen är således Lill-Ryssland och dernäst Stor-Ryssland, muskovitismens hufvudland. För öfrigt är folkmängden betydligt tätare i vestra Ryssland än i det östra landet, som närmar sig till Ural. Men svagast är folkmängden i norra Ryssland och sänker sig der till en siffra, som påminner om de svenska Lappmarksländerna. Guvernementet Arkhangel med 18 på qv.-m. har mycket glesare folkmängd än Norrbottens län i Sverige. Det bäst befolkade guvernementet, som är guv. Moskwa, stiger något högre än Göteborgs län, som är det andra i ordningen bland de svenska länen.

2. *Polen* d. ä. det land, som har kallats i nyare tid konungariket Polen, kan med afseende på historiska förhållanden betraktas såsom en egen hufvuddel af ryska riket. Denna landsdel, som nu mera kallas »Weichselprovinsernas generalguvernement», består i sin ordning af tio smärre guvernementer, som alla till samman ej äro större än flere bland guvernementen i det egentliga Ryssland, men väl mindre än de största bland dem. Men befolkningen är relativt mera talrik än i någon af de ryska hufvuddelarne. Förhållandet i Polen är följande:

storlek, geogr. qv.-m.	folkmängd	folkm. på qv.-milen
2,312 : 201	6,026,421	2,606

3. *Finland* har qvar sin gamla svenska indelning i län, fastän med något förändrade områden. De finska länen äro således icke aldeles de samma, som funnos under den svenska tiden. De nuvarande länen äro följande:

a) *Uleåborgs* län omfattar hela norra Finland med Lappmarkerna ända bort till Enare träsk (sjön Enare) och Tana elf, der Finland gränsar till norska Finmarken. I en

del af Uleåborgs län äro Torne och Muonio elfvar riksgräns mot Sverige, på motsatt sida har Uleåborg till sidoland guvernementet Arkhangel.

b) *Wiborgs* län utgör sydöstra Finland i de gamla landskapen Karelen och Savolax med sjögräns i den inre delen af Finska viken och vid sjön Ladoga, för öfrigt med landgräns mot guvernementen S:t Petersburg och Olonetz.

c) *Kuopio* län ligger i Östra Finland norr om Wiborgs län vid sidan af guv. Olonetz.

d) *Wasa* län, beläget vid Botniska viken söder om Uleåborgs län hörer till de gamla provinserna Österbotten och Tavastland.

e) *Åbo* och *Björneborgs* län ligger söder om Wasa län vid Botniska viken och omfattar äfven Åland med skärgården i Ålands haf samt kustlandet vid ingången från Östersjön till Finska viken. Landet hörer till de gamla provinserna Satakunta och Nyland samt den landsdel, som brukade kallas »egentliga Finland».

f) *S:t Michels* län har en central belägenhet i det inre Finland innanför Wiborgs och Kuopio län.

g) *Tavastehus* län är likaledes beläget i det inre landet, men vester om S:t Michels län, mellan detta län och det område, som tillhör Åbo och Björneborgs län. De båda länen, S:t Michel och Tavastehus, höra hufvudsakligen till de gamla landskapen Savolax och Tavastland.

h) *Nylands* län hörer till provinsen Nyland och är kustland vid Finska viken mellan Åbo och Björneborgs samt Wiborgs län.

Storlek: [1])

Uleåborgs län	3,008 : 213
Wiborgs län	781 : 919
Kuopio län	776 : 031
Wasa län	756 : 269
Åbo och Björneborgs län . .	438 : 968
S:t Michels län	414 : 808
Tavastehus län	391 : 995
Nylands län	215 : 605
	6,783 : 808

1) Sammanräkning af detaljsiffrorna hos BEHM und WAGNER, heft. III, p. 92. En annan beräkning af arealerna finnes hos IGNATIUS, Statistisk handbok för Finland, p. 212.

Dessa finska län kunna med allt skäl jämföras med de svenska aldenstund hela förvaltningens organisation är hufvudsakligen den samma som i Sverige. Storleken påminner om de större bland de svenska länen, Nylands län, som är det minsta i Finland, är något större än Kalmar län i Sverige, men hinner ej till storleken af Elfsborgs län. Men Wasa, Kuopio och Wiborgs län äro större än Kopparbergs län i Sverige, men mindre än Jämtlands län samt Westerbotten och Norrbotten, Uleåborgs län har en oformlig storlek och jämförlig med de större bland europeiska Rysslands guvernementer. Tänker man sig hela Finland såsom en rysk landsdel skulle detta land intaga tredje rummet efter guv. Wologda, men framför guv. Perm.

Folkmängd (1872):

Wasa län	310,937
Åbo och Björneborgs län	306,331
Wiborgs län	276,884
Kuopio län	226,130
Tavastehus län	193,477
Uleåborgs län	185,890
Nylands län	173,141
S. Michels län	159,348
	1,832,138

Folkmängderna, jämförda med landsdelarnes storlek, utmärka en mycket gles befolkning. Summorna låta sig förliknas vid motsvarande ibland de svenska länen, som äro mindre i omkrets än de finska. Intet bland länen i Finland stiger till sådan folkmängd som Malmöhus län i Sverige ehuru det minsta bland de finska länen, Nyland, är mera än dubbelt större än det nyss nämda svenska länet. Förhållandet visar sig bestämdare genom beräkning af folkmängdens förhållande till arealen som har sitt uttryck i följande siffror:

Invånare på geogr. qv.-mil:

Nyland	803
Åbo och Björneborg	698
Tavastehus	494
Wasa	411
S:t Michel	384
Wiborg	354
Kuopio	292
Uleåborg	62
Hela Finland	270

Folkmängdens fördelning är således mycket ojämn, skilnaden ofantligt stor mellan Nyland (803) och Uleåborgs län (62), men äfven den bäst befolkade delen af Finland hinner på långt när icke till likhet med de bäst befolkade länen i Sverige; Norrland samt Kopparbergs och Gefleborgs län äro de enda län i Sverige, som hafva svagare relativ folkmängd än det bäst befolkade länet i Finland. Jämför man åter Uleåborgs län med de nordligaste delarne af Sverige, har det finska länet större relativ befolkning än Norrbotten, men mindre än Westerbotten. Ställer man åter den relativa folkmängdsiffran för Uleåborgs län i bredd med sidolandet Arkhangel i Ryssland (18) visar sig en mycket stor öfvervigt på den finska sidan. Så ödsligt som Rysslands Ishafsländer är det nordligaste Finland öfver hufvud icke, men om Finland jämföres med andra ryska landsdelar än de nordligaste kommer Finland ej högt. Bland de stora hufvuddelarne af europeiska Ryssland är norra Ryssland den enda, som har svagare relativ folkmängd än Finland öfver hufvud, då nämligen den allmänna siffran för Finland utgör 270 på qv.-m.

Låter man slutligen betraktelsen öfvergå från det europeiska Ryssland till det *asiatiska*, delar sig den stora landmassan uti Asien på tre hufvuddelar, Kaukasusländerna, Sibirien och Central-Asien. Dervid är dock att märka att gränsen mellan de administrativa indelningarne icke aldeles sammanfaller med den gränseskilnad, som vanligen antages såsom geografisk gräns mellan verldsdelarne.

1. *Kaukasusländerna* eller *Kaukasien* utgör en aldeles egen beståndsdel af ryska riket, visserligen angränsande till det europeiska Ryssland, men dock derifrån skildt genom naturliga gränser och administrativ indelning medan samma land icke heller utgör något gemensamt land med Sibirien. Men då nu dessa Kaukasusländer bestå af två geografiska hufvuddelar *Ciskaukasien* och *Transkaukasien* d. ä. landet på denna och landet på andra sidan af Kaukasus, så i fall man antager Kaukasusberget såsom gräns mellan verldsdelarne, kommer ett stycke europeiskt land tillsamman med det asiatiska under gemensam benämning, Kaukasien. Detta beror derpå att ryska regeringen har förenat den europeiska

delen af Kaukasusländerna, Ciskaukasien, under gemensam öfverstyrelse med det asiatiska Kaukasuslandet, Transkaukasien. Ungefär hälften af landet ligger på hvardera sidan om bergsryggen och hela Kaukasien utgör ett land något större än Sveriges rike. Då nu Kaukasusberget sträcker sig från haf till haf, från Svarta hafvet till det Kaspiska, består Kaukasiens land af sjelfva bergsryggen med dess afsänkning på ömse sidor, landet utgör ett bredt näs eller mellanland mellan de båda hafven med kustland på bägge sidor. Angränsande land i norr är sydöstra Ryssland, Donske Kosackernes land och guv. Astrakhan. Den södra gränsen åter skiljer den asiatiska delen från Turkiets och Persiens länder. Genom Ciskaukasien flyta floderna Kuban och Terek i motsatta riktningar, *Kuban* till Svarta hafvet, *Terek* till det Kaspiska; Transkaukasien i öster vattnas af floden *Kur*, som med sin biflod *Aras (Araxes)*[1]) myndar i Kaspiska hafvet. Aras är under en stor del af sitt lopp gränsflod mot Persien. På gränsen af trenne riken, Ryssland, Turkiet och Persien reser sig berget Ararat.

Beståndsdelarne af dessa Kaukasiska länder äro i Ciskaukasien guvernementet Stavropol samt tvänne andra områden, som benämnas efter floderna Kuban och Terek. *Stavropol* utgör nordöstra delen af Ciskaukasien vid Kaspiska hafvet. — *Kuban* är den vestra delen vid Svarta hafvet och Azowska sjön samt skiljes från halfön Krim genom det smala sundet vid orterna Kertsch och Jenikale. — *Terek* åter är sydöstra delen af Ciskaukasien vid Kaspiska hafvet. — Transkaukasien åter delas i flera guvernementer och andra områden, som icke benämnas med namnet guvernement. Vid Kaspiska hafvet ligga *Daghestan* och *Baku*, det sistnämda omkring Kur och Aras under deras nedra lopp och med gräns mot Persien. Innanför Daghestan ligger det lilla

1) I det engelska verket A dictionary of Greek and Roman Geography by various writers, edited by WILLIAM SMITH, T. I, p. 188 säges angående den klassiska fornålderns benämning Araxes, att detta namn synes blifvit gifvet åt flera floder, men äfven åt denna.

området *Sakatal* och ännu längre in i mellersta delen af Transkaukasien träffas guvernementet *Tiflis* omkring floden Kur under dess öfra lopp, med staden Tiflis, som fordom var hufvudstad i konungariket Georgien. Södra delen af Transkaukasien upptages af guvernementet *Jelissavetpol* mellan Tiflis i vester och *Baku* på östra sidan, samt med vidsträckt utbredning söder ut på båda sidorna af floden Kur och ända till riksgränsen mot Persien vid floden Aras. Men vester om Jelissavetpol ligger guvernementet *Erivan* (Ryska Armenien) med gräns mot både Persien och Turkiet vid berget Ararat. — Nordvestra delen af Transkaukasien utgöres af guvernementet *Kutaiss* samt området *Ssuchum* och det s. k. Tschernomoriska landet eller *Tschernomoriske Kosackernes* land, dessa trenne länder belägna vid Svarta hafvet.

Storlek:

Ciskaukasien:	Kuban	1,748 : 293	
	Stavropol	1,252 : 765	
	Terek	1,094 : 443	4,095 : 501
Transkaukasien:	Jelissavetpol	805 : 119	
	Tiflis	734 : 415	
	Baku	712 : 670	
	Daghestan	541 : 924	
	Erivan	501 : 800	
	Kutaiss	376 : 062	
	Ssuchum	156 : 708	
	Tschemomorien	129 : 305	
	Sakatal	76 : 193	4,034 : 196 [1]
	Hela Kaukasien i geogr. qv.-m.		8,129 : 697

Folkmängd: [2]

Kuban	672,224	
Terek	485,237	
Stavropol	437,118	
Ciskaukasien		1,594,579

1) Hos Behm und Wagner, Erg. H. 41, p. 95 står för Ciskaukasien decimalen 500, men sammanräkningen gifver 501. Siffran för guv. Tiflis upgifves till 734 : 414, men sammanräkningen af land- och vattenarealen gifver 734 : 415. Slutsumman, då decimalen för Ciskaukasien är 501, blifver 697, ej såsom hos Behm und Wagner står 696.

2) Behm und Wagner, heft. III, p. 96.

Tiflis	606,584
Kutaiss	605,691
Jellissavetpol	529,412
Baku	513,560
Erivan	452,001
Daghestan	448,299
Ssuchum	70,701
Sakatal	56,802
TschernomoriskeKos.	15,703
Transkaukasien	3,298,753
Hela Kaukasien	4,893,332

Relativ folkmängd, på geogr. qv.-mil:

Ciskaukasien	389
Transkaukasien	818
Kaukasusländerna öfver hufvud . . .	602

Kaukasien är således i allmänhet svagare befolkadt än europeiska Ryssland, men har något större relativ folkmängd än Sverige och äfven större i absolut summa. Jämförd med de europeiska hufvuddelarne står Kaukasien i absolut folkmängdsumma något högre än Östersjöprovinserna. Den svaga folkmängdsumman gäller företrädesvis Ciskaukasien och hvad Transkaukasien beträffar skulle det, om räkningen utfördes öfver de särskildta provinserna, visa sig att landet Kutaiss vid Svarta hafvet är något mera befolkadt än den motsatta delen af Kaukasien, som gränsar till Kaspiska hafvet.

2. *Sibirien* skulle nu vara det gemensama namnet för hela norra Asien från Ural till Behringsundet och Stilla hafvet, men äfven här, likasom i Kaukasien, sammanträffar den administrativa indelningen icke noga med skilnaden mellan verldsdelarne. Stycken af landet öster om Ural äro förenade med det europeiska landet vester om berget i guvernementen Perm, Orenburg och Ufa. Men dessa landstycken[2]) utgöra dock blott en liten del af den ofantliga rymd, som innefattas under namnet Sibirien från trakten af

2) Dessa stycken öster om Ural utgöra i guv. Perm = 2,320 : 425, Orenburg = 1,860 : 020, Ufa = 14, geogr. qv.-mil = 4,194 : 445. Behm und Wagner, h. III, p. 91, not.

Ural till Stilla hafvet, från Ishafvet till mellersta Asien på bredden af Japan och de breddgrader, som beteckna mellersta Europa. Sibiriens omkrets har ouphörligen ökats från den tid då Ryssarne inkommo i landet, nya landrymder hafva blifvit tagna i besittning, nu senast landet omkring floden Amur i östra Asien. Namnet Sibirien omfattar efter den nuvarande indelningen ett antal åtta stora landsdelar. Den glesa folkmängden föranleder att landet måste sammanfattas i mycket stora hufvuddelar, dessa sibiriska landsdelar äro, de flesta bland dem, mycket större än de största stater i Europa; ingen bland dem är mindre än Sveriges rike. Dessa Sibiriens landsdelar äro följande.

Närmast Ural ligger guvernementet *Tobolsk* vid Ishafvet och der ofvanför omkring floden Ob med dess biflod Irtisch, hvilken i sin ordning uptager floden Tobol. Öster om södra delen af guv. Tobolsk ligger guv. *Tomsk* med en kontinental belägenhet. Detta land sträcker sig icke ned till hafvet men utbreder sig omkring floden Ob på öfra delen af dess bana. Guv. *Jenisseisk* deremot är kustland vid Ishafvet öster om norra delen af guv. Tobolsk och omfattar en stor del af mellersta Sibirien omkring den stora floden Jenissei. Sydost om Jenisseisk ligger det land, som kallas guv. *Irkutsk* omkring Jenisseis biflod Angara och intill stranden af den stora sjön Baikal. Men på andra sidan af denna sjö utbreder sig åter en stor landrymd, som utgör ett eget förvaltningsområde, *Transbaikalien*, i granskapet af de kinesiska länderna och floden Amurs öfra lopp. Norr om Transbaikalien och Irkutsk är nordöstra Sibirien uptaget af det ofantligt stora område, som kallas provinsen *Jakutsk*. Detta land genomflytes af den stora Lenafloden och innehåller Ishafvets kust ända bort i den aflägsnaste östern. Men ända fram till Stilla hafvet sträcker sig Jakutsk icke. Der finnes ännu plats för tvänne landsdelar, det *Sibiriska kustlandet* samt *Amurlandet*. Till kustlandet hörer då äfven halfön *Kamtschatka*, mellan denna halfö och det öfriga kustlandet inskjuter den fjärd af Stilla hafvet, som kallas Ochotska sjön. Sydligare ligger Amurlandet omkring den stora floden Amur, som här myndar i Stilla hafvet. Och der utan-

för är det ryska landet blott genom en hafsfjärd af måttlig bredd afskildt från öarne, som utgöra riket Japan.

Sibiriens hufvuddelar:

Storlek:		*Folkmängd:*	
Jakutsk	71,358 : 248	Tobolsk	1,086,848
Jenisseisk	46.699 : 827	Tomsk	838,756
Kustlandet	34,426 : 982	Transbaikalien	430,780
Tobolsk	25,021 : 847	Irkutsk	378,244
Tomsk	15,476 : 330	Jenisseisk	372,862
Irkutsk	14,542 : 794	Jakutsk	231,977
Transbaikalien . . .	11,325 : 158	Kustlandet	45,000
Amurlandet	8,163 : 393	Amurlandet	44,400
	227,014 : 579		3,428,867

Om Sibiriens hufvuddelar äro utom all jämförelse med provinser i något land i afseende på områdenas storlek, äro de också ojämförliga, ehuru på motsatt sätt, i afseende på invånarnes relativa antal. Detta förhåller sig nämligen så, att guvernementet Tomsk, som är det bäst befolkade, har blott 54 på qv.-milen och Jakutsk har 3 samt kustlandet öfver hufvud hinner ej till 2 personer på qv.-milen.

3. *Central-Asien.* Förteckningen öfver Rysslands asiatiska länder vore mycket ofullständig om den stadnade vid Sibirien. Den ryska magten utsträcker sig mycket långt i mellersta Asien och består i denna verldstrakt af två stora hufvuddelar, den ena kan sammanfattas under benämningen *Kirgisersteppcrna och landet till de stora sjöarne Aral och Balkasch*, den andra utgör generalguvernementet *Turkestan*. Hvardera hufvuddelen vore tillräcklig att innesluta inom sin omkrets icke blott en men flere till samman af de större staterna i Europa.

Kirgisersteppcr, så benämnda efter barbarfolket, som der lefver och dväljes, utgöra fortsättningar af samma landbildning, de s. k. stepperna, som utmärker vissa delar af södra Ryssland i Europa, i allmänhet ett lågland och åtminstone i dessa asiatiska delar särdeles egnadt för boskapsskötsel och nomadlif[1]). Detta steppland utbreder sig öster

1) Om de europeiska stepperna jfr anmärkningarne hos TEGOBORSKI: Etudes sur les forces productives de la Russie, T. I. p. 33 o. f. och

ut från floden Ural, som bildar gräns mot guv. Orenburg i europeiska Ryssland, och upfyller rummet norr och öster om Kaspiska hafvet fram till sjön Aral och på andra sidan om denna sjö ända till sjön Balkasch samt ännu längre till floden Irtisch på öfra delen af dess flodbana. Omgifningen är i söder Turkestans länder, i sydost de s. k. chinesiska lydländerna samt i norr och nordost de sibiriska guvernementerna Tobolsk och Tomsk. Landet är deladt i fem administrativa afdelningar, *Uralsk* som ligger närmast Europa, öster om floden Ural och norr om Kaspiska hafvet, *Turgai* öster om Uralsk omkring sjön Aral på dess norra sida, *Akmolinsk* som ligger ännu längre in i Asien mellan sjön Balkasch i söder och Sibirien i norr, *Ssemipalatinsk*, som utgör det längst österut belägna landet omkring floden Irtisch öster om sjön Balkasch; slutligen tillkommer en femte landsdel, det s. k. *Transkaspiska området* öster om Kaspiska hafvet; hvar och en af dessa om man vill kalla dem provinser äro jämförliga i storlek med de större bland Europas stater. — Generalguvernementet *Turkestan* utgöres till en stor del af länder, dem Ryssland förvärfvat i den nyaste tiden på 1860-talet och ännu senare. Hit hörer det år 1871 eröfrade landet *Kuldscha* och likaledes den del af chanatet Khiva, som Ryssland intog 1873. Förhållandet lärer varit att Kuldscha hade lydt under China, men det chinesiska väldet var störtadt af en tatarisk sultan, hvilken upträdde fiendtligt mot Ryssland och ådrog sig ett krig, som slutade med landets eröfring (1871). Kriget med Khiva åter ledde till ett fredsfördrag (1873), hvarigenom den del af detta land, som ligger öster om floden Amu Darja, afträddes till Ryssland och den öfriga delen blef i sjelfva verket ett lydland under Ryssland. Khanen af Khiva måste nämligen erkänna sig vara ryske kejsarens »tjenare» och förbinda sig att icke inlåta sig i något statsfördrag med sine grannar, de öfrige Khanerne i Central-Asien samt icke företaga några krigs-

---

om stepperna i allmänhet SCHNITZLER: L'empire des Tsars. T. I. p. 130 o. f. och om Kirgisersteppema BRAUER und PLATH: Handbuch der Geographie und Statistik von Asien, p. 1008 och p. 1022.

rörelser utan ryska styrelsens vetskap och samtycke [1]). Hela ryska Turkestan utsträcker sig från nordöstra hörnet af sjön Aral och omfattar genom afträdelserna från Khiva äfven hela östra kusten af denna sjö samt gränsar i öster till chinesiska länder. Söderut ligga de turkestanska staterna Bokhara och Kokhand, norr ut åter Ssemipalatinsk och Kirgisersteppperna. Den ryska landsträckan är delad i fem afdelningar, bland hvilka finnas tvenne, som i storlek upstiga till öfver 7,000 qv.-m., svarande mot $^7/_8$ af Sveriges land. Dessa fem landsdelar äro följande:

1. *Sir Darja*, belägen omkring floden af samma namn den fordna Jaxartes, nordost om sjön Aral. — 2. *Amu Darja* likaledes med namn af floden, som der flyter till Aral, den fordna floden Oxus, innefattar det land, som afträddes år 1873 från Khiva. — 3. *Sarefschan eller Seriafschan* är namnet på södra delen af Turkestan och landet innesluter den gamla, historiskt märkvärdiga staden Samarkand, som i den klassiska forntiden var känd under namnet Maracanda och var hufvudstad i riket Sogdiana, samt i en senare tid den store eröfraren Timurs (Tamerlans) residens. — 4. Längst öster ut på gränsen af de chinesiska länderna ligger landet *Kuldscha* och 5. det *Ssemirjetschenskiska* landet.

Storlek:

1. Kirgisersteppen och landet till Aral och Balkasch:		
Akmolinsk	9,903 : 939	
Turgai	9,510 : 144	
Ssemipalatinsk	8,856 : 660	
Uralsk	6,654 : 256	
Transkaspiska landet	5,939 : 908	40,864 : 907
2. Turkestan:		
Sir Darja	7,807 : 992	
Ssemirjetschenskiska landet	7,304 : 421	
Amu Darja	1,880 : 307	
Kuldscha	1,293 : 3	
Sarefschan	924 : 956	19,210 : 976
Ryska Central-Asien		60,075 : 883

1) Behm und Wagner, l. c. Häft II. p. 34 och H. III. p. 93 samt Schulthess: Europ. Geschichtskaleder årg. 1873 p. 438, hvarest på båda ställena fredsfördraget läses i sammandrag. Om Kuldscha jfr Behm und Wagner: Heft. I. p. 34. Fördraget med Khiva hos Samwer, Recueil general de traités, T. VII. p. 97.

Folkmängd:

1. Kirgisersteppen och länderna till Aral och Balkasch:

Ssemipalatinsk	510,163	
Akmolinsk	381,900	
Uralsk	346,715	
Turgai	289,930	
Transkaspiska landet	275,000	1,803,708

2. Turkestan:

Sir Darja	848,489	
Ssemirjetschenskiska landet	543,094	
Sarefschan	271,000	
Amu Darja	220,000	
Kuldscha	114,337	1,996,920
Ryska Central-Asien		3,800,628

Relativ folkmängd.

Kirgisersteppen och länderna till Aral och Balkasch		44
Turkestan		104
Central-Asien öfver hufvud	pr qv.-mil	63

Samtliga dessa central-asiatiska länder äro således mycket svagt befolkade, men Turkestan har dock betydligt tätare folkmängd än de öfriga länderna.

Städer och landsbygd. — Ryssland är i allmänhet icke de stora städernas land. Tabellen öfver stadsbefolkningens antal i Europas länder lemnar ett bland de lägre nummer åt Ryssland, år 1863 uptogo de ryska städerna i den europeiska delen af riket på sin höjd 10 procent af folkmängden[1]), oberäknadt Polen och Finland, hvilka länder, åtminstone Finland, visst icke skulle öka procenttalet. Med en stadsbefolkning af 10 procent står europeiska Ryssland långt under medeltalet för Europa, hvilket beräknas till 26 : 6 proc. och Ryssland stod enligt denna räkning år 1863 till och med lägre än Sverige år 1870, då de svenska städernas folkmängd utgjorde 12 : 95 proc. Detta förhållande, landtlifvets stora öfvervigt, har naturligtvis sin grund i Ryss-

1) Hellstenius: Studier i jämförande befolkningstatistik, p. 43.

lands samhällsförhållanden sedan äldre tider. Ryssland i forntiden var icke de stora städernas land på sådant sätt som t. ex. Italien och det industriella lifvets utveckling i nyare tider har icke varit i Ryssland af sådan art och beskaffenhet, som kunnat föranleda en sådan oerhörd städernas tillväxt, som t. ex. i England. Detta hindrar icke att dock i Ryssland finnas åtskilliga ganska stora städer ehuru ej så många som i vissa andra länder i förhållande till hela folkmängden. Förhållandet framställer sig i följande öfversigt:

1. *Europeiska Ryssland med Polen och Finland:*

städer med öfver 100,000 invånare: [1])

S:t Petersburg (1869)	667,963	Odessa (1873)	162,814
Moskwa (1871)	611,970	Kischenew	103,043
Warschau	251,584	Riga	102,043
			6

städer med öfver 50.000 invånare:

Ssaratow	93,218	Nikolajew (i guv. Cherson)	67,972
Charkow (1873)	87,000	Tula	58,150
Wilna	79,265	Berditschew	52,786
Kasan	78,602		
Kiew	70,591		8

städer med öfver 40,000 invånare:

Astrachan	47,839	Orel	43,575
Cherson	45,926	Woronesch	41,592
Kronstadt	45,155	Nischej Novgorod	40,742
			6

städer med öfver 30,000 invånare:

Rostow vid Don	39,129	Ssamara	34,494
Mohilew	38,922	Lodz	34,328
Shitomir	37,640	Orenburg	33,431
Jaroslaw	37,275	Helsingforss [2])	32,113
Minsk	36,277	Jelisabetgrad	31,968
Kaluga	36,080	Poltava	31,852
Kowno	34,612	Jelez	30,182
			14

---

1) Siffrorna för städer med öfver 100,000 och öfver 50,000 återfinnes i BEHM und WAGNERS verk, II. II. p. 86 och för de öfriga städerna hos samme författare, H. I. p. 76 o. f.

2) Enligt IGNATIUS, Statistik handbok för Finland, p. 223.

städer med öfver 20,000 invånare:

Twer	29,896	Bendery	24,443
Dünaburg.	29,613	Kostroma	23,453
Akkerman. . . . . , . .	29,609	Mitau	23,100
Witebsk	28,944	Ssmolensk	22,977
Kursk	28,921	Perm	22,712
Tambow	28,617	Jekaterinoslav	22,548
Novo Tscherkask. . . .	27,918	Brest-Litowsk	22,493
Reval	27,325	Kamenetz-Podolsk . . .	22,490
Woljsk	26,853	Plozk	21,823
Taganrog	25,027	Chotin	20,917
Grodno	24,789	Lublin	20,789
Bobrujsk	24,681	Dorpat	20,780
Koslow	24,616	Njeschin	20,516
Ssimbirsk	24,607	Krementschug med Krju-	
Ssergijewsk	24,527	kow	20,251
Jekaterinburg	24,508	Ufa	20,166
			31

städer med 20,000 — öfver 100,000 invånare 65

Fördelningen mellan landets hufvuddelar är följande:

guvern.:	1. *Stor Ryssland:*		
Moskwa:	Moskwa	611,970	
	Ssergijewsk	24,527	636,497
Orel:	Orel	43,575	
	Jelez	30,182	73,757
Tula:	Tula		58,150
Tambow:	Tambow	28,617	
	Koslow	24,616	53,233
Woronesch:	Woronesch		41,592
Nischnij-Nowgorod:	Nischnij-Nowgorod . . , ...		40,742
Jaroslaw:	Jaroslaw		37,275
Kaluga:	Kaluga		36,080
Twer:	Twer		29,896
Kursk:	Kursk		28,921
Kostroma:	Kostroma		23,453
Ssmolensk:	Ssmolensk		22,977
			1,082,573
guvern.:	2. *Östersjöprovinserna:*		
S:t Petersburg:	S:t Petersburg	667,963	
	Kronstadt	45,155	713,118

Lifland:	Riga	102,043	
	Dorpat	20,780	122,823
Estland:	Reval		27,325
Kurland:	Mitau		23,100
			886,366
guvern.:	3. *Södra Ryssland:*		
Cherson:	Odessa	162,814	
	Nikolajew	67,972	
	Cherson	45,926	
	Jelisabetgrad	31,968	308,680
Bessarabien:	Kischenew	103,043	
	Akkerman	29,609	
	Bendery	24,443	
	Chotin	20,917	178,012
Jekaterinoslaw:	Rostow vid Don	39,129	
	Taganrog	25,027	
	Jekaterinoslaw	22,548	86,704
Donske Kosackernes land:	Nowo Tscherkask		27,918
			601,314
guvern.:	4. *Östra Ryssland:*		
Ssaratow:	Ssaratow	93,218	
	Woljsk	26,853	120,071
Kasan:	Kasan		78,602
Astrakhan:	Astrakhan		47,839
Perm:	Jekaterinburg	24,508	
	Perm	22,712	47,220
Ssamara:	Ssamara		34,494
Orenburg:	Orenburg		33,431
Ssimbirsk:	Ssimbirsk		24,607
Ufa:	Ufa		20,166
			406,430
guvern.:	5. *Westra Ryssland:*		
Wilna:	Wilna		79,265
Minsk:	Minsk	36,277	
	Bobrujsk	24,681	60,958
Witebsk:	Dünaburg	29,613	
	Witebsk	28,944	58,557
Grodno:	Grodno	24,789	
	Brest Litowsk	22,493	47,282

Mohilew:	Mohilew		38,922
Wolhynien:	Shitomir		37,640
Kowno;	Kowno		34,612
Podolien:	Kamenetz-Podolsk		22,490
			379,726

6. *f. d. konungariket Polen:*

Warschau	251,584
Lodz	34,328
Plozk	21,823
Lublin	20,789
	328,524

guvern.:	7. *Lill-Ryssland:*		
Kiew:	Kiew	70,591	
	Berditschew	52,786	123,377
Charkow:	Charkow		87,000
Poltawa:	Poltawa	31,852	
	Krementschug med Krjukow	20,251	52,103
Tschernigow:	Njeschin		20,516
			282,996

8. *Finland:* Nylands län:

Helsingforss	32,113

Hela folkmängden i de 65 städerna med öfver 20,000 inv. gör summan 4,000,042, d. ä. 5 : 44 proc. af hela folkmängden.

I hela norra Ryssland d. ä. guv. Arkhangelsk, Olonetz, Wologda finnes ingen stad, som upnår siffran 20,000 inv. och i de öfriga landsdelarne finnas flera guvernementer, som icke innehålla någon så stor stad. Dessa guvernementer äro i stor-Ryssland guv. Nowgorod, Pskow, Rjasan och Wladimir; i södra Ryssland guv. Taurien; i östra Ryssland guv. Pensa och Wjatka.

2. *Asiatiska Rysslands* städer kunna ej uthärda någon jämförelse i storlek med stadsbefolkningen i Europa; i länder med så gles befolkning som Sibiriens och Central-Asiens vore det en högst oväntad företeelse om de stora städerna skulle vara särdeles många. Verkliga förhållandet låter sig icke lätteligen uträknas med någon fullständighet så länge upgifter saknas angående de senast förvärfvade länderna, Kuld-

scha, Amu-Darja, Sarefschan. Men i dessa landsdelar finnes blott en ort, som kan förmodas innehålla en temligen betydlig folkmängd, nämligen staden Samarkand. Kaukasiens städer utmärka sig icke heller genom någon särdeles stor folkmängd. Men några finnas likväl så i det ena som det andra asiatiska landet, hvilka öfverstiga siffran 20,000 och ett par bland dem, Taschkend i Turkestan och Tiflis i Transkaukasien upstiga betydligt högre. Ordningen är följande:

1. *Kaukasien:*		Tomsk	24,431
Tiflis	60,937	Tobolsk	20,330
Jeissk	28,070	3. *Central-Asien:*	
Schemacha	25,609	Taschkent	80,000
Nucha	23,371	Omsk	26,722
Stawropol	20,927	Chodschent	20,000
2. *Sibirien:*			
Irkutsk	27,431		

---

3. **Frankrike,** om man betraktar detta land så väl i dess ställning till Europa som i dess inre statskick, med blicken fästad på den fortgående utvecklingen genom tidernas längd, är likasom det vore tvänne länder, Frankrike före och Frankrike efter den stora revolutionen. Det kan finnas en utveckling i staternas skick och folkens historia af sådan art att det ena tidehvarfvet likasom födes fram ur det andra i en oafbruten naturligt fortgående rörelse. Men andra länder och folk kunna finnas, hvilkas historia talar om så våldsamma afbrott i den jämna utvecklingens gång, så genomgripande sönderbrytningar af ett gammalt samhällskick att der blifver ett djupt svalg mellan gammalt och nytt. Ett exempel af förra slaget är England, ett af det senare är Frankrike.

Sammanhanget mellan Frankrike före och efter revolutionen, det gamla och det nya Frankrike, består deruti att ur det gamla, ur orsaker, som i det gamla Frankrike funnos, utbröt den förstörelse, som betecknar öfvergången till det nya, men så vidtomfattande, så grundlig och stark var denna förstörelse, att det nya Frankrike, som efteråt skulle komma

och har kommit, är så olikt det gamla att hela samhället är nästan att anse såsom nybygdt. Denna djupt gående och skarpt utpreglade *motsats mellan Frankrike före och efter revolutionen, som började år 1789*, är ett utmärkande drag hos det franska samhället.

Men kanske gör man orätt då man talar om ett Frankrike *efter* revolutionen, likasom denna revolution vore slutad. Frankrike har gifvit ett mycket stort exempel bland flera, som verldshistorien upvisar, att en rätt genomträngande samhällsomhvälfning, en sådan, som ej endast betecknas af en störtad konungs fall eller en nyskrifven grundlag, men som omkastar samhällets beståndsdelar och uprifver hela bygnaden, icke låter sig afslutas eller bygger sin nya samhällsbygnad färdig på åratal, men årtionden fordras och kanske ett sekel eller mera. England arbetade i femtio år med sin stora revolution (1641--1689) och den engelska revolutionen, ehuru väldig och stor, var likväl ej så djupgående som den franska. Det kan verkligen frågas om franska revolutionen ännu är slutad. Det är så i dessa stora samhällsrörelser, att de ej äro lika våldsamma allt igenom, der blifver en stiltje i rörelsen emellanåt, det synes för den ovana blicken såsom vore saken afgjord, låt åren gå så varder den villan nog skingrad. Napoleon trodde visst att revolutionen var slutad och detta hade han gjort. Af honom var ett nytt Frankrike skapadt såsom forntidens gudar ordnade chaos. Han fick besinna sitt misstag när han satt på S:t Helena. Och de som togo spiran, hvilken var fallen ur hans hand, de återvändande Bourbonerne och de, som följde deras fana, trodde visst också att allt var öfverståndet och om det gamla lifvet ej lät sig aldeles oförändradt återställas, var likväl det Frankrike, som nu fans (1814—15), en gång för alla regleradt och bestämdt. Men öfverraskningen blef så mycket större när julirevolutionen (1830) lärde anhängarena af det gamla Frankrike att saken icke var aldeles afgjord. Och om denna statshvälfning ej var för mera skarpsynta ögon oväntad, öfverraskades dock hela Europa af det budskap, som utgick år 1848, att Frankrike åter var republik. Trodde nu republikens idealister att verket var färdigt, kom deras tur och ordning mycket snart att få sin villa skingrad

när Napoleon III reste kejsarthronen. Men klen och bräcklig var grunden, på hvilken denna thron var bygd, och lika oviss är framtidens utsigt sedan samma thron har ramlat. Åttatio år hafva förflutit sedan Frankrike sönderslet sitt gamla statskick och ännu har Frankrike icke funnit något nytt, som har blifvit beståndande. Republik har Frankrike varit två gånger, men republiken har ej burit sig, den tredje republiken, den nuvarande, är ej säker för sig sjelf att icke han gör sig till monarki — på försök. Exemplen finnas dock för ögonen, tre störtade monarkier, den buonaparteska åren 1814 och 1815, den bourbonska år 1848 och den senare buonaparteska år 1870. Detta sista exempel, Napoleon III:s fall, är mycket lärorikt, det ställer i klaraste dager huru lös och svag all politisk ordning i Frankrike är. Kejsaren börjar ett krig, det händer honom att han förlorar ett par fältslag, han råkar sjelf i krigsfångenskap, genast är han afsatt, d. v. s. att så snart seger och lycka ej följer honom, blifver han förskjuten. Sådant händer icke i ett land der monarkien är en verklighet. Det hände icke i samma Frankrike, på den tid, då detta land var en verklig monarki, när kon. Frans I blef fången i slaget vid Pavia (1525), men den tidens franska folk höll sig fast vid sin konung i nöd lika väl som i lust. Så äfven andra folk. Ej blef Carl XII afsatt när han låg under hela fem års tid i Turkiet och var vid Pultava så grundligen slagen som någon det blifva kan. Icke afsatte Ryssarne sin kejsare derföre att han ej hade mägtat hindra Napoleon från att intaga Moskwa. Detta kom derutaf att monarkien hade rot och fäste i folktron, konungens, kejsarens oumbärlighet var en för hvarje Svensk, hvarje Rysse afgjord sak. Men så var det icke i vår tids Frankrike. Hade franska folket trott på Napoleon, skulle han ej blifvit öfvergifven. Ej hade han med odugligheten svaghet och ej med tyranniets missgerningar förverkat sin rätt. Men hans hastiga fall bevisar att hans herravälde saknade stödet af trohetens magt och icke var något annat än lycksökeriets, som ett klokt begagnande af gynsamma omständigheter hade fört till en lysande framgång, men som ej kunde bestå mot den första flägten af olyckans stormvind. En magt, som så helt

och hållet beror af lyckan, ett kejsarvälde, som ej kan ega bestånd så snart det icke längre omstrålas af ständigt förnyad framgång, men ouphörligt måste begagna den yttre, fåfängliga ärans skimmer såsom gödningsämne för nationalhögfärden och den ur sådan källa uppstigande populariteten en sådan magt är såsom en ärestod på ett underlag af lerfötter. En monarki duger icke för ett folk med politisk frihet så framt icke folket och monarken äro förenade med hvarandra genom trohetens band ej blott i lust men äfven i nöd.

Och sedan nu den napoleoniska monarkien för denna gången är förbi står Frankrike rådvillt och söker sig en annan statsform, men hafver ingen funnit, som vill visa sig rätt säker och fast. Der har ju talats om att återställa det gamla konungariket med den legitime pretendenten till monark, d. v. s. att Frankrike skulle vedersaka hela sin historia efter år 1789. Annan betydelse kan det ej hafva om Frankrike bjuder konungakronan åt grefven af Chambord. Ingen annan uptänklig orsak kan finnas, hvarföre denne mannen skulle koras till Frankrikes monark utom blott att han genom sin börd är den legitima bourbonska ättens hufvudman. Derföre vore det också en fullkomligt naturlig ordning, att med honom skulle följa den hvita fanan med liljorna, men tricoloren försvinna, segertecknen från republikens tid och Napoleon I:s på sin höjd förvaras bland fornsaker i ett museum såsom qvarlefvor från en »öfvervunnen ståndpunkt.» Detta är hvad grefven af Chambord säges hafva fordrat om han skulle göra sig besvär med Frankrike och han har från *sin* ståndpunkt fullkomligen rätt deri. Han bör fordra detta. Han visar dermed att han icke är en vanlig lycksökare, som kniper konungakronan på hvad sätt som helst hon må kunna åtkommas, men att han lefver för en grundsats.

Men obegripeligt må det kallas om Frankrike från *sin* ståndpunkt kan tänka på något sådant. Öfver hufvud, när man ser huru Frankrike famlar i mörkret efter en regering och en statsform, vill det förefalla såsom vore här en tom och tråkig anblick och bedröfveligt att se ett stort och bildningsrikt folkslag i en tröstlös belägenhet, men detta sätt

att åskåda det nuvarande Frankrike vore dock ett mycket ytligt och lättfärdigt sätt. Mera grundad är den åsigt, som tänker att här är en stor och mycket betydelsefull utveckling å bane — den demokratiska republikens födslovånda. Den våndan är långsam och svår. Hon begynte år 1789 och har ännu icke genomsträfvat sin pina. Men ditåt går det och verket är ganska långt framskridet sedan alla motsatta arbeten misslyckats. Frankrike har slitit ut sina kungliga dynastier och sin kejserliga desslikes, den äldre bourbonska, den bourbon-orleanska och den buonaparteska. De finnas i lifvet, den orleanska är till och med ganska talrik, men synes ej mer än de öfriga mägtig att upresa sin thron på stadig grundval. Ännu torde väl åtskilligt återstå innan republiken är fullvuxen. Ännu kan måhända en eller annan förnäm herre erhålla franska folkets tillåtelse att få kalla sig konung eller kejsare, helst om det lyckades honom att fästa en skimrande ära vid Frankrikes vapen, men knappt blifver han någonsin något annat än ett namn, som skyler republikens verklighet eller blifver han en diktator för tillfället, såsom Napoleon III var.

Och skulle så vara, att republiken är det mål, der Frankrike skall stadna, har vår tids Frankrike erhållit en mycket stor betydelse för framtidens Europa, då ett af verldsdelens största och mägtigaste folk bringar den *demokratiska republiken till bestånd* midt ibland Europas monarkier. Och detta exempel blifver så mycket mera märkeligt som nu snart sagdt öfverallt den gamla autokratiska statsformen redan är öfvergifven och den konstitutionella monarkien, som sjelf räknar slägtskap med republiken, har tagit platsen i besittning.

Det inflytande, hvilket har varit mycket stort, som Frankrike under alla tidehvarf har utsträckt öfver Europa, har under olika tider yttrat sig på mycket olika sätt. Frankrike har både i ondt och godt gifvit stora bidrag till Europas upfostran. Den högre kulturen under medeltiden var till en stor del fransysk och de märkvärdiga tilldragelser, som bära korstågens namn, voro med alla sina mägtiga följder företrädesvis af fransyskt ursprung. Den nya tidsålder, som ingick när medeltiden slutades, betecknas af

Frankrikes strid mot de habsburgska monarkiernas öfvermagt, en strid, som visserligen hade sin stora vigt för friheten i Europa. Den stora rörelse, som väcktes af Luthers reformation, berörde äfven Frankrike ganska mägtigt, väl blef denna rörelse inom Frankrike i det hela undertryckt, men i politiskt afseende var det en sak af mycket stor vigt att Frankrike, ehuru en magt med katholsk religion, dock åter igen blef, såsom detta land i begynnelsen hade varit, en banerförare för motståndet mot de habsburgska monarkierna i Spanien och Österrike, som voro katholicismens stormagter. Så länge detta motstånd var för Europas säkerhet och särskildt det protestantiska Europas behöfligt, följer man Frankrikes magtutveckling i Europa med verkligt bifall. Men andra tider skulle komma då Frankrike skulle visa sig behäftadt med ett fult lyte att *vilja spela öfversittare och herre öfver andra folk.* Tanken vänder sig till Ludvig XIV:s tidehvarf och till republikens samt Napoleon I:s ej utan en sidoblick på Napoleon III:s, hvilken ingalunda går fri för misstankar af sådan art. Man kan icke gerna betrakta Ludvig XIV annorlunda än såsom inkräktaren, mot hvilken Europa behöfde försvara sin frihet. Hans begär efter att beherska Spaniens hela monarki och hans s. k. reunioner, då han tog med ingen skilnad mellan rätt och orätt städer och landskap från Tyskland och lade dem till Frankrike, allt detta kan ej annorlunda anses än såsom streck af ett groft våld, besmyckadt med en illistig advokatur. Frankrikes nederlag under spanska successionskriget var Försynens dom öfver våldsverkaren. — Men visserligen utgick öfver Europa på samma gång den mycket värderika kulturutveckling, som har brukat benämnas »siecle de Louis XIV».

Sak samma under revolutionen och det första kejsardömet. Fräckare förakt för nationernas rätt, en mera omättlig rofgirighet, en mera förtryckande hersklystnad och en plumpare högfärd än hos de fleste bland Frankrikes härförare och republikens tjenare och kejsarens, såsom ock hos den store herskaren sjelf, har väl Europa aldrig sett. Den strid, som uppflammade ur det brinnande Moskwas lågor och slutade på slagfältet vid Waterloo (1815) var ett verkligt befrielsens verk för Europa.

Och för denna franska eröfringslystnad finnes icke samma skenbara ursäkt som för den ryska, att gerningarne skulle haft sin grund i stora, nationella intressen. Det kunde icke vara något nationelt intresse för Frankrike att andra folkslag och stater kastades huller om buller ur sin gamla ordning och in i andra former utan afseende på deras nationella intressen. Det var ingen nödvändighet för Frankrikes egen säkerhet att Frankrike skulle beherska Italien och Tyskland samt underkufva Spanien. Och om ej alla tecken bedraga har roflusten bibehållit sig in i den allra nyaste tiden. Napoleon III tog Savoyen och tänkte taga Luxemburg. Och hade segern och lyckan varit med Frankrike i det sista kriget lika mycket som nu olyckorna hvälfde sig öfver detta land, hade Fransmännen tagit Berlin likasom Tyskarne nu togo Paris, kan väl intet tvifvel finnas att venstra rhenstrandens förlust skulle blifvit det minsta offer, som skulle blifvit Tyskland ålagdt. Frankrike mistade vissa delar af Elsass och Lothringen, en ganska måttlig förlust efter sådana nederlag, som här voro lidna, armeerna slagna, monarken fången, hufvudstaden eröfrad. Frankrike, såsom segrande, skulle visst icke aktat orätt att taga från Tyskland lika mycket och mera.

Nu hafva dessa olyckor gifvit hersklystnaden en mägtig sporre i hämndebegäret. Frankrike är under dessa förhållanden en *farlig magt för Europas fred.*

Från en annan sida betraktadt visar sig det nya Frankrikes inflytande på Europa, Frankrikes efter 1789, helt annorlunda beskaffadt. Franska revolutionens synder må varit stora, dess dårskap ofantlig, men bakom dårskapen, under den samma låg en fond af everdlig sanning. Frihet, alles lika rätt och mensklighetens broderskap äro dock eviga tankar om de ock mangen gång på ett vensterhändt sätt tillämpas. Dessa s. k. 1789 års ideer äro en säd, som kan bära, om odlaren sköter dem rätt, de yppersta frukter.

En sida af Frankrikes betydelse är också den andel, som detta land har tagit på sin lott i den europeiska civilisationens utplantering öfver andra verldsdelar. Frankrike har velat vara *kolonialmagt.* Visserligen har förmågan icke visat sig motsvarande mot begäret, Frankrike har blifvit

aldeles öfverflygladt af England, i Indien, i Amerika, men Frankrike har dock en viss andel i magten på andra sidan om oceanerna.

Och mägtigt är Frankrike. Det har gifvit ett exempel, som ej bör förgätas. Det sista kriget måste varit i hög grad förödelsebringande och Frankrike ålades i fredslutet att betala 5000,000,000 till den segrande fienden. De äro betalda, men Frankrike har ej blifvit fattigt fördenskull. Ett folk med sådana rikedomskällor dukar icke under för några förlorade fältslag, en mägtig stämma i staternas rådslag kan icke åt den magten förnekas, det beror blott af Frankrike sjelf att bereda sig en stor, en rik, en lyckosam framtid.

A) Frankrikes upkomst såsom en enda sammanhängande stat tillhör medeltiden, hvilket tidehvarfs historia väsendtligen handlar just om huru monarkien bildades. Men ingalunda var Frankrikes magt samlad redan på den tid, då den franska konungalängden begynner. Det tillhör Frankrikes historia att närmare ådagalägga huru härmed förhöll sig och huru hela Frankrike samlades till ett helt. Men vissa allmänna drag måste anmärkas, som bestämma epokerna.

Först och främst sträcker sig Frankrikes förhistoria långt tillbaka till den grekisk-romerska fornåldern, då det land, som nu kallas Frankrike, kallades *Gallia Transalpina* och under detta namn var en romersk provins. Men hvarföre skulle fornforskningen stadna vid denna begynnelse? Detta Gallia var icke något obebodt land till dess det af Romarena intogs. De gamle Gallerne, af Celtisk blod och med den art af civilisation, som betecknades af Druidreligionen, egde, öfver hufvud sagdt, det land, som nu är Frankrike, men på Medelhafvets kust fans en grekisk koloni Massilia (Marseille), genom hvilken Frankrikes forntid förbinder sig med det gamla Greklands historia likasom genom Julius Cæsars härsmagt Gallien blef en provins af romerska riket. Men allt detta ligger i tiden framför den nuvarande franska statens historia. Ty ur de gamla Gallernes samhällen och ur den romerska provinsen har denna stat icke upväxt. Gallerne

blefvo Roms undersåtar och det romerska Gallien intogs af barbarerne. Ur romerska rikets förstöring leder Frankrike sitt uphof.

Men dessa de urgamlaste tiderna, den romerska och den ännu äldre tidsåldern, som man kunde kalla den rent galliska, äro likväl icke så aldeles förhistoriska, att ju ej äfven de hafva sin historia såsom en del af det romerska rikets. Gallien framlefde 400 år och något derutöfver såsom romersk provins och denna tid har för Frankrikes historia en stor betydelse i tvänne afseenden, dels för den inflytelse, som samhällsinrättningarne från den romerska tiden utöfvade på efterföljande, dels ock ur nationalitetens synpunkt ty de gamle Gallerne förgingos visst icke för Romarenas svärd och ej heller för barbarernes, som störtade Rom. Desse barbarer må utgjort en folkvandring, nytt folkslag inkom i landet, men af desse och de gamle invånarne bildades en folkblandning. De gamle Gallernes blod ingår i betydligt mått i det franska folkets härkomst. Men namnet gick förloradt, det nya folket, den nya staten tog sitt namn af barbarfolket, som blef den romerska provinsens eröfrare. Frankernes namn blef det allmänna och Frankernes rike hette den magt, som uppstod.

1. *Frankrike under medeltiden.* Franska folket är således visst icke af oblandad härkomst. Der finnes en celtisk beståndsdel, de gamle Gallerne, och en germanisk, Frankerne. Och om man räknar underafdelningar kunna flera nämnas, Burgunder, Westgötar, hvilka, likasom Frankerne, voro Germaner och delade väldet med Frankerne. Ur sammansmältningen af dessa beståndsdelar har det franska folket utgått och denna sammansmältning har blifvit mycket fullständig, så att den gallisk-celtiska och den germaniska beståndsdelen längesedan hafva uphört att kunna för betraktelsen åtskiljas, men franska folket utgör ett eget helt, ett ganska »homogent» folkslag. Rent germaniskt är detta folkslag icke, men der finnas germaniska beståndsdelar i härkomsten. Det franska folket räknas till de s. k. romaniska folken i Europa, d. v. s. de, hvilka härleda sin börd till en stor del från de folk, som funnos i landet under den romerska tiden. Räknar man de germaniska inflyttningarne får man för fullständighetens skull äfven taga i beräkning

det nybygge, som gjordes af vikingar från Norge och hvaraf Normandiet upstod. Men detta inflytande rörde blott en särskildt del af landet och blef ej så genomgripande som t. ex. vikingatågens i England.

Frågar man nu huru hela Frankrike blef en enda stat, ligger svaret i hela medeltidens historia. Det första tidehvarfvet, som man har plägat kalla efter konungarnes ätt det *Merovingiska*, talar om flere germaniska riken, som ömsom förenades och ömsom delades. Denna tid räcker från 400-talet till år 752, då throninkräktaren Pepin flyttade spiran till en annan dynasti, den *Carlovingiska*. Thronförändringen betecknar ett starkare intryck af det germaniska elementet och sonen af Pepin, den verldsberömde Carl d. store, bildade af Frankernes rike en stor germanisk magt, som ej blott omfattade hela Gallien, men sträckte sig ganska långt öfver andra länder, djupt in i Tyskland och var ej heller främmande för länderna bortom Pyreneerna (Spanien) och Alperna (Italien). Och till denna stora magtutveckling hörde äfven återuprättelsen af Romerska kejsarvärdigheten (800). Men ingalunda var detta gjordt genom eröfringar, som gjordes af Frankrike ensamt. Riket bildades lika mycket genom Germanernes magt från sjelfva Tyskland, som genom folken i Gallien eller om man vill säga Frankrike. I Carl d. stores monarki ingick det nuvarande Frankrike såsom en mycket stor, en mycket vigtig beståndsdel, men det utgjorde icke det hela. Frankrikes förut sönderdelade beståndsdelar hade upgått i en större enhet, men denna enhet var icke blott Frankrikes (La France) den var det frankiska eller franco-germaniska rikets.

Och denna enhet var blott en yttre, der saknades den inre sammansmältning, ur hvilken uppstår en gemensam nationalitet, som åter i sin ordning bildar en inom sig sammanhängande stat. Den gemensama nationaliteten i Frankrike var ännu icke färdig och mellan folken i detta land och kejsar Carls undersåtar i monarkiens öfriga delar var skilnaden stor. Derföre var det också en naturlig sakernas utveckling att Carl den stores rike upplöste sig i särskildta delar, som hvar för sig allt sedermera utgjorde egna länder och stater. En af dessa blef Frankrike och tidpunkten, då saken var afgjord betecknas af fördraget i Verdun (843).

Från den tiden är Frankrike åter ett särskildt rike och man frågar om detta Frankrike var detsamma, som i nyare tider har burit detta namn.

Öfver hufvud var det väl så fastän gränserna må varit något annorlunda. Men det, som egentligen skiljer nionde seklets Frankrike från Frankrike under de nyare tidehvarfven, är att landet i verkligheten sönderföll i en mängd särskildta herravälden i stället att Frankrike i senare tider har utgjort, såsom det ännu utgör, en ganska »homogen» enhet. Deruti innefattas just historien om den franska magtens upkomst, att Frankrike efter Carl d. stores tid gick sönder i stycken, men dessa stycken blefvo med tiden åter förenade och deras förening blef då fullständig och stark. Detta, så väl sönderstyckningen som återföreningen, berodde det ena af *feodalsystemets* upkomst, det andra af feodalsystemets förfall och de feodala länens återförening med kronan. Så det ena som det andra uptog århundradens tid igenom hela medeltiden. Räknar man nu äfven de sekler, som hade förflutit från det romerska väldets fall i Gallien och till Carl d. stores tid så blifver slutsatsen att det land, som nu är Frankrike, var ett land, hvars politiska enhet före Carl d. store var mycket ofullständig, men blef under hans spira en verklighet; efter den tiden följer åter en tid af uplösning, men hvilken slutligen viker för en ny, en starkare enhet, som har blifvit beståndande genom de följande tiderna. Men under medeltiden efter Carl d. store bestod Frankrike af en mängd halfsuveräna stater, feodala län, större och mindre, men en del så stora att de i verkligheten voro såsom egna stater. Störst bland alla var den sammanfattning af stora feodalbesittningar, som under en del af medeltiden tillhörde konungarne af England i deras egenskap af hertigar utaf Normandiet, grefvar af Anjou m. m. En annan stor feodalistisk vasallmagt var i slutet af medeltiden de Burgundiske hertigarnes välde, som väl till en stor del bestod af tyska rikslän, men dock äfven till någon del af franska. Så oberoende dessa herravälden voro, fans alltid en juridisk rätt för konungen att vara suverän öfver dem alla och under den senare delen af medeltiden lyckades det för konungamagten att under sitt omedelbara herravälde småningom förena de

feodala länen, det ena efter det andra. Detta skedde under den *Capetingiska* konungaättens tid och under den sidogren af denna ätt, huset *Valois*, som intog thronen sedan den äldre Capetingiska ättegrenen utslocknat. Denna äldre ättegrens regeringstid uptog tiden 987—1328, men efter den tiden regerar huset Valois. Ludvig XI:s regering är den sista som kan räknas till medeltiden i Frankrike. Under honom blef föreningen af de särskildta områdena fullbordad. Sista slutstenen på verket var då konungens son, hvilken sedermera blef kon. Carl VIII, förmäldes med arftagerskan till hertigdömet Bretagne.

2. *Frankrike från medeltidens slut till revolutionen (1483—1789).* Men för att Frankrike skulle upfylla sin nuvarande omkrets fattades ännu åtskilligt, hvilket sedermera på eröfringarnes väg förvärfvades. Det Frankrike, som fans vid medeltidens slut, har sedermera utvidgat sig på flera sidor. Man får lemna utom beräkning sådana eröfringar, som icke hafva egt något längre bestånd såsom konungarnes af huset Valois, Carl VIII:s, Ludvig XII:s och Frans I:s försök att utbreda Frankrikes magt öfver stora delar af Italien, men för att blott räkna de områden, som intogos och verkligen förblefvo stadigvarande beståndsdelar af Frankrikes land, kunna dessa besittningar hufvudsakligen sammanföras under följande hufvudstycken.

a) Biskopstiften *Metz*, *Toul och Verdun*, som hade hört till Tyska riket, blefvo franska provinser genom stilleståndet i Vaucelles (1555) och förblefvo införlifvade med Frankrike, hvars besittningsrätt slutligen bekräftades genom Westfaliska freden (1648). Den konung, under hvars regering denna eröfring gjordes, var Henrik II af huset Valois. Eröfringen innebar ett utvidgadt område på den tyska sidan och besittningarne hafva utgjort delar af den landsdel, som kallats *Lothringen (Lorraine).*

b) Staden *Calais*, belägen på kusten af den s. k. kanalen La Manche, det vatten, som skiljer Frankrike från England, utgjorde sista återstoden af de stora besittningar, hvilka konungarne af England hade innehaft i Frankrike, och kan således anses hafva utgjort ett enstaka undantag från Frankrikes enhet, men eröfrades år 1558 och har från

och med det krig, som slutades genom freden i Chateau-Cambresis (1559), varit fransk besittning.

c) *Navarra* och *Bearn* förenades med franska kronan genom konung Henrik IV:s thronbestigning. Länderna äro belägna vid Pyreneerna och hade tillsamman med spanska Navarra utgjort ett eget litet konungarike, hvilket nu senast innehades af huset Bourbon, som var en sidogren af franska konungahuset. Spanska Navarra, som låg på andra sidan af Pyreneerna, blef af konung Ferdinand Katholicus i Spanien eröfradt i början af 1500-talet, men huset Bourbon hade i behåll franska Navarra och Bearn. Då nu den bourbonska ättens hufvudman Henrik IV besteg franska thronen genom arf sedan huset Valois utslocknat (1589) blefvo franska Navarra och Bearn förenade med det öfriga riket.

d) Landskapet *Elsass*, som hörde till Tyska riket och de österrikiska besittningarne, blef fransysk provins genom Westfaliska freden (1648) på den tid då Frankrikes politik leddes af Cardinal Mazarin under konung Ludvig XIV:s minderårighet. Genom besittningen af Elsass utsträcktes Frankrikes område ännu längre i gränsländerna mot Tyskland och området utvidgades ännu vidare genom de s. k. *reunionerna*, då konung Ludvig XIV helt egenmägtigt med sitt rike förenade orter och områden, som hörde till Tyskland och deribland *Strassburg*. Dessa orter bekräftades åt Frankrike genom freden i *Ryswijk* (1697).

e) *Roussillon* samt åtskilliga *platser på gränsen mot Nederländerna* erhöllos genom den s. k. Pyreneiska freden år 1659. Dessa besittningar utvidgade Frankrikes område på två motsatta sidor, i norr mot spanska Nederländerna och i söder vid Pyreneerna. Roussillon var nämligen ett litet landskap vid foten af Pyreneiska bergen, och hade, ehuru beläget på franska sidan af berget, dock tillhört Spanien till dess att det nu afträddes till Frankrike.

f) Staden *Dünkirchen (Dunkerque)*, belägen på gränsen af Nederländerna vid hafskusten, var en eröfring i Engelsmännens hand sedan Cromwells regeringstid, men blef af konung Carl II i England såld till kon. Ludvig XIV i Frankrike år 1662.

g) *Douai, Tournay, Ryssel (Lille) m. fl. platser på Nederländernas gräns* förverfvades genom freden i Aachen (1668) då dessa orter afträddes från Spanien.

h) *Valenciennes, Cambray m. fl. platser likaledes på Nederländernas* gräns förvärfvades genom freden i Nimwegen (1678) såsom afträdelser från Spanien och på samma gång erhölls äfven det s. k. *frigrefskapet Burgund (Bourgogne)*, som af Fransmännen kallas *Franché Comté*, hvilket land hade tillhört spanska monarkien och nu afträddes af Spanien. Med dessa besittningar utvidgades Frankrikes omkrets på norra sidan mot Nederländerna och på den östra mot gränsen af Schweitz.

i) Furstendömet *Orange (Oranien)* erhölls genom freden i Utrecht (1713). Denna besittning hade tillhört en gren af huset Nassau, nämligen den i Holland bosatta ättegrenen, hvars ättling, arfståthållaren i Holland och konungen i England Wilhelm III, hade dött barnlös år 1702. Hans arfvinge lärer varit konungen i Preussen, hvilken nu afträdde sina anspråk till Frankrike. — På detta sätt blef Frankrike på flera sidor utvidgadt under Ludvig XIV:s tid.

j) Hertigdömena *Lothringen* och *Bar* förvärfvades under 1700-talet på grund af freden i Wien 1738. [1]) Landet hade oafsedt Metz, Toul och Verdun, som Frankrike redan innehade, utgjort ett eget hertigdöme, hvilket Ludvig XIV hade inkräktat (1670), men på grund af freden i Ryswijk (1697) åter afträdt. Nu ingick bland bestämmelserna uti det fredsslut, som afslutade det polska successionskriget samt på samma gång Österrikes och de bourbonska monarkiernas — Frankrikes och Spaniens — strid om de f. d. spanska besittningarne i Italien, äfven följande angående Lothringen. Detta landets hertig, som var förmäld med arftagerskan till österrikiska monarkien, erhöll Toscana men Lothringen blef lifstidsbesittning för den polske thronpretendenten Stanislaus Leczinsky, hvars dotter var förmäld med konungen i Frankrike Ludvig XV och efter hans död skulle Lothringen hemfalla till Frankrike.

---

1) Preliminärerna afslutades redan 1735.

k) *Corsica* förvärfvades genom fördrag med republiken Genua (1768), som hade innehaft ön. — Förvärfvandet af Lothringen och Bar samt Corsica egde rum under Ludvig XV:s regeringstid.

3. *Frankrike efter år 1789* var under republikens och Napoleon I:s tid en eröfrande magt i mycket stort omfång, men nästan allt gick förloradt genom Napoleons fall (1814—15) så att den tillväxt, som Frankrike från denna tid verkligen har i behåll, inskränker sig till de f. d. påfliga besittningarne *Avignon* och *Venaissin* samt de tyska enclaver, som hade funnits inom Frankrikes gränser. — Tiden efter år 1815 har åter medfört både vinst och förlust, Frankrike har förvärfvat *Algier* 1830 och *Savoyen* med *Nizza* (1860), men deremot förlorat vissa delar af *Elsass* och *Lothringen* (1871).[1])

4. Frankrikes *kolonialbesittningar* grundlades tidigt i början af 1600-talet medelst anläggningar i Norra Amerika (Canada och Acadien) samt kort derefter i Westindien. Något senare förvärfvades en och annan plats i Ostindien. Med tiden utvidgades besittningarne på flera håll t. ex. genom det stora landet Louisiana i NordAmerika, men de nordamerikanska länderna förlorades till en stor genom afträdelser till England uti frederna i Utrecht (1713) och Paris (1763). Louisiana, som Frankrike hade afträdt till Spanien i Pariserfreden 1763, erhölls sedermera å nyo genom fördrag med Spanien, men afträddes genom försäljning till Förenta Staterna 1803. Den betydliga magt, som Frankrike var på väg att förvärfva i Ostindien vid midten af 1700-talet, blef afskuren genom Englands öfvermagt. I nyaste tider har Frankrike åter utvidgat sina kolonialbesittningar i Asien och på Stilla hafvets öar samt i Afrika genom eröfringen af Algier.[2])

---

1) Jfr ofv. T. I. p. 24. 39 om fredsluten i Paris 1814 och 1815, om Algier T. I. p. 334 om Savoyen och Nizza T. I. p. 329 och om Elsass samt Lothringen T. I. p. 333.

2) Jfr ofv. T. I. p. 334—337.

B) Frankrikes inre statskick förklarar sitt äldsta uphof ur de förhållanden, som upkommo i följd af romerska rikets fall, dervid det förtjenar en särskildt upmärksamhet att undersöka huruvida de romerska samhällsinrättningarne hade sin del i den nya samhällsordning, som uppkom i mån som folkvandringarne, Frankernes, Burgundernes, Westgötarnes, ordnade sig till stadigvarande, bofasta samhällen. Derefter följer *Carl d. stores bemödande att organisera ett stort rike* och efter honom följer utvecklingen af det samhällskick, som bärer *feodalsystemets* namn. Förhållandet mellan suveränen och vasallen bestämde statsrätten till en stor del och denna blef sådan att *vasallernes aristokrati blef en samling af halfsuveräna monarkier.* När slutligen feodalherraväldena hade blifvit förenade till ett enda stort konungarike framställer sig en ny fråga, huru detta rikes statsrätt då blef beskaffad.

Det är bekant att Frankrike före revolutionen utgjorde en *oinskränkt monarki.* Der hade likväl från äldre tider icke saknats anledningar till ett helt annat statsskick. Feodalismens tidehvarf bestämdes icke ensamt af det feodala länsförhållandet ehuru mycket detta må hafva betydt, men detta tidehvarf innehåller äfven de *privilegierade ståndens* upkomst. Ett bland dem var i sjelfva verket *feodaladeln,* ett annat var *preståndet,* ett tredje var *städernes borgare.* Ur dessa samhällsklasser hade en konstitutionel författning kunnat utvecklas, hvilken då skulle blifvit en *ståndsförfattning.* En sådan utveckling var på väg under senare delen af medeltiden, den tid då feodaladeln började blifva verkligen underordnad under kronan. Der funnos en art riksständer, som kallades *Les Etats generaux* och utgjordes af de tre stånden. Frankrikes historia eger att förklara hvadan det kom att denna ständerförsamling icke mägtade utveckla sig till en sådan betydelse som parlamentets i England. Men under vissa tider voro les Etats Generaux visst icke utan sin stora vigt och de sammankallades ännu långt efter medeltidens slut. Deras tid begynte med början af 1300-talet, kon. Filip den skönes regeringstid, och sista gången de voro samlade, skall varit år 1614 i början af Ludvig

XIII:s tid. [1]) Men någon stadigvarande statsinrättning, som ej kunde af regeringen förbigås, blefvo de aldrig. Derföre visar sig också ett motsatt förhållande i det gamla Frankrikes statsförfattning mot Englands. Den engelska konungamagten var ganska stark under de första normandiske konungarnes tid på samma gång konungen i Frankrike var mycket svag mot de store vasallerne. Men vid medeltidens slut visar sig förhållandet aldeles ombytt. Öfvervigten må i England varit hos kronan äfven på den Tudorska ättens tid, men parlamentet var dock oumbärligt, och under den följande konungaättens tid, den Stuartska, blifver parlamentet för den närmaste tiden öfvermägtigt och ehuru detta förhållande hade sin öfvergång, är dock parlamentets fullkomliga sjelfständighet vid tidehvarfvets slut det afgjorda resultatet. Men i Frankrike slutar medeltiden med en nästan oinskränkt konungamagt, hvilken under de följande tiderna allt mer och mera stadgar och befäster sin magt.

Den inskränkning, som kunde finnas, låg i *ståndens privilegier*. Sådana funnos visserligen, men voro af mindre betydelse i förhållande till konungamagten än såsom utgörande motsatsen mot den oprivilegierade mängden.Ståndsskilnaden var bestämd med mycket skarpa drag, skilnaden mycket stor mellan folkklasserna. Uti detta förhållande, den stora olikheten, som fans i lag och sätt för olika folkklasser, låg en stor, kanske den största, den djupast verkande orsaken till revolutionen. Den skarpa ståndskilnaden kändes tryckande och tung sedan talet om allmän menniskorätt, frihet och jämlikhet hade genomträngt folkmassorna.

En annan utmärkande egenskap i det gamla Frankrikes statskick var den *skilnad, som fans i rättshäfder och författning mellan särskildta provinser*. De fordna feodala länen voro nu provinser i konungariket, men bibehöllo sina gamla inrättningar, sina särskildta privilegier.

Sålunda befann sig Frankrike i ett mycket oregelbundet tillstånd när revolutionen utbröt. Men nu blef allt gjutet i en gemensam form, provinsiella olikheter uphäfdes, stånds-

1) Man räknar då icke deras sammankomst år 1789, som just blef början till revolutionen.

privilegierna afskaffades. De förändringar revolutionen gjorde, inskränkte sig ingalunda till att det representativa regeringsättet infördes och konungamagten afskaffades; hela samhällets skick omstörtades, så att det franska folkets sammansättning blef en annan än förut och hela statens organisation måste göras ny. Den magt, som utförde den nya organisationen, var den enväldiga kejsarmagten i Napoleon I:s hand. Och detta, att han organiserade det nya Frankrike sedan revolutionen hade förstört det gamla, är det väsendtligaste, som af honom till Frankrikes nytta utfördes. Denna del af hans verk ligger till grund för efterföljande tider sedan det stora eröfringsväldet längesedan är ohjelpligen sönderkrossadt.

Ty så genomgripande hade revolutionens förstörande magt varit att efter Napoleons fall det visade sig vara aldeles omöjligt att återställa det gamla Frankrike ehuru liflig denna önskan må varit hos de återvändande emigranterne och den legitima regeringen. Det var och förblef ett oöfverstigeligt svalg mellan Frankrike före och Frankrike efter 1789.

Och då nu revolutionens samhällslära just syftade dertill att efter vissa allmänna grundsatser likformigt reglera hela samhället har följden blifvit att det nya Frankrike innehåller ett strängt systematiskt ordnadt samhällskick. Och på samma gång torde kunna sägas, att denna likformighet motsvaras af en »homogen» befolkning, icke allenast på det sätt att det franska folket har sin egen inom sig sammanhängande nationalitet, men äfven i den mening att detta franska folk eger Frankrikes land ensamt. Afvikelser finnas, man räknar ett större eller mindre antal Italienare, Tyskar och i Pyreneerna s. k. Vasker såsom ock folkspråket i den gamla provinsen Bretagne lärer vara betydligt afvikande från det allmänna franska tungomålet, men dessa olikheter förlora sig i den stora massan af franska folket [1]) Frank-

---

1) Enligt uppgift hos Block; Statistique de la France, andra upl. T. I. p. 51 skulle år 1866 bland 38,047,523 innevånare i landet 37,395,742 varit födde Fransmän och blott 16,286 naturaliserade, de öfrige 635,495 voro främlingar, som lefde i landet.

rike är ingalunda ett land der flera särskildta folkslag trängas om platsen såsom t. ex. de österrikiska länderna.

Den franska statsrättens historia efter år 1789 talar om förnyade omkastningar mellan olika former för statsförfattningen med en derefter omvexlande grundlagstiftning. Revolutionen bekände icke genast sin republikanska karakter, den började med att bibehålla monarkiens namn, men ej mycket mer än namnet, en konstitutionel monarki, grundad på allmän jämlikhet och med konungamagten inskränkt till det minsta möjliga, detta i stället för den gamla oinskränkta monarkien med de privilegierade stånden. Men mycket snart blef äfven namnet bortlagdt och republiken kallade sig republik. Snart började likväl händelseena vända sig i motsatt riktning, då militärdespotismen reste sin thron. Den buonaparteska monarkien upstod och republiken blef först en verklig monarki med namn af republik samt derefter både till namn och sak ett kejsardöme. På den store kejsarens fall följer åter en ny statsform, som innehöll försöket att i Frankrike tillämpa den konstitutionela monarkien efter Englands mönster. Julirevolutionen medförde vissa jämkningar i systemet, men hufvudsaken var den samma till dess att februariirevolutionen 1848 åter framförde den demokratiska republiken. Efter denna följde det andra kejsardömet och slutligen är nu åter republiken Frankrikes statsform. Dessa omvexlingar betecknas af följande regementsförändringar.

1) *Grundlagen år 1791* bibehöll konungatiteln, men uprättade en lagstiftande nationalförsamling grundad på en mycket långt utsträckt valrätt och enkammarsystem samt försedd med en beslutande magt, vida öfvervägande konungens. Denna grundlag stiftades af den s. k. konstituerande nationalförsamlingen, som hade varit samlad sedan år 1789 och författningen blef af kon. Ludvig XVI antagen.

2) *Grundlagen år 1793* var den första, som bar republikens namn. Denna grundlag stiftades af det representerande *National-Conventet*. Republiken var införd, konungatiteln afskaffad redan 1792, men den nya grundlagen blef ej färdig förr än följande året. Enligt denna grundlag skulle regeringen utgöras af ett »verkställande råd» af 24 personer och representationen bestå af en »lagstiftande korps», vald

på grund af allmän valrätt och enkammarsystem. Denna grundlag blef för öfrigt af mycket ringa praktisk betydelse, Frankrikes tillstånd vid denna tid var fullkomligt revolutionärt och magten utöfvades af det s. k. *Välfärdsutskottet* medelst skräckregeringen. Efter den tiden följde snart en ny författning, nämligen

3) den s. k. *Direktorialförfattningen af år 1795* så kallad emedan verkställande magtens organ, regeringen, utgjordes af ett s. k. *Direktorium*, bestående af fem personer. Representationen var åter fördelad på två kamrar, *De äldres råd* och *Femhundrade rådet*. Valrätten var nu mindre vidsträckt, men författningens republikanska karakter fullkomligt afgjord och bestämd. Med denna grundlag kunde Frankrike anses utgöra ett ordnadt republikanskt samhälle.

4) *Consularförfattningen år 1799* var Buonapartes verk och blef af honom upprättad på revolutionär väg genom en s. k. statskupp d. 9 Nov. 1799. Denna författning betecknar öfvergången till den buonaparteska monarkien ehuru republiken ännu till namnet bibehölls. Benämningen consularförfattning beror derpå att regeringen nu skulle bestå af tre s. k. *Consuler*, dock så att hela magten tillhörde en af dem, *Förste Consuln*, hvilket embete bekläddes af Napoleon Buonaparte. Men en nationalrepresentation fans dock ännu och var delad på två kamrar, *Tribunatet* och *Lagstiftande korpsen*, hvarjämte äfven fans en s. k. *Senat*, som skulle utöfva en kontrollerande inflytelse öfver statsmagterna och var i hela sin sammansättning oberoende af folkets val. Senaten egde att sjelf invälja nya ledamöter på förslag af tribunatet, lagstiftande korpsen och förste Consuln. Hela författningen var långt ifrån demokratisk och magtens tyngdpunkt låg hos Förste Consuln.

5) *Kejsardömet upprättades d. 18 Maj 1804*, som skedde genom ett s. k. *organiskt senatsbeslut*, hvaruti innefattades kejsardömets grundlag. Consularförfattningen var redan förut i vissa delar förändrad genom *senatsbeslutet d. 2 aug. 1802* då Napoleon förklarades för Förste Consul *på lifstid* samt *d. 4 aug. s. å.* då vissa andra jämkningar i författningen infördes. — Det nyss nämnda senatsbeslutet af år 1804 bibehöll ännu både tribunatet, lagstiftande korpsen och senaten.

Men år 1807 blef tribunatet afskaffadt, som skedde under formen af ett senatsbeslut, men så vida som en lagstiftande korps fortfarande fans, var den napoleoniska kejsarregeringen icke aldeles skild från alla konstitutionella former ehuru i sjelfva verket enväldig.

6) Den konstitutionella *Chartan den 4 juni 1814* var den grundlag, som kon. Ludvig XVIII utfärdade då han efter Napoleons fall intog Frankrikes thron. En annan grundlag var af senaten utarbetad i sammanhang med Napoleons afsättning (apr. 1814) men denna grundlag blef ej af Ludvig XVIII antagen. Den »charta» han i stället utfärdade afsåg ett konstitutionelt regeringsätt efter engelskt mönster med en representation på tvänne kamrar, *deputerade kammaren*, som valdes efter en hög census, och *Pairernes kammare*, som utgjorde ett aristokratiskt öfverhus af ledamöter, hvilka regeringen egde att utnämna antingen på lifstid eller med ärftlig representationsrätt. Denna grundlag kom väl att för ögonblicket förfalla i följd af Napoleons återkomst 1815 och af honom kungjordes då vissa tillägg till den författning, som under hans regering hade varit gällande. Enligt dessa tillägg skulle nu en art konstitutionel författning hafva blifvit gällande under Napoleons tillämnade nya regering, men nu blef deraf ingenting, Napoleon störtades, Ludvig XVIII återkom och med honom 1814 års charta, som derefter blef gällande intill julirevolutionen. Denna charta var en s. k. *oktrojerad* författning, d. v. s. utfärdad af monarken såsom en regeringshandling, men icke af nationens representanter utarbetad.

7) Den *konstitutionella »chartan» d. 7 aug. 1830* blef julimonarkiens grundlag, men innehöll icke någon fullständig omstörtning af regeringsättet. Vissa förändringar gjordes, men de båda kamrarne bibehöllos. Dock blef census för deputerade kammaren något nedsatt genom en särskildt vallag och pairernes ärftlighet blef genom en särskildt lagstiftning kort derefter (1831) uphäfd[1]). Chartan år 1830

---

1) Samtliga dessa grundlagar läsas, utom annorstädes, äfven hos PÖLITZ: Die europäischen Verfassungen seit dem Jahre 1789, T. II. Jfr. BERRIAT SAINT PRIX: Commentaire sur la charte constitutionnelle.

var af representationen stiftad och blef af den nye konungen Ludvig Philip antagen.

8) *Franska republikens grundlag d. 4 nov. 1848* var frukten af februarirevolutionen och stiftades af en konstituerande nationalförsamling. Enligt denna författning utgjorde Frankrike en republik med en *lagstiftande nationalförsamling*, grundad på allmän valrätt och enkammarsystem. Republikens regering var updragen åt en *President*, som skulle väljas för fyra år. Den förste presidenten blef prins Louis Napoleon Buonaparte, hvilken förr än de fyra åren voro afslutade omstörtade hela författningen, som skedde på revolutionär väg genom en statskupp d. 2 dec. 1851 [1]).

9) Den af *presidenten prins Napoleon utfärdade grundlagen d. 14 jan. 1852* och dess förändringar *d. 7 nov. 1852* då kejsardömet återstäldes [2]).

10) *Republiken*, som uprättades år 1870 i sammanhang med kejsar Napoleon III:s afsättning, var i sjelfva verket, likasom de stora motgångarne i kriget, en öfverraskning för franska folket. Det nya statskicket hade också under de första åren mycket svårt att komma till stånd med en bestämd regeringsform. Svårigheten var så mycket större som sjelfva hufvudfrågan, republik eller monarki, ingalunda kunde anses oåterkalleligt afgjord. Nu mera har det dock velat visa sig omöjligt att återställa monarkien, åtminstone för närvarande, och den nationalförsamling, som har utgjort franska folkets representation under öfvergångstiden, har antagit en s. k. »lag rörande statsmagternas» organisation (loi relative a l'organisation des pouvoirs publics) den 25 febr. 1875, som kan sägas utgöra Frankrikes regeringsform. Enligt denna har republiken en *representation på två kamrar* såsom lagstiftande magt i förening med en af kamrarne utvald *president*, såsom regeringens öfverhufvud. — Den ena af kamrarne, *deputerade kammaren*, väljes på grund af all-

---

1) Denna grundlag läses, utom på andra ställen, äfven hos SCHUBERT: Die Verfassungsurkunden und Grundgesetze, T. II, hvarest också finnas 1814 och 1830 års franska grundlagar. Jfr. för öfrigt BERRIAT SAINT PRIX: Theorie du droit constitutionnel français, esprit de la constitution de 1848.

2) Jfr. ofv. T. I, s. 247 o. f.

män valrätt, hvars utöfning dock kan genom vallagen närmare bestämmas; den andra af de båda kamrarne, *senaten*, är genom en på samma gång antagen särskildt lag bestämd att väljas dels af valmän i provinserna, dels af sjelfva nationalförsamlingen. Ett antal 225 väljas af valmännen och 75 af nationalförsamlingen. Men valrätten till val af de 225 är ingalunda den allmänna demokratiska rösträtten, den är bunden vid åtskilliga inskränkningar. — *Presidenten* åter väljes icke omedelbart af hela folket genom allmän valrätt, men utses af nationalförsamlingen, de båda kamrarne, och är vald för en tid af sju år. Af honom utöfvas den verkställande magten med biträde af en inför nationalförsamlingen ansvarig ministere.

Genom denna organisation af statsmagterna har Frankrike nu stadgat och bestämt sin republikanska statsform. Den republikanska karakteren är mycket bestämdt uttalad på flera sätt, först derigenom att statens öfverhufvud icke är en ärftlig furste, men en för viss tid vald embetsman, vidare också deruti att presidenten sjelf är ansvarig för sin embetsförvaltning. Han kan visserligen endast i ett fall ställas till ansvar, nämligen i fall åtalet angår högförräderi, men i detta fall är han dock ansvarig. Slutligen finnes också ett republikanskt drag af regeringsättet deruti att något veto hos presidenten mot nationalförsamlingens beslut icke omtalas. Initiativ har han, men det vill icke af författningen synas att han har något veto.

Såsom republikansk embetsman betraktad, liknar han dock mycket en konstitutionel monark. Hans egen ansvarighet är, såsom nyss nämndes, inskränkt till utomordentliga händelser, men hans ministrar äro ansvarige såsom vanligt i konstitutionella monarkier för hela regeringens gång (de la politique generale du gouvernement) och presidenten har äfven den rättigheten, som konstitutionelle monarker vanligen besitta, men som icke plägar tillhöra verkställande magtens chef i en republik, att före valperiodens slut upplösa deputerade kammaren, d. v. s. anbefalla nya val. Öfverhufvud vill det visa sig att franska republiken har genom denna nya lagstiftning något aflägsnat sig från den ytterligt demokratiska ståndpunkt, som utmärkte 1848 års republik,

men dock utan att öfvergifva det republikanska statskicket. Detta statskick, så vida 1875 års författning får stadga sig, blifver icke endast ett namn ehuruväl en viss likhet med en konstitutionel monarki icke saknas [1]).

C) *Frankrikes storlek och folkmängd samt indelning i Departementer.*

Den stora revolutionen, som omstörtade hela det gamla Frankrikes samhällskick, uphäfde i och med det samma den gamla skilnaden mellan de särskildta provinserna, hvilken skilnad hade sin grund i dessa provinsers fordna egenskap af feodala län. Dessa landstycken utgjorde särskildta beståndsdelar af den gemensama franska staten. I deras ställe kom nu en aldeles ny indelning i s. k. *Departementer*. Förr bestod Frankrike af sådana delar som Isle de France, Champagne, Bourgogne, Dauphiné, Provence, Languedoc, Guienne, Bretagne, Normandie, Picardie o. s. v., nu deremot består Frankrike af ett antal 86 departementer med helt andra namn och andra gränser än de gamla historiska provinserna. Vill man öfverskåda Frankrikes nuvarande sammansättning får man således lemna de gamla historiska namnen aldeles utanför räkningen och deremot genomgå förteckningen öfver departementerna. Den gamla sammansättningen är oundgänglig att lära känna för ett studium af Frankrikes historia och egnar sig äfven mycket godt att läggas till grund för en öfversigt af landet, fördeladt i större hufvuddelar, men den indelning, som i närvarande tid har praktisk betydelse, är fördelningen i departementer. Vore meningen att studera förvaltningens organisation skulle betraktelsen fortgå till departementernas underafdelningar, som äro *Arrondissementer*, *Cantoner*, *Communer*. I en öfversigt, som inskränker sig till de allmännaste dragen af landets politiska beståndsdelar, må endast anmärkas att likasom hela Frankrike består af ett antal *Departementer*, så består hvarje departement af vissa *Arrondissementer*, hvarje arrondissement af vissa *Cantoner*, hvarje canton af vissa

---

1) *Das Staatsarchiv*, T. XXVIII, n:o 5,444—5,445.

Communer. I spetsen för departementet står en *Prefet (Prefekt)*, som är regeringens embetsman, ståthållare i provinsen, likaså har hvarje arrondissement sin *Sous-Prefet (Underprefekt)* och hvarje commun har sin *Maire* såsom chef för förvaltningen [1]). Cantonerne deremot utgöra endast en geografisk indelning för vissa administrativa förrättningar, men icke någon egen länk i hela samhällets organism.

De särskildta departementernas ordning efter storlek och folkmängd.

1. *Storlek:*

Gironde	176 : 89	Drome	118 : 44
Landes	169 : 19	Loire-et-Cher	115 : 34
Dordogne	166 : 76	Aude	114 : 66
Cote d'Or	159 : 11	Haute-Garonne	114 : 23
Corse (Corsica)	158 : 86	Gers	114 : 06
Aveyron	158 : 79	Meuse	113 : 11
Saone-et-Loire	155 : 31	Haute-Marne	112 : 96
Isere	150 : 54	Sarthe	112 : 72
Marne	148 : 57	Herault	112 : 56
Puy de Dome	144 : 39	Somme	111 : 89
Basses-Pyrenees	138 : 53	Indre-et-Loire	111 : 03
Yonne	134 : 90	Orne	110 : 73
Aisne	133 : 52	Var	110 : 48
Allier	132 : 73	Seine-Inferieure	109 : 57
Cher	130 : 75	Aube	109 : 00
Maine-et-Loire	129 : 35	Deux-Sevres	108 : 96
Vienne	126 : 59	Eure	108 : 20
Basses Alpes	126 : 30	Charente	107 : 92
Cote-du-Nord	125 : 05	Manche	107 : 67
Loire-Inferieur	124 : 83	Eure-et-Loire	106 : 68
Charente Inferieur	123 : 96	Vosges	106 : 59
Nievre	123 : 80	Correze	106 : 53
Morbihan	123 : 46	Oise	106 : 33
Indre	123 : 40	Gard	105 : 98
Loiret	122 : 97	Ain	105 : 32
Ille-et-Vilaine	122 : 15	Savoie	104 : 59
Finistere	122 : 06	Tarn	104 : 28
Vendeé	121 : 74	Cantal	104 : 27
Pas de Calais	119 : 97	Seine-et-Marne	104 : 18

1) Enligt den nu gällande lagen af d. 14 apr. 1871 utnämnas Mairerne i de större städerna af regeringen, men ibland ledamöterne af ett folkvaldt kommunalråd (Conseil municipal); i de öfriga kommunerna väljes Mairen af detta »conseil municipal». BLOCK: l. c. T. I, p. 113—14.

Nord	103 : 17	Bouches-du-Rhone . .	92 : 71
Seine-et-Oise	101 : 77	Jura	90 : 70
Hautes-Alpes	101 : 51	Haute-Loire	90 : 12
Creuse	101 : 13	Ariege	88 : 88
Ardeche	100 : 37	Loire	86 : 44
Calvados	100 : 26	Hautes-Pyrenees . . .	82 : 26
Haute-Vienne	100 : 19	Haute-Savoie	78 : 40
Lot-et-Garonne	97 : 23	Pyrenees-Orientales .	74 : 86
Haute-Saonne	96 : 98	Alpes-Maritimes . . .	69 : 72
Meurthe-et-Moselle . .	95 : 24	Tarn-et-Garonne . . .	67 : 56
Ardennes	95 : 03	Vaucluse	64 : 43
Doubs	94 : 94	Rhone	50 : 68
Lot	94 : 65	Seine . , ...	8 : 64
Mayenne	93 : 90	Territoire de Belfort	11 : 04
Lozere	93 : 89	geogr. qv.m.	9,599 : 45 [1])

Departementernas antal och fördelning har undergått en och annan förändring först genom tillägg af Savoyen och Nizza och derefter genom afträdelserna till Tyskland. Departementena voro 86, men då Savoyen och Nizza tillkommo, bildades af dessa landskap tre nya departementer, Savoie, Haute-Savoie och Alpes-Maritimes, hvarigenom antalet ökades till 89. Men genom förlusterna i kriget med Tyskland har antalet åter minskats. Ett departement (Bas-Rhin) afträddes helt och hållet, af ett annat departement (Haut-Rhin) gick en stor del förlorad och återstoden blef för liten att utgöra ett fullständigt departement, denna återstående del af det fordna departementet Haut-Rhin hörer icke till något departement, men utgör ett eget område med särskildt förvaltning och kallas *Territoire de Belfort*. Slutligen förlorades vissa delar af departementet Moselle och likaså af departementet Meurthe, hvarefter de återstående delarne af dessa båda departement hafva blifvit förenade till ett departement Meurthe et Moselle [2]). Genom dessa förändringar har antalet åter blifvit nedsatt till 86.

Departementernas storlek omvexlar mellan dep. Gironde med 176 qv.-m. och dep. Rhone med 50 qv.-m. samt de-

---

1) Behm und Wagner l. c. H. II, p. 27, 28 hvarest slutsumman dock har decimalen 44 ej 45. Genom några smärre rättelser lärer rätta slutsumman blifva 9,599 : 51 såsom här ofvan p. 2 upgifves enligt B. und W. h. III, p. VII.

2) Behm und Wagner, h. I, p. 21—23.

partementet Seine med blott 8 qv.-m., men detta departement består egentligen af staden Paris och kan således knappt sägas utgöra någon egentlig provins såsom de öfriga. Jämför man de franska departementens storlek med de ryska guvernementens, så visar sig hvilka olika fördelningar måste göras i ett mycket vidsträckt land med gles befolkning och i ett annat med inskränkt område men mycket tätare befolkadt. Europeiska Ryssland på nära 90,000 qv.-m. har blott 50 guvernementer medan Frankrike på mindre än 10,000 har 86 departementer. Deremot äro de franska departementen större än de engelska »counties», bland dessa finnes endast ett mindre antal, som upgår till 100 qv.-mil, hvaremot de flesta franska departementer öfverstiga detta mått. — Jämför man åter den franska departementsindelningen med de svenska länen så finner man, för att icke räkna departementet Seine, det minsta bland de öfriga (Rhone) jämförligt med de svenska länen Gotland och Blekinge, men litet mindre än dessa. Det största departementet (Gironde) är något större än Örebro län, men hinner ej fullt upp till Kronobergs läns storlek. Ingen likhet finnes med de större svenska länen.

De franska departementenas storlek grupperar sig på följande sätt:

departement	med	öfver	150	qv.-mil	8
»	»	»	125—150	»	11
»	»	»	100—125	»	46
»	»	»	90—100	»	11
»	»	»	50—90	»	9
»	»	under	50	»	1
					86

2. *Folkmängd:* (1872)

Seine	2,220,060	Ille-et-Vilaine	589,532
Nord	1,447,764	Seine-et-Oise	580,180
Seine-Inferieure	790,022	Isere	575,784
Pas de Calais	761,158	Puy-de-Dome	566,463
Gironde	705,149	Somme	557,015
Rhone	670,247	Bouches-du-Rhone	554,911
Finistere	642,963	Aisne	552,439
Cote du Nord	622,295	Loire	550,611
Loire-Inferieure	602,206	Manche	544,776
Saone-et-Loire	598,344	Maine-et-Loire	518,471

Morbihan	490,352	Lot-et-Garonne. . . .	319,289
Dordogne	480,141	Indre-et-Loire	317,027
Haute-Garonne	479,362	Haute-Loire	308,732
Charente Inferieure . .	465,653	Haute-Saone	303,088
Calvados	454,012	Correze	302,746
Sarthe	446,603	Landes	300,528
Herault	429,878	Var	293,757
Basses-Pyrenees	426,700	Doubs	291,251
Gard	420,131	Jura	287,634
Aveyron	402,474	Aude	285,927
Vendeé	401,446	Meuse	284,725
Orne	398,250	Gers	284,717
Oise	396,804	Eure-et-Loire	282,622
Vosges	392,988	Lot	281,404
Allier	390,812	Indre	277,693
Marne	386,157	Creuse	274,663
Ardeche	380,277	Haute-Savoie	273,027
Eure	377,874	Loire et Cher	268,801
Cote d'Or	374,510	Savoie	267,958
Charente	367,520	Vaucluse	263,451
Meurthe-et-Moselle . .	365,137	Corse (Corsica) . . .	258,507
Yonne	363,608	Aube	255,687
Ain	363,290	Haute-Marne	251,196
Loiret	353,021	Arieges	246,298
Tarn	352,718	Hautes-Pyrenées . . .	235,156
Mayenne	350,637	Cantal	231,867
Seine-et-Marne	341,490	Tarn-et-Garonne . . .	221,610
Nievre	339,917	Alpes-Maritimes . . .	199,037
Cher	335,392	Pyrenees-Orientales .	191,856
Deux-Sevres	331,243	Basses-Alpes	139,332
Haute-Vienne	322,447	Lozere	135,190
Vienne	320,598	Hautes-Alpes	118,898
Drome	320,417	Territoire de Belfort	56,781
Ardennes	320,217		36,102,921

Tabellerna utvisa ganska betydliga folkmängder, visserligen icke i allmänhet jämförliga med de ryska guvernementernas, men väl med de engelska grefskapens och bland Frankrikes 86 departement finnas 51 med större folkmängd än det folkrikaste länet i Sverige, de öfriga 35 hafva sin motsvarighet i de svenska länens folkmängdtabell och det lilla territoriet Belfort har obetydligt större folkmängd än ön Gotland. Sinsemellan jämförda visa sig folkmängderna mycket olika. Dep. Seine med öfver 2,000,000 betecknar ett undantagsförhållande, som helt och hållet beror af sta-

den Paris, af hvilken detta departement egentligen utgöres. Men äfven det andra i ordningen, dep. Nord, med nära en och en half million är ojämförligt folkrikare än hvart och ett bland de öfriga. Det tredje i ordningen, Seine inferieure med 790,000 inv. har blott något öfver hälften af antalet i dep. Nord. Detta mycket folkrika departement med sin täta befolkning, ty landet hörer ingalunda till de största i geografisk omkrets, är beläget i nordligaste delen af Frankrike mot gränsen af Belgien och utgör Frankrikes andel i det gamla feodala grefskapet Flandern, som eljest hörer till Belgien. A andra sidan åter finnas flera departementer, som sänka sin folkmängdsiffra nedan om 200,000 för att icke räkna territoriet Belfort, som är ett brutet stycke af ett förloradt landskap. Summan 3—400,000 är det vanligaste antalet invånare i de franska departementen såsom följande öfversigt utvisar:

departement	med	öfver	2,000,000	inv.	1
»	»	»	1,000,000	»	1
»	»	»	700,000	»	3
»	»	»	600,000	»	4
»	»	»	500,000	»	11
»	»	»	400,000	»	11
»	»	»	300,000	»	29
»	»	»	200,000	»	21
»	»	»	100,000	»	5
					86

hvartill kommer territoriet Belfort med något öfver 50,000 inv.

Skulle man fullfölja indelningen ännu längre till arrondissementer, kantoner och kommuner, finner man, såsom naturligt är, det största antalet arrondissementer i dep. Nord, men dock ej flere än sju bland en folkmängd af 1,447,764 och kantonernes antal är 61 medan på ön Corsica finnas 62 kantoner, som är det största antalet i något departement. Kommunernas antal åter är i dep. Nord 661, men större i flere andra departement. Öfver hufvud utgör i hela Frankrike

arrondissementernas	antal	347
kantonernas	»	2,732
kommunernas	»	35,011 [1])

1) Dessa summor upkomma om man på tabellen hos BLOCK, l. c. T. I, p. 37—39 frånräknar indelningen inom de till Tyskland afträdda landsorterna men med bibehållande af de stycken af dit hörande dep. som Frankrike har i behåll.

Medeltalet för folkmängden skulle då blifva:

arrondissementerna	104,043
cantonerna	13,214
kommunerna	1,031

För att öfverskåda franska folkets utbredning med större eller mindre folkmängd inom olika trakter af sitt land blifver nästan nödvändigt att sammanfatta departementerna i vissa större grupper, hvilket kan ske med begagnande af den gamla historiska indelningen i provinser, för hvilkas sammansättning de gamla feodala länen lågo till grund. Aldeles noggran kan grupperingen icke göras, ty när den gamla indelningen uplöstes, gjordes icke den nya på det sätt att hvarje provins delades i ett antal departement, delningen gjordes oberoende af provinsindelningen så att vissa departement kommo att bestå af delar utur flera provinser[1]). Men med erkännande att indelningarne icke fullt motsvara hvarandra kan dock en ungefärlig föreställning erhållas af följande tabell.

1. *Södra Frankrike:*[2])

Languedoc:		
Aude	114 : 66	
Haute-Garonne	114 : 23	
Herault . . .	112 : 56	
Gard	105 : 98	
Tarn	104 : 28	
Ardeche . .	100 : 37	
Lozere . . .	93 : 89	
Haute-Loire.	90 : 12	836 : 09
Guienne:		
Gironde. . .	176 : 89	
Dordogne . .	166 : 76	
Aveyron . .	158 : 79	
Lot-et-Garonne	97 : 23	
Lot	94 : 65	
Tarn-et-Garonne . .	67 : 56	761 : 88
Provence:		
Basses-Alpes	126 : 30	
Var	110 : 48	
Bouches du Rhone . .	92 : 71	
Alpes-Maritimes . . .	69 : 72	399 : 21
Dauphiné:		
Isere	150 : 54	
Drome . . .	118 : 44	
Hautes-Alpes	101 : 51	370 : 49

1) Att så förhåller sig kan inhemtas af tabellen hos BLOCK, l. c. T. I, p. 105, som uplyser huru de gamla provinserna återfinnas i den nuvarande indelningen.

2) Följande tabell är grundad på den fördelning, som finnes hos KLÖDEN: Handbuch der Erdkunde; T. II. p. 425 o. f. men med begagnandet af här ofvan anfö da folkmängd- och arealsiffror enligt BEHM und WAGNER.

Gascogne:		
Landes . . .	169 : 19	
Gers	114 : 06	
Hautes-Pyrenees . . .	82 : 26	365 : 51
Savoyen:		
Savoie . . .	104 : 59	
Haute-Savoie	78 : 40	182 : 99
Bearn och Navarra:		
Basses-Pyrenees . . .		138 : 53
Foix:		
Ariege		88 : 88
Roussillon:		
Pyrenees Orientales .		74 : 86
Avignon, Venaissin, Orange:		
Vaucluse		64 : 43
		3,282 : 87

2. *Norra Frankrike:*

Normandie:		
Orne	110 : 73	
Seine-Inferieure . . .	109 : 57	
Eure	108 : 20	
Manche . . .	107 : 67	
Calvados . .	100 : 26	536 : 43
Champagne:		
Marne . . .	148 : 57	
Haute-Marne	112 : 96	
Aube	109 : 00	
Ardennes . .	95 : 03	465 : 56
Isle de France:		
Aisne	133 : 52	
Oise	106 : 33	
Seine-et-Marne	104 : 18	
Seine-et-Oise	101 : 77	
Seine	8 : 64	454 : 44
Lothringen:		
Meuse	113 : 11	
Vosges . . .	106 : 59	
Meurthe-et-Moselle .	95 : 24	314 : 94
Artois:		
Pas de Calais		119 : 97
Picardie:		
Somme . . . . - .		111 : 89
Flandern:		
Nord		103 : 17
		2,106 : 40

3. *Vestra Frankrike:*

Bretagne:		
Cote du Nord	125 : 05	
Loire-Inferieure . . .	124 : 83	
Morbihan . .	123 : 46	
Ille-et-Vilaine	122 : 15	
Finistere . .	122 : 06	617 : 55
Poitou:		
Vienne . . .	126 : 59	
Vendeé . . .	121 : 74	
Deux-Sevres	108 : 96	357 : 29
Angoumois, Aunis och Saintonge:		
Charente Inferieure .	123 : 96	
Charente . .	107 : 92	231 : 88
Maine:		
Sarthe . . .	112 : 72	
Mayenne . .	93 : 90	206 : 62
Anjou:		
Maine-et-Loire		129 : 35
		1,542 : 69

4. *Mellersta Frankrike.*

Orleanais:		
Loiret. . . .	122 : 97	
Loire-et-Cher	115 : 34	
Eure-et-Loire	106 : 68	344 : 99

Berry:		
Cher	130 : 75	
Indre	123 : 40	254 : 15
Auvergne:		
Puy de Dome	144 : 39	
Cantal . . .	104 : 27	248 : 66
Limousin:		
Correze . . .	106 : 53	
Haute-Vienne	100 : 19	206 : 72

Bourbonnais:	
Allier	132 : 73
Nivernáis:	
Nievre	123 : 80
Touraine:	
Indre-et-Loire	111 ; 03
Marche:	
Creuse	101 : 13
	1,523 : 21

5. *Östra Frankrike.*

Bourgogne:		
Cote-d'Or . .	159 : 11	
Saone-et-Loire	155 : 31	
Yonne. . . .	134 : 90	
Ain	105 : 32	554 : 64
Franche-Comté:		
Haute-Saone	96 : 98	
Doubs . . .	94 : 94	
Jura	90 : 70	282 : 62
Lyonnais:		
Loire	86 : 44	
Rhone. . . .	50 : 68	137 : 12
Elsas:		
Territ. de Belfort		11 : 04
		985 : 42

6. *Ön Corsica:*

Corse	158 : 86
geogr. qv.-mil	9,599 : 45

Folkmängd:

1. *Norra Frankrike:*

Isle de France:		
Seine . . .	2,220,060	
Seine-et-Oise . .	580,180	
Aisne . . .	552,439	
Oise . . .	396,804	
Seine-et-Marne .	341,490	4,090,973
Normandie:		
Seine-Inferieure .	790,022	
Manche .	544,776	
Calvados .	454,012	
Orne . . .	398,250	
Eure . . .	377,874	2,564,934
Flandern:		
Nord		1,447,764

Champagne:		
Marne . .	386,157	
Ardennes .	320,217	
Aube . . .	255,687	
Haute-Marne . . .	251,196	1,213,257
Lothringen:		
Vosges . .	392,988	
Meurthe-et-Moselle	365,137	
Meuse . .	284,725	1,042,850
Artois:		
Pas de Calais		761,158
Picardie:		
Somme		557,015
		11,677,951

2. *Södra Frankrike:*

Languedoc:		
Haute-Garonne .	479,362	
Herault . .	429,878	
Gard . . .	420,131	
Ardeche . .	380,277	
Tarn . . .	352,718	
Haute-Loire . . .	308,732	
Aude . . .	285,927	
Lozere . .	135,190	2,792,215
Guienne:		
Gironde . .	705,149	
Dordogne .	480,141	
Aveyron .	402,474	
Lot-et-Garonne .	319,289	
Lot	281,404	
Tarn-et-Garonne .	221,610	2,410,067
Provence;		
Bouches du Rhone .	554,911	
Var . . .	293,757	
Alpes-Maritimes .	199,037	
Basses-Alpes . .	139,332	1,187,037
Dauphiné:		
Isere . . .	575,784	
Drome . .	320,417	
Hautes-Alpes . .	118,898	1,015,099
Gascogne.		
Landes . .	300,528	
Gers . . .	284,717	
Hautes-Pyrenees .	235,156	820,401
Savoyen:		
Haute-Savoie . .	273,027	
Savoie . .	267,958	540,985
Bearn och Navarra;		
Basses-Pyrenees . . .		426,700
Avignon, Venaissain, Orange:		
Vaucluse		263,451
Foix:		
Ariege		246,298
Roussillon:		
Pyrenees-Orientales .		191,856
		9,894,109

3. *Vestra Frankrike:*

Bretagne:		
Finistère .	642,963	
Cote-du-Nord . .	622,295	
Loire-Inferieure .	602,206	
Ille-et-Vilaine . .	589,532	
Morbihan .	490,352	2,947,348
Poitou:		
Vendeé . .	401,446	
Deux-Sevres	331,243	
Vienne . .	320,598	1,053,287
Angoumois, Aunis, Saintonges;		
Charente Inferieure	465,653	
Charente .	367,520	833,173
Maine;		
Sarthe . .	446,603	
Mayenne .	350,637	797,240
Anjou;		
Maine-et-Loire		518,471
		6,149,519

4. *Mellersta Frankrike:*

Orleanais:		
Loiret . .	353,021	
Eure-et-Loire . . .	282,622	
Loire-et-Cher . .	268,801	904,444
Auvergne:		
Puy-de-Dome . . .	566,463	
Cantal . .	231,867	798,330
Limousin:		
Haute-Vienne . .	322,447	
Correze . .	302,746	625,193
Berry:		
Cher . . .	335,392	
Indre . . .	277,693	613,085
Bourbonnais:		
Allier		390,812
Nivernais:		
Nievre		339,917
Touraine:		
Indre-et-Loire		317,027
Marche:		
Creuse		274,663
		4,263,471

5. *Östra Frankrike:*

Bourgogne:		
Saone-et-Loire .	598,344	
Cote d'Or	374,510	
Yonne . .	363,608	
Ain	363,290	1,699,752
Lyonnais:		
Rhone . .	670,247	
Loire . . .	550,611	1,220,858
Franche-Comté:		
Haute-Saone	303,088	
Doubs . .	291,251	
Jura . . .	287-634	881,973
Elsas:		
Territ. de Belfort . .		56,781
		3,859,364

6. *Ön Corsica:*

Corse	258,507
	36,102,921

Ordningen mellan dessa hufvuddelar blifver icke aldeles den samma då man räknar folkmängden som då man räknar storleken såsom visar sig af följande sammandrag:

Storlek:			*Folkmängd:*	
Södra Frankrike . . .	3,282 : 87		Norra Frankrike . .	11,677,951
Norra » . . .	2,106 : 40		Södra » . .	9,894,109
Vestra » . . .	1,542 : 69		Vestra » . .	6,149,519
Mellersta » . . .	1,523 : 21		Mellersta » . .	4.263,471
Östra » . . .	985 : 42		Östra » . .	3,859.364
Corsica » . . .	158 ; 86		Corsica » . .	258,507
	9,599 : 45			36,102,921

Det norra Frankrike har synbarligen tätare folkmängd än det södra, antalet är större på en mindre areal. Bestämdare visar sig förhållandet, då man uträknar den relativa folkmängden för de särskilda hufvuddelarne:

Norra	Frankrike	på	geogr.	qv.-m.	5,544
Vestra	»	»	»	»	3,986
Östra	»	»	»	»	3,916
Södra	»	»	»	»	3,014
Mellersta	»	»	»	»	2,799
Corsica	»	»	»	»	1,627
Frankrike	öfver	hufvud	. . .	. . .	3,761

Norra delarne af Frankrikes land äro således de bäst befolkade och upstiga betydligt högre än medeltalet för landet öfver hufvud. Mellersta och södra Frankrike sänka sig deremot under detta medeltal och deras folkmängd är till och med relativt mindre än i Sveriges folkrikaste landsdel, Malmöhus län. — Olikheterna mellan särskildta departement är mycket stor, så t. ex. har den nordligaste delen af Frankrike, dep. Nord (Flandern) en folkmängd ända till 14,055 på qv.-m och dep. Rhone, som innesluter den stora staden Lyon, har 13,405 på qv.-m. medan i Alpernas bergstrakter, dep. Hautes-Alpes blott räknar 1,177 och dep. Basses-Alpes 1,105 inv. på qv.-m.

Städerna räknas i den franska statistiken på det sätt att hvarje ort med en sammanträngd befolkning, som upgår till 2,000 personer, betraktas såsom stad. Antalet blifver efter denna räkning ganska betydligt och då bland detta antal också åtskilliga mycket stora städer finnas upkommer en summa, som öfverstiger medeltalet för Europas stadsbefolkning. Detta medeltal anses öfver hufvud kunna räknas till 26 proc. af hela folkmängden, men Frankrikes stadsbefolkning upgår till 30 proc., snarare mera än mindre.[1]) Här finnes ett mycket starkare stadslif än i Ryssland, men dock ej på långt när så mägtigt som i StorBritannien. Frankrikes hufvudstad, ehuru mycket stor och öfverstigande mer än tre

1) Hellstenius, l. c. p. 42—43.

ganger staden Moskwa i folkmängd, medan samma stad, Paris, närmar sig till tredubbla antalet af Petersburgs folknumer, hinner ej till $^3/_5$ af folkmängden i London och de mycket stora städernas antal upnår ej motsvarande antal i England.

Förhållandet framställer sig på följande sätt:

städer med öfver 100,000 invånare:

Paris	1,851,792	Lille	152,775
Lyon	301,895	Toulouse	114,025
Marseille	235,933	Nantes	112,947
Bordeaux	190,682	Rouen	102,470
			8

städer med 80—100,000 invånare:

Le Havre	86,825	S:t Etienne	86,229
			2

städer med 70—80,000 invånare:

Reims	71,397
	1

städer med 60—70,000 invånare:

Roubaix	68,264	Versailles	61,670
Brest	66,272	Nimes	60,020
			4

städer med 50—60,000 invånare:

Toulon	59,808	Angers	54,454
Amiens	58,709	Nancy	52,565
Montpellier	54,466		5

städer med 40—50,000 invånare:

Orleans	48,976	Tours	43,368
Limôges	48,862	Le Mans	42,654
Rennes	48,658	Dijon	40,116
Nice (Nizza)	45,510		7

städer med 30—40,000 invånare:

Besançon	39,868	S:t Quentin	33,995
Boulogne	39,700	Avignon	33,235
Caen	39,415	Clermont	32,963
Troyes	38,113	S:t Denis	31,850
Grenoble	35,280	Lorient	30,928
Cherbourg	34,785	Tourcoing	30,254
Dunkerque	34,342	Beziers	30,067
			14

städer med 20,—30,000 invånare:

Poitiers	28,247	Bayonne	22,558
Bourges	27,377	Nevers	22,276
Arras	27,329	Valenciennes	22,118
Rochefort	26,619	Douai . . . , ...	21,703
Pau	25,607	S:t Omer	21,507
Cette	25,181	Vienne	21,430
Angouleme	24,478	Le Creusot	21,408
Perpignan	24,362	Perigueux	21,316
Laval	24,255	Carcassonne	20,808
Aix	23,033	Montluçon	20,251
Cambrai	22,897	Chalons-sur-Saone . .	20,055
S:t Germain-en-Laye	22,681	Niort	20,022
Elboeuf	22,563		25

Städer med öfver 20,000 invånare 66.

Frankrike har således åtta städer med öfver 100,000 medan StorBritannien med Irland har aderton [1]) och tolf med 50—100,000 invånare medan i de britiska länder finnas 24 af denna storlek. Frankrikes andra stad Lyon (301,895) öfverträffas i folkmängd af fyra storbritanniska provinsstäder, Glasgow, Liverpol, Manchester med Salford och Birmingham.

Upsöker man de stora städerna i deras fördelning på särskildta hufvuddelar och de gamla provinserna, upkommer följande ordning:

1. *Norra Frankrike:*

Isle de France:		
Paris . . .	1,851,792	
Versailles	61,670	
S:t Quentin	33,995	
S:t Denis	31,850	
S:t Germain-en-Laye	22,681	2,001,988
Flandern:		
Lille . . .	152,775	
Roubaix .	68,264	
Dunkerque	34,342	
Tourcoing	30,254	
Cambrai .	22,897	
Valenciennes	22,118	
Douai . .	21,703	352,353
Normandie:		
Rouen . . .	102,470	
Le Havre .	86,825	
Caen	39,415	
Cherbourg .	34,785	
Elboeuf . .	22,563	286,058
Champagne:		
Reims . . .	71,397	
Troyes . . .	38,113	109,510
Artois:		
Boulogne .	39,700	
Arras . . .	27,329	
S:t Omer .	21,507	88,536
Picardie:		
Amiens . .	58,709	58,709
Lothringen:		
Nancy . . .	52,565	52,565
		2,949,719

1) Jfr ofv. p. 124 då man sammanräknar städerna i England, Skotland och Irland. — De franska städernas folkmängd återfinnes hos Behm und Wagner; Heft. III. p. 23 o. f.

2. *Södra Frankrike.*

Provence:		
Marseille . .	235,933	
Toulon . . .	59,808	
Nizza (Nice)	45,510	
Aix	23,033	364,284
Languedoc:		
Toulouse . .	114,025	
Nimes . . .	60,020	
Montpellier	54,466	
Beziers . . .	30,067	
Cette	25,181	
Carcassone .	20,808	304,567
Guienne:		
Bordeaux. .	190,682	
Perigueux .	21,316	211,998

Dauphiné:		
Grenoble . .	35,280	
Vienne . . .	21,430	56,710
Bearn:		
Pau	25,607	
Bayonne . .	22,558	48,165
Avignon:		
Avignon . .	33,235	33,235
Roussillon:		
Perpignan .	24,362	24,362
Savoyen:		
Foix:		
Gascogne:		
		1,043,321

3. *Östra Frankrike.*

Lyonnais:		
Lyon	301,895	
S:t Etienne	86,229	388,124
Bourgogne:		
Dijon . . .	40,116	
Le Creusot	21,408	

Chalons-sur-Saone . . .	20,055	81,579
Franche-Comté:		
Besançon .	39,868	39,868
Elsas:		
Territ. de Belfort		
		509,571

4. *Vestra Frankrike.*

Bretagne:		
Nantes . . .	112,947	
Brest . . .	66,272	
Rennes . .	48,658	
Lorient . .	30,928	258,805
Maine:		
Le Mans . .	42,654	
Laval . . .	24,255	66,909

Anjou:		
Angers . .	54,454	54,454
Angoumois, Aunis, Saintonges:		
Rochefort .	26,619	
Angouleme	24,478	51,097
Poitou:		
Poitiers . .	28.247	
Niort . . .	20,022	48,269
		479,534

5. *Mellersta Frankrike.*

Orleanais:		
Orleans . .	48,976	48,976
Limousin:		
Limoges . .	48,862	48,862

Touraine:		
Tours . . .	43,368	43,368
Auvergne:		
Clermont . .	32,963	32,963

Berry:			*Bourbonnais:*		
Bourges . .	27,377	27,377	Mont Luçon	20,251	20,251
Nivernais:					244,073
Nevers . . .	22,276	22,276	*Marche*		

6. *Corsica:*

Corse . . . . , ...

Hela summan af folkmängden i städer med öfver 20,000 invånare utgör 5,226,218 = 14 : 48 proc. af hela folkmängden.

---

4. **Tyska Riket** och **Preussen.** Tyskland har brukat låta sig kallas Europas hjerta, med hvad skäl är ovisst om ej skälet skulle vara att Tyskland ligger midt i Europa, hvilket visserligen är sant. Men af denna sin belägenhet har Tyskland haft skada, ty detta land har varit Europas krigstheater. Tyskland har i detta afseende lidit så mycket, att Tyskland verkligen kan hafva ett och annat att fordra i gengäld.

I sin egen samhällsutveckling har Tyskland haft otur, nämligen att nationens och landets särskildta delar icke blefvo samlade till en gemensam enhet, en enda stat, men söndringen blef bestämmande för Tyskland. Detta berodde på det sätt, hvarpå feodalsystemet utvecklade sig. Denna utveckling gick i olika riktningar inom särskildta länder. I Frankrike upkom en enda stor monarki, en annan upstod i England, men i Tyskland blef den gemensama monarkien blott ett namn medan i verkligheten en statsform utvecklades af det mäst vidunderliga slag. [1])

Söndersplittringen bar sin frukt. Tyskland kom aldrig i besittning af den politiska magt i Europa, som detta land på grund af sin storlek, sin folkmängd, sina magtelementer och sin rika bildning kunde med rätta taga i anspråk. Tyskland har bidragit ganska mycket till Europas uppfostran: Luther var Tysk och Copernicus äfven. Det tyska folket utgör en bland de stora kulturafdelningarne inom Europas menskligheet, men i politiskt afseende har Tyskland varit såsom ett stjufbarn i familjen.

---

1) Jfr ofv. T. I. s. 124 o. f.

Men nu omsider har detta förhållande tagit slut och denna förändring utgör en af de största företeelserna i vår tids historia. Tyskland har blifvit *ett*, en stor, mägtig statsförening ställer sig i midten af Europa, med ena sidan vänd mot Frankrike och den andra mot Ryssland. Hvad deraf månde blifva i en framtid må politiske siare spå om de det gitta, men stor är förändringen. Erinre man sig förra tider, kon. Ludvig XIV:s tid och kejsar Nikolai's. Det var ett mägtigt medel i den franske sjelfherskarens hand när han ville företaga sig något i Europa, att der fans i Tyskland en mängd små furstar och desslikes ministrar, som voro glade att få göra sig en inkomst af årspenningar och gåfvor från franska hofvet att dermed tillfredställa sina enskildta ärelystnader och intressen med ringa eller intet afseende på det tyska fäderneslandets rätt och förmån. Det var nästan oundvikligt att så måste gå när detta fädernesland icke var något helt, men blott ett gemensamt namn för den otaliga mängden af små herskapsländer och egendomar. — Och sedan den tiden var kommen, då Ryssland blef en mycket bestämmande magt, var ett regementsbefäl i ryska armén, en rysk ordenskrachan eller flera och glädjen att få sola sig i glansen af det lysande hofvet i Petersburg en lockmat, som af Tysklands små hertigar och furstar begärligt anammades. Det var en ganska »praktisk» sak för ryske kejsaren att förskaffa sig en hel »cortege» af furstliga tjenstehjon i Tyskland.

Detta är slut nu. Tyskland är en magt, en enda, en stor magt, det har sin styrka i sig sjelf. Hvarje hertig och liten furste har sin vigt, sin betydenhet blott genom det gemensama fäderneslandets förenade magt. I stället att vara ett spelrum, der rysk och fransk politik hade fältet fritt, gör Tyskland sin politik sjelf och på ett i Europa mycket inflytelserikt sätt, ty det förenade Tysklands magt är mycket stor.

Huru vida detta blifver nyttigt och godt för Europa beror på huru magten brukas och huru de öfriga staterna förstå att sköta sina angelägenheter i förhållande till den stora, tyska magten. Men för tyska folket sjelf måste det vara en uplyftande känsla, att veta sig nu ändtligen hafva kommit

i sin rätta ordning, på sin rätta plats i statsystemet. Om det måste vara en lycka för ett folk att utgöra en gemensam statsförening, stark och mägtig, i stället för ett chaos af småbitar, måste det vara Tysklands lycka att enhetsverket kom till stånd.

En god grund för denna lycka var att en af bitarne hade genom lyckliga omständigheter kommit att blifva tillräckligt stor att i och för sig vara en stormagt, ett stöd och en stam för hela Tyskland. Detta är Preussens bestämmelse och bestämmelsen är upfyld. Prisar man Preussens verk, att denna magt har genomfört Tysklands förening, så ligger icke deruti ett ovilkorligt pris och beröm åt hvarje handling, som för ändamålet gjordes, men nog var Preussens seger Tysklands lycka och Preussens storhet är Tysklands.

Och ej lönar det att mycket beklaga dessa tyska länder, som hade varit egna stater, men nu blefvo preussiska provinser. Man besinne att här icke var någon främmande, utländsk magt, som tog bort ett stycke af fäderneslandet, här var icke en underkufvelse under främmande välde, men en förening af inhemska beståndsdelar, som förut hade varit åtskilda. Och ingen politisk frihet gick förlorad. Det är svårt att se någon orsak, hvarföre icke Hannovers, Hessens, Nassaus folk skulle kunna lefva lika lyckliga och fria i den preussiska staten som under sine egne furstar och staden Frankfurt vara en lika stor och trefsam stadskommun som den var förut. Tänke man sig för jämförelsens skull t. ex. att Skåne vore ett eget rike och några härader inom vissa landskap i Sverige vore egna hertigdömen, men konungen af Sverige och svenska folket gjorde detta rike och dessa hertigdömen till delar af svenska staten, så vore väl icke dermed någon olycka gjord.

En sak må här anmärkas. Det kunde icke annorlunda vara än att månget enskildt intresse kände sig säradt och många olika meningar måste finnas i en så stor sak och det skulle icke varit oväntadt om här och hvar bland dessa folkafdelningar, hvilka nu sammanbundos till en strängare enhet, hade funnits en viss obenägenhet att vidkännas inskränkningarne i den enskildta sjelfständigheten och i synnerhet kunde detta kännas påkostande för furstarne, man

skulle kunnat vänta söndringar och affall vid första tillfälle då enigheten sattes på prof. Detta prof kom ganska snart i franska kriget. Det kunde varit en icke orimlig beräkning af Tysklands fiender att kanske icke hela Tyskland skulle vara hugadt att följa de preussiska fanorna redan förr än det hade visat sig att färden skulle blifva så lyckosam som han blef. Men om en sådan beräkning fans, var den samma ett sjelfbedrägeri. Alle till samman, äfven staterne söder om Main, drogo ut mot riksfienden. Det visade sig att Tysklands enhet är något mera än ett magtspråk och hvilar på en djupare grund än kanonernas dån vid Sadowa. Denna enhet är ett nationalverk, som har all utsigt att kunna ega bestånd. Och hvad ett förenadt Tyskland mägtar göra visade sig också, ty genom det att Tysklands enhet var en verklig enighet inträffade nu att det, som i förstone liknade en sangvinisk förhoppning, åt hvilken Tyskarne sjelfve knappt vågade öfverlemna sin tro, blef en fullbordad verklighet; de tyska fanorna fördes med seger ända till Paris.

Och är det nu så att Tyskland vill vara en enhet, ett enda tyskt rike inom Tysklands verkliga gränser, måste detta vara Tysklands rättighet, men ingen främmande magt eger någon rätt att lägga hinder i vägen. Ett inkast kan göras att Tyska Förbundets stiftelse var en del af Wienerkongressens beslut, men dertill kan svaras att krig bryter fördrag och äfvenså att Tyska Förbundets förvandling till ett NordTyskt förbund och derefter till ett Tyskt rike icke innebar ett uphäfvande af den grundsats, på hvilken Tyska Förbundet var bygdt, nämligen att Tyskland skulle bilda ett statsförbund.

Men vid Tysklands verkliga gränser måste Tysklands rätt vara fästad. Skulle det så blifva att en sansad och förnuftig politik icke förmår lägga band på nationalöfvermodets utsväfningar, men Tyskland öfverlemnar sig åt eröfringslystnadens svärmerier, då blifver domen om Tyskland en annan. Någon anledning att Tyskland skulle begå detta syndafall har dock ej hittils visat sig, ty Schleswig-Holsteins eröfring kan ur annan grund förklaras. Här funnos tvetydiga rättsanspråk, känner man den schleswig-holsteinska

frågans verkliga natur, så förundrar man sig icke att tyska folket ganska lätt kunde komma till den upriktigaste öfvertygelse att Tyskland hade den bästa rätt mot Danmark. Men en möjlighet är dock att den tyska nationalfanatismen kan blifva farlig för andra folk. Säkert finnes i Tyskland mycken brusande ungdom, den nationella stoltheten är mägtigt frestad af en oerhörd lycka, det vore ej olikt menniskolynnets vanliga art om Tyskland förhäfde sig öfver sin framgång. Det patriotiska pratet måste utan tvifvel vara mycket storordigt i Tyskland. Men med prat eröfrar man icke länder och skulle der blifva fråga om verkligheter är det en vigtig sak att den tyska krigsmagtens organisation är sådan, som förträffligt egnar sig att utföra ett nödtvunget krig, men icke att göda krigslystnaden. Der finnes ju en allmän värnepligt, hvar man är skyldig att vara soldat. Bonden, handtverkaren, studenten, arbetaren måste ställa sig i ledet, kriget skall utföras af de fredliga yrkenas idkare. En sådan krigsmakt passar icke godt till ett verktyg för krigslystnaden, ty sjelfva krigshären är icke krigslysten. Dertill skulle fordras att de fredliga yrkenas ynglingar och män skulle kasta sig bort från sin lefnads bestämmelse för att gå ut på blodiga äfventyr. Detta göra de icke gerna, den fredliga kulturens magt är så stor att den samma utgör ett väsendtligt hinder, visserligen icke under alla förhållanden oöfvervinneligt, men dock en väsendtlig motvigt mot eröfringsbegäret. Krigets börda kändes så tung under franska kriget, dess offer voro så dyra, oaktadt segrarne, som vunnos, att det tyska folket torde betänka sig noga innan det sjelf upväcker en sådan storm.

Annorlunda var det fordom beskaffadt med krig och fred när en ärelysten furste eller en ryktbar härförare — så t. ex. Wallenstein i trettioåra kriget — om blott han hade penningar kunde köpa när som helst en krigshär, som ej hade något annat yrke än kriget, ej något annat interesse än att frossa i rof och plundring.

A) Tyska rikets historiska upkomst söker sin början i en urgammal forntid. Tyskland i hela sin omkrets var al-

drig en romersk provins om ock *vissa delar af landet voro af Romarena intagna.* Men tyska rikets upkomst såsom en stat i Europa berodde icke, såsom t. ex Frankrikes och Englands, derpå att folkvandringens nationer eröfrade det romerska landet. Snarare var Tyskland den härd och stambygd, från hvilken dessa nationer utgingo. Men detta förhållande måste förutsätta mägtiga rörelser inom sjelfva hemlandet. Der var under de första seklerna af vår tideräkning en liflig omsättning af folkslag och under dessa rörelser förgicks den romerska magt, som hade herskat i vissa delar af Tyskland. På detta sätt kan sägas att äfven Tysklands rike i viss mån bildades genom eröfringar af germaniska folk inom det romerska området. Dock fans icke under dessa de första seklerna, icke under de egentliga folkvandringarnes tidehvarf, ett tyskt rike, det gamla Germaniens folk bestod af flere folkgrenar, hvar och en sjelfständig. Men det slut, hvartill dessa folkens rörelser skulle leda, var dock att ett rike upstod, som inom sig förenade vidsträckta delar af landet och de särskildta folkgrenarne lärde sig att vara *ett* folk. En bland folkafdelningarne fans, som intog en slags »hegemoni» och bildade en stam, till hvilken de öfriga anslöto sig. Denna afdelning af tyska folket var *Frankerne*, samma folk, som har gifvit Frankrike sitt namn. Magten var utbredd på ömse sidor om Rhenfloden, hvarföre också det äldsta Frankrikes och det äldsta Tysklands historia har mycket gemensamt. Men ännu under de första seklerna kan man icke tala om ett tyskt rike likasom icke heller om ett franskt, men blott om ett frankiskt, ur hvilket både Tysklands och Frankrikes riken skulle upstå. Den frankiska magtens stora tidehvarf begynner med Carolingernes konungaätt och om någon person skall nämnas stadnar man vid *Carl den stores* namn.

Men ingalunda var hans rike samma land, som det nuvarande Tyskland, ej större, ej mindre. Carl den store var lika mycket Frankrikes konung som han var Tysklands och han hade länder äfven i Italien och bortom Pyreneerna, i Spanien. Och slutligen satte han ett lysande insegel på sin herskaremagt då han uplifvade den *romerska kejsarvärdigheten (800).* [1])

---

1) Jfr ofv. s. 182.

Men denna stora monarki bestod af olikartade delar och egde ej långt bestånd odelad. Carl d. store dog år 814 och knappt trettio år hunno efter hans död förflyta förr än den slutliga delningen gjordes genom *fördraget i Verdun (843)*. Från den tiden kan sägas att tyska riket begynner sin historia såsom ett särskildt land.

Och detta rike ingick under det följande seklet i en ny och mycket betydelsefull utveckling då *kon. Otto I* förvärfvade *romerska kejsarvärdigheten (962)*, hvilken efter fördraget i Verdun icke hade hört till Tyska riket. Men från denna tid (962) var denna värdighet ständigt förenad med den tyska konungathronen. Dermed följde anspråket att kejsaren skulle vara ett slags öfverhufvud för hela det kristna Europa.

Detta tyska rike eller, såsom det kallades, »det heliga romerska riket af tyska nationen» (sacrum imperium romanum nationis Germaniæ) utvidgades tid efter annan öfver landsdelar, som ej från början hade hört dit, så att detta rike kom att omfatta icke blott det nuvarande Tyskland, men väl äfven något mera. Dit hörde landsdelar, som nu mera höra till Frankrike, och likaså öfver hufvud det nuvarande *Schweitz* samt största delen af *Nederländerna*, för att icke tala om mera obestämda anspråk på suveränetet öfver furstar och länder, hvilka i verkligheten voro oberoende. Det vigtigaste anspråket var det, som gälde *Italien*. Tyske kejsaren härledde från Carl d. stores och Otto I:s tid ett anspråk att vara Italiens suveräne monark och Tysklands historia under medeltiden handlar till en stor del om bemödanden att göra denna magt gällande, hvilket aldrig fullständigt eller för någon längre tid lyckades. Men Tysklands erkända öfverhufvud var och förblef kejsaren. I denna sin egenskap blef han ej blott tyska folkets monark, men äfven de slaviska folkens, som bodde inom Tyskland. Ty sådana funnos. Den slaviska folkstammen, som eljest egentligen tillhör det östra Europa, Ryssland, Polen, de nuvarande turkiska och ungerska länderna, var under medeltiden ganska långt utbredd inom Tyskland, såsom ock ännu i dag den tyska nationen icke är oblandad i sitt land fastän det germanisk-tyska folkelementet är, såsom det ock alltid har varit, mycket öfvervägande.

Det hörer till Tysklands historia att närmare beskrifva huru det Tyska rikets gränser under olika tider utvidgades och inskränktes. Dervid var stor skilnad mellan den suveränetetsrätt, som kejsaren tog i anspråk, och den verkliga magtutöfning han förmådde göra gällande. I längden lyckades det icke att inom Tyska riket qvarhålla andra länder än de som öfverhufvud utgöra det nuvarande Tyskland med inbegrepp af de österrikisk-tyska länderna. Men *Italien* blef med tiden aldeles främmande för Tyska riket, *Schweitz* och *Nederländerna* bortföllo och *Frankrike gjorde eröfringar på Tysklands bekostnad.*

Efter medeltidens slut kan man icke tala om *Italien* såsom någon verklig del af Tyske kejsarens rike om också det är svårt att uppgifva någon bestämd tidpunkt, då det kejserliga anspråket skulle blifvit afträdt. — De samhällen åter, som utgjorde det *schweitziska edsförbundet*, hade allt från den tid, då de bildade sitt förbund i början af 1300-talet, varit i verkligheten nästan oberoende af Tyska riket ehuru den statsrättsliga förbindelsen icke var bestämdt upplöst. Dessa landskap räknades ännu alltid såsom delar af Tyskland, Det samma kan sägas om *Nederländerna*, hvilka mot slutet af medeltiden utgjorde en mängd under samma herravälde förenade feodala besittningar. Deras herre var hertigen af *Burgund*, hvars ätt var en gren af det franska konungahuset, men besittningarne voro dock ännu alltid tyska rikslän.

Under de senare seklerna frånskildes tid efter annan åtskilliga beståndsdelar: a) *Frankrike* borttog *Metz, Toul och Verdun (1552)* och afträdelsen bekräftades genom Westfaliska freden (1648). — Vidare afträddes *Elsass*, likaledes i Westfaliska freden, kort derefter följde förlusten af åtskilliga *orter i den del af Nederländerna*, som ännu ej voro aldeles afskilda från Tyska riket. Dessa orter afträddes genom fredslut åren 1659 och 1668. Derefter, genom freden i Nimwegen (1678), gick det s. k. *frigrefskapet Burgund* (Franche-Comté) förloradt jämte ytterligare några *orter i Nederländerna* och genom freden i Ryswick (1697) afträddes *Strassburg*. Dessa förluster för Tyskland utgjorde Frankrikes eröfringar på Ludvig XIV:s tid. Slutligen under 1700-talet förlorades

Lothringen genom freden i Wien (1735 och 1738), hvilket land äfven blef fransk besittning. — b) *Nederländerna*, nämligen republiken Förenta Nederland, erkändes genom Westfaliska freden såsom en från Tyska riket aldeles afskild, fullkomligt fristående stat. Men de öfriga s. k. spanska Nederländerna utgjorde fortfarande en af Tyska rikets s. k. kretsar. — c) *Schweitz* erkändes likaledes genom Westfaliska freden såsom en af Tyska riket helt och hållet oberoende stat.[1])

Icke alla dessa afträdelser voro på den tid, då de beseglades genom formliga statsfördrag, några verkliga förluster, ty saken var afgjord långt förut. Detta gäller om Schweitz och Förenta Nederland, som voro i sjelfva verket skilda från Tyskland långt före Westfaliska freden. Det samma kan sägas om frigrefskapet Burgund (Franche-Comté) och de orter, som Frankrike eröfrade i spanska Nederländerna, ty dessa besittningar, äfven Burgund (Franche-Comté), hörde till spanska monarkien, ehuru under tysk länshöghet. Men afträdelsen af suveräneteten öfver dessa länder och orter utgjorde dock afdrag från det område, som Tyska riket gjorde anspråk att omfatta.

På detta sätt förminskadt ingick Tyska riket i revolutionsperioden, som begyntes med de franska krigen på 1790-talet och fortgick till Napoleons fall 1814. Under denna tid gjorde Tyskland stora förluster och slutligen blef Tyska riket aldeles uplöst (1806).

Rhenförbundet trädde nu i Tyska rikets ställe, men med den skilnad att förbundet stod under franske kejsarens öfherskap; någon Tysk kejsare fans ej. Och Rhenförbundet omfattade icke hela Tyskland, de preussiska och österrikiska länderna hörde icke dit och vissa delar af Tyskland voro införlifvade med Frankrike.

Med Napoleons fall uplöstes Rhenförbundet och en ny förening ingicks på grund af Wienerkongressens och de tyska staternas beslut. Denna nya förening antog titeln *Tyska Förbundet* (1815) och omfattade hela det nuvarande Tyskland med inbegrepp af de tyska länder, som tillhörde

---

1) Jfr t. ex. öfversigten hos BRACHELL. Deutsche Staatenkunde T. I. s. 3 o. f. och här ofv. s. 184.

Preussen och Österrike. Till Tyska Förbundet hörde allt det land, som med något skäl kan inbegripas under benämningen Tyskland. Men de länder, som i en aflägsen forntid hade hört till Tyska riket, d. v. s. Nederländerna och Schweitz, återkommo icke och skilsmässan utsträcktes äfven till de f. d. spanska Nederländerna såsom ock de af Frankrike eröfrade länderna, Metz, Toul och Verdun, Elsass, Franche-Comté och Lothringen m. m. icke återkräfdes. Tyska riket var och förblef uplöst, Tyska Förbundet utgjorde en helt annan statsförening. [1])

Det Tyska Förbundet egde bestånd till år 1866, då det samma uplöstes i följd af inbördes krig mellan Tysklands stater, delade i två grupper, Preussen med sina bundsförvandter och Österrike med sina. I Tyska förbundets ställe uprättades *Nord-Tyska Förbundet (1867).* Förändringen innebar Tysklands delning på två hufvudstycken, staterna norr om floden Main, hvilka utgjorde Nord-Tyska förbundet, och staterna söder om Main, hvilka voro fristående stater hvar och en för sig. Dessa stater, som icke hörde till Nord-Tyska förbundet, voro Bayern, Würtemberg, Baden och furstendömet Liechtenstein samt Österrikes tyska länder. Men den tvådelning, som på detta sätt infördes, hindrade icke att de stater, som funnos i Nord Tyska förbundet, blefvo mycket närmare förenade med hvarandra än de hade varit förut. — Och Tysklands område ökades genom eröfringen af Slesvig (1864). Men deremot fans, utom de nyss nämnda staterna söder om Main, äfven en annan stat, som icke blef medlem af Nord-Tyska förbundet, nämligen Luxemburg-Limburg. Denna de tyska staternas ställning blef ej längre beståndande än till år 1871 då under det att kriget med Frankrike ännu fortgick det nya *Tyska Riket* uprättades i stället för Nord-Tyska förbundet. Förändringen i förbundets form och sammansättning bestod deruti att staterna söder om Main, med undantag af Österrike och Liechtenstein, ingingo i förbundet med de öfriga och det så medelst förenade Tyskland antog namnet Tyska Riket, hvarmed följde för dess öfverhufvud benämningen Tysk kejsare. [2]) Och likasom Tyskland

1) Jfr ofv. T. I. s. 58.

2) Jfr ofv. T. I. s. 413 o. f.

under Nord-Tyska förbundets tid eller kort förut hade ökat sitt område med Slesvig, så har Tyska riket utvidgat sig genom de af Frankrike afträdda delarne af Elsass och Lothringen.

B) Tysklands vare sig rikets eller förbundens form och sammansättning under olika tider låter sig ej begripas utan en blick på Tysklands *inre statskick*, hvilket framställer sig olika i det gamla Tyska Riket, det Tyska Förbundet, det Nord-Tyska förbundet och det nya Tyska riket.

1. Det *gamla Tyska rikets statskick* bestämdes först af feodalsystemet i mån som denna samhällsbildning stadgade sig och sedermera af feodalsystemets uplösning, hvilken åter i Tyskland utvecklade sig på det sättet att de feodala länen blefvo i sjelfva verket sjelfständiga stater. På denna sakernas gång berodde Tysklands söndersplittring. Tyska riket var till slut nästan blott ett namn.

En mycket vigtig sak var att Tyska kejsarvärdigheten aldrig blef ärftlig. Tyska riket var och förblef intill slutet ett *valrike*. Väl förtäljer Tysklands historia om den ena kejsardynastien efter den andra, men detta betyder endast att kejsarvärdigheten öfvergick genom val från en person till en annan inom samma slägt. På detta sätt räknar man kejsarena af det sachsiska huset (962—1024), det saliskt-frankiska (1024—1125) och det hohenstaufiska (1137—1254). Men att thronföljden inom familjen icke hade någon säkerhet visade sig icke blott af förnyade exempel, huru mot den valde kejsaren partichefer uphöjdes som bestridde hans rätt, men förhållandet blef ännu mera uppenbart då sedan Rudolf af Habsburg bestigit kejsarthronen (1273) kejsarvärdigheten under den följande tiden ingalunda förblef oafbruten hos hans ätt. Men slutligen lyckades det likväl för denna familj att vinna häfd för sin besittning af kejsarvärdigheten så att denna värdighet qvarblef hos huset Habsburg från och med kejsar Albrecht II och till dess att denna familj på mansidan utslocknade (1437—1740). Och sedan en kejsare af annan ätt, en kurfurste af Bayern (kejsar Carl VII) då blifvit vald, men snart aflidit (1745) blef kejsarvärdigheten updragen åt den siste habsburgske kejsarens dotters gemål och tillhörde sedermera genom förnyade val hans

efterkommande således habsburgska husets qvinnolinie så länge det gamla tyska riket fans (1745—1806).

Under det att thronföljden var så beskaffad berodde möjligheten för kejsaren att bevara kronan inom sitt hus hufvudsakligen derpå att han sjelf besatt tillräckligt stora besittningar att göra sig gällande utan att bero af feodalvasallerne. Och äfven oafsedt thronföljden var besittningen af omedelbart utaf kejsaren beroende länder ett nödvändigt vilkor för att kejsaremagten skulle blifva tillräckligt stark och riket en verklig enhet. Detta ändamål upnåddes aldrig fullständigt. Medeltidens kejsare innehade visserligen vissa omedelbara besittningar, men aldrig så stora att vasallerne kunde förvandlas till verklige undersåtar. Det habsburgska huset förvärfvade mycket stora arfländer, men dessa voro till en stor del belägna utanför Tyskland. De tyska länder, som denna dynasti innehade, voro visserligen ganska betydliga, men dock ej så, att de kunde göra sin innehafvare till Tysklands verklige herre. Förhållandet blef i verkligheten sådant att i spetsen för Tyska riket stod en kejsare, som med sina arfländer — den österrikiska monarkien — innehade en stor magt i Europa, men Tyskland var deladt mellan en stor mängd furstar och innehafvare af land och orter med åtskilliga titlar, allesamman kejsarens vasaller samt äfven en mängd stadskommuner, som voro s. k. riksstäder, omedelbara undersåtar under kejsaren. Alla dessa s. k. riksständer utgjorde Tyska riket. [1])

Sin djupaste rot hade denna delning i den fordna skilnaden mellan särskildta folkgrenar inom tyska nationen med deremot svarande landsdelar, Sachsen, Schwaben, Franken m. fl. Men under tidernas längd genom delningar och på allehanda sätt upkommo en ofantlig mängd af större och mindre feodala herravälden och riksstäder. Skilnaden i verklig magt och inflytande var mycket stor och från och med 1300-talet funnos visse riksständer, som med titeln *Kurfurste* hade den företrädesrätten att kejsarvalet berodde af dem. De voro från ålder sju till antalet nämligen erkebiskoparne af Mainz, Trier och Köln, konungen af Böhmen samt innehafvarena af länderne Pfalz, Brandenburg och ett af

1) Jfr ofv. T. I. s. 124 o. f.

de Sachsiska landen. Under senare tider tillkom Bayern såsom en åttonde och Braunschweig-Lüneburg såsom en nionde.[1]) Men under Tyska rikets sista tid voro de pfalziska och bayerska länderna förenade hos samme innehafvare genom arf inom familjerna (1777).

Desse kurfurstar jämte en mängd andra riksständer utgjorde den *tyska riksdagen*, som var en slags representation för tyska riket. Denna riksdag samlades i äldre tider tidtals, men blef slutligen en stadigvarande församling (1663), som hade sitt säte i staden Regensburg.

Men inom sina egna områden voro riksständerna så oberoende att de ibland dem, som hade någorlunda betydliga länder, blefvo i sjelfva verket sjelfständige furstar.

2. *Tyska Förbundet*, hvilket uprättades år 1815 efter den korta mellantid, som betecknades af Rhenförbundet, var grundadt på de tyska staternas suveränetet, som nu erkändes. Suveräneteten hade dessa stater haft under Rhenförbundets tid till namnet, men i sjelfva verket hade de varit underordnade under franske kejsaren. Nu blefvo de medlemmar i ett sjelfständigt statsförbund, men naturligtvis i och för gemensama ärenden beroende af *Tyska Förbundsförsamlingen* d. v. s. af deras eget gemensama samråd.

Det Tyska Förbundets karakter bestämdes vidare deraf, att förbundet bestod af Tysklands suveräne monarker med tillägg af ett litet antal fyra stadsrepubliker, men således icke var någon af tyska folket ingången förening. Någon folkrepresentation fans här icke; förbundsförsamlingen var en kongress af de tyska furstarnes ministrar samt ombud från de fyra städerna. Antalet ledamöter var inskränkt från flere hundratal, som hade funnits i Tyska riket, till 38, hvilket antal dock i alla fall innebar en betydlig sönderdelning. Någon gemensam förbundsregering fans icke, men hvarje stats regering egde att inom sitt land verkställa för-

---

1) Kurfursten af Pfalz blef för sitt upror mot kejsaren under tretioåra kriget beröfvad sin kurfurstevärdighet, hvilken då öfverflyttades på Bayern. Men genom Westfaliska freden återställdes den pfalziska kurvärdigheten och Bayern fortfor icke destomindre att behålla sin plats. Så blefvo kurfurstarne åtta. Braunschweig-Lüneburg tillkom från slutet af 1600-talet.

bundsförsamlingens beslut. Ett förhållande af stor vigt var att ibland ledamöterne funnos två med en ofantligt öfvervägande magt öfver alle de öfrige. På dessa två, Österrike och Preussen, måste mycket bero. I sjelfva den formliga omröstningen inom förbundsförsamlingen hade dessa stormagter ingen öfvervigt, men den magtställning de i sjelfva verket intogo gjorde deras inflytande mycket stort så länge de vore enige sinsemellan. Den orsak, som vållade Tyska förbundets undergång var oenigheten mellan Österrike och Preussen. [1])

Staden Frankfurt am Main var Tyska förbundsförsamlingens residens och förbundets grundlagar voro Tyska Förbundsakten d. 8 juni 1815 och den s. k. Wiener-Slut-akten d. 15 maj 1820.

3. *Nord-Tyska Förbundet* trädde i Tyska förbundets ställe i följd af Preussens seger i kriget 1866. De försök, som gjordes under och efter revolutionsåret 1848, att gifva Tyska förbundet en förändrad organisation, hade deremot misslyckats. Det nya förbund, som nu uprättades, det Nord-Tyska, skilde sig från det Tyska förbundet deruti att ej alla stater deruti deltogo och deruti att en verklig folkrepresentation infördes, nämligen den *tyska riksdagen* samt slutligen deruti att en verklig förbundsregering inrättades, ett s. k. *Bundespresidium*, som tillhörde konungen af Preussen såsom förbundets sjelfskrifna öfverhufvud. Då nu Österrike var en bland de stater, som icke deltogo i förbundet, blef Preussen ensam den öfvermägtiga staten, hvartill Preussens magt också var aldeles tillräcklig. Detta preussiska »principat» blef formligen erkändt genom det att förbundsregeringen updrogs åt konungen af Preussen, ej blott åt nuvarande konungen personligen, men åt Preussens konung en gång för alla. Den mägtigaste statens regent blef sjelfskrifven regent inom förbundet. Men enväldig är han icke. Han har vid sin sida ett s. k. *Bundesrath*, som består af de öfriga regeringarnes ombud och denna församling är icke blott en rådgifvande myndighet, men eger beslutande magt efter en viss röstberäkning, grundad på staternas olika storlek, Preussen har

---

1) Jfr ofv. T. I. p. 340 o. f.

ett stort antal röster, men dock ej så stort att icke Preussen kan öfverröstas (17 röster bland 43). En mycket vigtig sak är att tyska folket erhöll beslutande magt i lagstiftning, beskattning o. s. v. genom *Tyska riksdagen*. — *Nord-Tyska förbundets grundlag* blef utfärdad *d. 25 juni 1867*.

4. Det nya *Tyska Riket* skiljer sig från Nord-Tyska förbundet egentligen deruti att, såsom nämndes, äfven södra Tysklands stater, staterna söder om Main, äro medlemmar af riket. Detta rike omfattar verkligen hela Tyskland med undantag af Österrikes länder samt furstendömet Liechtenstein och Luxemburg-Limburg, i fall man vill fästa sig dervid att detta land hade hört till Tyska förbundet. Men Luxemburg-Limburg är icke egentligen något tyskt land.[1] Sjelfva förbundsförfattningen blef i det hela oförändrad. Tyska riket har sin Riksdag, sitt Bundesrath och förbundsregeringen utöfvas af konungen af Preussen såsom Tysk Kejsare. Tyska rikets grundlag är daterad d. 16 Apr. 1871.

Preussen utgör väl numera blott en del af ett större helt, Tyska riket, men dock en så stor del och för det hela bestämmande, att man icke kan undgå att åt den preussiska magten egna en särskildt upmärksamhet. Det vore för en betraktelse, som endast kan utgöra en inledning, altför vidlyftigt att särskildt för hvarje stat i Tyskland framställa om också blott de allmännaste dragen af dess upkomst och dess statsrättsliga organisation, men för Preussen, som i och för sig var en europeisk stormagt förr än Tyska riket fans, får ett undantag göras.

1. Den preussiska statens *historiska upkomst* brukar stundom skrifvas på eröfringarnes räkning såsom skulle denna magt hafva grundat sin förkofran på idel rofferi från andra länder. Aldeles ogrundad är den meningen icke, så vida som åtskilliga delar af den preussiska monarkien äro på den vägen förvärfvade, men beskyllningen har ej större grund och sanning i afseende på Preussen än i afseende på

1) Jfr ofv. T. 1. p. 420.

åtskilliga andra länder t. ex. Frankrike, Ryssland och äfven Sverige.[1]) — Den preussiska magtens upkomst kan öfverskådas i följande hufvuddrag.

a) *Mark-Brandenburgs organisation såsom tyskt rikslän.* Utgångspunkten, medelpunktslandet, om man så får säga, för den preussiska monarkien är Brandenburg, hvarifrån magten utbredt sig öfver andra landsdelar. Brandenburg eller Mark-Brandenburg, såsom det kallades, var en eröfring af tyske konungen (kejsaren) Otto I från de slaviska folkgrenarne i norra Tyskland på 900-talet. Landet inkom således ganska tidigt i Tyska riket. Det utgjorde i förstone en del af hertigdömet Sachsen och omfattade icke från början hela det nuvarande Brandenburg, men utvidgades med tiden och blef under markgrefven Albrecht Björnen af huset Askanien ett eget af Sachsen oberoende rikslän (1142). Besittningarne utvidgades tid efter annan och utgjorde ett bland de större rikslänen, när Askaniernes ätt utslocknade (1320). Namnet Brandenburg var icke den äldsta benämningen, landet kallades med olika namn för särskildta delar, sachsiska Nordmark eller Altmark, Mittelmark, Uckermark, Neumark o. s. v., men med tiden upkom namnet Brandenburg, som från början tillhörde en befästad borg vid floden Havel.

b) *Brandenburgs förläning till Burggrefven Fredrik af huset Hohenzollern (1415).* Det brandenburgska landet, sedan Askaniernes ätt var utslocknad, gick till andre innehafvare och stadnade hos huset Luxemburg, som besteg kejsarthronen på 1300-talet. Men denna ätt bibehöll sig icke i längden vid den kejserliga värdigheten och icke heller vid besittningen af Brandenburg, kejsar Siegmund afträdde mot en stor penningsumma Brandenburg till Burggrefven af Nürnberg Fredrik, som hörde till huset *Hohenzollern*, (1415). Från denne herre härstammar det ännu regerande preussiska konungahuset. Burggrefven Fredrik var förut innehafvare af åtskilliga besittningar i andra delar af Tyskland, hvilka nu kommo att utgöra en gemensam magt med Brandenburg.

---

1) Jfr Studier i Sveriges statskunskap af *W. E. Svedelius*, T. I. p. 203.

Men deremot omfattade Brandenburg på den tiden icke allt det land, som under Askaniernes tid hade hört dit. Deremot var *kurfurstevärdigheten* förenad med Brandenburgs besittning sedan denna värdighet stadgades år 1356.

c) *Hertigdömet Preussens förening med Brandenburg (1618).* Det hohenzollernska husets besittningar blefvo, såsom vanligt var med de tyska rikslänen, föremål för åtskilliga delningar inom familjen. Delningarne åter egde icke heller stadigvarande bestånd, länder och orter åtskildes och återförenades ömsom, men kurfurstendömet Brandenburg utgjorde altid en af de större beståndsdelarne i Tyska riket. En annan ättegren åter kom i besittning af ett nytt hertigdöme, Preussen. Dermed tillgick på följande sätt. En hohenzollernsk furste, Albrecht af Brandenburg, var stormästare för Tyska Orden, hvilken åter innehade landskapet Preussen. Denna s. k. Tyska Orden var en kyrklig stiftelse, men reformationen medförde en förändring. Stormästaren Albrecht af Brandenburg afföll från romerska kyrkan och »sekulariserade» ordenslandet Preussen, d. v. s. förvandlade det från ett land i den kyrkliga stiftelsens hand till ett ärftligt hertigdöme (1525). Från den tiden regerade således två särskildta ättelinier af huset Hohenzollern, den ena såsom kurfurstar af Brandenburg, den andra såsom hertigar af Preussen. Den preussiska linien utslocknade och den kurfurstliga ärfde Preussen. Så blefvo kurfurstendömet Brandenburg och hertigdömet Preussen förenade (1618).

d) *Landvinningar i följd af Westfaliska freden (1648).* Detta förvärf var icke det enda, som under tidernas lopp hade kommit Brandenburg till godo. Det var vanligt med de tyska rikslänen att de gingo i arfskiften, byten och delningar och på detta sätt hade åtskilligt tillkommit till det brandenburgska kurfurstendömet redan innan Westfaliska freden medförde en ny och betydlig förstärkning. Kurfursten Fredrik Wilhelm — den s. k. store kurfursten — hade anspråk på Pommern, men måste finna sig vid en delning med Sverige. Han fick på sin lott den del, som kallades *Hinter-Pommern* och, såsom ersättning för den del af Pommern, som Sverige fick, erhöll han vissa andra besittningar, nämligen de sekulariserade biskopstiften *Kamin*, *Halberstadt*

och *Minden* samt successionsrätt till det likaledes sekulariserade erkestiftet *Magdeburg* [1]).

e) *Suveräneteten öfver Preussen* förvärfvades i följd af Sveriges krig med Polen under kon. Carl X. Preussen var nämligen ett län under Polen och kurfursten således polsk vasall i och för Preussen likasom han var tysk vasall i och för Brandenburg. Men genom klokt begagnande af de förhållanden, som upkommo genom Sveriges eröfringar i Polen under Carl X och så väl Sveriges som Polens behof af bistånd, lyckades det kurfursten Fredrik Wilhelm att blifva frilyst från vasallförhållandet för Preussen (1657) [2]). Efter den tiden var kurfursten suverän furste öfver detta land, men fortfor att vara tysk läntagare för Brandenburg.

f) *Konungariket Preussens upkomst (1701).* Den vinst, som Westfaliska freden hade medfört, ökades då Brandenburgs kurfurste med tiden kom i verklig besittning af Magdeburg (1680) och flere smärre besittningar förvärfvades genom köp o. s. v. hvarefter kurfursten Fredrik III tyckte sig vara nog mägtig att antaga konungatiteln, som skedde år 1701. Denna värdighet fästades då icke vid Brandenburg, detta skulle näppeligen låtit sig göra aldenstund Brandenburg icke var ett suveränt land, men såsom innehafvare af det suveräna landet Preussen antog kurfursten konungatitel.

g) *Vor-Pommern intill floden Peene* förvärfvades genom freden i Stockholm (1720) d. v. s. att Preussen genom sitt deltagande i det stora nordiska kriget på Carl XII:s tid erhöll ett stycke af den del utaf Pommern, som Sverige hade innehaft på grund af Westfaliska freden. En mindre del af Sveriges besittningar hade Brandenburg erhållit genom freden i S:t Germain (1679) [3]) efter kriget på Carl XI:s tid,

---

1) Jfr. Instrumentum pacis Osnaburgensis hos SCHMAUSS: Corpus juris publici S. R. Imperii p. 784, 786. Westfaliska fredsfördraget läses äfven hos GHILLANY: Diplomatisches Handbuch, T. I.

2) CARLSON: Sveriges historia under konungarne af Pfalziska huset. T. I, p. 137, 165, 209, om kurfurstens förhållande till Sverige. RANKE: Zwölf Bücher Preussischer Geschichte i Sämmtliche Werke, T. XXV—XXVI, p. 258. Kon. Carl X, såsom innehafvare af Polen, hade erkänt suveräneteten redan 1656.

3) CARLSON, l. c. T. II, p. 612.

men den egentliga eröfringen af Vor-Pommern tillhör Preussens krig mot Sverige på Carl XII:s tid [1].

h) *Schlesiens* eröfring från Österrike (1741—42), som bekräftades genom freden i Berlin (1742) och ytterligare genom frederna i Dresden (1745) och i Hubertsburg vid sjuåra krigets slut (1763), utgjorde en betydlig landvinning på Österrikes bekostnad likasom Pommern på Sveriges. Lägger man härtill förvärfvet genom byte, köp och arf af åtskilliga tyska områden visar sig den preussiska magtens utveckling till ökad storlek. Så förvärfvades t. ex. furstendömet Neuenburg (Neufchatel) år 1707, men hufvudsaken var besittningstagandet af Schlesien.

i) *Preussens andel i Polens delningar (1772 och 1793 samt 1795)* medförde stora landvinningar så att Preussen nu mera utgjorde en ganska betydlig magt när de stora krigen med Frankrike begyntes på 1790-talet.

j) *Preussens andel i det skifte af länder, som gjordes af Wienerkongressen (1815)* innebar förvärfvet af en stor del utaf *Sachsen* och flera andra tyska områden, hvarjämte Preussen äfven vid samma tid förvärfvade den återstående delen af *Pommern.* Preussen hade i följd af sitt krig (1806) mot Frankrike under Napoleon förlorat genom freden i Tilsit (1807) en stor del af sina länder, men återvann efter Napoleons fall sin förra storlek och väl mera. Aldeles samma länder, som Preussen hade haft, återfick eller återtog Preussen icke, men det, som Preussen återtog jämte det, som Preussen erhöll till nyes, utgjorde utan tvifvel full ersättning för det, som Preussen icke återtog. Den preussiska delen af Sachsen kunde räknas såsom en motsvarighet mot de stycken af preussiska Polen, som Preussen icke återtog, och genom Svenska Pommern likasom afrundade Preussen sitt område på en annan sida. Sachsen var att anse såsom eröfradt land, men Svenska Pommern erhölls genom fredligt bytesfördrag med Danmark, sedan Sverige afträdt Pommern till Danmark på samma gang konungen i Danmark afträdde Norge [2].

---

1) MALMSTRÖM: Sveriges politiska historia från k. Carl XII:s död till statshvälfningen 1772, T. I, p. 110—112

2) Jfr. ofv. T. I, p. 51.

k) *Landvinningar under tiden 1815—1866* saknades icke aldeles ehuru de ej voro af särdeles betydligt omfång. Men om man vill noggrant följa Preussens utsträckning till utvidgade gränser får man räkna vissa smärre besittningar, som förvärfvades på franska gränsen i följd af *den senare Pariserfreden 1815* samt furstendömet *Lichtenberg*, som Preussen förvärfvade genom fördrag med Sachsen-Koburg år 1834 m. m. Slutligen afträdde också furstarne af *Hohenzollern-Hechingen* och *Hohenzollern-Sigmaringen* sina små länder till konungen af Preussen (1849), hvilken afträdelse gjordes genom ett fördrag mellan de särskildte ättegrenarne af det hohenzollernska huset. Slutligen erhöll Preussen genom fördrag med Oldenburg (1853) ett litet område vid floden *Jahdes* utlopp i Nordsjön, beräknadt på anläggningen af en örlogshamn. Deremot blef *Neufchatel* frånskildt i följd af revolutionen 1848 och skilsmässan erkändes genom fördrag år 1857 [1]).

l) *Preussens eröfringar (1866).* Med det betydliga omfång Preussen nu innehade utgjorde denna stat dock icke ett sammanhängande land. Provinserna Westfalen och Rhenprovinsen voro genom andra mellanliggande tyska länder skilda från de öfriga landsdelarne. Denna brist afhjelptes genom eröfringen af *Hessen-Kassel*, *Hannover* och *Nassau*, hvartill äfven kom staden *Frankfurt am Main* och på en annan sidan *Schlesvig-Holstein* [2]).

2. Den preussiska monarkiens *inre statskick* har sedan äldre tider berott af det sätt, hvarpå monarkien har blifvit bildad genom en af tidsomständigheterna föranledd förening af flere särskildta tyska rikslän samt landsdelar, som förut hörde till Polen. Men med afräkning af dess polska landsdelar bestod Preussen före 1866 af idel tyska länder. Benämningen polska landsdelar inom preussiska staten var för öfrigt tvetydig. Ty under detta namn kunde, om man så

---

1) Jfr. ofv. T. I, p. 424—426.

2) Jfr. ofv. T. I, p. 363 o. f. Om Preussens historiska upkomst se öfversigten hos BRACHELLI, l. c. T. II, p. 597 o. f. SCHUBERT: Handbuch der allgemeinen Staatskunde des preussischen Staats, T. I, p. 20 o. f. NEUMANN: Das deutsche Reich in geographischer, statistischer und topographischer Beziehung, T. II, p. 1—2.

ville, inbegripas icke blott de länder, som hade erhållits genom Polens delningar, men äfven f. d. hertigdömet Preussen aldenstund detta land i gamla tider hade lydt under Polen såsom län och dess folk var ej oblandadt tyskt. Men detta land var dock så nära förbundet med Tyskland och det tyska folkelementet derstädes så starkt, att landet kunde räknas mera såsom en tysk än en polsk landsdel, ehuru samma land, när Tyska Förbundet uprättades, icke blef deruti inbegripet likasom det icke heller hade hört till det gamla Tyska riket. Då nu också de egentligen polska länderna år 1815 inskränktes till storhertigdömet Posen, var Preussen öfver hufvud en tysk magt. En ny främmande beståndsdel har i nyaste tid tillkommit genom eröfringen af det danska Slesvig. Preussen är således icke en aldeles uteslutande tysk stat, men den tyska karakteren är dock fullkomligt öfvervägande, de icke tyska beståndsdelarne äro undantag och i afseende på den politiska organisationen finnas icke ens dessa länder, Posen och Slesvig (Schleswig) undantagna, hela monarkien tager del i Tyska riket. Aldeles oblandad är befolkningen icke ens i de egentligen tyska länderna, dessa preussiska landsdelar äro icke främmande för det slaviska folkelementet, som, ehuru med underlägset antal, ingår i Tysklands folkmassa. Men någon stor folkblandning, sådan som i de österrikiska länderna, finnes här icke. Den icke tyska befolkningen upgafs år 1867 till ej fulla 3,000,000 mot 21,000,000 [1]) Tyskar.

Någon fullt »homogen» sammansättning har således den preussiska staten icke. Denna stat har sedan äldre tider bestått af särskildta länder och landsdelar, hvilkas föreningsband endast bestod deruti att de hade genom arf, eröfring, feodala länsförhållanden o. s. v. kommit att tillhöra samma regerande dynasti. Talar man om en preussisk eller brandenburgisk statsförfattning i äldre tider, blifver detta ett tal om en sak, som ej fans, så vida man skulle mena en gemensam statsförfattning för hela statsföreningen. Mark Brandenburg hade sin författning, hertigdömet Preussen hade sin o. s. v. Men i mån som hela sammanfattningen af de

1) *Alm. de Gotha 1875, p. 420.*

särskildta landsdelarne kom att utgöra en betydlig magt måste upgiften blifva att sammangjuta de särskildta delarne till ett helt. Detta bemödande underlättades i betydlig mån derigenom att de flesta landsdelarne och ett mycket öfvervägande antal bland folket tillhörde ett och samma land, Tyskland, ett och samma folkslag, den tyska nationen. Olikheterna voro sådana, som kunna finnas mellan provinser i samma stat utan att uphäfva det helas enhet. Efter den utveckling, som den preussiska stats- och förvaltningsrätten i senare tid har erfarit utgör Preussen nu en verklig helstat.

Frågar man åter hurudant statskick de särskildta landsdelarne sedan äldre tider hade haft, kan svaret endast blifva att detta berodde af feodalsystemets samhällsförhållanden samt upkomsten af de särskildta stånden med deras privilegierade rätt. Här funnos ståndsförfattningar, här funnos landtständer, hvilkas historia sträcker sig ned i medeltiden. Men ur dessa ständerförfattningar utvecklade sig icke någon allmän representativ författning. De gamla ständerne förlorade all praktisk betydelse och regeringsättet blef sådant som kan kallas enväldigt monarkiskt. Förändringen från detta regeringsätt till en konstitutionel statsförfattning tillhör den nyare tiden och den afgörande tidpunkten inträffade med revolutionsåret 1848 på sätt här ofvan beskrifvet är [1]). Den konstitutionella grundlagen af år 1850 är ännu gällande, ehuru ej aldeles oförändrad.

Enligt denna grundlag har Preussen en konstitutionel representation, fördelad på två kamrar, *das Herrenhaus* och *das Haus der Abgeordneten*. Det preussiska »Herrenhaus» utgör ett slags aristokratiskt öfverhus med en del ledamöter, som ega säte på grund af ärftlig rätt, sjelfskrifvenhet, grundad på börd, en annan del åter af regeringen utnämde på lifstid, således oafsättlige. Enligt grundlagens ursprungliga ordalydelse skulle ett antal valde ledamöter äfven finnas i Herrenhaus, detta förändrades år 1853 på det sätt att hela Herrenhaus nu mera består af dels ärftliga, dels på lifstid utnämnde ledamöter. — Den andra kammaren, »Haus der Abgeordneten» är folkvald och grundad på en mycket vid-

1) Jfr. ofv. T. I, p. 271 o. f.

sträckt valrätt. Annat vilkor för valrätt fordras öfver hufvud icke än blott 25 års ålder och att vara i besittning af medborgerliga rättigheter. Men en stor inskränkning i den stora massans inflytelse är stadgad genom valsättet eller, rättare sagdt, det sätt, hvarpå valrätten är fördelad mellan de valberättigade. Fördelningen är nämligen sådan att hela antalet delas i tre klasser, hvar och en motsvarande en tredjedel af samtlige de väljandes skatteblopp och hvardera afdelningen väljer en tredjedel af elektorerne; valsättet är nämligen medelbart. Betydelsen af en sådan fördelning beror på den grund, hvarefter tredelningen bestämmes. Denna är åter sådan, att de högst beskattade inom valkretsen utgöra en afdelning, så månge personer, som fordras för att motsvara en tredjedel af skattebeloppet; den andra afdelningen består af de dernäst högst beskattade så månge som fordras för att fylla andra tredjedelen af skattebeloppet, hvarefter hela den öfriga mängden utgör den tredje afdelningen. På detta sätt blifver den stora massans valrätt inskränkt till att välja en tredjedel af elektorerne, men två tredjedelar utväljas af det mindre antal valmän, som inrymmes i de två högre beskattade valmansafdelningarne. Öfvervigten stadnar således hos de högre beskattade, d. v. s. de förmögnare klasserna. Men valbarheten så till elektor som till riksdagsman är mycket vidsträckt, 30 års ålder fordras för valbarhet till riksdagsman, men eljest finnes intet i något väsendtligt mått inskränkande vilkor [1]).

Betraktar man åter den preussiska monarkiens indelning i provinser, finner man den fördelning, som gjordes år 1815, nu mera i visst mått förändrad. Antalet provinser var tio, men blef sedermera minskadt till åtta derigenom att Ost- och West-Preussen förenades till en provins Preussen samt Kleve-Berg och Neder-Rhen till en s. k. Rhenprovins. Nu mera sedan de år 1866 eröfrade länderna tillkommit utgör provinsernas antal elfva.

---

1) Art. 70 o. f. i grundlagen d. 31 Jan. 1850 och rörande Herrenhaus lagen af d. 7 maj 1853 och kongl. Förordn. d. 12 okt. 1854. Se RÖNNE: Die Verfassungsurkunde für den preussischen Staat, p. XVII—XVIII och samme författares Das Staatsrecht der preussischen Monarchie, T. I, p. 471 o. f.

Efter dessa förändringar är indelningen nu följande:

a) *Provinser* är i Preussen benämningen på vissa stora hufvuddelar af monarkien. En preussisk »provins» motsvarar ingalunda ett landskap, ett län i Sverige, i hvad på folkmängden beror. De preussiska provinserna äro mycket större. Inom hvarje provins finnes en s. k. *Ober-President* i spetsen för styrelsen å regeringens vägnar samt *Provinsialständer* såsom en provinsiell folkrepresentation.

b) *Regierungsbezirke* utgöra underafdelningar af provinserna så att hvarje »regierungsbezirk» utgör ett förvaltningsområde. Såsom hvarje provins har sin Oberpresident, så har hvarje Regierungsbezirk sin *Regierung*. Men dessa Regierungen äro kollegiala myndigheter, embetsmannakollegier. Deremot finnas inga ständerförsamlingar inom regierungsbezirke, denna indelning har synbarligen icke någon kommunal betydelse. Antalet regierungsbezirke är 35 med inräkning af staden Berlin, som utgör ett eget förvaltningsområde. Fördelar man Preussens folkmängd på detta antal erhåller man ganska stora folkmängdsiffror för de särskildta regierungsbezirke, i allmänhet betydligt större än i de svenska länen. Det må för öfrigt anmärkas att benämningen regierungsbezirk icke förekommer i provinsen (f. d. konungariket) Hannover, men motsvarande områden i denna landsdel kallas *Landdrosteien*.

c) *Kreise (Kretsar)* äro i sin ordning underafdelningar inom regierungsbezirke, en art mindre förvaltningsområden. Förvaltningen inom hvarje sådant område står under ledning af en embetsman, som kallas *Landrath (Landtråd)*. Men derjämte har »kretsen» en kommunal betydelse, der finnas s. k. *kreisstände (kretsständer)*, som utgöra en landskapsrepresentation inom kretsen likasom provinsialständerna inom provinsen. Hvarje krets utgör en sammanfattning af inom den samma befintliga kommuner *(Gemeinde)*, så väl land- som stadskommuner, men vissa större städer äro undantagna från kretsindelningen eller, om man så vill säga, utgöra egna kretsar. Hela antalet kretsar utgöra 430. Hvarje krets uptager således ett ganska måttligt område [1]).

---

1) Kretsarnes antal och hela indelningen uträknas lätt ur de hos NEUMANN: Das deutsche Reich, förekommande upgifter. Dessa stämma

Från denna indelning äro furstendömena Hohenzollern-Hechingen och Hohenzollern-Sigmaringen samt hertigdömet Lauenburg undantagna. Dessa små landsdelar förvaltas såsom egna länder.

C) *De särskildta tyska staternas beståndsdelar efter storlek och folkmängd.* De särskildta staterna såsom beståndsdelar af Tyska riket äro här ofvan beräknade [1]). Fortgår man till att likasom uplösa hvarje särskildt stat i dess särskildta delar blifver räkningen följande:

1. *Preussen:* [2]) *Provinser.*

Storlek:		*Folkmängd:* (1871)	
Preussen	1,134 : 3000	Schlesien	3,707,167
Schlesien	731 : 6933	Rhenprovinsen	3,579.347
Brandenburg	724 : 5013	Preussen	3,137,545
Hannover	698 : 817	Brandenburg	2,863,229
Pommern	547 : 0040	Sachsen	2,103,174
Posen	525 : 7901	Hannover	1,963,618
Rhenprovinsen . . .	489 : 8921	Westfalen	1,775,175
Sachsen	458 : 4009	Posen	1,583,843
Westfalen	366 : 8368	Pommern	1,431,633
Schleswig-Holstein .	318 : 2335	Hessen-Nassau	1,400,370
Hessen-Nassau . . .	288 : 6786	Schleswig-Holstein .	995,873
Hertigd. Lauenburg	21 : 290	Hohenzollern	65,558
Furstend.Hohenzollern	20 : 7408	Lauenburg	49,546
geogr. qv.-m.	6,326 : 1784		24,656,078

Tillkommer krigsfolk, stationeradt i Frankrike	35,355
Sjöfolk frånvarande på örlogsfartyg	2,054
	24,693,487

---

icke aldeles öfverens med dem, hvilka finnas hos RÖNNE: Das Staatsrecht der preussischen Monarchie, T. II, p. 23 rörande de åtta gamla provinserna. Skilnaden, oafsedt tillägget af tre nya provinser, måste bero på nyare förändringar i kretsindelningen; jfr BEHM und WAGNER, l. c. Heft. II, p. 9—10.

1) Ofv. T. I, p. 420.

2) Jfr. ofv. T. I, p. 420 der Lauenburgs folkmängd är särskildt räknad. Om denna frånräknas från summan 24,656,078 erhålles den för Preussen upgifna siffran 24,606,532. Här efterföljande siffror rörande staterna i Tyska riket stämma icke aldeles öfverens med dem, hvilka finnas här ofvan p. T. I, 420. Skilnaden beror på olika siffror hos BEHM und WAGNER i häft. II, p. 12 o. f. samt häft. III, p. 72.

Bortser man från de små områdena Hohenzollern och Lauenburg visar sig att alla provinserna med undantag af en enda, Schleswig-Holstein, räkna sin folkmängd i millioner och kunna således snarare förliknas vid hela stater än vid provinser i någon annan stat. Den provins, som har den minsta folkmängd, Schleswig-Holstein, kommer dock mycket nära till en million och öfverstiger mer än tre gånger Malmöhus län i folkmängd. — Betraktar man åter den geografiska storleken så är äfven denna ganska betydlig. Der finnas fyra preussiska provinser, som öfverstiga kon.-rikena Nederländerna och Danmark i storlek, ehuruväl skilnaden mellan Danmark och Hannover är obetydlig. Fem provinser finnas, som äro större än Belgien [1]). Mäter man storleken efter svenska förhållanden blifva de preussiska provinserna jämförliga i geografisk storlek med de större länen. Den minsta bland dem (Hessen-Nassau) är större än Elfsborgs län, men något mindre än Vermland, den största (prov. Preussen) är litet större än Westerbottens län. Jämför man de preussiska provinserna sins emellan framträder följande ordning:

prov.	öfver	1,000	qv.-m.	1
»	»	700	»	2
»	»	600	»	1
»	»	500	»	2
»	»	400	»	2
»	»	300	»	2
»	»	200	»	1
				11

prov.	med	öfver	3,000,000	inv.	3
»	»	»	2,000,000	»	2
»	»	»	1,000,000	»	5
»	»	»	900,000	»	1
					11

De särskildta provinsernas antal invånare på qvadratmilen är följande:

Rhenprovinsen [2])	7,306	Posen	3,012
Schlesien	5,067	Hannover	2,810
Hessen-Nassau	4,920	Preussen	2,766
Westfalen	4,839	Pommern	2,617
Sachsen	4,588		
Brandenburg	3,952	Hohenzollern	3,113
Schleswig-Holstein	3,129	Lauenburg	2,327

1) Jfr. upgifterna om Nederländernas, Belgiens och Danmarks storlek ofv. p. 2 och om de svenska länen t. ex. Statistisk Tidskrift.

2) Dessa siffror upgifvas hos BEHM und WAGNER, Heft, II, p. 12—13.

Rhenprovinsen är således mycket tätt befolkad, jämförlig med de tätast befolkade länder i Europa och äfven Schlesien stiger till en mycket hög siffra, men skilnaden mellan dessa provinser och Pommern samt provinsen Preussen är mycket stor. Dessa sist nämnda samt likaså Hannover, Posen och Schleswig-Holstein stadna nedanför den siffra, som betecknar den relativa folkmångden inom Malmöhus län i Sverige.

Låter man räkningen fortgå från Provinser till Regierungsbezirke uppkommer följande ordning:

Regierungsbezirke:

Storlek:

Königsberg	383 : 3090	Arnsberg	139 : 7838
Potsdam	374 : 9286	Münster	131 : 6502
Frankfurt an der Oder	348 : 4970	Trier	130 : 4352
Marienwerder	318 : 3322	Stade	120 : 393
Schleswig	318 : 2335	Osnabrück	113 : 729
Posen	317 : 8772	Koblenz	112 : 5538
Gumbinnen	288 : 1933	Hannover	105 : 440
Köslin	254 : 9776	Düsseldorff	99 : 2880
Liegnitz	246 : 9984	Wiesbaden	99 : 0905
Breslau	244 : 7252	Minden	95 : 4028
Oppeln . . . , . . .	239 : 9697	Hildesheim	93 : 616
Stettin	218 : 7787	Aachen	75 : 4365
Lüneburg	211 : 082	Stralsund	73 : 2477
Magdeburg	208 : 8424	Köln	72 : 1786
Bromberg	207 : 9129	Erfurt	64 : 1388
Kassel	189 : 5881	Aurich	54 : 557
Merseburg	185 : 4197	Berlin	1 : 0757
Danzig	144 : 4655		
		geogr. qv.-m.	6,284 : 1476
Lauenburg			21 : 290
Hohenzollern			20 : 7408
			6,326 : 1784

Regierungsbezirke	med	öfver	300	qv.-mil	6
»	»	»	200	»	9
»	»	»	100	»	10
»	»	under	100	»	10
					35

Storleken är således mycket olika, men i allmänhet jämförlig med de svenska länens; det största »regierungsbezirk (Königsberg = 383 qv.-m.) är något större än Gefleborgs län, det minsta (Aurich = 54 qv.-m.) är i det närma-

ste lika stort som Blekinge. Betraktar man folkmängderna utfaller jämförelsen på helt annat sätt. Ordningen blifver då följande:

Regierungsbezirke:

Folkmängd:			
Breslau	1,414,584	Köln	613,457
Düsseldorff	1,328,324	Trier	591,562
Oppeln	1,309,563	Bromberg	566,649
Königsberg	1,080,210	Koblenz	555,194
Frankfurt an der Oder	1,034,520	Köslin	552,263
Posen	1,017,194	Danzig	525,012
Potsdam	1,002,368	Aachen	490,810
Schleswig	995,873	Minden	473,555
Liegnitz	983,020	Münster	435,805
Merseburg	879,230	Hildesheim	407,585
Arnsberg	865,815	Hannover	404,968
Magdeburg	854,591	Lüneburg	384,205
Berlin	826,341	Erfurt	369,353
Marienwerder	789,599	Stade	302,801
Kassel	767,362	Osnabrück	268,665
Gumbinnen	742,724	Stralsund	208,341
Stettin	671,029	Aurich	195,394
Wiesbaden	633,008		24,540,974
		Trupper i Frankrike	35,355
		Sjöfolk på örlogsfartyg	2,054
		Hohenzollern	65,558
		Lauenburg	49,546
			24,693,487

Regierungsbezirke	med	öfver	1,000,000	inv.	7
»	»	»	900,000	»	2
»	»	»	800,000	»	4
»	»	»	700,000	»	3
»	»	»	600,000	»	3
»	»	»	500,000	»	5
»	»	»	400,000	»	5
»	»	»	300,000	»	3
»	»	»	200,000	»	2
»	»	»	100,000	»	1
					35

Ungefär halfva antalet (17) inrymmer mer än dubbelt större folkmängder än Sveriges folkrikaste län och blott fyra bland de 35 områdena finnas som icke upstiga till samma folkmängd som Malmöhus län.

Fördelningen af regierungsbezirke på de särskildta provinserna är följande:

Storlek:

Preussen:

Königsberg	383 : 3090
Marienwerder	318 : 3322
Gumbinnen	288 : 1933
Danzig	144 : 4655
	1,134 : 3000

Schlesien:

Liegnitz	246 : 9984
Breslau	244 : 7252
Oppeln	239 : 9697
	731 : 6933

Brandenburg:

Potsdam	374 : 9286
Frankfurt an der Oder	348 : 4970
Berlin	1 : 0757
	724 : 5013

Hannover:

Lüneburg	211 : 082
Stade	120 : 393
Osnabrück	113 : 729
Hannover	105 : 440
Hildesheim	93 : 616
Aurich	54 : 557
	698 : 817

Pommern:

Köslin	254 : 9776
Stettin	218 : 7787
Stralsund	73 : 2477
	547 : 0040

Storlek:

Posen:

Posen	317 : 8772
Bromberg	207 : 9129
	525 : 7901

Rhenprovinsen:

Trier	130 : 4352
Koblenz	112 : 5538
Düsseldorff	99 : 2880
Aachen	75 : 4365
Köln	72 : 1786
	489 : 8921

Sachsen:

Magdeburg	208 : 8424
Merseburg	185 : 4197
Erfurt	64 : 1388
	458 : 4009

Westfalen:

Arnsberg	139 : 7838
Münster	131 : 6502
Minden	95 : 4028
	366 : 8368

Schleswig-Holstein:

Schleswig	318 : 2335
	318 : 2335

Hessen-Nassau:

Kassel	189 : 5881
Wiesbaden	99 : 0905
	288 : 6786
Lauenburg	21 : 290
Hohenzollern	20 : 7408

Folkmängd:

Schlesien:

Breslau	1,414,584
Oppeln	1,309,563
Liegnitz	983,020
	3,707,167

Rhenprovinsen:

Düsseldorff	1,328,324
Köln	613,457
Trier	591,562
Koblenz	555,194
Aachen	490,810
	3,579,347

Preussen:

Königsberg	1,080,210
Marienwerder	789,599
Gumbinnen	742,724
Danzig	525,012
	3,137,545

Brandenburg:

Frankfurt an der Oder	1,034,520
Potsdam	1,002,368
Berlin	826,341
	2,863,229

Sachsen:

Merseburg	879,230
Magdeburg	854,591
Erfurt	369,353
	2,103,174

Hannover:

Hildesheim	407,585
Hannover	404,968
Lüneburg	384,205
Stade	302,801
Osnabrück	268,665
Aurich	195,394
	1,963,618

Westfalen:

Arnsberg	865,815
Minden	473,555
Münster	435,805
	1,775,175

Posen:

Posen	1,017,194
Bromberg	566,649
	1,583,843

Pommern:

Stettin	671,029
Köslin	552,263
Stralsund	208,341
	1,431,633

Hessen-Nassau:

Kassel	767,362
Wiesbaden	633,008
	1,400,370

Schleswig-Holstein:

Schleswig	995,873
	995,873

Hohenzollern	65,558
Lauenburg	49,546
Krigsfolk i Frankrike	35,355
På örlogsfartyg . . .	2,054

Kretsarnes antal i särskilda provinser och regierungsbezirke är följande:

Rhenprovinsen:

Düsseldorff	19	
Koblenz	13	
Trier	13	
Aachen	11	
Köln	11	— 67

Schlesien:

Breslau	24	
Liegnitz	19	
Oppeln	16	— 59

Preussen:

Königsberg	20	
Gumbinnen	16	
Marienwerder	13	
Danzig	8	— 57

Sachsen:

Merseburg	17	
Magdeburg	15	
Erfurt	10	— 42

Hannover:

Stade	8	
Hannover	7	
Hildesheim	7	
Lüneburg	7	
Osnabrück	5	
Aurich	3	— 37

Westfalen:

Arnsberg	14	
Münster	11	
Minden	10	— 35

Hessen-Nassau:

Kassel	23	
Wiesbaden	12	— 35

Brandenburg:		
Frankf. an der Oder	17	
Potsdam	15	— 32
Pommern:		
Stettin	13	
Köslin	12	
Stralsund	4	— 29

Posen:		
Posen	18	
Bromberg	9	— 27
Schleswig-Holstein:		
Schleswig	20	— 20[1])
		440

Kretsarnes ungefärliga medelstorlek och medelfolkmängd i särskildta provinser:

Medelstorlek i qv.-m.:	
Brandenburg	23
Preussen	20
Pommern	19
Posen	19
Hannover	19
Schleswig-Holstein	16
Schlesien	12
Sachsen	11
Westfalen	10
Hessen-Nassau	8
Rhenprovinsen	7

Medelfolkmängd:	
Brandenburg [2])	63,652
Schlesien	62,833
Posen	58,660
Preussen	55,044
Rhenprovinsen	53,423
Hannover	53,070
Westfalen	50,719
Sachsen	50,075
Schleswig-Holstein	49,793
Pommern	49,366
Hessen-Nassau	40,010

En preussisk »krets» är således i folkmängd jämförlig med de minsta länen i Sverige. Skulle man utföra räkningen för hvarje särskildt krets, torde väl åtskilliga stadna vid en lägre summa, andra åter stiga högre såsom bäst visar sig om man särskildt betraktar de kretsar, som utgöras — hela kretsen — af vissa städer. Sådana äro: i

prov. *Preussen:*	Königsberg
	Danzig
» *Brandenburg:*	Potsdam
	Frankfurt an der Oder
» *Pommern:*	Stettin
» *Posen:*	Posen
» *Schlesien:*	Breslau
» *Sachsen:*	Magdeburg
	Halle
	Erfurt
» *Westfalen:*	Münster

prov. *Rhenprovinsen:*	Trier
	Aachen
	Köln
	Elberfeld
	Barmen
	Düsseldorff
	Krefeld
» *Hessen-Nassau:*	Frankf. a. M.
	Kassel
	Wiesbaden
» *Hannover:*	Hannover
» *Schlesw,-Holst.:*	Altona
	23

Staden Berlin åter ingår alls icke i kretsindelningen.

1) Siffran är genom tryckfel uptagen till 430, s. 234.

2) I provinsen Brandenburgs folkmängd är staden Berlin då icke inberäknad.

Städernas folkmängd i förhållande till hela landets, ehuru icke jämförlig med den oerhördt stora stadsbefolkningen i England och Skotland, stiger likväl ganska högt och närmar sig till $^1/_3$ af hela folknumern. Antalet beräknades år 1871 till 32:4 proc., således något mera än i Frankrike [1]), ehuruväl hufvudstaden Berlin icke på långt när upgår i storlek mot Paris. Men Berlin är dock betydligt större än de ryska städerna Petersburg och Moskwa.

Städer med öfver 20,000 invånare äro följande:

med öfver 100,000:	
Berlin	826,341
Breslau	207,997
Köln	129,233
Königsberg	112,092
med öfver 90,000:	
Frankfurt am Main	91,040
med öfver 80,000:	
Danzig	88,975
Hannover	87,626
Magdeburg	84,401
med öfver 70,000:	
Stettin	76,280
Barmen	74,449
Aachen	74,146
Altona	74,102
Elberfeld	71,384
med öfver 60,000:	
Düsseldorff	69,348
med öfver 50,000:	
Krefeld	57,105
Posen	56,374
Halle	52,615
Essen	51,513
med öfver 40,000:	
Kassel	46,378
Dortmund	44,420
Potsdam	43,834
Erfurt	43,616
Frankfurt an der Oder	43,214
Görlitz	42,212
med öfver 30,000:	
Wiesbaden	35,450
Kiel	31,764
Elbing	31,164
Duisburg	30,533
med öfver 20,000:	
Koblenz	28,748
Bromberg	27,740
Stralsund	26,731
Gladbach	26,364
Bonn	26,030
Brandenburg	25,822
Halberstadt	25,431
Münster	24,821
Osnabrück	23,308
Liegnitz	23,136
Remscheid	22,003
Bielefeld	21,834
Trier	21,442
Guben	21,412
Flensburg	21,321
Nordhausen	21,270
Bochum	21,192
Hildesheim	20,801
Neustadt-Magdeburg	20,412
Hanau	20,294
Tilsit	20,251

1) Se ofv. p. 207.

Således städer med	öfver		100,000	invånare	4
»	»	»	90,000	»	1
»	»	»	80,000	»	3
»	»	»	70,000	»	5
»	»	»	60,000	»	1
»	»	»	50,000	»	4
»	»	»	40,000	»	6
»	»	»	30,000	»	4
»	»	»	20,000	»	21
					49

För öfrigt gäller om dessa städer det icke ovanliga förhållandet att gränsen mellan vissa städer och omgifvande landsbygd är svår att bestämdt urskilja. Fäster man sig icke vid den officiela begränsningen, men tager i beräkningen sådana orter, som utgöra i sjelfva verket en art förstäder, kunna folkmängdernas summor för åtskilliga bland här anförda städer uptagas till betydligt högre belopp. Så t. ex. finnas flera orter, som utgöra en art förstäder för Berlin, men icke äro i stadens folkmängd inberäknade. Med tillägg af dem skulle Berlins folknumer ökas med summan 42,414 invånare, så att hela summan skulle blifva 868,755. På samma sätt skulle folkmängden i Danzig kunna upföras till ett antal 6,450 utöfver den summa, som här ofvan är uptagen. Magdeburgs folkmängd skulle kunna beräknas med inbegrepp af den här ofvan anförda staden Neustadt-Magdeburg (20,412) och derjämte staden Buckau (9,696). Med Hannover kan, om man så vill, sammanräknas förstaden Linden (16,617) o. s. v.

Räknar man de större städerna efter deras fördelning på de särskildta provinserna visar sig deras belägenhet på följande sätt:

Brandenburg:	
Berlin	826,341
Potsdam	43,834
Frankfurt an der Oder	43,214
Brandenburg	25,822
Guben	21,412
	960,623
Rhenprovinsen:	
Köln	129,233
Barmen	74,449
Aachen	74,146
Elberfeld	71,384
Düsseldorff	69,348
Krefeld	57,105
Essen	51.513
Duisburg	30,533
Koblenz	28,748
Gladbach [1])	26,364

1) Denna stad kallas München-Gladbach till skilnad från en annan ort, som benämnes Bergisch-Gladbach.

Bonn	26,030
Remscheid	22,003
Trier	21,442
	682,298
Schlesien:	
Breslau	207,997
Görlitz	42,212
Liegnitz	23,136
	273,345
Preussen:	
Königsberg	112,092
Danzig	88,975
Elbing	31,164
Tilsit	20,251
	252,482
Sachsen:	
Magdeburg	84,401
Halle	52,615
Erfurt	43,616
Halberstadt	25,431
Nordhausen	21,270
Neustadt-Magdeburg	20,412
	247,745
Hessen-Nassau:	
Frankfurt am Main	91,040
Kassel	46,378
Wiesbaden	35,450
Hanau	20,294
	193,162
Hannover:	
Hannover	87,626
Osnabrück	23,308
Hildesheim	20,801
	131,735
Schleswig-Holstein:	
Altona	74,102
Kiel	31,764
Flensburg	21,321
	127,187
Westfalen:	
Dortmund	44,420
Münster	24,821
Bielefeld	21,834
Bochum	21,192
	112,267
Pommern:	
Stettin	76,280
Stralsund	26,731
	103,011
Posen:	
Posen	56,374
Bromberg	27,740
	84,114

Hela summan af städernas folkmängd inom preussiska staten med öfver 20,000 invånare gör 3,167,969 = 12 : 83 proc. af hela landets folkmängd.

---

2. *Bayern:* Regierungsbezirke:

Storlek:	
Ober-Bayern	309 : 5826
Nieder-Bayern	195 : 5502
Ober-Pfalz	175 : 5221
Schwaben	172 : 4032
Unter-Franken	152 : 5239
Mittel-Franken	137 : 2419
Ober-Franken	127 : 1119
Pfalz	107 : 8232
	1,377 : 7590

Folkmängd:	
Ober-Bayern	841,707
Pfalz	615,035
Nieder-Bayern	603,789
Unter-Franken	586,132
Mittel-Franken	583,666
Schwaben	582,773
Ober-Franken	541,063
Ober-Pfalz	497,861
	4,852,026
Trupper i Frankrike	11,424
	4,863,450

Regierungsbezirke:

öfver	300	qv.-mil	1	öfver	800,000	inv.	1
»	150—200	»	4	»	600,000	»	2
»	100—150	»	3	»	500,000	»	4
			8	»	400,000	»	1
							8

Relativ folkmäng: *tätast* i Pfalz 5,705
minst i Ober-Bayern . . 2,719
Kon.-riket Bayern öfver hufvud 3,530

Städer med öfver 20,000 invånare:

München	169,693	Regensburg	36,107
Nürnberg	83,214	Bamberg	25,738
Augsburg	51,220	Fürth	24,577
Würzburg	40,005		

3. *Würtemberg:* Kretsar:

Storlek:		*Folkmängd:*	
Donau	113 : 7748	Neckar	548,750
Jagst	93 : 3281	Schwarzwald	448,160
Schwarzwald	86 : 6865	Donau	436,915
Neckar	60 : 4180	Jagst	384,714
	354 : 2074		1,818,539

Relativ folkmängd: *störst* i Neckarkretsen 9,083
minst i Donaukretsen 3,840
Kon.-riket Würtemberg öfver hufvud . . . 5,134

Kreise med öfver	100	qv.-m.	1	med	öfver	500,000	inv.	1
» » »	50—100	»	3	»	»	400,000	»	2
			4	»	»	300,000	»	1
								4

Städer med öfver 20,000 inv.:

Stuttgardt . . . 84,487 Ulm 26,214

4. *Baden:* Bezirke:

Storlek:		*Folkmängd:*	
Freiburg	86 : 0777	Freiburg	434,902
Constanz	75 : 7101	Mannheim	384,652
Mannheim	65 : 2692	Carlsruhe	365,745
Carlsruhe	46 : 7207	Constanz	276,263
	273 : 7777		1,461,562

Relativ folkmängd: *störst* i Carlsruhe . . . 7,828
minst i Constanz . . . 3,649
Storhertigdömet *Baden* öfver hufvud . . . 5,338

Bezirke med 40—90 qv.-mil 4	med öfver 400,000 invånare	1
	» » 300,000 »	2
	» » 200,000 »	1
		4

Städer med öfver 20,000 invånare:

Mannheim	39,606	Freiburg mit Herdern und Wiehre	24,668
Carlsruhe	36,582		

5. Kon.-riket *Sachsen:* Regierungsbezirke:

Storlek:		*Folkmängd:*	
Zwickau	84 : 238	Zwickau	959,063
Dresden	78 : 915	Dresden	677,671
Leipzig	64 : 441	Leipzig	589,377
Bautzen	44 : 633	Bautzen	330,133
	272 : 227		2,556,244

Relativ folkmängd: *störst* i Zwickau . . . 11,385
minst i Bautzen . . . 7,397
Kon.-riket *Sachsen* öfver hufvud 9,390

Regierungsbezirke med 40—90 qv.-m. 4	med öfver 900,000 inv.	1
	» » 600,000 »	1
	» » 500,000 »	1
	» » 300,000 »	1
		4

Städer med öfver 20,000 invånare:

Dresden	177,089	Plauen	23,355
Leipzig	106,925	Glauchau	22,036
Chemnitz	68,229	Freiberg	21,673
Zwickau	27,322		

6. *Elsass-Lothringen:* Bezirke:

Storlek:		*Folkmängd:*	
Lothringen	112 : 8700	Nieder-Elsass	600,406
Nieder-Elsass	86 : 6858	Lothringen	490,308
Ober-Elsass	63 : 6590	Ober-Elsass	458,873
	263 : 2148		1,549,587

Relativ folkmängd i Ober-Elsass 7,208
Nieder-Elsass 6,929
Lothringen 4,345
Reichsland *Elsass-Lothringen* öfver hufvud 5,899

Bezirke med öfver 100 qv.-m.	1	med öfver 600,000 inv.	1
» » 60—90 »	2	» » 400,000 »	2
	3		3

Städer med öfver 20,000 inv.:

Strassburg	85,654	Metz	51,332
Mühlhausen	57,006	Colmar	23,311

7. *Mechlenburg-Schwerin:* [1])

Storlek	241 : 65	*Folkmängd*	557,897

Relativ folkmängd i Storhertigdömet *Mecklenburg-Schwerin* 2,309

Städer med öfver 20,000 inv.:

Rostock	30,980	Schwerin	26,804

8. *Hessen:* Provinser:

Storlek:		*Folkmängd:*	
Rheinhessen	59 : 7282	Starkenburg	349,297
Starkenburg	54 : 7322	Rheinhessen	253,646
Oberhessen	24 : 9491	Oberhessen	249,951
	139 : 4095		852,894

Relativ folkmängd i Oberhessen 10,001
Starkenburg 6,382
Rheinhessen 4,246
Storhertigdömet *Hessen* öfver hufvud . . . 6,118

Provinser med 20—60 qv.-m. 3 med öfver 300,000 invånare 1
» » 200,000 » 2
3

Städer med öfver 20,000 inv.:

Mainz mit Zahlbach 53,902
Darmstadt mit Bessungen 39,594
Offenbach 22,670

9. *Oldenburg:*

Storlek:		*Folkmängd:*	
Hertigdömet Oldenburg	97 : 6049	Hertigd. Oldenburg	242,115
Furstendömet Lübeck	9 : 4321	Furstend. Birkenfeld	36,128
Furstend. Birkenfeld	9 : 1326	Furstend. Lübeck	34,353
	116 : 1696		312,596

Relativ folkmängd: furstend. Birkenfeld . . 3,956
» Lübeck . . . 3,642
hertigd. Oldenburg . . 2,481
Storhertigdömet *Oldenburg* öfver hufvud . . 2,691

Områden med öfver 90 qv.-m. 1 med öfver 200,000 inv. 1
» » 9 » 2 » » 30,000 » 2
3 3

Största *Staden:* Oldenburg 14,928

1) Landets indelning är icke sådan att geografiskt bestämda underafdelningar kunna tagas i beräkning. Jfr. Behm und Wagner, Heft. I, p. 11 not, Heft. II, p. 14 not.

10. *Braunschweig:* Kreise:

Storlek:		*Folkmängd:*	
Helmstedt	14 : 312	Braunschweig	90,948
Wolfenbüttel	13 : 857	Wolfenbüttel	60,741
Holzminden	10 : 422	Helmstedt	53,717
Gandersheim	9 : 947	Gandersheim	42,236
Braunschweig	9 : 863	Holzminden	41,585
Blankenburg	8 : 621	Blankenburg	22,537
	67 : 022		311,764

Relativ folkmängd: *störst* i Braunschweig . 9,221
minst i Blankenburg . . 2,614
i hertigd. *Braunschweig* öfver hufvud . . . 4,652

Kreise med öfver	10	qv.-m.	3	med	öfver	90,000	invånare	1
» » under	10	»	3	»	»	60,000	»	1
			6	»	»	50,000	»	1
				»	»	40,000	»	2
				»	»	20,000	»	1
								6

Stad med öfver 20,000 inv.: Braunschweig 57,883

---

11. *Sachsen-Weimar:* Kreise:

Storlek:		*Folkmängd:*	
Weimar	32 : 17	Weimar	151,379
Eisenach	22 : 19	Eisenach	84,298
Neustadt	11 : 67	Neustadt	50,506
	66 : 03		286,183

Relativ folkmängd: Weimar 4,706
Neustadt 4,328
Eisenach 3,799
Storhertigd. *Sahsen-Weimar* öfver hufvud . 4,334

Kreis med öfver	30	qv.-mil	1	med	öfver	100,000	invånare	1
» »	20	»	1	»	»	80,000	»	1
» »	10	»	1	»	»	50,000	»	1
			3					3

Största *städer:* Weimar 15,998
Eisenach 13,967

---

12. *Mecklenburg-Strelitz:*

Storlek:		*Folkmängd:*	
Storhertigd. Meckl.-Strel.	46 : 266	Mecklenburg-Strelitz . . .	79,976
Furstend. Ratzeburg . .	6 : 936	Ratzeburg	17,006
	53 : 202		96,982

Relativ folkmängd: Ratzeburg 2,452
Mecklenb.-Strelitz . . . 1,729
Storhertigd. *Meckl.-Strelitz* öfver hufvud . . 1,823

Områden öfver 40 qv.-mil	1	öfver 70,000 invånare	1
under 10 »	1	» 10,000 »	1
	2		2

Största *stad:* Neu-Strelitz 8,470

13. *Sachsen-Meiningen:* Kreise:

Storlek:		*Folkmängd:*	
Hildburghausen	14 : 2808	Meiningen	52,703
Meiningen	13 : 3731	Hildburghausen	50,685
Saalfeld	10 : 8699	Saalfeld	47,344
Sonneberg	6 : 3055	Sonneberg	37,225
	44 : 8293		187,957

Relativ folkmängd: *störst* i Sonneberg . . . 5,903
minst i Hildburghausen 3,549
Hertigd. *Sachsen-Meiningen* öfver hufvud. . 4,193

Kretsar med öfver 10 qv.-mil	3	med öfver 50,000 invånare	2
» under 10 »	1	» » 40,000 »	1
	4	» » 30,000 »	1
			4

Största *stad:* Meiningen 8,870

14. *Anhalt*[1]).

Storlek: hertigdömet Anhalt . . . . 42 : 6303
Folkmängd: kreise:

Bernburg	54,011	Zerbst	36,100
Dessau	45,347	Ballenstedt	25,629
Köthen	42,350		203,437

Relativ folkmängd: hertigd. Anhalt 4,772

		Största städer:	
Kreis med öfver 50,000 inv.	1		
» » 40,000 »	2	Dessau	17,459
» » 30,000 »	1	Bernburg	15,709
» » 20,000 »	1	Köthen	13,564
	5	Zerbst	11,995

15. *Sachsen-Koburg-Gotha.*

Storlek:		*Folkmängd:*	
Hertigdömet Gotha	25 : 53	Gotha	122,630
» Koburg	10 : 2064	Koburg	51,709
	35 : 7364		174,339

Relativ folkmängd: Koburg 5,066
Gotha 4,803
Hertigd. *Sachsen-Koburg-Gotha* öfver hufvud 4,878

1) Bestämd storlek för underafdelningarne kan knappt upgifvas. Jfr BEHM und WAGNER, heft. II, p. 14—15 not, heft. I, p. 11 not.

Område med öfver 20 qv.-mil 1 — med öfver 100,000 inv. 1
» » 10 » 1 — » » 50,000 » 1
2 — 2

Största *städer:* Gotha 20,591
Koburg 12,819

16. *Sachsen-Altenburg:* Kreise:

Storlek:		*Folkmängd:*	
Westkreis	12 : 05	Ostkreis	94,502
Ostkreis	11 : 95	Westkreis	47,620
	24 : 00		142,122

Relativ folkmängd: Ostkreis 7,908
Westkreis 3,952
Hertigd. *Sachsen-Altenburg* öfver hufvud . . 5,922

Kreise med öfver 10 qv.-mil 2 — med öfver 90,000 invånare 1
» » 40,000 » 1
2

Största *stad:* Altenburg 19,966

---

17. *Waldeck:*

Storlek:		*Folkmängd:*	
Furstendömet Waldeck	19 : 4096	Waldeck	48,636
» Pyrmont	1 : 2050	Pyrmont	7,588
	20 : 6146		56,224

Relativ folkmängd: Pyrmont 6,297
Waldeck 2,403
Furstendömet *Waldeck* öfver hufvud . . . 2,728

Område med öfver 10 qv.-mil 1 — med öfver 40,000 invånare 1
» under 10 » 1 — » under 10,000 » 1
2 — 2

Största *stad* Pyrmont med Holzhausen och Ösdorf 4,567

---

18. *Lippe (Detmold):*

Storlek . . . . 20 : 6 | *Folkmängd* 111,135

Relativ folkmängd 5,395
Största *stad:* Detmold 6,469

---

19. *Schwarzburg-Rudolstadt:*

Storlek:		*Folkmängd:*	
Oberherrschaft	13 : 350	Oberherrschaft	59,013
Unterherrschaft	3 : 760	Unterherrschaft	16,510
	17 : 110		75,523

Relativ folkmängd: Oberherrschaft 4,420
Unterherrschaft 4,391
Furstendömet *Schwarzburg-Rudolstadt* . . . 4,413

Område med öfver 10 qv.-mil	1	med öfver 50,000 invån.	1
» under 10 »	1	» » 10,000 »	1
	2		2

Största *stad:* Rudolstadt 7,084

20. *Schwarzburg-Sondershausen:*

Storlek:		*Folkmängd:*	
Unterherrschaft	9 : 4318	Unterherrschaft	36,957
Oberherrschaft	6 : 2250	Oberherrschaft	30,234
	15 : 6568		67,191

Relativ folkmängd: Oberherrschaft 4,857
Unterherrschaft 3,918
Furstendömet *Schwarzburg-Sondershausen* 4,291

Områden med under 10 qv.-mil 2 — med öfver 30,000 invån. 2

Största *stad:* Arnstadt 8,603

21. *Reuss, yngre linien:* Landestheile:

Storlek:		*Folkmängd:*	
Schleiz	6 : 11	Gera	40,721
Lobenstein	4 : 92	Schleiz	26,522
Gera	4 : 03	Lobenstein	21,789
	15 : 06		89,032

Relativ folkmängd: Gera 10,104
Lobenstein 4,429
Schleiz 4,341
Furstend. *Reuss,* yngre linien öfver hufvud 5,912

Områden med under 10 qv.-mil	3	med öfver 40,000 invån.	1
		» » 20,000 »	2
			3

Största *stad:* Gera 17,871

22. *Schaumburg-Lippe:*

Storlek	8 : 05	*Folkmängd*	32,059

Relativ folkmängd 3,982
Största *stad:* Bückeburg 4,646

23. *Hamburg:*

Storlek:		*Folkmängd:*	
Hauptland	5 : 921	Hauptland	332,417
Amt Ritzebüttel	1 : 521	Amt Ritzebüttel	6,557
	7 : 442		338,974

Relativ folkmängd i Amt Ritzebüttel . . 4,311
Staden Hamburg 304,260

24. *Reuss, äldre linien:*

Storlek . . . . 5 : 7901 | *Folkmängd* 45,094

Relativ folkmängd 7,617
Största *stad:* Greiz 11,582

25. *Lübeck:*

Storlek . . . . 5 : 1347 | *Folkmängd* 52,158

Staden Lübeck 39,743

26. *Bremen:*

Storlek:		*Folkmängd:*	
Hauptland	4 : 5166	Hauptland	111,806
Bremerhaven	0 : 0289	Bremerhaven	10,596
	4 : 5455		122,402

Staden Bremen 82,807

Tyska rikets stater i ordning efter relativ befolkning: 1)

Kon.-riket Sachsen	9,390	Schwarzburg-Rudolstadt . .	4,413
Reuss, äldre linien	7,617	Sachsen-Weimar	4,334
Hessen	6,118	Schwarzb.-Sondershausen .	4,291
Sachsen-Altenburg	5,922	Sachsen-Meiningen	4,193
Reuss, yngre linien . . .	5,912	Schaumburg-Lippe	3,982
Elsass-Lothringen	5,899	Preussen	3,903
Lippe	5,395	Bayern	3,530
Baden	5,338	Waldeck	2,728
Würtemberg	5,134	Oldenburg	2,691
Sachsen-Koburg-Gotha . .	4,878	Mecklenburg-Schwerin . .	2,309
Anhalt	4,772	Mecklenburg-Strelitz . . .	1,823
Braunschweig	4,652	Tyska Riket öfver hufvud	4,182

5. **Österrike-Ungern.** Den statskropp, som har brukat kallas kejsardömet Österrike, kan af en menniskovänlig betraktare knappt annorlunda anses än såsom ett föremål för verkligt deltagande och djupt bekymmer. Denna statskropp har haft en olycklig ställning i statsystemet, han har varit i vägen öfverallt, till hinder för Tysklands enhet, till hinder för Italiens, Österrike måste drifvas undan, Österrike måste

1) Ordningen i storlek och absolut folknumer här ofv. T. I, p. 420. De tre städerna Hamburg, Bremen, Lübeck torde ej i denna räkning behöfva uptagas.

lida nederlag för att Tyskland skulle få sin lycka gjord och Italien sin. Och detta var likväl icke det nuvarande Österrikes fel. Ur förflutna tidehvarfs historiska utveckling hade Österrike erhållit denna sammansättning, som gjorde dess magt så oförenlig med de andra folkens frihet. Och man får ej begära att en stat, som intager en folkrättsligt erkänd ställning, skall vika undan aldeles frivilligt blott för att andre må få sin vilja. Det kan ej varit Österrikes skyldighet att gå ut ur Tyskland och gå hem från Italien, men när Österrike icke gjorde detta måste Österrike tvingas dertill och Tysklands enhet, Italiens befrielse beseglas med Österrikes nederlag och förluster. Nederlagen må varit påkostande, förlusterna voro kanske mera sken än verklighet. Ty i Tyskland fans ingen fred och ingen lycka för Österrike sedan samstämmigheten med Preussen ej mera kunde påräknas. Det samma gälde visserligen äfven Preussen, men med den skilnaden att Preussen dock är den af de två, som natur och historia har bestämt till Tysklands stormagt. Och om Österrikes provinser i Italien kan äfven sägas att de icke förstärkte monarkiens inre styrka. Dessutom när föreningen med Tyskland brast i tu och provinserna uti Italien gingo bort kunde Österrike säga med skalden: »bör jag, otacksam, blott räkna hvad jag mistat och icke hvad jag eger qvar?»[1]) Österrikes stora, rika, folkupfylda länder[2]) äro aldeles tillräckliga i alla fall för en stormagt.

Man skulle till och med kunna våga den satsen att Österrike behöfde skilja sig från Tyskland och Italien för att icke aldeles öfverväldigas af de olikartade elementernas strider, som upfylla den österrikiska statsföreningen. Ty detta är den stora olyckan, som hos fridens och civilisationens verklige vänner väcker bekymrets känsla, att sammansättningen af denna statskropp är sådan, som på allt sätt befordrar söndring, uplösning, men gifver blott en mycket klen utsigt för en genom inre enhet stark och sammanhängande magt. Österrikes monarki innefattar en mängd na-

---

1) Jfr Esaias Tegnérs *Samlade Skrifter T. II. p. 165.* skaldestycket »Resignationen.»

2) Jfr den lilla skriften Om statsförbundet mellan Österrike och Ungern, föredrag af W. E, Svedelius.

tioner men en österrikisk nationalitet finnes icke. Länderna hafva blifvit hopsamlade under sin monark genom tillfälliga omständigheter, arfsförhållanden och eröfringar, men föreningen har ingen grund i någon gemensam, nationell utveckling. Deraf följer att sedan sjelfstyrelsens grundsatser och nationalitetens begrepp hafva blifvit så mägtiga som de nu äro, kan lätteligen upstå en längtan till egen, sjelfständig tillvaro för de särskildta folken och en verklig skilsmessa ty gemensamheten kännes blott såsom ett onödigt bihang eller till och med ett hinder för den nationella friheten och rätten.

Denna Österrikes fallenhet att gå sönder har visat sig flera gånger, den faran var på väg i slutet af kejsar Josef II:s tid (1780—1790), hvars reformerande verksamhet stötte på motstånd öfverallt hos de olika nationerna. Samma fara återkom år 1848 på det förskräckligaste sätt och det må kallas en märkvärdig skickelse att det lyckades vid bägge dessa tillfällen att besvärja faran. Nu senast har ett försök blifvit gjort att undvika henne genom det österrikisk-ungerska statsförbundet.

Men öfvervunnen är faran icke. Om också ett stort ändamål är upnådt i fall Ungern är tillfredsteldt, så äro svårigheterna dock ganska betydliga i de öfriga länderna, bland hvilka i synnerhet Böhmen är upfyldt af missnöjen och oro. Svårigheten blifver ännu större emedan länderna äro så många, uplösningen skulle icke beteckna upkomsten af en eller annan ny stat, men hela monarkien skulle falla sönder i en mängd bitar. Och ställningen försvåras yttermera derigenom att här icke blott äro länder med särskildta folk i hvarje land, men särskildta folk äro blandade i samma land, Tyskar och Czecher i Böhmen, Magyarer och Slaver, sins emellan af olika slag, i Ungern o. s. v. som alle slitas med hvarandra och med helstaten. Här kan blifva ett »bellum omnium in omnes» (ett alles krig mot alle).

Må hända gäller dock här till en viss grad att det onda hafver i sig sjelf sitt botemedel. Den inre söndringen kan blifva ett medel att bevara den yttre sammanhållningen. Ty här finnes rum för den politik, hvars formel heter: »divide et impera» (herska genom söndring). Denna politik

befans ganska brukbar år 1848, då Kroaterne tjenade österrikiska regeringen mot Magyarerne. Sammanblandningen af de olika folken kan vålla ouplösliga svårigheter att bestämma hurudan ordningen skulle blifva i det frånskilda landet och dessa folkslag, som längta till skilsmässa, kunna finna sig nödtvungne att försaka sin längtan emedan de ej finna någon annan form för sin samhällsordning.

Utsigten mot Österrikes och Ungerns framtid är således mycket otydlig, oviss, bekymmerfull och den olikartade sammansättningen måste verka förlamande på den österrikisk-ungerska monarkiens magt i Europa. En vigtig sak är att en mycket stor del af Österrike-Ungerns folk hörer till den slaviska stammen, dit äfven Ryssarne höra, hvaraf följer, att de rörelser, hvilka upstå i de österrikisk-ungerska länderna, kunna under vissa förhållanden vinna genklang i Ryssland och egna sig att af den ryska politiken begagnas. Och på den andra sidan är det icke otänkbart att den stora, tyska befolkningen i de länder, som hafva varit räknade till det gamla Tyska riket och Tyska Förbundet, skulle kunna tänka sig en återförening med Tyskland i det nuvarande Tyska riket.

Österrike-Ungern står således mellan farligheter på flera sidor och är fullt af brännbara ämnen inom sig sjelf. Efter Italiens affall och skilsmässan från Tyskland är Österrike-Ungern hänvisadt att vara en slavisk och magyarisk magt blandad med tyska beståndsdelar. — En vigtig sak är också att denna magt är granne till Turkiet, fästad med stora, omedelbara interessen vid de orientaliska frågorna.

A) *Den österrikiska monarkiens historiska upkomst* påminner mycket om Preussen. Såsom Brandenburg i den preussiska staten, har det land, som kallas erkehertigdömet Österrike, varit, om man så får säga, begynnelselandet, från hvilket magten har utbredt sig åt olika håll [1]).

1) Kortfattad öfversigt öfver den österrikiska monarkiens historiska upkomst finnes t. ex. hos SCHUBERT; Handbuch der allgemeinen Staatskunde des kaiserthums Österreich (utgörande femte delen af Schuberts Handbuch der allgemeinen Staatskunde von Europa) och likaså hos SPRIN-

1. *Österrikes forntid före Rudolf af Habsburg (1273).* Detta land har i alla tider räknats till Tyskland, men dess historia är äldre än det gamla Tyska riket, det hörde till de länder, dem Romarena innehade. Landet låg på utkanten af romerska riket mot den germaniska verlden, men var inbegripet inom de romerska gränserna från och med början af romerska kejsartiden och hörde till provinserna *Noricum* och *Pannonia*. Efter romerska rikets fall beherskades landet af barbarfolk, hvilka i sin ordning betvingades af Frankernes magt och landet kom att utgöra en del af Carl den stores monarki. Sedan detta stora rike var deladt efter fördraget i Verdun (843) blef denna landsdel ett stycke af den tyska hufvuddelen, som med tiden blef tyska riket, och utgjorde en gränsprovins med benämningen *Ostmark*, i slutet af 900-talet förekommer dock redan benämningen Österreich (Österrike). Landet eller landskapet var ett län och dess statsrätt utvecklades i och genom feodalsystemet. Detta Ostmark eller Österrike innehades från slutet af 900-talet (984) af familjen *Babenberg* såsom Tyske Konungens eller kejsarens vasall. Det *babenbergska huset* är således *Österrikes äldsta dynasti*, åtminstone den äldsta, som kan sägas egentligen tillhöra historien. Men denna dynasti var icke den, som grundade den stora österrikiska magten. Detta skedde först genom furstarne af huset Habsburg. Den babenbergska ättens tid räckte från senare delen af 900-talet till midten af 1200-talet (984—1246), då ätten utslocknade.

Det land, som utgjorde detta det äldsta Österrike, var från början blott den del, som ligger mellan floden Enns och gränsen af Ungern, således östra delen af det land, som sedermera har kallats erkehertigdömet Österrike. Den allra första besittningen var till och med icke ens så stor, men utvidgades tid efter annan. Landet utsträcktes äfven på den motsatta sidan af floden Enns, vesterut, samt omfattade vid slutet af Babenbergarenas tid äfven Steyermark samt Krain. Med denna omfattning måste de babenbergska besittningarne

---

GER; Statistik des österreichischen kaiserstaates, T. I. p. 3 o. f. samt BRACHELLI; Deutsche Staatenkunde, T. I. p. 141 o. f. och i synnerhet hos HAIN; Handbuch der Statistik des österreichischen kaiserstaates, T. I. p. 139 o. f.

utgjort ett bland de större rikslänen. Innehafvarens titel var markgrefve till dess år 1156 hertiglig värdighet erhölls.

2. *Den habsburg-österrikiska magtens utbredning i Tyskland intill medeltidens slut (1273—1493).* Sedan det babenbergska huset utslocknat (1246) följer ett förvirradt tillstånd, då Österrike, snarast sagdt, var ett herrelöst land till dess en *konung Ottokar af Böhmen* blef innehafvare af landet (1251). Genom Österrikes förening med Böhmen var nu en mycket betydlig magt på väg att upstå och ej olik den österrikiska magt, som i senare tider verkligen upstod. Ty detta samma Böhmen, med hvilket Österrike nu förenades, har också i nyare tider utgjort, såsom det ännu utgör en hufvudsaklig beståndsdel i monarkien. Men der var en skilnad att nu på 1200-talet var Böhmen hufvudlandet, som med sig förenade Österrike, men i den förening, som har blifvit beståndande i nyare tider, har Österrike varit en magt, som har utbredt sig öfver Böhmen. Och en mellantid har funnits då dessa länder voro åtskilda. Denna äldre förening mellan Österrike och Böhmen blef ej längre beståndande än till år 1278, då kon. Ottokar förlorade kronan och lifvet i ett fältslag mot Rudolf af Habsburg, som just genom denna seger blef Österrikes herre.

a) *Den habsburgska magtens grundläggning.* Rudolf af Habsburg, som besegrade kon. Ottokar af Böhmen, var sjelf från början hufvudman för en greflig ätt med besittningar i Schweiz, i Elsass och i Schwaben. En större betydenhet förvärfvades då grefve Rudolf af Habsburg blef vald till Tysk kejsare. Med den höga värdigheten följde likväl inga nya, omedelbara besittningar, sådana förvärfvades genom segern, som kejsaren vann öfver den böhmiska magten. Kejsaren, såsom länsherre, gaf de *eröfrade länderna i förläning åt sine söner.* Nämligen Österrike, Steyermark och Krain, hvilket land också hade tillhört kon. Ottokar af Böhmen, men sjelfva Böhmen fortfor att vara ett särskildt land under sin gamla konungaätt. Härmed var grundläggningen gjord för den habsburg-österrikiska magten. Och för den närmaste tiden var denna magt så mycket mera glänsande, som familjens hufvudman bar *kejsarkronan.* Men denna värdighet var dock mycket osäker, ty kronan var icke ärftlig, och län-

derna utgjorde blott en mindre del af den magt, som kejsar Rudolfs efterkommande skulle ernå.

b) *Den habsburgska magtens tillväxt* fortgick sedermera ej oafbrutet, ty de habsburgske furstarne förlorade sina besittningar i Schweitz genom upkomsten af Edsförbundet, som just härledde sig från Schweizarenas upror mot desse Österrikiske hertigar från och med början af 1300-talet. Men på andra sidor ökades besittningarne ganska betydligt så att tillväxten väl var större än förlusten. Hertigdömet *Kärnthen* [1]) förvärfvades genom förläning af Kejsaren (1335) och det furstliga grefskapet (»gefürstete grafschaft») *Tirol* genom arf (1363), åtskilliga andra besittningar tillkommo genom arfsrätt, genom köp o. s. v. så väl i det inre Tyskland som i gränsländerna vid Adriatiska hafvet, *Istrien*, staden *Triest* m. m. så att den habsburg-österrikiska magten vid medeltidens slut omfattade ungefär de länder, hvilka i senare tider hafva utgjort de österrikiska arfländerna i Tyskland, dock med undantag af Böhmen, Mähren och Schlesien. Väl voro besittningarne icke alltid förenade under samme regent, delningar inom familjen egde rum, men dessa delningar blefvo ej för framtiden beståndande. Alla länderna voro omsider förenade under kejsar Maximilian I (1496).

Denna sammanfattning af särskildta besittningar utgjorde nu en bland de betydligare beståndsdelarne af Tyska riket, men kejsarvärdigheten hade under största delen af denna tid varit skild derifrån. Kejsar Rudolfs af Habsburg († 1291) son Albrecht I var kejsare (1298—1308) och hans son Fredrik af Österrike blef af en del utaf Tyska riket erkänd kejsare, men lyckades icke bibehålla sig och *kejsarvärdigheten* återkom icke till habsburgska huset förr än hos Albrecht II (1437). Från och med hans tid blef deremot kejsarkronan beständigt fästad vid habsburgska huset, ehuru icke genom arf eller någon sjelfskrifven rätt, men genom beständigt förnyade val [2]).

3. *Den habsburg-österrikiska magtens tillväxt i olika riktningar under 14—1500-talen.* Den tid skulle nu komma

---

1) Kärnthen hade tillhört kon. Ottokar af Böhmen och vid hans fall (1278) väl blifvit skildt från Böhmen, men icke då genast förenadt med Österrike.

2) År 1453 antogs den ovanliga benämningen erkehertig.

då huset Habsburgs herravälde skulle blifva icke blott en Tysk magt, men en europeisk. Denna utbredning framställer sig i följande hufvudstycken.

a) *Böhmen, Mähren* och *Schlesien* förvärfvades år 1526. Böhmen utgjorde ett land, der den tyska och den slaviska folkstammen under folkvandringarne sammanträffade, befolkningen var, såsom han ännu är, blandad. Men de böhmiske hertigarne trädde i förbindelse med Tyska riket och Böhmen räknades sedan slutet af 900-talet såsom en del af detta rike, hertigen erhöll kunglig värdighet (1086) och det böhmiska riket utgjorde en betydlig magt, oaktadt tillväxten blef afbruten genom kon. Ottokars nederlag mot Rudolf af Habsburg (1278). Men kon. af Böhmen var dock alltid en bland Tysklands störste riksfurstar. Den gamla konungaätten utslocknade (1306) och Böhmens krona innehades sedermera af det Luxemburgska huset och gick derifrån i arf till kejsar Albrecht II, som var gift med en böhmisk konungadotter. På detta sätt blef den habsburg-österrikiska magten utsträckt öfver Böhmen redan år 1437, men blott för en tid, ty kejsar Albrecht afled redan år 1439 och hans son Ladislaus (Posthumus) dog i sin ordning barnlös (1457), hvarefter länderna åtskildes. Men slutligen blef åter en förening grundlagd genom dynastiernas familjeförbindelser. En österrikisk erkehertig, Ferdinand, hade till gemål en syster till konungen af Böhmen, Ludvig II. Denne konung stupade i fältslaget vid Mohacz mot Turkarne år 1526. Ingen bröstarfvinge öfverlefde honom och Böhmen hyllade nu hans systers gemål, den österrikiske erkehertigen såsom konung. Från den tiden har Böhmen varit förenadt med Österrike.

Och med Böhmen följde *Mähren* och *Schlesien*, ty dessa länder hörde till den böhmiska monarkien. Mähren hade likasom Böhmen en blandad befolkning af Tyskar och Slaver. Der hade under den tidigare delen af medeltiden en betydlig magt varit på väg att bilda sig, ett mähriskt rike, men som dock snart nog gick under och Mähren hade nu ända sedan 1000-talet varit förenadt med Böhmen. Schlesien åter hade i äldre tider varit län dels under Polen, dels under Böhmen, men hörde åtminstone sedan 1300-talet till Böhmen. Och till Böhmen hörde äfven markgrefskapen öfra och nedra

Lausitz. Allt detta blef nu en tillväxt till den habsburg-österrikiska magten.

b) *Ungern* med *Kroatien* och *Slavonien* blefvo österrikiska länder på samma gång som Böhmen. Kon. Ludvig, som stupade vid Mohacz (1526) var icke blott konung i Böhmen, men äfven i Ungern och äfven detta rike hyllade den österrikiske erkehertigen. *Kroatien* och *Slavonien* hade i en gammal forntid varit särskildta länder, men voro nu sedan flere århundraden tillbaka förenade med Ungern. Föreningen hade ej varit oafbruten och var icke sådan att länderna kunde anses aldeles införlifvade med hvarandra, men de utgjorde dock en gemensam statskropp och ingingo allesamman i den habsburg-österrikiska monarkien.

Denna monarki hade således vunnit en mycket betydlig tillväxt, men visserligen var besittningen af de ungerska länderna något osäker i anseende till granskapet med Turkiet. Vissa tider funnos då stora stycken af de ungerska länderna innehades af Turkarne och den habsburg-österrikiska magten öfver hela Ungern och dithörande länder kunde icke anses säker förr än efter fredslutet i Carlovitz (1699).

c) *Nederländerna* förvärfvades på följande sätt. Den siste hertigen af Burgund, som var Nederländernas herre, Carl den djerfve, efterlemnade vid sin död (1477) blott ett enda barn, en dotter, som var förmäld med österrikiske erkehertigen Maximilian, hvilken genom hennes arfsrätt kom i besittning af Nederländerna, så väl det nuvarande Belgien som Holland och äfven det nu mera franska landet Franche-Comté.

d) *Spanien* med dertill hörande länder i *Italien* och *spanska Amerika* förvärfvades af en österrikisk erkehertig, kejsar Carl V, genom arf på mödernet. Hans fader, erkehertig Filip af Österrike, hade varit förmäld med det spanska konungaparet Ferdinands och Isabellas arfsdotter [1]) och sonen af detta äktenskap ärfde genom sin moder hela spanska monarkien (1516).

Men af hela denna ofantliga ländermassa bildades icke för framtiden någon gemensam statskropp. Spanska monar-

---

1) Modren,som hade varit regerande drottning af Castilien, dog år 1504, med fadren, som var konnng af Arragonien, lefde till år 1516.

kiens länder och med dem äfven Nederländerna skildes genast från de tyska och ungerska länderna, så att två särskildta monarkier upkommo, som motsvarade två ättelinier inom dynastien.

Förhållandet var följande. Erkehertigen, sedermera kejsaren *Maximilian* ärfde *Nederländerna* och innehade dessa länder jämte de gamla besittningarne i Tyskland. Nederländerna tillhörde egentligen hans gemål, Maria af Burgund, och derefter sonen af henne och Maximilian, erkehertig Filip. Denne furste åter afled innan hela det stora spanska arfvet var blifvet ledigt och efterlemnade två söner, Carl och Ferdinand. Den äldre brodren Carl blef genom sin moder innehafvare af spanska monarkien och var sin faders arfvinge till allt det öfriga, som dynastien på den tiden innehade. Men de ungerska och böhmiska länderna voro ännu icke förvärfvade. Samme furste blef också efter sin farfader kejsar Maximilian tysk kejsare. Men kejsar Carl öfverlemnade de gamla besittningarne i Tyskland åt sin broder Ferdinand och samme Ferdinand var den, som kom till besittning af Ungern och Böhmen. På detta sätt upkommo två regerande ättelinier, den *spanska*, som härstammade från kejsar Carl V, och den *tyska* eller *tysk-ungerska*, som ledde sin härkomst från kejsar Ferdinand. Spanska monarkien och Nederländerna utgjorde en särskildt statskropp, de tyska länderna, med inbegrepp af Böhmen, utgjorde jämte de ungerska en förenad ländermassa, af hvilken vår tids österrikisk-ungerska monarki har upkommit. Och vid denna monarki qvarstadnade *kejsarvärdigheten.* Ferdinand efterträdde sin broder Carl på kejsarthronen och hufvudmannen för hans ättelinie blef sedermera altid vald kejsare.

Äfven denna monarki, ehuru skild från de spanska länderna, var nu en verklig stormagt och man får dertill lägga åtskilligt smärre förvärf, såsom att kejsar Maximilian hade genom arfsfördrag erhållit grefskapet *Görz* inanför Adriatiska hafvet m. m.

Denna habsburg-österrikiska magt, äfven om man blott fäster sig vid den tysk-ungerska liniens länder, var nu icke endast tysk. Till Tyskland hörde väl jämte de gamla besittningarne äfven Böhmen, Mähren. Schlesien och Lausitz,

men Ungern, Kroatien och Slavonien hörde icke dit. — Och om således här var en sammanhopning af olika länder, var här ännu mera en blandning af olika folkslag. Tyska folket egde icke ens de tyska länderne utan delning med Slaverne. Särdeles Böhmen och Mähren voro upfylda af Slaver. Ungern, Kroatien, Slavonien tillhörde dels den slaviska folkstammen, dels Magyarerne.

4. *Den österrikiska magtens tillväxt från och med senare hälften af 1500-talet till början af franska revolutionens tidehvarf.* Dessa stora länderförvärf, som gjordes under första hälften af 1500-talet, bilda en gräns mellan tidehvarfven i den habsburg-österrikiska magtens historia. Denna magt var visserligen delad i två ländermassor, men hvardera delen utgjorde en europeisk stormagt. Låter man nu betraktelsen följa den österriskisk-ungerska ländermassan, så finner man storleken tid efter annan yttermera ökad, men äfven en och annan gång minskad. Förändringar inträffade på bägge sätten. Och äfven delningar förekommo mellan särskildta delar af dynastien, hvarigenom skulle kunnat upkomma särskildta monarkier. Men detta inträffade icke. Länderna voro delade på tre ättelinier efter kejsar Ferdinand I († 1564), men två af dessa linier utslocknade med tiden och den återstående, den s. k. steyermarkiska linien ärfde monarkien odelad (1619). Arftagaren var kejsar Ferdinand II, som var samtidig med trettioåra kriget. Under honom inträffade väl åter en slags delning i det att en hans broder erhöll vissa landsdelar, men äfven denna delning uphörde genom det att ättelinien utslocknade (1665). Och dessa delningar hade knappt uphäft monarkiens enhet. Må hända skulle de snarast kunna jämföras med hertigdömena i Sverige under Wasaätten.

Betraktad såsom en enhet undergick monarkien följande förändringar.

Länder, som *förlorades*: a) *Lausitz* afträddes till kurfursten af Sachsen genom freden i Prag (1635) och utgjorde priset för kurfurstens affall från förbundet med Sverige och öfvergång till förbund med Österrike under trettioåra kriget.

b) Stora delar af *Elsass* afträddes till Frankrike genom Westfaliska freden (1648).

c) Största delen af *Schlesien* afträddes till Preussen genom freden i Berlin (1742) som bekräftades genom fredsfördragen i Dresden (1745) och i Hubertsburg (1763). Schlesien förlorades i sammanhang med det stora successionskriget, som fördes angående hela österrikiska monarkien.

Dessa länder utgjorde gamla beståndsdelar, som bortföllo från monarkien och hafva förblifvit oåterkalleligen förlorade, men för öfrigt funnos åtskilliga länder, som under nu ifrågavarande tidehvarf både erhöllos och till en del åter förlorades, så som visar sig om man räknar de länder, som tillkommo till monarkien. Dessa voro: a) *Siebenbürgen.* Detta land har sina forntida minnen fästade vid det romerska väldet, det hörde till Romarenas eröfringar i östra Europa och utgjorde en del af den romerska provinsen *Dacia*, gemensamt med delar af Ungern samt Moldau, Wallachiet och det land som nu kallas Bukowina jämte en liten del af Galizien.[1]) Vid romerska rikets fall sönderföll provinsen Dacia och särskildta stater upkommo. Den del, som utgjorde det nuvarande Siebenbürgen (Transylvania), kom med tiden att blifva förenadt med Ungern, men utgjorde, snarast sagdt, ett eget land under ungerska kronan likasom Kroatien och Slavonien. Också när Ungern hyllade den österrikiske erkehertigen (1526) skilde sig Siebenbürgen derifrån och utgjorde sedermera ett eget furstendöme, hvars oberoende ställning dock var något osäker midt emellan Österrike-Ungern och Turkiet. Slutligen afträdde den siebenbürgske fursten Michael Apaffy sitt land till kejsaren eller om man vill säga till konungariket Ungern (1696) och besittningsrätten erkändes af Turkiet genom freden i Carlowitz (1699). Från denna tid har Siebenbürgen förblifvit en stadigvarande beståndsdel af den österrikisk-ungerska monarkien.

Siebenbürgens besittning utgjorde en betydlig tillväxt till den ungerska delen af monarkien, men landet blef likväl icke med Ungern införlifvadt. Det utgjorde ett eget land vid sidan af de öfriga i monarkien. Denna tillväxt var icke den enda, som erhölls på den ungerska sidan. Först

---

1) A dictionary of greek an roman geography by various writen edited by *William Smith.* art. Dacia.

och främst blef herraväldet öfver *hela Ungern* ovägerligen afgjordt. Detta land räknades väl ända från år 1526 såsom en del af den habsburg-österrikiska monarkien, ehuru besittningen var mycket osäker, stora stycken af Ungern voro i Turkarnes våld, men detta förhållande förändrar sig från slutet af 1600-talet. Turkiet afträdde största delen af sina besittningar i de ungerska länderna genom freden i Carlowitz (1699). Ännu återstod likväl en del af Ungern nämligen det s. k. Temesvar Banatet i Turkiets våld, men äfven detta område afträddes från Turkiet genom freden i Passarovitz (1718). Dermed var nu den habsburg-österrikiska magten öfver hela Ungern ovägerligen afgjord och hela detta land har qvarstadnat i monarkien. Detta kan deremot icke sägas om de eröfringar, som Österrike-Ungern dessutom förvärfvade genom freden i Passarowitz. Besittningarne utsträcktes öfver vissa delar af de turkiska länderna, stycken af Serbien och Wallachiet, men dessa besittningar återgingo till Turkiet genom freden i Belgrad (1739). Österrike-Ungerns behållna vinst var och förblef de ungerska ländernas ostyckade besittning.

b) *Spanska Nederländerna* förvärfvades genom freden i Utrecht (1713). Då nämligen den i Spanien regerande grenen af habsburgska huset var utslocknad (1700) uppträdde den habsburg-österrikiska slägtgrenen med anspråk att ärfva hela spanska monarkien. Detta anspråk bestriddes af den i Frankrike regerande ätten Bourbon. Ur denna strid uppstod spanska successionskriget. Detta krig slutades genom freden i Utrecht (1713) på det sätt att spanska monarkien delades och den habsburg-österrikiska slägtgrenen fick på sin lott bland andra besittningar äfven Nederländerna. Men freden i Utrecht afslöts blott mellan de öfriga krigande magterna. Det fredsfördrag, som Österrike ingick, var freden i Rastadt (1714), hvarigenom Österrike antog de vilkor, som lågo till grund för freden i Utrecht. Dessa spanska, efter denna tid *österrikiska Nederländer* utgjorde likväl endast de södra provinserna bland dem, hvilka habsburgska huset fordom hade innehaft och som efter kejsar Carl V:s tid hade tillhört den spanska ättegrenen. De norra provinserna hade affallit och bildat republiken Förenta Neder-

land, hvars sjelfständighet var erkänd genom Westfaliska freden (1648). De provinser, som Spanien hade qvar och Österrike nu erhöll, utgjorde ungefär det nuvarande konungariket Belgien. Dessa provinser äro visserligen nu åter skilda från Österrike, men hörde dock till monarkien en ganska lång tid.

c) Hertigdömena *Mantua* och *Milano* eller, såsom dessa länder brukat kallas, *Lombardiet* förvärfvades i början af 1700-talet på följande sätt. Hertigdömet *Mantua* tillhörde en regerande dynasti, huset Gonzaga, som utslocknade år 1708. Den siste hertigen hade under spanska successionskriget blifvit fördrifven ur sitt land och dog barnlös, hvarefter kejsar Josef I indrog det lediga rikslänet och förenade det med sina stater. *Milano* åter var en af de till spanska monarkien hörande länder, som på grund af fredsfördragen i Utrecht (1713) och Rastadt (1714) blefvo österrikiska besittningar, då Österrike afstod från sitt anspråk på det egentliga Spanien. Dessa båda hertigdömen utgjorde den del af Italien, som förblef stadigvarande besittning hos österrikiska monarkien. De gingo väl förlorade i krig med franska republiken och freden i Campo Formio (1797), men återvunnos efter Napoleons fall (1814) och förblefvo sedermera österrikiska besittningar ända till år 1859 då Lombardiet förlorades genom kriget mot Frankrike och Sardinien.

Andra Italienska länder deremot, som Österrike erhöll genom det sätt hvarpå spanska successionskriget slutades, (frederna i Utrecht och Rastadt 1713—14) gingo snart nog åter förlorade och kunna således icke uptagas i räkningen såsom stadigvarande tillväxt för monarkien. Dessa länder voro ön *Sardinien* samt konungariket *Neapel* jämte vissa i andra delar af Italien belägna orter, som kallades *stato de gli presidii*. Alla dessa besittningar hade hört till spanska monarkien och kommo nu till den österrikiska. Men förhållandet blef med tiden förändradt, Sardinien bortbyttes mot *Sicilien* (1718). Förhållandet var att då Österrike erhöll Sardinien (1713—14) hade hertigen af Savoyen erhållit Sicilien. Men detta ändrades (1718) så att dessa länder utbyttes det ena mot det andra. Bytet var till förman för Österrike, som fick ett större land i stället för ett mindre. —

Emellertid hörde nu både *Neapel* och *Sicilien* till österrikiska monarkien, men båda dessa länder gingo förlorade genom det krig, som fördes mot de bourbonska magterna Spanien och Frankrike samt slutades genom freden i Wien (1738 efter preliminärer, som öfverenskommos 1735). Och med Neapel följde *stato de gli presidii.* Men då Österrike gjorde dessa afträdelser i Italien erhöll Österrike i stället ett annat italienskt land, hertigdömena *Parma* och *Piacenza*, hvilka besittningar dock åter afträddes genom freden i Aachen (1748) i följd af det österrikiska successionskriget.

På detta sätt var Österrikes ställning i Italien mycket omvexlande, men under alla vexlingar fortfor Österrike att vara en italiensk magt genom besittningen af Lombardiet. — Och utom dessa omedelbara besittningar förvärfvade Österrike ett medelbart inflytande i Italien genom *secundo-genituren i Toscana*, hvarmed förhöll sig på följande sätt. Regerande hertigen af Lothringen Frans Stephan var förmäld med arftagerskan till österrikiska monarkien Maria Theresia och denne furste erhöll genom freden i Wien (1738) Toscana i utbyte mot Lothringen, som af honom afträddes. Denne hertig af Lothringen blef sedermera tysk kejsare och hans gemål ärfde efter sin fader österrikiska monarkien. Deras barn voro således arftagare både till hela Österrikiska monarkiens öfriga länder och till Toscana. Men nu delades arfvet så att Toscana tillföll yngre sonen och hans ättelinie, hvars besittning kallades »secundogenitur.» Toscana blef således den österrikiska dynastiens besittning, men icke införlifvadt med den österrikiska ländermassan.

d) *Polens delningar (1772 och 1795)* medförde åtskilligt länderförvärf, som ännu finnes i godt behåll under benämningen *Galizien* och *Lodomerien.*

e) Landskapet *Bukowina* förvärfvades på ett sätt, som ej saknar en viss likhet med Polens delningar. Landet räknades till furstendömet Moldau, som var ett turkiskt lydland, men Bukowina var genom sin belägenhet mycket väl egnadt att bilda en sammanbindande mellanlänk mellan de nyss förvärfvade polska besittningarne på ena sidan och Siebenbürgen på den andra. Nu inträffade att Ryssland förde ett segerrikt krig med Turkiet och erhöll stora förmåner genom

freden i Kutschouc-Kaynardgi (1774). Den österrikiska politiken fann då skäligt att äfven Österrike borde någonting vinna och Turkiets magt till försvar var svag. Nu framletades gamla anspråk att Bukowina fordom hade hört till dessa polska landsdelar, som Österrike nyss hade förvärfvat, och Turket fann sig verkligen föranlåtet att afträda Bukowina (1777).

5. *Österrikiska monarkiens förändrade beståndsdelar under tiden från de franska revolutionskrigen till närvarande tid.* Om under de näst förut förflutna seklerna Österrike hade ömsom vunnit och ömsom förlorat besittningar, gäller detta i stort mått om det tidehvarf, som begyntes med 1790-talet. Österrike ömsom vann och ömsom förlorade besittningar under krigen med Frankrike, men om under de föregående tiderna vinsten hade varit större än förlusten, så kan för denna tid sägas att Österrike förlorade mera än det vann. Förändringarne betecknades af tre särskildta fredslut, freden i Campo Formio (1797) då Österrike förlorade Nederländerna och Lombardiet, men erhöll Venedig med Dalmatien och andra besittningar; freden i Pressburg (1805) då Österrike förlorade det, som hade erhållits genom freden i Campo Formio, således uphörde att vara en italiensk magt, men erhöll en ny besittning i Tyskland, Salzburg; freden i Wien 1809, då Österrike förlorade en stor del af sina tyska länder, samt en mindre del af Ungern och uphörde att vara en magt vid Adriatiska hafvet. Men dessa förluster blefvo rikeligen ersatta, när länderna skiftades efter Napoleons fall (1815). Österrike återtog väl icke Nederländerna, men väl Lombardiet samt äfven Venedig och Salzburg, hvilket sist nämnda land hade gått förloradt genom freden i Wien. Öfver hufvud återtog Österrike sina fordna besittningar med undantag af Nederländerna och åtskilliga tillägg förvärfvades [1]). Österrike inträdde i det nya tidehvarfvet med i det hela förstärkt och utvidgad magt.

De nya länder, som utgjorde den behallna vinsten, voro hufvudsakligen:

---

1) Jfr ofv. T. I. p. 49—50.

a) *Venedig* med *Dalmatien* och f. d. republiken *Ragusa* vid Adriatiska hafvet

b) f. d. erkebiskopsdömet *Salzburg* i Tyskland [1])

Och härtill har sedermera vidare tillkommit:

c) f. d. republiken *Krakau*, som införlifvades med Österrike år 1846.

Slutligen får äfven anmärkas att Österrikes medelbara inflytande i Italien utvidgades genom det att hertigdömet *Modena* nu mera tillhörde en gren af den österrikiska dynastien samt hertigdömet *Parma* med *Piacenza* och *Guastalla* innehades en lång tid af en medlem utaf samma dynasti [2]). — I Tyskland var Österrikes ställning i formelt afseende förändrad genom Tyska rikets uplösning, men Österrike utgjorde en mägtig medlem af Tyska Förbundet.

I nyaste tid hafva åter förändringar inträffat, österrikiska monarkien har blifvit minskad genom förlusten af de italienska länderna:

a) *Lombardiet* förlorades i kriget mot Frankrike och Sardinien (1859) samt afträddes genom freden i Zürich.

b) *Venedig* förlorades i kriget med Preussen och konungariket Italien samt afträddes genom frederna i Prag och Wien (1866) [3]).

Härvid förtjenar också att anmärkas den förändring, som kan innebäras deruti att *dynastibesittningarne i Italien* hafva uphört att finnas sedan Toscana och Modena nu äro delar af konungariket Italien. I Parma hade förändringen timat redan långt förut genom erkehertiginnan Marie Louises död. — En annan förändring af betydelse för Österrikes ställning inom statsystemet innefattas i *skilsmässan från det tyska statsförbundet*, men monarkiens beståndsdelar äro icke derigenom förändrade.

Hela denna upräkning af ökade och minskade besittningar är icke i sina detaljer fullständig. Åtskilliga smärre utbyten af landområden, afträdelser och förvärf äro här förbigångna för att undvika vidlyftighet. Men de större för-

---

1) Jfr om Österrikes beståndsdelar år 1815 ofv. T. I. p. 121—122.

2) Jfr ofv. T. I. p. 74.

3) Jfr ofv. T. I. p. 431 o. f.

ändringar, som kunna sägas hafva väsentligen bestämt monarkiens ställning, äro här ofvan anförda. Slutsatsen blifver att den österrikiska monarkien var från början tysk men blef med tiden derjämte en ungersk och italiensk magt. Nu mera är denna magt icke mera italiensk, men två helt olika hufvuddelar finnas, den tyska och den ungerska. Dock får dervid ihågkommas att dessa två icke utgöra hvar för sig en »homogen» enhet, men beståndsdelarne på hvardera sidan äro sins emellan mycket olikartade särdeles genom skilnaden mellan motsatta nationaliteter, den tyska, den magyariska och den slaviska, som återigen är inom sig delad på flera folkslag.

Den österrikisk-ungerska monarkiens beståndsdelar äro så många, så olikartade, så på särskildta tider, från motsatta håll och på olika sätt tillhopakomna, att det torde för en redig öfversigt vara erforderligt att korteligen genomgå hela ordningsföljden, som är följande:

1. Erkehertigdömet *Österrike nedan och ofvan om floden Enns* var monarkiens ursprungsland, ett län af Tyska riket sedan medeltiden.

2. Hertigdömet *Steyermark*
3. Hertigdömet *Kärnten* } gamla besittningar.
4. Hertigdömet *Krain*

5. Furstliga grefskapet *Görz* och *Gradisca* med Markgrefskapet *Istrien* och staden *Triest* — gamla besittningar, må hända något blandade med venetianska beståndsdelar. Dessa landskap kallas med ett gemensamt namn *kustlandet (Littorale)*.

6. Hertigdömet *Salzburg* erhölls genom freden i Pressburg 1805, förlorades genom freden i Wien 1809, men erhölls åter genom Wienerkongressakten 1815.

7. Furstliga grefskapet *Tirol* med *Vorarlberg* — gammal besittning.

8. Konungariket *Böhmen* erhölls år 1526.

9. Markgrefskapet *Mähren* } utgjorde länder under
10. Hertigdömet *Schlesien* } böhmiska kronan.

Alla dessa länder hörde till gamla Tyska riket samt Tyska förbundet, och utgöra således monarkiens tyska länder, ehuru ingalunda med oblandad nationalitet.

11. Konungariket *Galizien* och *Lodomerien* samt storhertigdömet *Krakau* äro polska länder, som erhållits genom Polens delningar.

12. Hertigdömet *Bukowina* erhölls från Turkiet eller om man vill säga Moldau år 1777.

13. Konungariket *Dalmatien* var venetiansk besittning. Alla dessa tretton länder utgöra den icke ungerska delen af monarkien.

14. Konungariket *Ungern* erhölls år 1526.

15. Konungariket *Kroatien* utgjorde ett land under ungerska kronan.

16. Konungariket *Slavonien* utgjorde likaledes ett land under ungerska kronan.

17. Storfurstendömet *Siebenbürgen* erhölls år 1696. Dessa fyra länder utgöra den ungerska delen af monarkien.

B) Inom en sådan statskropp som den österrikisk-ungerska kan man icke tala om en gemensam *statsförfattning*. De särskildta länderna hade från gammal tid hvart och ett sin egen författning och gemensamheten bestod blott deruti att de lydde under samma regerande dynasti. Detta föreningsband hade likväl en betydlig styrka så länge monarken var envåldsherskare. Men sedan detta regeringssätt började visa sig ej längre hållbart har svårigheten att sammanhålla monarkien visat sig mycket stor [1]).

Det allmänna förhållandet att regeringsättet var envåldigt monarkiskt hade sina undantag i afseende på tvänne länder, Ungern och Siebenbürgen. På dessa ställen funnos representerande församlingar med beslutande magt ehuru med något gammalmodig sammansättning såsom de ock ledde sitt uphof från gamla tider. Den *Ungerska riksdagen* härstammade från medeltiden, men hade icke, såsom i allmänhet medeltidens ståndsrepresentationer, förlorat all praktisk betydelse. Denna riksdag hade utvecklat sin organisation på det sätt att riksdagen bestod af tvänne s. k. *Taflar*. Den ena var den s. k. *Magnattafeln*, som bestod af sjelfskrifne ledamöter, dels med sjelfskrifvenhet, grundad på börd, ärft-

---

1) Jfr. ofv. T: I. p. 286 o. f,

liga ledamöter, dels också sjelfskrifne på grund af vissa höga embeten. Denna församling utgjorde således ett slags aristokratiskt öfverhus. Den andra Tafeln kallades *Ständertafeln* och utgjorde en blandning af sjelfskrifne ledamöter och valde. Här fans således en riksdag på två kamrar. — *Siebenbürgen* åter hade en landtdag, sammansatt på mycket egendomligt sätt i det att representationen var fördelad efter nationaliteter. Tre folkslag, som i landet funnos, Ungrare, Sachsare (Tyskar) och czekher, hade sina särskildta ledamöter, som valdes. Men i samma församling som desse suto äfven ett antal ledamöter, dem regeringen utnämnde, och slutligen funnos äfven sjelfskrifne ledamöter på grund af innehafvande embete. Men alle utgjorde en enda församling, en representation med enkammarsystem. De icke ungerska länderna deremot hade endast gamla landständer, som kunde hafva någon provinsiell eller kommunal betydelse, men utan allt politiskt inflytande.

Under all den skilnad, som kunde finnas mellan de särskildta länderna, utgjorde dock alla till samman en monarkisk statskropp. Gemensama grundlagar funnos verkligen, nämligen sådana som angingo *thronföljden* och voro beräknade att försäkra monarkiens bestånd såsom en gemensam enhet. En sådan lag var den s. k. *pragmatiska sanktionen (1724)*, hvarigenom thronföljdsordningen var reglerad med arfsrättens utsträckning till qvinliga linien [1]).

Detta var hufvudsaken för den monarkiska regeringen att alla länderna utgjorde en gemensam familjebesittning, men under den för alla gemensama regeringen fingo länderna lefva hvart och ett sitt särskildta lif. Monarkien utgjorde icke egentligen en stat, men en samling af stater under samme regent. En förändring blef väl gjord, men blott i formelt afseende, då kejsaren år 1804 antog titeln kejsare af Österrike och dermed förklarade att alla länderna utgjorde ett enda odelbart *Kejsardöme Österrike.* Men detta innebar knappt något annat än en titelförändring.

---

1) Jfr. om allt detta t. ex. SCHUBERT; Handbuch der allgemeinen Staatskunde des kaiserthums Österreich p. 295 o. f. i femte delen af Schuberts Handbuch der allgem. Staatskunde von Europa.

Sådant var Österrikes statskick före 1848. Men med revolutionerna på detta årtal inträder ett nytt tidehvarf. Rörelserna blefvo väl undertryckta, men det visade sig omöjligt att för framtiden styra alla dessa länder på samma sätt som förut. Den österrikiska regeringens politik blef nu att sammansmälta alla länderna till en enda helstat, men detta system mötte ytterst stora svårigheter i folkslagens sträfvande till en oberoende ställning hvart och ett för sig. Ur dessa motsatser hafva de stridigheter och slitningar framgått, som upfylla österrikiska monarkiens historia under de sista några och tjugu åren. Det mål, som slutligen upnåddes, är det *österrikisk-ungerska statsförbundet* (1867). Ungern i förening med Kroatien, Slavonien och Siebenbürgen utgör en sjelfständig stat; de öfriga länderna utgöra en annan och dessa två äro med hvarandra förenade under samma monarkiska regent, men med särskildt regering för hvardera staten i dess särskildta angelägenheter. — Och derjämte har representativ författning blifvit införd i hela monarkien. Ungern med de ungerska länderna har sin gamla *Riksdag* med i vissa delar förändrad organisation och de icke ungerska länderna hafva en ny representation på två kamrar med benämningen *Riksråd*. För gemensama ärenden finnas s. k. *Delegationer*, som väljas af riksdagen och riksrådet [1]).

Hufvudpunkterna i denna sakernas utveckling betecknas af följande tilldragelser:

a) den oktrojerade författningen d. 4 Mars 1849, som uphäfdes d. 31 Dec. 1851.

b) det förstärkta riksrådet (d. 5 Mars 1860) och kejserliga diplomet d. 20 Okt. s. å. som innehöll ett utkast till en representativ helstatsförfattning.

c) grundlagen d. 26 Febr. 1861, som innehöll den representativa helstatsförfattningen fullständigt utarbetad.

d) de särskildta grundlagarne år 1867 för de ungerska och för de icke ungerska länderna angående gemensama ärenden.

---

1) Jfr. om allt detta ofv. T. I. p. 437 o. f. Jfr. den lilla skriften: Om statsförbundet mellan Österrike och Ungern af W. E. Svedelius.

Den geografiska gränsen mellan begge staterna är under en del af gränssträckningen floden Leitha, hvarföre också den icke-ungerska monarkien plägar kallas de *cisleithanska* länderna.

C) *Den Österrikisk-Ungerska monarkiens särskildta länder i ordning efter storlek och folkmängd.*

A) Cisleithanska länder:

Storlek:

1.	Kon.-riket Galizien	1,425 : 584
2.	Kon.-riket Böhmen	943 : 572
3.	Furstl. grefsk. Tirol med Vorarlberg .	532 : 604
4.	Hert.-d. Steyermark	407 : 788
5.	Markgrefsk. Mähren	403 : 713
6.	Erkeh.-d. Österrike nedan om Ens	360 : 028
7.	Kon.-rik. Dalmatien	232 : 326
8.	Erkeh.-d. Österrike ofvan om Ens . .	217 : 873
9.	Hertigd. Bukowina	189 : 800
10.	Hertigd. Kärnthen	188 : 390
11.	Hertigd. Krain . .	181 : 399
12.	Kustlandet	145 : 081
13.	Hertigd. Salzburg .	130 : 136
14.	Hertigd. Schlesien .	93 : 486
		5,451 : 780

B) Ungern och de Ungerska länderna:

Storlek:

1.	Konungariket Ungern	4,094 : 254
2.	Storfurstendömet Siebenbürgen	997 : 917
3.	Konungariket Kroatien och Slavonien . .	789 : 000
4.	Fristaden Fiume	0 : 355
		5,881 : 526

Ungerska länder	5,881 : 526
Cisleithanska länder	5,451 : 780 [1])
	11,333 : 306

A) Cisleithanska länder:

Folkmängd: (1869)

1.	Kon.-riket Galizien	5,444,689
2.	Kon.-riket Böhmen	5,140,544
3.	Margr. Mähren . .	2,017,274
4.	Erkeh.-d. Österrike nedan om Ens . .	1,990,708
5.	Hertigd. Steyermark	1,137,990
6.	Furstl. grefsk. Tirol och Vorarlberg .	885,789
7.	Erkeh.-d. Österrike ofvan om Ens .	736,557
8.	Kustlandet	600,525
9.	Hertigd. Bukowina	513,404
10.	Hertigd. Schlesien	513,352
11.	Hertigd. Krain .	466,334
12.	Kon.-rik. Dalmatien	456,961
13.	Hertigd. Kärnthen	337,694
14.	Hertigd. Salzburg	153,159
		20,394,980

---

1) Denna summering erhålles hos Behm und Wagner, l. c. Häft. III. p. 78 med litet olika decimaler mot p. VII dersammastädes, der slutsumman för hela monarkien är uptagen till 11,333 : 31.

B) Ungern och de ungerska länderna:

Folkmängd:

1. Konungariket Ungern	11,530,397
2. Storfurstendömet Siebenbürgen	2,115,024
3. Konungariket Kroatien och Slavonien . .	1,846,150
4. Fristaden Fiume	17,884
	15,509,455

Cisleithanska länder	20,394,980
Ungerska länder	15,509,455
	35,904,435

De cisleithanska ländernas öfverlägsenhet i folkmängd är såsom af dessa siffror synes betydligt större än de ungerska ländernas öfverlägsenhet i storlek. Men bland de särskildta länderna är kon.-riket Ungern betydligt större än hvart och ett af de öfriga och innehåller ensamt nära $^1/_3$ af hela monarkiens eller om man vill säga begge de förenade monarkiernas folkmängd och öfver $^1/_3$ af hela landområdet. Bland de öfriga länderna äro Galizien och Böhmen de största i folkmängd och äfven i storlek om man med Böhmen sammanräknar de fordna böhmiska länderna Mähren och Schlesien. Man erhåller då följande summor:

Böhmen	943 : 572	Böhmen	5,140,544
Mähren.	403 : 713	Mähren	2,017,274
Schlesien	93 : 486	Schlesien	513,352
	1,440 : 771		7,671,170

Af dessa tre länder kan man tänka sig att en stat kunde bildas, men eljest äro de flesta länderna, om man utom de böhmiska äfven undantager Galizien, nästan för små att intaga en sjelfständig ställning i Europa. Men visserligen skulle de tyska länderna, särdeles de böhmiska kunna utgöra en mycket stor tillväxt för det tyska riket. Räknar man särskildt de österrikiska länder, som hafva hört till Tyskland och under andra förhållanden än de nuvarande skulle kunna höra till Tyska riket, så upkommer ett område af 3,604 : 070 qv.-m. med 13,979,926 invånare. Såsom tyska länder räknas då alla de cisleithanska med undantag af Galizien, Dalmatien och Bukowina. Sammanställer man

åter de tyska länderna med de ungerska och med dem, som icke äro hvarken tyska eller ungerska, visar sig skilnaden i följande siffror:

Ungerska länder . . .	5,881 : 526	Ungerska länder . .	15,509,455
Tyska länder	3,604 : 070	Tyska länder	13,979,926
Galizien (polskt land)	1,425 : 584	Galizien	5,444,689
Dalmatien	232 : 326	Bukowina	513,404
Bukowina	189 : 800	Dalmatien	456,961
	11,333 : 306		35,904,435

Ställer man åter de tyska länderna i motsats mot alla de öfriga, blifver förhållandet följande:

Tyska länder	3,604 : 070	Tyska länder	13,979,926
de öfriga	7,729 : 236	de öfriga	21,924,509
	11,333 : 306		35,904,435

De tyska länderna utgöra således långt ifrån halfva området och innehålla blott något öfver $^1/_3$ af folkmängden. Det tyska elementet är således ingalunda tillräckligt att bestämma monarkiens karakter, dess inflytelse minskas dessutom deraf att en stor del af befolkningen äfven i de tyska länderna icke är tysk, men slavisk. Deremot saknas icke en tysk beståndsdel bland de ungerska och öfriga ländernas folkmängd.

I en sådan statskropp som den österrikisk-ungerska måste det vara af stor vigt att kunna beräkna de särskildta *nationaliteternas* styrka i jämförelse sins emellan. Här är nämligen ingalunda såsom i Ryssland ett visst folk de andra öfverlägset så i antal som genom magten af sin civilisation. Men Slaver, Tyskar, Magyarer äro allesamman tillräckligt starka att hvar för sig utgöra mägtiga beståndsdelar i samhället.

Det torde dock möta stora svårigheter att bestämdt särskilja dessa med hvarandra sammanblandade folkslag. Enligt en approximativ beräkning[1]) skulle förhållandet kunna antagas vara följande:

1) Brachelli: Statistische Skizze der Österreich-Ungarischen Monarchie, p. 3—4.

A) *Cisleithanska länder:*	
Tyskar	36 : 2 proc.
Cschecker, Mährer och Slovaker . .	22 : 5 »
Ruthener	12 : 8 »
Polackar	12 : 1 »
Slovener	5 : 6 »
Judar	4 : 1 »
Italienare	2 : 9 »
Kroater och Serber	2 : 7 »
Rumenier	0 : 9 »
Alle andre	0 : 2 »
	100 : 0 proc.

B) *Ungerska länder:*	
Magyarer	35 : 6 proc.
Rumenier	17 : 3 »
Kroater och Serber	15 : 9 »
Slovaker o. Cschecker	11 : 7 »
Tyskar	11 : 4 »
Judar	3 : 6 »
Ruthener	2 : 9 »
Ziguenare	1 : 0 »
Slovener	0 : 3 »
Bulgarer	0 : 2 »
Alle andre	0 : 1 »
	100 : 0 proc.

Enligt denna beräkning skulle således Tyskar och Magyarer vara de talrikaste. De äro så äfven om man räknar de slaviska folken hvart och ett för sig, men om man sammanräknar hela den slaviska stammen såsom en enhet vid sidan af de öfriga blifva procenttalen något annorlunda. Man räknar då såsom Slaver följande folk: Cschecker med Mährer och Slovaker, Ruthener, Slovener, Polackar, Kroater, Serber och Bulgarer. Procenttalen blifva då följande:

A) *Cisleithanska länder:*	
Slaver	55 : 7 proc.
Tyskar	36 : 2 »
Alle andre	8 : 1 »
	100 : 0 proc.

B) *Ungerska länder:*	
Magyarer	35 : 6 proc.
Slaver	31 : 0 »
Rumenier	17 : 3 »
Tyskar	11 : 4 »
Alle andre	4 : 7 »
	100 : 0 proc.

Öfver hälften af de cisleithanska ländernas folkmängd är således slavisk, men bland dessa länder finnes då äfven det polska landet Galizien och de icke tyska länderna Bukowina och Dalmatien. Men äfven i de tyska länderna är den slaviska befolkningen ganska talrik. I Böhmen räknas $^3/_5$ Cschecker (af slavisk stam) mot $^2/_5$ Tyskar, i Mähren $^2/_3$ Mährer och Slovaker (Slaver) mot $^1/_3$ Tyskar, i Krain ända till 90 procent Slovener (Slaver). I Steyermark antages den slaviska befolkningen (Slovener) utgöra 36 proc., i Kärnten 30 proc. De länder deremot, hvarest den tyska nationaliteten är starkast, äro erkehertigdömet Österrike samt Salzburg. Detta sist nämnda land samt Österrike ofvanför Ens

upgifvas vara helt och hållet bebodda af Tyskar och i Österrike nedanför Ens räknas Tyskarne till 90 proc. Äfven i Schlesien utgöra Tyskarne flertalet. I kustlandet Görz, Gradisca, Istrien ökas folkblandningen med en mängd Italienare och i Tirol räknas 39 proc. af italiensk nationalitet.

I sjelfva det egentliga Ungern är Magyarernes stam den starkaste, men hinner dock ej till hälften af hela folkmängden. Folkblandningen i Ungern beräknas nämligen på följande sätt:

			Siebenbürgen:		
Magyarer	44	proc.	Rumenier	58	proc.
Slaver	25	»	Magyarer och Szekler	22	»
Tyskar	13	»	Tyskar	10	»
Rumenier	12	»	Alle andre	10	»
Alle andre	6	»			
	100	proc.		100	proc.

I Kroatien och Slavonien räknas öfver 90 proc. Kroater och Serber (Slaver).

Jämför man åter länderna utan afseende på annat än deras geografiska område och folkets antal, finner man:

A) *Cisleithanska länder:*

öfver	1,000	qv.-mil	1	öfver	300	qv.-mil	1
»	900	»	1	»	200	»	2
»	500	»	1	»	100	»	5
»	400	»	2	under	100	»	1

B) *Ungerska länder:*

öfver	4,000	qv.-mil	1
»	900	»	1
»	700	»	1

och i afseende på folknumern:

A) *Cisleithanska länder:*

öfver	5,000,000	inv.	2	öfver	600,000	inv.	1
»	2,000,000	»	1	»	500,000	»	2
»	1,000,000	»	2	»	400,000	»	2
»	800,000	»	1	»	300,000	»	1
»	700,000	»	1	»	100,000	»	1

B) *Ungerska länder:*

öfver	11,000,000	inv.	1
»	2,000,000	»	1
»	1,000,000	»	1

Den relativa folkmängden är mycket ojämn och i allmänhet starkare i de cisleithanska länderna än i de ungerska såsom visar sig deraf att de först nämnda på ett mindre område innehålla en större absolut folknumer än de senare på ett större. Ordningen är följande:[1])

A) *Cisleithanska länder* på qv.-milen:

1.	Österrike nedan om Ens	5,529	8.	Steyermark	2,791
2.	Schlesien	5,490	9.	Bukowina	2,704
3.	Böhmen	5,446	10.	Krain	2,566
4.	Mähren	4,994	11.	Dalmatien	1,966
5.	Kustlandet	4,070	12.	Kärnthen	1,790
6.	Galizien	3,844	13.	Tirol	1,657
7.	Österrike ofvan Ens	3,375	14.	Salzburg	1,173

B) *Ungerska länder* på qv.-milen:

1.	Ungern	2,816
2.	Kroatien och Slavonien	2,777
3.	Siebenbürgen	2,076
4.	Kroatisk-Slavoniska militärgränsen [2])	1,887

Den österrikisk-ungerska monarkien är icke de stora *städernas* land. Sådana finnas visserligen af betydlig storlek, men de äro ej särdeles många och detta förhållande gäller både om den cisleithanska statsföreningen och den ungerska.

A) *De Cisleithanska länderna:*

städer m. öfver 100,000 inv.:		*städer m. öfver 30,000 inv.:*	
Wien [3])	833,855	Czernowitz	33,884
Prag	189,949	Linz	33,384
Triest	109,324	*städer m. öfver 20,000 inv.:*	
städer m. öfver 80,000 inv.:		Pilsen	23,681
Lemberg	87,109	Innsbruck	23,000
Grätz	81,119	Laibach	22,593
		Reichenberg	22,394
stad m. öfver 70,000 inv.:		Tarnow	21,779
Brünn	73,771	Salzburg	20,336
		Troppau	20,265
stad m. öfver 40,000 inv.:		Tarnopol	20,087
Krakau	49,835	Iglau	20,049
			1,686,414

1) Behm und Wagner, l. c. Häft. II, p. 17.

2) Detta område utgör icke nu mera någon särskildt landsdel, men fans i denna egenskap ännu på den tid, då uträkningen gjordes för ett eller annat år till baka. Behm und Wagner, l. c. III, p. 77.

3) Beräkningen kan göras på flera sätt i anseende till svårigheten att bestämma gränsen mellan staden och landsbygden. Jfr. not. hos Behm und Wagner, Häft. III, p. 36.

Belägenheten:

Österrike nedan om Ens:

Wien	833,855

Böhmen:

Prag	189,949
Pilsen	23,681
Reichenberg	22,394

Galizien:

Lemberg	87,109
Krakau	49,835
Tarnow	21,779
Tarnopol	20,087

Kustlandet:

Triest	109,324

Mähren:

Brünn	73,771
Iglau	20,049

Steyermark:

Grätz	81,119

Bukowina:

Czernowitz	33,884

Österrike ofvan om Ens:

Linz	33,384

Tirol:

Innsbruck	23,000

Krain;

Laibach	22,593

Salzburg:

Salzburg	20,336

Schlesien:

Troppau	20,265

B) *Ungerska länder:* [1])

stad med öfver 100,000 inv.:

Buda-Pest	254,474
Pest	200,476
Buda (Ofen)	53,998

stad med öfver 70,000 inv.:

Szegedin	70,179

stad med öfver 50,000 inv.:

Maria Theresiopel	56,323

städer m. öfver 40,000 inv:

Holdmezö-Vasarhely	49,153
Pressburg	46,540
Debreczen	46,111
Keckskemet	41,195

städer m. öfver 30,000 inv.:

Arad	32,725
Temesvar	32,223
Bekes Czaba	30,022

städer m. öfver 20,000 inv.:

Gross-Wardein	28,698
Kronstadt	27,766
Szentes	27,658
Mako	27,449
Klausenburg	26,382
Zombor	24,309
Fünfkirchen	23,863
Mezö-Tarkany	22,735
Stuhl-Weissenburg	22,683
Bekes	22,547
Szarvas	22,446
Czegled	22,216
Nyiregyhaza	21,896
Kaschau	21,742
Felegyhasa	21,313
Miskolcz	21,199
Ödenburg	21,108
Versecz	21,095
Jasz-Bereny	20,233
Nagy-Körös	20,091
Raab	20,035
	1,146,409

Antalet städer med öfver 20,000 inv. är betydligt större i de ungerska länderna (31) än i de cisleithanska (18), men

1) Behm und Wagner, Häft. I, p. 65.

i de ungerska finnes blott en stad med öfver 100,000, hvaremot i de cisleithanska finnas tre af sådan storlek och ibland dem den mycket stora staden Wien med öfver 800,000, hvaremot Ungerns hufvudstad Buda-Pest stadnar vid en summa något öfver 200,000 och sammanräknade folkmängden i de cisleithanska ländernas 18 städer stiger till betydligt större summa än i de 31 ungerska, hvilket förhållande dock hufvudsakligen ankommer på den stora cisleithanska hufvudstaden Wien. Sammanräknar man dessa städers antal i bägge hufvuddelarne af det österrikisk-ungerska statsförbundet finner man:

städer	med	hundratusental	invånare	4
»	»	80,000	»	2
»	»	70,000	»	2
»	»	50,000	»	1
»	»	40,000	»	5
»	»	30,000	»	5
»	»	20,000	»	30
				49

Österrike-Ungern med öfver 11,000,000 större folkmängd än den preussiska staten har 49 städer med öfver 20,000 inv. medan Preussen också har 49 och Frankrike med obetydligt större folkmängd än Österrike-Ungern har 66. Dessa större städer innehålla i de Cisleithanska länderna 8:27 proc. och i de Ungerska länderna 7:39 proc. af hela folkmängden.

---

6. **Italiens** historia har mycket, som erinrar om Tysklands. Ämnadt af naturen till ett af de yppigaste kulturländer och derigenom äfven till en politisk stormagt har Italien dock varit undanskjutet ur sin rätta ställning, dess mark har varit tummelplatsen för andra magters strider och dess folk ett krigsbyte. Ingen politisk enhet har sammanhållit nationen, italienska stater hafva funnits, men ingen stat Italien. Och det var icke nog att Italien var deladt, söndradt, uplöst i fragmenter, dessa särskildta delar lydde till en stor del främmande herrar. Den italienska nationen har icke varit herre i sitt eget land. Italiens otur har varit större än Tysklands, ty den tyska söndringen var dock inhemsk. Men i Italien regerade spanska och österrikiska

vice konungar och på de ställen der inhemska herravälden funnos, voro dessa throner upresta icke af Italiens folk, men af Europas kabinetter, som skiftade de italienska länderna såsom ärftlig egendom. Den bourbonska dynastien i Neapel och i Parma, den österrikiska i Modena och i Toscana hade i sin upkomst icke det ringaste att skaffa med det italienska folkets önskningar och interessen. Den österrikiska ätten i Modena hade väl ett genealogiskt sammanhang med en italiensk familj, huset Este, som hade varit mägtigt i denna del af Italien, men äfven denna familj hade blott en privaträttslig besittningsrätt, ursprungligen af feodal natur. Blott en enda bland Italiens dynastier fans, som, ehuru visserligen med anor från feodalsystemet, dock hade en viss fosterländsk karakter. Denna ätt var också den, som nu omsider har sammanknutit hela Italiens förening, den hertigliga ätten i Savoyen, som blef kunglig i Sardinien. Slutligen var det också en egenhet för Italien att detta land bland sina stater äfven innehöll den besynnerliga statsform, som kallas kyrkostaten. Äfven denna statsinrättning gaf sitt bidrag till Italiens söndring.

Orsaken till olyckan var den samma som i Tyskland, att feodalismens herregods aldrig blefvo sammandragna till en stor monarki, men blott vissa delar hopsamlade hos ett mindre antal familjer. Ty detta blefvo de likväl. Italien hade varit mera sönderstyckadt fordomdags än det på den sista tiden var. Man räknade till slutet blott åtta stater i Italien [1]) (sedan Lucca år 1847 uphört att vara egen stat), men under medeltiden och ännu någon tid derefter funnos flera, hvilka sedermera upgingo i de öfriga.

Man må besinna allt detta när man tänker på den förändring, som har försiggått. Dessa regeringar, som störtades, hade ingen rot i det italienska folkets föreställningar och minnen, deras tillvaro kändes blott såsom ett hinder för Italiens storhet och lycka.

---

1) De rent italienska staterna voro sju, den åttonde var Österrike såsom innehafvare af Lombardiet och Venedig Furstendömet Monaco skulle möjligen kunna räknas såsom en nionde, men denna stat var ej suverän. Slutligen hade och har äfven England en italiensk besittning, nämligen Malta i fall Malta skall räknas till Italien. Och Frankrike hade såsom det ännu hafver Corsica.

Följden hade varit under de sist förflutna seklerna att Italiens inflytande på Europa knappt var något annat än ett tillägg, som de italienska provinserna utgjorde till de främmande magterna, de små italienska furstarne betydde ingenting utanför sina små landskap och republikerna Venedig och Genua voro ej hvad de under medeltiden hade varit. En magt i Italien hade visserligen en aldeles egendomlig och stor betydelse nämligen påfven, men först och främst var denna betydelse dock ej den samma som den hade varit under medeltiden och dess utom var hufvudsaken icke den italienska monarki, som påfven egde. Det vigtigaste i påfvedömet var att påfven var katholska kyrkans monark. Men visserligen utgjorde besittningen af kyrkostatens land ett stöd för påfvemagten. — Bland de öfrige furstarne var hertigen af Savoyen den ende, som upträdde med en viss sjelfständig betydelse såsom en magt af andra rangen i Europa, såsom ock denna magt förverfvade konungavärdigheten med Sardiniens besittning. — De italienska republikerna från medeltiden hade en mycket utmärkande egenskap att deras statsform på flera ställen öfvergick till monarki. Så i Milano, der huset Visconti grundade hertigdömet, så äfven huset Medici i Florenz. Och de republiker, som icke gingo denna vägen, hade det ödet att formerna öfverlefde anden. Europas allmänna historia har ej mycket att förtälja om Genua och Venedig efter medeltidens slut och ännu mindre om Lucca. Också blefvo dessa republiker föremål för mycket grundliga omstörtningar när den stora, franska republiken lade sina händer på dem. Napoleon I fann Italien mycket brukbart såsom material att användas för det stora kejsardömets räkning, men på en fosterländsk sjelfständighet fick ingen Italienare tänka. Wienerkongressen åter fördelade Italiens stater hufvudsakligen efter den dynastiska rätten.

Men tiden nalkades då politisk sjelfstyrelse och nationalitetens begrepp skulle blifva bestämmande krafter i folkens lif. Italiens enhet blef dagens fråga.

Denna enhet är nu i verket utförd och det var en egen företeelse att samma arbete gjordes samtidigt i Italien och i Tyskland. Sätt och omständigheter voro olika deruti att

Italiens enhet äfven innebar befrielsen från ett utländskt öfverherskap. Detta gäller icke blott om Lombardiet och Venedig, som lydde under Österrike, men äfven de italienska länder, som hade egna regeringar, kände sina dynastier blott såsom främmande föremål. Derföre betecknades också Italiens förening af dynastiernas fall, hvaremot Tyskland gjorde sin enhet med bibehållande af de särskildta regeringarne. Italien blef icke ett statsförbund såsom Tyskland, men en verklig helstat. Italienarena hade så fullkomligt allvar med sin förening att de alldeles gåfvo upp hela de gamla staternas sjelfständighet och gjorde dessa stater till provinser.

En annan skilnad var att der icke fans en så stor centralstat som Preussen i Tyskland. Om de tyska staterna befarade att blifva underordnade under Preussen, behöfde de italienska icke frukta att blifva provinser i Sardinien. Så mägtig stat var Sardinien icke. Denna stat blef sjelf en landsdel i det förenade Italien.

Blott en regering fans, som icke kunde afsättas — påfven. Man kunde taga från honom hans land och Italiens konung kunde sätta sig att regera i påfvens residensstad i trots af påfven, men påfven, såsom kyrkans monark, är och förblifver suverän och bebor, han också, sitt residens.

Det är dock en märkvärdig lycka att denna förening har kunnat göras. Det måste dock vara någon skilnad mellan Piemontesare, Florentinare, Romare, Neapolitaner, Sicilianer m. fl. Man kunde befara att den fullständiga föreningen skulle stöta på hinder i provinsiella olikheter. Men detta har icke skett. Tanken på Italiens enhet synes verkligen hafva aldeles öfverväldigat tanken på Florenz, Rom, Neapel.

Och i utförandet af sitt enhetsverk hafva Italienarena ådagalagt en sans och förståndighet, som var mycket större än man af dem kunde vänta. De europeiska magterna tvekade något att erkänna det nya konungariket Italien och i denna tvekan låg en misstanke att det förenade Italien icke skulle ega långvarigt bestånd. Man befarade att italienska folket icke skulle besitta den sjelfbeherskning, som fordrades för att bära upp den nya statsformen. Denna farhaga

saknade visst icke anledning vid betraktelse af historiens exempel. Det händer att statshvälfningar hvälfva sig om igen, ur revolutionen går anarkien och lång tid kan komma att fordras innan det lyckas att gjuta en statsform rätt stadig och fast. Detta kunde befaras i Italien, ty Italienarenas politiska upfostran hade icke varit god. Munkvälde och helgondyrkan i religionen, politisk despotism och regeringar, som snarare hade fruktat för uplysningens utbredning bland folket än gynnat den samma — sådan var den upfostringens skola Italien har genomgått. Det var oväntadt att Italienarena verkligen skulle ådagalägga den förmåga af politisk frihet, som fordrades. Men detta har Italien gjort.

Slutet blef att Italien har ökat stormagternas antal med en ny. En stormagt blef Italien på samma gång det blef en magt. Sådan är talrikheten af dess folk, sådana dess magtelementer och dess geografiska belägenhet. Utsträckt midt i medelhafvet mellan Spanien, Frankrike och de ungerska länderna, närbeläget till Grekland, ej långt aflägset från Egypten och norra Afrika, angränsande till södra Tyskland har Italien det förträffligaste läge för de vidsträcktaste förbindelser och all anledning att ej vara främmande för Europas stora frågor.

Forntiden visste hvad detta läge betydde. Italien har haft en forntid sådan som intet land i Europa, ty dess minnen äro det romerska verldsherraväldets historia. När Italienaren läser Cicero och Livius är det en sådan läsning som när vi läsa de isländska sagorna. Italienarena skulle vara ett besynnerligt folk om sådana minnen blott skulle vara döda bokstäfver för dem.

A) Konungariket Italiens, det nuvarandes, *historiska upkomst* sträcker sig icke längre till baka än till året 1861. Men Italiens historia är dock den urgamlaste bland ländernas i Europa med undantag af Grekland. Längre till baka än till medeltidens början sträcker sig i allmänhet icke den del af Europas häfder, som angår de länder, hvilka icke hörde till Rom eller först sent kommo med Rom i beröring. De länder deremot, som voro romerska provinser,

hade sin del i romerska historien från den tid då de inträdde i Romarenas stora rike. Men Italiens äldsta historia är just historien om detta rikes hufvudstad, sjelfva »urbs Roma» (staden Rom) och de stycken af riket, som lågo medelpunkten närmast. Men mellan detta Italien, det gamla, och de följande tidernas Italien, det nya, ligger en djup klyfta, som stänger tvänne verldsåldrar. Klyftan öpnade sig när romarväldet ramlade och Olympens hednagudar flydde för Kristus. — Romerska rikets fall och kristendomens seger betecknar skilnaden mellan tvänne så aldeles olika verldsåldrar att när man talar om den senare man eger att betrakta den förra såsom en helt annan sak, den der hafver sin historia för sig sjelf. Ett sammanhang finnes, men ett sådant som betecknar brytningen mellan motsatser, icke en fortgående utveckling. Italienarena kunna knappt betrakta det gamla Roms historia såsom deras, ty det italienska folk, som nu bebor Italien, fans ej då. Historien om Rom, Scipionernes Rom och Ciceros och Cæsars, är en historia om tilldragelser, hvilka timade i det land, som nu är vår tids Italienares fädernesland, men den historien är dock för dem såsom handlade hon om en annan verld. Dock måste den romerska historien besitta ett eget interesse för Italienarena, ett mera omedelbart än för något annat folk derföre att sjelfva marken, der verldshändelserna gjordes, är deras fosterjord och de må ega att räkna de urgamla italienska folken såsom sine förfäder om också härkomsten är långt ifrån oblandad. Ur Roms fall utgick det nya Italien, ur folkvandringarne, som störtade Rom, det italienska folket.

1. *Italien under medeltiden.* Dessa folkvandringar förde till Italien nya folkslag, Göter och Longobarder, båda af Germanisk stam, men de gamla italienska folken voro ej döde intill siste man, dessa folk, som hade varit »cives Romani» (romerske medborgare). Och bland dem funnos olikheter. Gallerne i norra Italien, Etruskerne i det mellersta och ännu andra folk, som Roms historia känner, voro särskildta folkslag och södra Italien hade emottagit starka intryck från den grekiska verlden. »Magna Græcia» (stora Grekland) var fullt af grekiska kolonier i det nuvararde f. d. kon.-riket Neapel och på Sicilien. I dessa urgamla folkslag har

det italienska folket att söka sin djupaste rot, men Göter och Longobarder gjorde en folkblandning och längre fram i medeltiden kommo nya beståndsdelar då Normanderne anlände från Normandiet och äfven Saracener från Spanien eller Afrika. Ur dessa blandade elementer har den italienska nationen växt upp.

En sak blef genast från början bestämmande. Roms magt i sitt fall efterträddes icke af något annat hela Italiens land omfattande herravälde. Så långt sträckte sig icke *Göternes rike* ej heller *Longobardernes*, hvilka magter dessutom ej särdeles länge egde bestånd. Och med dem delade det *östromerska rikets kejsare* magten öfver Italien. Desse romerske kejsare i Constantinopel eller om man vill kalla dem grekisk-romerske, de Byzantinske kejsarena, räknade sig såsom arfvingar till kejsardömet i Rom, som hade uphört att finnas. Men arfvet gick med tiden ur deras hand helt och hållet och ett nytt vestromerskt kejsardöme upstod, det, som bärer i historien *Carl d. stores* namn (800). Af honom utsträcktes Frankernes stora rike öfver Italien, men af detta rike i dess italienska beståndsdelar blef aldrig en fast och stadigvarande statskropp. Snart delades länderna genom fördraget i Verdun (843) och väl gjordes delningen på det sätt att ett konungarike Italien skulle finnas och dess konung hade i förstone kejsarvärdigheten. Men Italiens enhet hade knappt större verklighet då än den samma i senare tider har haft.

Detta var ej någon egenhet för Italien. Det var så i Frankrike äfven och det samma i Tyskland. Feodalsystemet var i görningen och de stora monarkierna uplöste sig. Men i följande tider blef der en skilnad, konungamagten i Frankrike blef feodalvasallernes herre och staten Frankrike, riket upstod, men i Tyskland blef söndringen beståndande och sammanhanget svagt medan likväl riket till namnet egde bestånd och en kejsare fans med större eller mindre magt allt efter omständigheterna. Men i Italien fans intet öfverhufvud alls sedan kejsaren var blifven tysk.

Ty detta inträffade snart. Italiens konung tappade sin kejsarvärdighet och kronan uptogs af Tysklands konung. Men med denna krona följde anspråk på Italiens besittning,

hvilka fortlefde genom hela medeltiden. Ur detta förhållande upstod mellan *Tyskland och Italien en mycket nära förbindelse*, som blef mägtigt bestämmande för bägge ländernas öden. Från och med k. Otto I (962) ville Tysklands konungar räkna sig såsom sjelfskrifne kejsare och Italiens monarker, men deras anspråk vedersakades af Italiens folk. Om strider, som deraf blefvo en följd, handlar en stor del af Tysklands och Italiens medeltids historia. Dit hörer t. ex. den väldiga kampen mellan Guelfer och Ghibelliner, kejsarenas af huset Hohenstaufen strider med Italienarena och med påfven. Ty detta att Italien inom sig fick hysa den andlige verldsmonarken blef en sak af stor vigt. Segern och lyckan var ombytlig, men i längden lyckades icke kejsaren att göra sig gällande.

Verkligheten var att Italien var deladt mellan en mängd smärre herravälden och samhällen. Ett bland dem var *påfvens land*, andra åter voro små *monarkier* samt en och annan större, såsom kon.-riket Neapel i södra Italien med Sicilien och i norra Italien hertigd. Savoyen, men derjämte funnos en mängd *republiker*. Ty Italien var de stora städernas land och dessa städer utgjorde sjelfständiga stadskommuner, som blott när kejsarens hand för tillfället låg tung öfver dem böjde sig under oket, men eljest voro i sjelfva verket sjelfständiga stater. Mägtigast voro och längst bibehöllo sig *Venedig* och *Genua*, hvilka öfverlefde medeltiden samt till och med uplefde franska revolutionen, men då omsider förgingos. Andra sådana republiker voro *Milano*, *Pisa*, *Florenz* m. fl., hvilkas historia utgör ett mycket lärorikt stycke af medeltidens häfder. Man kan på dem, deras statshvälfningar, deras partistrider inom sig och strider med hvarandra tillämpa historieskrifvaren Heerens ord om den gamla republiken Syracusæ, att dess historia är ett »kompendium i den praktiska politiken» [1]).

Arm och interesselös är således Italiens medeltids historia icke, hon är rik, glänsande och praktfull, rik på vexlande händelser och på undervisande exempel, men hon

1) HEEREN: Handbok uti gamla staternas historia, öfvers. Strengnäs 1817, p. 181.

är en söndersplittrad historia. Italien såsom ett helt var aldrig, blef aldrig något annat än som i nyare tid sades om detta land, ett »geografiskt begrepp».

2. *Italien vid medeltidens slut* inträdde i nya förhållanden. Republikernas antal minskades. Milano var blifvit hertigdöme och Florenz gick samma förändring till mötes, nya fiender till Italiens frihet upstodo, farligare än medeltidens kejsare hade varit. De stora monarkierna voro nu färdigbildade, Frankrike och Spanien, Italien blef priset som deras ärelystnad eftersträfvade, dess jord blef valplatsen för deras strider, de stridde i Italien om Italien. Och för sin söndrings skull fick nu Italien gå under främmande herrars ok. I dessa strider, de italienska krigen under början af 1500-talet, hade äfven kejsaren sitt interesse att bevaka, men mägtigast var Spanien och allra mäst sedan den spanska magten i kejsar Carl V:s hand sammansmälte med den kejserliga. Det för en lång tid afgörande slutet blef att en *stor del af Italien stadnade i Spaniens våld*, men det öfriga förblef ett antal af smärre stater, ingen af dem nog mägtig att bilda en centralmagt för ett enigt Italien.

3. *Italien under tidehvarfvet från och med 1500-talet till år 1815.* Under 15—1600-talen var Spanien den herskande magten i Italien, men med början af 1700-talet inträffade en förändring då Spaniens italienska länder öfvergingo till *Österrike*, hvilket skedde genom spanska successionskriget och beseglades genom frederna i Utrecht (1713) och Rastadt (1714). Dessa spansk-italienska länder, som nu blefvo österrikiska, voro hufvudsakligen kon.-riket Neapel och Sicilien [1]) samt hertigdömet Milano, således hela södra Italien och en del af det norra. Och till de f. d. spanska länderna hörde äfven ön Sardinien.

Men Österrikes öfvermagt i Italien blef ej så långvarig denna gången som Spaniens hade varit. Den spanska politikens sträfvande blef att återvinna de italienska länderna.

1) Österrike erhöll Sicilien först 1718. Denna ö hade vid spanska monarkiens delning efter successionskrigets slut tillfallit hertigen af Savoyen, men detta ändrades genom nytt fördrag 1718 så att Österrike fick Sicilien och Savoyen fick Sardinien.

Detta lyckades till en stor del, ehuru ej fullständigt. Kriget, som fördes på 1730-talet, slutades genom freden i Wien (1735 och 1738), då Österrike afträdde Neapel och Sicilien. Men i stället erhöll Österrike Parma, Piacenza och Guastalla. Neapel och Sicilien blefvo likväl icke spanska provinser såsom de före 1713 hade varit, men kommo att utgöra en spansk secundo-genitur, en besittning för en yngre linie af spanska konungahuset. Detta konungahus var nu efter spanska successionskriget huset Bourbon, det samma som regerade i Frankrike. Förändringen, som gjordes 1738, innebar således att huset *Bourbon, den spanska grenen*, fick genom besittningen af *Neapel* och *Sicilien* ett betydligt insteg i Italien, men Österrike hade i behåll Milano och hade nu äfven erhållit Parma och Piacenza. Och derjämte hade Österrike vunnit en annan förmån då nämligen i följd af samma fredsfördrag storhertigdömet Toscana kom att tillhöra samma dynasti, som snart skulle blifva innehafvare af de österrikiska länderna, hvilket förhållande sedermera så utvecklade sig att Toscana blef en österrikisk secundogenitur. — Denna fördelning räckte dock ej längre än till freden i Aachen (1748), då efter österrikiska successionskriget Österrike afträdde *Parma*, *Piacenza* och *Guastalla*, som nu kommo att utgöra en ny secundogenitur eller om man ville säga en tertiogenitur hos *samma Bourbonska ättegren, den spanska*, som innehade Neapel. Deremot kom Österrike mot slutet af 1700-talet att i sin ordning förverfva hertigdömet *Modena* såsom en besittning hos en gren af dynastien, hvilket skedde genom en österrikisk erkehertigs giftermål med arftagerskan till Modena.

Hufvudsumman af dessa förändringar var således *att* Spanien hade före 1713 öfvervigt i Italien genom besittningen af Neapel, ön Sicilien, ön Sardinien och Milano; *att* Österrike hade öfvervigt under tiden 1713—1738 genom besittningen af Neapel, Sicilien och Milano [1]); *att* magten i Italien var delad mellan Österrike och Spanien under huset Bourbon efter år 1738, då det spanska huset Bourbon innehade Neapel och Sicilien från 1738 samt äfven Parma, Pia-

1) Sardinien 1713—1718, men derefter Sicilien och icke Sardinien.

cenza och Guastalla från 1748 såsom besittningar för yngre ättelinier, men Österrike innehade Parma, Piacenza och Guastalla till 1748 samt hade ännu alltid qvar Milano och dessutom hade den österrikiska dynastien Toscana och slutligen äfven Modena såsom besittningar för yngre ättelinier. Men det öfriga Italien bestod af särskildta herradömen, bland hvilka Påfvens land samt Savoyen och republikerna Venedig och Genua voro de största.

I detta skick befann sig Italiens länderfördelning när franska revolutionens inkräktningar begyntes. De omstörtningar i Italien, som deraf föranleddes, blefvo många och stora, men ovaraktiga. Ny fördelning gjordes genom Wienerkongressakten (1815)[1].

4. *Italienska stater efter år 1815* voro följande:

1) Konungariket *Sardinien* bestod af flera särskildta smärre landområden, hvilka tid efter annan hade kommit att blifva förenade under samma regerande dynasti,

a) *Savoyen* var den äldsta besittningen och utgjorde en beståndsdel i gamla germaniska riken, som upstodo under den tidigaste delen af medeltiden. Landet var en provins i det s. k. arelatiska eller burgundiska riket i förening med vissa delar af det nuvarande Frankrike och innehades med länsrätt af en gammal ätt, som bar titeln grefve af Savoyen. Desse savoyiske grefvars ätteledning kan följas till baka till första hälften af 1000-talet. Åtminstone så länge som från den tiden har Savoyen varit ett eget land med natur af feodalt län och med Tyske kejsaren såsom länsherre sedan det burgundiska riket icke mera fans såsom särskildt stat. Grefvarne af Savoyen lyckades utvidga sina besittningar och förverfvade hertiglig titel. Denna benämning förekommer redan på 1200-talet (hertig af Chiablesa, Chablais) och bekräftades af kejsaren år 1416, hvarefter den stadigvarande benämningen var titeln hertig af Savoyen. Dynastien fortlefde genom alla sekler och sitter nu på konungariket Italiens thron, men sjelfva landskapet Savoyen är förloradt till Frankrike.

b) *Piemont*, beläget vid sidan af Savoyen, hade tidigt kommit att tillhöra den savoyiska ätten, men denna ätt de-

1) Jfr. ofv. T. I, p. 69 o. f.

lade sig på två linier, den ena var grefvar af Savoyen, den andra grefvar af Piemont. Slutligen år 1418 utslocknade den piemontesiska linien och besittningarne förenades. Piemont bar då titeln furstendöme.

c) Vissa delar af *Lombardiet* samt åtskilliga smärre besittningar förverfvades under tidernas förlopp och omtalades under åtskilliga benämningar, grefskapet *Asti*, markgrefskapen *Saluzzo* och *Montferrat*, furstendömet *Oneglia* m. fl. På detta sätt samlade sig beståndsdelarne till en monarki, lik de tyska staterna, sammansatt af flera särskildta, under samma dynasti förenade feodala besittningar.

d) Ön *Sardinien* erhölls år 1718 sedan hertigen af Savoyen några år förut (1713) genom freden i Utrecht hade erhållit Sicilien, hvilken ö nu (1718) gick i byte mot Sardinien. Siciliens besittning hade utgjort hertigens af Savoyen behållna vinst af sitt deltagande i spanska successionskriget men förändrade förhållanden mellan de europeiska magterna nödsakade honom att afstå det större landet, Sicilien, mot ett mindre, Sardinien. Med Sicilien följde konungatiteln och denna titel blef nu fästad vid Sardinien. Från och med år 1718 har konungariket Sardinien funnits såsom en fortsättning af den stat, som förut kallades hertigdömet Savoyen. Den gamla titeln var nu mera en provinsbenämning för det egentliga Savoyen.

e) Republiken *Genuas* land i nordvestra Italien erhölls genom Wienerkongressakten år 1815. Konungen af Sardinien hade förlorat till franska republiken och kejsar Napoleon alla sina besittningar på fasta landet, blott ön Sardinien var i behåll. Men efter Napoleons fall hopsamlades åter de gamla besittningarne och Genua tillkom [1]).

Inom dessa områden innefattade Sardinska monarkien öfver hufvud hela nordvestra Italien samt ön Sardinien.

2) *Lombardisk-Venetianska* konungariket var den officiella benämningen på Österrikes besittningar i norra Italien. Något gemensamt konungarike hade dessa länder visst icke från äldre tider utgjort. De bestodo af flera särskildta feodallän och f. d. republiker. Åtskilliga af de italienska stads-

---

2) Jfr. ofv. T. I, p. 71, 151.

republikerna under medeltiden hade varit belägna i dessa länder t. ex. Milano och — den mägtigaste bland dem alla — Venedig. Men med tiden förlorade sig den republikanska statsformen, Milano blef hertigdöme, ett annat hertigdöme var Mantua, blott Venedig förblef republik intill slutet. Nu hade Österrike förverfvat dessa länder på ofvan beskrifvet sätt, hertigdömena Mantua och Milano genom spanska successionskriget, Venedig i följd af krigen med franska republiken och Napoleon [1]). De österrikiska länderna utgjorde nordöstra delen af Italien.

3) Hertigdömet *Modena* var ett ur medeltidens feodala förhållanden upkommet hertigdöme, som innehades af en urgammal dynasti, huset *Este*, till dess denna ätt på manssidan utslocknade (1803) och hertigdömet öfvergick genom qvinnoliniens arfsrätt till en österrikisk erkehertig, hvarefter Modena utgjorde en tillhörighet för en gren af det österrikiska huset, som genom Wienerkongressakten bekräftades i sin besittning [2]).

4) Hertigdömet *Parma* med *Piacenza* hade upkommit, likasom Modena, ur medeltidens feodalförhållanden och varit ett mycket omtvistadt land. Det hade under vissa tider tillhört hertigdömet Milano och dess regerande dynastier, Visconti och Sforza. Men sedan Milano var blifven en besittning hos huset Habsburg i Spanien blefvo Parma och Piacenza af kejsar Carl V öfverlemnade åt påfven Paul III, som af dessa områden bildade ett hertigdöme såsom familjbesittning för sin egen slägt, huset *Farnese* (1545). Denna ätt utslocknade år 1731, hvarefter hertigdömet öfvergick till den i Spanien regerande dynastien Bourbon, som var beslägtad med huset Farnese. Spanska infanten Don Carlos, som nu erhöll Parma och Piacenza, var son af en parmesansk prinsessa och af de europeiska magterna tillförsäkrad om besittningsrätten genom den s. k. quadrupelalliansen 1718. — Den bourbonska regeringen blef dock ej länge orubbad, Parma afträddes till Österrike i utbyte mot Neapel (1735 och 1738) genom freden i Wien. — Men äfven

---

1) Jfr. ofv. p. 265 o. f. T. I, p. 72.

2) Jfr. ofv. T. I, p. 73. SCHUBERT, Handbuch der allgemeinen Staatskunde von Europa, T. IV, p. 685.

det österrikiska herraväldet blef ganska kortvarigt, Parma och Piacenza återkommo till den spansk-bourbonska dynastien genom freden i Aachen (1748), nämligen till en annan gren af denna dynasti. Parma hade varit en secundogenitur hos det spanska konungahuset Bourbon under de första åren efter 1731, det blef nu en tertiogenitur hos samma dynasti efter 1748. Denna bourbonska dynasti i Parma var den, som under Napoleons tid erfor mycket vexlande öden, af honom begåfvades med konungariket Etrurien (Toscana), men åter skildes från detta land och efter Napoleons fall hänvisades till det lilla Lucca under afvaktan på en framtida möjlighet att återfå Parma. Efter denna tid (1815) var det parmesanska hertigdömet en lifstidsbesittning för erkehertiginnan eller om man vill säga kejsarinnan Marie Louise. Men efter hennes död återföll hertigdömet till den spansk-bourbonska ättegrenen (1847). — Det lilla hertigdömet *Guastalla* åter tillhörde en egen dynasti, som utslocknade år 1745, hvarefter det lilla landet indrogs af kejsaren såsom ledigblifvet län, men blef förenadt med Parma och Piacenza [1]).

I Modena och Parma befinner man sig på öfvergången från norra till mellersta Italien, något sydligare låg

5) Storhertigdömet *Toscana* med *Lucca*. Toscanas hufvudstad, Florenz (Firenze), var en af den italienska medeltidens mägtigaste republiker, men blef hertigdöme under huset Medici (1530), hvarefter titeln storhertig antogs år 1569. Huset Medici utslocknade år 1737, och efterträddes på grund af fördrag mellan de europeiska magterna (freden i Wien 1735 och 1738) af huset Lothringen. Den nye innehafvaren af Toscana, hertigen Frans Stephan af Lothringen, var förmäld med arftagarinnan till österrikiska monarkien. Så blef Toscana en besittning hos det habsburg-lothringen-österrikiska huset och tillföll efter storhertigen och kejsaren Frans Stephans död (1765) hans yngre son. Dermed blef nu Toscana en österrikisk secundogenitur och har så förblifvit till dess hela landet upgick i kon.-riket Italien. Det afbrott, som gjordes af det buonaparteska herraväldet, var öfvergående.

---

1) Jfr. ofv. T., I. p. 74—77. SCHUBERT, l. c. T, IV, p. 645 o. f.

Lucca var fortfarande republik sedan medeltiden, men inrycktes bland Napoleons inkräktningar och blef efter hans fall af Wienerkongressen anordnadt till ett litet hertigdöme för den bourbonska ättegren, som hade haft Parma, men nu ej återfick detta land. Sedermera när den tiden kom, då denna familj omsider fick tillträda sitt gamla land, blef Lucca i öfverensstämmelse med Wienerkongressaktens innehåll förenadt med Toscana (1847) [1]).

6) *Kyrkostaten* ledde sitt uphof från vissa af kejsaren åt den heliga stolen under medeltiden öfverlåtna besittningar. Omvexlande öden hade påfven erfarit i besittningen af sin verldsliga magt, men öfver hufvud hade området under tidernas lopp ökats och utgjorde nu en ganska betydlig landrymd öfver halföns hela bredd med kustland både vid Medelhafvet och Adriatiska hafvet.

7) *Båda Sicilierna* var den officiella benämningen för konungarikena Neapel och Sicilien. Båda dessa riken leda sitt uphof från Normandernes kolonisation i södra Italien på 1000-talet. Länderna blefvo snart förenade till ett rike (1130), men uplefde sedermera en tid då de blefvo åtskilda. Sicilien kom under den i det spanska landet Arragonien regerande dynastien (efter år 1282) och blef i följd deraf ett af den spanska monarkiens länder [2]). Neapel fortlefde såsom ett särskildt rike till början af 1500-talet men blef då genom eröfring ett land under Spanien och habsburgska huset. Så kommo båda länderna Neapel och Sicilien under samma herravälde. — Denna Spaniens magt öfver södra Italien såg sitt slut genom spanska successionskriget och frederna i Utrecht (1713) och Rastadt (1714), då Österrike öfvertog Neapel men Sicilien tillföll hertigen af Savoyen. Detta ändrades likväl kort derefter (1718) och Österrike erhöll äfven Sicilien. Det österrikiska väldet efterföljdes (1738) af en förnyad förbindelse med Spanien under huset Bourbon. Neapel med Sicilien blef en secundogenitur inom den spansk-bourbonska dynastien och har så förblifvit intill den sista förändringen, då länderna ingingo i konunga-

---

1) Jfr. ofv. T. I. p. 77–81.

2) Sicilien var likväl under vissa tider beherskadt af särskildta regenter af Arragoniska huset,

riket Italien. Det afbrott, som Napoleons inkräktning hade gjort i afseende på Neapel, ej Sicilien, uphörde med Napoleons och Joachim Murats fall [1]).

8) Republiken *San Marino* har funnits såsom ett eget samhälle från urminnes tid och har besynnerligt nog bibehållit sin tillvaro under alla tider och alla omhvälfningar, som öfvergått Italien. Någon verklig sjelfständighet kan en så liten stat som San Marino är ej besitta, men i sina inre angelägenheter är det lilla samhället suveränt och ej heller i yttre förhållanden underkastadt någon främmande suveränetet ehuru naturligtvis San Marino ej kan göra sig gällande med röst och stämma bland Europas stater. Den lilla orten är belägen inom den fordna kyrkostaten ej långt ifrån Adriatiska hafvet.

9) Furstendömet *Monaco* har varit och är en halfsuverän stat, som ända sedan många århundraden tillbaka (900-talet) har tillhört en furstlig familj, Grimaldi [2]). Denna ätt utslocknade på manssidan år 1731, men en genom mödernehärkomst från de gamla Grimaldi härstammande ättelinie innehafver den lilla besittningen och har antagit namnet Grimaldi. Suveräneteten tillhörde Frankrike men denna suveränetet öfverflyttades till Sardinien år 1815. Nu mera lärer väl suveräneteten öfver Monaco hafva åtföljt Nizzas förvandling till fransk provins år 1860. Monaco är nämligen beläget i granskapet af Nizza [3]).

10. Ön *Corsica* har varit och är fransk besittning sedan Frankrike förvärfvade denna ö genom fördrag med republiken Genua (1768).

11. Ön *Malta* med kringliggande öar är engelsk besittning sedan England under de napoleoniska krigen eröfrade ön och i öfverensstämmelse med Pariserfreden 1814 behöll denna besittning [4]).

Ländernas fördelning kan sammanfattas under följande hufvuddelar:

---

1) Jfr. ofv. T. I. p. 82—84.

2) Klüber, Genealogisches Staats Handbuch, p. 150.

3) Jfr. ofv. T. I. p. 40. 139.

4) Jfr. ofv. T. I. p. 26. 99—100.

a) *Österrikes* och den österrikiska dynastiens besittningar, som voro: 1. det *Lombardisk-Venetianska* konungariket — 2. *Toscana* med *Lucca* — 3. *Modena.*

b) Den *bourbonska* dynastiens besittningar, som voro 1. *Båda Sicilierna* — 2. *Parma.*

c) Konungariket *Sardinien.*

d) Kyrkostaten.

e) Republiken *San Marino.*

f) Halfsuveräna furstendömet *Monaco.*

g) Främmande magters besittningar, *Malta,* som tillhörde England, och *Corsica,* som tillhörde Frankrike.

B) De italienska staternas *inre samhällskick* har sedan urgammal tid utvecklat sig på feodalistisk grund och botten, men jämsides med en republikansk samhällsutveckling i de större städerna, hvilken dock blef på de flesta ställen afbruten genom republikernas förvandling till monarkier eller införlifning i monarkierna. Slutet blef det vanliga i feodala länder, ett monarkiskt statskick sådant som vanligen kallas envåldsmonarki. Undantag utgjorde de ända till nyare tid fortlefvande republikerna Venedig, Genua, Lucca. Men äfven deras statskick var dock ett helt annat än den moderna demokratiens, hvarföre också dessa republikers förening med monarkierna, Venedigs med Österrike, Genuas med Sardinien och Luccas med Toscana sedan Lucca under den näst föregående tiden hade varit hertigdöme icke föranledde något undantag från den enväldiga monarkien. För den nyare tidens demokratiska rörelser har Italien visst icke varit otillgängligt. Omogna försök i sådan riktning gjordes och undertrycktes af Österrike å egna och den heliga alliansens vägnar (1820—21) [1]. Republiker utropades flerestädes år 1848, men egde ej bestånd [2]. Slutet har blifvit den konstitutionela monarkien. Den grundlag, som betecknar det förenade Italiens statsrätt, är den konstitutionela grundlag, som blef antagen i Sardinien år 1848 och hvilken väsendtligen påminner om juliimonarkiens konstitutionela karta

---

1) Jfr. ofv. T. I. p. 179 o. f.

2) Jfr. ofv. T. I. p. 300 o. f.

i Frankrike. Italien har en representation på två kamrar den ena folkvald, den andra bestående af ledamöter, dem regeringen utnämner för lifstid.

C) Italiens *storlek* och *folkmängd* i de *särskildta provinserna* torde böra betraktas både med afseende på den nuvarande provinsindelningen och den förut varande fördelningen på särskildta stater, att det må blifva klart i huru stort mått hvar och en af dessa stater har bidragit till det gemensamma konungariket Italien.

Konungariket Italiens provinser efter storlek och folkmängd:

		Storlek: [1]
1.	Cagliari	247 : 2699
2.	Roma (Rom)	216 : 4275
3.	Sassari	194 : 8072
4.	Potenza	193 : 8868
5.	Torino (Turin)	191 : 3250
6.	Perugia	174 : 9537
7.	Lecce	154 : 9092
8.	Foggia	138 : 9029
9.	Cosenza	133 : 6297
10.	Cuneo	129 : 5909
11.	Novara	118 : 8317
12.	Udine	118 : 3143
13.	Aquila	118 : 0468
14.	Catanzaro	108 : 5141
15.	Caserta	108 : 5082
16.	Bari	107 : 8207
17.	Firenze (Florenz)	106 : 6696
18.	Salerno	99 : 9938
19.	Catania	92 : 6611
20.	Palermo	92 : 3836
21.	Alessandria	91 : 8026
22.	Campo Basso	83 : 6118
23.	Messina	83 : 1594
24.	Grosseto	80 : 2825
25.	Brescia	77 : 3221
26.	Genova	74 : 7228
27.	Reggio Calabria	71 : 2637
28.	Girgenti	70 : 1329
29.	Siena	68 : 9114
30.	Caltanisetta	68 : 4457
31.	Siracusa	67 : 1436
32.	Avellino	66 : 2733
33.	Bologna	65 : 4117
34.	Pavia	60 : 7523
35.	Teramo	60 : 3808
36.	Arezzo	60 : 0949
37.	Belluno	59 : 7822
38.	Sondrio	59 : 3430
39.	Parma	58 : 8251
40.	Trapani	57 : 1257
41.	Pisa	55 : 5016
42.	Milano	54 : 3415
43.	Pesaro och Urbino	53 : 8315
44.	Chieti	51 : 9671
45.	Bergamo	51 : 1544
46.	Verona	49 : 8945
47.	Macerata	49 : 7001
48.	Como	49 : 3949
49.	Vicenza	47 : 8068
50.	Ferrara	47 : 5233
51.	Modena	45 : 4295
52.	Piacenza	45 : 3946
53.	Mantova (Mantua)	45 : 2281
54.	Treviso	44 : 2693
55.	Reggio (Emilia)	41 : 2572
56.	Venezia (Venedig)	39 : 9187
57.	Ascoli Piceno	38 : 0575
58.	Padova (Padua)	35 : 5170
59.	Ravenna	34 : 9115

1) Behm und Wagner Heft. III. p. 83.

60. Ancona	34 : 6402	66. Lucca	27 : 1182
61. Forli	33 : 8226	67. Porto Maurizio	21 : 9703
62. Benevento	32 : 3722	68. Napoli (Neapel)	19 : 3517
63. Massa och Carrara	32 : 3250	69. Livorno	5 : 9241
64. Rovigo	30 : 6230		5,381 : 2157
65. Cremona	29 : 7351		

Provinsernas fördelning efter de förra staterna och landsdelarne:

1. f. d. konungariket *Båda Sicilierna* omfattade hela södra Italien *(Neapel* och *Sicilien).*

a) *Neapel,*		Chieti	51 : 9671
Potenza	193 : 8868	Benevento	32 : 3722
Lecce	154 : 9092	Napoli (Neapel)	19 : 3517
Foggia	138 : 9029	f. d. Kon.-riket Neapel	1,549 : 4328
Cosenza	133 : 6297	b) *Sicilien:*	
Aquila	118 : 0468	Catania	92 : 6611
Catanzaro	108 : 5141	Palermo	92 : 3836
Caserta	108 : 5082	Messina	83 : 1594
Bari	107 : 8207	Girgenti	70 : 1329
Salerno	99 : 9938	Caltanisetta	68 : 4457
Campo Basso	83 : 6118	Siracusa	67 : 1436
Reggio Calabria	71 : 2637	Trapani	57 : 1257
Avellino	66 : 2733		
Teramo	60 : 3808	Ön Sicilien	531 ; 0520

f. d. konungariket Båda Sicilierna . . . 2,080 : 4848

2. f. d. konungariket *Sardinien:*

a) *Fasta landet:*		Alessandria	91 : 8026
Torino (Turin)	191 : 3250	Genova (Genua)	74 : 7228
Cuneo	129 : 5909	Porto Maurizio	21 : 9703
Novara	118 : 8317		

De båda provinserna Genova och Porto Maurizio utgöra det s. k. Ligurien, det fordna genuesiska området = 96 : 6931 qv.-m. Det öfriga sammanfattades i senare tider vanligen under gemensam benämning Piemont = 531 : 5502.

Sardiniens besittningar på fasta landet			628 : 2433
b) Ön *Sardinien:*	Cagliari	247 : 2699	
	Sassari	194 : 8072	442 : 0771
f. d. konungariket Sardinien			1,070 : 3204

3. *f. d. Lombardisk-Venetianska* konungariket:

a) *Lombardiet:*		b) *Venetien (Venedig)*	
Brescia	77 : 3221	Udine	118 : 3143
Pavia	60 : 7523	Belluno	59 : 7822
Sondrio	59 : 3430	Verona	49 : 8945
Milano	54 : 3415	Vicenza	47 : 8068
Bergamo	51 : 1544	Treviso	44 : 2693
Como	49 : 3949	Venezia (Venedig)	39 : 9187
Mantova (Mantua)	45 : 2281	Padova (Padua)	35 : 5170
Cremona	29 : 7351	Rovigo	30 : 6230
Lombardiet	427 : 2714	Venetien	426 : 1258

f. d. Lombardisk-Venetianska k.-riket (Österrikiska Italien) 853 : 3972

4. *Latium, Markerna* och *Umbrien* tillhörde f. d. kyrkostaten, men denna stat omfattade äfven det land, som kallas *Romagna* och som vanligen innefattas jämte vissa andra landsdelar under benämningen Emilien.

Roma (Latium)	216 : 4275	Ascoli Piceno	38 : 0575
Perugia (Umbrien)	174 : 9537	Ancona	34 : 6402
Pesaro och Urbino	53 : 8315	Latium, Markerna och Umbrien	567 : 6105
Macerata	49 : 7001		

5. f. d. storhertigdömet *Toscana:*

Firenze (Florenz)	106 : 6696	Massa och Carrara	32 : 3250
Grosseto	80 : 2825	Lucca	27 : 1182
Siena	68 : 9114	Livorno	5 : 9241
Arezzo	60 : 0949	f. d. storhertigdömet Toscana	436 : 8273
Pisa	55 : 5016		

6. *Emilien* utgör en gemensam benämning för f. d. hertigdömena *Parma* och *Modena* samt den del af kyrkostaten, som kallades *Romagna.*

Bologna	65 : 4117	Reggio Emilia	41 : 2572
Parma	58 : 8251	Ravenna	34 : 9115
Ferrara	47 : 5233	Forli	33 : 8226
Modena	45 : 4295	Emilien	372 : 5755
Piacenza	45 : 3946		

konungariket Italiens beståndsdelar, om man räknar dem efter den historiska indelningen äro således:

Kon.-riket Båda Sicilierna	2,080 : 4848
Kon.-riket Sardinien	1,070 : 3204
Österrikiska Italien	853 : 3972
Påfvens länder oberäknadt Romagna	567 : 6105
Toscana	436 : 8273
Emilien	372 : 5755
Kon.-riket Italien g. qv.-m.	5,381 : 2157

Folkmängd:[1])

1.	Milano	1,009,794
2.	Torino (Turin)	972,986
3.	Napoli (Neapel)	907,752
4.	Roma (Rom)	836,704
5.	Firenze (Florenz)	766,824
6.	Genova (Genua)	716,759
7.	Caserta (Terra di Lavoro)	697,403
8.	Alessandria	683,361
9.	Novara	624,985
10.	Cuneo	618,232
11.	Palermo	617,678
12.	Bari	604,540
13.	Perugia	549,601
14.	Salerno (Principato Citeriore)	541,738
15.	Potenza (Basilicata)	510,543
16.	Catania	495,415
17.	Lecce (Terra d'Otranto)	493,594
18.	Udine	481,586
19.	Como	477,642
20.	Brescia	456,023
21.	Pavia	448,435
22.	Cosenza (Calabria Citeriore)	440,468
23.	Bologna	439,232
24.	Messina	420,649
25.	Catanzaro (Calabria Ulteriore II)	412,226
26.	Cagliari	393,208
27.	Avellino (Principato Ulteriore)	375,691
28.	Bergamo	368,152
29.	Verona	367,437
30.	Padova (Padua)	364,430
31.	Campobasso (Molise)	364,208
32.	Vicenza	363,161
33.	Reggio (Calabria Ulteriore I)	353,608
34.	Treviso	352,538
35.	Chieti (Abruzzo Citeriore)	339,986
36.	Venezia (Venedig)	337,538
27.	Aquila (Abruzzo Ulteriore II)	332,784
38.	Foggia (Capitanata)	322,758
39.	Cremona	300,595
40.	Siracusa	294,885
41.	Girgenti	289,018
42.	Mantova (Mantua)	288,942
43.	Lucca	280,399
44.	Modena	273,231
45.	Pisa	265,959
46.	Parma	264,381
47.	Ancona	262,349
48.	Teramo (Abruzzo Ulteriore I)	246,004
49.	Sassari	243,452
50.	Reggio Emilia	240,635
51.	Macerata	236,994
52.	Trapani	236,388
53.	Arezzo	234,645
54.	Forli	234,090
55.	Benevento	232,008
56.	Caltanisetta	230,066
57.	Piacenza	225,775
58.	Ravenna	221,115
59.	Ferrara	215,369
60.	Pesaro och Urbino	213,072
61.	Siena	206,446
62.	Ascoli Piceno	203,004
63.	Rovigo	200,835
64.	Belluno	175,282
65.	Massa och Carrara	161,944
66.	Porto Maurizio	127,053
67.	Livorno	118,851
68.	Sondrio	111,241
69.	Grosseto	107,457
		26,801,154

1) BEHM und WAGNER, H. II. p. 30. De flesta neapolitanska provinser förekomma i folkmängd-tabellen med andra namn än i tabellen öfver arealerna, men detta synes bero derpå att en stor del af dessa provinser hafva dubbla benämningar, jfr. KLÖDEN; l. c. T. 2. p. 225—227, hvarest provinserna upräknas med dubbla namn.

Provinsernas folkmängd fördelad efter de förra staterna och landsdelarne

1. f. d. konungariket *Båda Sicilierna*

a) *Neapel:*

Napoli (Neapel)	907,752
Caserta (Terra di Lavoro)	697,403
Bari	604,540
Salerno (Principato Citeriore)	541,738
Potenza (Basilicata)	510,543
Lecce (Terra d'Otranto)	493,594
Cosenza (Calabria Citeriore)	440,468
Catanzaro (Calabria Ulteriore II)	412,226
Avellino (Principato Ulteriore)	375,691
Campobasso (Molise)	364,208
Reggio (Calabria Ulteriore I)	353,608
Chieti (Abruzzo Citeriore)	339,986
Aquila (Abruzzo Ulteriore II)	332,784
Capitanata (Foggia)	322,758
Teramo (Abruzzo Ulteriore I)	246,004
Benevento	232,008
	7,175,311

a) *Sicilien:*

Palermo	617,678
Catania	495,415
Messina	420,649
Siracusa	294,885
Girgenti	289,018
Trapani	236,388
Caltanisetta	230,066
	2,584,099

f. d. kon.-riket båda Sicilierna 9,759,410

2. *f. d. Lombardisk-Venetianska konungariket (Österrikiska Italien).*

a) *Lombardiet:*

Milano	1,009,794
Como	477,642
Brescia	456,023
Pavia	448,435
Bergamo	368,152
Cremona	300,595
Mantova (Mantua)	288,942
Sondrio	111,241
	3,460,824

b) *Venetien (Venedig):*

Udine	481,586
Verona	367,437
Padova (Padua)	364,430
Vicenza	363,161
Treviso	352,538
Venezia (Venedig)	337,538
Rovigo	200,835
Belluno	175,282
	2,642,807

f. d. Lombardisk-Venetianska kon.-riket 6,103,631

3. *f. d. konungariket Sardinien:*

a) *Fasta landet:*

Torino (Turin)	972,986	Novara	624,985
Genova (Genua) . . .	716,759	Cuneo	618,232
Alessandria	683,361	Porto Maurizio	127,053
			3,743,376

b) Ön *Sardinien:* Cagliari	393,208	
Sassari	243,452	636,660
f. d. kon.-riket Sardinien		4,380,036

4. *Latium (Rom), Markerna* och *Umbrien*

Roma (Rom, Latium)	836,704	Pesaro och Urbino . .	213,072
Perugia (Umbrien) . .	549,601	Ascoli Piceno.	203,004
Ancona	262,349		2,301,724
Macerata	236,994		

5. f. d. storhertigdömet *Toscana*

Firenze (Florenz) . . .	766,824	Massa och Carrara . .	161,944
Lucca	280,399	Livorno	118,851
Pisa	265,959	Grosseto	107,457
Arezzo	234,645		2,142,525
Siena	206,446		

6. *Emilien:*

Bologna . . . , . . .	439,232	Piacenza	225,775
Modena	273,231	Ravenna	221,115
Parma	264,381	Ferrara	215,369
Reggio Emilia	240,635		2,113,828
Forli	234,090		

Således hafva Italiens särskildta stater och landsdelar gifvit sina bidrag till Konungariket Italien med följande belopp af folkmängden.

f. d. Konungariket Båda Sicilierna	9,759,410
f. d. Lombardisk-Venetianska kon.-riket	6,103,631
f. d. Konungariket Sardinien	4,380,036
Rom, Markerna och Umbrien (delar af f. d. kyrkostaten)	2,301,724
f. d. storhertigdömet Toscana	2,142,525
Emilien (f. d, Parma och Modena samt del af f. d. kyrkostaten)	2,113,828
	26,801,154

Jämför man dessa folkmängdsiffror med den nyss anförda beräkningen af landsdelarnes storlek visar sig genast en tätare folkmängd i norra än i södra Italien. F. d. kon.-

riket Sardiniens provinser på fasta landet jämte f. d. österrikiska Italien innehålla på en areal af vid pass 1,481 qv.-m. en folkmängd af 9,847,007, medan Neapel och Sicilien på 2,080 qv.-m. blott innehålla 9,759,410. Förhållandet i *relativ folkmängd* visar sig af följande siffror med fördelningen uträknad äfven för smärre afdelningar af landet.

Ligurien (f. d. republiken Genuas område) på qv.-milen . .	8,727
Campanien (landet omkring staden Neapel med kust vid Medelhafvet)	8,442
Lombardiet	8,098
Venezien	6,151
Emilien	5,670
Piemont	5,505
Markerna	5,189
Toscana	4,909
Sicilien	4,866
Abruzzo (nordöstra delen af det neapolitanska landet med kust vid Adriatiska hafvet)	4,086
Roma (Latium)	3,908
Calabrien (sydligaste delen af det neapolitanska landet med kust vid Medelhafvet och Messinska sundet)	3,849
Apulien (sydöstra delen af det neapolitanska landet med kust vid Adriatiska hafvet)	3,537
Umbrien	3,142
Basilicata (beläget mellan Apulien och Calabrien)	2,633
Sardinien	1,446

Af dessa siffror visar sig att en mindre del af det neapolitanska landet nämligen Campanien stiger till en mycket hög relativ folkmängd, men för öfrigt befinna sig så väl de neapolitanska provinserna som Sicilien nedanför den siffra, som betecknar Italiens relativa folkmängd öfver hufvud (4,980). Det samma gäller om Umbrien, Roma och Toscana samt allra mäst om ön Sardinien, som är Italiens svagast befolkade landsdel. Deremot stiga Lombardiet och Venetien samt ännu mera Ligurien mycket högt öfver den allmänna siffran. Mellan alla dessa länder inbördes är skilnaden betydlig, Lombardiet och Ligurien äro betydligt folkrikare än Venetien, som i sin ordning stiger högre än Piemont. De tre folkrikaste trakterna, som äro Ligurien, Campanien och Lombardiet, äro jämförliga med Europas tätast befolkade länder. Emilien och Markerna upstiga öfver den

allmänna siffran, men ön Sardinien sänker sig så lågt att dess relativa folkmängd icke upgår till likhet med de bäst befolkade provinserna i Sverige.

Betraktar man närmare sjelfva indelningen i provinser visar sig att kon.-riket Italien innehåller följande antal af olika storlek och folkmängd:

	qv.-mil			invånare	
prov. med öfver	200	2	öfver	1,000,000	1
» » »	150—200	5	»	900,000—1,000,000	2
» » »	125—500	3	»	8—900,000	1
» » »	100—125	7	»	7—800,000	2
» » »	75—100	8	»	6—700,000	6
» » »	50—75	20	»	5—600,000	3
» » »	40—50	10	»	4—500,000	10
» » »	30—40	9	»	3—400,000	14
» » »	20—30	3	»	2—300,000	24
» » under	20	2	»	1—200,000	6
		69			69

Erinrar man sig vidare att Italiens enhet icke är så aldeles fullständig att icke vissa landsdelar finnas, som i vanlig geografisk indelning räknas till Italien, men ej tillhöra konungariket, så visar sig skilnaden af följande sammanställning:

Konungariket Italien: storlek . . . . . 5,381 : 2157

Savoyen	182 : 99	Malta	6 : 71
Corsica	158 : 86	San Marino	1 : 12
Nizza	69 : 72	Monaco	0 : 27
			419 : 67

Konungariket Italien: folkmängd 26,801,154

Savoyen	540,985	Malta	149,084
Corsica	258,507	San Marino	7,816
Nizza	199,037	Monaco	5,741
			1,161,170

Dessa stycken af Italien återfinnas nu mera, Savoyen och Nizza samt Corsica i de franska departementen Savoye, Haute-Savoie, Alpes-Maritimes samt Corse, Malta är engelsk besittning, Monaco ett halfsuveränt furstendöme, beroende af Frankrike, San Marino åter sjelfständig republik.

Städernas folkmängd utgör en mycket stor andel af Italiens folk, ända derhän att öfver hälften bor i städer om man under benämningen stad hänförer hvarje samboende befolkning af öfver 1,000 invånare [1]). Räknar man städer med öfver 20,000 inv. blifver ordningen följande:

Napoli (Neapel)	448,743	Cesena	35,870
Roma (Rom)	244,484	Acireale	35,787
Palermo	219,398	Reggio Calabria	35,235
Torino (Turin)	207,770	Piacenza	34,985
Milano [2])	199,009	Marsala	34,202
Firenze (Florenz)	167,093	Andria	34,034
Genova (Genua)	130,269	Rimini	33,886
Venezia (Venedig)	128,901	Trapani	33,634
Bologna	115,957	Modica	33,169
Messina	111,854	Cagliari	32,834
Livorno	97,096	Sassari	32,674
Catania	84,397	Asti	31,033
Ferrara	72,447	Cremona	30,919
Lucca	68,204	Udine	29,630
Verona	67,080	Pavia	29,618
Padova (Padua)	66,107	Novara	29,516
Corpi Santi	62,976	Caserta	29,142
Ravenna	58,904	Imola	28,398
Alessandria	57,079	Treviso	28,291
Modena	56,690	Barletta	28,163
Reggio Emilia	50,657	Salerno	27,759
Bari	50,524	Taranto	27,546
Pisa	50,341	Casal Monferrato	27,514
Perugia	49,503	Vercelli	27,349
Capannori	48,313	Copparo	26,999
Ancona	45,741	Molfetta	26,829
Parma	45,509	Mantova	26,687
Prato	39,594	Castellamare	26,381
Arezzo	38,907	Chioggia	26,336
Brescia	38,906	Corato	26,220
Forli	38,480	Caltanisetta	26,156
Foggia	38,138	Caltagirone	25,978
Vicenza	37,686	Monza	25,228
Bergamo	37,363	Bitonto	24,978
Faenza	36,299	Catanzaro	24,901

1) HELLSTENIUS, l. c. p. 43. För efterföljande tabell öfver de större städerna jfr. BEHM und WAGNER, l. c. Heft. I, p. 76.

2) Om till Milano räknas den i granskapet belägna orten Corpi Santi blifver siffran 261,985.

Lugo	24,895	Foligno	21,686
Savona	24,851	Ragusa	21,546
Trani	24,388	Bisceglie	21,371
Como	24,350	Aversa	21,176
Spezia	24,127	Canicatti	20,908
Citta di Castello	24,088	Alcamo	20,890
Carrara	23,827	Sessa	20,749
Chieti	23,602	Spoleto	20,748
Lecce	23,247	Girgenti	20,646
Siena	22,965	Viterbo	20,637
Ascoli	22,937	Barcellona	20,464
Cuneo	22,882	Castelvetrano	20,420
Gubbio	22,717	Partinico	20,154
Singaglia	22,197	Benevento	20,133
Siracusa	22,179		

Italiens större städer utgöra således en stor mängd och med betydlig folkmängd, men så stor stadsbefolkning som i de brittiska länderna finnes likväl icke här. Italiens största stad Neapel hinner icke till Liverpools och Glasgows storlek, men Italien har dock tio städer med öfver 100,000 inv. medan t. ex. Frankrike endast har åtta. Öfver hufvud upkommer stadsbefolkningens stora antal uti Italien dock mera genom ett stort antal medelstora städer än genom någon oformlig storlek hos några få bland dem. Neapel är en stad med ganska måttlig storlek i jämförelse med Paris och London, samt upnår icke ens på långt när storleken af Berlin, Wien, Petersburg, Moskwa, men antalet af Italiens städer med öfver 20,000 inv. utgör 99 medan motsvarande summa i Frankrike blott är 66, i Europeiska Ryssland 65, i Österrike-Ungern 49 och i Preussen äfven 49.

De italienska städerna utgöra följande antal efter olika storlek:

städer	med	öfver	100,000	invånare	10
»	»	»	90—100,000	»	1
»	»	»	80—90,000	»	1
»	»	»	70—80,000	»	1
»	»	»	60—70,000	»	4
»	»	»	50—60,000	»	6
»	»	»	40—50,000	»	4
»	»	»	30—40,000	»	21
»	»	»	20—30,000	»	51
					99

Fördelningen mellan de särskildta f. d. staterna och landsdelarne framställer sig i följande ordning:

1. *Neapel och Sicilien* (f. d. kon.-riket Båda Sicilierna):

Napoli (Neapel)	448,743	Caltanisetta	26,156
Palermo	219,398	Caltagirone	25,978
Messina	111,854	Bitonto	24,978
Catania	84,397	Catanzaro	24,901
Bari	50,524	Trani	24,388
Foggia	38,138	Chieti	23,602
Acireale	35,787	Lecce	23,247
Reggio Calabria	35,235	Siracusa	22,179
Marsala	34,202	Ragusa	21,546
Andria	34,034	Bisceglie	21,371
Trapani	33,634	Aversa	21,176
Modica	33,169	Canicatti	20,908
Caserta	29,142	Alcamo	20,890
Barletta	28,163	Sessa	20,749
Salerno	27,759	Girgenti	20,646
Taranto	27,546	Barcellona	20,464
Molfetta	26,829	Castelvetrano	20,420
Castellamare	26,381	Partinico	20,154
Corato	26,220	Benevento	20,133
			1,775,041

2. *Lombardiet och Venetien* (f. d. Lombardisk-Venetianska konungariket):

Milano	199,009	Cremona	30,919
Venezia (Venedig)	128,901	Udine	29,630
Verona	67,080	Pavia	29,618
Padova (Padua)	66,107	Treviso	28,291
Corpi Santi	62,976	Mantova (Mantua)	26,687
Brescia	38,906	Chioggia	26,336
Vicenza	37,686	Monza	25,228
Bergamo	37,363	Como	24,350
			859,087

3. *Emilien:*

Bologna	115,957	Faenza	36,299
Ferrara	72,447	Cesena	35,870
Ravenna	58,904	Piacenza	34,985
Modena	56,690	Rimini	33,886
Reggio Emilia	50,657	Imola	28,398
Parma	45,509	Copparo	26,999
Forli	38,480	Lugo	24,895
			659,976

4. F. d. konungariket *Sardinien:*

Torino (Turin)	207,770	Novara	29,516
Genova (Genua)	130,269	Casal Monferrato . . .	27,514
Alessandria	57,079	Vercelli	27,349
Cagliari	32,834	Savona	24,851
Sassari	32,674	Spezia	24,127
Asti	31,033	Cuneo	22,882
			647,898

5. *Toscana:*

Firenze (Florenz) . . .	167,093	Prato	39,594
Livorno	97,096	Arezzo	38,907
Lucca	68,204	Carrara	23,827
Pisa	50,341	Siena	22,965
Capannori	48,313		556,340

6. *Umbrien, Markerna* och *Latium:*

Roma (Rom)	244,484	Gubbio	22,717
Perugia	49,503	Sinigaglia	22,197
Ancona	45,741	Foligno	21,686
Citta di Castello	24,088	Spoleto	20,748
Ascoli	22,937	Viterbo	20,637
			494,738

Hela antalet i städer med öfver 20,000 invånare utgör 4,993,080, vid pass 18 proc. af hela folkmängden.

---

7. **Spanien** är näst efter Turkiet väl Europas olyckligaste land. Man behöfver för ett sådant omdöme icke tänka på förlusterna, som Spanien har lidit genom ofantliga besittningars affall, hela det amerikanska verldsherraväldet är förbi. Detta kan Spanien umbära och vara ett lyckligt, ett stort, ett mägtigt land i alla fall. Verldseröfrarens upgift, som Spanien föresatte sig vid Amerikas uptäckt, är förlorad, men Spaniens eget land innehåller förträffliga kulturelementer och Spaniens natur är sådan som bjuder åt sjelfständigheten ointagliga fästen. Omgifvet af haf på alla sidor utom en och der begränsadt af en väldig bergsrygg, upfyldt i det inre landet af bergarmar, der en inträngande fiende behöfver den strängaste upmärksamhet för att bevaka hvarje steg att han ej må finna sin graf i klyftorna, är Spanien ett ointagligt land om det med mannamod försvaras. Beläget midt i hafvet med ena sidan vänd mot Medelhafvet och den andra mot

oceanen, sammanhängande med Europa, men angränsande till Afrika, är Spanien tillgängligt för de vidsträcktaste förbindelser på samma gång som detta land är lika med Skandinaviens halfö ett afstängdt land i Europa. Men Spaniens djupa olycka är att intet folk i Europa finnes, som har bevisat sig vara så som det spanska utblottadt på allt politiskt förstånd, så aldeles lottlöst på all förmåga af sjelfstyrelse medan likväl omständigheterna hafva drifvit detta folk in på den bana, som skulle vara den politiska frihetens odlingsfält.

Några och sextio år äro förflutna sedan Spanien reste sig upp år 1808. Der hade varit tyst förut under en lång tid, despotismens thron och munkens biktstol hade varit det spanska lifvets symboler och grafvens stillhet den anblick, som Spanien på afstånd erbjöd. Under sådan yta rörde sig på djupet franska revolutionens ideer om jämlikhet och frihet, men upfattades ytligt, tillämpades på ett vensterhändt sätt. Och då nu Spaniens folk företog sig att ombilda sitt statskick med dessa ideer till föresyn, sammanträffade de oförenligaste motsatser, från ena sidan ett tanklöst svärmeri och från den andra sidan den tjockaste vantro, den blindaste auktoritetstro och, efter allt hvad man har skäl att förmoda, den plumpaste okunnighet, en fullkomlig brist på all folkbildning och midt emot dessa rörelser bland folket stod en regering, om hvilken med fullt skäl kunde sägas det som sades om Bourbonerne i Frankrike att de hade ingenting lärt och ingenting glömt, en regering, som i nittonde seklet stod qvar med tankar och regeringsätt från Filip II:s dagar, Torquemadas och inquisitionens, Ignatius Loyolas och jesuitismens. Sådan har spanska folkets upfostran varit och frukten har blifvit sådan han blifva kunde, att allt har gått upp i en politisk villervalla.

En särskildt sak har ökat förvirringen. Det lärer så vara i Spanien att stora, provinsiella olikheter skilja landets särskildta delar från hvarandra. Dessa landskap, som fordom voro konungariken och furstendömen, Castilien, Arragonien, Catalonien m. fl. lära i folkets seder och föreställningar hafva mycket, som är för hvar och en af dem egendomligt och deras förening i den för dem alla gemensama

spanska monarkien har varit mera ett verk af yttre omständigheter än någon verklig sammangjutning. Detta betydde mindre så länge alla lydde en envåldsregering, men det måste göra enigheten svag när det gäller att sammanhållningen skulle grundas på en gemensam folkvilja.

Och framgången blifver svårare ej lättare genom nationalkarakterens egendomliga art, som utmärkes af en brinnande våldsamhet i känslor och passioner, sådana som hafva uppenbarat sig på olika sätt under skilda tider, i chevaleriets mäst glänsande bragder och ideala enthusiasm under striden mot de otrogne, då det gälde att befria Spaniens kristenhet från mohamedanismens öfverherskap, och åter en annan gång framträder samma andes lif i den hjeltemodiga frihetstriden mot Napoleon I:s armeer. Men samma karaktersriktning, som föder den högsinta enthusiasmen och den allt upoffrande patriotismen, kan också förvändas till en dyster fanatism sådan som uptände inqvisitionens kättarebål och lät sin bild återspeglas i en vildsint grymhet mot Amerikas Indianer. Och med detta lynne förbinder sig en barbarisk råhet i vissa delar af folklifvets seder. Man ser ett exempel i det allmänna folknöjet, tjurfäktningarne, som påminna om gladiatorernes blodiga bragder på amfiteatern i det gamla Rom.

Spaniens historia efter frihetskrigets slut mot Napoleon (1814) är sorglig att studera. Man kan förstå att ett folk kan behöfva en lång tid att genomgå frihetens lärokurs och man förundrar sig icke att denna lärdomen har blifvit svår för Spaniorerne, men så svår har den samma ock visat sig vara, att ännu efter sextioåtta års förlopp (1808—1876) hafva knappt de första bokstäfverna blifvit inhemtade. Det synes såsom funnes hos Spaniorerne en fullkomlig brist på allt sinne för ordning och fullkomlig oförmåga för lydnad, hvilka egenskaper dock äro bland de första och mäst oumbärliga vid frihetens bruk och begagnande.

Den spanska statens *historiska upkomst* är lika som Italiens fästad vid romarväldets fall och folkvandringarne, som inledde medeltiden, men före den tiden hade Spanien i

likhet med Italien sitt romerska tidehvarf och räknar ännu tidigare sin förhistoriska tid. Blott efter långa strider blef Spanien romersk provins, men dock så tidigt att Spanien redan under den senare delen af romerska republikens tidsålder utgjorde en af det romerska väldets vigtigaste beståndsdelar. Vilja Spaniorerne räkna den tidens historia såsom sin då blifver Spaniens historia mycket gammal och i dessa de äldsta tiderna mycket innehållsrik, ty betydliga stycken af historien om Romarne hade Spanien till händelsernas skådeplats. Och i Spanien sammandrabbade den romerska magten med ett annat eröfringsvälde. Om Spanien stridde Rom med Carthago, det andra puniska kriget fördes till en stor del i Spanien. Men för Spaniens infödda folk var den ena magten lika främmande som den andra. Nu segrade Rom, Spanien blef romersk provins, det hade väl eljest blifvit carthaginensisk. Dock voro de gamle Spaniorerne långt ifrån viljelöse åskådare vid de främmande stormagternas strider, de kämpade länge mot Rom sedan den carthaginensiska magten i Spanien var fallen. Men hela denna tidsålder ligger utanför det nuvarande Spaniens häfder.

1. *Westgötiska* riket i Spanien. Det folk, som bland folkvandringarnes folkhärar tog Spanien till sin egendom, var *Westgötarne.* Ej var detta folk det enda, som genomströfvade Spanien, men det samhälle, som bestämde den spanska medeltiden, grundlades af Westgötarne. Från dem gemensamt med andra germaniska stammar och ur blandningen af dessa folkslag med de forngamla spanska folken, som dock hade varit Roms undersåtar, härstammar den spanska nationen, men de forngamla, spanska beståndsdelarne måste varit mycket betydliga, ty nationaliteten blef icke germanisk. Spaniorerne höra till de s. k. romaniska folken i Europa lika med Italienare och Fransoser. Mycket gammalt blef det vestgötiska riket icke, det störtades af en ny eröfring, Maurernes från Afrika. Händelsen, som betecknar tidehvarfvets gräns, är fältslaget vid Xeres de la Frontera och tidpunkten var år 711.

2. *Maurerne* i Spanien införde ett nytt tidehvarf ej blott med ett nytt folk, men med en helt ny art af civilisation, den *Mohamedanska.* Men denna blef dock ej ensam i

landet. Så mägtigt blef aldrig Maurernes herravälde att ej den vestgötiska folkkarakteren med sin kristna religion fortlefde. Så upkom ett dubbelt Spanien, det *kristna* och det *mohamedanska* och under brytningen mellan dessa motsatser förflöt Spaniens medeltid. Vill man räkna händelserna, som beteckna det spanska samhällets utveckling under medeltiden, har man att studera historien om det kristna Spaniens strid mot det mohamedanska. Denna strid fördes från början för lif och frihet, men sedermera för magt och öfverherskap. Under de första seklerna efter Maurernes inbrott i landet var deras magt den öfvervägande, men under den senare delen af medeltiden var förhållandet motsatt, den kristna magten blifver den egentliga, den bestämmande. På detta sätt upfostrade sig det spanska folket, bildade sig det spanska samhället under aldeles egna förhållanden, helt andra än i det öfriga Europa. Lägger man härtill den afskilda belägenheten, så utgjorde de spanska staterna verkligen ett eget statsystem på sidan af det öfriga Europa, men dock i beröringar så väl med Europa som med de mohamedanska magterna i Afrika. Slutligen störtades den sista återstoden af Maurernes magt när Granada eröfrades år 1492.

3. *Det kristna Spanien* under medeltiden var ingen sammanhängande enhet. Det hörde till feodalismens länder och der återfans samma förhållande, som utmärkte feodalsystemet, att vasallstater funnos, mer eller mindre beroende af suveränen. Men en skilnad fans mellan Spanien å ena sidan, Frankrike, Italien och Tyskland å den andra, att intet för alle gemensamt nominelt öfverhufvud fans såsom konungen i Frankrike och Tysklands kejsare med anspråk att äfven vara Italiens. Ett konungarike Spanien fans icke, men der funnos *flera konungariken*, Castilien, Arragonien, Navarra m. fl., hvarföre också de spanska provinserna, åtminstone flera bland dem hafva ännu i senare tider burit titel af konungariken. Dessa stater utgjorde med hvarandra och med de mohamedanska ett statsystem, men under tiden minskades antalet, särskildta riken förenades och slutligen bestod Spanien egentligen af blott tvänne stater, *Castilien* och *Arragonien.* Nu inträffade i senare hälften af 1400-talet att Arragoniens konung, Ferdinand, och Castiliens regerande

drottning, Isabella, ingingo en äktenskaplig förening, hvarefter hela Spanien beherskades af detta konungapar sedan äfven Navarra, som var det sista återstående bland de öfriga staterna, hade blifvit af kon. Ferdinand intaget och Maurerne voro fördrifne. Den så medelst förenade spanska monarkien hade också redan begynt utbreda sig utanför halfön. Sicilien och Sardinien voro redan förut förenade med Arragonien och nu blef Neapel af kon. Ferdinand eröfradt. Den spanska magten var utbredd öfver en stor del af Italien. Tidepunkten var början af 1500-talet, dr. Isabella dog år 1504 och kon. Ferdinand år 1516.

4. *Spanien under huset Habsburg (1516—1700).* Kon. Ferdinands och dr. Isabellas arftagare blef den *habsburgska dynastien.* Arfvinge i första hand var en dotter, dr. Johanna, som hade till gemål en habsburgisk furste, erkehertig Filip af Österrike. Deras son var kejsar Carl V, som efter sin moder ärfde hela spanska monarkien och bärer i Spaniens konungalängd benämningen Carl I. Begynnelsen af kon. Carls regering räknas vanligen från året 1516 [1]).

Med denna tidpunkt begynner Spaniens stormagtstid i Europa. En stor massa af länder var förenad under kon. Carl nämligen: a) hela *Spanien* — b) *Sardinien*, *Sicilien* och *Neapel*, hvilka länder åtföljde Spanien såsom mödernearf för kon. Carl. — c) *Nederländerna*, hvilka samme konnung hade ärft efter sin fader, erkehertig Filip — d) de *habsburska besittningarne i Tyskland* som utgjorde kon. Carls arf efter sin farfader, kejsar Maximilian († 1519). De tyska länderna öfverlämnades väl af kon. Carl åt hans broder, erkehertig Ferdinand, men deremot erhöll kon. Carl genom val *Tyska kejsarvärdigheten* (1519). Spanien utgjorde största beståndsdelen i en mycket stor monarki. Och denna ökades under kon. Carl med: a) hertigdömet *Milano* — b) de stora länderna i *Amerika*, som vid denna tid intogos.

Hela denna monarki ärfdes af k. Carls son Filip II (1556) med undantag att de tyska länderna förblefvo hos den yngre grenen af habsburgska huset, den som härstam-

---

1) Hans moder dr. Johanna lefde mycket längre, men var svagsint och skild från regeringen, kon. Carls fader, Filip, dog redan år 1506.

made från k. Carls broder Ferdinand, och hvilken äfven förverfvade kejsarvärdigheten. Från denna tid funnos således två grenar af habsburgska huset, den *spanska* grenen, som var den äldre och innehade Spanien, de italienska länderna, Nederländerna och Amerika, samt den *österrikiska* grenen, som var den yngre och innehade österrikiska monarkien samt kejsarvärdigheten.

Under kon. Filip II ökades den spanska magten på ett håll, men minskades på ett annat. Den ökades genom *Portugals* eröfring (1580), som gjordes under åberopande af konungens arfsrätt, men monarkien minskades genom *Nederländernas affall*, nämligen de norra provinsernas. Dessa landskap gingo från denna tid i sjelfva verket förlorade för konungarne i Spanien fastän Nederländernas sjelfständighet icke blef ovägerligen erkänd förr än i Westfaliska freden (1648). Förlusten, som spanska monarkien led, blef således beståndande, men vinsten, som erhölls genom besittningen af Portugal, gick med tiden förlorad, ty Portugal afföll (1640) Under sextio år (1580—1640) hörde Portugal till spanska monarkien, men ej längre.

Och under 1600-talet led spanien förluster genom Frankrikes öfvermagt under Ludvig XIV. Dessa förluster voro: a) landskapen *Roussillon*, beläget på andra sidan om Pyreneerna, samt åtskilliga platser i spanska Nederländerna, hvilka besittningar afträddes genom pyreneiska freden (1659) — b) vissa *befästade orter i spanska Nederländerna*, som afträddes genom freden i Aachen (1668) — c) återigen vissa *platser i spanska Nederländerna* samt grefskapet *Burgund (Franche-Comté)*, hvilka besittningar afträddes genom freden i Nimwegen (1679). Och dessutom förlorade Spanien ön *Jamaica* som Engelsmännen intogo på 1650-talet. Men oaktadt dessa förluster var Spanien dock ännu alltid en mycket stor monarki. Dit hörde hela södra Italien (Neapel och Sicilien), en del af norra Italien (Milano) och stora delar af Nederländerna, de södra provinserna (Belgien). Till Spanien hörde också de ofantliga kolonialbesittningarne i Amerika och kolonialväldet var äfven utbredt på andra håll, särdeles öfver de Filippinska öarne i Asien.

5. *Spanien under huset Bourbon (1700—1876).* Den habsburgska ätten på Spaniens thron utslocknade på mansidan år 1700. Motsatta arfsanspråk framstäldes och det stora successionskriget utbröt. Detta krig slutades med en delning af monarkien genom frederna i Utrecht (1713) och Rastadt (1714). Delningen gjordes på det sätt att en gren af det franska huset *Bourbon* blef regerande i Spanien med dess kolonier (Spanien och Indierna), men biländerna i Europa d. v. s. Neapel, Sardinien, Milano och Spanska Nederländerna afträddes till den yngre grenen af habsburgska huset, d. v. s. den österrikiska monarkien, och Sicilien tillföll hertigen af Savoyen.

Spanien under huset Bourbon var således i Europa inskränkt till det egentliga hufvudlandet och hade äfven från detta land nödgats afträda *Gibraltar* och ön *Minorca* till England genom freden i Utrecht (1713), men sina stora kolonialbesittningar hade Spanien i behåll. Med denna utbredning utgjorde Spanien ännu en ganska stor magt och den bourbonska dynastiens bemödande blef nu derpå riktadt att från Österrike återtaga de förlorade länderna, hvilket också till en viss grad lyckades genom uprättandet af secundo-geniturer i Italien. Först erhöll en yngre gren af det spansk-bourbonska huset *Neapel och Sicilien* såsom eget konungarike genom freden i Wien (1735 och 1738); derefter erhöll en annan yngre gren af samma dynasti hertigdömena *Parma* och *Piacenza* genom freden i Aachen (1748). Och slutligen bekom Spanien ön Minorca tillbaka från England genom freden i Versailles (1783).

Vid början af franska revolutionstidehvarfvet bestod Spanien under huset Bourbon af: a) det *egentliga Spanien* — b) *kolonialbesittningarne*, hvilka hade undergått en och annan förändring. Louisiana hade erhållits från Frankrike efter freden i Paris (1763), Florida hade gått förloradt till England genom samma fredslut, men återficks genom freden i Versailles (1783). — Och i Italien fortlefde secundogeniturerna.

Under franska republikens tidehvarf och under Napoleons inträffade nu åtskilliga förändringar, men som ej blefvo af varaktigt bestånd. I det nya tidehvarfvet (1815) inträdde

Spanien med oförminskadt område i Europa och i kolonialländerna voro blott Louisiana och ön Trinidad förlorade, på sätt här ofvan är omtaladt [1]).

Efter den tiden har Spaniens område undergått mycket stora förändringar genom det att, förutom Floridas afträdelse till Förenta Staterna, största delen af de amerikanska besittningarne hafva affallit. Men det europeiska Spanien är oförändradt. Secundogeniturerna i Italien hafva i nyaste tid försvunnit genom upkomsten af kon.-riket Italien.

Spaniens *inre samhällskick* var för de äldre tiderna helt olika i det mohammedanska Spanien och i det kristna, men såsom de nyare tidernas Spanien är en fortsättning af medeltidens kristna stater eger man i deras fornhäfder att söka det spanska statskickets uphof. Man finner der likasom öfver hufvud i vestra Europa samhällskicket bestämdt genom länsväsendet och upkomsten af de särskildta *stånden*, adeln, prelaterne och städerna, hvilkas privilegier begränsade konungamagten. Ur dessa förhållanden kunde den nyare tidens konstitutionella monarki utveckla sig såsom också har skett i England och var på väg att ske i Frankrike genom »les etats generaux.» Äfven i Spanien hade en sådan utveckling sina ganska märkvärdiga begynnelser. Der funnos i de särskildta rikena ständerförsamlingar, som kallades *Cortes*, hvilka intogo en mycket sjelfständig ställning, men utvecklingen afstadnade och Spaniens medeltid slutar med den envåldiga monarkien, såsom bestämmande för statskicket. Cortes fortforo att finnas, men sammankallades ej regelmässigt och utöfvade ej något sjelfständigt inflytande. Spaniens konstitutionella monarki är ganska ung, dess ålder sträcker sig ej längre tillbaka än året 1808 eller knappt längre än 1812 och dess bestånd har sedan den tiden varit långt ifrån oafbrutet. I sitt uphof var den konstitutionella monarkien i Spanien en frukt af franska revolutionens läror. Den historiska utvecklingen är fästad vid följande hufvuddrag.

---

1) Jfr. ofv. T. I. p. 153—155.

a) *Statsförändringen år 1808*, då den bourbonska dynastien störtades genom Napoleons magtspråk och han broder, Josef insattes såsom konung. På samma gång blef en slags grundlag efter franska kejsardömets mönster utfärdad af Napoleon. Men Josef Buonapartes regering erkändes icke af spanska folket och den nya grundlagen fick ej mycken praktisk betydelse. Landet befann sig i krigstillstånd mot den franska eröfringen, spanska folket med Englands bistånd försvarade sin frihet, men striden räckte flera år, ända till Napoleons fall (1814).

b) *Grundlagen år 1812.* Medan spanska folket utförde sin frihetstrid mot den främmande eröfringen var samma folk äfven i full verksamhet att ombilda sin inre statsförfattning, hvilket skedde medelst en efterbildning af de konstitutionella formerna sådana dessa hade blifvit föreskrifna i den franska revolutionens första grundlag, som förelades för Ludvig XVI (1791). En nationalförsamling, s. k. *utomordentliga Cortes*, voro församlade i staden Cadiz och utarbetade en grundlag, som blef färdig år 1812 och var ämnad att föreläggas den legitime konungen af huset Bourbon, i fall denne monark någon gång återkom ur den fångenskap, hvari han nu befann sig i Frankrike. Grundlagen var beräknad för den händelse att det lyckades frigöra Spanien från den franska magten. Den nya grundlagen var af ett i hög grad demokratiskt innehåll.

c) *Envåldsregeringen (1814—1820).* Slutligen kom den tid då denna grundlag skulle träda i verket. Den franska magten störtades, kon. Ferdinand VII återkom och tog sitt rike i besittning, 1812 års grundlag blef honom förelagd, men lemnades af honom utan afseende. Denna grundlag passade ingalunda för de politiska grundsatser, som voro gällande hos de mägtige i Europa under den heliga alliansens tid, som nu begyntes. Kon. Ferdinand VII regerade såsom enväldig monark och med sträng förföljelse mot det demokratiska eller konstitutionella partiet.

d) *Revolution (1820—1823).* Med början af året 1820 inträffade en omkastning på revolutionär väg. Början gjordes med ett militäriskt myteri i staden Cadiz och upresningen utbredde sig ganska hastigt öfver hela landet. Rörelsen

blef så allmän och så mägtig att konungen måste foga sig derefter och erkänna *1812 års grundlag.*

Så blef denna grundlag nu gällande, men under häftiga partistrider inom landet och det nya regeringsättet fördrogs af konungen blott för nödtvång. För den heliga alliansen var detta tillstånd i Spanien högst förhatligt. Alliansen höll sin kongress i Verona (1822) och slutet blef att det konstitutionella regeringsättet undertryckes med härsmagt genom en väpnad mellankomst af Frankrike (1823). Det kungliga enväldet återstäldes.

e) *Envåldsregeringen (1823—1833).* Dermed följde nu en monarkisk »reaktion.» Kon. Ferdinand VII regerar nu åter med envåldsmagt till sin död år 1833. Men derefter inträder åter en stor förändring. Den aflidne konungen hade företagit sig att *förändra thronföljdsordningen* på det sätt att arfsrätten skulle utsträckas till qvinnolinien. Deraf följde att konungens broder Don Carlos, som eljest skulle varit thronföljare, blef utestängd och thronföljden öfvergick till konungens dotter infantinnan Isabella. Men från Don Carlos sida förnekades konungens rätt att godtyckligt ändra successionsordningen. Ur den söndring, som härigenom upkom inom det absolutistiska partiet, skulle Spaniens blifvande öden utgå.

f) *Borgerliga kriget och återgång till konstitutionel författning (1833—1839).* Efter kon. Ferdinand VII:s död följer nu enkedrottningens regering såsom förmyndareregentinna för sin minderåriga dotter, dr. *Isabella.* Men mot denna regering reser sig det carlistiska partiet och borgerligt krig utbryter. Under dessa förhållanden blef af regentinnan (enkedrottningen) en *konstitutionel grundlag (Estatuto real)* utfärdad år 1834 för att dermed fästa det konstitutionella partiet vid drottningens sak. Denna grundlag var likväl mycket olik den demokratiska författningen af år 1812. Den nya författningen hade en starkare monarkisk karakter. Det borgerliga kriget fortgick till år 1839, då Carlisterne omsider voro öfvervunne. Under tiden var 1834 års grundlag på revolutionär väg afskaffad, och en ny författning, en mera demokratisk, antagen, men dock ej 1812 års grundlag oförändrad.

g) *Spanien efter borgerliga krigets slut 1839.* Den förändring, som Spaniens statskick nu hade undergått, har blifvit beståndande så vida som någon återgång till envåldsregeringen icke har inträffat. Men häftiga skakningar hafva egt rum, upror och borgerligt krig hafva sönderslitit land och folk, grundlagar blifvit antagna och afskaffade hvar efter annan. Spanien har under hela denna tid befunnit sig i en jäsande oro, hvilken ej synes vilja taga slut. Drottning Isabella uppväxte och emottog regeringen sjelf, men lyckades ej bättre tillfredställa Spaniorerne än att hon efter att i många år hafva beklädt thronen störtades år 1868. Derefter blef efter ett par års mellantid spanska kronan erbjuden åt en son af Italiens konung, prins Amadeo, som också emottog anbudet (1870). Men denna regering blef ej lång. Kon. Amadeo, sedan han erfarit omöjligheten att i Spanien upprätthålla ordning och skick, nedlade regeringen och lemnade landet (1873). Derefter antog Spanien form af republik, men äfven denna statsform är redan öfvergifven. Thronpretendenter saknades icke, dr. Isabella eller hennes son, åt hvilken hon har öfverlämnat sin rätt, hade sitt anspråk i behåll och på andra sidan stridde den carlistiske pretendenten. Nu mera är dock carlismen för tillfället undertryckt och sonen af dr. Isabella, kon. *Alfonso XII* är Spaniens erkände konung.

Spaniens nuvarande *indelning i provinser* tillhör den nyare tiden. Samma förändring har här blifvit gjord som i Frankrike att de gamla ur forntida förhållanden sig härledande särskildta beståndsdelarne med deras historiska namn hafva blifvit utbytta mot en helt ny provinsindelning. Likasom i Frankrike de gamla landsdelarne Isle de France, Bretagne, Normandie m. fl. icke nu mera hafva någon officiel betydelse, men landet består af 86 departementer, så hafva nu mera sådana spanska landbenämningar som Castilien, Arragonien, Catalonien, Valencia m. fl. endast en historisk betydelse, men det nuvarande Spanien består af 49 provinser. Den gamla historiska fördelningen i dessa länder i sitt förhållande till den nuvarande officiella provinsindelningen

påminner om de svenska landskapen i förhållande till länen. Likasom i Sverige den gamla landskapsindelningen, Småland, Vestergötland, Upland m. fl. visst icke är i alla afseenden betydelselös ehuru den officiella indelningen är en annan, så torde äfven i det spanska folkets lif den gamla skilnaden mellan Castilien, Arragonien, Andalusien m. fl. visst icke sakna sin betydelse. Man har i ganska godt minne hvilka bland de nuvarande provinsernas områden tillhörde hvart och ett af de gamla konungarikena och furstendömena och vid denna fördelning skiljer man mellan den tid, då staterna i Spanien voro många och den tid, då de voro endast två eller noga räknadt, tre, Castilien, Arragonien och Navarra. Vissa bland de gamla rikena hörde till Castiliens krona, vissa till Arragoniens; de s. k. Baskiska provinserna brukar man i denna räkning sammanföra med Navarra. —

Den historiska indelningen saknar nog icke sitt sammanhang med olikheter i afseende på folkets nationalitet ehuruväl skilnaden endast framträder såsom varieteter inom samma folkslag, måhända med undantag af de *baskiska* provinsernas folk. Der finnas nämligen i Spanien vissa landsorter, hvilkas befolkning lärer vara tämligen olik de öfrige Spaniorerne och äfven samhällsinrättningarne hafva sina egenheter. Dessa landsorter kallas de baskiska provinserna. Skilnaden har äfven i politiskt afseende blifvit ganska betydelsefull i det att dessa baskiska provinser hafva haft sina egna privilegier *(fueros)*, hvilka de fruktat att förlora genom statskickets ombildning efter de konstitutionella formerna, hvarföre också dessa baskiska provinser hafva utgjort det carlistiska partiets stamhåll.

Med afseende på dessa förhållanden skiljer man i Spanien mellan tre hufvuddelar: a) *España Uniforme* = de landsdelar, som utgjorde det gamla *Castiliens* rike — b) *España asimilada* = de landskap, som hörde till det gamla *Arragoniens* krona — c) *España foreal* = *Navarra* och de *Baskiska* provinserna.

En annan fördelning, som plägar förekomma i dagligt tal, är den, som beror på skilnaden mellan det egentliga hufvudlandet på pyreneiska halfön och de beståndsdelar af den spanska staten, som icke tillhöra denna halfö, men dock äro belägna på ej längre afstånd än att de räknas icke så-

som kolonialbesittningar, men såsom provinser af moderlandet. Utsträcker man öfversigten äfven till de aflägsna koloniala besittningarne, upkommer på detta sätt åter en delning i tre beståndsdelar: a) *peninsula* = halfön, det egentliga moderlandet — b) *los adyacentes* = de närbelägna länderna — c) *el ultramar* = länderna bortom hafvet, de aflägsna länderna, sådana som Cuba, Porto Rico, Filippinska öarne Under benämningen adyacentes får man då förstå a) de *Baleariska* öarne i Medelhafvet, b) de *Canariska* öarne i Atlantiska oceanen, c) de s. k. *presidios*, vissa platser, som Spanien besitter på kusten af norra Afrika, Ceuta m. fl. samt smärre öar vid Afrikas kust [1]).

Spaniens särskildta *provinser* efter storlek och folkmängd.

Storlek:			
		Soria	180 : 44
Badajoz	408 : 62	Lugo	178 : 13
Caceres	376 : 92	Almeria	155 : 33
Ciudad Real	368 : 76	Palencia	147 : 05
Cuenca	316 : 34	Coruña	144 : 80
Zaragoza	310 : 77	Valladolid	143 : 11
Leon	290 : 05	Madrid	140 : 97
Albacete	280 : 88	Barcelona	140 : 41
Huesca	276 : 49	Avila	140 : 24
Burgos	265 : 79	Malaga	132 : 81
Toledo	262 : 75	Cadiz	132 : 13
Teruel	258 : 41	Canarias	132 : 08
Sevilla	249 : 07	Orense	128 : 81
Córdova	244 : 12	Segovia	127 : 63
Jaen	243 : 83	Tarragona	115 : 30
Salamanca	232 : 35	Castellon	115 : 08
Granada	232 : 23	Gerona	106 : 85
Guadalajara	229 : 03	Santander	99 : 37
Lerida	224 : 58	Alicante	98 : 69
Murcia	210 : 62	Logrono	91 : 49
Valencia	204 : 70	Baleares	87 : 49
Zamora	194 : 51	Pontevedra	81 : 80
Huelva	193 : 89	Alava	56 : 69
Oviedo	192 : 43	Vizcaya	39 : 92
Navarra	190 : 29	Guipuzcoa	34 : 23
		geogr. qv.-m.	9,208 : 28 [2])

1) Om Spaniens indelningar jfr. MINUTOLI; Spanien und seine fortschreitende Entwickelung, p. 7 o. f. KLÖDEN; Handbuch der Erdkunde; T. II. 1. p. 57.

2) Spaniens storlek upgifves här ofvan p. 2 till 9,076 : 22 qv.-m. men i denna siffra äro Canariska öarne icke räknade. Om dessa tilläg-

Fördelningen, räknad efter de gamla historiska beståndsdelarne, är följande:

1. *Andalusien*, hvilket namn är gemensam benämning för fyra smärre f. d. riken, *Sevilla*, *Granada*, *Cordova* och *Jaen*.

Provinser:	
Sevilla	249 : 07
Cordova	244 : 12
Jaen	243 : 83
Granada	232 : 23
Huelva	193 : 89
Almeria	155 : 33
Malaga	132 : 81
Cadiz	132 : 13
	1,583 : 41

Det gamla konungariket Sevilla motsvarades af provinserna Sevilla, Huelva och Cadiz = 575 : 09 och det gamla konungariket Granada af provinserna Granada, Almeria och Malaga = 520 : 37 qv.-m.

2. kon.-riket *Nya Castilien:*	
Ciudad Real	368 : 76
Cuenca	316 : 34
Toledo	262 : 75
Guadalajara	229 : 03
Madrid	140 : 97
	1,317 : 85

3. kon.-riket *Gamla Castilien:*	
Burgos	265 : 79
Soria	180 : 44
Palencia	147 : 05
Valladolid	143 : 11
Avila	140 : 24
Segovia	127 : 63
Santander	99 : 37
Logroño	91 : 49
	1,195 : 12

4. Kon. *Arragonien:*	
Zaragoza	310 : 77
Huesca	276 : 49
Teruel	258 : 41
	845 : 67

5. Landsk. *Estremadura:*	
Badajoz	408 : 62
Caceres	376 : 92
	785 : 54

6. kon.-riket *Leon:*	
Leon	290 : 05
Salamanca	232 : 35
Zamora	194 : 51
	716 : 91

7. Furstend. *Catalonien:*	
Lerida	224 : 58
Barcelona	140 : 41
Tarragona	115 : 30
Gerona	106 : 85
	587 : 14

8. kon.-riket *Galicien:*	
Lugo	178 : 13
Coruña	144 : 80
Orense	128 : 81
Pontevedra	81 : 80
	533 : 54

9. kon.-riket *Murcia:*	
Albacete	280 : 88
Murcia	210 : 62
	491 : 50

10. kon.-riket *Valencia:*	
Valencia	204 : 70
Castellon	115 : 08
Alicante	98 : 69
	418 : 47

---

gas upkommer summan 9,208 : 30 eller nogast räknadt 9,208 : 28. Tabellen öfver de spanska provinsernas arealer återfinnes hos BEHM und WAGNER, l. c. T. I. p. 24.

11. Furstend. *Asturien:*		Vizcaya	39 : 92
Oviedo	192 : 43	Guipuzcoa	34 : 23
12. kon.-riket *Navarra:*	190 : 29		130 : 84
13. *Canariska* öarne	132 : 08	15. *Baleariska* öarne	87 : 49
14. *Baskiska* provinserna:		geogr. qv.-m.	9,208 : 28
Alava	56 : 69		

Folkmängd: [1]) (1870)

Barcelona	762,555	Gerona	325,110
Valencia	665,141	Navarra	318,687
Coruña	630,504	Caceres	302,455
Oviedo	610,883	Castellon	296,222
Sevilla	515,011	Baleariska öarne	289,225
Malaga	505.010	Canariska öarne	283,859
Madrid	487,482	Salamanca	280,870
Granada	485,346	Huesca	274,623
Pontevedra	480,145	Ciudad-Real	264,649
Lugo	475,836	Teruel	252,201
Alicante	440,470	Zamora	250,968
Murcia	439,067	Valladolid	242,384
Badajoz	431,922	Santander	241,581
Cadiz	426,499	Cuenca	238,731
Orense	402,796	Albacete	220,973
Zaragoza	401,894	Guadalajara	208,638
Jaen	392,100	Huelva	196,469
Cordova	382,652	Vizcaya	187,926
Almeria	361,553	Palencia	184,668
Burgos	353,560	Logroño	182,941
Tarragona	350,395	Guipuzcoa	180,743
Leon	350,092	Avila	175,219
Toledo	342,272	Soria	158,699
Lerida	330,348	Segovia	150,812
		Alava	103,320
			16,835,506 [2])

fördelningen på de gamla beståndsdelarne af Spaniens land är följande:

1. *Andalusien:*		Jaen	392,100
Sevilla	515,011	Cordova	382,652
Malaga	505,010	Almeria	361,553
Granada	485,346	Huelva	196,469
Cadiz	426,499		3,264,640

1) Tabellen finnes hos BEHM und WAGNER, Heft. II. p. 29.

2) Om från denna summa frånräknas Canariska öarnes folkmängd qvarstår antalet 16,551,647 som här ofvan p. 4 är upgifvet,

Af denna folkmängd belöpa sig på de områden, som motsvarades af de särskildta konungariken fordomdags, följande summor:

Konungariket	Granada	1,351,909
»	Sevilla	1,137,979
»	Jaen	392,100
»	Cordova	382,652
		3,264,640

2. *Galicien:*

Coruña	630,504
Pontevedra	480,145
Lugo	475,836
Orense	402,796
	1,989,281

3. *Catalonien:*

Barcelona	762,555
Tarragona	350,395
Lerida	330,348
Gerona	325,110
	1,768,408

4. Gamla *Castilien:*

Burgos	353,560
Valladolid	242,384
Santander	241,581
Palencia	184,668
Logroño	182,941
Avila	175,219
Soria	158,699
Segovia	150,812
	1,689,864

5. Nya *Castilien:*

Madrid	487,482
Toledo	342,272
Ciudad Real	264,649
Cuenca	238,731
Guadalajara	208,638
	1,541,772

6. *Valencia:*

Valencia	665,141
Alicante	440,470
Castellon	296,222
	1,401,833

7. *Arragonien:*

Zaragoza	401,894
Huesca	274,623
Teruel	252,201
	928,718

8. *Leon:*

Leon	350,092
Salamanca	280,870
Zamora	250,968
	881,930

9. *Estremadura:*

Badajoz	431,922
Caceres	302,455
	734,377

10. *Murcia:*

Murcia	439,067
Albacete	220,973
	660,040

11. *Asturien:*

Oviedo	610,883

12. *Baskiska* provinserna:

Vizcaya	187,926
Guipuzcoa	180,743
Alava	103.320
	471,989

13. *Navarra:*	318,687
14. *Baleariska* öarne:	289,225
15. *Canariska* öarne:	283,859
	16,835,506

Den *relativa* folkmängden är mycket ojämn, tätast i vissa delar af norra Spanien, nämligen Galicien och de Baskiska provinserna, der siffran upgår till öfver 3,500 på qv.-m. medan åter landskapet Estremadura i vestra Spanien stadnar nedanför 1,000 och Arragonien ej mycket öfverstiger detta belopp. Ordningsföljden, räknad icke efter provinser, men efter grupperingen i större landsdelar är följande:

Galicien	3,728	Navarra	1,675
Baskiska provinserna . .	3,684	Gamla Castilien	1,414
Valencia	3,350	Murcia	1,343
Baleariska öarne	3,306	Leon	1,230
Asturien	3,174	Nya Castilien	1,170
Catalonien	3,012	Arragonien	1,098
Canariska öarne	2,146	Estremadura	935
Andalusien	2,062		

De särskildta provinserna åter förhålla sig i storlek och absolut folknumer på följande sätt:

	qv.-mil			invånare	
prov. med öfver	400	1	öfver	700,000	1
» » »	300—400	4	»	6—700,000	3
» » »	200—300	15	»	5—600,000	2
» » »	100—200	21	»	4—500,000	10
» mindre än	100	8	»	3—400,000	11
		49	»	2—300,000	13
			»	1—200,000	9
					49

Rörande *städernas* folkmängd möter stor svårighet att erhålla i någon mån säkra och fullständiga upgifter af nyare datum [1]). De folkmängdsiffror, som kunna meddelas, äro ej senare än år 1860 utom att hufvudstadens folkmängd är upgifven för 1870. Inskränker man räkningen till städer med öfver 30,000 invånare erhåller man följande förteckning:

Madrid	332,024	Murcia	87,803
Barcelona	189,948	Cadiz	71,521
Sevilla.	118,298	Zaragoza	67,428
Valencia.	107,703	Granada	67,326
Malaga	94,732	Cartagena	54,315

1) BEHM und WAHNER, Heft. I. p. 49 Alm. de Gotha 1876, p. 592.

Palma	53,109	Alicante	31,162
Jerez	52,158	Santander	30,202
Lorca	48,154	Coruña	30,132
Valladolid	43.361		1,521,339
Cordova	41,963		

9 : 04 proc. af hela folkmängden

Städer	med	öfver	100,000	inv.	4
»	»	»	90,000	»	1
»	»	»	80,000	»	1
»	»	»	70,000	»	1
»	»	»	60,000	»	2
»	»	»	50,000	»	3
»	»	»	40,000	»	3
»	»	»	30,000	»	3

Belägenheten i olika hufvuddelar af landet är följande:

Andalusien:		*Catalonien:*	
Sevilla	118,298	Barcelona	189,948
Malaga	94,732	*Valencia:*	
Cadiz	71,521	Valencia	107,703
Granada	67,326	Alicante	31,162
Jerez	52,158		138,865
Cordova	41,963	*Gamla Castilien:*	
	445,998	Valladolid	43,361
Nya Castilien:		Santander	30,202
Madrid	332,024		73,563
Murcia:		*Arragonien:*	
Murcia	87,803	Zaragoza	67,428
		Baleariska öarne:	
Cartagena	54,315	Palma	53,109
Lorca	48,154	*Galicien:*	
	190,272	Coruña	30,132

---

8. **Portugal,** jämfördt med Spanien, erbjuder en oväntad anblick. Portugisiska folkets politiska upfostran har ej varit bättre än Spaniorernes, men det slut, som hittils är upnådt, har icke blifvit det samma. Portugal i nyare tid har, likasom Spanien, haft att genomgå frihetens lärokurs utan förberedelse, men lärdomen har slagit bättre rot. Der hafva varit hvälfningar och strider, men det vill synas att ordningen omsider har kommit till stånd. Man förnimmer icke att de senaste spanska revolutionernas förstörelseverk har

fått någon efterföljd i Portugal. Man skulle ej blifvit förundrad om det portugisiska folket, nära beslägtadt med det spanska, också skulle varit Spaniorerne likt i oförstånd. Men här är en tydlig skilnad. Måhända träffas förklaringen i någon olikhet hos nationalkaraktererna, men ett annat förhållande finnes också, som gifver sitt bidrag till att förklara orsaken. Portugal har synbarligen haft den lyckan att styras af en bättre dynasti än Bourbonerne i Spanien. Huset Braganzas äldre slägtled hafva väl icke lemnat synnerligen stora och ädla minnen, men de senare lederna, som härstamma från kejsaren Dom Pedro, synas besitta mycken tillgänglighet för bildning och politiskt förstånd, som har gjort det möjligt för dem att bevara sin plats och på samma gång lagbunden ordning i landet.

Portugisiska folket besitter en betydlig handlingskraft. Detta visade sig när Goda Hoppsudden uptäcktes, besittningarne i Afrika och Asien förverfvades samt Brasilien intogs. Såsom kolonialmagt har Portugal haft en verldshistorisk betydelse. Magten är numera minskad genom Brasiliens affall, men Portugal är knappt försvagadt derigenom, ty förhållandet var icke rätt naturligt att en magt af så inskränkt storlek skulle hålla under sitt välde ett af jordklotets största länder.

Sådan Portugals ställning nu är måste der ligga en stor fara i granskapet med Spanien. Oredan i det ena landet måste föranleda betänkliga förhållanden för ett så närbeläget land som Portugal till Spanien. Och skulle der inträffa att Spanien sansar sig och der upstår en stor och kraftfull magt sådan som Spanien fordom har varit, kan Portugal råka i fara för eröfringslusten. Mot ett fritt och enigt Spanien skulle Portugal hafva svårt att försvara sig och förening med Spanien synes vara en för portugisiska folket främmande tanke. Pyreneiska halföns förening till en enda stat kunde väl vara en framtidstanke lika väl som vissa andra nationalitetsföreningar, som omtalas här och hvar i Europa med mera eller mindre förstånd eller oförstånd, men denna tanke synes icke finnas på någondera sidan. Den kunde beqvämligen blifvit utförd om Spaniorerne till den lediga thronen hade kallat Portugals konung. Men

detta hafva Spaniorerne icke gjort, må hända skulle anbudet icke mottagits. Man kan lätt föreställa sig att en förening med Spanien, som är så mycket större land än Portugal, kan förefalla portugisiska folket såsom en förlust af nationell sjelfständighet. Spaniorerne åter, om de kunna låta sig af någon regering regeras, skulle väl icke vilja se denna regering annorstädes än i Madrid medan åter Portugals folk icke gerna skulle tillåta att Lisabon förvandlades till en provinsstad.

Såsom en stat för sig sjelf ligger Portugal aflägset, men belägenheten skulle vara gynsam för sjelfständigheten om ej granskapet med Spanien funnes. En enda mägtig granne är farligare än om grannarne äro flera. Men för närvarande, om Portugal kan bevara sig mot den inre ofred, som från Spanien kan spridas, ej behöfver Portugal frukta att varda inkräktadt. För öfrigt har Portugal blott hafvet till granne. Detta haf kan bära med lätthet ideernas och handelns utbyten ut i verlden och till baka derifrån. Och bland kolonialmagterna har Portugal ännu en plats.

Den portugisiska statens *upkomst* utgör ett stycke af den för hela pyreneiska halfön gemensama historien om striderna mellan de kristna och de mohamedanska herraväldena. Sina äldsta minnen har Portugal gemensama med Spanien, minnena från Romarenas tid eller ännu äldre, af den mohamedanska inkräktningen drabbades äfven Portugal och till befrielseverket från denna inkräktning hörde upkomsten af Portugals rike likasom de spanska konungarikenas, Leon, Castilien, Arragonien m. fl. Men då vid medeltidens slut dessa riken sammanfogades till en enda monarki fogade sig händelserna så, att Portugal blef qvarstående på sidan, utgörande en egen stat. Portugals äldsta historia är således sammanblandad med Spaniens och tiden då Portugals egen historia tager sin början såsom en bland staterna på halfön, är slutet af elfte seklet.

Den tilldragelse, från hvilken Portugals tillvaro såsom egen stat vanligen räknas, är *förläningen till grefve Henrik af Burgund (1095).* Det land, som förlänades, var ett om-

råde *vid floderna Minho och Douro* d. ä. norra delen af nuvarande Portugal samt en del af de sydligare provinserna. Der låg en ort, Cale, hamnen der utanför vid mynningen af floden Douro kallades *Portus Cale*, och deraf upkom benämningen Portugal, som med tiden utsträcktes öfver hela landet. Den suverän, som gaf förläningen, var konungen af Castilien. Portugal var således i sitt uphof ett *län af Castiliens krona.*

1. *Portugal under det Burgundiska huset till medeltidens slut* utvidgade sitt område och befriade sig från beroendet af Castilien. *Södra delen af det land, som nu är Portugal*, provinsen Alemtejo eller åtminstone en del af denna provins samt den sydligaste delen, som kallas Algarve, *blef från Maurerne eröfrad*, hvarmed den portugisiska staten upnådde den gräns, som denna stat sedermera har behållit. Detta inträffade redan på 1100—1200-talen. Portugals historia talar således icke om en stat, som under omväxlande öden vinner och förlorar länder, dess område har varit ända från mycket gamla tider sådant det samma ännu är. Och från samma tid (1100-talet) härleder sig *befrielsen från vasallförhållandet* till Castilien samt titeln af *konungarike.* Läntagaren, Henrik af Burgund, bar titeln grefve, men redan hans son Alfons I antog konungatiteln. Det regerande konungahuset var den burgundiska ätten i två efter hvarandra regerande ättegrenar, den *äkta* och *den oäkta burgundiska linien.* Grefve Henriks ättelängd af äkta börd utslocknade på mansidan år 1383 och en strid om thronen upstod mellan konungen af Castilien, som hade arfsrätt på qvinnolinien, och på andra sidan en manlig ättling af oäkta börd. Den senare segrade i fältslaget vid Aljubarota (1385) och bibehöll sig på thronen såsom stamfader för en ny ättelängd. Hans namn var kon. Johan I.

2. *Kolonialväldets upkomst* betecknar den största epoken i Portugals historia. Nya länder och nya segelleder på verldshafvet uptäcktes af sjöfarande från Portugal under ledning af en prins utaf Portugals konungahus, Henrik (Navigator). Tiden var 1400-talet och uptäckterna gälde Afrikas kustländer, slutligen Goda Hoppsudden (1480-talet) och sjövägen omkring denna udde till Indien. På dessa

uptäckter följde anläggningen af kolonier och eröfringen af *besittningar i Afrika och Asien.* Vid samma tid deltogo Portugisarne med Spaniorerne i uptäckten och besittningstagandet af Södra Amerika, *Brasilien* intogs i början af 1500-talet. Denna tid var Portugals verldshistoriska tidehvarf, då Portugisarne jämte Spaniorerne gingo i spetsen för de europeiska folken i den stora folkvandringen vesterut. Genom Brasiliens kolonisation förverfvade Portugal ett mycket afgörande inflytande på den sydamerikanska verldens hela framtid. Och Portugal blef en stor kolonialmagt, väl icke så vidt omfattande som Spanien, men dock mycket betydlig. Det förhöll sig med Portugal lika som med de öfriga kolonialmagterna att de aflägsna besittningarne i främmande verldsdelar voro mycket större än det europeiska hufvudlandet. Detta kolonialvälde har i nyare tid till en stor del gått förloradt, men har dock haft en stor historisk betydelse.

3. *Portugal, förenadt med Spanien (1580—1640).* Deremot förlorade Portugal sin sjelfständighet. Att så gick berodde derpå att den regerande grenen af konungahuset utslocknade på mansidan (1580) och konungen af Spanien, Filip II, tog Portugal i besittning såsom arfvinge på qvinnolinien. Förändringen innebar att Portugal med dess kolonier ingick såsom en beståndsdel i den stora, spanska monarkien.

4. *Portugal under huset Braganza till och med franska revolutionstidehvarfvet (1640—1807).* Det spanska herraväldet öfver Portugal blef dock ej för all framtid beståndande. Ett upror störtade den spanska magten (1640) och Portugal blef åter en egen stat under en med det förra konungahuset beslägtad dynasti, *ätten Braganza,* hvilken ännu fortlefver. Denna kungliga ätt satt i orubbad besittning af Portugals thron, då Napoleon företog sig att eröfra Portugal (1807).

5. *Portugal under det sista tidehvarfvet (1807—1876).* Med detta angrepp af den franske inkräktaren öpnades ett nytt tidehvarf af mycket omväxlande händelser, som skulle medföra stora förändringar i Portugals inre statskick, och i afseende på monarkiens omfång och beståndsdelar har också

en mycket stor förändring timat genom Brasiliens affall (1822), men i hvad angår det europeiska Portugal blef förändringen ej beståndande. Napoleons härsmagt öfversvämmade landet och konungahuset flydde öfver hafvet till Brasilien (1807). Portugisiska folket med Englands bistånd störtade dock snart den franska magten i Portugal (1808), kriget med Frankrike fortfor gemensamt för Portugal och Spanien till dess Napoleon var störtad (1814), och Portugal hade i sjelfva verket blott en ganska kort tid (1807—1808) varit i Napoleons våld. I det nya tidehvarfvet år 1815 inträdde Portugal såsom fullt sjelfständig stat [1]) under den legitima konungaätten, huset Braganza, hvilken allt framgent har innehaft Portugals thron.

Portugals inre *statskick* under medeltiden var det vanliga i de feodala länderna, en monarki bunden vid klasser och korporationer, som hade privilegierad rätt. Utvecklingen var den samma som i de spanska länderna, här funnos i Portugal likasom i Spaniens riken s. k. *Cortes*, en nationalförsamling af tre stånd, adel, prelater och ombud från städerna. En sådan församling var de s. k. *Cortes i Lamego* (1143), hvilkas beslut om thronföljden, ståndens fri- och rättigheter m. m. hafva räknats såsom en bestämmande urkund för Portugals äldre statsrätt. Men Portugals Cortes delade samma öde som Spaniens att med tiden blifva aldeles underordnade den enväldiga monarkien. De blefvo icke formligen afskaffade, men de förlorade all sjelfständighet och voro under de senare tiderna blott mycket sällan sammankallade. De utgjorde snarast sagdt blott en form för att besegla viggtiga statshandlingar.

Men under det sista tidehvarfvet har Portugals statskick blifvit helt och hållet förändradt. Den konstitutionella monarkiens regeringsätt i den vanliga moderna formen har der blifvit infördt, hvilket dock har skett blott under mycken strid och omvexlande händelser.

1) Om Wienerkongressaktens bestämmelser rörande Portugal. Se öfv. T. I, p. 85.

a) *Portugal från Fransosernes infall 1807 till statsförändringen år 1820.* Landets eröfring af Napoleons härsmagt år 1807 och befrielsen år 1808 medförde ingen förändring i statens författning utom blott det faktiska förhållande, som nu egde rum att landets regering hade sitt residens i Brasilien. Dermed följde att Portugal i och genom förbundet med England mot den franska magten blef aldeles beroende af sin mägtiga bundsförvandt. Samma förhållande fortfor under de första åren efter Napoleons fall, konungahuset qvarstadnade ännu alltid i Brasilien och Portugal styrdes af ett regentskap under mägtigt inflytande af England.

b) *Konstitutionel monarki (1820—23) och Brasiliens affall (1822).* Men år 1820 inträffar en förändring, då en folkresning i Portugal föranledde *antagandet af 1812 års spanska grundlag* eller en med denna likartad konstitutionel författning, hvarmed också följde *konungahusets återkomst från Brasilien.* Med den nya grundlagen kastade sig Portugal helt hastigt in i den moderna statsrättens former för den konstitutionella monarkien, hvilket skedde på revolutionär väg. Ett annat vigtigt stycke af Portugals statskick nämligen det portugisiska moderlandets förhållande till det stora kolonilandet Brasilien nalkades nu också en förändring. Detta förhållande var i verkligheten aldeles omkastadt genom konungahusets flyttning från Portugal till Brasilien. Portugal hade nu blifvit ett biland och Brasilien hufvudlandet. Denna förändring ville portugisiska folket icke underkasta sig, regerande konungen efterföljde också den fordran, som till honom stäldes (1820), och återvände till Portugal. Men Brasilien fördrog lika litet att återgå till sin förra ställning såsom koloni- eller biland. Följden blef att Brasilien aldeles afföll (1822) och förklarade sig för ett eget rike med regerande konungens son Dom Pedro såsom regent under titeln kejsare af Brasilien. Dom Pedro var af sin fader qvarlemnad såsom vice-konung, men blef af omständigheternas magt föranledd att träda i spetsen för Brasiliens folk såsom sjelfständig monark. Detta innebar i formen ett uppror, men torde varit den enda möjligheten att åt regerande dynastien rädda Brasiliens besittning. Ländernas åter-

förening var dessutom tänkbar, ty den nye kejsaren af Brasilien var tillika, såsom konungens äldste son, thronföljare i Portugal.

c) *Dom Miguels reaktion (1823—26).* Den konstitutionella grundlagen af år 1820 blef icke gammal. Man befann sig nu vid den tid då den heliga alliansen höll sina kongresser och undertryckte den konstitutionella grundlagen i Neapel samt lät samma gerning utföras af Frankrike i Spanien. En mellankomst (intervention) i Portugal skulle varit en mycket naturlig sak för den tidens stormagter, men torde dock varit svår att utföra i anseende till landets aflägsna belägenhet och skulle utan tvifvel likasom interventionen i Spanien blifvit bemött med bestämd protest från England. Nu fogade sig omständigheterna så att främmande magters mellankomst ej behöfdes. Saken gjordes genom en reaktion inom landet. *Konungens yngre son Dom Miguel* stälde sig i spetsen för en *upresning af det absolutistiska partiet* och lyckades öfverväldiga den konstitutionella cortesförsamlingen. Så blef det förra regeringsättet återstäldt (1823) och fortfor sedermera till konungens död (1826). Händelserna gingo steg för steg i bredd med motsvarande i Spanien, den spanska revolutionen (1820) efterföljdes af den portugisiska. Båda handlade om samma sak, den demokratiska grundlagen af 1812, och utgången blef den samma, att reaktionen segrade.

d) *Dom Pedros karta (1826).* Regerande konungens, Johan VI:s, död år 1826 föranledde likväl nya förhållanden. Efterträdaren var kejsaren i Brasilien, Dom Pedro, och länderna skulle således nu åter blifvit förenade. Men en sådan förening var omöjlig att genomföra, aldenstund i sådant fall ettdera landet skulle blifvit såsom ett lydland under det andra. Svårigheten löstes på det sätt att Dom Pedro *afträdde Portugals krona åt sin dotter Maria* och på samma gång blef af honom utfärdad en *konstitutionel grundlag.* Denna grundlag var likväl icke den samma som Portugal några år förut hade antagit. Denna s. k. *Carta de Lei* — Dom Pedros grundlag — var bygd på en starkare monarkisk och aristokratisk grundval mera liknande den franska kartan af 1814.

e) *Dom Miguels inkräktning (1828—1834).* Det konstitutionella regeringsättet var således återstäldt genom en fullkomligt frivillig handling från monarkens sida, men det nya regeringsättet såväl som den nya drottningens thron var ingalunda säker om sitt bestånd. En motståndare fans, nämligen dom Pedros yngre broder, *Dom Miguel*, samme man, som hade gått i spetsen för reaktionen redan förut och då omstörtat den konstitutionella grundlagen (1823). Så gick äfven nu. Dom Miguel skulle vara regent för den minderåriga drottningen och med iakttagande af den utaf Dom Pedro utfärdade grundlagen, men begagnade den ställning han såmedelst intog, att genom en statskupp omstörta regeringsättet. Han sammankallade en församling af de gamla Cortes enligt medeltidens former, således med åsidosättande af Dom Pedros grundlag, och lät sig af denna församling förklaras för *Portugals konung* (1828). — Dermed var också grundlagen undanröjd, Dom Miguel regerade Portugal såsom enväldig monark. — Men denna hans regering var en laglös inkräktning, hvars fortfarande bestånd berodde derpå huruvida Dom Pedro förmådde göra sin dotters rätt gällande eller det liberala partiet i Portugal förmådde befria sig. Det senare måste varit mycket osäkert och det förra var omöjligt för den i Brasilien, ett aflägset land regerande och af Brasiliens angelägenheter uptagne kejsaren.

f) *Striden mellan Dom Pedro och Dom Miguel (1832—1834).* Nu inträffade att Dom Pedro fann sig i följd af brasilianska händelser och förhållanden föranlåten att nedlägga regeringen i Brasilien (1831) och återvände till Europa. Derefter följer nu striden mellan de båda bröderne. Dom Pedro lyckades upställa en krigsmagt, med hvilken han efter ett par års förlopp besegrade sin broder (1833) och slutligen det följande året aldeles fördref honom ur Portugal. Dom Miguel måste förbinda sig att lemna Portugal och afsäga sig allt anspråk på Portugals thron (1834).

g) *Det konstitutionella regeringsättet* blef nu återstäldt och Dom Pedros dotter, dr. Maria, Portugals regerande drottning. Dom Pedro afled samma år, men dr. Marias regering egde bestånd. Dom Pedros karta blef nu åter den gällande

grundlagen och är så ännu. Dock har detta förhållande ej varit utan afbrott. Politiska skakningar hafva genomgått Portugal äfven under den följande tiden och Dom Pedros karta har varit utbytt mot en annan, som mera liknade den spanska grundlagen af år 1812. Här har varit strid mellan det ultrademokratiska partiet och anhängarena af den utaf Dom Pedro oktrojerade kartan. Men under de senare åren har denna karta varit gällande och ligger till grund för Portugals gällande grundlag. Året 1848 aflopp utan revolution i Portugal och kronan har efter dr. Marias död gått i arf till hennes äldste son och sedan äfven han aflidit är en yngre son af dr. Maria Ludvig I nu Portugals konung.

Portugal har enligt en gammal *indelning* bestått af sex *provinser.* Denna indelning är väl nu mera utbytt mot en annan i sjutton provinsområden, men den gamla indelningen förekommer i dagligt tal likasom man i Sverige talar om landskap oberoende af indelningen i län. Och likasom i Spanien Canariska öarne räknas såsom en provins af moderlandet så äfven i Portugal de Azoriska öarne samt ön Madeira, hvilka således utgöra egna provinser utöfver det nyss nämnda antalet.

Portugals *provinser* efter storlek ock folkmängd: [1])

Storlek:		*Storlek:*	
Beja	197 : 39	Villa Real	80 : 78
Lisboa	135 : 48	Coimbra	70 : 54
Evora	128 : 67	Leiria	63 : 17
Santarem	124 : 61	Aveiro	52 : 83
Braganza	120 : 90	Braga	49 : 73
Castello Branco	120 : 23	Azoriska öarne	46 : 87
Portalegre	116 : 83	Porto	41 : 61
Guarda	100 : 87	Vianna do Castello	40 : 72
Vizeu	90 : 35	Madeira (Funchal)	14 : 80
Faro	88 : 08		1,684 : 46

1) Här ofv. p. 2, 4 upgifna summor för Portugals storlek och folkmängd afsågo detta land med särskildt beräkning af Azoriska öarne och Madeira. Jfr. BEHM und WAGNER, heft. I, p. 25, heft. II, p. 29, heft. III, p. VII.

Provinsernas fördelning på de gamla landskapen:

1. *Alemtejo:*		
Beja	197 : 39	
Evora	128 : 67	
Portalegre . .	116 : 83	442 : 89
2. *Beira:*		
Cast. Branco .	120 : 23	
Guarda	100 : 87	
Vizeu	90 : 35	
Coimbra . . .	70 : 54	
Aveiro	52 : 83	434 : 82
3. *Estremadura:*		
Lisboa	135 : 48	
Santarem . . .	124 : 61	
Leiria	63 : 17	323 : 26
4. *Tras-os-Montes:*		
Braganza . . .	120 : 90	
Villa Real . .	80 : 78	201 : 68
5. *Minho:*		
Braga	49 : 73	
Porto	41 : 61	
Vianna do Castello . . .	40 : 72	132 : 06
6. *Algarve:* Faro . .		88 : 08
7. *Azoriska öarne* .		46 : 87
8. *Madeira:* Funchal		14 : 80
g. qv.-mil		1,684 : 46

Folkmängd (1871):

Lisboa	454,691
Porto	439,515
Vizeu	370,171
Braga	321,622
Coimbra	289,266
Azoriska öarne	258,933
Aveiro	256,544
Guarda	214,363
Villa Real	212,095
Vianna do Castello . .	209,864
Santarem	203,836
Faro	188,422
Leiria	181,164
Castello Branco	163,938
Braganza	153,738
Beja	137,784
Madeira	118,379
Evora	98,053
Portalegre	95,504
	4,367,882

Folkmängdens fördelning på de gamla provinserna:

1. *Beira:*		
Vizeu	370,171	
Coimbra . .	289,266	
Aveiro . . .	256,544	
Guarda . . .	214,363	
Cast. Branco	163,938	1,294,282
2. *Minho:*		
Porto	439,515	
Braga	321,622	
Vianna do Castello . . .	209,864	971,001
3. *Estremadura:*		
Lisboa . . .	454,691	
Santarem . .	203,836	
Leiria . . .	181,164	839,691
4. *Tras-os-Montes:*		
Villa Real .	212,095	
Braganza . .	153,738	365,833
5. *Alemtejo:*		
Beja	137,784	
Evora	98,053	
Portalegre .	95,504	331,341
6. *Azoriska öarne*		258,933
7. *Algarve:* Faro		188,422
8. *Madeira*		118,379
		4,367,882

Den *relativa* folkmängden på fasta landet omvexlar mellan största summan i den gamla provinsen Minho (7,350), således en mycket tät befolkning och den minsta i provinsen Alemtejo, der summan stadnar vid en mycket låg siffra, blott 750 på qv.-milen. Tager man i beräkning äfven öarne, blifver ön Madeira den tätast befolkade landsdelen. Ordningen är följande:

Madeira . . på qv.-milen	8,000	Estremadura	2,600
Minho	7,350	Algarve	2,140
Azoriska öarne	5,500	Tras-os-Montes	1,800
Beira	3,000	Alemtejo	750
		Portugal öfver hufvud [1]	2,593

Storleken och folkmängden grupperar sig på följande sätt:

Provinser med öfver					
190	qv.-mil	1	med öfver 400,000	inv.	2
100—135	»	7	» » 300,000	»	2
50—99	»	6	» » 200,000	»	7
40—50	»	4	» » 100,000	»	6
14	»	1	mindre än 100,000	»	2
		19			19

Rätt stora *städer* har Portugal ej flera än hufvudstaden *Lissabon (Lisboa)* och rikets andra stad *Oporto*, hvilkas folknumer upgafs år 1864 till följande summor: [2])

Lissabon . . . 224,063 Oporto . . . 89,194.

Lissabon är belägen i den gamla provinsen Estremadura och Oporto i provinsen Minho.

---

9. **Nederländerna** hafva under det sista tidehvarfvet i Europas historia genomgått två stora förändringar, den ena var föreningen mellan de norra och södra provinserna (1815), den andra var deras skilsmässa från hvarandra (1830). Betraktar man särskildt de norra provinserna d. v. s. det nuvarande konungariket Nederländerna, så rörde dessa förändringar blott den yttre ställningen och statens omfång, men icke den inre författningen. Hollands grundlag infør-

1) Ofv. p. 5 är genom misstag inkommen siffran 2,544.

2) *Alm. de Gotha 1876*, s. 793

des i Belgien år 1815 och samma grundlag förblef gällande i Holland när Belgien afsöndrade sig år 1830. Visserligen har Holland (Nederländerna) sedermera i väsendtliga delar förändrat sin statsförfattning, men detta har skett på fredlig väg genom ordentlig lagstiftning. Inga inre skakningar hafva upprört den nederländska staten, året 1848 genomlefdes utan revolution ehuru visserligen just vid den tiden Nederländernas grundlag fick undergå en betydlig förändring. Det som då försiggick i Holland påminner till en viss grad om representationsförändringen i Sverige.

Deremot skulle det kunna sägas att Nederländerna undergingo en mycket stor förändring just vid början af det ännu lefvande tidehvarfvet. Der blef gifvet ett egendomligt exempel att ett republikanskt statsförbund öfvergick till att blifva en monarkisk helstat. Denna förändring var dock ej så stor som den samma kan förefalla.

Förenta Nederländerna hade blifvit republik genom tidens omständigheter, men deras forntid var monarkisk, de hade varit feodala län, och deras affall från sin monark, konungen af Spanien, hade icke sin grund i någon längtan efter en republikansk statsform. De afföllo derföre att de ansågo sina fri- och rättigheter kränkta och sin samvetsfrihet förtryckt. Men när de således skildes från sin förre monark, valde de för sin framtid den republikanska statsformen, till hvilken den sjelfstyrelse, vid hvilken de voro vane, kunde lätteligen anslutas. Den republik de således upprättade var också så beskaffad att den samma under vissa tider liknade en monarki. Ty den furstliga familjen Nassau-Oranien stod under långa tider, ehuru ej alltid, i spetsen för republiken och dess embete med titeln ståthållare blef till och med ärftligt. Antagandet af den konstitutionelt-monarkiska statsformen var således en förändring, som ganska lätt kunde försiggå.

Mera egendomlig för Nederländerna var den federativa statsformen. Länderna utgjorde ett statsförbund. Det hade gått hos dem såsom uti Italien och Tyskland att feodalismens tidehvarf icke slutade med ländernas sammangjutning i en gemensam monarki. Väl kommo de under samma öfverhet, de burgundiske hertigarne och derefter konungarne

af Spanien, men de provinsiella olikheterna bibehöllo sig och den monarkiska enhet, som i det yttre fans, gick alldeles sönder när Nederländerna afföllo från de burgundiske hertigarnes arftagare, konungen af Spanien. Att den federativa statsformen nu (1815) blef öfvergifven vill synas såsom skulle deruti inneburits en större förändring än öfvergången från republik till konstitutionell monarki. I sjelfva verket torde dock förändringen ej varit så stor som den kunde synas, ty en provinsiell sjelfstyrelse var icke heller nu oförenlig med det nya statskicket.

Största förändringen, som Nederländerna undergingo vid inträdet i det nya tidehvarfvet, bestod i föreningen med Belgien. Staten blef nära fördubblad i storlek och mer än fördubblad i folkmängd. Det skulle dock visa sig att förstoringen var mera skenbar än verklig. Ty den var blott en yttre förening, men ingen inre enhet. Dessa norra och södra Nederländer hade väl varit förenade under samma öfverhet, hertigarne af Burgund och konungarne af Spanien, men de hade sjelfmant skilt sig från hvarandra när de norra provinserna afföllo från det spanska väldet, men Belgien qvarstadnade. Nu år 1815 gjordes föreningen blott genom ett diplomatiskt statsfördrag, som de båda folken väl utan synbar vedervilja underkastade sig, men dock ingendera af dem hade efterlängtat. Det synes dock såsom skulle denna förening kunnat ega bestånd om der varit ett statsförbund och icke en helstat. Den fullkomliga sammangjutning till en enda stat, som nu gjordes, var i sjelfva verket en sammanblandning af oförenliga elementer. Belgiens katholska tro, som lärer vara af en mycket »intensiv» natur, hade svårt att sammanjämka sig med den holländska protestantismen, ehuruväl en stor mängd katholiker äfven finnas i Holland. Belgiens franska kultur passade icke heller godt tillsamman med den holländska civilisationen, hvilken är i sin grund och botten tysk.

Derföre var der icke nagon inre enhet, som blef sliten i tu när Belgien bröt förbundet. Detta skedde visserligen i trots af Holland, men innefattade knappt någon rätt smärtsam förlust ehuru statens storlek i betydligt mått förminskades. Belgiens bortgång ur föreningen var knappt någon verklig förlust, ty der inre sammanhang och enhet saknas

kan faran af en tvungen förening blifva större än den fara, som består deruti att det yttre området blifver minskadt.

Vänder man blicken till det förflutna, har Holland haft sin verldshistoriska tid, då detta land tog en mycket kraftig andel i kolonialsystemets upkomst. Sällan har ett så litet land, ett så fåtaligt folk ingripit med sådan kraft i mensklighetens civilisationsutveckling som Holland genom sin handel och sina kolonier. Ett och annat har Holland förlorat, Goda Hoppsudden är borta, men ännu eger Holland likväl ganska betydliga kolonialbesittningar på Östra Asiens öar [1]. Det var också sjö- och kolonialmagten, som gjorde möjligt för Holland att intaga en så vigtig plats, som detta land verkligen intog bland Europas stater på 1600-talet. Med tiden lyckades det väl icke att bibehålla denna ståndpunkt och Holland drabbades af hårda öden under franska republikens inkräktningar och Napoleons.

Den franska eröfringslystnaden var en gammal sak för Holland. Republikens fara hade varit stor för Ludvig XIV:s rofgirighet. I vår tid skulle Nederländerna möjligen kunna blifva ett föremål för eröfringsplaner af det patriotiska svärmeriet i Tyskland, ty dessa länder voro fordom beståndsdelar i det gamla Tyska riket. Men så länge en sansad statskonst förer spiran öfver Tyskland bör man ej befara att Tyskland begifver sig ut på äfventyr för antiqvariska svärmeriers skull.

Ur folkvandringarnes minnen vid medeltidens början får Nederländernas folk härleda den *historiska upkomsten* af deras fäderneslands samhällsinrättningar. Historien om Nederländerna förbinder sig sedermera med historien om Carl den stores monarki och huru denna monarki med tiden uplöste sig och ur den samma upväxte Frankrikes och Tysklands riken. Till det tyska riket hörde Nederländerna. Der upkommo flere särskildta feodalbesittningar, under grefvar af Holland, hertigar af Brabant m. fl. Men derjämte upväxte *stadskommunerna* till en mycket stor vigt och betydenhet. Under de följande tiderna hafva Nederländerna undergått följande omvexlingar:

---

1) Jfr. ofv. s. 48.

a) Den *burgundiska* magten. Hertigarne af *Bourgogne (Burgund)*, som utgjorde en gren af det i Frankrike regerande konungahuset Valois, lyckades förverfva en mängd af de nederländska besittningarne, så att deras herravälde öfver hufvud omfattade så väl det nuvarande konungariket Nederländerna som äfven Belgien. På detta sätt kommo de särskildta feodala länen och de stora städerna att utgöra ett förenadt rike af ganska betydlig vigt och inflytande i vestra Europa. Men föreningen bestod blott deruti att regerande dynastien var gemensam; Holland var ett land för sig, Brabant ett annat, Flandern ett tredje o. s. v.

b) Nederländerna under *habsburgska huset* och i förbindelse med *Spanien*. Den burgundiska ätten utslocknade på mansidan med hertig Carl den djerfve (1477) och länderna ärfdes af hans dotter Maria, som var förmäld med erkehertigen (sedermera kejsaren) Maximilian af Österrike. På den vägen kommo Nederländerna under den *habsburgska* dynastien och utgjorde en del af den ländermassa, som kejsar Carl V beherskade. Efter hans bortgång gick landet i arf till hans son, kon. Filip II af *Spanien* (1556), men från denne konung affällo de norra provinserna och bildade republiken Förenta Nederland i senare hälften af 1500-talet.

c) Republiken *Förenta Nederland* utgjorde ett statsförbund af de särskildta provinserna och genomgick till en början en lång och hård kamp för sin frihet. I sjelfva verket utgjorde denna republik en sjelfständig stat från och med 1580-talet, men formligen erkänd såsom en fullt oberoende medlem af Europas statsystem var republiken icke förr än genom Westfaliska freden (1648). Sin frihet försvarade Nederländerna mot Spanien först och sedermera mot Frankrike under Ludvig XIV samt eröfrade sjelf ett betydligt kolonialvälde.

d) *Nederländerna under franska revolutionens och Napoleons tidehvarf*, undergingo stora förändringar. Den nederländska republiken eröfrades af den franska (1795), dess statsförfattning ombildades, dess namn utbyttes mot ett nytt, den *Bataviska* republiken (1795), denna republik förvandlades af Napoleon till ett konungarike Holland (1806) och detta konungarike införlifvades med franska kejsardömet (1810). Nederländerna uphörde att vara en egen stat i Europa.

c) *Nederländerna* år 1815 sammanfattades med de södra provinserna (Belgien) till en gemensam stat, men som uplöstes genom Belgiens affall (1830), samt utgör sedermera ett konungarike motsvarande den fordna republiken Förenta Nederland i omfång och gränser med tillägg af en del utaf hertigdömet Limburg, som hade hört till de södra provinserna (Belgien), men nu delades. En del af Brabant qvarstadnade likaledes i kon.-riket Nederländerna. Men med detta konungarike är storhertigdömet Luxemburg förbundet såsom en egen stat [1]), hvilken dock i följd af Belgiens affall har blifvit betydligen förminskad, ty en del af Luxemburg ingick i den belgiska staten [2]).

Nederländernas *inre statskick* utvecklade sig ur feodalismens samhällsförhållanden med privilegierade stånd. En vigtig sak var att städernas sjelfstyrelse bibehöll sig vid friskt lif och i allmänhet lyckades det icke de burgundiske hertigarne och ännu mindre konungarne af Spanien att upresa något fullständigt monarkiskt envälde. Derföre blef också en republikansk statsförfattning ganska naturlig när länderna skilde sig från den spanska monarkien. Och denna författning var federativ, hvarje land eller provins var sjelfständig, men såsom europeisk stat utgjorde alle samman en politisk enhet. Med tiden har likväl statskicket genomgått åtskilliga förändringar.

a) *Förenta Nederland under Ståthållare af huset Nassau-Oranien* till år 1650. Prinsarne af Oranien gingo i spetsen för upresningen mot Spanien och stodo allt framgent i spetsen för republiken såsom en slags presidenter med titeln *Ståthållare.* Denna värdighet var i sjelfva verket ett embete i republikens tjenst, men embetet öfvergick från en medlem till en annan likasom det skulle varit ärftligt.

b) *Republik utan Ståthållare (1650—1672).* Efter ståthållaren prins Wilhelm II:s död (1650) blef ingen ny ståt-

---

1) Om beskaffenheten af Luxemburgs förbindelse med Nederländerna se här ofv. T. I, p. 64 o. f.

2) Om Luxemburgs delning se ofv. T. I, p. 233 o. f.

hållare tillsatt, den republikanska statsformen framträdde ren och oblandad.

c) *Republik med Arfståthållare (1672--1702).* Men år 1672 och med anledning af ett fiendtligt infall från Frankrike, då republiken sväfvade i stor fara, blef genom en folkresning den unge prinsen Wilhelm III af Oranien uphöjd till ståthållare och värdigheten förklarades ärftlig. Då sedermera denne furste besteg Englands thron (1689) upkom en tillfällig personalunion mellan Förenta Nederland och England, men detta förhållande fortfor endast så länge Wilhelm III lefde. Han dog nämligen utan bröstarfvingar (1702) hvaraf blef en följd att icke blott personalunionen med England uphörde men äfven arfståthållarvärdigheten utslocknade.

d) *Republik utan Ståthållare (1702—1747).* Efter denna tid var den monarkiska omklädnaden åter bortlagd och i sjelfva verket var icke blott Förenta Nederland såsom ett helt en republik, men de särskildta provinsernas sjelfständighet inom republiken var mycket stor. En af dem, nämligen Holland, var dock så betydligt större än hvar och en af de öfriga, att dess inflytande måste blifva mycket öfvervägande.

e) *Arfståthållare (1747—1795).* Med året 1747 inträffar åter en förändring då arfståthållarvärdigheten återstäldes för en *yngre gren af oraniska huset,* hvilket skedde åter igen i följd af den fara, som hotade republiken under ett pågående krig med Frankrike. Denna nya oraniska ättegren stod sedermera i spetsen för republiken till dess den fransyska inkräktningen öfversvämmade landet (1795).

f) *Bataviska republiken (1795--1806)* trädde nu i stället för republiken Förenta Nederland. Upkommen genom fransk inkräktning var denna republik bildad efter den franska republikens mönster. En hufvudsak var att Bataviska republiken icke var ett statsförbund, men en enda odelbar stat. Den provinsiella sjelfständigheten var uphäfd. För öfrigt kom den nya författningen aldrig till något fast och stadigvarande bestånd. Den undergick tid efter annan förändringar i jämbredd med motsvarande omarbetningar inom Frankrike.

g) *Konungariket Holland (1806—1810).* En sådan förändring var Frankrikes öfvergång från republik till kejsardöme (1804). Dermed följde Nederländernas förvandling till konungarike (1806) under benämningen Holland med Napoleons broder Louis Buonaparte till konung.

h) *Nederländerna såsom franska provinser (1810—1813).* Konungariket Hollands tillvaro blef icke lång. Louis Buonaparte var lydfurste under sin broder, men uthärdade icke i längden denna ställning. Han nedlade regeringen (1810) och Nederländerna förvandlades till franska provinser. Sjelfständigheten var nu ända till namnet förlorad.

i) *Nederländerna såsom konstitutionel monarki från och med 1813.* Ned Napoleons fall inträdde nya förhållanden. Nederländernas folk hyllade prinsen af Oranien såsom suverän furste (1813) och antogo en konstitutionel grundlag (1814), hvilken sedermera blef gällande i det nya konungarike, som upkom efter Wienerkongressens beslut (1815). Den nya holländska grundlagen blef gemensam för detta land och för Belgien [1]) samt fortfor efter skilsmässan från Belgien (1830) att vara gällande i kon.-riket Nederländerna. Nu mera är denna grundlag förändrad, först i vissa delar (1840) och sedermera utbytt mot en ny (1848). Förändringarne hafva gått i en viss demokratisk riktning utan att dock utarta till öfverdrift. Den stora grundlagsförändringen utfördes samtidigt med revolutionerna i Europa år 1848, men var i sin tillkomst af dem oberoende. Med den grundlag, som nu finnes, utgör Nederländerna en fullständigt organiserad konstitutionel monarki med en nationalrepresentation på två kamrar, hvilka benämnas *General-Staterna.* *Luxemburg* har sin egen konstitutionella författning som i sitt närvarande skick är yngre än Nederländerna. En ny grundlag blef i Luxemburg antagen år 1848, men är nu utbytt mot en ännu nyare år 1868 [2]).

De förenade *provinser*, som utgjorde republiken Förenta Nederland, voro till antalet sju, nämligen grefskapet *Holland*,

1) Jfr ofv. p. T. I, p. 61 o. f.

2) Alm. de Gotha 1876, p. 747.

grefskapet *Seeland*, hertigdömet *Geldern* samt landskapen *Utrecht*, *Friesland*, *Overyssel* och *Groningen*, hvartill kom grefskapet *Drenthe*, som icke utgjorde en sjelfständig medlem af statsförbundet, men dock hörde till republiken såsom ett land [1]) under generalstaternas (de förenade provinsernas) gemensama beskydd. Nu mera är provinsindelningen i visst mått förändrad, såsom synes af följande öfversigt.

Nederländernas provinser: [2])

Storlek:		*Folkmängd:* (1873)	
Nord-Brabant	93 : 129	Syd-Holland	721,464
Geldern	92 : 378	Nord-Holland	610,990
Overyssel	60 : 331	Nord-Brabant	443,045
Friesland	59 : 474	Geldern	441,088
Syd-Holland	54 : 324	Friesland	307,390
Nord-Holland	49 : 580	Overyssel	260,533
Drenthe	48 : 358	Groningen	232,739
Groningen	41 : 630	Limburg	227,469
Limburg	40 : 045	Seeland	182,365
Seeland	32 : 012	Utrecht	179,465
Utrecht	25 : 144	Drenthe	109,454
	596 : 405		3,716,002
Luxemburg	46 : 9911	Luxemburg	197,528
	643 : 3961		3,913,530

Provinser med öfver	90	qv.-mil	2	öfver	700,000	invånare	1
» » »	60	»	1	»	600,000	»	1
» » »	50	»	2	»	400,000	»	2
» » »	40	»	4	»	300,000	»	1
» » »	30	»	1	»	200,000	»	3
» » »	20	»	1	»	100,000	»	3
			11				11

Skilnaden mellan de särskildta provinserna är således ganska betydlig och likaså är den relativa folkmängd ojämn. Summan stiger mycket högt i Holland ända till mera än 12,000 på qv.-milen i Nord-Holland och 13,000 i Syd-Holland, men sjunker till något öfver [3]) 2,000 i provinsen Drenthe. Ordningen var följande efter folkräkningen 1872:

---

1) Om dessa provinser se WOLFF, l. c. p. 66 o. f.

2) BEHM und WAGNERS uppgifter om arealerna finnas häft. I, p. 18 och om folkmängderna häft. III, p. 78.

3) BEHM und WAGNER, häft. II, p. 23.

Syd-Holland, på qv.-m.	13,084	Geldern	4,739
Nord-Holland	12,153	Nord-Brabant	4,705
Utrecht	7,022	Overyssel	4,286
Seeland	5,671	Drenthe	2,226
Limburg	5,636	Luxemburg	4,204
Groningen	5,533	Nederländerna och Luxemburg gemensamt	6,086
Friesland	5,113		

De större *städernas* folkmängd är följande: [1]) (1869)

Amsterdam	256,154	Arnhem	25,348
Rotterdam	113,734	Leeuwarden	24,862
Haag (s'Gravenhage) . .	81,881	s'Hertogenbosch	24,395
Utrecht	57,085	Dordrecht	24,310
Leiden	39,169	Delft	21,536
Groningen	34,768		758,011
Maastricht	27,440		
Haarlem	27,329	= 19 : 37 % af hela folkmängden.	

Städer med öfver	200,000 invånare	1
» » »	1—200,000 »	1
» » »	80—90,000 »	1
» » »	50—60,000 »	1
» » »	30—40,000 »	2
» » »	20—30,000 »	7
		13

Dessa städers *fördelning på provinserna:*

Nord-Holland:	Amsterdam	256,154	
	Haarlem	27,329	283,483
Syd-Holland:	Rotterdam	113,734	
	Haag (s'Gravenhage)	81,881	
	Leiden	39,169	
	Dordrecht	24,310	
	Delft	21,536	280,630
Utrecht:	Utrecht		57,085
Groningen:	Groningen		34,768
Limburg:	Maastricht		27,440
Geldern:	Arnhem		25,348
Friesland:	Leeuwarden		24,862
Nord-Brabant:	s'Hertogenbosch		24,395

---

10. **Belgien** är en ny stat i Europa ej äldre än året 1830 och dess upkomst såsom egen stat betecknas af en revolution, den våldsama sönderbrytningen af föreningen med

1) Behm und Wagner, häft. III, p. 33.

Holland. Men Belgien ådagalade en aktningsvärd förmåga att låta revolutionens framfart hejdas och stadna vid sitt rätta mål. Dermed har Belgien bevisat sig vara moget för den sjelfständighet, som eftersträfvades. Den belgiska statshvälfningen var också en sådan, som afsåg den yttre sjelfständigheten mera än det inre statskickets frihet. Ty Belgiens folk var förut i besittning af politisk frihet lika mycket som Hollands. Ett trälbundet folkslag var detta folket icke, men det var sammanblandadt med ett annat folk och längtade att vara ett folk för sig sjelf. Sedan detta mål var vunnet stadgade sig ordningen ganska snart och har ej sedermera varit störd. Belgien har öfverlefvat året 1848 och sett Frankrikes februariirevolution i sitt granskap utan att låta sig den saken synnerligen mycket bekomma. Detta land är bland dem i Europa, hvilkas utveckling framskrider i en jämn och stadig gång.

Belgien är den minsta till omfånget bland Europas fristående stater, då man afräknar en mängd stater inom Tyska riket och ej tager i betraktande sådana länder som Montenegro, Andorra, Liechtenstein, San Marino och Monaco. Men i folkmängd är Belgien långt ifrån den minsta och står i relativ folkmängd till och med allra främst. Så folkrikt vore icke landet om det ej vore rikt på naturens gåfvor, men dessa gåfvor skulle ej förslå om de ej bearbetades af en idog befolkning. Det namnet hade detta folk i forntiden att det var rikt och mägtigt inom sin krets genom en sträfsam näringsflit. Der blomstrade stora städer under medeltiden och de burgundiske hertigarnes magt var ganska stor genom besittningen af detta land. Samma ymniga utveckling af den materiella kulturen utmärker Belgien äfven i vår tid.

Och dermed förenar sig en liflig ideernas rörelse, hvilken blifver så mycket mera mångsidig som det nittonde seklets andliga rörelser här sammanträffa med en särdeles seg och stark, gammaldags katholsk tro i religionen. En vigtig sak för Belgien och en farlig sak är att dess folk icke är ett enda, men der finnas särskildta nationaliteter. En stat Belgien finnes, men icke ett belgiskt folk, der finnes det Vläniska folket med ett språk, som närmar sig till

det holländska, och der finnas Walloner, som hafva franska språket till modersmål, förutom blandningar af dessa folk och utgreningar af den tyska nationen [1]). Här är således en folkblandning, väl icke så mångfaldig som t. ex. i de österrikisk-ungerska länderna, men dock tillräckligt att föranleda betänkliga förhållanden.

En annan sak af stor betydelse för Belgien är granskapet med Frankrike. Förbindelsen med det mägtiga granriket har blifvit sådan att Frankrikes språk är det allmänna kulturspråket i Belgien och detta land förefaller för en ytlig blick såsom vore det ett bihang till Frankrike. Närmare betraktadt visar sig förhållandet annorlunda åtminstone i politiskt afseende. Inre föreningsband må sammanbinda den belgiska civilisationen med den franska, men det har tydligen visat sig att Belgien sätter värde på att vara en egen stat. En politisk förening med Frankrike omtalades under den belgiska revolutionen (1830) såsom en bland möjligheterna medan Belgiens ställning ännu var oafgjord, men detta tal vann icke gehör och 1848 års revolution erhöll intet gensvar i Belgien. Snarare har Belgien hyst sina farhågor för en fransk eröfringslystnad under kejsar Napoleons III:s tid. Men med förbehåll af full sjelfständighet såsom egen stat anslöt sig Belgien under de första åren efter 1830 till Frankrike såsom en mägtig bundsförvandt. Denna förbindelse var aldeles sjelfskrifven, ty Belgien hade till en stor del Frankrikes mägtiga stöd att tacka för möjligheten att genomdrifva sin uprättelse till sjelfständig stat. Dock är dervid att märka det Frankrike icke var den enda stormagt, som räckte handen åt Belgien. Englands inflytelse till förmån för Belgien var ganska betydligt.

Med Tyskland hade Belgien fordomsdags föreningsband hvilka aldeles lossnat. Belgiens provinser utgjorde, åtminstone till största delen, tyska feodallän, medlemmar af det gamla Tyska riket. Men dessa länder hafva blifvit temligen främmande för det tyska lifvets inflytelser. Belgiens folk ingick inom den franska kulturkretsen medan Holländarne qvarstadnade inom den tyska.

---

1) Se t. ex. en upgift om de olika språken i Belgien uti *Alm. de Gotha 1875 p. 526.*

Med Holland och i allmänhet de norra provinserna har Belgien sedan gamla tider befunnit sig i mycken förbindelse ej blott sådan, som af granskapet föranleddes, men dessa norra och södra Nederländer hade under medeltiden samma öfverhet, hertigen af Burgund, och utgjorde under honom en gemensam statsförening ehuru visserligen föreningen endast var en yttre enhet och genom tillfälliga händelser, dynastiska förhållanden tillhopakommen. Och under all följande tid efter det burgundiska tidehvarfvets slut hafva lifvets öden utvecklat sig helt olika för de södra provinserna och för de norra. Skilnaden berodde derpå att de södra d. ä. Belgien ej förmådde frigöra sig från det habsburgska huset d. v. s. Spaniens öfvervälde eller — om man vill säga — läto sig bevekas att der qvarstadna. Derutaf följde att medan den ena afdelningen af Nederländerna, den norra, utgjorde en egen stat Förenta Nederland och utvecklade ett ganska mäg-tigt och sjelfständigt lif, utgjorde de belgiska provinserna ett arfvegods hos den habsburgska dynastien och öfverginge från den ena ättegrenen till den andra d. v. s. de voro spanska proviser och de blefvo österrikiska. Från Österrike togos de med våld af franska republiken och Napoleon I gaf dem visst icke ifrån sig. I detta öde var deras lott gemensam med Hollands. Den förändrade ställning, som efter Napoleons fall beskärdes åt dessa länder, innebar på visst sätt en återgång till forngamla förhållanden, ty under den burgundiska tiden hade samtliga Nederländerna varit förenade. Men sedan den tiden hade århundraden gått och föreningen kom nu öfver dem såsom en nyhet, en främmande sak, ett utifrån pålagdt öde. Den forngamla föreningen hade dessutom blott varit en personalunion, den förening, som nu gjordes, var den skarpaste realunion och mera än detta, en fullkomlig sammansmältning. Ur denna förening bröt sig Belgien ut på det sätt, som bekant är, och blef hvad Belgien aldrig förut har varit, en egen fristående stat i Europa.

Närmare betraktad framställer sig Belgiens *historiska upkomst* under följande hufvuddrag.

a) *Belgien före och under det Burgundiska tidehvarfvet* utgjordes likasom de öfriga Nederländerna af ett antal feo-

dala län och derjämte städer, som med sina kommunalförfattningar framstodo i motsats mot den feodala monarkien eller, om man så vill säga, inskränkte det monarkiska och aristokratiska godtycket. En hufvudsak var att de särskildta provinserna icke sammansmälte till en verklig enhet, men Flandern var ett land för sig, Namur ett annat, Luxemburg ett tredje o. s. v. Men genom *personalunionen under den burgundiska dynastien* fingo dessa särskildta länder utseendet af en gemensam stat och utgjorde verkligen alla tillsamman en bland den tidens politiska magter i Europa. Denna yttre gemensamhet omfattade då äfven de norra provinserna, alla Nederländerna. Namnet Belgien såsom gemensamt namn fans knappt likasom äfven de norra provinserna aldrig hafva haft och ännu i dag icke hafva något annat gemensamt namn än »Nederländerna,» såsom allesamman med afseende på sin geografiska belägenhet hafva brukat kallas och hvilket namn nu mera har blifvit den officiella benämningen för den stat, som omfattar de norra provinserna, fastän samma stat äfven ofta kallas Holland med namnet hemtadt från den största och folkrikaste provinsen. Öfver hufvud är Belgiens historia i dessa äldre tider mycket nära sammanbunden med de norra provinsernas likasom äfven med Frankrikes, så mycket mera som hertigarne af Burgund voro furstar af Frankrikes konungahus. Men på samma gång utgjorde dessa provinser en del af Tyska riket.

b) *Belgien under habsburgska huset och i förening med Spanien (1477—1700).* På samma gång och på samma sätt som Holland och dess grannprovinser kom äfven Belgien såsom ett arfvegods från det burgundiska huset till *det habsburgska* och utgjorde en del af kejsar Carl V:s stora monarki samt stadnade sedermera under den ättegrenens välde, som regerade i Spanien. Men derefter skilde sig Belgiens öden från de norra Nederländerna eller om man vill säga Hollands. Skilsmessan berodde derpå att Belgien icke deltog intill slutet i uproret emot Spanien, men förblef ett land under Spaniens konungar. Egentligen införlifvadt med den spanska staten kunde Belgien icke blifva, den geografiska belägenhet hindrade detta, men Belgien var ett *biland till Spanien,* det hörde till den spanska monarkien likasom de

länder, som konungarne i Spanien på den tiden egde i Italien. En viss förbindelse med Tyska riket fortfor att finnas, de belgiska provinserna hörde till den s. k. *Burgundiska kretsen* [1]) och utgjorde denna krets hel och hållen sedan de norra provinsernas fullkomliga oberoende af Tyska riket blifvit erkändt genom Westfaliska freden (1648). På samma gång visade sig granskapet med det mägtiga och roflystna Frankrike i hög grad betänkligt. Frankrike bortryckte det ena stycket efter det andra af belgiska provinsernas område. Tolf befästade platser på Belgiens gränsmarker öfvergingo i Frankrikes våld genom freden i Aachen (1668), tolf andra fasta platser delade samma öde genom freden i Nimwegen (1678). Så kom en del ehuru visserligen blott en mindre del af dessa Nederländer (Artois och Cambrai) att blifva införlifvade med Frankrike såsom dessa områden ännu i dag äro. Och hela Belgiens eröfring utgjorde en hufvudsak i kon. Ludvig XIV:s politik. Att detta mål icke upnåddes berodde på det motstånd, som af Europas magter upställdes, särdeles af Förenta Nederland, hvilka icke gerna ville lida Frankrikes mägtiga granskap, som skulle blifvit en följd af Belgiens eröfring. — Den benämning, hvarunder Belgien under detta tidehvarf vanligen förekommer, är namnet *Spanska Nederländerna.*

c) *Belgien under habsburgska huset och i förening med Österrike (1713—1797).* Den spanska grenen af habsburgska huset utslocknade på mansidan år 1700, spanska successionskriget utbröt mellan den efterlefvande österrikiska ättegrenen å ena sidan och den franska dynastien Bourbon a den andra, Belgiens öde var således oafgjordt så länge kriget räckte, men afgjordes genom frederna i Utrecht (1713) och Rastadt (1714) på det sätt att da nu spanska monarkien delades, Spanien tillföll huset Bourbon och biländerna kommo under den österrikiska ättegrenen af huset Habsburg, blefvo de spanska Nederländerna nu mera *Österrikiska Nederländer* och utgjorde ett land inom den österrikiska monarkien till dess de eröfrades af franska republiken och afträddes af Österrike till Frankrike genom freden i Campo-

1) Jfr. ofv. T. I. p. 127.

Formio (1797). Ännu under denna tid hade Belgien fortfarit att utgöra en af Tyska rikets kretsar, den s. k. Burgundiska kretsen.

d) *Belgien införlifvadt med Frankrike (1797—1815).* För Belgien bar således franska revolutionen den frukt att det mägtiga grannriket med sig införlifvade hela landet. De österrikiska Nederländernas eröfring var en bland de första inkräktningar Frankrike nu gjorde; saken var afgjord flere år före freden i Campo-Formio, men blef genom detta fredsfördrag folkrättsligt erkänd och egde oafbrutet bestånd så under republikens tid som under kejsardömets. Detta öde delade Belgien med Holland under de senare åren efter 1810. Men förut hade den skilnad funnits att f. d. Förenta Nederland hade varit en lydstat under Frankrike, men Belgien hade varit fullkomligen införlifvadt.

e) *Belgien förenadt med Holland i kon.-riket Nederländerna (1815—1830).* Efter Napoleons fall inträffade nu att kejsaren af Österrike i stället att återkräfva sitt land medgaf dess förening med f. d. republiken Förenta Nederland till att utgöra ett nytt gemensamt konungarike. Denna förening medförde dock en viss rubbning af Belgiens beståndsdelar, hertigdömet Luxemburg skildes från de öfriga provinserna och blef en egen stat, det sekulariserade biskopsdömet Lüttich (Liege) blef deremot tillagdt till det nya konungariket. I sjelfva verket var dock skilsmässan från Luxemburg mera namn än sak, ty Luxemburg blef i personalunion förenadt med konungariket Nederländerna, ehuru ej närmare förenadt med Belgien än med Holland [1]). — Lüttich åter utgjorde ett nytt tillägg till det gemensama konungariket, till Holland lika mycket som till Belgien, men genom sin belägenhet hörde Lüttich mera till den belgiska afdelningen af konungariket än till den holländska och efter skilsmässan från Holland har Lüttich qvarstadnat såsom en del af Belgien.

f) *Belgien såsom eget konungarike efter 1830.* Belgien bröt föreningen med Holland år 1830 och blef egen fristående stat i Europa, hvilket Belgien aldrig förut har varit.

---

1) Jfr. ofv. T. I. p. 64 o. f.

Det hade utgjort en del af den burgundiska magten under medeltiden, en del af den spanska, en del af den österrikiska, en del af den franska under senare tider och nu sist en del af konungariket Nederländerna. En verklig helstat hade Belgien icke varit före föreningen med Holland och blef äfven då blott en del af en helstat, före den tiden hade Belgien varit en samling af särskildta provinser, som icke egentligen voro en enda gemensam stat. Provinsernas sammansmältning kunde anses började under den franska tiden från 1790-talet, då de belgiska provinserna voro franska departementer, och förändringen år 1815 medförde icke någon återgång till det gamla förhållandet. Så äfven när Belgien blef ensamt år 1830 valde man icke att bilda ett statsförbund, den nya staten blef en helstat. Denna stats det nuvarande Belgiens upkomst innebar att de f. d. spanska eller österrikiska Nederländerna skilde sig från Holland och de landskap, som hade utgjort f. d. republiken Förenta Nederland. Men visserligen blef denna delning icke fullständigt utförd. Om så hade skett skulle nämligen Luxemburg hafva blifvit en provins i Belgien. Detta var äfven Belgiens mening, men lät sig ej utföras, blott en del af Luxemburg fick ingå i den belgiska staten, en annan del blef en egen stat i personalunion med Holland. Och en annan provins bland de belgiska blef också delad nämligen Limburg. Deremot blef Lüttich en provins i Belgien. Detta på sådant sätt begränsade och bestämda område har Belgien sedermera behållit.

Belgiens *inre statskick* har i äldre tider likasom i allmänhet de feodala ländernas utvecklat sig under formen af ståndsprivilegier, adelns, hierarkiens och städernas. Elementer funnos, som skulle kunnat ur sig frambringa en republik, så som skedde i Förenta Nederland, eller en konstitutionel monarki. Nu inträffade ingendera delen, utvecklingen blef sådan som i de öfriga feodala länderna med undantag af England, att ur feodalismen utgick den envåldiga monarkien. Annorlunda kan man ej titulera regeringssättet under det spanska och österrikiska tidehvarfvet.

Men denna bestämning får dock lida en inskränkning. De gamla privilegierna voro icke uphäfda och saknade icke sin betydelse ehuru denna icke var tillräcklig att åt statsförfattningen i det hela gifva den karakter af politisk frihet, som fans i republiken Förenta Nederland. Men att de Belgiska provinserna hade sina gamla privilegier i godt minne bevisade sig när den österrikike monarken, tyske kejsaren Josef II på 1780-talet företog sig att på ett brådstörtande sätt ombilda åtskilliga delar af statskicket. Fullt uppror utbröt i Belgien och ordningen återstäldes blott genom den nye kejsarens Leopold II:s eftergifvenhet, som återgaf de belgiska provinserna deras gamla rätt.

Men straxt derefter kom eröfringen från Frankrike. Belgien blef i förening med den franska staten en enda odelbar republik och derefter ett stycke af kejsardömet. Belgien fick nu lefva under den franska direktorialförfattningen, derefter under konsularmonarkien och slutligen under den författning, som Napoleon stiftade för sitt kejsardöme.

Föreningen med Holland förde med sig den konstitutioneltmonarkiska grundlag, som nyss förut var i Holland antagen, Belgien fick sin andel i de gemensama generalstaterna (representationen). Denna grundlag blef af Belgiens folk öfvergifven, när Belgien gjorde sig till egen stat. Men konstitutionel monarki blef denna stat. Ny grundlag stiftades af belgiska nationalkongressen (1831) och blef af den valde konungen antagen. Denna grundlag är ännu i det hela gällande och Belgien har ett representativt regeringsätt med en representation, delad på två folkvalda kamrar, ty äfven Senaten — såsom det belgiska öfverhuset kallas — är grundad på val. En ärftlig eller eljest sjelfskrifven eller af regeringen utnämnd pärskammare finnes icke.

De belgiska *provinserna* voro sedan gamla tider följande: hertigdömet Brabant, landskapet Mecheln (Malines), hertigdömet Limburg, hertigdömet Luxemburg, grefskapet Flandern, grefskapet Hennegau (Hainaut), grefskapet Namur samt äfven grefskapen Artois och Cambrai, hvilka dock i följd af Frankrikes inkräktningar på 1600-talet, särdeles genom

freden i Nimwegen, blefvo från Nederländerna frånskilda och förvandlade till franska provinser. Den nuvarande indelningen är så som följer.

Belgiens provinser efter storlek och folkmänd:[1])

Storlek:		*Folkmängd:* (1873)	
Luxemburg	80 : 232	Hennegau (Hainaut) .	932,036
Hennegau (Hainaut) . .	67 : 588	Brabant	922,468
Namur	66 : 475	Ost-Flandern	854,366
Brabant	59 : 621	West-Flandern	682,921
West-Flandern	58 : 744	Lüttich (Liege)	623,165
Ost-Flandern	54 : 482	Antwerpen (Anvers) . .	513,543
Lüttich (Liege)	52 : 556	Namur . . , ...	316,331
Antwerpen (Anvers) . .	51 : 427	Luxemburg	206,069
Limburg	43 : 811	Limburg	202,922
	534 : 936		5,253,821

Således finnas:

provinser	med 80	qv.-m:	1	med	öfver	900,000	inv.	2
»	öfver 60	»	2	»	»	800,000	»	1
»	» 50	»	5	»	»	600,000	»	2
»	» 40	»	1	»	»	500,000	»	1
			9	»	»	300,000	»	1
				»	»	200,000	»	2
								9

Landets inskränkta omkrets i förening med den mycket täta folkmängden föranleder en fördelning på små provinsområden, men hvilkas folkmängder dock utgöra mycket stora summor. En enda provins, Luxemburg, närmar sig till storleken af Malmöhus län, de öfriga äro snarast jämförliga med Blekinge och Gotland, Men folkmängderna utom i de minst befolkade provinserna, Limburg, Luxemburg, Namur, äro ojämförligt större än i Sveriges län. Betraktad med afseende på folkmängdens förhållande till arealen var skilnaden mellan de särskildta provinserna följande enligt folkräkningen år 1870.

Ost-Flandern	15,377	Antwerpen	9,576
Brabant	14,757	Namur	4,717
Hennegau	13,261	Limburg	4,573
Lüttich	11,267	Luxemburg	2,565
West-Flandern	11,138		

1) Storleken återfinnes hos Behm und Wagner; l. c. häft. II. p. 23 och folkmängden häft. III. p. 81.

Folkmängden är således i allmänhet mycket talrik ända derhän att Belgien öfver hufvud är det tätast befolkade land i Europa. Skilnaden är dock mycket stor mellan olika delar af landet. Den oerhördt talrika folkmängden träffas i Flandern, Brabant, Hennegau och Lüttich, men sjunker undantagsvis i Luxemburg till en ganska måttlig summa något öfver 2,000 på qv.-m., och skilnaden är mycket betydlig mellan det belgiska Luxemburg och det med Holland till en viss grad förenade storhertigdömet [1]). Flandern åter låter sig lämpligen jämföras med departement du Nord i Frankrike, som i sjelfva verket utgör en del af det gamla grefskapet Flandern [2]). Der träffas en folkmänd = 14,055 på qv.-m. således ej så stor som i Ost-Flandern och Brabant, men större än i någon annan af de belgiska provinserna. Deremot så talrik folkmängden i Ost-Flandern och Brabant må vara har dess summa dock ingen likhet med vissa de tätast befolkade delarne af England t. ex. grefskapet Lancashire, der siffran stiger ända till 31,760 på qv.-m. [3]) — Jämfördt med de öfriga Nederländerna är Belgien mycket öfverlägset i folkmängd ehuru talrik befolkningen är i de båda provinserna Holland. Men dessa provinser med 12—14,000 på qv.-milen uphinna likväl icke summan för Brabant och Ost Flandern och den allmänna skilnaden visar sig i de olika siffrorna för länderna öfver hufvud, kon.-riket Nederländerna = 6,086 och Belgien = 9,820.

Städer med öfver 20,000 invånare i Belgien äro följande enligt upgift för år 1866 [4]).

Brüssel (Bruxelles) . . .	163,434	Tournay	31,531
Antwerpen (Anvers) . .	123,571	Molenbeek	24,032
Gent (Gand)	116,693	Namur	23,389
Lüttich (Liege)	101,594	S:t. Nicolas	23,388
Brügge (Bruges)	47,205	Courtrai	23,276
Mecheln (Malines) . . .	35,529	Mons	23,128
Löwen (Louvain)	32,976	Saint-Josse-ten-Noode .	21,871
Verviers	32,381		823,998

= 15 : 68 proc. af hela folket.

1) Jfr. ofv. p. 346.

2) Jfr. ofv. p. 207.

3) Jfr. ofv. p. 125.

4) Behm: Geographisches Jahrbuch, T. III. p. 116.

Dessa städers fördelning på provinserna.

Brabant:	
Brüssel	163,434
Löwen	32,976
Molenbeek	24,032
Saint-Josse-ten-Noode .	21,871
	242,313
Antwerpen:	
Antwerpen	123,571
Mecheln	35,529
	159,100
Ost-Flandern:	
Gent	116,693
S:t Nicolas	23,388
	140,081
Lüttich:	
Lüttich	101,594
Verviers	32,381
	133,975
West-Flandern:	
Brügge	47,205
Courtrai	23,276
	70,481
Hannegau:	
Tournay	31,531
Mons	23,128
	54,659
Namur:	
Namur	23,389

Således städer	med	öfver	100,000	inv.	4
»	»	»	40,000	»	1
»	»	»	30,000	»	4
»	»	»	20,000	»	6
					15

11. **Schweitz** har med sin statsform utgjort ett bland undantagen i Europa, ty formen är republikansk och har så varit från urgammal tid. De schweiziska republikerna äro således icke någon skapelse af vår tids demokratiska rörelse, icke framkallade af franska revolutionens ande, men den republikanska statsformen har framgått såsom en från fordom tima sig härledande naturlig utveckling af samhällslifvet. Det samma kan sägas om republikerna i Italien, men Schweiz bevarade både formen och anden bättre än dessa, som gingo förlorade i följd af Frankrikes inkräktningar under revolutionstidehvarfvet. Schweitz gick dock visserligen icke aldeles fritt för samma inkräktning och var äfven på den tiden moget för stora förändringar. Den nyttan gjorde den franska inkräktningen att den samma verkligen föranledde en väl behöflig reform af schweiziska Edsförbundets författning. Detta skedde till en början på ett misslyckadt sätt genom den s. k. Helvetiska republiken, i hvilken kantonernas frihet uphäfdes, men felet bättrades något genom den af Na-

poleon föreskrifna s. k. Mediationsakten, som återstälde den federativa statsformen med förbättringar. Och sitt republikanska statskick har Schweiz fått behålla, en monarkisk beståndsdel fans undantagsvis, nämligen furstendömet Neufchatel, men detta undantag är afskaffadt, Neufchatel har blifvit republik.

Schweiz liknar Belgien deruti att det icke har någon för hela landet gemensam nationalitet. Ett land Schweiz finnes, men ett folkslag Schweizare finnes icke. Der finnas Tyskar i Schweiz, Fransmän, Italienare och s. k. Rhætoromaner, men namnet Schweizare betecknar blott ett politiskt begrepp, medborgare i schweiziska förbundet och samma namn har icke någon nationell betydelse. De särskildta folken äro dock synbarligen ganska starkt förenade så att statsförbundet utgör en inom sig sammanhängande magt. Schweiz var ett oroligt land under 1830—40-talen och oron gick ända till borgerligt krig (1847), men ur denna strid utgick Schweiz med en ombildad förbundsförfattning, som gjorde kantonernas förening starkare sammanknuten (1848). Nu mera är denna författning åter förändrad (1874).

Den schweiziska historien ända från den tid, då Edsförbundet stiftades, är af stort interesse. Det är märkvärdigt att betrakta dessa små republiker, som egde bestånd midt uti det monarkiska, på de flesta ställen autokratiska statsystemet.

Såsom europeisk magt kan Schweiz icke räknas till de större, men eger genom sin natur en stark ställning om försvar behöfves, ty Alpernas bergmassor upfylla landet. Beläget mellan Tyskland, Frankrike, Italien kan dock Schweiz lätt blifva blottstäldt om någon ofred upstår. Schweiz är genom Wienerkongressakten försäkradt om neutralitet, men en särskildt sak är att försäkring är gifven, en annan sak är att löftet varder upfyldt.

De schweiziska kantonernas förbund har sin *historiska upkomst* och utveckling fästad vid följande hufvuddrag.

a) *Edsförbundet (1291—1798).* Schweiz i sin äldsta forntid var icke främmande för inflytelser af den romerska

magten om det också icke helt och hållet hörde till romerska riket och det samma kan sägas om detta land under den tidigare delen af medeltiden i förhållande till Frankernes rike, Carl d. stores monarki. Efter den tiden sträckte sig konungariket Burgund in i dessa länder och slutligen hörde de schweiziska orterna till Tyska riket. Schweiz befann sig således inom feodalsystemets omkrets, ett enda stort feodallän var detta land icke, der funnos flera samhällsbildningar af olika art, der voro herrar med feodala län, der funnos biskopar med länsbesittningar, der funnos städer med anspråk att vara fria riksstäder och der funnos vissa landsorter, der menigheten hade anspråk att ej vara underkastad annan öfverhet än kejsaren och riket. Öfver hufvud funnos i Schweiz betydliga lemningar af en urgammal folkfrihet, hvilka egnade sig till en grundval för en demokratisk samhällsutveckling. En hufvudsak var att de små samhällena aldrig blefvo sammanfogade till en gemensam stat. Deras svaghet, hvar och en för sig, innebar mycken anledning till ett statsförbund, men deras afskilda ställning, den enas från den andra, motverkade upkomsten af en helstat.

Ur dessa förhållanden upkom *Edsförbundet*. Namnet betecknar en förening mellan vissa menigheter, hvilka upreste sig mot de österrikiske hertigarnes öfvervälde. Tiden var år 1291 och medlemmarne i förbundet voro de tre små länderna Schwytz, Uri, Unterwalden. Efter denna tid och egentligen från början af 1300-talet följer nu en lång och hård strid, hvarunder Edsförbundet försvarade sin sjelfständighet och utvidgade sitt område genom det att nya medlemmar anslöto sig till förbundet. Lucern, Zürich, Glarus, Zug och Bern blefvo ledamöter af Edsförbundet. Antalet hade således under första hälften af 1300-talet ökats från tre till åtta. Under den följande tiden tillkommo fem nya medlemmar, Solothurn och Freiburg (1481), Schaffhausen, Basel (1501) samt Appenzell (1513). Af dessa tretton förbundsmedlemmar bestod Edsförbundet [1]).

---

1) BLUNTSCHLI: Geschichte des schweizerischen Bundesrechtes, T. I, p. 161, 173, 180, 186 samt p. 61, 123. — WOLFF: Die unmittelbaren Theile des ehemaligen römisch-deutschen kaiserreiches nach ihren früheren und gegenwärtigen Verbindung, p. 517.

Men i sjelfva verket var Edsförbundets omfattning mycket vidsträcktare än dessa de tretton orterna *(die Eidgenossen)*. Åtskilliga andra orter hade trädt i förbindelse med de tretton orterna utan att likväl vara egentliga medlemmar af förbundet. Sålunda bestod Edsförbundet af de tretton orterna samt af ett antal s. k. bundsförvandter *(Zugewandte Orte)*. Men utom dessa fans äfven en tredje beståndsdel nämligen sådana orter och menigheter, som voro lydländer under Edsförbundet *(Unterthanen)*. Edsförbundets historia förtäljer huru förbundet på detta sätt utbredde sig. Slutligen under Edsförbundets sista tidehvarf näst före franska revolutionen var bundsförvandternes antal elfva och lydländerna voro några och tjugo [1]). Med denna sammansättning utgjorde Edsförbundet i sjelfva verket en stat i Europa, men hvars fullkomliga suveränetet icke var uttryckligen erkänd förr än genom Westfaliska freden (1648). Före den tiden voro de schweiziska länderna åtminstone till namnet ledamöter af Tyska riket.

b) *Helvetiska republiken (1798—1803).* Fem hundra år hade Edsförbundet räknat då dess sista stund var kommen. Franska republiken inkräktade landet, omstörtade författningen och förvandlade statsförbundet till en enda odelbar republik efter Frankrikes eget mönster (1798).

c) *Mediationsakten (1803—1815)* betecknar åter en förändring, en återgång till den federativa statsformen. Namnet mediationsakt betecknar sättet huru denna förändring utfördes nämligen genom Napoleons mägtiga inflytande såsom medlare mellan de stridande partierna inom landet.

d) *Schweiziska Förbundet (1815)* blef det namn, som antogs efter Napoleons fall då mediationsakten afskaffades och en ny förbundsförfattning trädde i stället. Förbundets område och hela sammansättningen hade emellertid undergått åtskilliga förändringar, men bestämdes nu genom den nya författningen sådant det sedermera har varit. Skilnaden mellan förbundsmedlemmar, bundsförvandter (Zugewandte Orten) och lydländer (Unterthanen) hade från och med Helvetiska republikens tid varit afskaffad och återstäldes icke.

---

1) De särskildta orterna finnas upräknade här ofv. T. I, p. 145—46.

Men hvar och en af dessa »Zugewandte Orte» och dessa »gemeine Vogteien» (Unterthanen) hade icke under Helvetiska republikens och Mediationsaktens tid varit samt blefvo icke heller nu egna kantoner. Dessa städer och landsorter äro införlifvade med hvarandra och med kantonerna så att fördelningen är en annan än den gamla, kantonernas antal är visserligen något ökadt, men ej på långt när så stort som det skulle blifvit om hvar och en »zugewandter ort» och hvart och ett »vogtei» skulle blifvit egen kanton.

Den *inre författningen* inom förbundet och i de särskildta kantonerna har naturligtvis varit helt olika under dessa särskildta tidehvarf.

a) *Edsförbundets författning* var mycket oregelbunden, men utmärktes i allmänhet af en stor sjelfständighet hos de särskildta kantonerna så att förbundsföreningen var temligen lös. Der höllos s. k. *Tagsatzungen*, förbundskongresser, men hvilka ingalunda innehade någon lagstiftande magt sådan som t. ex. den nordamerikanska kongressen i närvarande tid. Ännu mindre fans någon verklig förbundsregering ehuruväl en viss kanton, nämligen Zürich, betraktades såsom en sjelfskrifven ordförande eller, såsom benämningen lydde, *Vorort*. »Die Tagsatzung» var mera en kongress af sjelfständiga stater än en lagstiftande församling för ett gemensamt folk [1]). En mycket afgörande sak och som gjorde den inre författningen oregelbunden, var skilnaden som fans mellan de tre klasserna, *die Eidgenossen*, *die zugewandten orte* och *die Unterthanen.* Republikansk jämlikhet fans här icke och friheten var ojämt fördelad. För den nyare tidens begrepp, sådana som utgingo från Franska republiken, var Edsförbundets författning ej tillfredställande och deruti låg ett frö till dess förstöring, som utfördes genom Frankrikes mellankomst.

b) I *Helvetiska republiken* blef allt detta helt annorlunda. Nu blef Schweiz en enda stat, »zugewandte orte» och »Unterthanen» fingo lika röst och stämma med »die Eidge-

---

1) Bluntschli, l. c. T. I, p. 394 o. f, 410.

nossen» och den enda odelbara republiken fick såsom regering ett s. k. Direktorium af fem personer och en lagstiftande församling på två kamrar, allt efter den franska direktorialförfattningen såsom mönster. Den förändring, som Schweiz sålunda undergick, innebar emellertid en så stor förstöring af äldre förhållanden att den samma ej kunde utan största svårighet genomföras och dess fortfarande bestånd berodde på republikens beroende ställning under Frankrike.

c) *Mediationsakten i Schweiz* innebar en återgång till mera nationella och för Schweiz naturliga förhållanden genom det att kantonerna återfingo till en viss grad sin sjelfständighet ehuru ej så fullständig som under Edsförbundets tid. Die Tagsatzung återstäldes och blef en kongress der hvarje kanton hade sin röst, men på det sätt att vissa större kantoner hade dubbel röst och en förbundsregering fans. Vissa kantoner voro s. k. Direktorialkantoner, som egde att efter tur och ordning vara ordförande, och den främste embetsmannen inom den för tillfället tjenstgörande Direktorialkantonen var en slags president för hela statsförbundet, med titel *Landamman der Schweiz.* Men en vigtig sak blef bestående från Helvetiska republikens tid nemligen att skilnaden mellan die Eidgenossen, die Zugewandten Orte och die Unterthanen var uphäfd.

d) *Schweiziska Förbundets författning år 1815* återstälde icke heller denna skilnad och bibehöll likaledes från mediationsaktens tid kantonernas sjelfständighet så att rösterna på die Tagsatzung räknades icke efter personernes antal i församlingen, men så att hvarje kanton hade en röst och således de större kantonerna ej större magt än de mindre. Verkställande magten tillhörde en s. k. *Vorort,* d. v. s. en bland kantonerne såsom ordförande. Tre kantoner, Zürich, Bern och Luzern egde det updrag eller den förmånsrätt att såsom Vorort stå i spetsen för förbundet.

e) *Författningen år 1848* utgick såsom det afgjorda resultatet ur långa och häftiga partistrider, som hade egt rum under 1830—1840-talen. Vissa kantoner hade aldeles afsöndrat sig från de öfriga genom ett eget förbund (det s. k. *Sonderbund),* hvilket blef af de öfriga med härsmagt betvin-

gadt, hvarefter en ny förbundsförfattning antogs (1848). Karakteren af denna författning var att kantonernas sjelfständighet något inskränktes, men dock utan att uphäfvas. Statsförbundet organiserades med fastare former och kantonerna sammanbundos närmare med hvarandra än förut. Såsom lagstiftande magt uprättades en förbundsförsamling *(Bundesversammlung)* på två kamrar. Den ena, som kallas *der Nationalrath*, valdes med ledamöternes antal bestämdt efter folkmängden, således med öfvervigt för de större kantonerna; den andra afdelningen af die Bundesversammlung benämndes *der Ständerath* och bestod af två ledamöter från hvarje kanton, således lika många från de smärre som från de större kantonerna. Sammansättningen var således derpå beräknad att hvarje kanton skulle få i »der nationalrath» göra sig gällande i mån af sin verkliga betydenhet genom större eller mindre folkmängd, men i »der ständerath» blefvo genom rösternas lika antal från hvarje kanton de mindre kantonerna försäkrade mot faran att blifva aldeles öfverväldigade af de större. Denna »Bundesversammlung» innehade den lagstiftande magten i gemensama ärenden. Förbundsregeringen åter blef nu icke en viss kanton såsom Vorort, men ett af förbundsförsamlingen valdt kollegium af sju personer med benämningen *Bundesrath* [1]). Denna 1848 års författning är dock nu mera icke oförändrad gällande. Förbundsförfattningen har under de senaste åren undergått en omarbetning och bär i sitt närvarande skick datum af d. 29 Maj 1874. Men hufvudgrunderna, om man så får kalla inrättningen af nationalrath, ständerath och bundesrath, äro bibehållna hufvudsakligen sådana de voro genom 1848 års grundlag.

---

1) De schweiziska grundlagarne läsas i den vid Bluntschlis här ofv. anförda arbete bifogade »Urkundenbuch». Helvétiska republikens grundlag, mediationsakten och 1815 års författning finnas äfven hos PÖLITZ: Die Europäischen Verfassungen seit dem Jahre 1789. T. III. Jfr. om förändringarne år 1874 SCHULTHESS: Europ. Geschichtskalender 1874. p. 444 o. f. samt *Alm de Gotha 1875, p. 849 och 1876, p. 888.*

Schweiziska förbundets beståndsdelar äro de tjugutvå kantonerna med följande storlek och folkmängd: [1])

Storlek:		
Graubünden (Grisons)		130 : 483
Bern		125 : 111
Wallis (Le Valais)		95 : 293
Wadt (Pays de Vaud)		58 : 530
Tessin (Ticino)		51 : 496
S:t Gallen		36 : 667
Zürich		31 : 299
Freiburg (Fribourg)		30 : 311
Luzern		27 : 257
Aargau		25 : 524
Uri		19 : 541
Thurgau		17 : 942
Schwytz		16 : 499
Neuchatel (Neuenburg)		14 : 670
Solothurn (Soleure)		14 : 252
Unterwalden:		
ob dem Wald	8 : 624	
nid dem Wald	5 : 276	13 : 900
Glarus		12 : 553
Basel:		
staden Basel	0 : 669	
landet	7 : 657	8 : 326
Appenzell:		
Ausserrhoden	4 : 732	
Innerrhoden	2 : 887	7 : 619
Schaffhausen		5 : 448
Geneve (Genf)		5 : 134
Zug		4 : 343
geogr. qv.-mil		752 : 198

Folkmängd: (1870)		
Bern		506,465
Zürich		284,786
Waadt (Pays de Vaud)		231,700
Aargau		198,873
S:t Gallen		191,015
Luzern		132,338
Tessin (Ticino)		119,619
Freiburg (Fribourg)		110,832
Basel:		
staden Basel	47,760	
landet	54,127	101,887
Neuchatel (Neuenhurg)		97,284
Wallis (Le Valais)		96,887
Thurgau		93,300
Geneve (Genf)		93,239
Graubünden (Grisons)		91,782
Solothurn (Soleure)		74,713
Appenzell:		
Ausserrhoden	48,726	
Innerrhoden	11,909	60,635
Schwytz		47,705
Schaffhausen		37,721
Glarus		35,150
Untervalden:		
ob dem Wald	14,415	
nid dem Wald	11,701	26,116
Zug		20,993
Uri		16,107
		2,669,147

Ett land ej större än 752 qv.-mil — något större än provinsen Dalarne i Sverige, men mindre än Jämtlands län — fördeladt på 22 delar, kan ej lemna stort utrymme åt hvarje del. De schweiziska kantonernas områden äro också ganska små; bland dem finnas ej flere än fem, som öfverstiga de mindsta länen i Sverige eller äro med dem jämförliga i storlek och fem andra kantoner finnas, som icke upnå en storlek af tio qv.-mil. — Helt annorlunda förhåller sig folkmängdernas antal. Schweiz är i vissa kantoner mycket tätt be-

2) BEHM und WAGNER, l. c., häft. I, p. 16.

folkadt och har öfver hufvud en ganska talrik folkmassa ehuru visserligen mycket ojämn likasom också skilnaden i storlek är mycket betydlig mellan de större och mindre kantonerna. Så det ena som det andra visar sig af följande öfversigt:

Kantoner med	öfver	100	qv.-m.	2	öfver 500,000	invån. 1
» »	»	90	»	1	» 200,000	» 2
» »	»	50	»	2	» 100,000	» 6
» »	»	30	»	3	» 90,000	» 5
» »	»	20	»	2	» 70,000	» 1
» »	»	10	»	7	» 60,000	» 1
» »	mindre än	10	»	5	» 40,000	» 1
				22	» 30,000	» 2
					» 20,000	» 2
					mindre än 20,000	» 1
						22

Den relativa befolkningen fördelar sig på följande sätt:[1])

Geneve på geogr. qv.-mil	18,143	Bern	4,048
Basel	12,237	Waadt (Pays de Vaud)	3,958
Appenzell ausserrhoden	10,280	Freiburg	3,656
Zürich	9,101	Schwytz	2,893
Aargau	7,794	Glarus	2,801
Schaffhausen	6,924	Tessin (Ticino)	2,322
Neuchatel	6,630	Unterwalden nid dem Wald	2,222
Solothurn	5,240	Unterwalden ob dem Wald	1,671
S:t Gallen	5,209	Wallis (Le Valais)	1,017
Thurgau	5,200	Uri	824
Luzern	4,855	Graubünden	703
Zug	4,837		
Appenzell innerrhoden	4,124		

Den relativa folknumern i Geneve öfverstiger till och med de mycket starkt befolkade provinserna i Belgien, men Geneve har blott en mycket ringa omkrets — 5 qv.-mil. Den största bland kantonerna, Graubünden, har deremot den svagaste folknumern i förhållande till sin storlek. Men genom den täta folkmängden i de flesta kantonerna upnår Schweiz öfver hufvud en relativ folknumer, som närmar sig till den allmänna siffran för Frankrike.

Städer i Schweiz med mer än 20,000 invånare är följande:[2])

---

1) Tabellen återfinnes hos BEHM und WAGNER, häft. II, p. 22.

2) BEHM und WAGNER, häft. I, p. 72.

Geneve	67,357
Zürich	56,695
Basel	44,834
Bern	36,001
Lausanne (Waadt)	26,520
	231.407

= 8 : 67 proc. af hela folkmängden.

---

12. **Grekland** såsom europeisk stat är bland de svagaste. Den tanken kunde väl finnas att det var en tvetydig sak att de magter, som togo det för sin frihet kämpande Grekland under sitt beskydd, gjorde detta land till en suverän stat och icke, såsom från början ämnadt var, ett halfsuveränt land likasom Serbien och Rumenien. Må hända dock att äfven i sådant fall förhållandet icke skulle kunnat blifva mycket annorlunda än det nu är. Ty om den halfsuveräna ställningen skulle vara något värd måste den samma vara sådan som närmar sig till full sjelfständighet. Men såsom sjelfständig stat har Grekland en osäker ställning, väl icke i sådan mening som skulle någon fara vara för handen att Grekland skulle varda af någon annan stat underkufvad och förvandlad till en provins, men Greklands ställning är osäker emedan denna stat är nästan för liten i magt att kunna bestämma sitt handlingsätt oberoende af andra. Till en viss grad gäller detta om alla stater till och med de, som äro verkliga stormagter. Tidens omständigheter kunna äfven för dem göra sig gällande med en verkligt tryckande magt, men i ännu högre grad måste ett sådant förhållande inträffa med en stat, hvars egen förmåga att göra sig gällande är så begränsad som Greklands. Och sjelfva det sätt, hvarpå Grekland blef en egen stat, är i detta afseende betydelsefullt. Grekland fick sin frihet genom de tre skyddsmagternas, Rysslands, Englands och Frankrikes mellankomst i striden mot Turkiet. Af desse sine beskyddare blef Grekland beroende, men såsom de äro tre till antalet, så i fall de ej äro af samma mening kan Grekland göra sitt val till hvilken Grekland i sådant fall vill sig hålla.

Någon fara från Turkiet att Turkarne skulle underkufva den affallne undersåten behöfver Grekland visst icke frukta.

Turkiet nu för tiden är icke en magt, som gör eröfringar, snarare får den magten noga akta sig att den samma må kunna behålla så mycket som han ännu har qvar. En motsatt möjlighet kunde finnas i en framtid att Turkiet finge ett och annat att frukta från Grekland nämligen i fall Grekernes stat kunde blifva en stam och ett stöd för dessa kristna befolkningar i Turkiet, som intet bättre önska än att få kasta ifrån sig det turkiska oket. Dock torde denna framtid, om den samma någon gång kommer, ännu vara aflägsen.

Grekland är ännu tillräckligt sysselsatt med den upgift, som dock måste vara den närmaste och första, att lyfta sig sjelf ur barbariets djup och lära sig att värdigt bruka friheten. Sådant är ett stretsamt arbete och man förundrar sig icke om verket ännu skulle vara till en viss grad ofullbordadt. Om ej alla tecken bedraga är samhällsordningen i Grekland icke den starkaste. Men en utveckling från barbari till civilisation är dock på väg och deruti ligger det märkvärdiga, det goda, det nyttiga i konungariket Greklands upkomst.

En sak är förundransvärd. Det lärer vara afgjord sak att det nygrekiska språket mycket liknar den gamla grekiskan. Det är nästan obegripligt att så kan vara. Grekland efter den klassiska tidens slut har varit så grundeligen förhärjadt, så genomstruket af barbariska folkslag, att det synes såsom skulle den grekiska nationaliteten blifvit aldeles utrotad, bortblandad bland barbarfolken. Visserligen är det ett långsamt arbete att förstöra ett folkslag och utrota ett tungomål. Men här synes likväl såsom skulle den saken kunnat inträffa. Tiden, hvarunder detta verk har varit i gång, är så långvarig att dess längd kan räknas efter årtusenden under hvilkas lopp Hellenernes ätt har varit ett trälbundet slägte. Men icke desto mindre lärer det nygrekiska språket mycket likna det tungomål, på hvilket Perikles talade och Thukydides skref. Det sammanhang, som finnes mellan det nuvarande Greklands folk och de gamle Hellenerne, innehåller ett bildningens frö och en källa för ett andligt lif, som ej bör kunna blifva ofruktbar.

Den grekiska statens *historiska upkomst* är ej äldre än 1820-talet, men Greklands forntida minnen räkna en högre ålder än som kan upsökas i något annat land i Europa. Två länder hafva rikare forntid än alla de öfriga: Grekland och Italien. Båda öfverlefde sin storhet, deras civilisation blef utsliten och aldeles förmultnad, en ny verldsålder reste sina samhällsbyggnader och utvecklade sin egen civilisation, en annan än den gamla, på den grekisk-romerska verldens ruiner. Det gamla klassiska Greklands historia och statskick är ett annat än Greklands i nittonde seklet. Och Grekland har under de mellanliggande tidehvarfven haft sämre lycka än Italien, det har varit af barbarer fängsladt, medan Italien fick blifva en härd och verkstad för en del af den nyare europeiska civilisationens utveckling.

Aldeles utan andel i denna utveckling har Grekland dock ej varit. Ty der lågo likväl den gamla klassiska fornålderns andliga skatter förvarade, om också mindre i det egentliga Grekland än i den grekiska verldens nya hufvudstad Constantinopel. Och af det andliga lif, som kristendomen uptände, fick Grekland tidigt sin del.

Det lif, som Grekland har lefvat efter den klassiska tidens slut och den grekiska frihetens undergång, kan öfverskådas i följande hufvuddrag.

a) *Grekland under medeltiden* blef icke såsom de öfriga det romerska rikets provinser en egen stat eller en samling af stater med uphof från nya folkslag, som inkommo med folkvandringarne; Grekland var och förblef en *provins af det byzantinska riket*, som var en fortsättning af det romerska med Constantinopel till hufvudstad. Men provinsen hemsöktes af barbarerne, så väl de, hvilka störtade det vestromerska riket som äfven andra barbarfolk, hvilka tillhöra det östra Europas historia. En särskildt, ganska märkvärdig eröfring öfvergick Grekland under korstågens tid, då den oväntade händelsen inträffade att de vesterländske korsfararne, som skulle eröfra Jerusalem från Mohamedanerne, i stället eröfrade det kristna Constantinopel (1204). Med det samma utbredde sig samma eröfring öfver Grekland. Der intogos besittningar, der uprättades herravälden af feodalistisk art och det syntes såsom skulle Grekland indragas

inom omkretsen af vestra Europas civilisationsutveckling och samhällskick. Men så skedde ej i längden. Den från vestra Europa utgående eröfringen blef ganska kortvarig. Det s. k. latinska kejsardömet i Constantinopel såg snart sitt slut (1261) och kejsardömet med grekisk-byzantinsk karakter uprättades å nyo. Men äfven dess dagar blefvo lätt räknade, ty Turkarne nalkades. På 1300-talet reser sig den turkiska magten och vid medeltidens slut var Grekland lika med hela det byzantinska riket en turkisk provins.

b) *Grekland under Turkarne.* Den grekiska nationen fortlefde, men beherskades af turkiske Sultanen och befolkningen blandades med inflyttande Turkar. Grekerne lefde såsom ett undertryckt folk och förtrycket utöfvades af en främmande regering och ett främmande folk. Regeringsättet var en rå despotism, mera dock med godtycke och osäkerhet för lag och rätt än med något ständigt fortfarande tyranni. Någon utveckling till en frisk civilisation fans här icke; Turkarnes mohamedanska kultur var icke stark och visade sig visserligen oförmögen att undertrycka den kristna bildning, som i Grekland fans, men äfven denna var svag och kunde under de förhållanden, som funnos, ej mycket framskrida. Någon utveckling till politisk frihet och en sådan bildning, som skulle kunnat upbära friheten, hade just icke funnits under den byzantinska tiden, ännu mindre kunde den samma upkomma under den turkiska.

Aldeles oafbrutet var icke det turkiska väldet för hela Grekland. Republiken *Venedig eröfrade halfön Morea,* hvilken af Sultanen afträddes genom freden i Carlovitz (1699), men det venetianska herraväldet räckte ej längre än till freden i Passarovitz (1718), då Morea åter kom under Turkiet. Ett verkligen varaktigt undantag från det turkiska väldet utgjordes af *Joniska öarne,* som voro stadigvarande Venetiansk besittning. Af franska revolutionens omstörtningar berördes Grekland icke och det turkiska oket låg fast och stadigt öfver Grekland till dess upresningen begyntes år 1821.

c) *Den grekiska revolutionen* (1821) hade följande omvexlande skiften: 1) *Grekernes strid på egen hand med Turkarne* 1821—27, hvarunder Grekerne med möda höllo sig

uppe och slutligen sväfvade i stor fara att undertryckas af den krigsmagt, som Ibrahim Pascha från Egypten förde till Grekland i Sultanens tjenst; — 2) *de europeiska magternas mellankomst* enligt protokollet i Petersburg 1826 af Ryssland och England, fördraget i London 1827 mellan Ryssland, England och Frankrike, fredslutet i Adrianopel 1829 mellan Ryssland och Turkiet samt det senare aftalet mellan stormagterna år 1830, hvaruti bestämdes att Grekland skulle blifva en suverän stat och ej blott ett halfsuveränt lydland såsom ämnadt var enligt fördraget i London [1]).

d) *Grekland såsom sjelfständig stat* begynte sin tillvaro med året 1830 och erhöll af sina skyddsmagter en regerande konung, prins Otto af Bayern, hvars regering begyntes år 1833. De första åren fördes styrelsen af ett regentskap af Tyskar, som hade medföljt den unge konungen. Derefter följde kon. Ottos egen regering, som fortfor till år 1862 och slutades med en revolution. Konungen fann sig föranlåten att lemna landet och Greklands krona blef i samråd med de europeiska stormagterna erbjuden åt en son af kon. Christian IX i Danmark samt af honom emottagen. Denne furste, kon. *Georg I*, besteg den grekiska thronen år 1863 och införde i Grekland en ny konungaätt, det oldenburgska huset. — På samma gång erhöll den grekiska staten en tillväxt genom Joniska öarne, som afträddes af England [2]).

Det *inre statskicket* inom det grekiska konungariket har utvecklat sig under följande omvexlingar:

a) *Republikansk regering under frihetskriget (1821—27).* Grekerne, när de började sin upresning mot Turkiet, befunno sig till en början i fullkomlig anarki. Samhällsinrättningar, sådana som en sjelfständig stat behöfver, funnos inga och på den låga ståndpunkt Grekerne innehade i politisk bildning måste upgiften varit ytterst svår att organisera om det ock blott skulle varit en provisorisk författning. Här fans en grekisk nationalförsamling, men här funnos äfven stundom flera sådana på samma gång, den ena oberoende

1) Jfr. ofv. T. I, p. 192 o. f.

2) Jfr. ofv. T. I, p. 317.

af den andra. Någon stadgad statsform fans ej och ordningen var mycket svag. Men om Grekland på den tiden skulle räknas såsom en stat måste man hänföra den samma till republikerna. Någon monarkisk statsform kunde ej på den tiden komma i fråga då en inhemsk dynasti icke fans och Greklands egenskap af särskild stat i Europa icke var erkänd.

b) *Capodistrias presidentregering (1827—31)* betecknar en förändring. Den tid var nu kommen, då Grekland stod under skyddsmagterna och afgjordt var att en viss sjelfständig ställning skulle blifva Grekland beskärd såsom turkiskt lydland. Härmed följde också en bestämdare form för det inre statskicket. Grekerne updrogo styrelsen åt en enda person såsom republikens president och valde till detta embete en infödd grek, *Capodistria*, som hade intagit en hög ställning i Rysslands tjenst och var en varm anhängare af Grekernes sak. Men någon fullständig statsförfattning blef icke antagen, Capodistrias regering betecknade icke något afgjordt beslut att Greklands statsform skulle blifva republikansk, snarare kunde man tänka sig Capodistria såsom en blifvande furste i den halfsuveräna staten. Hela tillståndet var ännu alltid provisoriskt.

c) *Kon. Ottos regering utan konstitutionel författning (1833—43).* Den tid då Capodistria förde styrelsen var den samma då Ryssland förde sitt krig mot Turkiet. Freden i Adrianopel blef afslutad och Greklands egenskap af suverän stat slutligen afgjord. Derefter följde antagandet af en monarkisk statsform, Capodistrias regering tog slut genom hans död (1831) — han dog för mördares hand — och ett i hög grad oordentligt tillstånd inträdde till dess den nye konungen Otto tagit sitt rike i besittning (1833). Styrelsen fördes såsom nyss anmärktes de första åren af ett regentskap utaf personer, som från Tyskland hade atföljt kon. Otto. Konstitutionel författning fans icke, hvarken under regentskapet eller under kon. Ottos egen regering de första åren. Det lärer väl ansetts mindre lämpligt att införa ett sådant statskick hos ett för politisk frihet sa oförberedt folk som Grekerne.

d) *Grekland såsom konstitutionel monarki (från år 1843).* Detta förhållande skulle dock ej i längden fortfara. För-

ändringen gjordes på revolutionär väg och konungen föranleddes att sammankalla en nationalförsamling, som utarbetade en konstitutionel grundlag, hvilken blef gällande år 1844. — Sedermera har likväl efter thronombytet och kon. Ottos fall en ny grundlag blifvit antagen (1864).

Det grekiska landet består af en del utaf den grekisk-turkiska halfön samt den med denna halfö sammanhängande halfön *Morea (Peloponnesus)* jämte en del af *arkipelagens öar* och slutligen de *Joniska öarne.* Landets omkrets torde väl temligen motsvara det gamla *Hellas*, men är långt ifrån att innefatta hela det land, hvaröfver den grekiska nationen är utspridd. Hela konungariket innefattar ett antal tretton s. k. *Nomarkier* eller provinser.

De grekiska provinsernas storlek och folkmängd:[1])

Storlek:

Akarnanien och Ætolien	142 : 26	Argolis och Korinthia .	68 : 09
Attika och Beotien . . .	116 : 70	Messenia	57 : 68
Phtiotis och Phokis . .	96 : 54	Kykladerna	43 : 56
Arkadien	95 : 40	Corfu	20 : 10
Achaja och Elis	89 : 75	Kephallenia	14 : 19
Lakonia	78 : 93	Zakyntos (Zante) . . . ,	13 : 05
Euboea	74 : 02	geogr. qv.-mil	910 : 27

Delningen på fasta landet och öarne samt fasta landets hufvuddelar, Morea och landet norr om Korintiska näset, är följande:

1. *Morea (Peloponnesus):*	
Arkadien	95 : 40
Achaja och Elis	89 : 75
Lakonia	78 : 93
Argolis och Korinthien	68 : 09
Messenien	57 : 68
	389 : 85
2. *Det öfriga fastlandet:*	
Akarnanien och Ætolien	142 : 26
Attika och Beotien . . .	116 : 70
Phtiotis och Phokis . .	96 : 54
	355 : 50
3. *Öarne:*	
Euboea	74 : 02
Joniska öarne	47 : 34
Kykladerna	43 : 56
	164 : 92

Hela konungariket med en omkrets af 910 : 27 qv.-mil hinner icke fullt till storleken af Jämtlands län i Sverige.

---

1) Behm und Wagner, häft, I, p. 27.

De särskildta provinserna eller Nomarkierna måste således blifva temligen små, men der finnas dock åtskilliga som äro jämförliga med de mindre länen i Sverige. Ordningen är följande:

Nomarkier	med	öfver	100	qv.-mil	2
»	»	»	90	»	2
»	»	»	80	»	1
»	»	»	70	»	2
»	»	»	60	»	1
»	»	»	50	»	1
»	»	»	40	»	1
»	»	»	20	»	1
»	mindre	än	20	»	2
					13

Folkmängd: (1870)

Achaja och Elis	149,561	Lakonien	105,851
Attika och Beotien . .	136,804	Corfu	96,940
Arkadien	131,740	Euboea	82,541
Messenien	130,417	Kephallenia	77,382
Argolis och Korinthien	127,820	Zakynthos (Zante) . .	44,557
Kykladerna	123,299	(Krigsfolk)	13,735
Akarnanien och Ætolien	121,693	(Matroser, frånvarande)	7,133
Phtiotis och Phokis . .	108,421		1,457,894

Fördelningen på de tre hufvuddelarne är följande:

a) *Morea (Peloponnesus):*

Achaja och Elis	149,561	
Arkadien	131,740	
Messenien	130,417	
Argolis och Korinthien . . .	127,820	
Lakonien	105,851	645,389

b) *Öarne:*

Joniska öarne	218,879	
Kykladerna	123,299	
Euboea	82,541	424,719

c) *Fastlandet norr om Korinthiska näset:*

Attika och Beotien	136,804	
Akarnanien och Ætolien . . .	121,693	
Phtiotis och Phokis	108,421	366,918
d) (Krigsfolket)		13,735
e) (Matroser, frånvarande)		7,133
		1,457,894

Folkmängdens fördelning på Nomarkier eller provinser är således följande:

Nomarkier	med	100—150,000	invånare	9
»	öfver	90,000	»	1
»	»	80,000	»	1
»	»	70,000	»	1
»	»	40,000	»	1
				13

Af totalsummorna för de särskildta hufvuddelarne af landet visar sig att öarne, ehuru de icke upgå till hälften af fasta landets storlek oberäknadt Morea, likväl icke obetydligt öfverstiga samma landsdel i folkmängd. Öarne med undantag af Euboea äro också den tätast befolkade hufvuddelen, men i absolut folknumer så väl som i storlek står Morea främst. Den relativa folkmängden visar sig af följande siffror: [1])

Kephallenia på qv.-milen	5,439	Arkadien	1,381
Corfu	4,823	Lakonien	1,341
Zakynthos	3,414	Attika och Beotien	1,172
Kykladerna	2,831	Phtiotis och Phokis	1,123
Messenien	2,261	Euboea	1,115
Argolis och Korinthien	1,877	Akarnanien och Ætolien	855
Achaja och Elis	1,666		

Städer med öfver 20,000 inv. har Grekland endast två: [2])

Athen (Attika)	44,510
Hermupolis (ön Syra bland Cykladerna)	20,996

---

13. **Turkiets** folk, likasom Italienare och Greker, bygga och bo på klassisk mark, ehvad man räknar de turkiska länderna i Europa eller i Asien eller om man tillägger det halfsuveräna Egypten. Inom den gamla grekiska verldens omkrets låg åtminstone en del af de länder, som nu höra till det europeiska Turkiet, och på Mindre Asiens halfö samt öarne i Arkipelagen, de som tillhöra Turkiet, blomstrade den grekiska bildningen så ymnig och rik som

1) Den relativa folkmängden finnes uträknad hos Behm und Wagner. häft. II, p. 33.

2) Folkmängden i orter med öfver 1,000 inv. finnes upgifven hos Behm und Wagner, häft. III. p. 68.

någonsin i Hellas. Turkiets hufvudstad, bygd på verldsdelarnes gräns, var fordom hufvudstad i det romerska verldsriket sedan magtens utbredning var blifven så vidsträckt att Rom ej mera egnade sig till medelpunkt. En stor del af forntidens märkvärdigaste tilldragelser timade i dessa länder, som nu äro Turkarnes, nämligen de asiatiska. Der utbredde sig fordom det stora persiska riket och ännu längre till baka i verldshistoriens uräldsta tid lågo derstädes Ninive och Babylon. Och inom Turkiska riket ligger de gamle Feniciernes land — der lågo Tyrus och Sidon — der ligger äfven Palestina, kristendomens ursprungsland och hemmet för den utomordentligt märkvärdiga kulturstat, som bär Ebreernes namn. Jerusalem är en turkisk provinsstad, på turkisk mark reser sig Sinai berg och på gränsmarkerna mellan Rysslands och Turkiets asiatiska länder träffar man den punkt på jordklotet, som vid sitt namn fäster mensklighetens urgamlaste traditioner — berget Ararat. Om Italien och Grekland hafva en rikare forntid och en äldre historia är något annat europeiskt land, så gäller detta i ännu större mått, hvad åldern beträffar, om asiatiska Turkiet, nämligen ifall dessa länders folk skulle räkna såsom sin forntid denna verldsålder, som var multnad och död förr än deras historia begyntes.

Men olika hafva dessa länders öden varit. Om den romerska kulturen förgicks och Italien föll i barbarers våld, så blef barbariet dock endast en öfvergång till en ny och ännu rikare kultur. En sådan politisk magt och så bestämmande för hela den menskliga civilisationen som det gamla Rom på sin tid var, har det nya Italien icke varit och kan aldrig blifva, men en rik och mägtig andel i den nyare civilisationens verk tillhör dock Italien. — Mindre lyckligt har Grekland varit, ty barbariet blef stadigvarande, det barbari, som lade sin hand på Grekland, var ett annat än det, som i vestra Europa väl störtade den romerska kulturens magt, men lät sig sjelf upfödas till en ny kultur, barbariet i Grekland var det turkiska, som först i vår tid har gifvit vika. Och öfver de länder, som ännu tillhöra den turkiska magten, ligger djupa mörkret. Den mohamedanska civilisationen, som der finnes, är synbarligen oförmögen af all frisk

utveckling, men lägger magtens ok ganska tungt öfver de kristna folken. Dessa folkslag i det europeiska Turkiet, som icke äro Turkar och icke Mohamedaner, samt de spridda lemningar af en forngammal kristen befolkning, som förekomma inom Turkiet i Asien, vänta ännu på en befrielse, som dröjer.

För en del af dessa folk har dock befrielsens timma slagit, nämligen för de s. k. europeiska lydländerna under Turkiet, Moldau, Wallachiet, Serbien, hvilkas uprättelse till halfsuveräna stater utgör en af den nyare tidens företeelser. Men mycket återstår för att dessa länder, som naturen danade till de herrligaste kulturbygder, verkligen skulle blifva fruktbärande fält för en sann och gedigen civilisation.

Betraktar jag det turkiska riket såsom en politisk magt är anblicken bedröflig. Ty detta riket är en magt, som är stadd i förfall. Det sorgliga intrycket försvinner dock när man besinnar hurudan denna magten är. Om det turkiska riket är en magt på förfall, så är detta rike också en magt, som bör förfalla. Det svåra i saken, det verkligen bekymmersama, är det djupa mörker, som utbreder sig för blicken, när man vänder den samma mot dessa länders framtid och framställer frågan: hvad skall komma i Turkiets ställe?

Besinne man skilnaden mellan fordom och nu! Den tid har funnits, då Turkiet var en verklig stormagt i Europa och ett föremål för det öfriga Europas dödliga hat, och hatet blandadt med förskräckelse. Denna sinnesstämning berodde på motsatsen mellan kristen religion och mohamedansk samt den öfverväldigande magt, hvarmed Turkarne upträdde. När detta folk icke blott intog de länder som det ännu eger, men äfven utbredde sig rundt omkring Svarta hafvet, upfylde Medelhafvet med sin sjömagt, beherskade Egypten och norra Afrika, hotade Spanien och Italien, eröfrade Ungern, belägrade Wien då var den turkiska magten verkligen fruktansvärd i Europa. Det betraktades också såsom ett sjelfskrifvet, gemensamt föremål för de kristna staterna att störta de otrognas magt. Men någon utsigt att detta verkligen skulle kunna ske fans i sjelfva verket aldrig. Och med tiden ändrade sig ställningen. Turkiet uphörde att vara fruktansvärdt, Turkarne mistade sina länder vid Svarta

hafvet, — Ryssland tog dem — Turkarne förlorade sin magt i Ungern — detta land, förenadt med Österrike, befriade sig — Turkarnes magt på Medelhafvet blef ganska ringa och norra Afrika blott till namnet Turkiet undergifvet. Europas tanke om Turkiet blef en helt annan, man fruktade ej längre Turkarne, man fruktade att, om deras välde föll, ett annat skulle stiga upp, som vore mera fruktansvärdt, det ryska väldet i Constantinopel. Så blef Turkiet icke längre ett föremål för Europas hat och förskräckelse, men väl ett föremål för Europas ömma omvårdnad, att det icke aldeles måtte förgås.

Med denna sin nitälskan befinner sig Europa i en tvetydig ställning. Ty medan det oförnekligen är ett verkligt interesse för Europa att upprätthålla den turkiska staten på det icke någon bland Europas verkliga stormagter må blifva aldeles för mycket stor genom att resa sin thron vid Bosporus och Dardanellerna, är det likväl lika oförnekligt att den turkiska magten är en sådan magt, som icke borde finnas i Europa, och de kristna folkslagens interesse, som sträfva till frihet, är också ett dyrbart föremål för hvarje europeisk statskonst, som vill arbeta för mensklighetens högre interessen. Det utgör ett stycke af mycket stor betydelse i det nu lefvande tidehvarfvets historia att följa den »orientaliska frågans» behandling under vexelverkan af dessa motsatta syftemål.

En förmedling mellan motsatserna skulle bestå i sjelfva Turkiets förvandling till en europeisk kulturstat. Derhän hafva de senare Sultanernes bemödanden syftat, men saken vill synas omöjlig. En sammansmältning af mohamedansk och kristen kultur är en omöjlighet och två rakt motsatta civilisationsutvecklingars samlif inom samma stat under sådana förhållanden, som finnas i Turkiet, der den ena civilisationen skulle vara herre och den andra vara träl, har ej heller någon rimlig utsigt. Men deremot har Turkiets oförmåga att utveckla ett starkt och stadigt statskick blifvit mer och mera uppenbar. Den turkiska staten i Europa har ådagalagt en olycklig fallenhet att gå sönder, Grekland affőll, Constantinopel var nära att eröfras af Ryssland (1829), Serbien, Moldau, Wallachiet hafva vunnit sin frihet, Egypten

och Tunis äro i sjelfva verket egna stater och blott de europeiska magternas beskydd var Turkiets räddning att ej varda af den uproriska provinsen Egypten underkufvadt (1832 och 1839). Så kunde väl och det s. k. Krimkriget på 1850-talet hafva tagit en annan utgång om Turkiet hade blifvit lemnadt allena mot Ryssland.

Det är märkvärdigt att se huru Europas magter arbetat på ena sidan att bevara det turkiska rikets tillvaro och på den andra att genom sitt inflytande bereda Turkiets kristne undersåtar förbättrade vilkor, en ökad frihet, hvilken åter måste bereda den turkiska magtens uplösning.

Men här framställer sig dock en stor skilnad mellan de europeiska ländernas befrielse och Egyptens upror. I Moldau, Wallachiet och Serbien var arbetet som skulle göras, att lyfta träldomsoket från de förtrycktes hjessa, sätta friheten i våldets ställe och europeisk civilisation i stället för asiatiskt barbari, kristendomen i stället för mohamedanismen. De afrikanska lydländernas oberoende ställning, Egyptens och Tunis, innebär deremot blott ett *utbyte af en barbarfurste mot en annan*, för folkens frihet, för civilisation och religion kan det vara en likgiltig sak antingen Sultanen sträcker från Constantinopel sin hand öfver dessa länder eller Beyen i Tunis och Khediven (Paschan) i Egypten håller despotismens gissel i sin hand.

Härutaf följer att de europeiska lydländernas såsom ock Greklands frigörelse handlade om *nationernas frihet*, här var folk mot folk och folk mot regent, och de kristna folken mot den mohamedanska Sultanen, kristen kultur mot mohamedanskt barbari eller half kultur. Men i Tunis och Egypten är hela saken blott att en Bey och Pascha höll sig för stor att vara undersåte, här var en despot mot en annan, allt handlar om personliga, monarkiska, dynastiska interessen. Det är blott en sak i andra hand och oviss, om folkens verkliga fördel, deras, som bo i de afrikanska länderna, varder bättre till godo sedd, sedan Beyen och Khediven blifvit sine egne herrar.

På detta sätt beskaffade blifva dessa förändringar i Tunis och Egypten endast återkommande exempel af samma slag, hvaraf orientens historia är upfyld ända så långt till

baka som någon historia finnes, eröfrade herraväldens uplösning genom satrapernes upror. Man kan slå upp det gamla persiska rikets historia under Darius, Xerxes, Artaxerxes och hvad de gamla persiske konungarne må hetat eller det macedoniska rikets häfder efter Alexanders död, då satrapregeringarne i stället för en sönderbristande verldsmonarki uprättade ett helt statsystem af nya despotherravälden.

De europeiska lydländernas uphöjelse till sjelfständighet upslår deremot ett helt nytt blad i dessa länders historia, ett nytt tidehvarf för ett mycket betydelsefullt stycke af den europeiska verldsafdelningen. Forntiden visste hvad dessa länder betydde, länderna mellan Donau och Arkipelagen, mellan det Adriatiska hafvet och det Svarta, länderna vid Bosporus och Hellesponten. Deras märkvärdighet har varit mycket stor, men de hafva nu i långliga tider stått i skuggan, denna tid har varit så lång att dess längd icke kan mätas med århundradens mått, men ett årtusende och mer är förflutet sedan dessa länder trängdes bort från de främsta platserna. Nu vill synas såsom skulle andra tider dagas och gryningen betecknas af den turkiska magtens aftagande och fall. Men det vill synas oförklarligt huru härmed skall tillgå och hvad månde komma i stället, ty, såsom nyss antyddes, på samma gång den turkiska magten mognar till uplösning och det vill synas ogörligt att föra civilisationens sak till seger med mindre än att Turkarne rödjas ur vägen, har Turkiet blifvit oumbärligt för att ej staternas jämvigt i Europa må ramla öfver ända. Mohameds fana och Islams moskeer hafva ingen rätt till det kristna Europas deltagande bistånd, men Rysslands fanor vid Bosporus och Dardanellerna vore en anblick, som Europa icke gerna vill se. Turkiet i sitt sjunkande tillstånd har varit liknadt vid en »sjuk man» och meningen var att sjukdomen skulle vara obotlig och dödsfallet kunna komma när som heldst. Liknelsen är träffande och förr eller senare torde han gå i fullbordan, men det är nödvändigt att den sjuke hålles vid lif så länge någon möjlighet finnes, ty på dödsfallet måste följa ett arfskifte och de, som skulle göra sig till arfvingar, kunna platt icke komma öfverens.

Men ur detta förhållande öpnar sig åter en stor utsigt för dessa länders kristna folkslag. De skola görat. Ur deras egen uprättelse till frihet må den nya verldsåldern för dem upgå, och en ur de turkisk-europeiska ländernas folkmassor upväxande inhemsk samhällsbildning med europeisk kultur och kristen religion träda i stället för Turkherraväldet. Det är ju icke möjligt att »gissa eller spå under hvilken takås det barnet drömmer, genom hvilket Herren vill frälsa ett folk eller en verldsdel»[1]). Så kan det ock vara en bland möjligheterna att någon stor framtidens hjelte någon gång kan komma att födas i Moldau, Wallachiet, Serbien, Grekland.

Ur sådan synpunkt betraktad framställa sig dessa förändringar inom det turkiska riket såsom utgörande en mycket betydelsefull länk i den kedja, som binder vår tid vid ännu ofödda åldrar. Men verldshistorien är lång och vägen är ojämn, hvad stort som sker, sker långsamt, sådana saker som dessa räkna icke sin sid efter årtal, men efter århundraden och dessa folk, som skulle bestämma den europeiska orientens framtid, äro ännu barn i förståndet och synas behöfva en lång skolgång i erfarenhetens lärdomskola innan deras hufvuden och deras hjertan blifva starka nog att bära upp den stora upgift, som är dem förelagd.

Men för att återgå till att betrakta det närvarande så var der också en skilnad att de europeiska lydländernas uprättelse var den svagares befrielse från öfvermagten och hade varit omöjlig om ej Europas magter och Ryssland främst hade räckt dem sin hand. Men för Beyen i Tunis gick saken lätt att göra sig till egen herre och Paschan i Egypten gjorde icke blott detta, men skulle äfven tagit Constantinopel om ej samma Europa, som räckte en hjelpsam hand åt Turkiets otåliga folk, hade räckt den andra handen med samma hjelpsamhet åt Turkiet sjelf mot den olydige Paschan af Egypten. Det skedde på det icke det fruktansvärda dödsfallet måtte inträffa i oläglig stund och på orikligt sätt. Ty om den »sjuke mannen» måste dö fick dock Paschan i Egypten icke vara den, som dödade honom.

---

1) THOMANDER; Predikan vid magisterpromotionen i Upsala d. 15 Juni 1839 p. 10.

Så tycktes man tänka i Petersburg och derföre att man så tänkte der måste man tänka det samma äfven på andra ställen. Ty eljest kunde den ryska tanken blifvit ensam bestämmande. Och detta vore icke godt.

Ur dessa allmänna förhållanden förklarar sig att frågan om Egypten har blifvit en europeisk fråga ehuru saken i och för sig icke var af europeiskt interesse.

För öfrigt må väl sägas att detta Egypten är ett märkvärdigt land. Jag tänker dock icke på dess stora betydelse i den isgråa forntiden, icke blott på det Egypten, som bygde pyramiderna och balsamerade mumierna och på dessa tilldragelser af omätlig vigt, som den heliga skrift förtäljer om Israels barns nationalupfostran i det landet Gosen och om Moses och konung Farao, men jag tänker på Egypten under hela längden af omskiftande tidehvarf medan verldshistorien gjorde sitt verk. Det urgamla Egypten var verkligen så egendomligt, att det utgjorde en historisk »curiositet,» ett »pretiosum» i den gamla verlden. Men det egendomliga hos Egypten tillhör icke blott dess historia, men äfven dess *natur*. Egypten är olikt alla andra länder, man kunde till och med säga att Egypten icke är något land, det är en flod. Om Nilen icke funnes, vore Egypten en öcken och om Nilen vore en flod sådan som andra floder vore Egypten väl icke en öcken, men ett magert land, en floduränna med odling på stränderna. Det är Nilen med sina öfversvämningar, som gör Egypten till ett fruktbart land för den fysiska naturens alster och utan denna fruktbarhet skulle Egypten icke kunnat vara hvad det i forntiden var, ett kulturland för andens odling. Ty der jorden icke bär blommor och bröd, der bärer icke heller menniskosjälen ideernas frukter.

Och Egypten har en märkvärdig *belägenhet*, ty det ligger midt i verlden, det är af naturen bestämdt till en förbindande länk mellan olika verldsdelar. Med Nilen förbinder det sig med det inre Afrika, en afstängd och tillstoppad verldsdel, men försedd med rika förråd af alla medel för menniskors lif. Det inre Afrikas uplåtelse för civilisationen är en sak bland det myckna, som menskligheten har ogjordt, en af dessa framtidsupgifter, som en gång skola lösas af det

menniskoslägte, som skall trampa den mark der den nu lefvande tidsåldern hvilar i sin graf. En väg för detta vägbrytande verk går genom Egypten. — På en annan sida sköljer Medelhafvet den egyptiska kusten med böljor, som knyta förbindelser lätt med Europas länder medan Röda hafvet öpnar Egypten för utbytet med Asiens naturalster och den asiatiska mensklighetens tankar och lif. Europa, Asien, Afrika mötas i Egypten. På landvägarne har väl Egypten öknen till granskap, men öknens fasor skräma icke orientens folk, kamelerna vägleda idogheten, vinningslystnaden och religionsnitet genom brännande sandhaf.

Egypten kunde vara en bland verldshandelns och civilisationens mägtigaste medelpunkter. Sådant var det urgamla Egypten. Om detta land sedermera icke har så varit är felet att olyckliga skickelser hafva gifvit Egypten i eröfrares våld, det blef taget af Perserne och dess sjelfständiga tid under Ptolomeernes konungar utmärktes icke af någon rätt frisk och framåtskridande kultur, för Romarena blef Egypten en dyrbar provins, men dock endast en del af ett större välde. Efter Romarena kommo barbarer, som ej förstodo att af Egypten göra hvad göras kunde och det nyare Europa har af andra skickelser blifvit förhindradt att göra hvad som eljest skulle varit en naturlig sak, att taga Egypten om hand och göra detta land europeiskt. Amerikas upptäckt och Afrikas kringsegling förde civilisationen på andra banor. Men betydelsefull är Egyptens plats på jordklotet. Hvilken lång väg att segla omkring Afrikas udde! Huru mycket lättare att stämma möte med Asien vid Nilens utlopp och på det nu omsider genomgräfda Suezuäset och Röda hafvet förbinda sig med det rika Ophir och Indien!

Hvad Egypten kunde vara hafva stora snillen sett, men sakernas inveckling har vållat att Egypten har fått ligga i vanhäfd. Men om man slår upp verldshistorien skall man få se att när en verldsperiod aflöser en annan, röres Egypten på något sätt. Detta land betydde mycket för Grekland, det var en hufvudsak i Alexander Macedonierns verldsmonarki och en af romerska rikets vigtigaste provinser. När Rom föll blef chaos och i den allmänna förstörelsen förstördes äfven Egypten, men när Europa åter har samlat sig

och kastar sina folkmassor öfver Asien, då kommer Egypten till heders igen. Korsstågens härförare visste icke hvad de gjorde när de drogo förbi Egypten till Palestina. De lärde sig med tiden att Jerusalem låg i Egypten d. v. s. att den, som har tagit Egypten, han tager Jerusalem lätt, men den, som icke eger Egypten, är oviss om Jerusalem. De egyptiske Sultanerne voro farlige fiender för korssfararne. Den visaste bland korsstågens riddare, Frankrikes konung den helige Ludvig, gick till Egypten för att derifrån gå till den heliga grafven. Men korsstågen misslyckades och Egypten blef sådant det var, Amerikas upptäckt och Goda Hoppsudden sänkte det i ännu djupare glömska. Hade Egypten varit genom menniskornas verk hvad naturen har anvisat att det skulle kunna vara, så skulle Goda Hoppsudden aldrig blifvit ett verldshistoriskt ställe. Om Amerika kan väl det samma icke sägas, det landet utgör verldens andra hälft i alla händelser. Europa har två naturliga vägar omkring jorden. Den ena går öfver Atlantiska hafvet, och Panamanäset är smalt i fall man fruktar för stormarne vid Cap Hoorn och Magellanska sundets svårigheter. Den andra vägen går öfver näset Suez eller nu mera genom detta näs. Det är omständigheternas tvång men icke naturens finger, som har utpekat den tredje vägen, omkring Goda Hoppsudden.

Den sista verldsperioden, som öpnades med franska revolutionen, tog mycket snart Egypten inom sin krets. Napoleon såg hvad Egypten var värdt. Mycket uträttade han icke omedelbarligen, Egyptens emancipation blef ogjord. Det ser underligt ut, när och huru den saken skall göras. Men nog blifver han gjord på ett eller annat sätt. Nu blef det napoleoniska tåget till Egypten blott en glänsande bild, som försvann, men det sammanhängde med händelser, som ej skulle lätteligen försvinna, och, när de dock omsider försvunno, lemnade spår, som ej hasteligen utplånas. Ty det var den från Egypten återvändande, af orientens glans omstrålade hjelten, åt hvilken Frankrike skänkte envaldsmagten och omsider beseglade gåfvan med kejsardiademet.

Det yttrades att stora snillen hafva värderat Egypten högt. Alexander Macedoniern förstörde Tyrus och bygde Alexandria. En utmärkt man bland dem, hvilka ledde det

nyare Europas första steg i orienten, portugisaren Albuquerque skall hafva haft en tanke att leda Nilens utlopp från Medelhafvet till Röda hafvet, en onaturlig tanke, ty han afsåg att förstöra en af civilisationens naturliga vägar. Men patriotisk var tanken ty han gick derpå ut att för alla tider försäkra Portugal om sin egen väg till Indien, den väg, som Vasco de Gama hade uptäckt. — Den vise Leibnitz skref en gång ett betänkande till kon. Ludvig XIV: »Sire! ni kan icke slå Holländarne i Holland. Ni kommer icke fram för deras dammar och ni väcker upp hela Europa. I Egypten skall slaget stå. Der finner ni rätta vägen till Indien, på den vägen vrider ni magten ur Hollands hand, ni reser ett everldligt välde och ni fyller kristenheten med glädje.» Ludvig XIV följde icke Leibnitz's råd, men Napoleon tänkte Leibnitz's tanke, skilnaden var blott att på Napoleons tid var det icke såsom på Leibnitz's dagar Holland, men det var England, som skulle dräpas i Egypten.

Det turkiska rikets *historiska upkomst* härleder sig från 1300-talet, och betecknas med en folkvandring af en gren utaf den turkiska folkstammen, som inbröt i Europa. Namnet Turkar, Turkmanner såsom folknamn och Turkestan såsom benämning på landet äro vidsträckt utbredda benämningen i det inre Asien. Derifrån utgick en eröfrande hord under anföraren Osman och angrep det grekisk-byzantinska kejsardömets länder, så i Asien som i Europa. Turkarne voro inne i Europa långt förr än Constantinopel intogs, hvilket skedde år 1453. Från den tiden räknar man Turkiet såsom en af de europeiska staterna. Dess omfång och sammansättning har sedan den tiden undergått stora förändringar. Turkiets historia i Europa delar sig på två stora afdelningar, den ena handlar om Turkiska rikets tillväxt och storlek medan detta rike ännu bibehöll sig på höjden af sin magt, den andra afdelningen eller tidrymden handlar om Turkiets sjunkande tillstånd. Tidpunkten, som åtskiljer dessa tidrymder, är början af 1700-talet och kan anses närmare betecknad af fredslutet i Carlowitz (1699).

1. *Turkiska rikets omfång i Europa* under dess mägtigaste tid omfattade öfver hufvud följande länder:

a) hela *det nuvarande europeiska Turkiet* med lydländerna Moldau, Wallachiet och Serbien.

b) *Grekland* och samtliga öar i Arkipelagen.

c) Halfön *Krim* och en stor del af det nuvarande *södra Ryssland.*

d) En stor del af *Ungern*, som dock aldrig var till fullo ett turkiskt land, men utgjorde en omtvistad besittning mellan Österrike och Ungern. Stora stycken af Ungern voro i Turkarnes våld.

Lägger man härtill de stora länderna i Asien, hela Mindre Asiens halfö och länderna der innanför ända till Eufrat och Tigris jämte Syrien och Sinaihalfön, besinnar man vidare den turkiska magtens utbredning öfver norra Afrika, der Egypten var turkisk provins och Algier, Tunis, Tripoli voro turkiska lydländer, så var en stormagt samlad af största slag. Turkiets gräns på en sida stadnade ej långt från Tyskland, sträckte sig på motsatt håll till granskapet af Persien och på en tredje sida inemot Abyssinien. Dess europeiska grannar voro Österrike, Polen, Ryssland, och vägen öfver Adriatiska hafvet var icke lång till Italien. En stor del af Medelhafvet var ett turkiskt haf och Svarta hafvet var omslutet af den turkiska magten. Turkiet beherskade Donaus utlopp och en icke ringa del af flodbanan, till Turkiet hörde också de nu mera ryska floderna Dniestr, Dniepr och Don med nedra delen af deras banor, medan Turkiet äfven beherskade Eufrat, Tigris och Nilen. Med en sådan magt utgjorde Turkiet ett förskräckelsens föremål för Europa. Ett mot kristendomen och hela den europeiska civilisationen fiendtligt element var inkommet i Europa. Hela mellersta och vestra Europa fruktade att öfversvämmas af den turkiska eröfringen. Den, som lefver i vår tids aldeles förändrade förhållanden, kan knappt föreställa sig den fasa och förskräckelse, som Turkarnes namn upväckte.

Turkiet betraktades såsom hela det kristna Europas gemensama fiende, som borde bekrigas. Men något sådant härtåg mot Turkarne kom aldrig till utförande och man

vänjde sig småningom att betrakta Turkiet såsom en europeisk magt i synnerhet sedan det visade sig att denna magt dock omsider lät sig begränsas. Den turkiska eröfringen stadnade inom de ofvan nämnda gränserna. Men ännu i senare hälften af 1600-talet var den turkiska magten sådan att Wien belägrades.

2. *Turkiets aftagande magt* från början af 1700-talet till år 1815 betecknas af följande hufvuddrag.

a) *Den turkiska magtens fall i Ungern*, som afgjordes genom krigen med Österrike och fredssluten i Carlovitz (1699) och Passarovitz (1718). Turkiet afträdde genom freden i Carlovitz en stor del af sina besittningar i Ungern jämte Siebenbürgen, återstoden förlorades genom freden i *Passarovitz* [1]).

b) *Förlusten af besittningarne norr om Svarta hafvet* blef en följd af Rysslands tillväxande magt och bestämdes genom följande mellan Ryssland och Turkiet afslutade fredsfördrag. 1. Freden i *Belgrad (1739)*, innebar att Turkiet för alltid förlorade *Asow*, hvilken ort förut hade varit en tid i Rysslands våld, men hade åter kommit under Turkiet genom freden vid Pruthfloden år 1711. Med besittningen af Asow erhöll Ryssland fast fot vid Svarta hafvet. — 2. Freden i *Kutschouc-Kainardgi (1774)* innehöll förlusten af *suveräneteten öfver halfön Krim*, som skulle blifva en sjelfständig stat under en tatarisk khan, men snart blef en rysk provins och på samma gång afträdde Turkiet landet *Kabarda vid Kaukasus* samt besittningarne vid sundet *mellan Svarta hafvet och Asowska sjön* och landet *intill* floden *Bug*. — 3. *Freden i Jassy (1792)* lade till dessa afträdelser förlusten af landet vid Svarta hafvet *mellan floderna Bug och Dniestr*. — 4. Freden i *Bukarest* (1812) medförde förlusten af provinsen *Bessarabien*, då gränsen flyttades från Dniestr till floden Pruth och Donaus utlopp [2]). — Genom dessa förluster var Turkiets magt norr om Svarta hafvet helt och hållet förlorad.

Och ännu mera hade varit på väg att förloras eller, rättast sagdt, hade varit förloradt, men erhållits till baka.

---

[1]) Jfr ofv. p. 263.

[2]) Jfr ofv. p. 139—140.

Freden i Passarovitz (1718) innehöll icke endast förlusten af de ungerska besittningarne, äfven vissa delar af Serbien, Bosnien och Wallachiet måste afträdas till Österrike. Men dessa länder erhöll dock Turkiet till baka genom freden i Belgrad (1739). Morea åter var afträdd till Venedig, men erhölls till baka genom freden i Passarovitz (1718). — Egyptens eröfring af Fransmännen under Buonaparte (1798) blef ännu mera blott en snart öfvergående tilldragelse, ty Egypten återstäldes till Turkiet redan år 1801 sedan Engelsmännen fördrifvit Fransoserne ur detta land.

3. *Turkiets förluster under det sista tidhvarfvet efter år 1815* betecknas af här ofvan [1]) framstälda förändringar; Greklands affall, Wallachiets och Moldaus utvidgade frihet såsom halfsuverän stat, Serbiens och Egyptens uprättelse såsom nästan sjelfständiga stater och man kan tillägga afträdelserna i Asien till Ryssland genom freden i Adrianopel samt Algiers fullkomliga skilsmässa från turkiska riket och slutligen har äfven Tunis intagit en i det närmaste sjelfständig ställning, ehuru icke erkänd såsom fullt suverän. — Dessa förluster upvägas på intet sätt eller motvägas blott obetydligt genom den tillväxt den turkiska magten kan sägas hafva erhållit på andra håll. Denna tillväxt skulle vara: a) ett utvidgadt inflytande öfver *Tripoli* i Afrika — b) en viss magt öfver den gamle fienden *Montenegro* [2]) — c) Pariserfredens bestämmelser (1856) hvarigenom *Svarta hafvet blef ett neutralt haf* och Ryssland afträdde *landet närmast Donau*. Men denna afträdelse har icke ökat Turkiets magt, den har ökat Rumeniens, och Svarta hafvets neutralisation är nu åter upphäfd (1871). Dessutom innebar neutraliteten icke blott att Ryssland ej fick hålla en krigsflotta på Svarta hafvet, men Turkiet fick icke heller göra detta [3]).

Turkiets *inre statsskick* beror väsendtligen på *skilnaden mellan det herskande folket, Turkarne, och de sedan äldre*

---

[1]) T. I. p. 192 och 510 o. f.

[2]) Jfr ofv. T. I. p. 534.

[3]) Jfr ofv. T. I. p. 326 och T. II. s. 143 not.

tider underkufvade kristna folkslagen. Här sammanträffa flere folkslag i samma land, under samma öfverhet, men ett af dem är de öfriges herre. Och motsatsen beror icke blott på denna skilnad och icke heller blott på olika nationaliteter, men äfven på olika religion och olika karakter hos hela den art af civilisation, som finnes. Härigenom uppstår ett i sin innersta grund fiendtligt förhållande. För de kristna folken är den turkiska magten ett främmande, dem påtrugadt öfvervälde, som blott af nödtvång lydes. För Turkarnes ögon åter äro de öfriga folken blott ett underkufvadt slägte, hvars hela rättstillstånd beror af Sultanens godtycke. Och äfven Turkarnes eget regeringssätt är den *rena despotismen*, hvilken dock på visst sätt begränsas genom svårigheten för Sultanen att göra sig åtlydd af en mägtig Pascha såsom Mehemed Alis exempel i Egypten har ådagalagt. Ett annat hämmande band på envåldsmonarkens godtycke ligger i faran för våldsama revolutioner i fall Sultanen regerar i strid med Turkarnes föreställningar och vanor. Denna fara torde dock nu mera vara något minskad sedan det lyckades Sultanen Mahmud att utrota de s. k. *Janitscharerne* (1826), hvilka utgjorde en del af den turkiska krigsmagten, garnisonerad i Constantinopel, och hade gifvit mer än ett exempel af våldsamma palatsrevolutioner och Sultanernes afsättning. En skilnad mellan den orientaliska despotismen, som herskar i Turkiet, och regeringssättet i Europas öfriga stater är just den, att inga fasta samhällsinrättningar finnas, hvarigenom en opposition mot regeringen kan på lagbundet sätt uttala sig, men mot despotismen, våldet, tyranniet svarar sjelfsvåldet, uproret, revolutionen. Någon grundlag eller lagbestämd statsförfattning förekommer ej i Turkiet.

Men en under despotregeringen organiserad stat utgör likväl detta land. Och den turkiska regeringen har sedan lång tid till baka varit sysselsatt att ombilda statens organisation i flera delar. Arbetet har gått i den riktningen att i Turkiet införa europeiska inrättningar. Denna reformerande verksamhet utgör hufvudsaken i Turkiets inre historia under den nyaste tiden. Och dermed förbinder sig en verksamhet af särskildt art, nämligen med föremål att bereda

en förbättrad ställning åt de kristna folkslagen. I denna del har de europeiska magternas inflytande varit mycket verksamt medelst påminnelser och rådslag. Det kan icke nekas att en, så att säga efter turkiskt mått, liberal riktning har utmärkt den turkiska regeringens politik i senare tid, särdeles i afseende på dess kristne undersåtar, men svårigheten är att bringa de välmenande afsigterna till verklig fullbordan. Här finnas högtidliga försäkringar om fri- och rättigheter för Turkiets folk, sådana urkunder äro t. ex. den s. k. *Hattischerifen i Gulkhané* (1839) och en annan, som förekommer under det turkiska namnet *Hat-Ihumaioun af den 18 febr. 1856*, som innehålla en art frihetsbref för Turkiets folk. Lagstiftande åtgärder för att tillämpa de såmedelst uttalade grundsatserna lära icke saknats, men svårigheten att fullständigt i verk och gerning utföra denna s. k. *Tanzimat*, såsom den nya ordningen med ett turkiskt namn benämnes, lärer visat sig mycket stor. Turkarne torde hafva svårt att sätta sig in i förändrade förhållanden, för hvilka deras seder äro främmande, och de kristna folken hafva under århundraden af ett ofritt tillstånd icke kunnat förvärfva den bildning, som fordras för att bruka och begripa ett samhällskick sådant som det öfriga Europas.

Turkiet är indeladt i s. k. *Vilajets (Ejalets)*, som utgöra provinser eller ståthållardömen, samt äro följande.

	Storlek:
Tuna (Donau)	1555
»Edirne» (Adrianopel) med inbegreppp af hufvudstaden Constantinopel	1228
Bosna (Bosnien)	1100
Prisren (Prisrend)	955
Selanich (Salonik) . . .	938
Jania (Janina)	652
Kirid (Kreta)	156 : 5
	6584 : 5 g. qv. m.
Tillkomma de fem öarne Thasos, Samothrake, Imbros, Lemnos och Hagiostrati	26 : 79
Europeiska Turkiet	6611 :.29

Folkmängd 1864:

Tuna (Donau)	1,994,827
Bosna (Bosnien)	1,357,984
Edirné	1,354,567
Prisren (Prisrend)	1,340,471
Selanich (Salonich)	1,028,141
Jania (Janina)	711,250
Constantinopel	327,750
Kirid (Kreta)	200,000
Landtarmeen	82,539
	8,397,529
Tillkomma:	
Marintrupperna	10—12,000
Främmande undersåter . . - . .	60,000 [1]
	8,469,529

Vilajets	(Ejalets)	med	öfver	1000	qu.m. 3 —	öfver	1,000,000	inv.	5
»	»	»	»	900	» 2	»	700,000	»	1
»	»	»	»	600	» 1	»	300,000	»	1
»	»	»	»	100	» 1	»	200,000	»	1

Europeiska Turkiet är således deladt i mycket stora afdelningar, de turkiska provinsguvernörerna hafva vidsträckta områden att förvalta, talrika folkmängder under sin lydnad. Störst är *Donauprovinsen (Tuna)*, som innehåller det gamla Bulgarien mellan Balkans bergrygg i söder och Donau såsom gräns mot Wallachiet och Serbien i norr samt omfattar österut det landskap, som kallas Dobrudscha och sträcker sig till Donaus utlopp. Detta land, det största både i areal och folkmängd, innehåller en omkrets af öfver 1500 qv.mil och nära 2,000,000 menniskor. — Det andra i ordningen med afseende på storleken är *Edirné (Adrianopel)*, som utgör landet söder om Balkan intill Bosporus, Dardanellerna, Marmora sjön (Propontis) och Archipelagens haf i söder samt Svarta hafvet österut. Denna landsdel med öfver 1,300,000 inv. har inemot lika folknummer med den tredje afdelningen, som är landet Bosnien, och betydligt mera än denna landsdel om Constantinopels folkmassa inberäknas i Edirné. — *Bosna (Bosnien)* ligger vester om Donauprovin-

[1]) Befolkningsumman är här ofv. p. 4 upförd i rundt tal på grund af BEHMS och WAGNERS upgift, heft. 111, p. VII; den noggrannare räkningen återfinnes derstädes p. 84—85. — Om staden Constantinopels folkmängd se längre fram.

sen och Serbien samt omfattar utom det egentliga Bosnien äfven landskapet Herzegowina med kustland vid Adriatiska hafvet och gräns mot de österrikiska länderna, nämligen Dalmatien och Kroatien. Landet utgör en rymd af 1100 qv.m. med öfver 1,300,000 inv. — Provinsen (Vilajet) *Prisrend* är den fjerde i ordningen med öfver 900 qv.m. och mer än 1,300,000 inv. samt består af landet söder om Serbien och Bosnien. — *Selanich* (Salonik) och Janina omfatta det fordna Macedonien, Epirus och Thessalien, utgörande dessa länder de sydligaste delarne af Europeiska Turkiet, med kustland vid bägge hafven, det ægeiska och det joniska, angränsande till konungariket Grekland. Dessa provinser äro de minsta på fasta landet men Selanik utgör dock öfver 900 qv.m. med 1,000,000 inv. och Jania stiger något öfver 600 qv.m. med 700,000 inv. — Provinsen *Kirid* (ön *Kreta*) är belägen på långt afstånd från det öfriga europeiska Turkiet och utgör en ö om 156 qv.m. med 200,000 invånare.

Öfver hufvud är befolkningen tunnsådd såsom visar sig af följande uppgifter angående förhållandet mellan folkmängderna och ländernas storlek:

Prisren	1404
Edirné med Constantinopel	1370
Donauprovinsen	1283
Kirid	1278
Bosna	1234
Selanik	1096
Jania	1091
Europeiska Turkiet	1285 på qv.m.

Öfver hufvud är dock all beräkning af de turkiska ländernas folkmängd mycket osäker, hvilket allra mäst visar sig i afseende på *städernas* folkmängd. Constantinopel uppgafs här ofvan till blott 327,750, men enligt en annan beräkning skulle Constantinopels folkmängd stiga till 600,000 och enligt ännu en annan till öfver 1,000,000 [1]). Finge man räkna tillsamman med staden äfven det område på asiatiska sidan, som hänföres under Constantinopels polis- eller för-

[1]) Se härom Behm und Wagner: heft. 111, p. 50 not.

valtningsområde och hvars folkmängd i räkningen öfver de asiatiska länderna är uptagen till 796,000 upgår stadens folkmängd betydligt öfver 1,000,000. — Städer med öfver 20,000 invånare nämnas en hel mängd, men med så osäkra siffror, att man knappt kan göra sig någon bestämd föreställning om verkliga förhållandet. Största staden näst efter Constantinopel är dock utan tvifvel Adrianopel med 100 till 150,000 invånare.

En öfversigt af den turkiska magten fordrar äfven en beräkning af *Turkiet i Asien.* Man känner denna magt mycket ofullständigt om man endast beräknar dess europeiska beståndsdelar, Turkiet är mycket starkare i Asien än i Europa. Det turkiska riket uptager en ganska betydlig del af vestra Asien, ej blott betydlig genom sitt omfång, som är mera än dubbelt större än någon bland de europeiska magternas land utom Ryssland, men äfven vigtig genom sin belägenhet. Det är en allmän egenskap hos Asien, att denna verldsdel utgör en sammanpackad jordmassa, visserligen genomfluten af väldiga floder och på några ställen vattnad af mycket stora sjöar, men ej på långt när så danad för lätta och mångsidiga förbindelser som Europa. Men det längst i vester framskjutande stycket, som just utgör den turkiska delen af Asien, är ett land, om hvilket det allmänna förhållandet gäller i mindre mått än det öfriga Asien, så att detta stycke kan sägas utgöra ett undantag från den asiatiska verldsdelens allmänna natur.

Den halfö, som kallas Mindre Asien, skjuter fram ända till att blott af Bosporus och Dardanellerna (Hellesponten) skiljas från Europa. Samma halfö utbreder sig med vidsträckta kuster vid trenne haf eller hafsdelar, Svarta hafvet, Marmora sjön (Propontis) med grekiska arkipelagen samt Medelhafvet. En annan del af Turkiet, det gamla Syrien med Palestina, närmar sig till Egypten och Röda hafvet. Der innanför utbreder sig det land, der Tigris och Eufrat flyta till Persiska viken medan på en annan sida samma land sträcker sig fram mot Kaspiska hafvet fastän det icke upnår kusten. Här sträcka sig förbindelsevägar åt flera sidor, öfver

Svarta hafvet till Rysslands europeiska länder, öfver Arkipelagen och Medelhafvet till vestra Europa och norra Afrika, öfver Sueznäset och Röda hafvet till östra Afrika och Egypten samt på samma haf och Persiska viken derjämte ut i Indiska oceanen, till Persien och China.

Asiatiska Turkiets provinser: [1])

Storlek:		*Folkmängd:* (1871)	
Hedschas och Jemen	10,312 : 5	Bagdad	2,000,000
Bagdad	4,400 : 0	Hedschas och Jemen	1,134,375
Syrien	3,109 : 7	Aidin	1,040,570
Erzerum	2,401 : 3	Brussa	1,030,244
Aleppo	1,917 : 1	Trapezunt	938,140
Konia	1,884 : 5	Constantinopels polisområde i Asien	796,000
Diarbekir	1,770 : 7	Erzerum	792,104
Hedjer	1,477 : 0	Kastamuni	772,010
Brussa	1,358 : 3	Konia	755,045
Angora	1,260 : 0	Diarbekir	708,288
Siwas	1,167 : 3	Siwas	571,808
Kastamuni	974 : 5	Aleppo	535,714
Aidin	938 : 7	Syrien	518,750
Trapezunt	676 : 6	Angora	514,080
Adana	671 : 0	Öarne i Arkipelagen	431,197
Öar i Arkipelagen	264 : 2	Adana	335,520
Constantinopels polisområde på asiatiska sidan	232 : 5	Hedjer	162,470
Cypern	173 : 2	Cypern	135,000
Ön Samos (Beylik Sissan)	10 : 0	Ön Samos	15,000
g. qv.-m.	34,999 : 1		13,186,315

Asiatiska Turkiet innehåller således:

provinser	med	öfv.	10,000 qv.-m.	1	med	öfv.	2,000,000	inv.	1
»	»	»	4000	»	1					
»	»	»	3000	»	1	»	»	1,000,000	»	3
»	»	»	2000	»	1	»	»	900,000	»	1
»	»	»	1000	»	7	»	»	700,000	»	5
»	»	»	900	»	2	»	»	500,000	»	4
»	»	»	600	»	2	»	»	400,000	»	1
»	»	»	200	»	2	»	»	300,000	»	1
»	»	»	100	»	1	»	»	100,000	»	2
»	»	»	10	»	1	»	»	15,000	»	1
					19					19

[1]) Behm und Wagner. heft. 11, p. 36

Relativ folkmängd:

Constantinopels asiatiska polisområde	3,424	Siwas	490
Öarne i Arkipelagen	1,632	Bagdad	455
Ön Samos	1,500	Angora	408
Trapezunt	1,387	Konia	401
Aidin	1,109	Diarbekir	400
Kastamuni	792	Erzerum	330
Cypern	779	Aleppo	279
Brussa	758	Syrien	167
Adana	500	Hedschas o. Jemen	110
		Hedjer	110

Asiatiska Turkiet öfver hufvud 377 på qv.-m.

Asiatiska Turkiets provinser innehålla således, de flesta af dem, ganska betydliga folkmängder, men också ganska stora landrymder, så att folkmängden blifver mycket tunnsådd. Det europeiska Turkiets befolkning är icke särdeles talrik i förhållande till landets storlek, men stiger likväl mycket högt i jämförelse med det asiatiska. Folknummern i asiatiska Turkiet är relativt svagare än i Sverige. Om man undantager det område, som närmast omgifver den stora hufvudstaden Constantinopel, finnes bland Turkiets asiatiska länder ingen landsdel, som innehåller någon egentligen stark befolkning och äfven det constantinopolitanska området stadnar vid något öfver 3000 på qv.-milen. Ingen likhet finnes med de rätt starkt befolkade landsdelarne inom de öfriga staterna i Europa. Allra minst befolkadt är det turkiska Arabien. Detta består nämligen af de båda landsdelarne *Hedschas* med *Jemen* samt *Hedjer*, hvilket sist nämnda namn betecknar en landsträcka, som nyligen har blifvit turkisk besittning, belägen vid Persiska viken. Under benämningarne Hedschas och Jemen får man åter förstå hela det land, som Turkiet dels besitter dels har anspråk att besitta i Arabien vid Röda hafvet och derinnanför. De öfriga provinserna återfinnas i den historiska indelningen på följande sätt: [1])

1. Det fordna *Mindre Asien* (*Anadoli*):

Konia	1,884 : 5
Brussa	1,358 : 3
Angora	1,260 : 0
Siwas	1,167 : 3

[1]) Jfr hit hörande ställen i Ritters Geographisch-statistisches Lexikon, sechste auflage unter redaktion von HENNE-AM-RHYN.

Kastamuni	974 : 5	
Aidin	938 : 7	
Trapezunt	676 : 6	
Adana	671 : 0	
Constantinopel	232 : 5	9,163 : 4
2. Landet *omkring Eufrat och Tigris* intill Persiska viken, det fordna Babylonien m. m.		
Bagdad	4,400 : 0	
Diarbekir	1,770 : 7	6,170 : 7
3. Det fordna *Syrien* och *Palestina*		
Syrien	3,109 : 7	
Aleppo	1,917 : 1	5,026 : 8
4. Armenien (Erzerum)		2,401 : 3
5. Öarne i Arkipelagen . .	264 : 2	
Cypern	173 : 2	
Samos	10 : 0	447 : 4
6. Tillkommer Arabien		11,789 : 5
		34.999 : 1

Den nuvarande folkmängden fördelar sig efter den gamla historiska länderfördelningen på följande sätt:

1. *Mindre Asien:*		Kastamuni	772,010	
Aidin	1,040,570	Konia . .	755,045	
Brussa	1,030,244	Siwas . .	571,808	
Trapezunt	938,140	Angora . .	514,080	
Constantinopel	796,000	Adana . .	335,520	6,753,417
2. *Landet omkring Eufrat och Tigris:*				
Bagdad	2,000,000	Diarbekir	708,288	2,708,288
3. *Arabien:*				
Hedschas och Jemen	1,134,375	Hedjer . .	162,470	1,296,845
4. *Syrien med Palestina:*				
Aleppo	535,714	Syrien . .	518,750	1,054,464
5. *Armenien:* Erzerum				792,104
6. *Öarne* i Arkipelagen			431,197	
Cypern	135,000	Samos . . .	15,000	581,197
				13,186,315

Om de stora *städerna* i *asiatiska Turkiet* gäller det samma som om de turkiska städerna i Europa, att deras folkmängd blott med stor osäkerhet kan beräknas. Största staden synes vara *Smyrna* (på Arkipelagens kust) med 150—180,000 inv., dernäst *Tokat* (i norra delen af Mindre Asien, söder

om Svarta hafvet), samt *Brussa* (söder om Marmora sjön), *Aleppo* i det inre af Syrien och *Bagdad* vid floden Tigris. Räknar man vidare *Tripoli* i *Afrika* = 16,200 qv.-m. och 1,150,000 inv. så har man öfverskådat de länder, som kunna sägas utgöra Turkiska riket i dess omedelbara besittningar.

Öfversigten är följande:			Folkmängd:	
Asiatiska Turkiet	34,999 : 1	qv.-m.	Asiatiska Turkiet . .	13,186,315
Europ. Turkiet	6,611 : 29	»	Europeiska Turkiet .	8,469,529
Tripoli i Afrika	16,200	»	Tripoli i Afrika . .	1,150,000
	57,810 : 39	»		22,805,844

Utsträcker man betraktelsen till de s. k. lydländerna eller halfsuveräna staterna, Rumenien, Serbien, Egypten och Tunis, för att sammanfatta i en gemensam öfversigt hela omfånget af länder och folk, som ända intill vår tid hafva lydt under Turkiet och ännu befinna sig underordnade Sultanens suveränetet så blifver räkningen följande:

Egypten	40,892 qv.-m.	*Folkmängd:*	Egypten	16,922,000
Rumenien	2,197		Rumänien	4,500,000
Tunis	2,150		Tunis . .	2,000,000
Serbien	791		Serbien .	1,338,505
	46,030			24,760,505

Turkiets omedelbara länder	57,810 : 39	folkmängd	22,805,844
» » lydländer	46,030 [1])	»	24,760,505
	103,840 : 39		47,566,349

14. De halfsuveräna staternas indelningar.

a) *Rumeniens* [2]) statistik har icke den säkerhet att det kan anses mödan värdt att anföra de uppgifter, som finnas rörande de särskildta områden, i hvilka landet är indeladt. Skilnaden mellan båda länderna Wallachiet och Moldau uppgifves på följande sätt:

Folkmängd:	
Wallachiet . . , ...	2,400,921
Moldau	1,463,927
	3,864,848

hvilken folkmängdsiffra dock anses vara aldeles för låg och verkliga förhållandet bättre uttryckas genom det runda talet 4,500,000.

---

[1]) BEHM und WAGNER, heft. 111, p. 83.

[2]) Om osäkerheten i alla upgifter rörande Rumenien se BEHM und WAGNER, heft. 1, p. 27 not.

Hufvudstaden *Bucharest* beräknas till 200,000 invånare och hufvudstaden i f. d. furstendömet Moldau, staden *Jassy*, till 90,000 invånare [1]).

b) *Serbiens* folkmängd år 1873 uppgifves till den ofvan uptagna summan 1,338,505, men fördelningen på de särskildta »kretsarne» är icke känd för senare tid än år 1866 och torde derföre i en allmän öfversigt kunna utelemnas. Hufvudstaden *Belgrads* folkmängd år 1872 upgifves till 26,674 personer [2]).

c) *Egypten* upstiger i räkningen till en mycket stor arealsiffra och en ganska betydlig folkmängd, ehuru visserligen ringa i jämförelse med det stora området blott något öfver 400 på qv.-milen. Den höga siffra, hvarmed denna omkrets betecknas, upkommer genom det egyptiska rikets utbredning öfver stora landrymder i det inre Afrika utanför det egentliga Egypten [3]).

Hufvuddelarne äro följande:

Egentliga Egypten . . .	10,000	
Nubien	15,700	
Egyptiska Sudan m. m.	15,192	
	40,892	g. qv.-mil

Folkmängd:

Egentliga Egypten . . .	5,252,000
Nubien	1,000,000
Egyptiska Sudan m. m.	10,670,000
	16,922,000

Såsom stora städer i Egypten nämnas:

Cairo	349,883	Damiette	29,383
Alexandria	212,034	Siut	27,470
Tanta.	60,000	Damanhur	25,000
Zagazig	40,000		

d) *Tunis* upgafs enligt en före år 1868 utförd, således nu mera temligen gammal beräkning till en folkmängd 2,000,000 på 2150 qv.-m. Staden Tunis upgifves innehålla en folkmängd af 125,000 invånare [4]).

---

[1]) BEHM und WAGNER; heft. 111, p. 52.

[2]) BEHM und WAGNER, h. 111, p. 52, not.

[3]) BEHM und WAGNER, heft. 111, p. 112. Om städerna p. 64.

[4]) BEHM und WAGNER, heft. 11, p. 54.

15. **Danmarks** nyaste historia är i flera afseenden märkvärdig. Detta land har ombildat sin statsrätt helt hastigt från enväldig monarki till en representativ författning, i hög grad demokratisk. Valsystemet till danska riksdagen har blifvit utfördt mycket långt på vägen till allmän valrätt.

En annan stor förändring har timat genom förlusten af en stor del utaf monarkiens område. Må hända är likväl denna förlust ej så stor i verkligheten, som den samma vid utseendet kan förefalla. Holsteins bortgång var ej någon verklig förlust sedan erfarenheten hade ådagalagt omöjligheten för Danskarne att lefva i frid med Tyskarne i samma statsförbund. Der fans ingen enhet i danska monarkien så länge Holstein var qvar, denna monarki bar sig ej. Det kan visserligen sägas, att Danmarks omkrets äfven med Holstein inbegripet var så inskränkt, att monarkien icke hade råd att afstå något af sina landskap. Detta skulle varit fullkomligen sant i fall Holstein hade varit ett danskt landskap, men sådant Holstein nu var, uträttades med sammanblandningen ingenting annat än att monarkiens magt blef i verkligheten ännu mindre än den samma i alla fall skulle varit. En starkare inre enhet ersätter den yttre förlusten.

Det samma kan icke sägas om hela Slesvig. Ty detta land, som hade varit i sitt uphof danskt, hade mycket af danska elementer i behåll oaktadt förtyskningen. Men så långt hade tyskheten inträngt att det är fara värdt man nödgas inbegripa en del af Slesvig under samma allmänna omdöme, som gäller om Holstein, att dess infattning i den gemensama monarkien verkade förlamande, men ej stärkande på Danmark. Och en stor svårighet är att gränsen mellan den af tysk nationalitet genomträngda delen af Slesvig och den del, som har behållit sin danska karakter, är ytterst svår att updraga. Skulle der blifva allvarsam fråga om att Danmark skulle återfå de danska områdena i norra Slesvig, vore på samma gång ordet utsagdt till nya, ändlösa tvister med Tyskland om rätta språkgränsen.

En stor olycka var att norra Slesvig gick förloradt, men sedan olyckan är gjord är ställningen nästan bättre än förut, ty saken är afgjord. Ett fulländadt slut, äfven om det innebär sorg och förlust, är stundom bättre än ett oafgjordt,

ett sväfvande tillstånd. Sedan smärtan är uthärdad kan småningom, om äfven långsamt, frid och förtroende upstå mellan Danmark och Tyskland. Det är en nödvändighet för Danmark att så måste ske, ty Danmark uthärdar icke i längden Tysklands fiendskap och kulturens gemensamhet gör denna fiendskap orimlig.

Sveriges exempel talar. Danmarks förlust af Slesvig var stor, men ej större än Sveriges förlust när Ryssland tog Finland. Danskarne kunna ej hata Tyskland värre än Svenskarne hatade Ryssland. Men icke desto mindre är detta hat nu stadt på bortgång.

En sak, som rättvisan fordrar att erkänna, är den aktningsbjudande ställning, som danska folket öfver hufvud har intagit under den svåra tid, som har varit. En den största förändring af det inhemska statskicket, samtidig med dessa kritiska yttre förhållanden, kunde väl, om danska folkets bildning hade varit svag och det politiska förståndet klent, hafva vållat hela statens omkastning till en allmän förvirring. Men så har ej skett. Danska folket har i tillämpningen af sin demokratiska författning ådagalagt en viss måtta och betänksamhet, som utgör ett lyckligt framtidstecken för statsförfattningens bestånd. Man behöfver icke derföre obetingadt prisa allt, som har skett, men det hela gör detta intryck.

Danska folkets tålamod har varit strängt pröfvadt af de bekymmer, som hafva trängt sig in på Danmark utifrån. Danmark segrade öfver uproret, men förhindrades att bruka sin seger och trugades att bestämma landsdelarnes ställning inom staten på sätt som af de tyska magterna, Preussen och Österrike, fordrades (1850—52). En yttre nödvändighet låg tung öfver Danmark, det bör då erkännas att Danskarne hade det förstånd, som fordras att erkänna nödvändigheten. De ordnade sin helstat annorlunda än de, sig sjelfve lemnade, skulle hafva gjort, de ändrade sin thronföljdsordning på annat sätt än de sjelfve hade velat. De gjorde detta mycket motsträfvigt, men de gjorde det likväl.

En särskildt fråga kan göras, om Danmark led någon mycket stor förlust genom Norges bortgång. Nog trodde Danskarne så på den tiden, da Norge togs fran dem. Och

förhållandet var helt annat än mellan Danmark och det tyska Holstein samt det halft förtyskade Slesvig. Icke desto mindre är troligt att den förening, som fans mellan Danmark och Norge, icke skulle kunnat i längden fortfara oförändrad. Den sjelfständighetens ande, som vaknade hos Norrmännen år 1814, skulle ofelbart hafva gjort sig känd i alla fall och Norge ej fördragit en annan förening med Danmark än ungefär en sådan, som Norge nu har med Sverige.

Allena stående såsom Danmark nu är, må det visst vara sant att denna stat är svag i Europa. Men en sak förstärker Danmark, denna stat besitter Öresund, åtminstone till hälften och hela Stora Belt samt ena sidan af Lilla Belt. Nycklarne till Östersjön lemna Europas stormagter icke gerna i händerna på någon af dem sjelfve. Talet om att Danmark skulle blifva Tysklands amiralstat torde hafva sina svårigheter att utföra och Tyskland är mindre i behof af en sådan medlem af sitt förbundsrike sedan Tyskland nu besitter Schleswig-Holstein med vidsträcktare kuster än förut så vid Östersjön som Nordsjön.

Danmarks *historiska upkomst* såsom samlad stat är jämnåldrig med Sveriges och äfven med Norges. *Gorm d. gamle*, det förenade Danmarks förste konung, var ungefär samtidig med början af den historiskt säkra konungalängden i Sverige och samtidig äfven med den förste konungen öfver hela Norge, Harald Hårfager. Tiden var slutet af 800-talet och början af 900-talet. Den del af den skandinaviska norden, som utgjorde det gamla Danmark, var de nuvarande danska öarne samt halfön från Skagens udde i norr till Eiderfloden i söder (Nörre Jylland och Sönder Jylland = Slesvig) och slutligen Skåne, Blekinge och Halland.

a) *Danmark under medeltiden* var således något större än det nuvarande Danmark är, aldenstund en del af södra Sverige hörde dit och äfvenså Slesvig. Och under vissa tider var området ännu mycket större eller, rättare sagdt, Danmarks konungar hade äfven andra länder under sin spira ehuruväl detta förhållande icke i alla delar blef stadigvarande.

1. Konungarne i Danmark *Sven Tveskägg* († 1014) och hans son *Knut den Store* († 1035) samt dennes son *Hardeknud* (1035—1042) innehade tillika *Englands rike*. Denna länderförening var en i sammanhang med vikingatågen utförd eröfring från Danmark och hela föreningen var blott en tillfällig personalunion, hvilken snart uphörde efter Hardeknuds död utan bröstarfvingar (1042).

2. *Norge* var på visst sätt under kortare tidskiften förenadt med Danmark i fall man så vill räkna det förhållande, som egde rum mellan kon. *Harald Blåtand* i Danmark och *Harald Graafeld* i Norge samt derefter *Hakon Jarl* (900-talet). Danske konungen ansåg sig vara desse norske regenters öfverherre, men denna danska suveränetet öfver Norge lärer varit af föga praktisk betydelse och uphörde snart aldeles. Något senare, men ej långt derefter, förvärfvade kon. *Sven Tveskägg* genom sin andel i slaget vid Svoldr och Olof Tryggvasons fall (1000) en del af Norge. Denna eröfring egde dock ej länge bestånd, Olof Haraldson tog Norges rike, men någon tid derefter blef danske konungen *Knut d. store* genom Norrmännens affall från Olof Haraldson (Olof d. helige) hyllad till konung i Norge (1028) och insatte sin son k. Sven såsom konung. Men äfven detta herravälde blef ej långvarigt. Norrmännen hyllade Olof d. heliges son Magnus och denne furste behöll Norges rike (1035).

3. En del af *norra Tyskland* kom under konungarne af Danmark genom eröfringar på *kon. Waldemar I:s (1157—1182), Knut VI:s (1182—1202) och Waldemar II:s (Waldemar Seiers) tid (1202—1241)*. Eröfringarne omfattade Holstein och de tyska kustländerna vid Östersjön (Mecklenburg, Pommern, ön Rügen) samt utsträcktes ända till Estland. Danmark var på väg att uprätta ett stort eröfringsvälde i länderna söder och öster om Östersjön. Men dessa besittningar gingo mycket snart förlorade redan under Waldemar Seiers regeringstid. Den afgörande tidpunkten betecknas af kon. Waldemars nederlag i fältslaget vid Bornhöved (1227). Men Danmark behöll dock ännu ganska länge anspråk på besittningar i Estland.

4. Men om således Danmarks utsträckning öfver främmande länder blef ovaraktig, gäller detta icke om den förlust Danmark led genom *Skånes* affall till Sverige (1332). Danmark befann sig i ett tillstånd af stor förvirring och snart sagdt en allmän uplösning. Derunder förvärfvade Sverige besittningen af Skåne samt Halland och Blekinge genom att inlösa dessa länder, som voro pantförskrifna. Men Skånes förening med Sverige blef ej långvarig, detta landskap med Halland och Blekinge förvärfvades åter till Danmark af kon. Waldemar Atterdag (1360).

5. *Gotlands* eröfring af samme kon. Waldemar Atterdag (1361) betecknar en verklig tillväxt till Danmarks rike för en lång tid. Besittningen var väl mycket osäker under 13—1400-talen och utgjorde ett föremål för beständiga tvister mellan Sverige och Danmark, men slutligen från och med 1520-talet var Gotlands ställning såsom dansk provins afgjord intill dess denna ö måste afträdas till Sverige genom freden i Brömsebro (1645).

6. *Kalmar-Unionen* innebar icke någon utsträckning af Danmarks område så vida som regeln var att alla tre rikena skulle utgöra särskildta stater, ehuru förenade under samme konung. Den personalunion, som dock skulle finnas, blef, såsom bekant är, från svenska sidan ouphörligt afbruten och gick omsider aldeles förlorad genom Sveriges bortgång ur föreningen på Gustaf Wasas tid (1521). Men en varaktig förening med Norge blef verkligen grundlagd.

7. Föreningen med *Slesvig* och *Holstein* (1460) blef varaktigt beståndande, ehuruväl dessa länder under den följande tiden icke voro odelade under Danmarks konung. Förhållandet var att *Slesvig* utgjorde ett danskt landskap, som var bortförlänadt till en gren af danska konungahuset, nämligen kon. Waldemar Seiers son Abel och hans efterkommande (1232). Denna hertigliga ätt utslocknade (1375) men Sönder-Jylland (Slesvig) bortförlänades åter, denna gång till Grefven af Holstein (1386). Så blef Slesvig skildt från Danmark och förenadt med Holstein, dock såsom ett län under danska kronan. Den holsteinska grefveätten utslocknade (1459) och konungen af Danmark valdes till hertig af af Sönder Jylland (Slesvig) år 1460. Han lät sig väljas i

stället att indraga det ledigblifna länet under sin krona. — *Holstein* åter var ett län af Tyska riket och ett för Danmark främmande land, till dess konungen af Danmark nu (1460) blef vald till grefve af Holstein och i denna egenskap såsom tysk läntagare bekräftad af Tyske Kejsaren. Så blefvo både Holstein och Slesvig förenade i personalunion med Danmark och denna förening har under omvexlande förhållanden fortfarit intill vår tid (1864).

b) *Danmark efter medeltidens slut* har i afseende på monarkiens beståndsdelar undergått följande förändringar.

1. Föreningen med *Holstein och Slesvig* rubbades, men uplöstes icke genom *delningarne* mellan särskildta grenar af den regerande dynastien. Den afgörande delningen egde rum mellan kon. Christian III och hans bröder (1544). Genom denna delning blef en gren af konungaätten *regerande hertigar af Holstein-Gottorp* och innehade vissa delar af hvardera hertigdömet. Men de öfriga delarne innehades af konungarne i Danmark. Den omedelbara besittningen af dessa länder var således till en del förlorad, men dock ej helt och hållet och den holstein-gottorpska andelen af Slesvig var ännu alltid ett danskt län. Förbindelsen mellan hertigdömena och konungariket var så mycket mindre uplöst som regeln var att en samregering mellan konungen och hertigen skulle finnas för vissa fall. En viss rubbning gjordes dock i det att konungen i Danmark blef efter freden i Roeskilde (1658), då Sverige under Carl X hade upträdt såsom hertigens beskyddare, tvungen att erkänna hertigen såsom suverän öfver sin andel af Slesvig. — Men slutligen, då Sverige under Carl XII:s senare regeringsår ej mägtade upprätthålla hertigen, blef *den holstein-gottorpska delen af Slesvig eröfrad af konungen i Danmark och med danska kronan införlifvad (1721)*. Dermed var således hela Slesvig blifven dansk provins.

Men *Holstein* var ännu alltid deladt till dess att hertigen af Holstein-Gottorp, hvilken ätt nu hade kommit på ryska thronen, afträdde sin andel i Holstein till konungen i Danmark (1773) genom ett bytesfördrag, på det sätt att holstein-gottorpska andelen af Holstein gick i utbyte mot danske konungens familjbesittningar i Tyskland, som voro

grefskapen Oldenburg och Delmenhorst. Dermed var hela Holstein åter omedelbarligen förenadt med Danmark, men fortfor ännu alltid att vara ett län af Tyska riket.

Här var således egentligen en personalunion, men år 1806, då Tyska riket uplöstes, blef konungen i Danmark *suverän hertig af Holstein* och Holstein betraktades nu mera såsom en del af danska monarkien.

Sådan var danska monarkiens sammansättning i hvad på föreningen med hertigdömena berodde. Men den statsrättsliga grundval, på hvilken denna förening hvilade, var något oredig, hvarutaf det tyska partiet i hertigdömena hemtade stöd för sitt sträfvande i nyare tid att skiljas från Danmark. Denna strid samt dess slutliga utgång att Danmark måste afträda båda hertigdömena (1864) är här ofvan på sitt ställe framstäld [1]).

2. Föreningen med *Norge*, grundlagd såsom personalförening genom Kalmarunionen (1397), öfvergick till en verklig införlifning genom danska riksdagens beslut (1536), hvarvid Norge lät bero. Denna förening fortfor till dess att konungen i Danmark genom freden i Kiel (1814) afträdde Norge med undantag blott af Island och Färöarne.

3. *Lauenburg* förvärfvades genom fördrag med Preussen (1815) i utbyte mot Svenska Pommern, som Danmark hade erhållit från Sverige på samma gång Norge afträddes. Men Lauenburg gick åter förloradt genom freden i Wien (1864) tillika med Holstein och Slesvig.

4. *Herjeådalen* och *Jämtland*, som voro norska provinser, samt *Gotland*, som var dansk, afträddes till Sverige genom freden i Brömsebro (1645) och äfven Halland öfverlemnades till Sverige för en tid af trettio år.

5. *Skåne*, *Halland* och *Blekinge* samt den norska provinsen *Bohus län* afträddes till Sverige genom freden i Roeskilde (1658), bekräftad genom freden i Köpenhamn (1660).

Men om således danska monarkien under de sist förflutna seklerna blifvit på flera sätt förminskad har denna monarki likväl också under tidernas lopp utvidgat sig genom besittningstagandet af trenne små öar i Westindien samt nybyggesanläggningar i Grönland.

---

[1]) Jfr ofv. T. 1, p. 312 o. f. 500 o. f.

1. *De Westindiska öarne S:t Thomas* och *S:t Jan* förvärfvades af kon. Christian V år 1671 genom öfverlåtelse från England och ön *S:t Croix* erhölls genom köp från Frankrike år 1733. — Dessutom har Danmark egt platsen Trankebar i Ostindien, men denna ort afträddes till England år 1845.

2. *Grönland* blef föremål för nybyggesanläggningar från år 1721. Början var en missionsanstalt för kristendomens utbredning, men med hvilken sedermera hafva förenats nybyggesanläggningar beräknade på handeln med det aflägsna landets naturalster [1]).

Historien om Danmarks *inre statskick* kan visserligen delas i flere tidehvarf, men två väsendtliga tidpunkter finnas, som bestämma skiljegränsen. Den ena tidpunkten är *envåldets införande (1660)*, den andra är samma *envåldes afskaffande (1848—49)*. De stora tidhvarfven blifva på detta sätt tre, tiden före envåldet, tiden under envåldet och slutligen den konstitutionella monarkiens tidehvarf.

A) *Tiden före envåldet* innefattar då hela forntiden från hedenhös samt medeltiden och äfven tiden efter Kalmarunionen till år 1660. Till detta tidehvarf höra då först de äldsta minnen, som finnas om samhällskick och seder på den tid, då Danmark ännu icke var ett förenadt rike; derefter följer vikingaperioden och Englands eröfring, längre fram kommer en annan eröfringsperiod, Waldemarernes. Men snart följer förlusten af de vunna länderna i Tyskland likasom också den engelska eröfringen egde mycket kort bestånd. Förbindelsen med Slesvig och Holstein utgör under den senare medeltiden en hufvudsak i Danmarks historia, Kalmarunionen inleder helt nya förhållanden, men hvilka åter uplösas genom Sveriges bortgång ur föreningen. Efter den tiden är Danmarks ställning inom Europeiska statsystemet bestämd väsendtligen genom föreningen med Norge,

---

[1]) BERGSÖE; Den danske stats statistik, T. IV. p. 507. 557—559. ALLEN; Haandbog i Fædrelandets historia p. 448 upgifver år 1672 såsom tiden då S:t Thomas förvärfvades.

som gjorde den danska monarkien ganska vidsträckt, och genom besittningen af ej blott Belterna men äfven bägge stränderna af Öresund. Men tidehvarfvet slutar med en vigtig förändring, Skånes förlust.

a) *Landskapsförfattningen* med *landskapslagarne* innehåller Danmarks äldsta statskick från den tid, då man kan börja tala om en verklig stat i detta land. Landskapet fans före riket, men Danmarks rikes ålder räknas dock redan från kon. Gorm den gamle mot slutet af 800-talet. Föreningen var dock ej sådan, att icke de provinsiella rättshäfderna fortforo att vara gällande. Såsom vi uti Sverige besitta våra särskildta landskapslagar har äfven Danmark sin *Sjællandske lov* samt *Jydske lov* och till de danske lagarne hörde på den tiden äfven *Skånelagen.* Den sjællandske lov gälde för Seeland och deromkring liggande öar, den Jydske lov för Nörre- och Sönder Jylland (Jutland och Slesvig) samt Fyen, Skånelagen för Skåne, Halland och Blekinge. Dessa lagars ålder i den form de nu finnas i skrift hänföres vanligen till 11—1200-talen.

b) *De privilegierade ståndens upkomst* betecknar en vigtig utveckling inom samhället. *Adeln* upkom ur länsväsendet, som infördes; konungen gaf gods i förläning med skattefrihet mot skyldighet till tjenst. Upkomsten af denna länsadel, som mycket påminner om frälseståndet i Sverige, räknas från 11—1200-talet. Förmåner och friheter ökades med tiden och i dubbel riktning dels så, att adelns magt begränsade konungens, dels äfven så att den samma inkräktade på folkets frihet. I förra afseendet liknar det danska statskickets historia Sveriges, men i förhållande till meniga folket var en stor skilnad att en stor del af danska bondeståndet blef adeln undergifvet och iråkade ett tillstånd, som nära nog liknade en verklig *lifegenskap*, det s. k. *Vornedskabet,* medan deremot den svenske bonden lyckades bevara sin frihet. — *Kyrkan* åter blef i Danmark ett privilegieradt samfund med samma karakter som i allmänhet utmärkte det romersk-katholska kyrkosystemet. Från Ansgarius (820-talet) härleda sig kristendomens begynnelser i Danmark, från början af 1100-talet fans en erkebiskop i Lund, som var kyrkans primas och desse erkebiskopar fram-

trädde sedermera med stor väldighet såsom den kyrkliga magtens förkämpar i strid mot konungamagten. De stora exemplen fästa sig vid namnen Jakob Erlandson, Jens Grand och Esger Juel mot konungarne på 12—1300-talen. Brytningen mellan den borgerliga magten och hierarkien framstår skarpare, hierarkien mägtigare i Danmark än i Sverige. — *Städerna* utgjorde det tredje ståndet, men upnådde icke i Danmark samma stora och mägtiga ställning som i vissa andra länder, t. ex. Tyskland, Nederländerna, Italien. Städernas jämförelsevis underordnade ställning var gemensam för de skandinaviska länderna. — Det bör för öfrigt anmärkas såsom en följd af ståndens upkomst att till de provinsiella lagverken nu äfven kommo särskildta rättshäfder, som innehöllo adelns och kyrkans privilegier (s. k. handfästningar och kyrkorätter) samt stadslagar.

c) *Konungamagten* kunde under dessa förhållande ej vara enväldig. Lagbunden konungamagt har varit ett grunddrag i den äldsta skandinaviska samhällsförfattningen och ståndens upkomst verkade visst icke att uphäfva detta förhållande. Förändringen blef endast den att konungens magt begränsades af de högre stånden, hvilka trädde i allmogens ställe. Inskränkningen blef så mycket mera afgjord som kronan *icke var ärftlig*. Det skandinaviska konungadömet hade i detta afseende från äldsta tid en obestämd ställning mellan ärftlig monarki och valrike. Arfvingen hade anspråk på kronan, men besittningen berodde derpå att arftagaren erkändes. Det måste ankommit på särskildta omständigheter antingen detta förhållande skulle utveckla sig till arfrike eller valmonarki. I Danmark segrade valrätten och dermed följde magtens inskränkning genom s. k. *handfästning*. Namnet betyder hvad vi i Sverige kalla konungaförsäkran. Handfästningarne innehöllo i allmänhet inskränkande vilkor, särdeles adelsprivilegier.

Genom sådana frihetsbref och privilegier uträttas ej mycket om ej der finnes en bestämd samhällsinrättning, genom hvilken de beseglade rättigheterna bevakas. En sådan är i vår tids samhällen nationalrepresentationen, parlamentet, riksdagen, motsvarande bestämmelse upfyldes i Danmark genom *Riksrådet*, *Dannehofvet*, *Riksdagen*. Betydelsen af

dessa namn är följande. *Riksrådet* var en rådsförsamling, utgången ur den högre adelns och prelaternes krets, och utgjorde en vid konungens sida med honom arbetande, mycket inflytelserik myndighet. *Dannehof (Hof)* var benämningen på en större församling af de högre stånden, vi skulle i Sverige säga en herredag, som utgjorde den tidens nationalrepresentation. Skilnaden mellan Dannehof och *Riksdag* skulle då vara en skilnad mellan herredag och allmänt riksmöte, i hvilket äfven borgare och bönder deltogo. Men skilnaden var ej noga bestämd, hufvudsaken var att en folkrepresentation var i verksamhet, stundom såsom herredag och stundom åter såsom allmänt riksmöte.

d) *Reformationen.* De nu anförda allmännaste grunddragen teckna Danmarks statskick vid medeltidens slut. Den förändring, som då inträdde genom reformationen, innebar egentligen blott att hierarkien förgicks, men för öfrigt fortgick statskickets utveckling i den gamla banan, riket var ännu alltid *valrike*, konungamagten bunden af *handfästningar*, hvilkas gällande kraft bevakades af *riksrådet*, böndernes *ofria tillstånd* fortfor och riksdagen eller dannehofvet blef mer och mera en *riksförsamling utan bondestånd.* Men visserligen blef adeln icke ensam, äfven det protestantiska presterskapet samt borgarståndet fortfor att hafva plats och stämma på riksdagen. — Skilnaden mellan Danmarks och Sveriges statskick var nu blifven ganska betydlig. Den svenska adeln var mycket svag vid medeltidens slut och konungamagten under Wasaätten mycket starkare än i Danmark, likasom också kronan blef ärftlig i Sverige, men Danmark var valrike. Bonden i Sverige var fri och hade säte på riksdagen. Sverige hade en riksdag med fyra stånd, Danmark en med tre, men deruti voro båda länderna lika att deras statsförfattning var en ståndsförfattning.

B) *Envåldstiden (1660—1848).*

a) *Det kungliga enväldet* och *kronans ärftlighet* stadgades i Danmark år 1660. Dessa förändringar till konungamagtens förmån gjordes icke genom någon egentlig inkräktning från konungens sida, men genom riksdagens fria beslut. Orsaken låg i motsatsen mellan de ofrälse stånden och adeln. Presteståndet och borgarståndet förenade sig

med konungen och tvingade adeln att medgifva kronans ärftlighet samt konungens envåldsmagt. Förändringen beseglades genom den s. k. *Suveränetetsakten d. 10 jan. 1661*, som innehåller erkännandet så väl af kronans ärftlighet som af enväldet. Några år senare lät den enväldige konungen skrifva den s. k. *Kongeloven (Lex Regia) d. 14 nov. 1665*, som blef en slags grundlag för envåldsmonarkien samt thronföljdsordning för arfriket. Denna lag var sedermera den hufvudsakliga urkunden för Danmarks statsrätt intill år 1848. Arfsrätten blef på det sättet bestämd att kronan var ärftlig både på mans- och qvinnolinien, men på qvinnolinien ej förr än hela manslinien var i alla arfberättigade ättegrenar utslocknad och då skulle kronan öfvergå till den sist regerande konungens närmaste anförvandt på qvinnolinien. Men en väsendtlig sak var, att arfsrätten endast gälde för afkomlingar af den då (1665) regerande konungen Fredrik III, hvaraf följde att den holstein-gottorpska ättegrenen och likaså de s. k. sönderborgske hertigarne, från hvilka hertigen af Augustenburg i vår tid härstammar, voro uteslutne från all arfsrätt till Danmarks krona. Detta förhållande blef af stor vigt i nyare tid när striden upstod om arfsrätten till hertigdömena. Desse hertigar kunde göra anspråk på Slesvig och Holstein med mer eller mindre skäl, men de hade intet anspråk på Danmarks krona. Deraf måste då följa att om de kunde göra sina anspråk på hertigdömena gällande, måste följden blifva att hertigdömena skildes från Danmark. På det sättet var då meningen att staten »Schleswig-Holstein» skulle upstå. — Jämför man det danska enväldet med den s. k. Carolinska envåldsmagten i Sverige, som uprättades på kon. Carl XI:s tid, så finnes en viss likhet. Så den ena som den andra statsförändringen hade sin rot i motsatsen mellan adeln och de ofrälse stånden, men enväldet i Sverige räckte ej länge (1680—1718).

b) *Danmarks statskick under enväldet* var visserligen ett helt annat än förut, men dock ej så aldeles förändradt att ej mycket af det gamla qvarstod. Den största förändringen var att konungen ej var bunden af någon handfästning, ej af något riksråd, ej af någon riksdag. Danmark saknade aldeles *all representativ författning* och *adelns politiska magt*

var omkullstörtad. Den regerande konungen styrde och förvaltade riket genom en honom underordnad *byråkrati af embetsmän*. Deremot blef den gamla ståndskilnaden qvarstående. Envåldskonungen tillät adeln behålla sin privilegierade ställning i förhållande till andra stånd och gaf till och med en ny utveckling åt adelns privilegier genom inrättningen af *grefskap och baronier (1671)*. Med grefve- och baronvärdigheten, som infördes, följde nämligen besittningen af ärftliga län, som förenades med betydliga förmåner, skattefriheter och en viss förvaltande myndighet. I öfverensstämmelse härmed blef också bondeståndets öfriga ställning *(Vornedskabet)* bibehållen.

I detta skick förblef Danmarks statsrätt intill början af 1700-talet, men efter den tiden begynner en i visst mått förändrad utveckling, väl icke så som skulle enväldet underkasta sig någon inskränkning, detta skedde visst icke, men *vornedskabet* uphäfdes år 1702. Förändringen blef visserligen snart nog fruktlös när i stället det s. k. *stavnsbaandet* infördes (1731). Med detta namn förstås en bönderne ålagd förbindelse att ej lemna det gods, der de voro underlydande. Första anledningen var att godsegaren var ålagd att upställa soldater vid utskrifning till krigstjenst och för att denna skyldighet må kunna upfyllas blefvo de, bland hvilka soldaterne skulle utskrifvas, ålagde att ej aflägsna sig från godset. På detta sätt upkom nu en ny art lifegenskap, men omsider blef äfven detta s. k. *stavnsbaand* afskaffadt och dermed blef danska bonden fri, hvilket skedde *år 1788* och den regent, som utförde förändringen, var kon. *Fredrik VI*, som på den tiden såsom kronprins förde regeringen i sin faders ställe, hvilken var genom sinnessvaghet oförmögen att regera. — För öfrigt blefvo adelns privilegier i nyare tid på åtskilligt sätt kringskurna, så att när den demokratiska statsförändringen timade 1848—49 hade adeln ej mycket af privilegierad rätt att förlora.

c) *Provinsialständerna* utgjorde en ny inrättning, hvarigenom en öfvergång bereddes till representativ författning. Inrättningen gjordes af kon. Fredrik VI genom en förordning år 1831, som närmare bestämdes genom en ny förordning år 1834, hvarefter verkställningen följde. Ständerför-

samlingarne, som inrättades, voro provinsiella församlingar, en för *öarne*, en för *Jutland*, en för *Slesvig* och en för *Holstein*. Deras sammansättning var grundad på klasser och stånd, ej på allmänna folkval och deras myndighet var inskränkt till att gifva betänkanden och frambära petitioner. Dessa ständer voro således långt ifrån att utgöra någon riksförsamling, som skulle inneburit envåldsmonarkiens förvandling till konstitutionel monarki. — Hertigdömet *Lauenburg* hade sin egen, gamla ständerförsamling.

C) *Den konstitutionella monarkien.*

a) *Grundlagen den 5 juni 1849.* Danska statskickets förändring utgjorde visserligen en bland de många statshvälfningar, som utmärkte året 1848, men skedde icke egentligen på revolutionär väg. Kon. Fredrik VII, som nyss hade upstigit på thronen efter sin faders död, gick den allmänna folkviljan till mötes och en konstitutionel grundlag blef utarbetad i samråd af konungen och en konstituerande riksförsamling. Grundlagen blef färdig år 1849 och kallas således 1849 års grundlag. En och annan förändring har sedermera blifvit gjord, men i det hela är denna grundlag ännu gällande.

b) *Helstatsförfattningen år 1855.* Danmarks nya statsrätt kunde ej blifva oberörd af de förhållanden, som upstodo sedan det slesvig-holsteinska kriget var slutadt (1850) och hertigdömena skulle återförenas med konungariket. Denna förening blef nu bestämd att utföras under formen af en s. k. *helstat*, d. v. s. att alla länderna skulle hafva en gemensam riksförfattning, men konungariket och hvartdera hertigdömet sin egen provinsialförfattning. Denna ordning kungjordes genom en konglig kungörelse d. 28 jan. 1852, men sedermera återstod att utarbeta helstatsförfattningen, hvilket arbete omsider blef färdigt så att helstatsförfattningen utfärdades såsom gällande lag år 1855. Deraf blef en följd att 1849 års grundlag måste i vissa delar uphäfvas nämligen i de punkter, som angingo sådana saker, hvilka nu skulle höra till helstatsförfattningen, men i sina öfriga stycken förblef 1849 års grundlag gällande såsom provinsialförfattning för konungariket. För Slesvig och Holstein utfärdades särskildta provinsialförfattningar, grundade på de

sedan 1830-talet i dessa hertigdömen befintliga ständerförfattningar. Helstatsförfattningen åter var en representativ författning med en för hela monarkien gemensam riksförsamling, som benämndes *Riksrådet.*

c) *Grundlagsförändringarne 1866.* Helstatsförfattningen blef i följd af det tyska partiets motsträfvighet omöjlig att upprätthålla. Danska regeringen utsöndrade Holstein från den gemensama författningen (1863) och i följd deraf blef af konungarikets och Slesvigs representation en ny grundlag antagen, som var ämnad att blifva en helstatsförfattning för dessa båda landsdelar med uteslutning af Holstein. Denna grundlag var den s. k. *novemberförfattningen (nov. 1863).* En följd af dess antagande blef åter kriget med Österrike och Preussen, hvars slut blef att Slesvig och Holstein aldeles skildes från Danmark [1]) (1864). Men i och med det samma hade så väl 1855 års helstatsförfattning som novemberförfattningen förlorat sitt föremål och kunde ej vidare komma i fråga. Intet hinder fans då att ju 1849 års grundlag blef från provinsialförfattning förvandlad till att åter blifva allmän riksförfattning, hvilket också skedde, men dock ej utan att vissa punkter förändrades. Med dessa förändringar blef grundlagen å nyo utfärdad år 1866, men benämnes vanligen med sitt gamla årtal 1849 års grundlag.

d) *Thronföljdslagen år 1853.* En särskildt del af 1849 års grundlag var likväl redan förut förändrad nämligen det stycke, som handlade om arfsrätten till kronan. Grundlagen hade bibehållit kongelovens thronföljdsordning med arfsrätt för både mans- och qvinnolinien. Men detta måste förändras i och för helstatsförfattningens skull. Då nämligen ännu vid den tiden (1852 och följande år) den förutsättningen var afgjord att hertigdömena och konungariket skulle vara förenade, men oafgjordt var huruvida thronföljdsordningen var den samma på båda ställena, blef denna svårighet afhjelpt på det sätt att konungariket ändrade sin thronföljdsordning nämligen så att arfsrätten inskränktes till manliga linien. Härigenom blef samma arfsrätt gällande i konungariket som af det tyska partiet påstods vara gällande i hertigdömena. Danmark hade icke dermed erkänt att detta påstående var

1) Jfr. ofv. T. I, p. 500 o. f.

grundadt, men genom den förändring, som gjordes, trodde man sig hafva undanröjt all anledning till strid om thronföljden. Denna förändring af thronföljdsordningen utgjorde ett stycke i sammanhanget af de politiska förhandlingar, genom hvilka prins Christian af Glücksburg (kon. Christian IX) blef erkänd thronföljare [1]). Saken hade sitt uphof i de främmande magternas bemedling genom protokollet i Warschau (1851) och fördraget i London (1852), men har i alla fall formen af en utaf Danmarks lagstiftande magter, konungen och riksdagen, stiftad lag. Riksdagen antog den nya thronföljdslagen år 1853. Sedermera har genom hertigdömenas skilsmässa från konungariket det egentliga ändamålet blifvit förfeladt, men ingenting hindrar att ju 1853 års thronföljdslag kan i alla fall gälla i Danmark såsom han ock gäller.

D) *Danska grundlagen.*

a) *Regeringens organisation* är den vanliga i konstitutionella länder, att konungen regerar, omgifven af en rådkammare utaf ministrar, som äro ansvarige inför riksdagen. Ministerstyrelsen är fullständigt organiserad i Danmark, så att icke alla ärenden behöfva föredragas inför konungen, men *åtskilligt kan afgöras af departementchefen ensam* och äfven då ministeren är samlad, är konungen *icke nödvändigt närvarande*, men ministeren har sin egen chef i en s. k. konseljpresident [2]). Dertill kommer *embetsmännens afsättlighet.* Regeln är att hvarje embetsman, som af regeringen utnämnes, också kan af regeringen afskedas, dock med undantag af domare. På detta sätt är hela den af regeringen utnämnda personalen hvad vi uti Sverige skulle kalla förtroendeembetsmän. Meningen är att då regeringen ansvarar för statens förvaltning bör samma regering också ega fri

---

1) Jfr. ofv. T. I, p. 314.

2) Danska grundlagen § 16 skiljer mellan *Statsrådet*, der konungen förer ordet, och *Ministerrådet*, der konungen icke är närvarande. Sådana saker, som der varit under behandling, skola dock anmälas hos konungen och hans beslut inhemtas. Att åtskilligt kan afgöras af departementchefen ensam är väl icke i grundlagen föreskrifvet, men synes kunna, om konungen så vill, blifva möjligt utan att grundlagen öfverträdes.

hand att välja de personer, hvilkas tjenst regeringen vill begagna. Följden blifver emellertid att embetsmannakorpsen saknar all politisk sjelfständighet. Med denna ministerstyrelse förbinder sig en *mera fullständig ministeransvarighet* än som finnes i Sverige. Skilnaden är att ministrarne i Danmark äro ansvarige inför riksdagen för »regjeringens förelse» och icke blott för sina rådslag till protokollet såsom i Sverige. En ledamot af svenska statsrådet är icke ansvarig i fall statsrådets protokoll utvisar att han har gjort kraftiga föreställningar mot konungens beslut, men i Danmark äro ministrarne ansvarige för allt hvad regeringen gör och låter.

Ministrarnes ansvarighet inför riksdagen har först och främst den betydelse, att om riksdagen ogillar regeringens handlingsätt, kan ministeren blifva nödsakad att *afgå från sina embeten, en ministerförändring inträffar.* Danska riksdagen är visserligen oförhindrad att formligen begära ministrarnes entledigande, men äfven om detta icke sker kan ministerförändring blifva en följd om riksdagen och regeringen icke stämma öfverens. — Dessutom finnes äfven en juridisk ansvarighet under formen af *anklagelse inför Riksrätt.* Den ena af riksdagens kamrar, Folkethinget, kan besluta åtal inför Riksrätt, d v. s. Folkethinget har åklagaremagten. *Riksrätten* åter, som är domstol, består af två beståndsdelar, den ena är Höjeste Ret, som utgör Danmarks högsta domstol i andra rättegångsärenden, den andra beståndsdelen är ett antal ledamöter ur Landstinget, som är en af riksdagens kamrar. Den politiska domstolen, Riksrätten, innehåller således en juridisk beståndsdel, nämligen den vanliga Högsta Domstolen, samt derjämte ett antal ledamöter af riksdagen. — Och i afseende på Riksrättens dom är en inskränkning stadgad i konungens benådningsrätt, nämligen att om en minister är af Riksrätten fäld till straff, kan konungen gifva honom nåd endast i fall att Folkethinget samtycker. Det beror på åklagaren att medgifva det straffet efterskänkes. — En naturlig följd af ministrarnes hela ställning är att de hafva *tillträde till kamrarnes öfverläggningar* och äfven äro valbare till riksdagsmän.

b) *Danska riksdagen* består af två kamrar, *Folkethinget* och *Landsthinget*.

1. *Folkethinget* är bildadt på grund af en mycket vidsträckt valrätt. *Valrätten* tillhör öfver hufvud hvarje välkänd, sjelfständig person, som har *fyllt 30 års ålder*. Det mäst utmärkande för det danska valsystemet är just detta att det enda väsendtligen inskränkande vilkor, som fordras, är åldersbestämmelsen, men någon viss förmögenhet eller skatt fordras icke. — *Valbarheten* är ännu mera vidsträckt, ty för den samma fordras endast *25 års ålder* och ingen annan inskränkning finnes än åldersbestämmelsen. *Valsättet* är omedelbart och valet sker genom s. k. »kaaring», d. v. s. att omröstningen försiggår medelst händernas upräckning och är således en röstning med ja och nej. Med detta röstsätt sammanhänger *kandidaturen*, d. v. s. att viss person är föreslagen att väljas och kaaringen afgör om den föreslagne blifver vald eller icke. Nu kunna flere kandidater vara anmälde, då framställas den ene efter den andre och den, som valbestyrelsen efter ögonmått anser hafva fått de flesta armar upräckta, erkännes vara vald, så vida icke en annan kandidat bestrider valet och äskar omröstning. I sådant fall hålles ordentlig omröstning efter uprop och denna omröstning är *öppen*. — *Valperioden* är treårig så att hela Folkethinget omväljes på en gång efter tre års förlopp i fall regeringen icke begagnar sin rätt att före de tre årens slut befalla nya val.

2. *Landsthinget* är bildadt på grund af lika vidsträckt *valrätt* som Folkethingets. Hvar och en, som har valrätt till folkethinget, har också valrätt till landsthinget. — *Valbarheten* är likaledes den samma som till folkethinget med blott det undantag att för att vara valbar till landsthinget fordras att vara bosatt inom valkretsen, hvaremot valbarheten till folkethinget gäller icke blott inom den valkrets, der personen bor, men öfver hela landet. Skilnaden mellan de båda kamrarne består således icke i någon olika valrätt och valbarhet, men deremot är *valsättet* olika. Landsthinget väljes icke medelst kandidatur och kaaring, men deremot genom för det mästa *medelbara* val. Regeln är att landsthinget väljes genom elektorer, som utses af samtlige val-

männen. Men en viss förmånsrätt är gifven åt den större förmögenheten på det sätt att ett visst antal valmän i hvarje valkrets, de högst beskattade, ega att *medelst omedelbar röstning deltaga i omröstningen med elektorerne.* Detta gäller dock endast på landsbygden. I städerna åter har den större förmögenheten en annan förmånsrätt, som består deruti att de valmän, som äro skattlagda till en viss bestämd »skatteindtægt» (1,000 Rdr i provinsstäderna, 2,000 Rdr i Köpenhamn) ega att *särskildt för sig välja halfva antalet af elektorerne.* — Slutligen finnes i landsthinget en beståndsdel, som alls icke beror af folkets val. Regeringen eger att *utnämna ett antal 12* ledamöter. Men de folkvaldes antal är dock mycket större. Hela antalet ledamöter är 66 och de af regeringen utnämnde äro 12.

Valperioden för landsthinget är åttaårig, så vida ej regeringen dessförinnan anbefaller nya val. Men så väl en sådan uplösning som de åtta åren gälla blott för de valde landsthingsmännen. De 12, som regeringen utnämner (s. k. kongevalgte) innehafva sina platser för lifstid och äro således oafsättlige. Den åttaåriga valperioden är för öfrigt så att förstå att hvarje landsthingsman är vald för åtta år, men halfva antalet afgår eller underkastas nytt val hvart fjerde år.

3. Riksdagarne hållas *årligen* och *hvardera thinget har veto mot det andras beslut.* — Det allmänna förhållandet mellan riksdagen och regeringen är i grundlagen uttalad med den förklaringen att »lagstiftande magten är hos konungen och riksdagen i förening, den verkställande magten är hos konungen, den lagskipande magten är hos domstolarne.»

Grunddragen af Danmarks indelning i *provinser* och andra indelningar för särskildta delar af samhällskicket äro följande:

a) *Amterna* utgöra provinsområden för den allmänna förvaltningen motsvarande den svenska indelningen i län. Antalet Amter är 18 oberäknadt staden Köpenhamn.

b) *Stift, Biskopstift* utgöra provinsområden för den kyrkliga indelningen nämligen inom den s. k. *folkekirken,* men

såsom denna innefattar den allra största delen af danska folket, utgör stiftsindelningen en verklig provinsindelning i kyrkligt afseende för hela landet och folket. Förhållandet är att danska grundlagen stadgar allmän religionsfrihet och någon egentlig statskyrka finnes således icke. Men den lutherska församlingen, som förr än grundlagen antogs, var dansk statskyrka, är försäkrad om en viss förmånsrätt, nämligen att njuta understöd af staten och kallas i grundlagen med benämningen *Folkekirken*. De särskildta stiften äro:

1. *Sjællands* (Seelands) stift, som omfattar Seeland och Bornholm med några smärre öar.

2. *Fyens* stift, som omfattar öarne Fyen och Langeland.

3. *Lollands-Falsters* stift, som omfattar öarne Lolland och Falster.

4. *Aalborgs* stift.

5. *Viborgs* stift.

6. *Aarhus* stift.

7. *Ribe* stift; dessa tre stift belägna i Jutland.

c) Danmarks indelning i afseende på lagskipningen beror på följande instanser:

1. *Herredsfoged* och *Birkedommer* äro namn, som beteckna första instansen i lagskipningen på landet. Skilnaden mellan de båda benämningarne härleder sig derifrån att der har funnits en privilegierad rättighet för innehafvare af vissa herregods att utnämna domaren inom godsets lagskipningsområde (domsagan). Derifrån härleder sig namnet Birkedommer.

2. *Byfoged* är benämningen för första instansens domare i städerna utom Köpenhamn, hvarest lagskipningen är delad mellan Köpenhamns Kriminal- och Politiret såsom underdomstol i brottmål samt Hof- och Stadsretten, som är motsvarande instans i civila mål.

3. *Landsoverret* är benämningen på andra instansen. Två Landsoverretter finnas, den ena i Viborg för Jutland, den andra i Köpenhamn för öarne, hvilken domstol tillika utgör Hof- og Stadsretten för Köpenhamn.

4. *Höjeste Ret* är högsta instansen, den enda för hela landet, med säte i Köpenhamn.

Danska *Amterna* efter storlek och folkmängd:[1])

Storlek:		*Folkmängd:* (1870)	
Ringkjöbing	82 : 21	Staden Köpenhamn . .	181,291
Ribe	55 : 26	Aarhus	125,323
Viborg	55 : 05	Odense	122,158
Aalborg	53 : 32	Svendborg	114,153
Hjörring	50 : 40	Köpenhamns amt . . .	103,898
Aarhus	44 : 98	Veile	102,750
Randers	44 : 18	Præstö	96,823
Vejle	42 : 42	Randers	95,916
Odense	32 : 06	Hjörring	91,927
Thisted	30 : 63	Maribo	90,706
Præstö	30 : 31	Holbæk	88,270
Maribo	30 : 14	Aalborg	87,089
Svendborg	29 : 80	Sorö	85,062
Holbæk	29 : 49	Viborg	82,877
Sorö	26 : 75	Frederiksborg	82,367
Frederiksborg	24 : 58	Ringkjöbing	75,961
Köpenhamns amt	22 : 00	Ribe	65,552
Bornholm	10 : 60	Thisted	60,724
Staden Köpenhamn . . .	0 : 24	Bornholm	31,894
geogr. qv.-mil	694 : 42		1,784,741

I ett land med så liten omkrets som Danmark och med en tämligen talrik befolkning måste provinsindelningen blifva fästad vid små områden. De flesta amterna i Danmark äro också mindre än något län i Sverige och det största amtet i Danmark hinner ej till storleken af Malmöhus län. Folkmängderna deremot äro visserligen jämförelsevis mycket större och jämförliga med motsvarande i de minst folkrika länen i Sverige. Aarhus amt, som har största folknumern, kan snarast jämföras i detta afseende med Blekinge och Halland samt stiger något högre än Westmanlands län, Upsala län samt Westerbotten, Norrbotten, Jämtlands län och Gotland.

Amter	med	öfver	80	qv.-mil	1	öfver	100,000	invånare	5
»	»	»	50	»	4	»	90,000	»	4
»	»	»	40	»	3	»	80,000	»	5
»	»	»	30	»	4	»	70,000	»	1
»	»	»	20	»	5	»	60,000	»	2
»	»	»	10	»	1	»	30,000	»	1
					18				18

1) Behm und Wagner, heft. III, p. 79 efter »Sammendrag af statistiske oplysninger angaaende kongeriget Danmark, n:o 6, udgivet af det statistiske bureau.» Folkmängden är här ofvan p. 4 angifven efter beräkningen för år 1874.

Åtskiljer man åter de två stora hufvuddelarne, *öarne* och *Jutland*, blifver amternas fördelning följande:

Storlek: Öarne:

Seeland (Sjælland):	Præstö	30 : 31	
	Holbæk	29 : 49	
	Sorö	26 : 75	
	Frederiksborg	24 : 58	
	Köpenhamns amt	22 : 00	
	Staden Köpenhamn	0 : 24	133 : 37
Fyen och Langeland:	Odense	32 : 06	
	Svendborg	29 : 80	61 : 86
Lolland och Falster:	Maribo		30 : 14
Bornholm			10 : 60
			235 : 97

Jutland:

Ringkjöbing	82 : 21	Aarhus	44 : 98
Ribe	55 : 26	Randers	44 : 18
Viborg	55 : 05	Vejle	42 : 42
Aalborg	53 : 32	Thisted	30 : 63
Hjörring	50 : 40		458 : 45

Folkmängd: Öarne:

Seeland:	Staden Köpenhamn	181,291	
	Köpenhamns amt	103,898	
	Præstö	96,823	
	Holbæk	88,270	
	Sorö	85,062	
	Frederiksborg	82,367	637,711
Fyen och Langeland:	Odense	122,158	
	Svendborg	114,153	236,311
Lolland och Falster:	Maribo		90,706
Bornholm			31,894
			996,622

Jutland:

Aarhus	125,323	Viborg	82,877
Vejle	102,750	Ringkjöbing	75,961
Randers	95,916	Ribe	65,552
Hjörring	91,927	Thisted	60,724
Aalborg	87,089		788,119

Storlek:		*Folkmängd:*	
Jutland	458 : 45	Öarne	996,622
Öarne	235 : 97	Jutland	788,119
geogr. qv.-mil	694 : 42		1,784,741

Relativ folkmängd:	Köpenhamns amt	4,733
	Frederiksborg	3,351
	Præstö	3,189
	Sorö	3,180
	Holbæk	3,000
Seeland		4,781
	Svendborgs amt	3,831
	Odense	3,808
Fyen och Langeland		3,820
Bornholm		3,009
Lolland och Falster		3,010
Öarne öfver hufvud		4,225

Aarhus amt	2,786	Aalborg	1,656
Vejle	2,422	Viborg	1,491
Randers	2,171	Ribe	1,187
Thisted	1,983	Ringkjöbing	929
Hjörring	1,798		

Danmarks rike öfver hufvud [1])	2,570
Jutland öfver hufvud	1,721

Skilnaden är således mycket stor mellan öarne och Jutland med betydligt tätare folkmängd på öarne så att till och med folkmängdens absoluta summa blifver större på öarne än i Jutland oaktadt Jutland är betydligt större land. Ön Seeland stiger till och med till ett antal, som erinrar om Europas temligen starkt befolkade länder, men dock icke de allra mäst folkupfylda. Seelands relativa folkmängdsumma stiger betydligt högre än t. ex. Frankrikes öfver hufvud och påminner om Tysklands och Italiens, men uphinner icke Stor-Britanniens, Nederländernas och Belgiens. Danmark öfver hufvud stadnar vid en mycket lägre siffra genom inberäkningen af Jutland. Jämförelsen med Sverige utfaller så att Seeland är betydligt tätare befolkadt än Skåne, och Danmark öfver hufvud mycket tätare folkupfyldt än Sverige, men inberäkningen af Jutland medför att Danmarks folkmängdsiffra stadnar långt nedan om Malmöhus läns relativa folkmängd. Jutlands folkmängd öfver hufvud är relativt mindre talrik än Skånes, Göteborgs län, samt Blekinges och Stockholms läns folknumer med inberäkning af Stockholms stad.

---

1) Danmarks relativa folkmängd är här ofvan p. 5 angifven efter beräkning af folkmängden år 1874. Jfr. Behm und Wagner, h. II, p. 22.

Städer [1]) med öfver 20,000 invånare (år 1870) finnes i Danmark ingen mera än staden Köpenhamn = 181,291. Det utmärkande för Danmark i detta afseende är den ofantliga skilnaden mellan hufvudstaden och provinsstäderna. Danmarks hufvudstad är betydligt större än Sveriges, men Danmark har ingen provinsstad, jämförlig med Göteborg och icke ens någon, som i storlek uphinner Malmö och Norrköping. Städer med 10,000 invånare finnas dock sex till antalet:

Odense	16,970	Fyen.
Frederiksberg	16,878	Seeland.
Aarhus	15,025	Jutland.
Aalborg	11,721	
Randers	11,354	
Horsens	10,501	

Staden Köpenhamns folkmängd 181,291 gör 10:16 proc. af hela landets folkmängd.

---

16. **Norge** utgör en ny stat i Europa och i detta förhållande ligger det egentligen egendomliga för den norska staten bland Europas stater. Ny kan denna stat kallas ehuru dess historia talar om en urgammal sjelfständighet. Men emellan forntid och nutid i Norges historia ligger ett stort mellanrum af århundraden, då Norge blott var en del af en stat, den dansk-norska monarkin. Trälbundet, ofritt var Norge icke, dess tillstånd var ej sämre än Danmarks, dess frihet ej mindre, men all rätt, som Norge hade, den hade Norge blott såsom landsdel, men icke såsom egen stat. Förändringen, som timade år 1814, var dubbel, från ena sidan sedd en förening med en annan stat i stället för den, med hvilken Norge hade varit införlifvadt, från en annan sida åter en uprättelse till sjelfständig tillvaro såsom egen stat. Ty föreningen, som ingicks med Sverige, var af helt annan art än den förening, som Norge hade haft med Danmark. Der hade varit en helstat, som bestod af Danmark och Norge, der blef ett statsförbund mellan två sjelfständiga medlemmar, Sverige och Norge.

---

1) Behm und Wagner, l. c. heft. I, p. 74.

Kallar man Norge en ny stat i Europa så vänder sig tanken genast till andra nya stater, med hvilka Norge synes vara jämförligt. Man tänker då icke på sådana samhällsbildningar som Tyska Riket och kon.-riket Italien, på dessa sidor finnes ingen jämförlighet. Det svensk-norska statsförbundet kan jämföras med hvarje annan federativ statsform som finnes, och med en af dessa finnas flera jämförelsepunkter af mycket interesse nämligen det österrikiskt-ungerska statsförbundet [1]), men Norge i och för sig har ingen jämförlighet med dessa länder. Deremot kan man tänka på Grekland och Belgien. Här voro länder och folkslag, hvilka, likasom Norge, hade varit landsdelar och blefvo egna stater. Men skilnaden är stor, Norge hade icke legat under sådant träldomsok, som Grekland och norska folket var mycket bättre förberedt för ett sjelfständigt lif än Grekerne kunde vara; Belgiens uprättelse liknade åter Norges deruti att den samma innebar uplösningen af en förening med ett annat land, men någon ny förening blef icke af Belgien ingången. Och uplösningen gjordes på olika sätt, Belgien bröt sig ut med våld ur en förening, i hvilken Belgien icke trifdes, men Norge hade just icke lagt i dagen några synnerliga tecken till vantrefnad inom föreningen med Danmark och skilsmässan inträffade på det sätt att Norge af öfvermägtiga händelsers magt bortrycktes ur sin gamla ställning. Men i det afseende hade dessa båda länders ställning varit lika att intetdera hade varit bundet i träldom fastän båda hade varit osjelfständiga. I alla tre dessa länders historia, Greklands inberäknadt, eger man att under det nyaste tidehvarfvet betrakta huru det tillgår att *organisera en sjelfständig stat till nyes.* Detta är visserligen ett föremål af stort interesse och gifver åt Norges samhällsutveckling efter 1814 en egen märkvärdighet, oberäknadt det interesse som Norges statskick i alla fall besitter för oss Svenskar i och för granskapets skull och i följd af föreningen.

Med öfvergången till egenskap af sjelfständig stat följde en stor förändring af Norges inre statskick. Ty den

---

1) Se den lilla skriften »Om statsförbundet mellan Österrike och Ungern» af W. E. Svedelius.

monarki, i hvilken Norge hade varit en beståndsdel, var en envåldsmonarki, men Norge, när det började sitt nya lif, antog det representativa statskicket. Detta är den tredje sidan af den förändring Norge undergick år 1814.

Bland Europas stater framställer sig det svensk-norska statsförbundet med all möjlig utsigt att ega bestånd. Föreningen ej blott har burit sig, men växer fastare med hvarje dag. Det kan sägas att föreningsbandet i vissa afseenden är ganska löst och att formerna äro ofullständiga. Men föreningen, sådan han är, löper ingen fara att gå sönder. År 1814 funnos ej många personer i Norge, som önskade en förening med Sverige, nu finnes knappt någon, som skulle önska denna förening ogjord och nationalfördomen är försvunnen å ömse sidor. I ett sådant verk som tvänne folks förening för en oberäknelig framtid är den tid af sextio år, som nu förflutit, ingen lång tidrymd, besinnar man att föreningen ännu icke räknar en längre ålder torde kunna sägas att föreningsarbetet har gjort icke obetydliga framsteg.

Den norska statens *historiska utveckling* genom tidernas gång delar sig i trenne stora tidrymder: a) Norge såsom stat ensam för sig sjelf — b) Norge under föreningen med Danmark — c) Norge i förening med Sverige.

A) *Norge såsom stat ensam för sig sjelf* genomlefde medeltiden till år 1397, då Kalmarunionen ingicks, med hvilken tilldragelse föreningen med Danmark tog sin början. Den norska staten, som förut fans, ledde sitt uphof ur de särskildta landsdelarnes, *Fylkenas*, förening till ett enda rike. Mannen, som utförde detta verk, den förste konungen öfver hela Norge, var *Harald Hårfager*, tiden var senare hälften af 800-talet, samma tid då den för hela Danmark gemensama konungalängden begynner med Gorm den gamle och äfven Sveriges första säkra konungalängd härleder sin begynnelse från samma tid. Det land, som utgjorde det gamla Norge, var öfver hufvud samma land, som ännu utgör Norges rike, men dock med tillägg af vissa landskap, som i senare tider hafva blifvit svenska. Der funnos vissa gränsprovinser, som voro föremål för tvist mellan länderna. Sadana voro

a) *Wermland*, som dock i längden kom att höra till Sverige, men der fans i de äldsta tiderna ett anspråk hos Norrmännen att riksgränsen skulle gå i sådan sträckning, att vestra Wermland skulle blifvit norskt.

b) *Markerna* d. v. s. det landskap, som nu kallas *Dalsland*, skulle enligt samma gränsbestämning blifvit ett norskt land, men detta inträffade icke. Markerna (Dalsland) utgjorde i verkligheten ett svenskt land. Deremot funnos vissa andra landskap, som verkligen blefvo norska, men hade varit omtvistade såsom de ock i senare tider hafva blifvit svenska. Dessa landskap voro:

a) *Ranrike* d. ä. *Bohus län*, som allt igenom hörde till Norge;

b) *Jämtland* samt *Herjeådalen*, som väl under vissa tider voro förenade med Sverige, men dock med tiden blefvo norska landskap åtminstone från och med 1100-talet.

Men utom dessa områden på sjelfva den skandinaviska halfön omfattade Norges rike äfven vissa andra aflägsnare besittningar, som utgjorde s. k. skattländer. Dessa voro:

a) *Island*, som befolkades genom utflyttningar från Norge under Harald Hårfagers tid och sedermera. Detta land blef likväl icke genast en provins af Norges rike. Det utgjorde en egen sjelfständig republik, som fortlefde från 800-talet, då Island började bebyggas, *till 1260-talet då Island gaf sig under Norges konung*. Men från den tiden var Island en provins af Norges rike.

b) *Færöarne* voro skattskyldigt land under Norges krona och blefvo med tiden en norsk provins.

c) *Grönland* befolkades genom utflyttningar från de skandinaviska länderna, hufvudsakligen med norsk karakter, men någon fast och stadig förening mellan det grönländska samhället och Norges rike fans knappt och de skandinaviska bosättningarne i Grönland blefvo med tiden ödelagda af de amerikanska infödingarne så att detta land gick förloradt för den skandinaviska folkstammen. Det skandinaviska samhället i Grönland uplefde icke medeltidens slut.

d) *Sudröarne*, som i nyare tid kallas *Hebriderna*, hade genom eröfring under vikingatågen blifvit norska skattländer, men afträddes till Skotland genom fördraget i Perth år 1266.

e) *Orkneyöarne* samt f) *Hjaltland (Shetlandsöarne)* voro likaledes sedan vikingatiden norska skattländer, men gingo för Norge förlorade under 1400-talet på det sätt att kon. Christian I öfverlemnade öarne åt konungen i Skotland såsom pant för en dansk-norsk prinsessas hemgift vid hennes förmälning med den skotske konungen.

Det norska riket blef således förminskadt genom förlusten af Sudröarne, Orkneyöarne och Hjaltland, men förlusten var kanske mindre betydlig, ty de norske konungarnes verkliga magt öfver dessa aflägsna besittningar var aldrig särdeles stor. Det Norge, som vid medeltidens slut qvarstod såsom en stat i Kalmarunionen, bestod af det egentliga Norge med *Bohus län*, *Jämtland* och *Herjeådalen* samt *Island* och *Færöarne*.

B) *Norge under föreningen med Danmark* förlorade de nyss nämnda provinserna, som voro gränsmarker mot Sverige.

a) *Jämtland* och *Herjeådalen* afträddes genom freden i Brömsebro (1645).

b) *Bohus län* afträddes genom freden i Roeskilde (1658), bekräftad genom freden i Köpenhamn (1660).

C) *Norge efter föreningen med Sverige* har icke erfarit någon förändring i sina beståndsdelar, men i och med skilsmässan från Danmark skildes Norge äfven från *Island* och *Færöarne*, ty dessa landskap undantogos, när konungen i Danmark för öfrigt afträdde Norges rike genom freden i Kiel år 1814.

Norges *inre statskick* har sin utveckling bestämd i sammanhang med förändringar, som statens yttre ställning undergick.

A) *Norge före den fullständiga föreningen med Danmark år 1536:* a) *Fylken* och *Lagdömen*. Norge bestod från äldsta tid af en mängd s. k. Fylken, smärre landsdelar, hvilka före Harald Hårfagers tid utgjorde egna riken, men under honom förenades till en enda stor monarki. Derefter förekomma Fylkena såsom provinsiella områden och samhällsföreningar i den norska staten. Vissa särskildta fylken stodo i närmare förbindelse med hvarandra, och utgjorde s. k. *fylkesföreningar*, hvilka innefattade större landsdelar

eller landskap med särskildta lagar likasom landskapslagarne i Sverige. Sådana lagdömen eller fylkesföreningar voro:

1. *Eidsivathingslög* i det sunnanfjällska Norge.
2. *Borgarthingslög*, som upkom genom en slags delning af Eidsivathingslög, så att båda dessa områden hörde till det sunnanfjällska Norge.
3. *Gulathingslög* i det vestanfjällska och
4. *Frostathingslög* i det nordanfjällska Norge.

Men ur de särskildta fylkesföreningarnes lagverk blef redan under medeltiden ett gemensamt lagverk sammanfattadt för hela Norge, som skedde på kon. Magnus Lagaböters tid (1270-talet).

b) *Stånd och klasser.* Under detta tidehvarf utvecklade sig i Norge likasom i allmänhet inom de europeiska länderna en skilnad mellan särskildta stånd. *Preståndet* blef ett privilegieradt stånd med *erkebiskopen i Throndhiem* såsom öfverhufvud och väldiga strider fördes mellan konungamagten och hierarkien (11—1200-talen) på *Birkebeinarnes* och *Baglernes* tid, hvilka benämningar beteckna de motsatta partierna. Motsatsen mellan den verldsliga magten och hierarkien förband sig med andra partiinteressen och med stämplingar af stridande thronpretendenter under de borgerliga strider, som upfylla en stor del af Norges medeltid. Namnet Bagler var partibenämningen för det parti, som hade sitt stöd hos hierarkien. — *Adeln* upkom ur den högre värdighet, som åtföljde konungens tjenst och höfdingdömen, hvilka af konungen erhöllos. De större höfdingarne, de s. k. *Lendermendene* utgjorde en i Norges historia ofta förekommande, ganska myndig, aristokratisk klass. Den norska adeln lyckades dock aldrig upnå en så herskande ställning som adeln i Danmark. Den norske bonden blef icke ofri, men den norska adeln var deremot vid slutet af medeltiden mycket försvagad. Ett tredje stånd utgjorde *städernas* borgare med sina egna lagar *(Bjarkeyar*-rätter).

c) *Konungamagten* var lagbunden och konungens magt motsvarades af *Lagthinget* i de särskildta fylkesföreningarne, men dessutom förekommo äfven *allmänna riksmöten* af Lendermendene och kyrkans prelater, således en slags aristo-

kratiska möten, liknande herredagarne i Sverige, och ett norskt *Riksråd* fans äfven, men ur dessa inrättningar utvecklade sig icke icke någon för alla kommande tider beståndande organisation, ehuruväl Riksrådet ännu fortfor att finnas och riksmöten höllos ännu under Kalmarunionens tid [1]).

B) *Norge under föreningen med Danmark 1536—1814.* Norges förening med Danmark grundlades genom Kalmarunionen (1397), men denna förening var dock en helt annan än den som förband Norge med Danmark efter år 1536. Kalmarunionens grundsats var att hvart och ett af de tre rikena skulle vara ett eget sjelfständigt rike och unionen således ett statsförbund. Sedan Sverige lösryckt sig helt och hållet ur unionen fortfor föreningen mellan Norge och Danmark på samma sätt som förut till år 1536, men från denna tidpunkt blifver förhållandet förändradt. Norge och Danmark efter år 1536 utgjorde icke egentligen ett statsförbund, men snarare en helstat, hvilket förhållande likväl icke uteslöt vissa provinsiella olikheter i de båda ländernas samhällsförfattningar. Sjelfva förändringen år 1536 gjordes icke genom något ömsesidigt fördrag, men kan snarare kallas en inkräktning af Danmark, hvarefter Norge fogade sig. Danska riksdagen införde en punkt i kon. Christian III:s handfästning (1536) att Norge skulle »vara och förblifva under Danmarks krona likasom de öfriga landskapen, Jylland (Jutland), Fyen, Sjælland (Seeland) eller Skåne» och icke vara ett konungarike för sig sjelf. Det hörer till Norges historia att förklara, hvadan det kom att Norge underkastade sig ett sådant danska riksdagens beslut. I sjelfva verket blef dock beslutet aldrig fullständigt utfördt. Ty Norge fortfor att kallas ett eget rike och behöll sin egen lag och hela sitt gamla samhällskick. Men konungen i Danmark var Norges konung, landet regerades från Köpenhamn och båda länderna utgjorde en gemensam stat. Derföre blef också den danska statsförfattningens förändring år 1660 gällande äfven för Norge. Den *kungliga enväldsmagten* med *kongeloven* till grundlag bestämde Norges statskick efter

1) Jfr. ASCHEHOUG: Statsforfatningen i Norge og Danmark indtil 1814. p. 57, 134, 137, 230, 319, 321.

1660-talet. Sjelfva förklaringen om konungens envälde blef särskildt underskrifven af norska ständerne år 1661.

C) *Norge efter 1814 och under föreningen med Sverige.*

a) *Statsförändringen år 1814* betecknas af följande tilldragelser.

1. *Fredsfördraget i Kiel d. 14 Januari 1814*, hvarigenom konungen i Danmark afträdde Norge till konungen i Sverige med förbehåll af de fri- och rättigheter norska folket egde, d. v. s. att konungen i Sverige erkände den rätts- och samhällsförfattning, som i Norge fans. Men dertill hörde det kungliga enväldet enligt kongeloven. Danske konungens envåldsmagt öfvergick till konungen af Sverige såsom nu blifvande Norges konung. Från afträdelsen voro dock Island och Færöarne undantagna. Detta fredsfördrag kom sedermera icke att ligga till grund för den förening, som verkligen blef ingången mellan Norge och Sverige, men *skilsmässan från Danmark* blef genom Kielerfreden afgjord. I detta afseende utgör detta fredsfördrag en verklig grundläggning för det statskick som nu blef Norges.

2. *Grundlagen d. 17 Maj 1814* blef af Norrmännen sjelfve antagen på riksförsamlingen i Eidsvold under förutsättning att Norge icke skulle förenas med Sverige, men icke heller förblifva en del af danska monarkien. Norrmännen erkände sig icke bundne af freden i Kiel, men företogo sig att organisera Norges rike såsom en aldeles fristående stat. Danske ståthållaren prins Christian Fredrik behöll regeringsmagten och blef af riksförsamlingen i Eidsvold vald till Norges konung. Då nu samme prins äfven var thronföljare i Danmark skulle följden blifvit, i fall det verk, som nu gjordes, hade egt bestånd, att Norge framdeles hade blifvit åter förenadt med Danmark, men visserligen på annat sätt än förut. Denna förening skulle då blifvit en personal-union, men icke en helstat såsom Norge och Danmark förut hade varit. Riksförsamlingen i Eidsvold åter var hvad man kallar en konstituerande församling, ty der utarbetades en representativ författning, som förut icke hade funnits. Denna grundlag blef väl sedermera genom föreningen med Sverige i vissa delar ändrad, men ligger hufvudsakligen till grund för Norges statsrätt. Grund-

lagen d. 17 maj 1814 betecknar således införandet af representativ statsförfattning i Norge; Storthinget har i denna grundlag sitt uphof.

3. *Konventionen i Moss d. 14 aug. 1814* var ett fördrag mellan den nyvalde konungen i Norge, Christian Fredrik å ena sidan och konungen i Sverige å den andra. Innehållet var att Christian Fredrik förband sig att nedlägga den norska kronan. Det, som genom konventionen i Moss uträttades, var att något monarkiskt öfverhufvud för norska staten icke fans, men föreningen med Sverige var icke derföre afgjord. Det som återstod var att norska folket fattade sitt beslut angående föreningen. Den magt, som skulle derom besluta å norska folkets vägnar, kunde icke vara någon annan än det genom grundlagen d. 17 maj inrättade Storthinget. Konventionen i Moss innehöll också en förbindelse af den afträdande regenten Christian Fredrik att sammankalla Storthinget. Så långt men ej längre var man kommen genom det lilla fälttåg, som under kronprinsen Carl Johans befäl utfördes af Sverige mot Norge för att framtvinga föreningen. I sjelfva verket var dock saken afgjord, ty Norge var under dåvarande förhållande knappt i tillfälle att kunna afslå Sveriges anbud.

4. *Föreningen mellan Sverige och Norge d. 4 nov. 1814* afgjordes genom fördrag mellan konungen af Sverige å ena sidan och Norska Storthinget å den andra. Vilkoren voro att Norge såsom ett sjelfständigt rike förenades med Sverige, men konungen af Sverige bekräftade den norska grundlagen af d. 17 maj med förbehåll blott af sådana förändringar, som måste blifva en följd af föreningen med Sverige. Det, som beslutadt var i Eidswold, blef således omintetgjordt i den del, som innehöll att Norge skulle vara ett fristaende, icke med Sverige förenadt rike, men den i Eidswold antagna grundlagen blef at Norge bevarad i allt, som ej behöfde förändras i följd af föreningen med Sverige.

5. *Riksakten d. 6 aug. 1815* utgör den statsrättsliga urkund, som innehåller de för bägge länderna gällande bestämmelser, hvilka blefvo en följd af föreningen. Förändringarne, som gjordes i norska grundlagen, angingo Norges statsförfattning såsom särskildt rike, med Sverige förenadt;

Riksakten handlar om de gemensama förhållanden, som nu måste upkomma. Dit hörde sådant som angick t. ex. val af förmyndare för omyndig konung, samt bestämmelse om formen för konungamagtens utöfning vid tillfällen då konungen icke kan i egen person föra regeringen. Denna riksakt blef antagen af svenska riksdagen och af norska storthinget samt af den gemensame konungen utfärdad i bägge länderna.

Norges nuvarande grundlagar äro således: a) *grundlagen af d. 4 nov. 1814* b) *Riksakten af d. 6 aug. 1815*, hvartill får läggas den *svenska successionsordningen af d. 26 sept. 1810*, hvilken är i grundlagen af d. 4 nov. samt i riksakten åberopad såsom gällande för Norge.

b) *Regeringens organisation* i Norge sammanhänger med det förhållande, som eger rum att konungen icke har sitt vanliga residens inom landet. Grundsatsen är att konungen regerar omgifven af sitt *Statsråd*, och fattar beslut sedan Statsrådet yttrat sig såsom rådgifvande. Denna sin regering öfver Norges rike utöfvar konungen från sin svenska hufvudstad när han der vistas, men deraf blifver en följd att en del af norska Statsrådet måste vistas i Stockholm hos konungen. Norska statsrådet består således af *två afdelningar*, en i Stockholm och en annan i Christiania. Den rådkammare, hvars mening konungen omedelbarligen inhemtar, består af statsrådsafdelningen i Stockholm, men förr än saken der behandlas, skall skriftligt utlåtande afgifvas af statsrådsafdelningen i Christiania. Detta är den vanliga formen för behandlingen af norska regeringsärenden, men då konungen vistas i Norge, uphör skilnaden mellan de båda statsrådsafdelningarne. Afdelningen i Stockholm består af en Statsminister samt två Statsråd, afdelningen i Christiania består nu mera af en Statsminister och minst fem Statsråd. Enligt grundlagen af den 4 nov. 1814 egde konungen att utnämna en s. k. Riks-Ståthållare, som var ordförande för statsrådsafdelningen i Christiania och till detta embete kunde äfven utnämnas en svensk man. Men riksståthållarembetet är i senare tid afskaffadt. Norska statsrådet består således af två statsministrar, den ene i Stockholm, den andre i Christiania, samt minst två statsråd i Stockholm och minst fem

i Christiania. Statsministern i Stockholm är stadigvarande på platsen, men de två statsråden ombytas tid efter annan, så att vistelsen i Stockholm går i tur bland de norska statsrådets ledamöter. — Men utom de fem ledamöterne och statsministern i Christiania kan konungen äfven förordna en *Vice-konung*, såsom ordförande för statsrådsafdelningen i Christiania, hvilken värdighet likväl icke kan innehafvas af någon annan än kronprinsen eller hans äldste son, konungens sonson. Ensam regent i konungens ställe är vice-konungen icke, han är blott ordförande i statsrådsafdelningen.

Norska Statsrådets *ansvarighet* inför storthinget är likasom statsrådets i Sverige bunden vid deras rådslag enligt protokollet. Statsrådsledamöter, som gjort föreställningar mot konungens beslut, äro således icke ansvarige för beslutet. Häraf följer att storthinget eger, likasom riksdagen i Sverige, att granska statsrådets protokoll. Norska grundlagens stadganden om statsrådets ansvarighet äro hufvudsakligen följande: 1) protokollerna granskas af *Odelsthinget*, som eger att besluta åtal inför *Riksrätt*. Odelsthinget, som utgör den talrikare afdelningen af storthinget, utöfvar således den förrättning, som i Sverige tillhör ett fåtaligt utskott ur bägge kamrarne, konstitutionsutskottet. — 2) *Riksrätten* består af hela Lagthinget, som utgör den andra afdelningen af storthinget, samt *Höjeste Ret*, som är Norges högsta domstol i vanliga rättegångar. Den politiska domstolen, Riksrätten, består således både af en rent juridisk beståndsdel (Höjeste Ret) och äfven af ett antal ledamöter ur storthinget (Lagthinget). Den politiska riksförsamlingen (Storthinget) besitter således åklagaremagten genom Odelsthinget och deltager äfven i den politiska domaremagten genom Lagthingets säte och stämma i Höjeste Ret. I Sverige deremot tillhör åklagaremagten ett af båda kamrarne valdt utskott, men deremot är riksdagen aldeles skild från domaremagten. Den andra formen för statsrådets ansvar, som svenska regeringsformen omtalar, att riksdagen kan efter af konstitutionsutskottet gjord anmärkning, begära hos konungen statsrådets entledigande, d. v. s. begära en ministerförändring, är icke i norska grundlagen särskildt omtalad, men saken synes visserligen kunna ske på grund af storthingets oinskränkta yttranderätt.

En verklig inskränkning i norska statsrådets ansvarighet blifver deremot en följd deraf att protokoll i *utrikes ärenden* icke granskas. Detta kommer åter igen derutaf att Norge icke har någon utrikes minister, men utrikes ärendena äro gemensama med Sverige och behandlas på sätt Svenska regeringsformen föreskrifver medelst föredragning af svenska utrikes statsministern inför konungen. Frågor om att börja krig och ingå fredsfördrag skola dock behandlas i sammansatt svenskt och norskt statsråd.

En icke oväsendtlig skilnad mellan statsrådets ställning i Norge och i Sverige är också den att statsrådets ledamöter icke ega tillträde till storthinget likasom de icke heller äro valbare till storthingsmän.

På det sätt statsrådets ansvarighet i Norge är beskaffad finnes der icke fullständig ministerstyrelse såsom i Danmark, hvilket äfven visar sig deraf att de förvaltande embetsmännen äro till en stor del *oafsättlige*. Regeln är den samma som i Sverige att en skilnad finnes mellan förtroendeembetsmän, som konungen efter godtfinnande tillsätter och afskedar, samt andre embetsmän, hvilka endast på grund af ransakning och dom kunna afskedas.

c) *Konungamagten* i Norge är hufvudsakligen den samma som i allmänhet inom konstitutionella monarkier, att konungen eger all verkställande magt och står i spetsen för statsförvaltningen, samt deltager med representationen i den lagstiftande magten. Men vissa för Norge egendomliga inskränkningar finnas dock, konungen har endast *suspensivt veto* mot storthingets beslut i lagstiftningsärenden, och konungen *kan icke anbefalla nya val till storthinget* före valperiodens utgång, storthinget är ovilkorligen valdt för sin vissa tid, tre år. Det suspentiva veto är åter så beskaffadt att, för att storthingets beslut skall blifva gällande mot konungens veto, fordras att beslutet skall varit af storthinget antaget på tre lagtima storthing med tre års mellantid och nya val mellan hvarje gång beslutet antogs. Och från regeln om det suspensiva veto äro *grundlagsfrågor* undantagna, konungen erkännes hafva absolut veto i afseende på förändringar i grundlagen.

En annan skilnad mellan Sverige och Norge samt en inskränkning i den norska konungamagten ligger deruti att

konungen icke har såsom i Sverige att ensam besluta om den *ekonomiska lagstiftningen.* Deremot eger konungen i Norge en viss provisorisk lagstiftande magt, d. v. s. att konungen kan utfärda lagstiftande beslut, men hvilkas fortfarande giltighet beror af storthingets samtycke (§ 17).

Konungen i Norge har icke heller samma *fullständiga öfverbefäl öfver krigsmagten som i Sverige.* Inskränkningarne bestå deruti att konungen icke kan a) använda linietrupperna och roddflottan till anfallskrig utan storthingets samtycke, b) icke eger att införa främmande trupper, således icke heller svenska, i Norge i fredstid och ej heller förlägga norska trupper eller krigsflottan utanför Norges gränser. Således kan konungen icke förlägga den svenska och norska krigsmagten den ena i den andras land. Tvänne undantag finnas dock, nämligen att konungen eger att hålla ett norskt gardi af frivilligt värfvade trupper i Stockholm samt att svenska och norska trupper, högst tretusen man från hvardera sidan, kunna sammandragas till öfningsläger (§ 25).

d) *Storthingets organisation.* Den norska riksförsamlingen är grundad på samfäldta val och s. k. enkammarsystem efter följande hufvudgrunder. — 1. *Valrätt* är bunden alternativt vid följande vilkor 1) *eganderätt till jord*, så att hvarje jordegare har valrätt utan afseende på egendomens större eller mindre storlek; 2) *arrende af jord med kontrakt på längre tid än fem år*, arrendatorens valrätt är således begränsad af en viss tids arrendekontrakt; 3) *embetsmän* och *alle, som varit i statens tjenst*, ega valrätt; 4) *burskap* i städerna så att alle borgare hafva valrätt; 5) *besittning af fast egendom i stad* med vilkor af ett visst fastighetsvärde 300 riksbankdaler (§ 50).

Valrätten i Norge är således icke bunden vid viss census i egendom, inkomst eller skatt såsom i Sverige, detta dock med undantag af fastighetsegare i städerna, för hvilka ett visst lågt egendomsvärde är föreskrifvet, men deremot är valrätten fästad vid dessa fem klasser, hvaraf följer att för den, som icke besitter fast egendom, fordras för valrätt att han skall tillhöra embetsmannaklassen eller vara borgare i stad. I Sverige deremot eger hvar och en valrätt till andra kammaren, om han är skattskrifven för 800 kronors inkomst utan afseende på klass eller yrke. Dessutom fordras i Sve-

rige blott 21 års ålder medan i Norge fordras en ålder af 25 år. — Någon motsvarighet mot första kammaren i Sverige finnes alls icke i Norge.

2. *Valbarheten* är bunden vid samma vilkor som valrätten utom att åldersbestämmelsen är en annan, 30 års ålder fordras, hvarjemte inom embetsmannaklassen vissa undantag finnas, nämligen att statsrådets ledamöter samt tjenstemän vid statsrådets »kontorer» (statsdepartementerna) så ock vid konungens hof icke äro valbare (§ 61, 62).

3. *Valsättet* är medelbart. *Elektorer* väljas inom hvarje prestgäll på landet och inom hvarje stad, prestgället och stadskommunen äro således valkretsar för elektorval. *Storthingsmän* väljas af elektorerne inom hvarje amt för landet och inom de städer, som utgöra gemensamt valdistrikt eller inom staden i fall en stad ensam utgör en valkrets. Städerna och landet äro således icke blandade i gemensama valkretsar, men storthingsmännens antal är fördeladt efter viss proportion mellan land och stad. Proportionen är sådan att städerna välja hälften i antal mot landet, således en tredjedel af hela storthinget (§ 57, 58). Genom denna fördelning erhålla städerna ett betydligt större antal röster inom storthinget än de på grund af sin folkmängd skulle kunna få. Detta valsätt och rösternas fördelning påminner i flera afseenden om det svenska valsättet, men med en väsendtlig skilnad att omedelbara val, som i Sverige kunna finnas, ej finnas i Norge. Kandidatur och »kaaring» såsom vid danska folkethinget förekommer icke.

c) *Storthingets verksamhet* är i grundlagen bunden vid följande hufvudgrunder:

1. *Valperioden* är treårig, hvart tredje år hållas nya val till hela storthinget, men lagtima storthing sammanträder hvarje år (§ 54).

2. *Urtima* storthing samlas på konungens befallning men utan nya val (§ 69).

3. Delningen i *Odelsthing* och *Lagthing* innebär en jämkning i enkammarsystemet. Storthinget delar sig nämligen på två afdelningar sålunda att en fjerdedel utväljes till att utgöra Lagthinget och de återstående tre fjerdedelarne utgöra Odelsthinget. Förhållandet mellan dessa afdelningar är sådant att hvarje fråga skall först behandlas i Odelsthin-

get, hvars beslut derefter hemställes till Lagthinget. Blifver då Odelsthingets beslut icke af Lagthinget bifallet, återgår frågan till Odelsthinget och om båda thingens meningar icke kunna sammanjämkas afgöres saken genom gemensam omröstning af bägge thingen (§ 73, 76). Lagthinget har således intet initiativ och icke veto mot Odelsthinget och det kan endast göra anmärkningar vid Odelsthingets beslut. Men i det slutliga afgörandet genom gemensam omröstning har Lagthinget sin rösträtt. Då nu Odelsthinget är en mycket mera talrik församling än Lagthinget följer att ett enstämmigt Odelsthing alltid får öfverhand i den gemensama omröstningen, men om meningarne inom Odelsthinget äro delade kunna Lagthingets röster blifva afgörande. Denna delning på Odelsthing och Lagthing gäller vid behandlingen af alla frågor, som komma under benämningen »love,» lagar, lagstiftningsärenden. Vid frågor om statsrådets ansvarighet är åter en särskildt del i sakens behandling hänvisad åt hvardera thinget. Odelsthinget ensamt har åklagaremagten och Lagthinget utgör domstolen, Riksrätten, gemensamt med Höjeste Ret (§ 30, 82, 86).

f) *Storthingets beslutande rätt* är den vanliga i konstitutionella monarkier att representationen besitter beskattningsrätt och bestämmer statsutgifterna samt granskar förvaltningen af statens medel och utöfvar lagstiftande magten gemensamt med konungen, såsom ock representationen (Storthinget) genom sin yttrande rätt och genom statsrådets ansvarighet utöfvar en kontrollerande verksamhet i afseende på statens hela styrelse och förvaltning. Men om man jämförer norska storthinget med svenska riksdagen träffas en olikhet i afseende på magten öfver statens finanser, att storthinget icke har en sådan förvaltande myndighet öfver en del af finanserna som riksdagen utöfvar genom *Riksgäldskontoret.* I afseende på den lagstiftande magten har åter storthinget en viss öfvervigt öfver konungamagten genom det att konungens veto endast är suspensivt utom vid grundlagsförändringar.

Norges *indelning* i *provinser* eller förvaltningsområden samt i afseende på lagskipningen och kyrkliga förhållanden är i sina allmännaste drag följande:

1. *Amter* utgöra de större förvaltningsområden, som i Norge motsvara den svenska indelningen i län, *Amtmannen* svarar mot konungens Befallningshafvande (Landshöfdinge-embetet) i Sverige. Amterna åter äro delade i *fogderier* likasom fögderierna i Sverige. Antalet Amter är 20.

2. *Formandskab och Amtformandskab* utgöra den norska kommunalförvaltningens organer. Formandskabsdistriktet motsvarar öfver hufvud prestgället på landet så att hvarje prestgäll har sitt *formandskab*, som åter består af två afdelningar, *Formænd* och *Repræsentanter*. Skilnaden synes vara att Formænden utgöra den verkställande bestyrelsen, eller hvad man i Sverige kallar kommunalnämnd, Formænden och Representanterne gemensamt utöfva den beslutande myndighet, som i Sverige tillhör kommunalstämman. Men en väsentlig skilnad är att i Sverige kommunalstämman består af alle röstegande, hvilka således utöfva sin beslutande rätt omedelbarligen, hvaremot all beslutande rätt i Norge är öfverlemnad åt formandskabet, som utgör en representation af kommunen. Och för valrätt till val af ledamöter i formandskabet gälla samma vilkor, som för valrätt till storthinget, hvaremot i Sverige den kommunala rösträtten är en annan än rösträtten vid val till andra kammaren.

Städerna i Norge hafva sina formandskab lika med landet och sådan skilnad, som i Sverige finnes mellan städer med stadsfullmägtige och städer med allmän rådstuga, finnes icke i Norge.

Amtsformandskabet är en representation för amtet likasom Landstinget i Sverige för länet. Men sammansättningen är en annan. Amtsformandskabet utses icke genom särskildta val såsom det svenska landstinget, ordföranden i hvarje formandskab är sjelfskrifven ledamot i amtsformandskabet och amtmannen är sjelfskrifven ordförande. Förhållandet är såsom det skulle vara i Sverige ifall hvarje kommunalstämmas ordförande vore sjelfskrifven ledamot och landshöfdingen sjelfskrifven ordförande i landstinget. — Men deruti äro de kommunala myndigheterne i Norge lika med motsvarande i Sverige att deras beslut i vissa fall äro beroende af regeringens bifall. En särskildt olikhet är att städerna icke deltaga i amtformandskabet.

3. Norges allmänna indelning i afseende på *lagskipningen* är fästad vid följande domstolar: a) *Sorenskriveren* är underdomare på landet motsvarande den svenska häradshöfdingen och landet är deladt i *sorenskriverier* likasom Sverige i domsagor.

b) *Byfogeden* är underdomare i städerne likasom rådhusrätten i de svenska städerna. Den norske byfogeden svarar snarast mot den svenske borgmästaren men med någon skilnad mellan större och mindre städer i det att i de större städerna göromålen äro delade mellan flere personer.

c) *Stiftsoverreten* är den norska mellaninstansen, som intager samma plats inom lagskipningen som hofrätterna i Sverige. Benämningen stiftsoverret har afseende på den gamla indelningen, som var sådan att öfverdomstolens lagskipningsområde sammanträffade med den kyrkliga indelningen i biskopstift så att för hvarje stift fans en öfverrätt Nu mera är detta förhållande rubbadt, biskopstiftens antal har blifvit ökadt, men stiftsoverreternas är oförändradt. Dessa domstolar äro fyra till antalet, lika många som de gamla stiften, Christiania, Christansands, Bergen och Throndhiems stiftsoverret.

d) *Höjeste Ret* är Norges högsta domstol, en gemensam för hela riket med säte i Christiania.

Norges allmänna civillag är kon. Christian V:s norska lov af år 1687 med senare författningar, men strafflagen är ny, antagen år 1842.

4. Den *kyrkliga indelningen* är fästad vid Sogner (socknar), Prestegield (prestgäll, pastorat), Provstier (prosterier) och Stift, men allmänt kyrkomöte, såsom i Sverige, finnes icke.

Sognen är första ledet i den kyrkliga indelningen och utgör det område, som har gemensam kyrka och väl äfven gemensam prest, men på det sätt att två eller flere sogner kunna vara förenade om samma sogneprest.

Præstgieldet utgör det område, som har gemensam sognepræst (kyrkoherde). Deremot finnas i allmänhet icke de tjenstegrader som i Sverige kallas komminister och adjunkt. De finnas på vissa ställen under benämningarne *residerende kapellan* (komminister) och *personel kapellan* (adjunkt) men dessa embeten äro mera undantag än regel.

Provstiet utgör ett led mellan præstegieldet och stiftet, *provsten* innehafver en embetsmyndighet mellan sognepræsten och biskopen, men provsten är sjelf en sognepræst som har sig ombetrodt att hafva upsigt öfver det öfriga presterskapets embetsutöfning.

Biskopen står i spetsen för den kyrkliga förvaltningen inom stiftet, men med den väsendtliga skilnaden från svenska förhållanden att biskopen icke är omgifven af ett kollegium såsom de svenska konsistorierna (domkapitlen). Deremot har biskopen vid sin sida *Stiftsamtmannen.* Ordningen är nämligen sådan att presterskapets styresman, biskopen, och den civila öfverhetspersonen, stiftsamtmannen, handlägga gemensamt sådana ärenden, som angå kyrkans ekonomiska förvaltning. Då nu hvarje stift sträcker sin omkrets öfver flere amt kan denna gemensama förvaltning med biskopen icke gerna utöfvas af hvarje amtman för sitt amt, men en gemensam stiftsamtman finnes för hela stiftet och detta embete tillhör amtmannen i det amt, inom hvilket biskopsätet är beläget.

De norska stiften äro nu mera sex till antalet: Christiania, Christiansand, Bergen, Throndhiem, Hamar och Tromsöe. De två först nämnda samt Hamar höra till det sunnanfjeldska Norge, Bergen till det vestanfjeldska, de öfriga till det nordanfjeldska.

De norska Amternas storlek och folkmängd år 1870 [1]).

Storlek:		*Folkmängd:*	
Finmarken	789 : 8	Hedemarken	119,695
Nordlanden	687 : 0	Söndre Bergenhus . . .	117,302
Christians amt	498 : 91	Christians amt	116,149

1) *Norges Off. Stat. C. № 1 Tabellen vedkommende folkemængdens Bevægelse i aaret 1870 p. 1, 7.* samt om arealerna BROCH; Statistisk Årbog for kongeriget Norge, p. 28. Norges storlek och folkmängd är här ofvan p. 2. 4 upgifven efter den af BEHM und WAGNER uptagna beräkning, som skiljer sig från den, hvilken förekommer i Norges officiella statistik, hvilken bör läggas till grund för den detaljerade öfversigten af folkmängdens fördelning, aldenstund upgiften är betydligt nyare 1870 än den, som finnes hos BEHM und WAGNER (1865), hvarest blott totalsumman för hela Norges rike är upgifven för 1872.

Hedemarken	486 : 54
Nordre Throndhiem	414 : 0
Tromsö	412 : 5
Söndre Throndhiem	336 : 51
Nordre Bergenhus	317 : 0
Bratsberg	279 : 32
Buskerud	275 : 94
Söndre Bergenhus	267 : 2
Romsdal	265 : 46
Nedenæs	188 : 60
Stavanger	166 : 33
Lister och Mandal	118 : 25
Akershus	94 : 47
Smaalenene	79 : 41
Jarlsberg och Laurvig	41 : 85
Christiania	0 : 17
Bergen	0 : 03
	5,719 : 29

Söndre Throndhiem	112,061
Romsdal	111,761
Stavanger	109,704
Akershus	108,483
Smaalenene	104,087
Buskerud	98,769
Nordlanden	93,659
Nordre Bergenhus	86,724
Jarlsberg och Laurvig	85,647
Nordre Throndhiem	83,189
Bratsberg	80,027
Lister och Mandal	75,959
Nedenæs	71,114
Christiania	66,657
Tromsö	48,237
Bergen	30,252
Finmarken	22,145
	1,741,621

Relativ folkmängd:

Jarlsberg och Laurvigs amt	2,046
Smaalenene	1,311
Akershus	1,148
Stavanger	659
Lister och Mandal	643
Söndre Bergenhus	439
Romsdal	422
Nedenæs	377
Buskerud	362
Söndre Throndhiem	333
Bratsberg	287
Nordre Bergenhus	274
Hedemarken	246
Christians amt	233
Nordre Throndhiem	201
Nordlanden	136
Tromsö	117
Finmarken	28
Norges rike	305

Fördelningen på de tre geografiska hufvuddelarne, det sunnanfjeldska, nordanfjeldska och vestanfjeldska Norge, är följande:

Storlek:

a) det *nordanfjeldska*		
Finmarken	789 : 8	
Nordlanden	687	
N. Throndhiem	414 : 0	
Tromsö	412 : 5	
S. Throndhiem	336 : 51	
Romsdal	265 : 46	2,905 : 27
b) det *sunnanfjeldska*		
Christians amt	498 : 91	
Hedemarken	486 : 54	
Bratsberg	279 : 32	
Buskerud	275 : 94	
Nedenæs	188 : 60	
Lister och Mandal	118 : 25	
Akershus	94 : 47	
Smaalenene	79 : 41	
Jarlsberg och Laurvig	41 : 85	
Christiania	0 : 17	2,063 : 46
c) det *vestanfjeldska*		
Nordre Bergenhus	317 : 0	
Söndre Bergenhus	267 : 2	
Stavanger	166 : 33	
Bergen	0 : 03	750 : 56
		5,719 : 29

Folkmängd:

a) det *sunnanfjeldska*

Hedemarken	119,695	
Christians amt	116,149	
Akershus . .	108,483	
Smaalenene .	104,087	
Buskerud . .	98,769	
Jarlsberg och Laurvig .	85,647	
Bratsberg . .	80,027	
Lister och Mandal .	75,959	
Nedenæs . .	71,114	
Christiania .	66,657	926,587

b) det *nordanfjeldska*

S. Throndhiems . .	112,061	
Romsdal . .	111,761	
Nordlanden .	93,659	
N. Throndhiem . . .	83,189	
Tromsö . . .	48,237	
Finmarken .	22,145	471,052

c) det *vestanfjeldska*

Söndre Bergenhus . .	117,302	
Stavangers .	109,704	
Nordre Bergenhus . .	86,724	
Bergen . . .	30,252	343,982
Norges rike		1,741,621

De norska amterna äro, såsom synes, af mycket olika storlek, de nordligaste svagt befolkade och mycket stora, men sedan den del af Norge, som vanligen kallas Finmarken, nu är delad på två amt, Finmarken och Tromsö, finnes intet amt, som upgår i storlek mot de största län i Sverige, Norrbotten, Vesterbotten och Jämtlands län. Men för öfrigt äro amterna jämförliga med de större och medelstora länen i Sverige; Akershus, Smaalenene samt Jarlsberg och Laurvigs amt, som äro de minsta, erinra i afseende på landrymden om de mindre länen i Sverige. Jarlsberg och Laurvig är till och med mindre än Gotland och Blekinge. Folkmängden stiger deremot i intet amt högre än i de mindre folkrika bland länen i Sverige, Hedemarkens folkmängd, som är den största i något amt, stiger obetydligt öfver Vestmanlands läns folknumer i Sverige och skulle bland de svenska länen intaga tjugonde rummet med inberäkning af Stockholms stad.

Amt i Norge:

med	öfver	700	qv.-m.	1
»	»	600	»	1
»	»	400	»	4
»	»	300	»	2
»	»	200	»	4
»	»	100	»	3
»	under	100	»	3
				18

med	öfver	100,000	inv.	8
»	»	90,000	»	2
»	»	80,000	»	4
»	»	70,000	»	2
»	»	40,000	»	1
»	»	20,000	»	1
				18

hvartill komma de båda städerna Christiania och Bergen.

Städer i Norge med öfver 20,000 invånare äro:

Christiania	66,657
Bergen	30,252
Throndhiem	20,858

Städer med öfver 10,000 invånare finnas likaledes tre:

Stavanger	17,653
Drammen	15,458
Christiansand	11,468

Städernas folkmängd med öfver 10,000 inv. gör 162,346 = 9 : 32 proc. af landets hela folkmängd.

IX.

Europas Dynastier.

Europas statsystem består till största delen af ärftliga monarkier, arfriket förutsätter en arfsberättigad ätt, en dynasti, på dynastiernas slägtförhållanden hafva staternas förändringar till en stor del berott. Nu mera är detta beroendet icke så stort som det fordom var, men så länge den ärftliga monarkien är den gällande statsformen blifver dynastien, dess härkomst och dess fortfarande bestånd en sak af betydlig vigt. Uti en inledning till de europeiska staternas statskunskap bör äfven finnas ett kapitel om dynastierna.

Frågorna äro dessa: hvilka äro de regerande dynastierna i Europa i närvarande tid? Hvilka äro de ännu fortlefvande f. d. regerande dynastierna? Hvarifrån leda familjerna sin härkomst? Och hvilken är grunden för deras besittningsrätt till sina throner? Eller anspråk på länder och riken, som de haft, men förlorat?

Undersökningen är vidlyftig nog, ty antalet är temligen talrikt och familjerna äro mycket utgrenade och med hvarandra sammanblandade. Den frågan åter, på hvilken grund deras herrerätt hvilar, inför forskningen på de särskildta

ländernas statsrätt, nämligen den del, som angår de dynastiska arfslagarne, eller det vi i Sverige kalla successionsordningen.

Låter man undersökningen ingå på detta fältet, kommer man också in på frågan om den yttersta grundvalen för monarkiernas uphof, det visar sig att den äldsta dynastiska rätten hvilar på *urminnes häfd*, hvilken i sin ordning måste hafva sin begynnelse i vissa familjers framstående ställning inom folkstammen. Första ursprunget döljer sig, man letar förgäfves efter orsaken hvarföre just t. ex. Ynglinga-ätten i Upsala skulle vara kunglig eller hvarföre den äldste ättefadren för Harald Hårfager i Norge skulle vara konung i sitt fylke, han och ingen annan. Från sådan urminnes häfd härleder sig monarkien och på denna grundval hvilar den rena legitimiteten. Men det är väl äfven en annan sak, som grundar sig derpå. Med begreppet arf följer begreppet egendom, den ärftliga legitimiteten innebär att staten är furstens familjegods, folket är underhafvande på det furstliga godset. Grundsatsen har sitt renaste uttryck i den franske despotens (Ludvig XIV:s) ord: »l'etat c'est moi» (staten är jag). Det tillhör forntidens historia att upvisa huru denna urminnes legitimitet hos vissa folk begränsades af folkfrihetens grundsats. I sig sjelf har den legitima monarkien sin grundsats uttryckt i den monarkiska benämningen »med Guds nåde». Monarkien, af Gud förlänad, monarken regerande med gudomlig rätt, detta är den fullkomligt legitima monarkiens statsrättsliga lära.

Men med tiden upkom i Europa en annan legitimitet, som grundade sig på *förläning af suverän åt vasallen*, feodalsystemets legitimitet. Med den samma följde vissa ömsesidiga rätt- och skyldigheter mellan vasallen och suveränen. Besittningsrätten var dock alltid familjens rätt och läran att staten var dynastiens egendom var i godt behåll. Inskränkningen var blott att monarken innehade sin monarki genom öfverlåtelse af en högre monark och var honom förbunden till tjenst samt att erkänna hans öfverhöghet.

Men den motsats mot den rena legitimiteten, som låg i folkfrihetens grundsats, så att jämte ärftligheten fordrades folkets erkännande, har också gjort sig gällande. Folkslag

hafva gifvit regeringsmagt åt furstar *på grund af val*, dock så att blott förste innehafvaren valdes, men ätten efter honom fick arfsrätt. På denna grund bygdes en tredje art af legitimitet, men hvars ställning till de föregående var osäker. Ty denna legitimitet betydde mången gång att en ätt upreste sin thron när en annan störtades från sin. Och detta att folket tog rikets krona från en ätt och gaf henne åt en annan måste inför den äldre legitimiteten vara ett orättmätigt våld. I sjelfva verket har likväl detta våldet ej varit värre än det våld, som begicks då en furste störtade en annan och tog hans land.

Den legitimitet, som grundar sig på folkets val, måste likväl blifva olik den, som har sitt ursprung i förläning eller i urminnes häfd. Ty med valet följer icke egande rätten till landet, men deremot kan valet bindas vid vilkor. Redan det att monaken *valdes* innebär att monarkien är gifven af folket såsom ett updrag. Den som gifver ett updrag kan bestämma förbehåll och vilkor. Här blifver ett fördragsmässigt förhållande. Med kronans besittning, ytterst grundad på val, är monarkien inkommen på den statsrättsliga utveckling, som har sitt fullfärdiga uttryck i vår tids konstitutionella monarki. — Men denna utveckling har trängt sig in äfven på den rena legitimiteten med Guds nåde och på den feodalistiska thronbesittningsrätten så att den gudomliga rätten har måst erkänna sig bunden af en fördragsmässigt bestämd statsrätt och likaså den feodala legitimiteten, hvilken dessutom har undergått en stor förändring. Ty något feodalt vasallförhållande finnes icke nu mera, men bland suveräna dynastier i Europa finnas visserligen åtskilliga, som härleda sitt yttersta uphof ur feodalismen.

En närmare granskning af dynastiernas upkomst och utbredning skall visa huru det i närvarande tid förhåller sig med den legitima rätten. En sådan granskning kan utföras antingen så att man för hvarje stat undersöker förhållandet eller så att man för hvarje familj efterfrågar hvadan den samma är kommen och huru den samma har blifvit en regerande dynasti. För att redigt och klart öfverskada sammanhanget torde vara bäst att först upsöka familjernas uphof och följa dem i deras utgreningar, hvarefter en samman-

fattning kan göras efter stater så att man frågar hvilken den dynastien är, som regerar i den ena eller andra staten. Materialet för en sådan undersökning måste vara förnämligast de furstliga slägtregistren. Hela detta studium ingår i den historiska forskningsart, som kallas genealogi. När framställningen bestämmes efter familjerna blifver bästa sättet att följa den alfabetiska ordningen [1]).

Askanien var en gammal gods- och familjbenämning för en mägtig feodalfamilj under Tysklands medeltid. Sjelfva namnet Askanien skall betecknat ett slott, som var familjbesittning, beläget i den nuvarande preussiska provinsen Sachsen [2]). Familjens anor sträcka sig till baka till elfte seklet och begynna då med en viss Esiko, grefve af Ballenstätt. Hans sonson Otto den rike kallade sig grefve af Askanien och Aschersleben och en son af honom var den i Tysklands rikshistoria ryktbare *Albrecht Björnen*. Med honom upstiger huset Askanien bland Tysklands stora feodaldynastier.

Albrecht Björnen erhöll af kejsar Lotharius på 1130-talet ökade besittningar, hvilka delades mellan hans söner. Två söner af Albrecht Björnen fortplantade ätten för längre tid på två skilda linier: a) *Mark Brandenburg*, der ätten fortlefde till år 1320.

b) *Anhalt*, der samma ätt ännu i dag fortlefver. Men besittningarne voro fordomdags mycket större än detta lilla hertigdöme. Bernhard af Askanien, som var den bland Albrekt Björnens söner, hvilken i sin ordning blef stamfader för huset Anhalt, erhöll af kejsar Fredrik I (Barbarossa)

---

[1]) Genealogisches Staatshandbuch, med företal af JOHAN LUDVIG KLÜBER. — Tables genealogiques des maisons souveraines de l'Europe. Strassbourg 1782 med dedikation, undertecknad af KOCH. — Stammtafeln zur Geschichte der europäischen Staaten von VOIGTEL, neu herausgegeben von COHN. — Genealogiske Tabeller af KÖNIGSFELDT. — Genealogiske Tabeller af KRÜGER.

[2]) DANIEL, l. c. T. IV. p. 539, 810.

hertigdömet Sachsen, som var blifvet ledigt genom den ryktbare Henrik Lejonets afsättning. Länderna delades mellan Bernhards af Askanien söner på två linier inom den anhaltska hufvudgrenen

a) huset Askanien-Anhalt regerande i *Sachsen*,
b) huset Askanien-Anhalt regerande i *Anhalt*.

Den sachsiska grenen delade sig på två linier, den *kurfurstliga* linien, som utslocknade år 1422 och den hertigliga linien af *Sachsen-Lauenburg*, som utslocknade år 1689. Från denna ätt månde en af Sveriges drottningar, kon. Gustaf I:s gemål, Katharina af Sachsen-Lauenburg, hafva varit född.

Den anhaltska ättegrenen blef i senare tider delad på fyra regerande ättelinier, hvilka voro:

a) *Anhalt-Zerbst*, som erhöll en egen genealogisk märkvärdighet genom det att en af dess qvinliga afkomlingar besteg Rysslands kejserliga thron. Kejsarinnan Katharina II var född furstinna af Anhalt-Zerbst. Den ryska kejserliga familjen härstammar således på mödernet från detta hus. Men på mansidan utslocknade huset Anhalt-Zerbst år 1793.

b) *Anhalt-Köthen*, som öfverlefde det gamla Tyska rikets uplösning och blef suverän, men utslocknade år 1847.

c) *Anhalt-Bernburg* fortlefde ännu längre såsom suveräne hertigar, men utslocknade omsider år 1863.

d) *Anhalt-Dessau* fortlefver ännu och innehafver hela Anhalt såsom de utdöda ättegrenarnes arftagare [1]).

Bernadotte. Huset Bernadotte är bland Europas dynastier den, som minst af alla motsvarar den rena legitimitetens fordringar. Här finnas inga anor, som förlora sitt uphof i urtidens mörker och ej heller någon feodalistisk förläning, men valet i Örebro år 1810 är den enda grund, på hvilken suveräneteten hvilar, och denna grundval är i högsta grad o-legitim aldenstund svenska folkets val, då marskalk Bernadotte korades till thronföljare, i sin ordning grundade sig på den förut regerande, såsom legitim erkända holstein-

[1]) Jfr ofv. T. I. p. 339.

gottorpska ättens afsättning från Sveriges thron. Utan 1809 års revolution skulle vårt nuvarande konungahus aldrig blifvit regerande, hela dess thronbesittning är helt och hållet af revolutionärt ursprung. Och denna egenskap sträcker sig ännu längre tillbaka. Marskalk Bernadotte, som valdes till kronprins af Sverige, innehade redan då en furstlig rang såsom prins af Ponte-Corvo, men äfven denna värdighet var af revolutionärt ursprung. Den var en gåfva af den revolutionära inkräktaren Napoleon, som sjelf bygde sin suveränetet på franska revolutionen såsom grundval. Och genom franska revolutionen var den bana öpnad, som förde Bernadotte till mensklighetens höga platser. Genom sin börd tillhörde han den franska medelklassen.

Och ur den o-legitima svenska thronföljden utgick den norska. Norges kronas besittning hos huset Bernadotte grundar sig på storthingets beslut att ingå föreningen med Sverige. Derföre att kon. Carl XIII var konung i Sverige blef han vald till konung i Norge och derföre att kronprinsen Carl Johan var K. Carl XIII:s thronföljare i Sverige blef han i följd af ländernas förening äfven thronföljare i Norge, hvilket förhållande hade sitt uttryck i antagandet af den svenska successionsordningen såsom gällande för Norge. Men oaktadt detta sammanhang mellan den norska thronbesittningen och den revolutionära thronföljden i Sverige står likväl den norska thronen ett steg närmare den legitima rätten så vida som Norges förre monark, konungen af Danmark, hade genom fredsfördraget i Kiel verkligen afträdt sin rätt. Denna afträdelse var visserligen tvungen, men den var dock gjord och beseglad genom ett folkrättsligt fördrag. Men thronuphöjelsen i Sverige hade ingen annan grund än att svenska folket hade affallit från sin legitime monark Gustaf IV Adolf och fördrifvit hans son.

Huset Bernadotte är således ett exempel af den arten legitimitet, som har sin grund i folkets val och sin rätt fördragsmässigt bestämd i statens grundlag. Denna grundval är i sjelfva verket ganska god, men ur den rena legitimitetens synpunkt dock något omonarkisk, behäftad med en viss bismak af revolution och republik. Det hörer till Sveriges och Europas historia att förklara huru det blef möjligt

att en man, utgången ur franska republiken, upstigen till magtens och storhetens höjder i de legitime monarkernes förtryckares, Napoleons tjenst, kunde komma att erkännas och behålla den revolutionära konungakronan medan alla andra på sådan grundval hvilande välden störtades i Napoleons fall.

Den Bernadotteska dynastiens genealogiska utveckling känner hvarje bildad menniska i Sverige, men deremot torde det ej vara aldeles öfverflödigt att erinra om familjförbindelserna med Europas öfriga dynastier.

a) Förbindelsen med familjen *Buonaparte.* Kon. Carl XIV Johans gemål *Desirée Clary* var dotter af en enskildt man i Frankrike, men hennes syster var gift med Josef Buonaparte, kejsar Napoleons broder, revolutionär konung först i Neapel (1806), derefter i Spanien (1808), men störtad i sin broders fall (1814). Josef Buonaparte med gemål och barn tillhörde sedermera privatlifvet. Genom denna slägtförbindelse fans således ett svågerskap mellan huset Bernadotte och huset Buonaparte, Marskalk Bernadotte (kon. Carl Johan) samt Josef Buonaparte.

b) Förbindelsen med huset *Beauharnais*, huset *Wittelsbach* och förnyad förbindelse med familjen *Buonaparte.* På dessa trenne sidor utvecklade sig slägtförhållandet genom kon. Oscar I:s gemål. *Dr. Josefinas* fader var prins *Eugene Beauharnais*, som sjelf var en enskildt mans son, men stjufson af kejsar Napoleon och af honom uphöjd till furstlig rang och magt såsom vice konung af Italien. Denna ställning gick förlorad genom Napoleons fall, men dock endast så att den furstliga värdigheten omsattes i annan form och titel, f. d. vice-konungen af Italien blef hertig af *Leuchtenberg* och furste af *Eichstädt.* Huset Beauharnais benämnes efter den tiden gemenligen med det Leuchtenbergska namnet, men suverän dynasti var denna ätten icke. Dess besittningar utgjordes af länderier i Tyskland och hertigen af Leuchtenberg var konungens af Bayern undersåte. Men såsom sådan var han högt privilegierad, åtminstone i jämbredd med den s. k. mediatiserade aristokratien i Tyskland [1]), till hvars förmånsrättigheter äfven hörde »Recht der

[1]) Jfr ofv. T. I. p. 107 och p. 103.

Ebenbürtigkeit», hvaraf följde att en familjförbindelse med suveräna familjer betraktades såsom jämbördig slägtskap. — Prins Eugenes gemål var en dotter af konungen i Bayern, som tillhörde det urgamla huset *Wittelsbach*. Kon. Oscars brud var således af revolutionär härkomst på fädernet, men genom hennes börd på mödernesidan trädde huset Bernadotte i slägtskap med de legitima dynastierna. — På samma gång blef likväl genom denna samma förbindelse ett *nytt slägtskapsband ingånget med huset Buonaparte*. Prins Eugenes syster dr. *Hortense* var nämligen förmäld med Louis Buonaparte, som hade genom sin broders magtspråk en tid varit konung af Holland. Af detta äktenskap var kejsar Napoleon III en son, hvilken således var syskonbarn med kon. Oscar I:s gemål.

c) Förbindelsen med huset *Nassau* blef ingången genom kon. Carl XV:s förmälning med prinsessan *Louise* af *Nederländerna* (Nassau-Oranien) och genom kon. Oscar II:s förmälning med prinsessan *Sophie* af *Nassau-Walram*. — Båda dessa dynastier, den kungliga i Nederländerna och den hertigliga i Nassau, äro grenar af samma stamträd, det gamla huset Nassau. Den ena grenen, huset Nassau-Oranien, har nämligen sedan långliga tider tillbaka varit naturaliserad i Nederländerna medan den andra grenen har varit fästad vid familjbesittningarne i Tyskland. Slägtgrenarne äro således längesedan från hvarandra utgrenade, men hafva dock sitt uphof af samma stamträd.

d) Förbindelsen med den *Sachsisk-Ernestinska* ättegrenen af den kungliga och hertigliga sachsiska dynastien, som innehafver de sachsiska länderna i Tyskland. Denna förbindelse ingicks genom k. Oscar I:s yngste son prins August i hans förmälning med prinsessan *Therese* af *Sachsen-Altenburg*, men slägtskapen har likväl icke grundlagt något varaktigt förhållande aldenstund äktenskapet förblef barnlöst.

e) Förbindelsen med huset *Oldenburg* genom kon. Carl XV:s dotter, prinsessan *Louises* förmälning med kronprinsen af Danmark. Denna slägtförbindelse är dock af annan art än de förut omtalade. Den innebär icke såsom dessa att huset Bernadotte med sig införlifvar ledamöter af annan ätt, men tvärtom att familjens egen ättling inträder i en annan

dynasti. Det bernadotteska husets qvinnolinie kommer att bestiga Danmarks thron. Förhållandet är dock ej af politisk betydelse aldenstund kronprinsessan af Danmark tillhör en för öfrigt utslocknad gren af familjen och thronföljdsordningen så väl i Danmark som i Sverige och Norge är bunden vid manliga linien och manliga könet.

Dessa äro de förbindelser, hvarigenom den i Sverige och Norge regerande konungaätten är omedelbarligen sammanbunden med andra dynastier. Det är för öfrigt klart att dermed följer en vidsträckt utgrening af slägtförhållandet medelst de främmande dynastiernas förbindelser på andra håll. Huset Wittelsbach i Bayern tillhör ett af Europas äldsta och talrikaste på många håll genom slägtförbindelser utgrenade stamträd. Det må vara nog att anmärka vissa förbindelser inom den nu lefvande mansåldern. Så har huset Bernadotte blifvit på afstånd beslägtadt med: a) huset *Habsburg-Lothringen* genom det att hertiginnans af Leuchtenberg syster var förmäld med kejsaren af *Österrike*, Frans I, men från detta äktenskap härstammar likväl icke nuvarande kejsaren af Österrike, hans fader är son af kejsar Frans I med en annan gemål — b) huset *Braganza* i Portugal genom dr. Josephinas äldre broders prins Augusts af Leuchtenberg förmälning med regerande drottningen Maria af Portugal (1835), men detta äktenskap blef mycket snart uplöst genom prins Augusts död utan bröstarfvingar — c) samma hus *Braganza* i Brasilien genom dr. Josefinas systers prinsessan Amalia Augustas af Leuchtenberg förmälning med kejsaren af Brasilien Dom Pedro, men från detta äktenskap härstammar likväl icke nuvarande kejsaren af Brasilien; han är son af kejsar Dom Pedro med en annan gemål — d) huset *Romanow-Holstein-Gottorp* i Ryssland genom dr. Josefinas yngre broders prins Maximilians af Leuchtenberg förmälning med kejsar Nikolais dotter, storfurstinnan Maria af Ryssland. — e) huset *Hohenzollern* i Preussen genom kon. Carl XV:s gemåls mödernehärkomst. Den furstinna, som var dr. Lovisas moder, var nämligen i sin ordning dotter till kon. Fredrik Wilhelm III och syster till kon. Fredrik Wilhelm IV i Preussen samt till nuvarande Tyske Kejsaren Wilhelm. Och äfven på denna sida bildas en för-

vandtskap med den kejserliga dynastien i Ryssland så vida som kejsar Nikolais gemål äfvenledes var en syster till dr. Lovisas moder.

På detta sätt, för att exempelvis nämna dessa förbindelser, är det i sig sjelft mycket unga Bernadotteska stamträdet genom blodsband grundligen införlifvadt med de gamla dynastierna.

I sammanhang med dessa slägtledningar skulle en fråga kunna uppkastas, som under andra förhållanden än de, som nu förefinnas, kunde blifva af stor politisk betydelse, nämligen huruvida vår nu regerande konung eller hans söner besitta arfsrätt till någon annan krona än Sveriges och Norges. Det vore tänkbart att sådan arfsrätt kunde finnas på grund af mödernehärkomst, nämligen i fall qvinlig arfsrätt gäller i de länder, från hvilka det kungliga huset på mödernet härstammar.

Frågan, om det vore af någon vigt att uptaga henne till utredning, vore ytterligt svår, hardt nära omöjlig att besvara, ty dertill skulle fordras de vidsträcktaste genealogiskt-juridiska undersökningar för att upsöka alla de utgreningar af blodsbandet, på hvilka saken skulle bero. Det är t. ex. icke nog att undersöka huruvida hertiginnan af Leuchtenberg hade någon arfsrätt till konungariket Bayern, hvars konungadotter hon var, det skulle äfven fordras att utleta huruvida hon genom sin moder eller sin faders moder eller sin moders moder o. s. v. hade någon arfsrätt till något annat land. Den qvinliga arfsrätten hafver det med sig att den samma kan fortplanta sig genom giftermål ur ätt till ätt i en oändlig utgrening. Genom sådan öfvergång ur en ätt till en annan upkommer väl stundom blott en aflägsen möjlighet att komma till arfvet, men sådan möjlighet kan dock finnas och man kan aldrig beräkna hvadan ifrån den närmaste arfvingen skall komma om i en framtid den manliga linien utslocknar.

Bonaparte eller **Buonaparte** är väl icke för närvarande någon regerande dynasti, men har så nyligen innehaft en sådan ställning och dess märkvärdighet i vår samtids historia samt den näst föregående tidens är så stor att det visserligen är mödan värdt att följa dess ätteledning så långt till baka som möjligt är och likaså dess utgreningar sedan den samma var kommen till storhet och magt [1]).

Ganska ung såsom dynasti har denna ätt ett gammalt stamträd såsom privat familj, om också ej så gammalt och ej så glänsande som smickret har velat göra det samma. Sedan nämligen den store Kejsaren och med honom hans familj hade upstigit till magtens och ärans allra högsta höjder blef der en »vurm» hos visse personer att forska i slägtregistren för att upsöka ett mera lysande ursprung för den höga familjen än att den samma blott skulle varit en adlig slägt på ön Corsica. Ingen orimlighet är för stor för lärde fornforskare när inbillningen får spela fritt och forskningen söker saker, som i sjelfva verket ingen menniska kan veta. Här funnos nu lärde män, som ville bevisa att slägten Bonaparte hade sitt ursprung från det gamla Rom, dess förfäder skulle varit de romerska ätterna *gens Ulpia*, *gens Sylvia* eller äfven *gens Julia* och familjen beslägtad med de första romerska kejsarena, kejsaren Augustus och hans hus och således äfven Julius Cæsar. Andre lärde forskare läto inbillningarne flyga öster ut och ledde ätten Bonapartes härkomst från de gamle Comnenernes och Paleologernes stam, som hade beklädt den kejserliga thronen i Constantinopel under medeltiden, medan åter andre trodde sig finna rätta ursprunget inom den gamla spanska konungalängden i Arragonien. Den sinnrikaste upfinningen var likväl den, som skulle innehålla bevisningen att ätten Bonaparte var en gren af ätten Bourbon. Revolutionens kejsare skulle således härstamma från den gamla legitima konungaätten, som eljest var störtad, förskjuten, ödelagd. Sammanhanget skulle då varit följande. Den hemlighetsfulle person, som är känd

---

[1]) Efterföljande öfversigt af familjen Bonaparte i dess särskildta slägtgrenar är grundad på lefnadsteckningar, som läsas i Nouvelle Biographie Generale publiée sous la direction de Mr. HOEFER. T. XXXVII.

under benämningen »Jernmasken», skulle under sin fångenskap i bastillen ingått ett hemligt äktenskap med en dotter af sin fångvaktare eller upsyningsman, hvars namn var Bonpart, och barnen af detta äktenskap burit sin moders namn, hvilket åter blifvit förvändt till den italienska formen Bonaparte. Denna uträkning förbinder sig vidare med den föreställningen att »Jernmasken» skulle varit en tvillingbroder till kon. Ludvig XIV, hvaraf således skulle följa att hans efterkommande, familjen Bonaparte, skulle härstammat i rät nedstigande linie från Frankrikes gamle konungar. Var det nu så att dessa genealogiska upfinningar utgjorde hvad man kallar tendenslögner med beräkning på några smulor af den mägtige kejsarens gunst, så var beräkningen misslyckad. Napoleons stolthet var icke af den arten, som kunde finna någon tillfredsställelse i diktade slägtledningar från urminnes anor, allra minst kunde han finna sig smickrad af en ätteledning från huset Bourbons murkna stamträd. Den verkliga stolthet, som hos honom fans och som var ofantligt stor, bestod just i motsatsen nämligen att han var sina egna bragders son. Napoleon föraktade genealogernes barnslighet, han lät i sin officiella tidning, Monitören, införa en ganska sträng förklaring, hvaruti de långa ätteledningarne stämplades såsom fullkomlig dårskap och det rätta sättet huru Napoleon ville att Bonaparteska ättens ätteledning skulle räknas, blef mycket skarpt och bestämdt förklaradt i de orden, som lästes i Monitören: »om någon frågar från hvilken tid huset Bonaparte räknar sitt uphof, är svaret mycket lätt: begynnelsen är d. 18 brumaire» (den dag då Napoleon gjorde sig till Frankrikes beherskare) [1].

Nu mera lärer genom nyare forskningar vara utrönt att slägten Bonaparte verkligen härstammade dels på fäderne dels på möderne från vissa gamla familjer bland Italiens adel. Der fans en gammal familj Cadolingia, der funnos grefvar af Orgnano och grefvar af Fucecchio, ur hvilka familjers förbindelser med hvarandra upkommo tvänne slägter eller slägtgrenar, som i följande tider buro namnet Bona-

---

[1]) Hit hörande artikeln i Monitören skall återfinnas under datum d. 14 Jul. 1805.

parte. Den ena var slägten Bonaparte i Treviso, den andra åter var Bonaparte i Florenz. Den äldste kände ättefadrens ålder hörer till 9—1000-talen, tiden då namnet Bonaparte började begagnas, är något yngre, men tillhör dock medeltiden. Slägten Bonaparte i Treviso skall hafva utslocknat år 1447, men från Bonaparte i Florenz härstammar den corsicanska ätten, som skulle blifva verldsberyktad på sätt kändt är. Hufvudgrenen af slägten Bonaparte i Florenz skall väl hafva utslocknat redan ganska tidigt redan på 1200-talet, men en gren af ätten fortlefde i staden San Miniato, en annan i staden Sarzana och en medlem af desse Bonaparte i Sarzana öfverflyttade till Corsica år 1490 hvarefter ätten der lefde i en, såsom det synes, aktad och förmånlig lefnadställning genom följande slägtled till och med Carl Bonaparte och hans maka, Lætitia Ramolino, som blefvo föräldrar för en talrik familj, i hvilken andre sonen var den store Napoleon.

Fadren dog tidigt och hann ej uplefva sin sons upphöjelse, modren deremot både uplefde och öfverlefde sonens och hela familjens storhet och lycka. Under kejsartiden bemöttes hon såsom suverän furstinna och titulerades »Madame Mere», efter sonens fall lefde hon i Rom till mycket hög ålder.

Dynastigrundläggare var Napoleon Bonaparte så vida som ätten genom honom blef furstlig, kunglig, kejserlig, men någon från honom i rät nedstigande linie härstammande dynasti finnes dock ej. Han hade blott ett enda barn, en son, som i sin ordning ej har fortplantat ätten. Men Napoleon delade sin storhet med sina syskon, så att hvar och en af dem kom i tillfälle att gifva uphof åt en furstlig ättegren utom blott en af bröderne Lucien Bonaparte, som icke mottog uphöjelsen. Huset Bonaparte bestod således af Napoleon och hans syskon samt består nu af syskonens efterkommande.

Räknar man äfven de qvinliga ättegrenarne från Napoleons systrar blifver antalet atta. Men särdeles fruktbärande var detta stamträdet icke, afkomlingarne, som finnas i lifvet, äro på långt när ej så många som kunde förmodas inom en ätteledning från åtta särskildta utgångspunkter.

Dessa åtta ättegrenar hafva varit och äro följande: [1])

1. *Napoleon Bonaparte* var född d. 15 aug. 1769 i staden Ajaccio på ön Corsica och dog på ön S:t Helena i Atlantiska hafvet d. 5 maj 1821.

Napoleons gemåler och barn:

a) *Josephine Rose Tascher de la Pagerie* var född på ön Martinique år 1763 af en derstädes bosatt fransysk familj och dog på slottet Malmaison nära Paris år 1814. Enka efter en fransk privatperson Vicomte de Beauharnais blef hon i sitt andra gifte general Bonapartes gemål år 1796. Detta äktenskap blef barnlöst, men Josefina var från sitt förra giftermål moder för tvänne barn, sonen *Eugene Beauharnais* och dottren *Hortense*. Dessa barn blefvo, sedan deras stjuffader hade bestigit kejsarthronen, af honom begåfvade med furstlig värdighet och uptagne såsom adopterade medlemmar af kejserliga huset, sonen Eugene anstäld såsom vice konung i Italien, dottren Hortense förmäld med sin stjuffaders broder Louis Bonaparte. Eugene Beauharnais grundlade den ättelängd, som ännu lefver under namn af huset Leuchtenberg. Hortense Beauharnais var kejsar Napoleon III:s moder. Den furstliga värdigheten utsträcktes äfven till en anförvandt *Stephanie Beauharnais*, som blef förmäld med regerande storhertigen af Baden, men dock ej stammoder för nu regerande storhertigen, ty storhertiginnan Stephanie efterlemnade ingen son. Kejsar Napoleons äktenskap med Josephine uplöstes genom skilsmässa år 1809. Josephine hade delat sin gemåls storhet och varit Frankrikes kejsarinna, men blef förskjuten för politiska orsaker, en thronarfvinge saknades. Den frånskilda kejsarinnan lefde sedermera i en hög samhällställning och uplefde Napoleons fall, men dog straxt derefter (1814).

b) *Marie Louise*, erkehertiginna af Österrike, dotter af kejsar Frans I, var född år 1791 död år 1847. Äktenskapet ingicks år 1810, men makarne åtskildes efter Napoleons

---

[1]) Födelseåret och äfven dagen har varit omtvistad. Man har ifrågasatt att rätta födelsedagen och året skulle varit d. 7 jan. eller d. 5 febr. 1768, men detta påstående lärer bero på ett misstag. Jfr framställningen i Nouvelle Biographie Generale; T. XXXVII. p. 194—198.

fall och Marie Louise lefde sedermera såsom hertiginna af Parma. Af detta äktenskap föddes en son Napoleon Frans Carl Josef (född år 1811), som efter sin faders undergång upfostrades hos sin möderneslägt, kejserliga familjen i Österrike, bar titeln hertig af *Reichstadt* och dog vid unga år (1832). Med honom utslocknade redan i första led Napoleons egen ättelinie.

2. *Josef Bonaparte* född på ön Corsica år 1768, död i Florenz år 1844, var Napoleons äldste broder. Uphöjd till konung af Neapel (1806) och derifrån flyttad till Spaniens thron (1808) kom han aldrig till stadigvarande besittning af detta sitt rike. Efter Napoleons fall lefde Josef Bonaparte först i Schweiz (1814), men infann sig åter hos sin broder efter dennes återkomst 1815. Sedan brodren återigen blifvit störtad begaf sig Josef Bonaparte till Norra Amerika och lefde der en lång tid under titeln grefve *af Survilliers*. Men sina senare år tillbragte han ömsom i Amerika och i Europa.

Josef Bonapartes gemål var *Marie Julie Clary*, en syster till drottningen af Sverige och Norge, konung Carl Johans gemål.

Josef Bonapartes och Marie Julie Clarys barn voro tvänne döttrar:

a) *Zenaide Charlotte Julie*, som blef gift med sin anförvandt, en son af Lucien Bonaparte.

b) *Charlotte*, äfvenledes gift inom slägten med en son af Louis Bonaparte.

Manliga bröstarfvingar af Josef Bonaparte hafva således ej funnits, dottren Charlottes giftermål blef barnlöst; genom den andra dottren sammansmälte Josef Bonapartes ättegren med den gren, som härstammar från Lucien Bonaparte.

3. *Lucien Bonaparte* var tredje sonen af den corsicanska familjen, född på Corsica år 1775, död i Italien år 1840. I de politiska rörelserna inom Frankrike deltog han under de tidigare åren, men med tiden upkom ett spändt förhållande mellan Lucien och hans broder kejsaren. Lucien lefde såsom enskildt person först i Italien, men beslöt se-

dermera att begifva sig till Amerika och afreste för detta ändamål; fartyget blef taget ute på hafvet af en engelsk kryssare och Lucien fördes till England (1810) der han vistades de följande åren. År 1814 efter Napoleons första afsättning begaf sig Lucien till Rom och inträdde nu efter lång skilsmässa i nya förbindelser med sin broder, som då vistades på Elba. Under de »hundra dagarne» 1815 infann sig Lucien i Paris och gick Napoleon till handa. Efter slaget vid Waterloo och Napoleons fullkomliga undergång lärer Lucien varit hållen fången i Turin, men blef frigifven och tillbragte den återstående delen af sin lefnad i Italien.

Lucien Bonaparte bar titeln prins af *Canino*. Hans gemåler och barn voro: a) *Christine Eleonore Boyer*, som dog tidigt (1800) — b) Maria Alexandrine Charlotte Louise Laurence *de Bleschamp*, som öfverlefde honom och dog först år 1855. Af dessa äktenskap föddes en talrik familj: af *första* giftet: a) en dotter, *Charlotte*, gift med en medlem af den italienska aristokratien, furst Gabrielli, — b) en dotter *Christine-Egypta* gift med en svensk grefve Arvid Posse och, sedan detta äktenskap blifvit uplöst genom skilsmässa, omgift med en Engelsman lord Dudley-Coutts. Barn af Lucien Bonapartes *andra* gifte voro: a) Charles-Lucien-Jules-Laurent, *prins af Canino*, född 1803, död i Paris 1857, känd inom den lärda verlden såsom naturforskare. Denne prins af Canino var gift med Josef Bonapartes dotter Zenaide och fader för en talrik familj. En son af denne prins af Canino är för närvarande hufvudman för denna gren af Bonaparteska ätten, men innehafver en plats bland den katholska kyrkans prelater. En yngre broder finnes deremot, som är fader för trenne döttrar, och dessutom lefva fyra döttrar af prinsen af Canino, sondöttrar af Lucien Bonaparte, allesamman genom giftermål förbundna med italienska familjer; — b) tre söner, *Lucien* samt *Pierre Napoleon* och *Antoine*, men blott den sist nämnde är gift. En fjerde son af Lucien Bonaparte dog tidigt; — c) fyra döttrar, af hvilka en har ingått i kloster, men de öfriga äro eller voro gifta och familjen kan genom dem fortlefva på qvinnolinien. Deremot vill det synas såsom skulle Lucien Bonapartes ätte-

gren komma att utslockna på mansidan. Sonsöner finnas i lifvet, men ingen af dem har någon manlig bröstarfvinge [1]).

4. *Louis Bonaparte* var fjerde sonen af Carl Bonaparte och Letitia Ramolino, född på Corsica 1778, död i Livorno 1846. Uphöjd af sin broder till konung af Holland (1806) nedlade han regeringen år 1810 och lefde sedermera såsom enskildt man med titeln grefve — sedermera hertig — af *S:t Leu*. Sin bostad synes han hafva haft i Italien.

Louis Bonapartes gemål var *Hortense Beauharnais*, dotter af kejsar Napoleons första gemål i hennes föregående giftermål. Drottning Hortense eller, såsom hon äfven kunde kallas, hertiginnan af S:t Leu, var född 1783 och dog på slottet Arenenberg i Schweiz år 1837, efter att en lång tid hafva lefvat skild från sin gemål.

Barn af Louis Bonaparte och Hortense voro tre söner:

a) *Napoleon-Charles*, som dog vid späd ålder (1807).

b) *Napoleon-Louis*, som äfvenledes dog vid mycket unga år (1831).

c) *Charles-Louis-Napoleon*, född i Paris 1808, död i England 1873, känd i Europa såsom kejsar Napoleon III. — Då kejsar Napoleon I:s egen ättegren var utslocknad med hans son och Josef Bonaparte icke hade lemnat någon manlig arfvinge samt Lucien Bonapartes ättelinie aldrig hade haft suverän, furstlig rang var således den enda qvarlefvande sonen af Louis Bonaparte hela Bonaparteska ättens hufvudman.

Kejsar Napoleon III:s gemål var *Marie Eugenie de Montijo*, grefvinna af Teba, dotter af en privat familj, men som tillhör den högsta aristokratien i Spanien, född 1826, förmäld 1853. Af kejsar Napoleons giftermål med grefvinnan af Teba föddes en son, *Napoleon-Eugene-Louis-Jean-Joseph*, född år 1856. Denne unge furste är efter sin faders död familjen Bonapartes hufvudman och innehafvare af dess anspråk på Frankrikes kejserliga thron. Men af den ättegren han sjelf tillhör är han den ende ättling, som finnes i lifvet.

---

1) Jfr *Almanach de Gotha 1876*, p. 104.

5. *Jerome Bonaparte*, kejsar Napoleon I:s yngste broder, var född på Corsica år 1784 och dog i Frankrike år 1860. Hans broder hade gifvit honom konungariket Westfalen, som bildades af eröfrade länder i Tyskland. Detta konungarike förlorades i Napoleons fall och Jerome Bonaparte lefde sedermera såsom enskild man med titel prins af *Montfort* och synes hafva haft sin bostad dels i Tyskland dels i Italien och i Schweiz till dess han efter 1848 års franska revolution åter inträdde i sina rättigheter såsom fransk medborgare och slutligen i det nya kejsardömet erkändes såsom kejserlig prins och i sin ordning arfsberättigad till thronen efter sin brorsons, kejsar Napoleon III:s ättelinie. Jerome Bonaparte var den ende af kejsar Napoleon I:s bröder, som uplefde familjens återställelse till storhet och magt genom Napoleon III. Det nya olycksödet, familjens förnyade afsättning (1870), uplefde han icke.

Jerome Bonapartes gemåler voro: a) *Elisabet Paterson* med hvilken han blef fader till en son *Jerome Bonaparte*, som har stadnat i privatlifvet, bosatt i Amerika. Äktenskapet blef nämligen uplöst genom skilsmässa på kejsar Napoleons befallning år 1805; — b) prinsessan *Katharina af Würtemberg*, en dotter af konungen i detta land, född 1783, död 1835, således långt före sin gemål. Jerome Bonapartes barn med prinsessan af Würtemberg äro:

a) *Napoleon-Joseph-Charles-Paul*, född 1822, blef lika med sin fader erkänd kejserlig prins och arfsberättigad till det nya kejsardömets thron. Då han nu har öfverlefvat sin fader är han näst efter kejsar Napoleon III:s son arftagare till den bonaparteska familjens anspråk. Och denne furste är fader för tvänne söner i sitt äktenskap med prinsessan *Clotilda*, en dotter af konungen i Italien, Victor Emanuel. Så länge inga bröstarfvingar finnas af kejsar Napoleon III:s son är denne prins Napoleon, son af Jerome, den på hvars ättelinie den bonaparteska familjens fortfarande tillvaro i verlden kommer att bero.

b) Prinsessan *Mathilda*, gift med en icke suverän furste af rysk börd, familjen Demidoff, prins af San Donato [1]).

---

1) Utom dessa båda syskon hade Jerome Bonaparte i sitt giftermål med den würtembergska prinsessan äfven en äldre son, som dog år 1847.

Men utom de fem bröderna och deras ättelinier funnos i det Bonaparteska huset på Corsica äfven trenne systrar. Dessa qvinliga ättelinier höra äfven till en fullständig öfversigt af huset Bonapartes stamträd ehuru något dynastiskt anspråk icke kan finnas hos dem. Den bonaparteska thronföljden har nämligen alltid varit bunden vid manlig arfsrätt.

6. *Elisa Bonaparte*, född på Corsica år 1777, död på slottet Santo Andrea nära Triest år 1820, var gift med en privat person, härstammande äfven han från Corsica. Namnet var *Felix Bacciochi*, mannen delade sin gemåls furstliga värdighet, till hvilken hon af sin broder uphöjdes. Med den furstliga rangen följde besittning af Lucca och Piombino (1805), hvartill sedermera (1809) lades titeln storhertiginna af Toscana, ehuru detta land var införlifvadt med franska kejsardömet. Efter Napoleons fall valde furstinnan sin bostad inom de österrikiska länderna och antog titeln grefvinna af Campignano. Familjen Bacciochi är i rät nedstigande linie på mansidan från furstinnan Elisa utslocknad med hennes son *Charles Jerome Bacciochi*, som dog vid unga år, år 1830. En dotter *Napoleona Elisa* blef gift i en italiensk familj.

7. *Pauline Bonaparte*, född på Corsica år 1780, död i Florenz år 1825, var tvänne gånger gift, först med en general *Leclerc*, som dog redan år 1802, andra gången med en italiensk furste, men dock ej någon bland de suveräna ätterna, prins *Camillo Borghese*. Af sin broder begåfvad med furstendömet Guastalla vistades hon ömsom i Frankrike och Italien och efter Napoleons första afsättning uppehöll sig furstinnan Pauline hos honom på ön Elba. Sina senare år efter 1815 tillbragte hon i Italien. Efterkommande har hon ej lemnat, en son af första giftet dog tidigt och det senare äktenskapet var barnlöst.

8. *Caroline Bonaparte*, född på Corsica 1782, död i Florenz 1839, var bland Napoleons systrar den som steg högst i storhet och magt. Ty hennes gemål, *Joachim Murat*, blef uphöjd till konung af Neapel (1808) sedan han förut hade varit begåfvad med storhertiglig värdighet och besittningar i Tyskland, nämligen Cleve och Berg. Under händelsernas brytning 1814—1815 intog familjen Murat en an-

nan ställning än de öfrige Napoleoniderne. Murat öfvergaf Napoleon och förband sig med Österrike 1814, men efter Napoleons återkomst 1815 skilde sig Murat från österrikiska förbundet och uppträdde med härsmagt mot Napoleons fiender i Italien. Företaget misslyckades, Murat blef slagen, flydde, återkom ännu en gång, men blef tillfångatagen, ställd för krigsrätt och skjuten (1815). Enkan lefde sedermera för det mästa i Trieste och i granskapet af sin syster Elisa. Hennes död inträffade dock icke der, men under en vistelse i Florenz. — Caroline Bonapartes barn voro: a) *Napoleon Achilles Murat*, född 1801, död 1847, tillbragte sina senare år i Amerika såsom medborgare i Förenta Staterna och dog utan efterkommande; — b) *Napoleon Lucien Charles Murat*, född 1803, vistades efter 1815 och sedan han hunnit till fullvuxen ålder ömsom i Venedig och, såsom det vill synas, i Amerika. Efter revolutionen 1848 uppträdde han i Frankrike och blef efter statsförändringen 1851—52 uptagen vid Napoleon III:s hof med furstlig rang. Denne furste af ätten Murat lefver ännu och har barn och barnbarn i lifvet, äfven af mankön. Denna gren af Napoleoniderne har således all utsigt att kunna för långliga tider fortlefva [1]); — c) tvänne döttrar, *Lætitia Josepha* och *Louise Julie Caroline*, som båda hafva ingått i italienska familjer, Lætitia, gift med en markis Pepoli, den andra systern åter med en grefve Rasponi.

Bourbon. I alfabetisk ordning följer ätten Bourbon straxt efter ätten Bonaparte, likasom i historien de stå vid sidan af hvarandra. Mycket olika i sitt ursprung och i hela sin historiska karakter, den ena revolutionär i sitt innersta väsen, den andra så legitim som möjligt vara kan hafva båda dessa ätter delat lika öde att förlora sina throner och riken. Den bonaparteska ätten är ej mera regerande, den bourbonska håller sig med möda qvar på en af sina throner, Spaniens, det är dock ej lång tid förliden sedan ätten Bourbon beklädde fyra throner i Europa, Frankrike, Spanien, Båda Sicilierna och Parma.

1) Nouvelle Biogr. Gener., T. XXXVI art Murat. — *Alm. de Gotha 1876*, p. 200.

Det är bekant att huset Bourbon besteg Frankrikes thron med Henrik IV sedan huset Valois utslocknat år 1589. Den nya konungaätten var redan då en gammal familj, en sidogren af Frankrikes kungliga hus, ej härstammande från ätten Valois, men sidoordnad med denna ätt på det gemensama Capetingiska stamträdet, hvars rot sänker sig så långt ned som i nionde seklet. Huset Bourbon kan tälja sina anor genom en tid af tusen år.

A) *Capetingernes* ätt med namnet härledt från den förste konungen *Hugo Capet* räknade sine ättefäder ännu längre till baka till denne konungs farfars fader, Robert d. starke, som lefde vid midten af 800-talet. Hugo Capets efterkommande buro Frankrikes krona, son efter fader, under en tid af mera än 300 år (987—1316). Derefter följde en broder den andre, kon. Philip d. skönes söner, men efter siste brodrens död (1328) saknades manlig bröstarfvinge. Capetingernes hufvudlinie var afslutad.

B) Huset *Valois* utgjorde en sidogren af den Capetingiska ätten, mycket nära beslägtad med de siste konungarne. Utgreningen var ej äldre än att *Carl af Valois*, som begynte ätteledningen, var en broder till kon. Philip d. sköne, således farbroder till de siste konungarne. En son af denne Carl af Valois var den *Philip af Valois*, som nu intog Frankrikes thron på grund af arfsrätt (1328) med förbigående af qvinnoliniеn, som fans inom huset Plantagenet-Anjou på Englands thron. Arfsrätten bestriddes af denna qvinnolinie, men huset Valois behöll arfvet. Denna ätt bar nu Frankrikes krona son efter fader något öfver halftannat århundrade (1328—1498). Slutligen efter kon. Carl VIII:s död (1498) saknades manlig bröstarfvinge i rät nedstigande led. Men inom huset Valois fans en yngre ättelinie, som nu ärfde kronan, nämligen huset *Orleans*. Denna ättelängd hade utgrenat sig från huset Valois's hufvudgren genom hertig *Ludvig af Orleans*, som var broder till kon. Carl VI och lefde i slutet af 1300-talet (död 1407). En sonson af honom var nu (1498) den närmaste arftagaren, känd i Frankrikes historia under namnet Ludvig XII. Men vid hans död (1515) saknades åter manlig bröstarfvinge. Närmaste arfvinge var då en

sidogren af huset Valois-Orleans, hvars hufvudman var grefve *Frans af Angouleme*, en sonsons son af samme Ludvig af Orleans, från hvilken hela denna sidogren af huset Valois härstammade. Frans af Angouleme blef nu Frankrikes konung under namnet Frans I och efterföljdes af son och sonsöner, men med siste sonsonen Henrik III utslocknade hela ätten Valois på mansidan (1589).

C) Huset *Bourbons* tid var nu kommen. Denna ätt räknade redan en ålder af 300 år såsom prinsar af blodet, sidoordnade på slägtregistret med huset Valois. Stamfadren var grefve *Robert af Clermont*, en son af kon. Ludvig IX (den helige) född 1256, gift med en arftagerska till baroniet Bourbon. En son af detta äktenskap blef af konungen i Frankrike uphöjd till hertig af Bourbon (1327), hvilken titel hans efterkommande allt framgent buro. Familjen utgrenade sig på flera linier: a) en linie, som bar titeln hertig af *Bourbon* och grefve af Montpensier, samt erhöll en på sin tid betydlig ryktbarhet genom siste ättlingen, Connetablen *Carl af Bourbon*, hvilken upträder i historien såsom en vigtig person i den stora striden mellan kon. Frans I i Frankrike och kejsar Carl V. Men med denne Carl af Bourbon utslocknade ättelinien; — b) en annan linie utgick från den gemensame stamfadren Robert af Clermont och bar titlarne grefve af *la Marche* och hertig af *Vendome*. Denna ättegren blef i sin ordning utgrenad på flere sidor och har haft en mycket stark lifskraft, ty slägten icke allenast öfverlefde huset Valois och ärfde Frankrikes thron, men lefver ännu och räknar i närvarande dag ett antal medlemmar omkring 100 personer.

Då nu den tiden nalkades att huset Valois ej längre skulle komma att finnas i lifvet, men huset de la Marche och Vendome, som äfven rätteligen kallades huset Bourbon, skulle blifva närmaste thronarfvinge, befann sig hufvudgrenen af familjen delad på följande linier: a) *Konung Anton af Navarra* var hufvudman för ätten. Född prins af huset Bourbon hade denne furste genom sin gemål blifvit innehafvare af konungariket Navarra på gränsen af Frankrike och Spanien. Kon. Anton dog tidigt (1562), men lem-

nade en son *Henrik af Navarra*, som nu blef innehafvare af Bourbonska ättens anspråk och slutligen besteg Frankrikes thron under namnet *Henrik IV;* -- b) *Ludvig*, prins af *Condé* (död 1569), var broder till kon. Anton af Navarra och blef sjelf stamfader för en ny sidogren af bourbonska huset.

Med Henrik IV:s thronbestigning begynner ett nytt tidehvarf då huset Bourbon skulle vinna en stor europeisk ryktbarhet. Familjen var nu *regerande konungaätt i Frankrike.*

Fortsätter man betraktelsen af det bourbonska stamträdet får man vända sin blick åt flera sidor, ty slägten blef vidlyftig. Den var delad på två linier, kon. Antons af Navarra eller nu mera kon. Henrik IV:s ättelinie innehade verkligen thronen och blef hädanefter den kungliga linien i motsats mot den linie, som utgick från prins Ludvig af Condé. Dessa båda utgjorde således tvänne sidoordnade hufvudlinier.

1) Huset *Condé* var den yngre bland de tvänne ättelinierna, ty prins Ludvig af Condé hade varit en yngre broder till kon. Anton. Denna ättegren blef aldrig annat än prinsar af blodet, huset Condé besteg ingen thron i Europa, men var en inom Frankrike mägtig familj och fortlefde ganska länge. Till denna slägt hörde den på sin tid mycket ryktbare s. k. store Condé, som var en utmärkt fältherre i Ludvig XIV:s krig, likasom han förut hade varit en orolig partichef i de politiska oroligheter, hvilka i Frankrikes historia kallas la Fronde. Från huset Condé utgick en sidogren med titeln prins af *Conti*, som fortlefde till år 1814 då den siste prinsen af Conti afled. Men hufvudgrenen af huset Condé fans ännu längre i lifvet. En medlem af detta hus var den olycklige hertigen af *Enghien*, som har erhållit en sorglig ryktbarhet genom olycksödet, som drabbade honom, att han blef af Napoleon gripen och aflifvad (1804). Denne furstes fader hertig *Ludvig Henrik Josef af Condé* var siste ättlingen af detta hus, som med honom utslocknade år 1830.

2) Den *kungliga grenen* af huset Bourbon delade sig på flera sätt i större och mindre sidogrenar, den ena utgående från den andra och alla från hufvudgrenen. Upsöker man

deras ursprung från stamträdet och följer dem genom slägtleder och menniskoåldrar visar sig att medan vissa grenar af familjen utslocknade, fortlefde tvänne sidoordnade slägtgrenar, båda tillhörande den kungliga grenen i motsats mot slägten Condé. På detta sätt upkom inom den kungliga hufvudgrenen en skilnad mellan den regerande ättelinien och en annan med den samma sidoordnad linie. Denna senare kan kallas den Orleanska ätten. Båda dessa ätter finnas ännu i lifvet.

a) Den *regerande grenen* innehade Frankrikes thron genom arf i rät nedstigande linie från och med kon. Henrik IV till och med kon. Ludvig XVI (1589—1792) men förlorade sin krona i den stora revolutionen. Samma ättegren återkom efter Napoleons fall (1814) och besteg å nyo Frankrikes thron. Hufvudmannen var då kon. Ludvig XVIII, som var en broder till kon. Ludvig XVI. Efter Ludvig XVIII (död 1824) följde ännu en broder, kon. Carl X, som störtades från thronen genom juliirevolutionen år 1830. Efter den tiden har denna, den främsta på stamträdet bland de i nyare tid lefvande bourbonska ättelinierna, icke varit regerande, men fortlefver, ehuru under sannolik utsigt att med den nu lefvande mansåldern utslockna. Ty den nu lefvande hufvudmannen för denna ätt och således för hela den bourbonska stammen är den enda qvarlefvande ättlingen af sin ättelinie, nu en äldre man, gift men barnlös. Denne furste är kon. Carl X:s sonson, *Henrik*, i sin barndom titulerad hertig af Bordeaux, nu mera grefve af *Chambord*, född år 1820, bosatt dels i Venedig, dels på slottet Frohsdorff i erkehertigdömet Österrike. Hos honom hvilar den bourbonska dynastiens anspråk på Frankrikes thron i fall legitimitetens rätt skulle strängt gälla.

Men nu är Frankrike icke det enda land, der ätten Bourbon har regerat. Denna ätt har äfven innehaft Spaniens och Båda Siciliernas throner samt hertigdömena Parma och Lucca. Med familjens utbredning i dessa riktningar förhåller sig på följande sätt.

Den *Spanska* grenen af huset Bourbon härstammar från kon. Ludvig XIV:s sonson, *Philip af Anjou*, som efter den habsburgska dynastiens i Spanien afgång med döden (1700)

blef konung af Spanien med arfsanspråk härledt från mödernesidan, ty hans farmoder, kon. Ludvig XIV:s gemål, hade varit en spansk prinsessa. Anspråket bestriddes af den i Österrike ännu fortlefvande grenen af det habsburgska huset, saken afgjordes genom spanska successionskriget och frederna i Utrecht (1713) samt Rastadt (1714). Från den tiden regerade således i Spanien en yngre linie af den i Frankrike regerande hufvudlinien af den kungliga ättegrenen. Denna spanska linie har sedermera haft växlande öden. Spanien förlorades genom Napoleons angrepp (1808), men återficks efter Napoleons fall (1814). Sedermera har den i *Spanien regerande ätten* icke blott delat sig på två linier, men dessa hafva sinsemellan söndrat sig i fiendskap och strid.

Denna söndring beror derpå att kon. Ferdinand VII företog sig att förändra arfsordningen, förändringen innebar att arfsrätten till Spaniens krona utsträcktes till qvinnolinien. Men konungens rättighet att så göra bestriddes af hans broder, Don Carlos, som var närmaste arfvinge på mansidan. Följden blef efter kon. Ferdinands död (1833) ett successionskrig mellan kon. Ferdinands dotter, *Isabella*, å ena sidan och samme konungs broder *Don Carlos* å den andra. Öfvervigten stadnade på drottningens sida. Och Spaniens nuvarande konung *Alfonso XII* är hennes son. Under tiden har likväl äfven dr. Isabella varit från thronen störtad och ur landet fördrifven, hvilket skedde genom ett upror af Spaniens folk år 1868, men som ingalunda medförde den Carlistiske pretendentens uphöjelse. En tid har således funnits (1868—Dec. 1874) då bourbonska ätten alls icke regerade i Spanien. Nu mera är thronen åter uprättad och beklädes af kon. Alfonso, men hans legitimitet bestrides af hans anförvandt, som är innehafvare af Don Carlos's anspråk. Den i Spanien regerande ättegrenen är således delad på två grenar: a) drottning *Isabellas* ättegren, som innehafver thronen och b) den *Carlistiska* ättegrenen, som härleder sig från dr. Isabellas farbroder Don Carlos. Hufvudmannen för denna ättegren är Don Carlos's son, men som har öfverlemnat sina anspråk åt sin son. Sonsonen af Don

Carlos, en yngre furste med samma namn *Don Carlos* är den, som nu senast har kämpat för det carlistiska anspråket på Spaniens thron. — Dr. *Isabellas slägtlinia* består 1) af drottningen sjelf som har öfverlemnat sina anspråk till sin son; 2) sonen, kon. Alfonso, ännu oförmäld; 3) fyra döttrar af dr. Isabella; 4) en syster till dr. Isabella, förmäld med hertigen af Montpensier, som är son till kon. Ludvig Philip i Frankrike och således tillhör den Orleanska grenen af huset Bourbon. Af detta furstepar finnes en son och flere döttrar. — Den *carlistiska* linien består af en son samt tvänne sonsöner af dr. Isabellas farbroder infanten Don Carlos. Den ene af sonsönerne är fader för en son och tvänne döttrar. Dessa spanska grenar af huset Bourbon hafva således utsigt till att ännu länge kunna fortlefva.

Och nu finnes äfven en *neapolitansk* gren af huset Bourbon och en annan, som har regerat i *Parma*. Dessa ättegrenar äro utgrenade från den bourbonska hufvudgrenen i Spanien och det genealogiska sammanhanget är följande. Den *neapolitanska* grenen härstammar från kon. Philip V:s i Spanien yngre son *Don Carlos*, som efter fredslutet i Wien år 1738 blef konung af Neapel och Sicilien, hvilka länder på detta sätt kommo att utgöra en s. k. secundo-genitur inom den spanska hufvudgrenen af bourbonska ätten. Denna ätt har regerat i Neapel och Sicilien hela tiden 1738—1861 med undantag blott af åren (1806—1815) då landet var af Napoleon eröfradt [1]). Men sedan Neapel och Sicilien affällo och förenade sig med det öfriga Italien (1861) har den bourbonska ättegrenen i detta land uphört att regera. Familjen är dock i lifvet och består af den siste neapolitanske konungen Frans II samt hans syskon och flere anförvandter, prinsar och prinsessor. Någon anledning att denna slägtgren skall utslockna finnes icke. — Den *parmesanska* slägtgrenen åter härstammar från kon. Philip V:s i Spanien tredje son, *Don Philip*, som efter fredslutet i Aachen år 1748 erhöll hertigd. Parma, der familjen sedermera har regerat under tiden 1748—1860, likväl med afbrott af den tid, då Parma

---

1) Den korta tid (1799) då den s. k. parthenopeiska republiken var uprättad i Neapel utgör knappt något verkligt undantag.

var eröfradt land i Napoleons våld (1801—1814) och derefter äfven med afbrott under den tid erkehertiginnan Marie Louise enligt Wienerkongressens beslut innehade Parma (1815—1847). Men under denna mellantid var denna bourbonska ättegren innehafvare af Toscana (kon.-riket Etrurien) enligt updrag af Napoleon (1801—1807) och slutligen innehade samma ättegren hertigdömet Lucca medan Marie Louise regerade i Parma (1815—1847). Nu mera sedan Parma har affallit och ingått i kon.-riket Italien (1861) har denna bourbonska ättegren uphört att regera. Familjen består af den siste hertigen af Parma samt dess farfader, som ännu finnes i lifvet, och för öfrigt åtskillige prinsar och prinsessor.

b) *Orleanska* ättegrenen är sidoordnad med alla dessa från den i Frankrike före revolutionen regerande hufvudgrenen härstammande dynastier. Den orleanska grenen härstammar visserligen också från den kungliga hufvudgrenen i Frankrike, men var utgrenad från stamträdet förr än den spanska, från hvilken i sin ordning den neapolitanska och parmesanska grenen har utgått. Huset Orleans härstammar från en broder till kon. Ludvig XIV och har sedan den tiden (1600-talet) fortlefvat i Frankrike med afbrott under revolutionen och Napoleons tid. Till denna ättegren hörde hertigen af Orleans, som var Frankrikes regent under kon. Ludvig XV:s minderårighet. Till samma ätt hörde också den i franska revolutionens historia förekommande hertigen Philip (Egalité), som öfvergick till Jakobinerne. Den orleanska ätten blef slutligen regerande då dess hufvudman *Ludvig Philip* efter juliirevolutionen 1830 kallades att intaga Frankrikes thron. Nu mera efter revolutionen 1848 har den Orleanska ätten uphört att regera, men fortlefver genom kon. Ludvig Philips talrika efterkommande. Dessa äro delade på följande linier.

1. Grefven af *Paris* och hans broder, hertigen af *Chartres*, som äro kon. Ludvig Philips sonsöner genom hans äldste son, hvilken afled redan år 1842. Båda dessa furstar äro familjefäder.

2. Hertigen af *Nemours* har varit gift med en prinsessa af Sachsen-Koburg och är fader för söner och döttrar.

3. Prinsen af *Joinville*, gift med en kejserlig prinsessa af Brasilien och fader för en son och en dotter, som är förmäld med sin slägtinge hertigen af Chartres.

4. Hertigen af *Aumale* har varit gift med en prinsessa af den neapolitanska grenen af bourbonska huset. Hertigen af Aumale saknar bröstarfvingar.

5. Hertigen af *Montpensier*, gift med en prinsessa af den bourbonska ättegrenen i Spanien, en syster till drottning Isabella. Hertigen af Montpensier är fader för en son och trenne döttrar. Genom dessa fem ättelinier på mansidan fortlefver det orleanska huset ganska talrikt. Hufvudmannen är *grefven af Paris*, sjelfskrifven pretendent till Frankrikes thron i fall det orleanska huset tror sig kunna framställa något anspråk. — Och utom dessa manslinier lefver ännu en dotter af kon. Ludvig Philip, prinsessan *Clementine*, gift med en prins af Sachsen-Koburg, hvarjämte en annan dotter af kon. Ludvig Philip, *Louise*, nu längesedan afliden, var gift med kon. Leopold af Belgien och moder till nuvarande konungen i detta land. Ännu en dotter af kon. Ludvig Philip, prinsessan *Marie*, var gift inom det Würtembergska kungliga huset, men är nu död.

Öfversigt af huset Bourbon i dess nu lefvande ättegrenar:

1. Den *legitima linien i Frankrike.* Hufvudman, grefven af Chambord.

2. Den *Spanska linien*, en sidogren af den legitima linien i Frankrike. Hufvudman för den regerande grenen i Spanien är kon. Alfonso XII, hufvudman för den carlistiska grenen är infanten Don Carlos.

3. Den *Neapolitanska* grenen, en sidogren af den spanska. Hufvudman, f. d. konungen af Båda Sicilierna.

4. Den *Parmesanska* grenen, en sidogren af den spanska. Hufvudman, f. d. hertigen af Parma.

5. Den *Orleanska* grenen, kon. Ludvig Philips efterkommande, en sidogren af den äldre kungliga i Frankrike. Hufvudman är Grefven af Paris.

Braganza. Efter huset Bourbon följer i den alfabetiska ordningen huset Braganza och i sjelfva verket äro dessa båda stamträd vuxna från samma rot, ty huset Braganzas

ättefäder, de äldste konungarne i Portugal, voro komne från Frankrike, af Capetingerne, men utgreningen från stamträdet var mycket äldre än huset Bourbons upkomst. Kon. Hugo Capet, Capetingernes stamfader, var fader till kon. Robert af Frankrike, som i sin ordning blef fader för tvänne söner, af hvilka den äldre, kon. Henrik I, fortplantade konungaätten på Frankrikes thron, den yngre åter kallades *Robert af Bourgogne* och blef stamfader för en egen ättelinie, som med tiden skulle blifva grundläggare af Portugals rike. Grefve *Henrik af Burgund*, som begynner den portugisiska regentlängden, var en sonson af den nyss nämnde Robert af Burgund (Bourgogne).

Men ännu hörer man icke namnet Braganza. Detta namn betecknar en särskildt ättelinie inom detta burgundiska hus och linien Braganzas upkomst härleder sig från slutet af 1300-talet, då burgundiska huset redan i tre århundraden hade innehaft Portugals rike. Den äldsta regerande grenen utslocknade år 1383, men öfverlefdes af en på sidolinien från konungahuset härstammande ättegren, som gemenligen kallas den *oäkta burgundiska linien* [1]).

Denna ättegren, ehuru icke född af legitim börd, intog Portugals thron och behöll den samma. Den förste konungen af denna ättelängd, Johan I, blef fader för flere söner; en af dem ärfde Portugals krona, från en annan son härstammade en gren, som bar titeln *hertig af Braganza.*

I sjelfva verket utgjorde huset Braganza en oäkta linie inom det oäkta burgundiska huset, ty den förste hertigen Alfons af Braganza var son på sidolinien af kon. Johan I. Namnet Braganza härleder sig från en ort i provinsen Tras-os-Montes inom norra delen af Portugal. Familjen fortlefde såsom prinsar af blodet vid sidan af den portugisiska konungaätten.

Men sedan denna ätt utslocknat år 1580 kunde en utsigt funnits för hertigarne af Braganza att ärfva kronan. Obestridlig arftagare var denna ätten likväl icke, dess oäkta börd var ett hinder och äfven om detta hinder icke ansags gällande, funnos andra sidolinier, som kunde anses närmare berättigade. Men ingendera vann priset, Portugal intogs af

---

1) Jfr ofv. p. 329.

konungen i Spanien, Philip II, under åberopande af möderne-härkomst och huset Braganza fortfor att lefva såsom en med konungahuset — nu mera det spanska — på afstånd beslägtad familj.

Men det spanska herraväldet blef icke stadigvarande. Det störtades genom en folkupresning i Portugal (1640) och då portugisiska folket återfordrade sin sjelfständighet var ingen närmare att träda i spetsen än denna furstliga familj, som, härstammande från Portugals gamle konungar, var fullkomligt inhemsk i landet. På detta sätt, icke genom obestridlig arfsrätt, men genom revolutionen i sammanhang med Portugals befrielse blef huset Braganza regerande konungaätt (1640).

Från denna tid har huset Braganza beklädt den portugisiska thronen. Ätten är numera delad på två hufvudlinier, den regerande hufvudgrenen och en annan, som lefver i landsflygt. Den regerande grenen är inom sig delad på två linier, den ena regerande i Portugal, den andra i Brasilien. Förhållandet med dessa utgreningar och deras sammanhang med Portugals nyaste historia är följande.

Kon. Johan VI hade såsom thronföljare varit Portugals regent en lång tid medan hans moder skulle vara regerande drottning, men var svagsint. Efter hennes död (1816) regerade kon. Johan i eget namn och från hans söner härleder sig delningen på två linier.

Desse söner af kon. Johan voro:

a) *Dom Pedro* var såsom äldste son thronföljare i Portugal, men blef genom Brasiliens affall från föreningen med den portugisiska staten föranledd att mottaga Brasiliens krona såsom särskildt rike. Dom Pedro blef således den förste *kejsaren af Brasilien* (1822). Men samme Dom Pedro ärfde Portugals krona efter sin fader (1826). Då likväl de båda länderna icke gerna kunde förenas, afträdde han Portugal åt sin dotter, dr. Maria, men qvarstadnade sjelf i Brasilien och thronföljden i detta land tillhörde hans son.

b) *Dom Miguel*, yngre son af kon. Johan, inkräktade på revolutionär väg Portugals rike och störtade den af Dom Pedro tillförordnade regeringen, som skulle styra riket i den minderåriga drottningen Marias namn (1828). Men efter

några år blef Dom Miguel fördrifven af sin broder Dom Pedro (1834), som nu hade nedlagt regeringen i Brasilien och återvändt till Europa. Efter denna tid är Dom Miguels ättegren skild från Portugal, men Dom Pedros ätt regerar både i Portugal och i Brasilien.

Denna Dom Pedros ättegren fortlefver på två regerande linier. Hufvudmannen kejsar Dom Pedro var förmäld: a) med en österrikisk erkehertiginna och i detta äktenskap fader för en son, som blef hans efterträdare i Brasilien, och en dotter, åt hvilken han öfverlemnade Portugals krona; — b) med en furstinna af Leuchtenberg (Beuharnais) syster till kon. Oscar I:s i Sverige gemål. Någon efterkommande af detta äktenskap finnes icke nu mera i lifvet.

Dom Pedros ättelinier äro:

a) den *brasilianska* linien, hvars hufvudman är Dom Pedros son, nuvarande kejsaren af Brasilien, Dom Pedro II, född 1825. Men någon afkomling på mansidan af denne furste finnes icke;

b) den *portugisiska* linien, som härstammar från kejsar Dom Pedros dotter, dr. Maria, f. 1819, d. 1853. Denna furstinna var förmäld tvänne gånger, *först* med Prins *August af Leuchtenberg*, en broder till kejsar Dom Pedros andra gemål och således äfven broder till Sveriges drottning Josefina. Men drottning Marias giftermål med prinsen af Leuchtenberg blef mycket snart uplöst genom prinsens död 1835 och någon bröstarfvinge efterlefver icke. Dr. Marias *andra* gemål var prins *Ferdinand af Sachsen-Koburg* och i detta sitt senare äktenskap blef dr. Maria moder för Portugals nu regerande konung Ludvig I. Men denne konung är icke dr. Marias äldste son. En äldre fans, som ärfde kronan efter sin moders död (1853), men dog sjelf vid unga år (1861) (kon. Pedro V). Kon. Ludvig åter, som då efterträdde sin broder år 1861, är förmäld med en dotter till kon. Victor Emanuel af Italien och i detta äktenskap fader för tvänne söner.

Dom Miguels ättelinie fortlefver genom en son och flera döttrar.

Braunschweig. Under denna benämning kan innefattas en mycket stor, mycket gammal och i hög grad historiskt märkvärdig dynasti, i sitt ursprung halft italiensk, halft tysk, nu mera engelsk, ty familjen besitter Englands krona. Stamträdet var redan århundraden gammalt innan namnet Braunschweig hördes, men detta namn är likväl så gammalt i slägten som från 1200-talet och kan för de efterföljande tiderna begagnas såsom slägtbenämning. Den föregående tiden innehåller det braunschweigska husets förhistoria, men denna historia är mycket rik, hon handlar om herravälden öfver Bayern och Sachsen, om tyska kejsarkronan samt om Welfers och Gibelliners väldiga strider. De senare tidehvarfvens historia handlar om sådana familjeförbindelser, som förde denna ätt till besittning af Englands krona sedan familjen blandat sitt blod i en ättelängd, som sträcker sig till baka till husen Stuart, Tudor, Plantagenet-Anjou och till Rolf af Normandiet samt genom honom opp till Ragvald Möre Jarl i Norge på Harald Hårfagers tid och på en annan sida till de anglo-sachsiska konungarne i England ända till baka till den tid då Angler och Sachsare först kommo till Britannien. Här är ypperligt tillfälle för den, som älskar genealogiska uträkningar, att erhålla sitt lystmäte.

Slägtledningen kan sammanfattas under följande hufvudstycken.

1. *De italienske ättefädren.* De äldsta spåren stadna vid en herre med namnet *Obert*, som tituleras Marchese (Markgrefve) och skall haft besittningar i Lombardiet samt lefvat på 900-talet, hans dödsår skall varit år 974. En sonsons son af denne Obert var markgrefven *Azo* eller *Albert*, som dog år 1070 och efterlefdes af tvänne ättelinier:

a) huset *Este* i Italien, som härstammade från markgrefven Azos giftermål med en dame af den franska feodaladeln. Denna familj, Este, har förblifvit italiensk, har regerat i hertigdömet Modena och fortlefver medelst en qvinnolinie inom det habsburg-lothringska huset i Österrike;

b) det *Welfiska* huset härstammade från ett annat markgrefven Azos giftermål med en grefvedotter från Tyskland vid namn *Kuniza* eller *Kunigunda* af grefvarnes af Altdorf ätt, som hade gods i Bayern och Schwaben. Kunigundas

broder, grefve Welf, var den siste af sin ätt på mansidan. Godsen ärfdes efter honom af hans systerson, sonen af Kunigunda med markgrefven Azo. Så blef den italienska ätten tysk. Namnet på Kunigundas son var Welf.

2. Det *Welfiska* huset. Denna från Italien härstammande, i Tyskland omplanterade familj är det i medeltidens historia mycket beryktade Welfiska huset. Dess anor äro följande.

Welf, som var son af grefvinnan Kunigunda och markgrefven Azo, erhöll af kejsar Henrik IV hertigdömet Bayern (1070). — En sonson af denne hertig Welf var *Henrik den stolte*, som var gift med en dotter af tyske kejsaren Lotharius och af honom erhöll hertigdömet Sachsen (1127). Innehafvare af både Bayern och Sachsen var Henrik d. stolte en mycket mägtig riksfurste och efterstråfvade kejsarkronan, hvilken han likväl icke erhöll. Detta pris tillföll i ledigheten efter kejsar Lotharius en annan furste, Konrad af Hohenstaufen, af de s. k. Weiblingarnes ätt. Men från den tiden upflammar striden mellan Welfer och Weiblingar (Gibelliner). — En son af Henrik d. stolte var den ryktbare *Henrik Lejonet*, som stridde den väldiga striden mot kejsar Fredrik I Barbarossa af huset Hohenstaufen. Men i denna strid blef kejsar Fredrik segrare, Welfernes magt i Tyskland dukade under för Gibellinernes, Henrik Lejonet förlorade både Bayern och Sachsen. Aldeles bortkommen ur stora verlden var familjen likväl icke, allodialgodsen voro i behåll och mägtiga slägtförbindelser funnos; Henrik Lejonet var gift med en dotter af kon. Henrik II i England af huset Plantagenet-Anjou. Af detta äktenskap föddes tvänne söner: a) *Otto*, som i sin tid åter uphöjde familjen till storhet och magt, ty denne Henrik Lejonets son blef verkligen tysk kejsare (Otto IV), ehuru icke allmänt erkänd, han var en motkejsare mot de hohenstaufiske furstarne, Filip af Schwaben och kejsar Fredrik II, af hvilken han öfverlefdes. Och kejsarkronan qvarstadnade icke i Welfiska huset efter Otto; — b) *Wilhelm*, en annan son af Henrik Lejonet, blef den, som grundlade det braunschweigska huset. Ty hans son, en sonson af Henrik Lejonet, vid namn Otto, gemenligen *Otto Barnet* kallad, erhöll af kejsar Fredrik II hertiglig

värdighet och blef den förste hertigen af *Braunschweig* och *Lüneburg (1235)* [1]).

3. Huset *Braunschweig* i Tyskland. Från och med Otto Barnets tid bärer det Welfiska huset benämningen huset Braunschweig. Familjen blef ganska talrik och utgrenad på flera linier, men någon större vigt och betydelse än såsom en vanlig riksfurstlig ätt ernådde slägten icke vidare under medeltiden. De flesta ättelinierna utslocknade med tiden, men en ättelinie fans dock ännu alltid i lifvet och denna linie fortlefver ännu.

Hufvudman för denna slägtgren och stamfader för braunschweigska huset i senare tider var hertig *Ernst af Zelle (Ernst Bekännaren* kallad) i första hälften af 1500-talet. Från hans tvänne söner utgick en delning på två ättelinier:

a) *Braunschweig-Wolfenbüttel* härstammar från hertig Ernst Bekännarens äldre son, hertig Henrik och regerar ännu i hertigdömet Braunschweig. Denna ätt har fortlefvat i flera utgreningar och var en tid nära att intaga den ryska kejsarthronen. Denna thron innehades verkligen en kort tid af det braunschweig-wolfenbüttelska huset, men gick mycket snart förlorad. En hertig *Anton Ulrik af Braunschweig-Wolfenbüttel* var gift med en prinsessa af Mecklenburg, hvars moder var en dotter af Tsar *Iwan Alexiewitsch* af huset Romanow i Ryssland, en broder till Peter d. store. Nu inträffade att en annan dotter af Tsar Iwan, kejsarinnan Anna, blef regerande kejsarinna i Ryssland och updrog thronföljden åt sin systerdotters son, ett spädt barn af hertig Anton Ulrik och hans gemål. Detta barn har verkligen en plats i ryska kejsarlängden efter kejsarinnan Annas död (1740), men blef mycket snart, redan i sin späda barndom, störtad från thronen (1741) och det braunschweigska husets thronföljd i Ryssland måste vika för Tsar Peters dotter, kejsarinnan Elisabeth.

Men i sitt tyska hertigdöme satt slägten orubbad till dess Napoleon tog landet och gjorde det till en beståndsdel i konungariket Westfalen (1807). Efter Napoleons fall återstäldes hertigdömet, men familjen är nu mera på väg att

---

1) Ännu en tredje son af Henrik Lejonet fans äfven vid namn Henrik.

utslockna. Tvänne bröder funnos, hertig *Carl*, som var regerande hertig, men blef genom en folkupresning fördrifven år 1830 och har sedermera lefvat skild från regeringen till dess han afled barnlös, samt hertig *Wilhelm*, som blef sin broders efterträdare och ännu är regerande hertig, men saknar bröstarfvingar.

b) *Braunschweig-Lüneburg* härstammar från hertig Ernst Bekännarens yngre son, hertig Wilhelm. Denna ätt blef med tiden kurfurstlig och kunglig, regerade intill år 1866 i kon.-riket Hannover och regerar ännu i Stor-Britannien. Den kurfurstliga värdigheten erhölls år 1692, men denna värdighet hade icke hunnit blifva gammal i slägten då en ny och större uphöjelse blef ernådd. Kurfursten af Braunschweig-Lüneburg blef konung af Stor-Britannien (1714).

Dermed tillgick på följande sätt. Kon. Jakob I i England och Skotland af huset Stuart hade haft en dotter Elisabeth, som var gift med Kurfursten *Fredrik V af Pfalz*. Denne furste var den i trettioåra krigets historia beryktade, olycklige fursten, som genom en folkrörelse uphöjdes till konung af Böhmen, men förlorade snart både detta land och sitt pfalziska kurfurstendöme tillika. En dotter af kurfursten Fredrik och hans engelska gemål var prinsessan Sophia, som blef gemål åt den förste kurfursten af Braunschweig-Lüneburg, Ernst August. En son af detta furstepar, *Georg Ludvig*, kallades af engelska parlamentet till Englands thronföljd sedan den förut regerande manliga grenen af huset Stuart var förskjuten efter revolutionen i England 1688—89 och de närmaste qvinliga ättlingarne af samma hus hade bortgått ur lifvet med dr. Anna (1714).

På detta sätt icke genom arf men genom parlamentets beslut har det braunschweigska eller, såsom familjen efter denna tid har kallats, det *hannoverska* huset kommit på Englands thron. Orsaken hvarföre parlamentet stadnade med sitt val vid denna familj var att slägten härstammade från den förra konungaätten huset Stuart, men legitimt arfsberättigadt var hannoverska huset icke. Ty först och främst lefde manliga linien och hade blott genom en statshvälfning förlorat thronens besittning, men hade sitt anspråk i behåll. Och dessutom, ehuru den äldsta qvinnolinien var utslocknad

med dr. Anna, funnos likväl andra qvinnolinier i lifvet, som stodo närmare till arfvet enligt slägtregistret. Men dessa ättelinier förbigingos emedan de bekände sig till katholska religionen [1]).

På revolutionär grund och botten bygger och bor således det hannoveranska konungahuset i England. Dess thronbesittning grundar sig på engelska parlamentets fria val. Men på samma gång sträcker likväl denna dynasti sin ätteledning på mödernet till baka till Englands forntida konungahus ända från urminnes tid.

Upsöker man denna mödernehärkomst så långt till baka som något spår finnes får man se att det hannoverska konungahuset är på sitt engelska möderne ännu mera uråldrigt än på den tyska fädernesidan.

Hannoverska husets härkomst från Englands forntida konungaätter.

a) *De anglosaxiske stamfädren.* Namnen Hengist och Horsa, som man är van att sätta i spetsen för den anglosachsiska folkvandringen till England, får man väl lemna å sido, men det första namnet på slägtregistret är dock ej mycket yngre. Detta namn är *Cerdic*, som står i spetsen för konungalängden i den del af England, som kallades Wessex. Lefnadstiden skall varit 4—500-talet, fjorton hundra år gammalt är stamträdet, dess rot samtidig med Ynglingaätten i Sverige. Från Cerdic, vikingahöfdingen i Wessex, går en oafbruten ättelängd först till kon. *Egbert*, hvilken man har brukat räkna såsom den förste konungen öfver hela England († 836) och vidare till den store kon. *Alfred* († 901) och den i Skandinaviens, särskildt Norges historia ryktbare kon. *Athelstan* († 940) samt ända så långt fram i tiden som ett anglosachsiskt rike fans i England. Thronbesittningen blef afbruten genom den danska inkräktningen under Sven Tveskägg och hans son Knut den store samt dennes söner Harald och Hårdaknut (1013—1042) men den anglosachsiska ättelängden fans i lifvet och återtog sitt rike sedan Knut den stores söner aflidit utan bröstarfvingar (1042).

1) HALLAM: Constitutional History of England, T. III, p. 133. Paris ed. 1841.

Men med kon. *Edward Confessor (Bekännaren)* utslocknade Cerdics ätt på Englands thron (1066)[1].

En ättling fans dock i lifvet, hans namn var *Edgar Etheling*, han var sonson af kon. *Edmund Jernsida*, som hade varit broder till kon. Edward Confessor och konung i England näst före den danska eröfringen. Edgar Etheling var nu thronarfvinge, men fick aldrig tillträda arfvet. Ty den normandiska eröfringens tid var kommen.

b) Den *normandiska* ätteledningen (1066—1154). *Wilhelm Eröfraren*, hertig af Normandiet, besteg Englands thron såsom segervinnare i slaget vid Hastings (1066). Inkräktningen blef stadigvarande och har bestämt Englands historia. Edgar Etheling var och förblef undanträngd och dog utan bröstarfvingar, men en hans syster, en sondotter af kon. Edmund Jernsida vid namn Margaretha, blef gift med konungen i Skotland *Malcolm Ceanmore*, och en konung af det normandiska huset i England, den tredje i ordningen, *Henrik I (Beauclerc)* fann för godt att förbinda sig med en ättling af det gamla, anglosachsiska konungablodet. Han ingick giftermål med en dotter af kon. Malcolm i Skotland och den anglosachsiska furstinnan Margaretha. Ur denna förening utgick den följande konungalängden.

Här blef nu en blodets blandning från urgamla anor på flera håll. Det skotska stamträdet med kon. Malcolms förfäder torde väl gömma sin rot långt ned i urtiden. Men kon. Malcolm sjelf var den samme, som förekommer i Shakspeares sorgespel Macbeth såsom son af den gode kon. Duncan, hvilken mördades af illgerningsmannen Macbeth. — Den normandiska ätten åter hade en mycket gammal ättelängd och härstammade långt bort ifrån. Kon. Henrik I, som äktade den skotska prinsessan, var son af Wilhelm Eröfraren, hvilken åter var en ättling — dock på sidolinien — af den norske vikingen *Gånge Rolf*, som lemnade Norge på Harald Hårfagers tid och grundlade hertigdömet Normandiet i Frankrike (8—900-talet). Samme Gånge Rolf eller *Rolf af Normandiet* († 931) var son af *Ragvald Möre*

---

1) Jfr t. ex. stamtaflan *C* vid slutet af första delen utaf LAPPENBERGS Geschichte von England.

Jarl i Norge[1]). Det blodsband, som nu blef knutet mellan Wilhelm Eröfrarens son och den skotska drottningens, anglosachsiska furstinnans, dotter var således en förening af ättelängder från folkvandringarnes tid i England och från de gamla Jarlaätterna i Norge.

c) Ätteledningens fortgång genom huset *Plantagenet-Anjou* och dess båda grenar, husen *Lancaster* och *York*, (1154—1485). Kon. Henrik I och den skotska prinsessan öfverlefdes icke af någon son, men en dotter fortplantade familjen. Hennes namn var *Mathilda* och hennes förste gemål var tyske kejsaren Henrik V, men denna förbindelse var icke den genom hvilken ättelängden fortsattes. Kejsarinnan Mathilda blef i ett senare giftermål med grefve *Gotfrid af Anjou* stammoder för huset *Plantagenet-Anjou*, Sonen Henrik II blef konung af England (1154) och efterträddes af sin son, *Richard Lejonhjerta* (1189), efter hvilken följde Henrik II:s yngste son, k. *Johan* (1199—1216), hvarefter thronföljden gick i rät nedstigande led till och med kon. *Richard II* (1377—1399). Med denne konung slutar den rad af monarker, som i egentligaste mening kallas huset Plantagenet-Anjou, men de efterföljande hörde dock i sjelfva verket till samma dynasti, de voro yngre grenar af ätten.

Slägtförhållandet var följande, kon. *Edvard III* († 1377) var fader för fyra söner, som fortplantade familjen: 1. *Edward*, gemenligen kallad *Svarta Prinsen*, som dog år 1376 före sin fader, hvarföre hans son, Edward III:s sonson, Richard II ärfde kronan, men störtades från thronen (1399) och dog (1400) utan bröstarfvingar; 2. *Lionel*, hertig af *Clarence* fortplantade icke någon manlig ättelinie, men väl en qvinlig hvilken i sin tid blef genom giftermål införlifvad med en yngre ättelinie, huset York, som genom denna förbindelse åt sig förvärfvade arfsanspråk, hvilka kunde härledas från Lionel af Clarence, såsom varande kon. Edward III:s andre son; 3. *Johan af Gaunt*, hertig af Lancaster, var fader till kon. *Henrik IV*, som besteg Englands thron genom Richard II:s afsättning (1399); 4. *Edmund af Langley*, hertig af *York* var stamfader för huset York, som störtade huset Lancaster från thronen år 1461.

---

1) Jfr stamtaflan № 11 hos Munch; Det norske folkhistorie. T. I, 2. i slutet af boken.

Efter den första ättelinien följde således den tredje, huset *Lancaster* (1399—1461) och derefter den fjerde, huset *York* (1461—1485), men denna ättelinie var tillika genom mödernehärkomst innehafvare af den andra ätteliniens arfsrätt, som härleddes från Lionel af Clarence. Och alla dessa ättelinier tillhörde huset Plantagenet-Anjou. Men efter kon. *Richard III* af huset *York* († 1485) försvinna de manliga ättelinierna ur konungalängden.

d) Huset *Tudor* upförde på Englands thron en helt ny dynasti, (1485—1603) men hvilken dock på mödernesidan härstammade från de föregående genom följande slägtförbindelser. Kon. *Henrik V* af huset *Lancaster* hade varit gift med en fransysk prinsessa, *Katharina*, dotter af kon. *Carl VI* i Frankrike af huset *Valois*. Denna furstinna öfverlefde sin gemål och ingick nytt gifte med en enskildt man från Wales, vid namn *Owen Tudor*. En son af detta äktenskap, *Edmund Tudor* grefve af *Richmond*, fick till gemål en dotter af huset Lancaster, *Margareta Beaufort*, som tillhörde en yngre gren af den kungliga familjen. En son af Edmund Tudor och Margareta Beaufort var Henrik grefve af Richmond, som besteg thronen när huset York störtades år 1485. Denne konung, *Henrik VII*, var således på fädernet af en aldeles ny ättelängd, huset Tudor, men härstammade genom sin moder från huset Lancaster och genom sin faders moder från huset Valois i Frankrike. Och då nu härtill kom att kon. Henrik VII valde till gemål en qvarlefvande dotter af huset York, Elisabeth, dotter af kon. Edward IV, blefvo således den lancasterska och den yorkska ätteledningen förenade hos de följande slägtlederna af huset Tudor. Dessa slägtled betecknades af kon. *Henrik VIII*, (1509—1547) samt denne konungs son, *Edward VI* (1547—1553) och döttrar, *Maria* (1553—1558) samt *Elisabeth* (1558—1603). Men efter dr. Elisabet följer åter en ny ättelängd.

e) Huset *Stuart* (1603—1689) var likasom på sin tid huset Tudor en ny ättelängd på fädernet, men den ättling af huset Stuart, som förde sin ätt till England, härstammade på mödernet från den föregående ätten, huset Tudor.

Huset Stuart hade gamla anor i Skotland och var blifven arftagare till Skotlands thron genom mödernehärkomst

från den berömde konungen i Skotland, *Robert Bruce.* En dotterson af denne konung var *Robert Stuart*, som besteg Skotlands thron år 1371. Familjen hade således innehaft thronen i Skotland något mera än två hundrade år då tillfället öpnade sig att äfven bestiga Englands.

Förhållandet var att k. *Henrik VII:s dotter* Margareta af huset Tudor hade varit förmäld med kon. *Jakob IV* i Skotland af huset Stuart. Hennes son var *Jakob V* och sondotter den ryktbara och olyckliga *Maria Stuart*, hvars son kon. *Jakob VI* i Skotland nu befans vara närmaste arftagaren till Englands krona efter dr. Elisabeths död år 1603.

Huset Stuart var det sista på Englands thron före det hannoverska huset. Slägtledningen är här ofvanför upvisad[1]); genom mödernehärkomst från kon. Jakob I (Jakob VI i Skotland) medelst hans dotter, som var förmäld med kurfursten Fredrik af Pfalz, sammanbinder sig det hannoverska (braunschweigska) husets stamträd med hela den föregående regentlängden i England ända till urminnes tid till baka.

Det hannoverska husets regentlängd i England är följande: 1. kon. *Georg I* (1714—1727) — 2. *Georg II*, son af Georg I (1727—1760) — 3. *Georg III* (1760—1820) sonson af Georg II — 4. *Georg IV* (1820—1830) son af Georg III — 5. *Wilhelm IV* (1830—1837) son af Georg III, broder till Georg IV. — 6. *Dr. Victoria* (1837), sondotter af Georg III, brorsdotter af Georg IV och Wilhelm IV.

Kon. Georg III var fader för en talrik familj, men som icke har särdeles mycket fortplantat sig i följande ätteled, med undantag af dr. Victoria, som är moder till nio barn. Men äldste sonen i Georg III:s hus, kon. Georg IV, hade blott en dotter, prinsessan *Charlotta*, hvilken var thronarfvinge efter sin fader, men dog långt före honom. Denna prinsessa var gift med prins *Leopold af Sachsen-Koburg*, sedermera kon. i Belgien, men efterlemnade ingen böstarfvinge. — Georg III:s andre son, hertigen af *York*, dog före sin äldre broder, barnlös. — Tredje brodren *Wilhelm Henrik*, hertigen af *Clarence*, ärfde kronan efter äldste brodren (1830), men

1) Jfr. ofv. p. 475.

dog sjelf barnlös (1837). — Fjerde brodren, hertigen af *Kent*, var då redan död, men öfverlefdes af en dotter, prinsessan *Victoria*, hvilken således var närmaste thronarfvinge. Nämligen i Stor-Britannien, men icke i Hannover, der enligt gällande arfsordning en yngre manlig linie tog företrädet framför en äldre qvinlig. Det braunschweigska husets tillträde till Englands thron hade nämligen medfört en personalunion mellan kon.-riket Stor-Britannien och kurfurstendömet Braunschweig-Lüneburg, som efter år 1814 benämdes konungariket Hannover. Denna personalunion fortfor så länge arftagaren var lika arfsberättigad på bägge ställena, d. v. s. så länge närmaste arftagaren var af mankön. Men detta förhållande uphörde med kon. Wilhelm IV:s död (1837). Prinsessan Victoria var den närmaste på slägtregistret och ärfde Stor-Britanniens krona på grund af qvinlig arfsrätt. Men närmaste arftagaren af mankön var hennes farbroder, en femte son af kon. Georg III, *Ernst August hertig af Cumberland.* Denne furste ärfde konungariket Hannover.

På detta sätt upkommo två regerande ättelinier af det hannoverska huset, den ena i Stor-Britannien, den andra i Hannover.

a) Den *engelska* linien består af dr. Victoria samt hennes barn och barnbarn. Äldsta sonen, thronföljaren, *prinsen af Wales*, är gift med kon. Christian IX:s af Danmark dotter, prinsessan Alexandra, och fader för flere barn. — Den andre sonen, *hertigen af Edinburgh* är gift med kejsar Alexander II:s af Ryssland dotter. — Dessutom finnas tvänne yngre, ännu oförmälde söner af dr. Victoria. — Äldsta dottren är förmäld med *Tyska rikets kronprins*, en annan dotter är gemål åt en furste af huset *Hessen-Darmstadt*, en tredje är förmäld med en furste af det *schleswig-holstein-augustenburgska huset*, en fjerde är gift med en engelsk undersåte, markisen af *Lorne*, som tillhör en af Stor-Britanniens högadliga familjer, en dotter är ogift. — Dessa dr. Victorias barn äro för öfrigt genom sin fädernehärkomst prinsar och prinsessor af Sachsen-Koburg, ty deras fader, dr. Victorias gemål, var prins *Albert* af Sachsen-Koburg.

b) Den *hannoverska* linien d. v. s. den ättelinie, som i nyaste tid har regerat i Hannover, är mindre talrik. Kon.

Ernst af Hannover (hertig af *Cumberland)* efterträddes vid sin död år 1851 af sin son kon. *Georg V*, som ännu lefver och är fader för en son samt tvänne döttrar. Men flere medlemmar af denna ättelinie finnas icke. Familjen har uphört att regera genom kon.-riket Hannovers undergång (1866), men utgör fortfarande en gren af Stor-Britanniens konungahus, arfsberättigad i detta land efter dr. Victorias bröstarfvingar och deras ättelinier.

c) Slutligen finnes i England en tredje ättelinie, nämligen en son och tvänne döttrar af kon. Georg III:s yngste son, hertigen af *Cambridge*.

Grimaldi. Huset Grimaldi bör väl för fullständighetens skull räknas ehuru familjen icke är fullt suverän och dess land är mycket litet. Denna familj är nämligen den, som eger det lilla furstendömet *Monaco*.

Skall rangen räknas efter anornas ålder står likväl denna ätt mycket högt, ty stamträdet sträcker sig tillbaka till 900-talet. Så länge har ätten innehaft sitt lilla land, ehuru ej såsom suverän besittning, men under Spaniens öfverhöghet i äldre tider, sedermera under Frankrikes och efter år 1815 under Sardiniens. Den regerande ätten behåller namnet Grimaldi, men härstammar dock endast på mödernet från den gamla ätten af detta namn. Huset Grimaldi utdog på mansidan år 1731 och den siste furstens dotter ärfde furstendömet. Genom hennes giftermål med en fransysk herre af familjen *Goyon-Matignon*, grefve af *Torrigny*, öfvergick Monaco till en annan ätt på mansidan, men denna familj uptog ätten Grimaldis namn och vapen. Familjen fortlefver men är icke särdeles talrik.

Habsburg-Lothringen. Från ätten Grimaldi, en liten ätt och ej mycket märkvärdig, fortgår räkningen till en af Europas största och ryktbaraste dynastier och från det lilla Monaco till de stora länderna Österrike och Spanien, Italien, Ungern, Nederländerna. Den dynasti, som följer i ordningen, är huset *Habsburg-Lothringen*.

De båda namnen böra ställas till samman ty utom det att huset Habsburg och huset Lothringen äro i nyare tid förenade med hvarandra, så att den nu lefvande dynastien härstammar på fädernet från Lothringen och på mödernet från Habsburg, hafva dessa båda ätter ursprungligen haft samma ättefäder.

Äldsta fädernebygden var landskapet Elsas, äldste kände stamfadrens namn var *Ethiko*, som skall lefvat på 600-talet, stamträdet är således tolf hundra år gammalt. Från tvänne söner af denne Ethiko härstamma de båda familjerna, huset Habsburg från sonen *Adalbert* och huset Lothringen från en annan son, som bar sin faders namn *Ethiko*.

Och utom dessa båda familjer finnes äfven en tredje dynasti, som leder sitt ursprung från samma rot. Guntram den rike, grefve i Breisgau, sjelf en ättling af den nyss nämnde Adalbert, blef genom en af sine söner stamfader för huset *Zähringen*, som regerar i storhertigdömet Baden, från en annan ättling af Guntram härstammar huset Habsburg.

Namnet *Habsburg* är dock mycket yngre än desse gamle stamfäder, de stora besittningarne förvärfvades först i en mycket senare tid och sjelfva orten Habsburg är belägen i ett helt annat land. Stället träffas i Schweiz, kantonen Aargau, hvarest ruiner af den gamla borgen Habsburg (Habichtsburg, Burg in der Habe) lära finnas. Tiden då borgen bygdes skall varit vid år 1020, grundläggaren var Guntram den rikes son *Radbot* och vid år 1075 skall innehafvaren börjat skrifva sig grefve af Habsburg [1]). Men familjens stora tid begynner först då grefve *Rudolf af Habsburg förvärfvade kejsarkronan* (1273). Före den tiden var denna familj blott en af de många innehafvarena af feodalbesittningar under Tyska riket. Från och med kejsar Rudolf begynner slägten bilda ett rike och stiger till storhet och magt bland Europas monarker.

Början gjordes då kejsar Rudolf öfvervann konung Ottokar af Böhmen (1278) och tog denne konungs besittningar.

Det habsburgska husets historia efter denna tid har flera tidehvarf. Det första innefattar den tid, då de österrikisk-

1) Daniel; l. c. T. IV. p. 91, 961.

tyska länderna sammanfördes i slägtens hand och kejsarkronan ömsom egdes och ömsom saknades. Det andra tidehvarfvet innehåller den tid, då de stora besittningarne utanför Tyskland förvärfvades och kejsarvärdigheten återvanns, hvarefter den samma blef beständigt qvarhållen inom familjen. Detta tidehvarf är kejsar Carl V:s tid. Derefter följer ett tredje tidehvarf då ätten delar sig på två linier och två monarkier, den österrikiska och den spanska till dess att båda linierna på mansidan utslocknade, i Spanien år 1700 och i Österrike år 1740. Men slutligen följer ett fjerde tidehvarf, då qvinnolinien af den österrikisk-habsburgska ättegrenen sammansmälter genom giftermål med huset Lothringen, hvarefter denna habsburg-lothringska dynasti fortlefver intill våra dagar och med all utsigt att ännu i långliga tider ega bestånd. Vill man icke låta det ganska invecklade ämnet förlora sig i en oredig massa af händelser, årtal och namn, torde vara nödigt att åtminstone under det första tidehvarfvet, medeltiden, särskildt betrakta det genealogiska sammanhanget, slägtledernas fortgång, och särskildt åter den dynastiska utvecklingen, d. v. s. huru länderna hopsamlades och kejsarkronan ömsom fans i slägten och ömsom tappades bort.

1. *Från Rudolf af Habsburg till Maximilian I (1273—1493).*

a) *Slägtledernas* utveckling var icke öfvermåttan vidsträckt. Visserligen upkommo flera linier, men mycket talrika blefvo de icke och egde ej längre bestånd än att vid slutet af detta tidehvarf hela slägtens framtid berodde på en enda man. Hufvudpersonerne i ättelängden äro följande:

Kejsar Rudolf († 1291) efterlemnade tre söner, Albrecht, Hartman och Rudolf II. men blott en af dem, Albrecht, fortplantade familjen för längre tid. Den andre sonen Hartman dog ung, den tredje, Rudolf, hade blott en son, *Johan (Parricida)*, som är bekant af sitt brott och sin olycka, han mördade sin farbroder, Albrecht, af hvilken han ansåg sig hafva lidit orätt vid delningen af familjens besittningar. Mordet begicks år 1308, mördaren dog i landsflygt.

Kejsar *Albrecht*, son af kejsar Rudolf, saknade visst icke afföda, ty han efterlemnade sju söner och fem döttrar. Genom döttrarnes giftermål utbreddes slägtförbindelsen på flera

sidor, men bland de sju sönerne var endast en, som grundlade en varaktig ättelängd. Denne son bar samma namn som fadren, Albrecht.

Albrecht II, son af kejsar Albrecht, blef fader för fyra söner, af hvilka två blefvo stamfäder för hvar sin ättelinie. Här blef således nu en delning på två linier.

Den ena af dessa linier härstammade från Albrecht II:s son *Albrecht III*. En sonson af denne Albrecht förvärfvade konungarikena Ungern och Böhmen samt tyska kejsarkronan, är såsom kejsare benämnd Albrecht II och dog år 1437. Efter honom fans blott en son *Ladislaus (Posthumus)*, som var konung i Ungern och Böhmen, men icke kejsare, och dog vid unga år barnlös (1457). Ättelinien utslocknade.

Den andra ättelinien, som härstammade från Albrecht II:s son *Leopold*, blef den, som skulle fortplanta familjen för en sen efterverld, hvilket likväl återigen skedde blott genom en af sönerne i huset. Men denne son af Leopold, hertig *Ernst Jernhertigen* kallad, blef fader för en son Fredrik, som blef kejsare med namnet *Fredrik III* och hans son var kejsar *Maximilian I*, som begynner ett nytt tidehvarf.

b) *Besittningarne*. Desse herrar af kejsar Rudolfs ätt kallade sig icke längre grefvar af Habsburg, de hade högre rang och större länder, den vanliga titeln var hertig af Österrike, hvilken titel med tiden utbyttes mot den aldeles ovanliga, i ingen annan dynasti förekommande benämningen erkehertig. Den egentliga familjebesittningen var Österrike, som hade tillhört kon. Ottokar af Böhmen, men blef genom denne konungs nederlag mot kejsar Rudolf (1278) ett eröfradt land, som segraren behöll och hans ätt efter honom. Och med Österrike följde hertigdömena Steyermark och Krain.

Familjens besittningar vid denna tid — slutet af 1200-talet — utgjordes således af *Österrike*, *Steyermark* och *Krain* samt de gamla *familjgodsen i Elsas* och i det *nuvarande Schweiz*.

En del af dessa besittningar, nämligen de, som voro belägna i Schweiz, skulle dock bevisa sig vara af ovaraktig art. Den berömda frihetsstriden, som Schweizarena utförde mot de österrikiske hertigarne, begyntes mot Albrecht I och för-

nyades mot hans efterkommande, en af hans söner, Leopold, tappade slaget vid Morgarten (1315), en annan ättling af familjen, äfven benämnd Leopold, den samme, som grundlade den ena ättelinien, stupade i slaget vid Sempach (1386) och det habsburg-österrikiska huset förmådde aldrig mera göra sig gällande mot Schweizarena.

Men deremot utsträcktes de österrikiska besittningarne öfver *Kärnthen*, *Tirol*, *Istrien*, *Triest*, såsom här ofvanför nämndes i sammanhang med upkomsten af den österrikiska monarkien [1]). Dessa länder blefvo behållen vinst för all framtid. Mindre varaktig var deremot besittningen af Ungern och Böhmen med dertill hörande länder, hvilka förvärfvades af kejsar Albrecht II genom hans giftermål med en dotter af kejsar Siegmund utaf huset Luxemburg. Albrecht II:s ättelinie utdog med han son Ladislaus Posthumus och länderna gingo ur slägten.

Genom det att denna s. k. albrechtinska linie sålunda utdog blef den leopoldinska qvarlefvande linien ensam innehafvare af arfländerna Österrike m. m. Nu var likväl denna linie på väg att dela sig. Ernst Jernhertigen hade en broder, Fredrik, och en brorson Siegmund, som hade Tirol på sin lott, men denne erkehertig Siegmund dog barnlös och alla besittningarne förenades hos hertig Ernsts sonson, kejsar Fredrik III:s son Maximilian.

Kejsarvärdigheten bortgick ur slägten efter kejsar Rudolfs död 1291, men förvärfvades åter af Rudolfs son Albrecht I efter kejsar Adolfs af Nassau bortgång 1298. Den förste och andre kejsaren af habsburgska huset voro således kejsar *Rudolf* (1273—1291) och kejsar Albrecht I (1298—1308). Den tredje skulle varit en af Albrechts söner *Fredrik*, men denne hertig kom aldrig till stadig besittning af den kejserliga thronen. Han valdes efter kejsar Henriks af Luxemburg död af ett parti, men ett annat valde hertig Ludvig af Bayern och i striden mellan dem blef Fredrik af Österrike tillfångatagen (1322), men Ludvig af Bayern behöll kejsarkronan. Den kejserliga värdigheten återkom icke till habsburgska huset förr än med kejsar Albrecht II (1438—1439), men öfvergick efter hans död till hans anförvandt

1) Jfr. ofv. p. 257—258.

Fredrik III och har sedermera aldrig varit borta ur familjen utom blott en kort tid på 1700-talet.

2. *Öfvergångstiden till familjens och monarkiens delning mellan den spanska och den österrikiska ättegrenen.*

a) *Slägtledningen* blef nu mycket enkel, kejsar Fredrik III var den ende qvarlefvande af hela slägten och efterlemnade sjelf blott en son, *Maximilian I*, som ärfde alla länderna och äfven förvärfvade kejsarvärdigheten. Hans ende son var *Filip*, som afled före sin fader, men öfverlefdes af tvänne söner, *Carl*, som blef kejsare efter sin farfader, (1519) och *Ferdinand*, som i sin ordning förvärfvade kejsarvärdigheten efter sin broder (1556). Desse båda bröder grundlade hvardera sin ättelängd och länderna delades.

b) *Besittningarne* utgjorde nu en mycket stor samling af länder. De hade ökats i rikaste mått under den senaste tiden och tillväxten hade vunnits genom giftermålsförbindelser. Kejsar *Maximilians* gemål var *Maria af Burgund*, enda dotter och arftagerska efter hertig Carl d. djerfve, som innehade, öfver hufvud sagdt, hela Nederländerna. Maximilians son *Filip* var förmäld med den spanska prinsessan *Johanna*, som var arftagerska till hela spanska monarkien med dess besittningar i Spanien och Amerika, der just nu det stora spanska kolonialväldet grundlades. Allt detta tillföll Maximilians sonson, kejsar *Carl V*. — På en annan sida åter förvärfvade den andra sonsonen *Ferdinand*, genom giftermål med den ungersk-böhmiska prinsessan *Anna*, *Ungerns* och *Böhmens* kronor. Men en delning mellan bröderna gjordes så att Ferdinand oberäknadt Ungern och Böhmen, som han sjelf hade förvärfvat, äfven blef innehafvare af de österrikisk-tyska länderna och denna delning blef bestående för efterföljande tider [1]). — Kejsarvärdigheten öfvergick efter Carl V:s thronafsägelse (1556) till hans broder Ferdinand.

3. *Habsburgska huset deladt på två linier, (1556—1700).*

a) *Den spanska linien*, kejsar Carl V:s efterkommande, fortlefde med konungarne *Filip II* (1556—1598), *Filip III* (1598—1621), *Filip IV* (1621—1665) och *Carl II* (1665—

1) Jfr. ofv. p. 258 o. f.

1700) son efter fader, men talrik blef familjen icke. Denna spanska ättegren fortplantades aldrig på mera än en hufvudlinie och utdog med Carl II år 1700. Döttrar af detta kungliga hus funnos flera, tvänne drottningar af Frankrike, den ena en dotter af kon. Filip III och förmäld med Frankrikes konung Ludvig XIII, den andra en dotter af kon. Filip IV, förmäld med kon. Ludvig XIV. En annan dotter af kon. Filip IV var gift med kejsar Leopold I af habsburgska husets österrikiska linie. Ur dessa giftermålsförbindelser utgingo stridiga anspråk på spanska monarkien efter kon. Carl II:s död.

b) *Den österrikiska linien* blef något mera talrik. Den delade sig på flera grenar, men hvilka dock ej i tidernas längd fortlefde. Kejsar *Ferdinand I* († 1564) efterlemnade trenne söner, från hvilka härstammade lika många ättegrenar. Äldste sonen var kejsar *Maximilian II* († 1576) som efterföljdes af sine söner, kejsar *Rudolf II* († 1612) och kejsar *Matthias* († 1619), med hvilka denna ättelängd utslocknade. Andre sonen af kejsar Ferdinand I var erkehertig *Ferdinand*, hvars ättelängd utslocknade i andra led, men tredje sonen, erkehertig *Carl*, var den, som fortplantade familjen för kommande tider. En son af denne erkehertig öfverlefde kejsar Matthias och ärfde monarkien samt förvärfvade kejsarvärdigheten med namnet kejsar *Ferdinand II*. Från honom härstammade den följande ättelängden.

Men nu fans äfven en annan son af erkehertig Carl, en broder till kejsar Ferdinand II. Här blef således åter en delning på två linier, men denna delning uphörde redan i nästa slägtled med sönerne af kejsar Ferdinand II:s broder Leopold. Blott en ättelinie återstod, nämligen den, som härstammade från kejsar Ferdinand II († 1637).

Till denna linie hörde först sonen, kejsar Ferdinand III († 1657), derefter sonsonen kejsar Leopold I († 1705) och dennes båda söner, kejsar Josef I († 1711) och kejsar Carl VI († 1740), med hvilken den österrikiska hufvudgrenen af habsburgska huset utslocknade på mansidan, likasom den spanska redan var död med kon. Carl II († 1700).

c) *Besittningarne* hade under tiden på åtskilligt sätt förändrats. Den spanska hufvudgrenen hade förlorat de

provinser, som efter sitt affall från habsburgska huset bildade republiken Förenta Nederland. Portugal hade denna dynasti både förvärfvat och åter förlorat. Vissa orter i de återstående Nederländerna samt landskapen Franche-Comté och Roussillon jämte Artois voro afträdda till Frankrike och ön Jamaica till England[1]. — Den österrikiska grenens länder hade till en tid varit delade mellan de särskildta nyss nämnda ättelinierna, som härstammade från kejsar Ferdinand I. Den andre brodren *Ferdinand* erhöll *Tirol*, den tredje brodren *Carl* erhöll Steyermark, Kärnthen, Krain, Görz med Triest, men då nu erkehertig Ferdinands linie snart utslocknade och erkehertig Carls son, kejsar Ferdinand II blef ensam arftagare efter kejsar Matthias uphörde delningarne. Väl blef en ny delning gjord, då Ferdinand II:s broder erhöll Tirol, men äfven denna delning blef ej länge beståndande. Ty denna ättelinie utdog i andra led. Efter den tiden har ingen delning egt rum. — Ländernas omfång förändrades, provinsen Lausitz afträddes till kurfurstendömet Sachsen (1635) och Elsas förlorades till Frankrike genom Westfaliska freden, men Siebenbürgen förvärfvades i slutet af 1600-talet och likaså Spanska Nederländerna samt Neapel och Milano jämte ön Sardinien och snart i dess ställe Sicilien, då den österrikiska hufvudgrenen fick i dessa länder efterträda den spanska på grund af fredsfördragen i Utrecht (1713) och i Rastadt (1714), hvarjämte äfven hertigdömet Mantua utgjorde ett nytt förvärf (1708). Men Neapel och Sicilien gingo åter förlorade genom fredsfördraget i Wien (1738), hvaremot Parma med Piacenza på samma gång erhölls.

4. *Det förenade huset Habsburg-Lothringen (1740—1876).* När manstammen utslocknade (1740) funnos på nära håll följande qvinnolinier i lifvet: a) den *bayerska* linien genom en dotter af kejsar Josef I, förmäld med regerande kurfursten af Bayern, — b) den *sachsiska* genom en annan dotter af kejsar Josef I, förmäld med kurfursten af Sachsen, som tillika var konung af Polen, August III, — c) den *portugisiska*, genom en dotter af kejsar Leopold I, förmäld

1) Jfr ofv. p. 314.

med konungen i Portugal Johan V — d) den *lothringska*, nyss grundlagd genom kejsar Carl VI:s dotter *Maria Theresia* i hennes giftermål med hertigen af Lothringen, Frans Stephan. Ur dessa slägtförhållanden utgingo stridiga anspråk på arfvet sedan manslinien var utslocknad. Frågan var om arfvet skulle tillhöra den siste innehafvarens af manslinien dotter eller öfvergå till den bland qvinnolinierna, som stod främst på stamträdet. I sådant fall var arfvingen att söka ho vet hvar om alla skulle räknas. Ty är det så att äldsta qvinnoliniens äldsta ledamot skall upsökas på ett slägtregister, som sträcker sig genom århundraden, fordras ej liten genealogisk skarpsinnighet för att med säkerhet träffa rätta personen, men en ganska måttlig advokatorisk klyftighet är tillräcklig att finna förevändningar och blanda bort sanningen. Ur de stridiga anspråken upstod nu det österrikiska successionskriget, hvilket slutade så, att den siste kejsarens dotter Maria Theresia, d. v. s. den lothringska linien, behöll arfvet med undantag af Schlesien, som förlorades till Preussen (1742), och Parma, som afträddes till Bourbonska dynastien (1748). Tyska kejsarkronan hade kurfursten af Bayern (kejsar Carl VII) förvärfvat, men efter hans död år 1745, således ganska snart, tillföll äfven denna värdighet den lothringska linien i hertig Frans Stephans person. Upkomsten af denna habsburg-lothringska ättelinie innebar i sjelfva verket en förening af tvänne urgamla stamträd, som hade växt från samma rot. Ty denne hertig af Lothringen, som blef den habsburgska arftagerskans gemål, var en ättling af Ethiko, den urgamle stamfadren för huset Habsburg. Den gren af Ethikos ätt, som nu innehade Lothringen, hade sutit i besittning af detta land genom en mängd århundraden ända från elfte seklet (1000-talet) till nu på 1700-talet. Hufvudman för ätten var hertig Frans Stephan, som nu var regerande hertig af Lothringen samt blef genom giftermålet med Maria Theresia fader för den nya ättelängd, som skulle blifva de österrikiska ländernas beherskare.

Af Franz Stephans och Maria Theresias äktenskap föddes en mängd barn, hvilka dock ej på långt när alle fortplantade stamträdet. Äldste sonen *Josef II* efterträdde sin

fader (1765) såsom kejsare — ty denna värdighet hade Franz Stephan förvärfvat — och sin moder såsom regent i arfländerna (1780), men dog utan att efterlemna manlig bröstarfvinge, (1790). Tvänne yngre bröder grundlade deremot hvardera sin ättelinie. Den ene var *Leopold II*, som efterträdde sin broder Josef (1790) så väl såsom kejsare som i egenskap af arfländernas monark. Kejsar Leopold II dog väl ganska snart (1792), men hade bröstarfvingar, som ärfde arfländerna och lyckades bevara kejsarkronan. Denna ättegren är den i Österrike-Ungern ännu regerande dynastien. Den andre brodren, erkehertig *Ferdinand*, kom genom giftermål med en furstinna af huset Este att innehafva hertigdömet Modena och grundlägga den ättegren, som regerade i detta italienska land så länge Modena fans såsom egen stat. Följer man utvecklingen af de båda ättelinierna, den kejserliga och den, hvilken, såsom nyss nämndes, regerade i Modena, så blifver ordningen följande.

1. Den *kejserliga* grenens hufvudman var Leopold II:s äldste son kejsar *Frans*, som var fader för flere söner och döttrar, bland andra äfven erkehertiginnan *Marie Louise*, kejsar Napoleon I:s gemål. Kejsar Frans afled efter en lång regering år 1835 och efterträddes af sin son, kejsar *Ferdinand*, hvilken nedlade regeringen år 1848. Närmaste thronföljaren var da hans broder, men denne afsade sig sin thronföljdsrätt och efterträdaren blef hans son, kejsar Ferdinands brorson, *Frans Josef* (f. 1830), som är den nu regerande kejsaren. Kejsar Frans Josef är förmäld med en prinsessa från Bayern och fader för en ung son, erkehertig *Rudolf* (f. 1858), som är Österrike-Ungerns thronföljare. En broder till kejsar Frans Josef var erkehertig *Ferdinand Maximilian*, som en tid var kejsare i Mexiko och der förlorade lifvet. Ingen efterkommande af honom finnes i lifvet, men väl flere bröder och andra anförvandter till kejsar Frans Josef, afkomlingar af kejsar Leopold II:s yngre söner. En bland dessa yngre ättelinier är den, som har regerat i *Toscana*, hvarmed så förhöll sig att hertig Frans Stephan (kejsar Frans I) afträdde på grund af fredsfördraget i Wien (1738) sitt fädernearf Lothringen i utbyte mot storhertigdömet Toscana, hvilket land efter hans död (1765) blef en

secundogenitur inom familjen. Andre sonen Leopold ärfde Toscana, denne furste blef efter sin broder Josef II kejsare (1790) och öfverlemnade då Toscana åt sin andre son *Ferdinand*, hvars efterkommande innehade detta land till dess att besittningen gick förlorad genom upkomsten af konungariket Italien. Siste storhertigen *Ferdinand IV* lefver och har bröstarfvingar. Toscana är förloradt, men familjen har tvifvelsutan i sin ordning arfsrätt till Österrike-Ungern. Denna storhertigliga ätt i Toscana är således en underafdelning af den kejserliga hufvudgrenen, med hvilken deremot ätten, som regerade i Modena, är sidoordnad. — En tredje son af kejsar Leopold II var den i krigen mot franska republiken ryktbare härföraren, erkehertig *Carl*, en fjerde var erkehertig *Johan*, som under revolutionsåret 1848 stod i spetsen för Tyskland såsom riksföreståndare.

2. F. d. regerande ätten i *Modena* härstammar från kejsar Frans Stephans och kejsarinnan Maria Theresias yngre son *Ferdinand*, hvilken, såsom nämndes, kom genom giftermål med en arfdotter af det i Modena regerande huset Este att förvärfva detta hertigdöme. Hans sonson var den siste hertigen af Modena, som regerade när landet öfvergaf dynastien och förenade sig med konungariket Italien. Denne hertig Frans V lefver, men saknar bröstarfvingar, ättelinien synes komma att utslockna. Så länge familjen lefver, måste den samma dock hafva en arfsrätt, ehuru mycket aflägsen, till Österrike-Ungern.

b) *Besittningarne* hafva under detta tidehvarf (från och med 1740) blifvit på åtskilligt sätt förändrade såsom här ofvan är angifvet i öfversigten öfver den österrikiska monarkiens historiska upkomst [1]). Här må endast anmärkas hvilka de stater äro, som den habsburg-lothringska dynastien har innehaft nämligen:

1. *Österrikiska monarkien* med dess kronländer inom Tyskland samt de ungerska länderna och hvad till denna monarki har hört i Nederländerna, i Italien samt den del af Polen, som förvärfvades genom Polens delningar, så ock hertigdömet Bukowina och konungariket Dalmatien.

---

[1]) Jfr ofv. p. 266. o. f.

2. *Tyska kejsarvärdigheten* gick bort med kejsar Carl VI:s död år 1740 då ingen manslinie mera fans inom habsburgska huset, men denna värdighet återkom år 1745 då hertig Frans Stephan blef kejsare (Frans I) och kejsarkronan blef sedan qvar hos dynastiens hufvudman så länge tyska riket fans d. v. s. till år 1806.

3. *Toscana* först såsom omedelbar besittning (1738 till 1765) och derefter såsom secundogenitur (1765—1860).

4. *Parma*, som under en kort tid var omedelbar besittning (1738—1748) men sedermera franskildes, blef åter en tillhörighet, ehuru blott lifstidsbesittning, för en medlem af dynastien, erkehertiginnan *Marie Louise* (1815—1847).

5. *Modena* såsom en särskildt tillhörighet för en viss gren af ätten.

6. *Mexiko* i Amerika, som innehades en kort tid af kejsar Frans Josefs broder.

Men för närvarande regerar dynastien endast i den österrikisk-ungerska monarkien och dess ställning är derstädes förändrad genom a) upkomsten af det *österrikiska kejsardömet*, då kejsar Frans år 1804 kungjorde alla arfländernas förening till ett gemensamt kejsardöme Österrike. Betydelsen af denna handling var dock egentligen blott att dynastien erhöll en ärftlig kejsarvärdighet oberoende af det tyska valriket, hvilket vid den tiden lutade till fall och snart också blef uplöst — b) genom *förlusten af Lombardiet och Venetien* samt skilsmässan från Tyska Förbundet. — c) genom *statsförbundet med Ungern* år 1867, hvarigenom kejsardömet har blifvit uplöst i två särskildta men med hvarandra under samma dynastis regering förenade stater.

Hessen. Efter det stora och mägtiga habsburg-lothringska huset följer åter en urgammal familj, men som kan något mera i förbigående betraktas aldenstund den samma icke har haft någon verldshistorisk betydelse. Denna familj är huset *Hessen*.

Familjens äldsta anor äro på fädernet af nederländskt ursprung, på möderneț inhemska i Tyskland. Grefvar af Hessen omtalas redan på 900-talet och med deras besittnin-

gar var landet Thüringen på den tiden förenadt. En dotter af det Hessen-Thüringska huset var gift med en hertig af Brabant och hennes son blef arftagare till Hessen år 1263 samt stamfader för hela det sedermera fortlefvande Hessiska huset.

Namnet var *Henrik Barnet*, titeln, som hufvudmannen för ätten framdeles begagnade, var landtgrefve, besittningarne delades gång efter annan genom arfskiften, men förenades åter genom det att ättelinier utslocknade. I första hälften af 1500-talet var hela arfvet förenadt hos den i reformationens historia mycket ryktbare landtgrefven *Filip*, men efter hans död gjordes en delning, som har blifvit fortfarande. Två ättelinier fortlefva ännu.

a) *Hessen-Kassel*, till hvilken linie hörde konungen i Sverige *Fredrik I*, som verkligen var innehafvare af Hessen-Kassel så att en slags personal-union egde rum mellan Sverige och detta land. Familjen erhöll kurfurstlig värdighet genom riks-deputations-hufvudbeslutet år 1803 och har med afbrott blott under den napoleoniska eröfringstiden innehaft sitt land till dess detsamma eröfrades af Preussen år 1866. Det hessen-kasselska huset har således uphört att regera, men en qvinnolinie kommer att bestiga Danmarks thron. Kon. Christian IX:s i Danmark gemål är en prinsessa af Hessen-Kassel. Danmarks thronföljare är således på mödernet af hessen-kasselska ätten och genom en annan son af det danska konungaparet regerar samma qvinnolinie i Grekland. En utgrening från hessen-kasselska hufvudgrenen är dessutom husen *Hessen-Philipsthal* med dess ytterligare utgrening *Hessen-Philipsthal-Barchfeld*, men dessa philipsthalska ättelinier äro icke regerande.

b) *Hessen-Darmstadt*, som utgjorde den andra hufvudgrenen, erhöll vid sitt inträde i Rhenförbundet år 1806 titeln *Storhertig* och har lyckats behålla sitt land. En utgrening af denna hufvudgren var *Hessen-Homburg*, som var suverän medlem af Tyska Förbundet med titeln *Landtgrefve*, men utslocknade år 1866. Landet ärfdes af Hessen-Darmstadt, men afträddes till Preussen.

Hohenzollern är familjenamnet för den mägtiga dynasti, som regerar den preussiska monarkien och innehafver den nya tyska kejsarvärdigheten. Talet handlar således nu åter om en verldshistorisk ätt och denna ätt är mycket gammal. Historien om dess växande storhet handlar om huru den preussiska monarkien har blifvit en stormagt i Europa.

1. Huset *Hohenzollerns* ursprung kan härledas så långt till baka som från början af 800-talet. En viss *Isenbart*, Allemannernes furste, är omtalad såsom gift med en syster till kejsar Carl d. stores gemål och fader till *Thassilo*, grefve af *Zollern*, från hvilken ätteledningen sedermera har fortgått. Familjen skall dock äfven hafva härstammat, antagligen på möderne, från Ethiko i Elsas och således varit beslägtad med habsburgska och lothringska husens äldsta anor.

Denna besittning Zollern, som var äldsta arfvegodset, låg i den del af Tyskland, som kallas Schwaben. Der finnes åtminstone det ställe der den gamla borgen Hohenzollern skall blifvit bygd af en grefve Fredrik, en ättling af Thassilo. Tiden, då borgen bygdes, skall varit år 980, stället träffas inom det lilla land, som i nyare tider har utgjort furstendömet Hohenzollern och nu mera är förenadt med Preussen. Den gamla borgen finnes ej mera men ett nytt slott är upbygdt på platsen [1]).

Furstlig värdighet erhölls år 1193 och en ökad magt blef vunnen genom värdigheten af Burggrefve i Nürnberg, hvilket embete var ärftligt i hohenzollernska huset från 1200-talet. Men slägten delade sig på två grenar. Den ena behöll de hohenzollernska stamgodsen, den andra var burggrefvarnes i Nürnberg ättelängd. Från den förstnämnda härstamma i närvarande tid furstarne af Hohenzollern, från den andra åter det preussiska konungahuset.

2. Furstarne af *Hohenzollern*. De båda ättegrenarnes framtid har utvecklat sig på mycket olika sätt. Den gren, som innehade de hohenzollernska stamgodsen, hann aldrig längre än till det lilla furstendömet, hvars betydenhet dess-

---

[1]) KLÖDEN, Handbuch der Erdkunde; T. II. p. 1075. DANIEL: Handbuch der Geographie, T. III. p. 209.

utom minskades genom delningar. Tre linier utvecklade sig, hvar och en med sina besittningar, namnen voro Haigerloch, Sigmaringen och Hechingen. Linien Haigerloch utslocknade år 1634, men Hechingen och Sigmaringen fortlefde under hela den följande tiden, uplefde Tyska rikets uplösning (1806) och Tyska Förbundets stiftelse (1815), i hvilket de fingo plats såsom suveräne furstar, men funno sig efter revolutionen 1848 föranlåtne att bortlägga sin egenskap af regerande furstar. De afträdde sina små länder till sin mägtige anförvandt, konungen af Preussen (1849) och lefva efter den tiden såsom prinsar och prinsessor af blodet inom det preussiska konungahuset. Huset Hechingen lefver nu mera blott på qvinnolinien, den siste fursten dog år 1869. Huset Sigmaringen deremot har i nyaste tid vunnit en ökad glans och en större betydenhet genom det att en furste af detta hus har blifvit kallad till regeringen öfver furstendömet Rumenien (1866) och att der grundlägga en ärftlig dynasti.

3. Den *Brandenburg-Preussiska* linien. Den andra hufvudgrenen af hohenzollernska huset blef den under hvars spira den preussiska monarkien skulle upväxa.

a) Burggrefven *Fredrik af Nürnberg* räknas för ättefader och var den stora monarkiens grundläggare. Grunden lades då denne herre erhöll af kejsar Siegmund år 1415 markgrefskapet Brandenburg jämte kurfurstevärdigheten. Den kurfurstliga ättelängden fortplantade sig genom den förste kurfurstens trenne söner, *Johan Alkemisten*, *Fredrik II* och *Albrecht Achilles*, men endast den sist nämnde lemnade manliga efterkommande.

b) Delning på *tre linier* mellan trenne söner af Albrecht Achilles. Den ena linien, som innehade markgrefskapet *Baireuth*, utslocknade redan i första led, den andra, som innehade markgrefskapet *Ansbach*, upsteg till en betydlig magt genom det att dess ättlingar förvärfvade värdigheten af Stormästare för Tyska orden, hvilken innehade landet Preussen. En af desse furstar antog reformationen och sekulariserade ordenslandet, hvilket sålunda blef ett inom den siste stormästarens ätt ärftligt hertigdöme *Preussen*. Denna hertigliga ätt utslocknade med tiden på manssidan, en qvarlef-

vande dotter var gift med en sin anförvandt af den tredje linien, hvilken nu ärfde den ansbachska liniens besittningar, Preussen inberäknadt. Denna *tredje linie* hade under tiden genomlefvat fem slägtled från kurfursten Albrecht Achilles. Dessa slägtled betecknas af kurfurstarne Johan Cicero, Joachim I, Joachim II, Johan Georg och Joachim Fredrik; den sjette i ordningen var kurfursten Johan Sigismund, som på det nyss nämnda sättet förenade Preussen med Brandenburg. Tiden hade emellertid framskridit från 1400-talet till 1600-talet, kurfursten Albrecht Achilles dödsår var 1486, derefter begyntes delningen, år 1525 var tidpunkten, då Preussen blef hertigdöme och föreningen med Brandenburg egde rum år 1618.

e) Den *brandenburgska och preussiska kurfurste- och konungalängden efter år 1618* har sedermera fortgått intill närvarande tid och dess historia sammanfaller med historien om preussiska monarkiens fortgående tillväxt. Ättelängden är följande.

Kurfursten *Johan Sigismund* dog mycket snart, redan år 1619. Hans dotter var Sveriges drottning Maria Eleonora, kon. Gustaf II Adolfs gemål. Efterträdare blef sonen *Georg Wilhelm* (1619—1640), som regerade under trettioåra kriget, men icke uplefde det stora krigets slut. Hans son var den s. k. store kurfursten *Fredrik Wilhelm* (1640—1688), hvilken under en mycket lång regering förkofrade den brandenburgska magten genom besittningar, som erhöllos i Westfaliska freden, samt genom suveräneteten öfver Preussen, hvilket land hade varit ett län under Polen, men blef i sammanhang med Carl X:s af Sverige krig med Polen ett suveränt land. Slutligen förvärfvade kurfursten Fredrik Wilhelm äfven ett stycke af Sveriges besittningar i Pommern [1]). Under kurfursten Fredrik Wilhelm började den hohenzollern-brandenburgska magten att antaga karakteren af en icke blott tysk, men europeisk magt, hvilket förhållande också betecknades med ett nytt namn, då kurfursten Fredrik Wilhelms son och efterträdare Fredrik III antog titeln *konung af*

[1]) Jfr ofv. p. 228.

Preussen (1701). Från den tiden uphör man att räkna kurfurstarne af Brandenburg, man räknar konungarne af Preussen. Den förste var konung *Fredrik I* († 1713), såsom kurfurste kallad Fredrik III. Hans son var kon. *Fredrik Wilhelm I* (1713—1740), som yttermera utvidgade monarkien med en del af svenska Pommern (1720). Efter honom följde den store konungen *Fredrik II* (1740—1786), Schlesiens eröfrare, sjuåra krigets hjelte och inkräktare af en del utaf Polen genom detta olyckliga lands första delning. Fredrik II var barnlös, men efterföljdes af sin brorson *Fredrik Wilhelm II* (1786—1797) denne åter af sin son *Fredrik Wilhelm III*, (1797—1840), som uplefde först Preussens förnedring i det olyckliga kriget mot Napoleon (1806) samt freden i Tilsit (1807) och derefter Preussens återuprättelse (1815). Kon. Fredrik Wilhelm III:s tvänne söner voro kon. *Fredrik Wilhelm IV* (1840—1861) som genomlefde 1848 års revolution och Preussens öfvergång till karakteren af konstitutionel monarki, samt kon. *Wilhelm I*, som har utfört den stora bedriften, Tysklands förening under Preussens anförareskap och återuprättelsen af Tyska riket med kejsarvärdigheten, fästad vid huset Hohenzollern i dess egenskap af regerande dynasti i Preussen.

Denna dynasti är ganska talrik och genom qvinnoättlingar förbunden med åtskilliga andra länders dynastier. En dotter af kon. Fredrik Wilhelm III var kejsar Nikolais af Ryssland gemål, hennes syster var förmäld med prins Fredrik af Nederländerna och moder till Sveriges drottning Lovisa, kon. Carl XV:s gemål, från hvilken Danmarks blifvande konungalängd härstammar genom den svenska prinsessan Lovisas förmälning med Danmarks rikes kronprins.

Någon delning af besittningarne mellan äldre och yngre linier eger ej nu mera rum. Sidogrenar hafva funnits, Brandenburg-Schwedt, Ansbach och Bayreuth, som nu äro utslocknade eller hafva åtminstone uphört att innehafva egna besittningar.

Leuchtenberg (**Beauharnais**) hörer, noga räknadt, icke till de suveräna dynastierna, aldenstund stamfadren, Prins Eugene Beauharnais, efter Napoleons fall icke hade någon annan furstlig egenskap än den, som blef honom gifven af hans svärfader, konungen af Bayern, och hvarmed han knappt kunde annorlunda anses än lika med de tyske »Standesherren» eller den mediatiserade riksadeln ehuru han visserligen icke var en medlem af denna klass [1]). Men Prins Eugenes efterkommande utgöra genom sin mödernehärkomst en qvinnolinie af den bayerska konungaätten (huset Wittelsbach) och deras slägtförbindelser hafva fullkomligt införlifvat dem med de suveräna dynastierna. — Prins Eugene, sjelf en son af kejsar Napoleon I:s första gemål, kejsarinnan *Josefine* i hennes föregående gifte, var förmäld med konungens af Bayern dotter, prinsessan *Augusta Amalia* och öfverlefdes († 1824) af tvänne söner:

a) Prins *August* af *Leuchtenberg*, som blef gemål åt regerande drottningen i Portugal, Maria, men dog kort efter förmälningen, barnlös (1835).

b) Prins *Maximilian* af Leuchtenberg blef förmäld med kejsar Nikolais af Ryssland dotter, storfurstinnan *Maria*. Prins Maximilian är död, hans gemål omgift med en privat person, en grefve Strogonoff, men hennes barn med prinsen af Leuchtenberg, fyra söner och två döttrar, bära titeln kejserlig höghet och namnet Romanovski efter den ryska dynastiens familjenamn.

Prins Eugene Beauharnais's äldsta dotter var Sveriges drottning *Josefina*. — Andra dottern *Eugenia Hortensia* var gift med en furste af Hohenzollern-Hechingen. — Tredje dottren *Amalia Augusta* var kejsarinna af Brasilien genom giftermål med kejsar Dom Pedro. — En fjerde dotter prinsessan *Theodolinda* var gift inom den i Würtemberg regerande dynastien.

Liechtenstein. Närmast följande i den alfabetiska ordningen är huset *Liechtenstein*. Denna ätt är den minsta i magt

[1]) Genealogisches Staatshandbuch (KLÜBER) p. 582, jfr ofv. T. I, p. 102—103.

bland de suveräna dynastierna, men kan i anornas ålder mäta sig med de mäst uråldriga. Den har dock aldrig uppnått någon högre ställning än som kan tillhöra en större godsegare ehuru, underligt nog, familjen har kommit att erhålla suveränetet för en del af sina gods. Fursten af Liechtenstein besitter i andra tyska länder åtskilliga egendomar oberäknadt det lilla furstendömet, som blef suveränt när Rhenförbundet stiftades och äfven när Tyska Förbundet ingicks lyckades undgå det för sådana gods och egendomar vanliga ödet att mediatiseras.

Det liechtensteinska stamträdet utgår från 900-talet med en delning på två linier: *Liechtenstein-Murau* och *Liechtenstein-Nikolsburg*. — Linien Murau torde längesedan vara död, men Nikolsburg fortlefver ännu. Denna linie var delad på två: den *Carolinska* och den *Gundaccarska*. — Den carolinska linien är utslocknad, men den gundaccarska åter delade sig på två linier, af hvilka den ena nu mera är utdöd, men den andra lefver, åter igen delad på två grenar, den *franziska* linien, som innehafver det lilla furstendömet, och den *borromeiska*, som är en yngre icke regerande linie.

Lippe. Betydligt större än furstendömet Liechtenstein äro ätten Lippes besittningar, men intaga dock sina rum endast bland de mindre staterna i Tyskland. Liten i magt och myndighet är ätten Lippe stor i antal och gammal i ålder. Tvänne bröder Hermann och Bernhard von der Lippe omtalas i en urkund af år 1129 med benämning »edler Herr von der Lippe», en titel, som ännu brukas inom familjen såsom tillägg till den furstliga titel, som i senare tider har blifvit förvärfvad. De nu lefvande ättegrenarne härstamma från grefve Simon VI († 1613) som grundlade tre särskildta slägtgrenar: *Lippe-Detmold*, *Lippe-Brak* och *Schaumburg-Lippe*. Lippe-Brak är utslocknad, men de öfriga finnas i lifvet och hafva hvardera sitt lilla land. — Båda dessa hufvudgrenar äro hvar för sig delade på flera grenar. Lippe-Detmold har en sidogren *Lippe-Sternberg-Swalenberg*, som i sin ordning är delad på *Lippe-Bisterfeld* och *Lippe-Weissenfeld*. — Den schaumburg-lippeska hufvudgrenen var en tid

delad på linien *Schaumburg-Lippe-Bückeburg* och *Schaumburg-Lippe-Alverdissen*. Den bückeburgska linien är nu längesedan utdöd, men linien Alverdissen regerar sitt lilla furstendöme likasom en gren af linien Detmold regerar sitt, men denna sist nämnda linie benämnes vanligen icke Lippe-Detmold, han kallas blott med namnet Lippe.

Mecklenburg. Vill man utforska uprinnelsen till den furstliga ätt, som regerar i de båda storhertigdömena Mecklenburg, får man låta forskningen nedsänka sig i hedendomens natt och utsträcka sig utanför hela den germaniska folkstammen. Men hednaåldern i det land, hvarifrån denna fursteätt härstammar, räckte också mycket länge. Landet Mecklenburg i norra Tyskland var ett bland de länder, som intogos af den slaviska folkstammen i Germanernes rygg. Bland slaviska folkslag i norra Tyskland förekomma benämningarne Obotriter och Wender. Från Obotriternes folkslag härstammar den storhertigliga mecklenburgska ätten.

Obotriternes öfvergång till kristendomen var icke afgjord och fulländad sak förr än i senare hälften af 1100-talet, då en obotritisk furste *Pribislaw* efter år 1170 intog sin plats bland tyska rikets furstar och var till kristendomen omvänd. Hufvudorten i landet hette Mecklenburg och detta namn kom i bruk hos den furstliga ätten.

Pribislaws son var *Henrik Borwin I*, hvilken i sin ordning blef fader för tvänne söner, af hvilka den ene höll sitt hof i Rostock, den andre i Güstrow. Fran den rostockska liniens stamfader, *Henrik Borwin II*, härstamma senare tiders hertigar i Mecklenburg. Fyra ättelinier upkommo genom Henrik Borwin II:s fyra söner, men blott en af dessa linier finnes ännu i lifvet. Till denna linie hörde den svenske konungen Albrecht, slägten delade sig i flera linier, men som hvar efter annan utdogo så att blott en ättelinie fans, när hertig Adolf Fredrik I:s söner (1658) grundlade den ännu fortfarande delningen mellan *Mecklenburg-Schwerin* och *Mecklenburg-Strelitz*.

Mehemet-Alis (**Mohammed-Ali**) dynasti är icke fullt suverän, men intager genom sin ställning såsom regerande med ärftlig rätt, ehuru blott med half-suverän rang och magt, i Egypten en ställning som nästan blott till namnet skiljer sig från de suveräne monarkernes. Ätten är ung, Mehemet-Ali, född 1769, död 1849 upsteg ur privatlifvet, men var vid sin död erkänd ärftlig regent af Egypten ehuru under turkiske sultanens öfverhöghet. Familjen fortlefver men med en helt annan thronföljdsordning än som brukas i de europeiska monarkierna [1]).

Milosch är namnet på den nu mera halfsuveräna ätt, som regerar i Serbien. Ättens upkomst till storhet och magt är icke äldre än Serbiens frihetsstrid med Turkiet, i hvilken Milosch Obrenowitsch var en anförare. Sjelf en upkomling af ganska låg börd blef han af sultanen erkänd furste af Serbien år 1830 och lyckades väl icke bibehålla magten oafbruten till sin död, men var dock slutligen regerande furste när han afled [2]) år 1860 och hans ätt har förblifvit i besittning af magten.

Montenegros furste måste anses taga plats bland Europas monarker. Familjen förekommer under benämningen *Petrovic Negus* och har regerat sedan år 1697 [3]).

Nassau Familjen Nassau är icke såsom Liechtenstein, Lippe och Mecklenburg blott fästad vid ett eller annat litet land i Tyskland, dess historia är en del af historien om republiken Förenta Nederland, ty huset Oranien, som gick i spetsen för Nederländernas befrielse, var en gren af ätten Nassaus stamträd. Detta hus Nassau-Oranien har stått i

---

[1]) Se längre fram om de mohamedanska dynastierna och deras thronföljd under »Osmaniska» dynastien.

[2]) Jfr T. I s. 526—527.

[3]) BLUNTSCHLI und BRATER; Deutsches Staats-Wörterbuch, T. VI. p. 761.

spetsen för Nederländerna, det har innehaft Englands och Skotlands throner, visserligen blott en kort tid (1689—1702 under Wilhelm III), men med afgörande följder och det bekläder ännu i dag Nederländernas konungathron. En annan hufvudgren af huset Nassau har deremot varit inskränkt till det lilla tyska hertigdömet och nu mera (1866) förlorat äfven detta, men en qvinnolinie af denna ätt är bestämd att i nästa mansålder bestiga Sveriges och Norges throner. Och en bland denna hufvudgrenens ättefäder innehade en gång i en gammal forntid den tyska kejsarkronan (Adolf af Nassau 1292—1298).

Vid floden Lahn i det land, som i senare tider har utgjort hertigdömet Nassau, står en ruin af en borg Laurenburg, som var det urgamla stamhuset för den familj, ur hvilken huset Nassau utgick. Namnet Nassau skall vara kommet af en annan borg, som bygdes något senare och hvaraf äfvenledes skall finnas en ruin [1]). Ätten *Laurenburg* fans på 900-talet och namnet *Nassau* har varit begagnadt från 1100-talet samt ätten delad på två linier, härstammande från tvänne bröder *Walram* och *Otto*, hvilka lefde på 1200-talet. Från den Walramska linien härstamma senare tiders hertigar af Nassau, från den Ottoniska linien det nederländska konungahuset.

a) *Walramska* linien besteg kejsarthronen år 1292 med kejsar Adolf af Nassau, men nedsteg derifrån vid denne furstes död år 1298. Efter den tiden har ätten Nassau-Walram tid efter annan varit delad på flera linier, som hvar efter annan utslocknat, men dock så att alltid någon har funnits i lifvet och den qvarlefvande slägtgrenen har åter utgrenat sig på nya ättegrenar. Slutligen vid den tid då det gamla tyska riket uplöstes funnos tvänne ättegrenar, *Nassau-Usingen* och *Nassau-Weilburg*. Men Nassau-Usingen utslocknade år 1816, den ättegren, som ännu fortlefver, är Nassau-Weilburg. Denna ättegren innehade hertigdömet Nassau så länge detta hertigdöme fans. Den siste regerande hertigen *Adolf*, som förlorade sitt land år 1866, var en halfbroder till Sveriges nuvarande drottning.

---

1) DANIEL, l. c. T. III p. 367.

b) *Ottoniska* linien har likasom den Walramska varit ömsom utgrenad på flera linier och ömsom åter förenad derigenom att en linie öfverlefde de öfriga. Namnet Oranien härledes från följande arfsförhållanden.

Sjelfva den besittning, från hvilken detta namn är kommet, furstendömet Orange, är belägen i Frankrike vid floden Rhone och innehades af en fransysk familj, som utdog år 1530, men besittningen ärfdes af en dotterson, som var prins af huset Nassau. Denne furste, Renatus af Nassau, dog barnlös (1544), hvarefter arfvet tillföll den efterlefvande ättelinien. Förste innehafvaren inom denna linie var fader till den mycket berömde prins *Wilhelm af Oranien*, som var en anförare för Nederländerna i frihetstriden mot Spanien.

Den oraniska ättelinien var, oafsedt furstendömet Orange, mycket väl försedd med gods och land särdeles i Nederländerna, med hvilket lands historia familjens namn efter denna tid har varit införlifvadt. Två ättelinier funnos inom den oraniska hufvudlinien, härstammande från den nyss nämde prins *Wilhelm af Oranien* († 1584) och från hans yngre broder *Johan*.

1. Den *äldre* Oraniska linien fortlefde med prins Wilhelms söner den namnkunnige prins *Moritz af Oranien* († 1625), samt *Henrik Fredrik* († 1647) och derefter dennes son *Wilhelm II* († 1650) och sonson *Wilhelm III*, hvilken dog såsom konung af England och Skotland samt arfståthållare i Nederländerna. Med honom utslocknade denna äldre oraniska linie år 1702.

2. Den *yngre* Oraniska linien, som härstammade från Wilhelm I:s broder Johan, är den slägtlinie, som ännu fortlefver. Slägten har varit utgrenad, men blott en af ättegrenarne qvarlefver. Denna linie är huset *Nassau-Dietz*, hvilket år 1747 kom till besittning af arfståthållarembetet i Förenta Nederland, hvaremot furstendömet Orange var bortkommet ur slägten. Denna besittning, som efter den äldre oraniska liniens utgång (1702) skulle tillhört den yngre, afträddes till Frankrike genom freden i Utrecht (1713), men namnet bibehölls. Denna yngre Oraniska linie blef från Nederländerna fördrifven genom franska republikens inkräkt-

ningar, men återkom vid Napoleons fall och blef då suverän, monarkisk dynasti. Den förste konungen af Nederländerna *Wilhelm I* (1815—1840) var hufvudman för denna ättegren, hans sonson är den nu regerande konungen *Wilhelm III;* en sondotter genom k. Wilhelm I:s yngre son, således syskonbarn till kon. Wilhel III, var dr. Lovisa, kon. Carl XV:s gemål. — Oberäknadt konungariket Nederländerna regerar huset Nassau-Oranien äfven i storhertigdömet Luxemburg och till detta land har äfven den Walramska grenen i sin ordning arfsrätt [1]).

Oldenburg. Det oldenburgska husets ätteledning har i nyare tid erhållit en större praktisk betydelse än som vanligen tillkommer de gamla slägtregistren. På arfsförhållanden sedan äldre tider till baka mellan särskildta grenar af oldenburgska huset har nämligen frågan om »Schleswig-Holstein» till en stor del berott. Detta hus är nämligen det, som innehafver Danmarks thron och vissa grenar af familjen hade särskildta anspråk på Slesvig och Holstein. Utom den danska thronen innehafver huset Oldenburg äfven Rysslands rike och har under två särskildta tidrymder regerat i Sverige. Nu mera besitter familjen också storhertigdömet Oldenburg, hvarifrån namnet är härledt.

Slägten Oldenburg kan härleda sin ättelängd från 1100-talet och delade slägtlinier omtalas, men i första hälften af 1400-talet finner man slägten förenad på en enda linie med en hufvudman, den s. k. *Didrik den lycklige, grefve af Oldenburg.* Från och med den tiden begynner slägten blifva märkvärdig i nordens historia.

Ty en son af denne grefve Didrik var Christian (Christiern) I, som blef unionskonung i Skandinaviens trenne riken och fortplantade sin ätt på Danmarks och Norges throner. Oldenburgska ätten regerade i Norge till år 1814 och regerar ännu i Danmark.

Men kon. Christian var icke sin faders ende son, de voro tre bröder, *Christian,* som blef stamfader för det stora

---

1) Jfr ofv. T. I. p. 65.

och vidt utgrenade oldenburgska huset, *Moritz*, som dog barnlös, och *Gerhard*, som grundlade en ättegren, hvilken länge fortlefde, men dock nu är utdöd.

Här funnos således tvänne hufvudgrenar af oldenburgska ätten:

a) den *kungliga* grenen, som innehade Danmarks rike och derjämte äfven Norge samt under vissa tidskiften regerade i Sverige.

b) den *grefliga* ättegrenen, som innehade de gamla stamgodsen i Tyskland. Denna ättelinie, efterkommande af kon. Christians broder Gerhard, fortlefde såsom grefvar af *Oldenburg* och *Delmenhorst*, medlemmar af Tyska riket, men samma ättelinie var mycket främmande för de skandinaviska länderna, som innehades af den andra ättelinien, den kungliga. Samma grefliga ättelinie blef aldrig mycket talrik, men höll sig dock i lifvet från fader till son så länge som till år 1667, då den siste ättlingen, grefve *Anton Günther* afled barnlös. Nu blef tvist om arfvet mellan särskildta grenar af den kungliga linien, hvilken tvist omsider slutades på det sätt att konungen af Danmark blef innehafvare af Oldenburg och Delmenhorst. Detta förvärf blef en vigtig sak emedan dessa besittningar sedermera befunnos lämpliga att brukas såsom bytesmedel för att under konungens af Danmark spira förena vissa särskildta delar af oldenburgska ättens öfriga länder. Då nämligen tiden var kommen att den långvariga tvisten mellan den i Danmark regerande ättegrenen och dess anförvandt, hertigen af Holstein-Gottorp, skulle slutas genom förlikning, fingo Oldenburg och Delmenhorst gå i byte mot den gottorpska delen af hertigdömet Holstein.

Den kungliga hufvudgrenen af oldenburgska huset var nämligen delad på flera linier, genom hvilkas utgreningar en stor mängd ättelinier hade upkommit. Dessa slägtförhållanden hafva ända in i den nyaste tiden blifvit af politisk vigt emedan från dem hafva upkommit stridiga anspråk på arfsrätten till Slesvig och Holstein och på dessa arfsanspråk har den s. k. schleswig-holsteinska frågan till en stor del berott, som i nyaste tid har gjort Danmark och Europa, särdeles Tyskland så mycket bekymmer.

För att öfverskåda sammanhanget mellan ättens utgrening och de politiska händelserna fordras att man först erinrar sig hvilka de länder voro, som innehades af den kungliga ättegrenen, samt huru dessa länder hade blifvit förvärfvade.

Kon. *Christian I* innehade: a) *Danmarks* rike, hvilket han erhöll genom val 1448. — b) *Norge* och *Sverige* likaledes genom val, i Norge 1449 och i Sverige 1457, men Sveriges rike gick för kon. Christian förloradt år 1464 och blef icke heller sedermera någon stadigvarande besittning hos oldenburgska huset ehuru kon. Christians son, kon. *Hans*, och hans sonson, kon. *Christian II*, voro under kortare tider erkände konungar af Sverige. c) *Slesvig* och *Holstein* förvärfvades år 1460 på följande sätt.

Holstein var ett län af tyska riket, som innehades af den grefliga ätten Schauenburg, *Slesvig* var ett län af Danmarks rike, men äfven detta län innehades af samma grefliga ätt Schauenburg. Den siste schauenburgske grefven af Holstein och hertigen af Slesvig dog år 1459, bägge länen blefvo lediga och ständerna i Slesvig och Holstein valde kon. Christian till hertig af Slesvig och grefve af Holstein, hvaremot han utfärdade de s. k. Landesprivilegien (1460), som bland annat innehöllo en försäkran att Slesvig och Holstein skulle förblifva oskiljaktigt förenade.

Genom ständernas val blef således oldenburgska husets hufvudman innehafvare af Slesvig och Holstein. Och härtill gaf äfven Tyske kejsaren såsom Holsteins länsherre sitt bifall. Kon. Christian erhöll investitur för Holstein, den oldenburgska ätten i sin egenskap af innehafvare af Holstein var tysk läntagare. Men i afseende på Slesvig var förhallandet i högsta grad oformligt, kon. Christian var, såsom konung af Danmark, Slesvigs länsherre, men tog icke länet i besittning i denna sin egenskap, han medgaf att låta sig väljas till regent öfver ett land, som i sjelfva verket var en provins under hans kungliga krona. Slesvig, som rätteligen utgjorde en dansk provins, betraktades såsom det skulle varit ett annat, ett särskildt land, så som Holstein verkligen var. Ur detta i juridiskt afseende aldeles oriktiga sätt att betrakta den dansk-slesvigska statsrätten hafva in-

vecklade, förvirrade förhållanden upkommit, som dessa länder på ett mycket bekymmersamt sätt fått erfara.

Efter kon. Christians död (1481) delades länderna mellan hans båda söner, *Hans* och *Fredrik.* Två ättelinier upkommo.

a) Den *Kungliga* linien, hvars hufvudman var kon. *Hans* (1481—1513) och derefter hans son *Christian II*, i Sverige kallad Tyrann (1513—1523). Denna kungliga linie regerade i Danmark och Norge, under kortare tider äfven i Sverige samt innehade vissa delar af Slesvig och Holstein. Christian II förlorade alla sina länder genom det upror, som störtade honom från thronen. Hans son kom aldrig till besittning af sin faders länder och med denne son af Christian II utslocknade ättelinien på mansidan.

b) Den *hertigliga* ättelinien, hvars hufvudman var kon. Christian I:s son hertig *Fredrik*, innehade vissa delar af Slesvig och Holstein. Dessa besittningar voro således delade, konungarikena åter, Danmark och Norge, voro vid denna tid valriken och någon delning kunde icke der komma fråga. Nu inträffade likväl att hertig Fredrik blef sin brorsons, Christian II:s efterträdare i konungarikena genom val likasom han också bemägtigade sig den afsatte konungens andel i Slesvig och Holstein. Alla besittningarne blefvo således åter förenade i denne furstes, kon. Fredrik I:s hand (1523).

Men efter kon. Fredrik I:s död följde en ny delning. Denne konung efterlemnade fyra söner. Den yngste bland dem, *Fredrik*, fick ingen del af arfländerna, men blef på annat sätt försörjd genom tyska besittningar, de öfriga sönerna delade deremot arfländerna, Slesvig och Holstein, i tre lotter, hvarjämte äldste brodren och hans efterkommande efter honom fortfarande innehade konungarikena Danmark och Norge såsom valriken. Således funnos nu åter tre ättelinier: a) kon. *Christian III:s* eller den *kungliga* ättelinien, som innehade konungarikena och vissa delar af hertigdömena Slesvig och Holstein; dessa besittningar i hertigdömena kallades den *sönderborgska* delen. — b) Hertig *Hans* den äldres ättelinie, som innehade vissa delar af hertigdömena under benämningen den *haderslevska* delen. — c) Her-

tig *Adolfs* ättelinie, som innehade vissa besittningar i hertigdömena med benämningen den *gottorpska* delen.

Denna delning gjordes år 1544. Sedermera inträffade att hertig Hans dog barnlös år 1580 och hans besittningar gingo då i delning mellan de andra båda ättelinierna. Den haderslevska ättelinien kom således icke till någon fortsättning, men den sönderborgska (kungliga) och den gottorpska blefvo så mycket mera långlifvade och vidt utgrenade.

A) Den *sönderborgska* eller *kungliga* linien utvecklade ett mycket vidlyftigt slägtregister sedan kon. Christian III, som hade deltagit i den nyss omtalade delningen af hertigdömena år 1544, vid sin död år 1559 hade efterlemnat tre söner. Den äldste blef konung af Danmark och Norge, *Fredrik II;* den andre i ordningen, hertig *Magnus* sökte sin försörjning i Estland och Lifland, der han förekommer i de nordiska magternas strider om dessa länders besittning, men från honom härstammar ingen ättelinie, han efterlemnade ingen son; den tredje brodren deremot blef stamfader för talrika efterkommande, hvilka förekomma i historien under benämningen de sönderborgska hertigarne. Denne furste, hertig *Hans d. yngre,* erhöll genom delning med sin broder, kon. Fredrik II, vissa delar af hertigdömena. Genom desse bröder, kon. Fredrik II och hertig Hans d. y., upkommo således tvänne linier inom den kungliga ättegrenen, utgörande båda tillsamman en hufvudgren af oldenburgska ätten, sidoordnad med den holstein-gottorpska linien. De båda hufvudgrenarne, den kungliga och den holstein-gottorpska, voro regerande furstar i hertigdömena, men inom den kungliga grenen hade visserligen den yngre linien, som härstammade från Hans d. y., gods och besittningar i hertigdömena, men regerande furste var endast hufvudmannen för den äldre linien, som tillika innehade Danmarks och Norges konungariken. Konungen af Danmark och hertigen af Holstein-Gottorp voro således regenter i hertigdömena, men de sönderborgske hertigarne voro prinsar af blodet utan andel i regeringen, men dock i sin ordning arfsberättigade till hertigdömena. Med regeringen åter var så beställdt att konungen af Danmark och hertigen af Holstein-Gottorp hade hvardera sina sär-

skildta delar af hvardera hertigdömet, men voro i vissa fall samregenter öfver hela hertigdömena. Båda två voro vasaller af Tyska riket i och för Holstein, och hertigen af Holstein-Gottorp var vasall af Danmarks krona i och för Slesvig. Arfsordningen till Holstein berodde på Tyska länsrätten och sträckte sig till alla ättelinierna, arfsordningen till det danska länet Slesvig bestämdes genom fördraget i Odense år 1579 på enahanda sätt att alla ättelinìernas arfsrätt erkändes. Arfsberättigade äfven till Slesvig blefvo således de sönderborgska hertigarne, men regerande hertigar blefvo de icke. Sjelfva delningen mellan den kungliga grenens bägge ättelinier egde rum år 1564. Från denna tid funnos således de sönderborgske hertigarne såsom en egen med gods och besittningar försedd ättelinie. Följer man nu slägtregistret, visar sig följande utveckling.

a) *den regerande kungliga ättelinien* innehåller hela danska konungalängden till och med kon. Fredrik VII, men med honom utslocknade denna linie på mansidan år 1863. Under tiden blef Danmark, och Norge desslikes, arfrike genom statsförändringen år 1660, men arfsrätten till den kungliga kronan tillhörde endast den år 1660 regerande konungens Fredrik III:s efterkommande. Denna arfsrätt angick således icke de sönderborgske hertigarne och ej heller huset Holstein-Gottorp [1]). Men inom kretsen af kon. Fredrik III:s efterkommande var Danmarks rike samt Norge ärftligt både för mans- och qvinnolinien. Besittningen af hertigdömena undergick stora förändringar först genom det att hertigen af Holstein-Gottorp blef suverän furste, hvilket skedde genom Sveriges inflytande då hertigen var Sveriges bundsförvandt i Carl X:s krig mot Danmark. Suveräneteten blef hertigen tillerkänd efter freden i Roeskilde år 1658. Men längre fram i tiden inträffade en mycket större förändring och af motsatt betydelse i det att konungen af Danmark under kriget med Sverige på Carl XII:s tid, då hertigen åter var Sveriges bundsförvandt, eröfrade de holstein-gottorpska besittningarne och förenade den gottorpska delen af

1) Dessa ättelinier kunde naturligtvis ega en möjlighet att förvärfva arfsrätt till Danmark på qvinnolinien genom giftermål med någon dotter af danska konungahuset.

Slesvig med konungariket (1721). Från den tiden var således konungen af Danmark ensam innehafvare af hela Slesvig. Men besittningarne i Holstein hade hertigen i behåll till dess att det s. k. *mageskiftet (bytesfördraget)* ingicks år 1773, hvarigenom hertigen af Holstein-Gottorp afträdde sina besittningar i Holstein till konungen af Danmark, hvaremot konungen i utbyte afträdde till hertigen de tyska besittningarne Oldenburg och Delmenhorst. Från denna tid innehade konungen af Danmark hela Holstein. Deremot gick slutligen Norges besittning förlorad år 1814, men hertigdömet Lauenburg förvärfvades år 1815. I Holstein blef konungen af Danmark suverän furste genom Tyska Rikets uplösning år 1806 och ingick såsom medlem i Tyska Förbundet år 1815.

b) De *sönderborgske* hertigarnes ättelinie blef mycket manstark och mycket utgrenad. Hertig Hans d. y. lefde till hög ålder (död 1622) och fyra söner af honom fortplantade familjen. Dessa fyra ättelinier kallades: den *sönderborgska*, den *nordborgska*, den *glücksborgska* och den *plöenska* linien, hvilka allesamman fortlefde genom flera slägtled och med åtskillig utgrening, men äro nu mera utslocknade med undantag af den, som först nämndes, den i inskränktare mening s. k. sönderborgska linien, hvilken ännu fortlefver i två utgreningar, den *augustenborgska* och den *beckska*, som numera kallas den yngre glücksborgska linien. Den i egentligaste mening s. k. sönderborgska linien grenade sig nämligen på fem linier, den *franshagenska*, den *schlesiska*, den *wiesenborgska* linien, hvilka allesamman äro utslocknade, samt den *augustenborgska* och *beckska (yngre glücksborgska)*, hvilka ännu finnas i lifvet.

1. Den *augustenborgska* linien är den äldre af de två och hade derföre de närmaste arfsansprken då fråga upstod om arfsrätt till Slesvig och Holstein efter den kungliga liniens utgång. Dessa anspråk voro långt ifrån obestridliga, de underkändes helt och hallet från den danska sidan, man ansåg sig i Danmark kunna bevisa det de sönderborgska hertigarnes arfsrätt var längesedan förverkad, men detta medgafs ingalunda af hertigen af Augustenborg, hvilken med sin familj upträdde såsom pretendent till hertigdömena under

förutsättning att den kungliga linien skulle komma att utslockna. I följd häraf kom den augustenborgska familjen att intaga en mot Danmark fiendtlig ställning i den schlesvig-holsteinska striden. Försöket att göra arfsanspråket gällande misslyckades genom det sätt, hvarpå den danska successionsfrågan blef af Danmark å ena sidan och å den andra den holstein-gottorpska ättegrenen i samråd med de europeiska magterna behandlad. Protokollet i Warschau (1851) och fördraget i London (1852) reglerade arfsfrågan på helt annat sätt, men hertigen af Augustenborg vidhöll icke desto mindre sitt anspråk, när omsider den händelse verkligen inträffade, som länge hade varit förutsedd, att den kungliga linien verkligen utslocknade (1863). Det, som då hindrade den augustenborgska linien att komma till besittning af hertigdömena, var Preussens magt, som inkräktade och behöll Schleswig-Holstein (1866). Denna hertigliga ätt af Augustenborg har i senare tid inom sin personal innehållit följande mer och mindre märkvärdiga personer:

Hertig *Christian August*, som blef vald till thronföljare i Sverige år 1809 och såsom sådan kallades *Carl August*. Denne furste dog ogift år 1810.

Hertig *Fredrik Christian*, äldre broder till Carl August, var starkt ifrågasatt att blifva vald till sin broders efterträdare såsom thronföljare i Sverige. Hade detta gått i fullbordan skulle samme augustenborgske hertigar, hvilka sedermera i följd af sitt anspråk på hertigdömena hafva uppträdt såsom Danmarks fiender, hafva utgjort Sveriges regerande konungaätt. Ty denne hertig Fredrik Christian var fader till

Hertig *Christian* af Augustenborg, som var den schleswig-holsteinske partichefen.

Hertig *Fredrik* af Augustenborg, son af den nyss nämnde hertig Christian, är den nu lefvande innehafvaren af den augustenborgska familjens anspråk såsom hufvudman för familjen. Denne furste är gift och fader för en son. En broder till hertig Fredrik finnes också i lifvet, förmäld med en kunglig prinsessa af Stor-Britannien, dotter till dr. Victoria och detta furstepar har tvänne söner. Den augustenborgska familjen har således all utsigt att kunna fort-

lefva med sitt arfsanspråk för kommande tider, så mycket mera som utom desse furstar äfven finnes en son af

Prins *Fredrik Emil August*, gemenligen kallad *prinsen af Noer*, hvilken var broder till hertig Christian, son till hertig Fredrik Christian, och sjelf tog en verksam del i den schleswig-holsteinska partistriden såsom sin broders medhjelpare och Danmarks fiende.

2. Den *beckska (yngre glücksborgska)* linien fortlefver vid sidan af den augustenborgska och står likasom denna inom den fordom arfsberättigade kretsen till Slesvig och Holstein. Men den beckska linien är yngre på stamträdet och skulle, om arfsanspråket hade någon praktisk betydelse, aldrig kunna begära någon arfsrätt så länge den augustenborgska familjen lefver. Deremot har den beckska ättelinien kommit till magt och storhet på helt annan väg. Denna familj är nämligen den, som nu regerar Danmarks rike och äfven konungariket Grekland. Sammanhanget är följande. Hertig Wilhelm af Holstein-Beck, hvilken år 1825 erhöll tillstånd att uptaga den gamla titeln hertig af Glücksborg, var fader för flere söner, bland hvilka en, prins *Christian*, erhöll af holstein-gottorpska husets hufvudman, som var kejsaren af Ryssland, på sig öfverflyttadt det anspråk, som huset Holstein-Gottorp kunde hafva på hertigdömet Holstein. Detta afgjordes genom protokollet i Warschau (1851) under förutsättning att samme prins Christian äfven skulle blifva thronföljare i danska konungariket. Detta blef han genom den af danska riksdagen antagna thronföljdslagen (1853) och hans successionsrätt är af Europas magter erkänd genom fördraget i London (1852). Orsaken, hvarföre denne furste blef utsedd till thronföljare och innehafvare af det holstein-gottorpska anspråket, var hans familjförbindelse genom sin gemal. Han var och är nämligen förmäld med en prinsessa af Hessen-Kassel, som är systerdotter af kon. Christian VIII i Danmark, syskonbarn med kon. Fredrik VII, och på denna grund kunde blifva arftagerska till Danmarks krona. Detta blef hon genom sina äldre syskons afsägelser, desse hessen-kasselske furstar och furstinnor voro nämligen närmaste arfvingar på qvinnolinien sedan manstammen utslocknat med kon. Fredrik VII. Härigenom öpp-

nade sig en möjlighet att hos prins Christian af Glücksborg och hans gemål förena de motsatta anspråken. Det holstein-gottorpska (schleswig-holsteinska) anspråket erhöll han i Warschauprotokollet genom afträdelsen från hertigen af Holstein-Gottorp (kejsaren af Ryssland), thronföljdsrätten till Danmarks rike erhöll han genom det att hans gemål på honom öfverflyttade sin arfsrätt och danska riksdagen genom 1853 års thronföljdslag erkände honom för thronföljare [1]). Samme prins Christian af Holsten-Glücksborg är Danmarks nuvarande konung *Christian IX.* Hans äldste son, kronprinsen Fredrik, förmäld med den svensk-norska prinsessan Lovisa, kon. Carl XV:s dotter, är fader för flere söner. En yngre son af kon. Christian IX är kon. *Georg af Grekland*, som genom val kallades till den grekiska thronen år 1863. En dotter af kon. Christian IX är förmäld med Stor-Britanniens thronföljare, prinsen af Wales, en annan dotter är gemål åt thronföljaren i Ryssland.

B) Den *Holstein-Gottorpska* hufvudgrenen af oldenburgska huset härstammar från hertig Adolf, som blef regerande hertig vid delningen år 1544. Familjen har sedermera fortlefvat och utgrenat sig på följande sätt. Hertigarnes af Holstein-Gottorp ställning är nyss omtalad, de utgjorde en i Slesvig och Holstein regerande dynasti, innehafvare af vissa delar utaf hertigdömena och tillika samregenter med konungen af Danmark öfver hela dessa länder. För Holstein voro de vasaller af Tyska riket, för Slesvig åter vasaller af Danmark. Förhållandet rubbades då vasallförhållandet för Slesvig uphäfdes år 1658, men samregeringen fortfor och besittningarne innehades till dess omsider dessa besittningar inom Slesvig förlorades till konungen i Danmark (1721). Efter den tiden var hertigen af Holstein-Gottorp inskränkt till sina besittningar i Holstein, men deremot gjorde familjen lycka på annat håll; en furste af Holstein-Gottorp blef vald till thronföljare i Sverige, en annan blef kallad till den ryska thronen. Genom dessa uphöjelser i andra länder blef familjen till en viss grad främmande för sitt gamla fädernesland, länderierna i Holstein voro småsaker mot Rysslands

---

1) Jfr ofv. T. I, p. 315.

och Sveriges riken, men för konungen af Danmark voro dessa besittningar en vigtig sak för att med dem så att säga afrunda sin monarki. Nu ingick ättens hufvudman, som var thronföljare i Ryssland, ett fördrag, hvartill äfven den svenska ättelinien samtyckte och hvarigenom besittningarne i Holstein afträddes i utbyte mot Oldenburg och Delmenhorst (1767, stadfästadt 1773). Från den tiden upphörde huset Holstein-Gottorp att vara regerande dynasti i sitt gamla land, men fortlefde på Rysslands och Sveriges throner, den svenska thronen gick med tiden förlorad, men i Ryssland regerar huset Holstein-Gottorp ännu i dag. Och dessutom innehafver denna dynasti de tyska länderna, som erhöllos i byte mot Holstein. Dessa besittningar utgöra storhertigdömet Oldenburg, som tillhör en tredje, den yngsta grenen af familjen. Arfsrätt till Danmarks krona har holstein-gottorpska familjen icke haft, och dess arfsrätt till hertigdömena skulle väl vara afträdd genom bytesfördraget år 1773, men afträdelsen är icke så fullständigt och otvetydigt uttryckt i fördraget att icke kejsaren af Ryssland har låtit förstå att han kunde hafva ett visst anspråk, hvilket han dock afträdde på ofvan beskrifvet sätt till prins Christian af Glücksborg.

Den holstein-gottorpska ätten är således utgrenad på trenne linier: a) Den *ryska* linien är den äldsta, dess hufvudman står i spetsen för det holstein-gottorpska slägtregistret. Äfven denna ättegren hade en tid en viss utsigt att bestiga Sveriges thron långt innan någon utsigt ännu fans till Rysslands. En hertig af Holsten-Gottorp var gift med svenske konungens Carl XI:s dotter Hedvig Sophia och sonen af detta äktenskap, *Carl Fredrik* af Holstein-Gottorp, var arfspretendent till Sveriges krona efter sin morbroder, kon. Carl XII (1718). Men denna svenska arfsrätt var tvistig och slutet blef att den holstein-gottorpske hertigen gick miste om den svenska thronen och förlorade äfven sitt slesvigska land, som Danmark hade eröfrat och behöll, men deremot öpnades utsigten till en lysande framtid i Ryssland, då Tsar Peter tog hertig Carl Fredrik till gemal at sin dotter. Någon säkerhet att erhalla den ryska thronföljden fans väl icke, men sådan möjlighet kunde dock yppa sig. Så högt kom hertig Carl Fredrik icke, han dog såsom

hertig af Holstein (1739), men hans son, *Carl Peter Ulrik*, blef, sedan det holstein-gottorpska husets ställning i Ryssland hade på flera sätt omskiftat, omsider af sin moders syster, kejsarinnan Elisabeth, utsedd till thronföljare i Ryssland och besteg den ryska thronen efter kejsarinnans död (1762). Samme furste hade äfven varit vald till thronföljare i Sverige (1743), men detta val blef utan påföljd emedan hertigen vid samma tid blef kallad till den ryska thronföljden. Från och med denne furste, såsom rysk kejsare kallad *Peter III*, regerar det holstein-gottorpska huset i Ryssland. Men från Holstein skilde sig dynastien genom bytesfördraget, år 1773, som ingicks af Peter III:s son.

b) Den *svenska* linien härstammade från en broder till den holstein-gottorpske hertig, hvilken var den svenska prinsessan Hedvig Sophias gemål. Denne yngre brodren, *Christian August*, var fader till *Adolf Fredrik*, som valdes till thronföljare i Sverige (1743) sedan hans slägtinge Carl Peter Ulrik hade öfvergifvit den svenska thronföljden för att mottaga den ryska. Med konung Adolf Fredrik besteg denna holstein-gottorpska ättelinien Sveriges thron (1751) och fortlefde med konungarne *Gustaf III* och *Gustaf IV Adolf* samt *Carl XIII*. Thronföljden blef visserligen afbruten genom statshvälfningen 1809, men konung Carl XIII, som efterträdde Gustaf Adolf, var, såsom son af Adolf Fredrik, en ättling af holstein-gottorpska huset. Denna dynasti regerade således i Sverige till Carl XIII:s död år 1818. Familjen fortlefver med Gustaf IV Adolfs son *Gustaf*, titulerad *Prins af Wasa*, som ännu lefver vid hög ålder, men har blott en dotter. Den svenska grenen af huset Holstein-Gottorp är således nära att utslockna på mansidan, men dottren af prinsen af Wasa är förmäld med konungen af Sachsen. En dotter af Gustaf IV Adolf, *Sophia Wilhelmina*, var förmäld med en storhertig af Baden och hennes son är den nu regerande storhertigen i detta land; en annan dotter af Gustaf IV Adolf, *Cecilia*, var förmäld med en storhertig af Oldenburg, men båda dessa furstinnor äro nu döda.

c) Den yngsta linien af holstein-gottorpska huset, man skulle kunna säga den *oldenburgska* linien, härstammar från en broder till kon. Adolf Fredrik. Denne konung hade

tvänne yngre bröder, hvilka fortplantade familjen, den ene af dem, *Fredrik August*, blef fader till prinsessan *Hedvig Elisabeth Charlotta*, som var kon. Carl XIII:s gemål och drottning i Sverige, från den andre brodren, som var den yngste, härstammar storhertigliga huset i Oldenburg. Med besittningen af detta land förhåller sig så att sedan hufvudmannen för hela holstein-gottorpska huset, ryske storfursten Paul, hade genom bytesfördraget med Danmark år 1773 förvärfvat Oldenburg och Delmenhorst, öfverlemnade han dessa besittningar åt denna yngre gren af sin ätt. Så blef hertig *Fredrik August* regerande hertig af Oldenburg och efterträddes med tiden af sin son, hvilken dog barnlös år 1823, hvarefter Oldenburg öfvergick till en son af kon. Adolf Fredriks yngste broder. Denne furstes ätt är nu regerande i Oldenburg [1]). — För öfrigt har också denna oldenburgska gren af holstein-gottorpska huset blandat sitt blod med den ryska grenen, ty kejsarinnan *Katharina II* i Ryssland, hvilken var kejsar Peter III:s gemål och stammoder för det efter honom regerande kejserliga huset, var dotter af en prinsessa af huset Holstein-Gottorp och systerdotter af kon. Adolf Fredrik. Kejsarinnan Katharina var således syskonbarn med kon. Gustaf III och härstammade på mödernet från huset Holstein-Gottorp, på fädernesidan var hon en prinsessa af Anhalt-Zerbst.

Osmaniska dynastien d. v. s. de turkiske sultanernes ättelängd har haft det egendomliga förhållande att folket har fått sitt namn efter regenternes ätt. Osmaner är liktydig benämning med namnet Turkar och namnet hänförer sig till förste monarken af den ätt, som ännu regerar den turkiska staten. Såsom regerande ett europeiskt land har denna dynasti en egen ställning i det att giftermålsförbindelser med öfriga regerande familjer i Europa icke ega rum. Detta beror af familjelifvets olika skick i följd af det mohamedanska månggiftet. Sultanens stamträd växer ensamt från sin rot och dynastien är aldeles skild från sådana politiska förhållanden, successionsanspråk m. m. som hafva

1) Titeln storhertig erhölls på grund af Wienerkongressakten.

sitt uphof från dynastiska familjförbindelser och de furstliga personernes mödernehärkomst. Ingen furste i Europa kan hoppas att få ärfva Turkiet och ingen menniska behöfver frukta att hans fädernesland skall falla i arf till en pascha på grund deraf att denne man vore son af en sultan i giftermål med en europeisk prinsessa.

När så är att den osmaniska ätten icke är förbunden med de europeiska dynastierna skulle man kunna föreställa sig att denna ätt söker sina familjförbindelser bland Asiens och Afrikas mohamedanska dynastier. Men denna föreställning vore ett misstag. Det mohamedanska sättet att bilda familj är icke sådant. En mohamedansk furste gifter sig aldrig, han endast befolkar sitt harem. Och den grundsats, som bland det kristna Europas dynastier är mycket vanlig, att jämbördigt äktenskap fordras för att grundlägga arfsrätt, gäller icke inom turkiska seraljen. — En annan egenhet hos den osmaniska dynastien är att thronen ärfves icke i rät nedstigande linie, men öfvergår till den äldste inom slägten. Sultanen Abdul-Asiz efterträdde sin broder Abdul-Medjid, ehuru samme Abdul-Medjid hade söner i lifvet. En af desse blef sin farbroders Abdul-Asiz's thronföljare ehuru Abdul-Asiz hade egna söner. På detta sätt kan thronföljden omväxla mellan olika ättelinier. I sjelfva verket har den turkiska thronföljden varit mycket oregelbunden, dynastien har varit mycket blottställd för våldsama palatsrevolutioner, men utanför den osmaniska ätten hafva thronförändringarne icke sträckt sig. — Slutligen är också titulaturen olika mot de öfriga europeiska dynastiernas, hvilket dock torde bero på språkens olikhet. Turkiets monark brukar väl stundom kallas kejsare, men denna benämning har sitt historiska uphof och sin etymologiska rot i förhållanden, som äro aldeles främmande för Turkiets historiska minnen. Den benämning, som vanligen brukas i Europa, när talet handlar om Turkiets beherskare, titeln Sultan betecknar icke blott den regerande monarken, betydelsen är mera allmän, namnet motsvarar snarare benämningen furste, prins. Monarkens egentliga titel på hans eget språk är *Padischah* och hofvet kallas *den höga Porten*. Ottomaniska Porten.

Såsom stamfader räknar den osmaniska dynastien en gammal höfding vid namn *Erthogrul*, som lefde på 1200-talet och skall hafva kommit med en hord af krigare från trakterna af Kaspiska hafvet och uppträdt i Mindre Asien, der han tjenade hos en sultan, som gaf honom ett land att med sitt folk besitta. Men Erthogrul var icke den, som började de stora eröfringarne ur hvilka det turkiska riket upstod. Sonen af Erthogrul, med namnet *Osman*, var rikets grundläggare, han bildade en sjelfständig magt i norra delen af Mindre Asien. Att genomgå dynastiens vidare utveckling vore det samma som att genomgå historien om det turkiska rikets upkomst och utveckling samt derefter dess sjunkande tillstånd intill närvarande tid. Hufvuddragen äro här ofvan anförda [1]. Att närmare utreda de särskildta sultanernes ätteledning vore blott att upräkna en följd af namn och slägtförhallanden på fädernet. Mödernehärkomsten är omöjlig att urskilja, och af den isolerade ställning, som dynastien intager i Europa, följer också att slägtregistret icke har samma historiska interesse, som tillhör de öfriga dynastiernas ätteledningar. De senaste sultanernes slägtskap har varit följande. Sultanen *Mahmud II* besteg thronen år 1808 och regerade till sin död år 1839. Hans efterträdare var sonen *Abdul-Medjid*, som likaledes behöll magten till sin död år 1861. Efter honom lefva fjorton barn, födda af olika mödrar, men thronföljden öfvergick till Abdul-Medjids broder, Abdul-Asiz, efter hvars afsättning en son af Abdul Medjid nu regerar.

Reuss är benämningen på ett af Tysklands minsta furstendömen och den ätt, som der regerar. I sjelfva verket äro furstendömena två, ty ätten är grenad på två linier och besittningarne äro delade. Ätten är ganska gammal och härleder sig från en slägt, som innehade ett ärftligt embete såsom kejsarens och rikets *Fogdar* inom ett visst område. Stamträdet sträcker sig åtminstone så langt till baka som till 1100-talet, men slägten hade på den tiden ingen annan

---

1) Jfr ofv. p. 381.

titel än att hufvudmannen titulerades »Edler Vogt» eller »Edler Vogt von Weyda» efter fögderiets namn eller äfven *herre af Gleisberg*. Slägten grenade sig på linierna *Weyda*, *Plauen*, *Gera* och *Greiz*, men af dessa är linien *Plauen* den enda som fortlefver.

Denna linie var inom sig redan under medeltiden delad på två grenar, den ena kallade sig *Plauen*, den andra *Reuss*. Linien Plauen utdog år 1572 och linien Reuss, som är en gren af den gamla linien Plauen, har sedermera varit ensam qvarlefvande. Furstlig värdighet var förvärfvad år 1426 och ätten har grenat sig gång efter annan och utgöres i närvarande tid af två hufvudgrenar, *Reuss-Greiz* och *Reuss-Schleiz*, som äro regerande hvardera i sitt lilla furstendöme. Familje- eller godsbenämningarne Greiz och Schleiz begagnas ej mycket i det vanliga språkbruket, hvaremot furstarne af båda linierna titulera sig lika till både Greiz och Schleiz. De båda furstendömena benämnas vanligen blott med namnen Reuss äldre linien och Reuss yngre linien. Delningen af besittningarne är mycket ojämn och detta på sådant sätt att den yngre liniens land är betydligt större än den äldres.

Denna familj begagnar för öfrigt en aldeles egen sedvänja att alle gossebarn benämnas med samma namn, Henrik, och åtskiljas genom en numer. Denna sedvänja har brukats i slägten sedan uråldrig tid. Numerföljden kan således blifva mycket hög, men är dock ej så hög som den samma kunde vara. Numreringen föres nämligen särskildt inom hvardera linien och dessutom brukas att emellanåt afsluta räkningen och börja ny numerföljd. För närvarande betecknas regerande fursten af äldre linien med numern 22 och regerande fursten af yngre linien med numern 14.

Romanow-Holstein-Gottorp. Ordningsföljden flyttar sig i den alfabetiska räkningen med ett mycket stort steg från det lilla furstendömet Reuss till ryska kejsarthronen. Den ätt, som der regerar, må benämnas med dubbelnamnet Romanow-Holstein-Gottorp, likasom regerande familjen i Österrike kan kallas Habsburg-Lothringen. Förhållandet är det samma på båda ställena. Den gamla familjen är på man-

sidan utslocknad, Romanow likasom Habsburg, men fortlefver på qvinnolinien i en ätt, som har ett annat stamträd på fädernet, Lothringen i Österrike, Holstein-Gottorp i Ryssland.

Huset Romanow, innan det blef en regerande dynasti, var beslägtadt med de förut regerande Tsarernes hus, som härstammade från *Rurik*, Waregerfursten, hvilken räknas såsom ryska rikets grundläggare. Men denna slägtskap utgjorde icke den grundval, på hvilken den romanowska ätten har bestigit Rysslands thron. Detta skedde genom val, ej genom arfsrätt.

Den gamla Rurikska ätten var utslocknad efter en regeringstid af 700 år från *Ruriks ankomst* år 862 till *Tsar Feodors död* år 1598. Kastar man en blick till baka på denna tidsålder, träffar man först en tid då Ruriks ätt, Waregerfurstarne, regerade öfver Ryssland odeladt så långt deras rike sträckte sig, hvilket torde vara svårt att med säker gränsbestämning beräkna. Delningar af riket förekommo redan under denna tid, men egde ej bestånd, de skilda styckena förenades. Till regentlängden under detta tidehvarf hörer den ryktbare *Wladimir d. store* (980--1015), som införde kristendomen, samt den i Sveriges historia omtalade *Jaroslaw* af Gardarike, som var gift med kon. Olof Skötkonungs dotter. Tidehvarfvet slutar med denne furste (död 1054).

Efter den tiden finner man dynastien fördelad på flera slägtlinier och furstendömen till dess allesamman föllo under Mongolernes ok (1224). Men de furstliga familjerna utrotades icke, de fortlefde såsom lydfurstar under Mongolernes khan till dess det lyckades furstarne af Moskwa att afskudda oket, som skedde under furst *Iwan Wasiliewitsch* i senare hälften af 1400-talet. En följd af Moskwafurstarnes öfvervägande magt blef nu att denna gren af Ruriks ätt blef med tiden ensam herskande öfver hela Ryssland, delningarne uphörde och man räknar under 1500-talet blott en hufvudgren af ätten, den regerande dynastien i Moskwa. Och till denna tid hörer antagandet af den nya titeln Tsar. Namnet är ett gammalt ord i slavonska språket och betyder konung, men har alls icke något etymologiskt sammanhang med den latinska titeln Cæsar, hvaraf ordet kejsare är

kommet. Den regent, från hvars tid ordet Tsar utgjorde den egentliga titeln för Rysslands beherskare, var Iwan Wasiliewitsch II, som regerade under en stor del af 1500-talet (1533—1584)[1]. Hans son Tsar Feodor var den siste af Ruriks ätt på mansidan och afled år 1598.

Efter den Rurikska ättens utgång följer nu ett mellanskifte, som betecknas af *Boris Godunows* regering (1598—1605) samt de s. k. *falske Demetriernes* stämplingar och strider om ryska thronen. En broder till Tsar Feodor hade funnits, men var död — mördad — och en helt främmande person, Boris Godunow, som var broder till Tsar Feodors gemål, intog thronen. Mot honom, hvilken ansågs vara Demetrii (Dmitris) mördare, upreste sig partigängare, hvilka hvar efter annan framträdde föregifvande sig vara den bortkomne fursten och rätte thronföljaren Dmitri (Demitrius), hvilken skulle hafva undkommit sina mördare. Under dessa thronstrider förföll Ryssland i anarki, under hvilken tid äfven upstod den i Sveriges historia bekanta frågan om att en svensk prins, en af kon. Carl IX:s söner, skulle blifva hyllad såsom Tsar. Detta gick ej i fullbordan, men det verkliga slutet på anarkien betecknas af den romanowska ättens upstigande på thronen, då *Michael Feodorowitsch Romanow* valdes till Tsar (1613).

Huset Romanow var då en gammal ätt bland Rysslands adel med stamträd från 1200-talet. Under de siste Tsarernes tid hade denna slägt stått mycket högt. En dotter af familjen hade varit Tsar Iwan Wasiliewitsch's gemål, men den mägtiga ställningen hade gått förlorad under Boris Godunows tid och ätten Romanow hade varit föremål för en grym förföljelse. En medlem af slägten, *Feodor Nikita Romanow* hade blifvit tvungen att ingå i kloster och bar såsom munk namnet *Philaret*[2]. En son af denne man var den unge Michael Feodorowitsch, som nu (1613) valdes till Tsar.

1) Titeln var dock känd och understundom använd redan före den tiden. Se SCHNITZLER: Les institutions de la Russie. T. I, p. 247 o. f.

2) Jfr t. ex. BLUNTSCHLI und BRATER: Deutsches Staats-Wörterbuch T. VIII, p. 668 o. f.

Huset Romanow bibehöll sig på Rysslands thron så länge manstammen lefde och qvinnolinien regerar ännu, sedan den samma har blandat det romanowska blodet med en annan ätt på mansidan, den holstein-gottorpska. Och redan innan denna ättegren kom på thronen hade tvänne döttrar af huset Romanow beklädt den ryska thronen, nämligen kejsarinnan *Anna* (1730—40) och *Elisabeth* (1741—62).

Manstammen blef deremot icke särdeles långlifvad, ty ej mycket mera än ett århundrade var förflutet från den förste Romanows thronbestigning (1613) till den sistes död (kejsar Peter II, † 1730). Tsar *Michael* (1613—45) efterträddes af sin son Tsar *Alexei* Michailowitsch (1645—1676), som var Tsar Peters fader. Men Tsar Alexei hade flera barn och ättens utgrening genom dem blef af historisk betydelse. Desse syskon voro:

a) Tsar *Feodor*, som efterträdde sin fader (1676—82);

b) Tsar *Iwan;*

c) Tsar *Peter*, hvilka blefvo samregenter efter sin broder år 1682;

d) Prinsessan *Sophia*, som var samregentinna med sine bröder Iwan och Peter.

Förhållandet utvecklar sig nu på följande sätt. Tsar Iwan var en till kropp och själ mycket svag man, föga egnad för regeringen, all magt stadnade hos systern Sophia aldenstund den yngre brodren Peter var minderårig. Men sedan Peter upväxt till ynglingaåldern blef Sophia af honom störtad från magten (1689) och Peter blef ensam regent ehuru till namnet samregent med brodren Iwan så länge denne furste fans i lifvet († 1696).

På detta sätt begyntes *Peter* d. stores regering, men efter hans död år 1725 följde en oregelbunden thronföljd ända till dess den holstein-gottorpska ättegrenen var kommen på thronen.

Slägtförhallandet efter Peter d. stores död var följande:

A) Tsar *Iwans* barn:

a) *Katharina*, gift med en hertig af Mecklenburg;

b) *Anna*, gift med en hertig af Kurland.

B) Tsar *Peters* barn:

a) *Alexei*, som var död före sin fader, men hade lemnat en son;

b) *Anna*, gift med en hertig Carl Fredrik af Holstein-Gottorp;

c) *Elisabeth*, ogift.

Till en början inträffade ett afbrott i thronföljden. Tsar Peter eller, såsom han efter år 1721 kallade sig, kejsar Peter I, hade egenmägtigt nog tillagt sig en rättighet att utan afseende på arfsrätt utnämna hvem han ville till sin efterträdare och på grund häraf, ehuru formlig utnämning knappt kunde med säkerhet upvisas, blef nu hans gemål *Katharina I* regerande kejsarinna. Efter hennes död, som snart inträffade (1727), blef thronen intagen af Peter d. stores sonson, sonen af Alexei, *Peter II.* Men äfven denne kejsares tid blef mycket kort, han dog redan år 1730 och med honom utslocknade dynastien på mansidan.

Men qvinnoättlingar funnos nämligen Tsarerne Iwans och Peters döttrar. En dotter af Iwan, hertiginnan af Mecklenburg, var moder för en dotter, som blef förmäld inom huset Braunschweig och moder till en son, Iwan. Den andra af Tsar Iwans döttrar, hertiginnan af Kurland, var barnlös, men denna furstinna blef nu den, som lyckades komma i besittning af ryska thronen. Genom henne, kejsarinnan *Anna*, blef således Tsar Iwans ättelinie regerande, men Tsar Peters ätt var undanträngd. Kejsarinnan Anna åter bestämde till sin efterträdare sin systerdotters son *Iwan* af Braunschweig, hvilken också har sin plats i den ryska regentlängden efter kejs. Annas död år 1740. Hans tid blef dock mycket kort, han var ett spädt barn och de, som styrde i hans namn, störtades genom en palatsrevolution (1741), hvarefter thronen intogs af Peter d. stores dotter *Elisabeth.* På detta sätt blef nu Tsar Iwans ätt i sin ordning undanträngd och Tsar Peters ätt regerande. Denna ättelinie har ock sedermera bibehållit sig på thronen.

Kejsarinnan Elisabeth, som sjelf var ogift, antog till sin efterträdare sin systerson, den *holstein-gottorpske hertigen Carl Peter Ulrik*, hvilken hertig besteg thronen efter Elisabeths död år 1762. Från den tiden regerar huset *Holstein-Gottorp* i Ryssland. Dess förbindelse med huset Romanow härleder sig från Tsar Peters dotters giftermål med hertig Carl Fredrik.

Carl Peter Ulriks namn såsom kejsare var *Peter III*, regeringstiden blef mycket kort, han förlorade thronen och lifvet redan under första året (1762) och efterträddes, besynnerligt nog, icke af sin son, men af sin gemål *Katharina II* (1762—1796). Detta afbrott i den regelmässiga thronföljden undanträngde likväl icke den holstein-gottorpska ätten, ty sonen af Peter III, som ej fick ärfva riket efter sin fader, blef med tiden sin moders efterträdare. Och äfven kejsarinnan Katharina II var sjelf af holstein-gottorpsk börd på sitt möderne.

Denna holstein-gottorpska dynasti, som regerar det ryska riket, är, såsom här ofvan visades, en yngre gren af det stora oldenburgska huset, hvars äldsta ättelinie innehade Danmarks thron till och med den siste ättlingen på mansidan, Fredrik VII. Till denna yngre hufvudgren, hvars äldsta linie regerar i Ryssland, hörde äfven de svenske konungarne Adolf Fredrik, Gustaf III, Gustaf IV Adolf och Carl XIII [1]). Den ryska ätteliniens utveckling, sedan den samma kom till det stora riket, har varit följande.

Kejsar Peter III:s och kejsarinnan Katharina II:s son var kejsar *Paul* (1796—1801), hvilken efterlemnade fyra söner:

a) kejsar *Alexander I* (1801—25) dog barnlös;

b) storfursten *Constantin* var sjelfskrifven thronföljare efter sin broder Alexander, men afsade sig thronföljden och dog barnlös 1831;

c) kejsar *Nicolai* (1825—55) blef kejsare efter sin broder Alexander genom sin broders, Constantins afsägelse och efterlemnade vid sin död flere söner och döttrar;

d) storfursten *Michael* († 1849) var fader för flera döttrar, men ingen son.

Kejsar Nicolais efterkommande utgöra således nu det Romanow-Holstein-Gottorpska huset, och denna ätt är tillräckligt talrik att efter all mensklig sannolikhet vara försäkrad om en lång framtid. Kejsar Nicolais barn voro:

a) kejsar *Alexander II*, som är Rysslands nuvarande monark och fader för flera barn. Äldste sonen är död, men den andre i ordningen, som genom sin broders död är blifven thronföljare, har i sitt äktenskap med k. Christian IX:s

---

1) Jfr ofv. p. 514—517.

af Danmark dotter tvänne söner. En dotter af kejsar Alexander II är förmäld med en son af regerande drottningen i Stor-Britannien;

b) storfursten *Constantin* är fader för flere söner och en hans dotter är gemål åt konungen af Grekland;

c) storfursten *Nicolai* har tvänne söner;

d) storfursten *Michael* är likaledes familjefader och har manliga efterkommande. Här finnas således fyra ättelinier, härstammande från kejsar Nicolai, genom hvilka öpna sig utsigter till mycket vidsträckta utgreningar i framtiden.

Och dessutom finnes en med det kejserliga huset nära förenad qvinnolinie, härstammande från kejsar Nikolais dotter, storfurstinnan *Maria.* Denna ättelinie är det *Leuchtenbergska* huset, ursprungligen familjen *Beauharnais.* Prins Eugene Beauharnais yngste son, hertig *Maximilian af Leuchtenberg* blef nämligen förmäld med ryske kejsarens dotter och af detta äktenskap föddes flere barn, hvilka äro af sin morfader uptagna inom kejserliga familjen i Ryssland och bära titlarne kejserlig höghet samt furste och furstinna *Romanowski.* Deras fader, hertig Maximilian af Leuchtenberg, är längesedan död och deras moder har varit omgift med en privat person. Familjen är nära beslägtad med svenska konungahuset aldenstund hertig Maximilian var drottning Josefinas broder.

Slutligen hade kejsar Nicolai också tvänne andra döttrar, af hvilka den ena, storfurstinnan *Olga,* är gift med regerande konungen af Würtemberg, den andra åter, storfurstinnan *Alexandra,* var gift med prins *Fredrik af Hessen-Kassel,* som vid den tid giftermålet ingicks (1844) var arftagare till danska monarkien, hvilket förhållande dock sedermera har aldeles uphört genom de förändringar den danska thronföljden har undergått. Den ryska storfurstinnan hade också mycket tidigt aflidit, barnlös.

Sachsen. Den furstliga ätt, som i vår tid regerar kon.-riket Sachsen och de sachsiska hertigdömena, är icke den samma, som i de äldsta tiderna innehade dessa länder likasom det sachsiska landet icke ursprungligen var till omfång och gränser det samma som det nu är. Folknamnet Sachsare

har ett verldsbekant rykte i Carl d. stores historia (7—800-talet), men detta sachsiska folk var mycket längre utbredt än det land, som nu kallas Sachsen.

Desse gamle Sachsares höfding, den ryktbare *Wittekind*, kan ställas i spetsen för den äldsta sachsiska dynastien i fall man får sätta tro till ryktet att Wittekinds ättlingar skola varit de *sachsiske hertigar, som innehade den tyska konunga- och kejsarthronen* på 900-talet. Till denna ätt skulle då hört k. Henrik Fågelfängaren, k. Otto d. store m. fl. till och med k. Henrik II, som var den siste inom ättelängden († 1024).

Men långt för detta hade en annan hertiglig ätt upstigit i Sachsen. Kejsar Otto I gaf detta land (952) i förläning åt en infödd herre *Hermann Billung*, hvars ätteföljd innehade landet till dess den samma utslocknade år 1106 på mansidan.

Från Billungska ätten härstammade likväl de följande hertigarne sedan ett afbrott hade egt rum då kejsar Henrik V gaf hertigdömet åt grefve *Lothar af Supplingenburg*, men denne furste, som sjelf blef kejsare, gaf då Sachsen åt sin dotters gemål, *Henrik d. stolte* af Bayern, hvilken åter var dotterson af den siste hertigen af Billungska ätten. Den ätt, som med Henrik den stolte kom till besittning af Sachsen, var den ryktbara *Welfiska* ätten.

Denna ätt blef ej länge i besittning af sitt land. Henrik den stoltes son, *Henrik Lejonet*, förlorade Sachsen under sin strid med kejsar Fredrik Barbarossa och kejsaren gaf Sachsen åt hertig *Bernhard* af *Ascanien*.

Men äfven det ascaniska huset härstammade på mödernet från de gamle hertigarne af huset Billung. Huset *Ascanien* innehade nu Sachsen genom en lång ätteföljd. Under tiden förvärfvades kurfurstevärdigheten, men besittningarne delades mellan två ättelinier:

a) den *kurfurstliga* linien, som fortlefde till år 1422;

b) linien *Sachsen-Lauenburg*, som fortlefde till år 1689.

Det lauenburgska landet öfvergick då till helt andra innehafvare och den kurfurstliga liniens land hade också vid ättens utgång (1422) fått andre beherskare. Den lauenburgska linien, som då ännu lefde, kom icke till arfvet efter

den kurfurstliga linien, men det lediga landet blef af kejsaren gifvet åt en helt annan innehafvare, markgrefven *Fredrik d. stridbare af Meissen.* Från denne furste härstammar det ännu fortlefvande sachsiska huset. Räknar man äfven Fredrik d. stridbares ättefäder blifver ätten mycket gammal såsom den samma också innehade åtskilliga besittningar, med hvilka det kurfurstliga sachsiska landet nu förenades. Det land, som i nyare tid kallas Sachsen, består således dels utaf en del af det gamla Sachsen dels af besittningar, dem Fredrik d. stridbare förut innehade.

Detta hus har nu i långliga tider varit deladt på två linier, den *ernestinska* och *albertinska* linien. Delningen härleder sig från Fredrik d. stridbares sonsöner *Ernst* och *Albert,* hvilka delade arfvet år 1485.

A) Den *Ernestinska* linien innehade kurfurstevärdigheten till dess kurfursten *Johan Fredrik* ådrog sig kejsar Carl V;s onåd och efter sitt nederlag i Schmalkaldiska kriget blef afsatt från kurfurstevärdigheten och beröfvad största delen af sina besittningar. Så väl kurfurstevärdigheten, som besittningarne blefvo då af kejsaren gifna åt prins Moritz, som tillhörde den albertinska linien och hade varit kejsarens tjenare i motsats mot sin anförvandt, kurfursten Johan Fredrik. Återstoden af den ernestinska liniens länder utgöra grundläggningen för de nuvarande sachsiska hertigdömena och i dessa länder regerar ännu den ernestinska linien i sina särskildta utgreningar. Ty denna linie är inom sig delad, men delningarne hafva undergått förändringar genom det att ättelinier utslocknat och andra i stället upkommit. För närvarande äro ättelinierna följande:

a) *Sachsen-Weimar-Eisenach,* som innehafver sitt hertigdöme med storhertiglig titel, hvilken af Wienerkongressen erkändes år 1815.

b) Linien *Sachsen-Gotha,* som inom sig är delad på flera linier, så att benämningen Sachsen-Gotha blott kan brukas såsom en familjbenämning, men betecknar icke något land såsom utgörande ättens besittning. Efter det sista arfskiftet, som egde rum sedan den i Gotha regerande ättelinien hade utslocknat (1825), finnas nu följande regerande hertigliga slägtlinier:

1. *Sachsen-Koburg-Gotha.*
2. *Sachsen-Meiningen.*
3. *Sachsen-Altenburg.*

Bland dessa har Sachsen-Koburg-Gotha i senare tid intagit en viss framstående ställning. Nu regerande hertigens broder var prins *Albert*, som var gemål åt regerande drottningen af Stor-Britannien. En farbroder till nu regerande hertigen och till prins Albert var prins *Leopold* af Sachsen-Koburg, som först var förmäld med den engelska thronföljarinnan, prinsessan Charlotta, kon. Georg IV:s af Stor-Britanniens dotter, och sedan hon dött utan bröstarfvingar blef utsedd till konung i det nya riket Grekland samt, efter det han undanbedt sig denna uphöjelse, blef vald till konung i Belgien. Den nuvarande konungen i Belgien, en son af kon. Leopold, är således på fädernet en furste af Sachsen-Koburg-Gotha. — En annan prins af Koburg, prins *Ferdinand*, syskonbarn till nuvarande hertigen, var gemål åt nu mera aflidna drottningen af Portugal, Maria, och är fader till nu regerande konungen i Portugal. Det Sachsen-Koburgska huset regerar således i Belgien och Portugal samt kommer, när dr. Victoria i sin tid bortgår, att bestiga Stor-Britanniens thron.

B) Den *Albertinska* linien kom med prins *Moritz* (1552) i besittning af kurfurstevärdigheten och större delen af de sachsiska länderna på bekostnad af sine anförvandter, den ernestinska linien. Kurfursten Moritz lefde ej länge († 1553), men från hans broder, kurfursten *August*, härstamma alle efterföljande kurfurstar och derefter konungar af Sachsen. Till denna ätteländgd hörer den i Sveriges historia under trettioåra kriget mycket omtalade kurfursten *Johan Georg* samt kon. Carl XII:s fiende, kon. *August* af Polen, som jämte det sachsiska kurfurstendömet innehade den polska konungavärdigheten. Äfven hans son *August III* var konung i Polen († 1763) och den förste konungen af Sachsen *Fredrik August* var innehafvare af en stor del utaf det fordna Polen under namn hertigdömet Warschau, hvilket dock förlorades genom Wienerkongressakten år 1815. Konungatiteln härleder sig från Tyska rikets uplösning och Rhenförbundets stiftelse år 1806 och blef bibehållen efter Napoleons

fall, men en stor del af det sachsiska landet gick förloradt genom afträdelse till Preussen år 1815. Sachsens förste konung, Fredrik August, afled år 1827 och efterträddes af sin broder *Anton Clemens*, hvilken år 1830 i sammanhang med oroligheter, som utbröto efter juliirevolutionen i Frankrike, antog till medregent sin brorson Fredrik August, som också besteg thronen efter kon. Anton Clemens's död år 1836. Efter *Fredrik August II* († 1854) följde hans broder, kon. *Johan*, hvilken åter vid sin död (1873) efterföljdes af sin son nu regerande konungen *Albert*, hvars gemål är en sondotter af f. d. konungen i Sverige Gustaf IV Adolf.

Savoyen. En mägtigare dynasti än den sachsiska följer nu i den alfabetiska ordningen, de gamle grefvarnes och hertigarnes af Savoyen ätt, som regerar konungariket Italien.

När man betraktar stamträdet för denna familj visar det sig huru lönlös mödan kan vara att upsöka familjernas äldste ättefäder. Man träffar nämligen icke mindre än elfva särskildta ätteledningar, som hafva anspråk att innehålla den savoyiska ättens ursprung [1]). Det får lemnas derhän om någon eller hvilken af dessa stamtaflor är den rätta. Men familjen blifver ganska gammal i alla fall, ty från första hälften af 1000-talet är slägtföljden afgjord. Stamfadren var en herre vid namn *Berold (Beroald, Berald, Berthold)*, hvilken benämnes grefve af *Savoyen* och *Maurienne (S:t Maurice)*, hvilket namn afser en viss del af Savoyen, som skulle utgjort grundläggningen för det savoyiska husets magt.

En son eller sonson af Berold vid namn *Amadeus* [2]) utvidgade besittningarne genom giftermål med en grefvinna Adelheid, dotter af en grefve Manfred af Susa, Torino och Aosta. Med dessa besittningar utbredde sig det grefliga huset utanför Savoyen och innehade nu delar af det italienska land, som kallas *Piemont*. Men titeln grefve af Savoyen var den vanliga.

1) Tables genealogiques des maisons souveraines de l'Europe (af KOCH), Tab. 50.

2) Enligt KLÜBER: Genealogisches Staatshandbuch, p. 263, var Amadeus son, men enligt KOCH, Tables genealogiques, Tab. 51, 52, sonson af Berold.

Familjen fortlefde och synes haft ett betydligt anseende, ättlingarne förekomma under tyske kejsarens Fredrik II:s tid, första hälften af 1200-talet, med titeln tyska rikets »generalvikarie» i Lombardiet och Piemont, samt förvärfvade under samme kejsare titeln hertig af Chiablesa (Chablais) och Aosta. Från och med senare hälften af 1200-talet förekommer slägten delad på två ättegrenar:

a) Den *piemontesiska* grenen, jämte sina besittningar i Italien, kom genom giftermål till arfsanspråk och titel af furste utaf *Achaja* och *Morea*. Alltsedan det s. k. latinska kejsardömets tid, då korsfararne eröfrade Constantinopel, funnos familjer i vestra Europa, hvilka hade anspråk på besittningar i Grekland, men i verkligheten betydde dessa anspråk ej mycket. Den piemontesiska linien af huset Savoyen kom ej längre än att den hade sina besittningar i norra Italien och ättelinien utdog år 1418.

b) Den *savoyiska* grenen blef ensam innehafvare af besittningarne efter den piemontesiska grenens utgång och slägten fortlefver ännu samt besitter Italiens thron. Den hufvudman för ätten, som öfvertog arfvet efter den piemontesiska grenen, bar sjelf en ny titel, han hade år 1416 erhållit af kejsaren hertiglig titel. Hans namn var *Amadeus VIII*, med honom begynner *hertigarnes* af Savoyen ättelängd.

Denne förste hertig af Savoyen genomgick ovanliga lefnadsöden. Han förekommer icke endast i den savoyiska regentlängden, men äfven i en helt annan längd, påfvestolens. Han nedlade regeringen i sitt land, men blef derefter af kyrkomötet i Basel vald till påfve (1439) och kallade sig i denna egenskap Felix V. Slutligen nedlade han äfven den påfliga värdigheten (1449). Men i hertigdömet efterföljdes Amadeus VIII af son och efterkommande, hvilka under den följande tiden började intaga en icke obetydlig ställning bland Europas monarker. Någon stormagt kunde Savoyen ej vara, men förekommer dock bland Europas magter såsom en stat, på hvilken åtskilligt kunde bero. Under tiden utgrenade sig ätten på sidogrenar, huset *Nemours*, som utdog år 1659, och huset *Carignan*, som var från början en yngre linie, men är nu ensam qvarlefvande och sitter på den italienska thronen.

Med upkomsten af denna ättegren förhåller sig så att regerande hertigen af Savoyen *Carl Emanuel I*, som dog år 1630, lemnade flere söner, bland hvilka en vid namn *Victor Amadeus I* efterträdde sin fader i hertigdömet, en annan vid namn *Thomas Frans af Carignan* fortplantade en icke regerande ättegren.

a) Den *regerande* ättegrenen utvidgade sina besittningar med Sicilien, som erhölls genom freden i Utrecht (1713) jämte konungatitel, men Sicilien utbyttes mot Sardinien (1718) och den kungliga titeln fästades nu vid denna ö. Efter den tiden försvinner titeln hertig af Savoyen och dynastiens hufvudman kallar sig *konung af Sardinien*. Olyckliga öden genomlefdes under franska revolutionens tidehvarf, då alla besittningar på fasta landet förlorades, men fullkomlig uprättelse erhölls efter Napoleons fall. Siste regenten af detta hus var kon. *Carl Felix Josef*. Med hans död utslocknade ättegrenen (1831).

b) Huset *Carignan* lefde såsom prinsar af blodet intill kon. Carl Felix Josefs död, då prinsen af Carignan befans vara närmaste arftagaren. Denne furste, kon. *Carl Albert*, stälde sig i spetsen för Italiens upresning mot Österrike år 1848, men dukade under i striden och nedlade regeringen år 1849 samt dog kort derefter. Hans son är kon. *Victor Emanuel*, det förenade Italiens förste konung. Det savoyiska huset har under honom gått en stor bestämmelse till mötes och intager nu sin plats bland Europas stormagter. Men priset är vunnet med upoffring af familjens äldsta, egentliga fosterland, Savoyen, hvilket måste afträdas till Frankrike (1860).

Familjen är ej mycket talrik, men har dock all utsigt att kunna fortlefva. Kon. Victor Emanuel har tvänne söner, hvilka båda äro familjfäder, den ene af dem är prins *Amadeus*, som en tid (1870—73) var konung af Spanien, men nedlade regeringen. En dotter af k. Victor Emanuel är förmäld med prins Napoleon, kejsar Napoleon III:s anförvandt, en annan dotter är konungens af Portugal gemål. Sidoslägtingar finnas dessutom.

Schwarzburg. Bland Europas suveräna monarkier och Tyska rikets stater får man äfven räkna de båda furstendömena Schwarzburg — Sondershausen och Schwarzburg-Rudolstadt, tillhörande tvänne ättegrenar med gemensamt ursprung från den gamla grefliga ätten Schwarzburg. Stamträdet går tillbaka till 1100-talet och begynner då med en grefve *Sizzo* till *Schwarzburg* och *Kefernburg*. Två söner delade arfvet och nya delningar hafva under de följande tiderna egt rum, ättelinier utgrenat sig och åter utslocknat till dess år 1583 den delning gjordes, som ligger till grund för det nuvarande förhållandet. Tvänne bröder blefvo stamfäder, den ene för huset *Schwarzburg-Sondershausen*, den andre för *Schwarzburg-Rudolstadt*. Värdighet af riksfurste erhölls af Sondershausen år 1697 och af Rudolstadt år 1710 och suveränetet efter Tyska rikets uplösning 1806.

Waldecks (Waldeck—Pyrmonts) furstliga ätt är såsom i allmänhet dessa tyska furstefamiljer mycket gammal. Äldste kände hufvudmannen var en grefve Wittekind af Hwetigau, som nämnes i en urkund af år 1031. Hans efterkommande nämndes grefvar af Swalenberg, men sedermera förekomma helt andra namn för särskildta ättegrenar allt efter som slägten utgrenade sig. Här hafva funnits två linier, *Swalenberg* och *Waldeck*, samt derefter två linier, *Landau* och *Waldeck*, linien Waldeck öfverlefde linien Swalenberg och den afdelning af den Waldeckska linien, som kallade sig Waldeck, öfverlefde linien Landau samt delade sig på linierna *Wildungen* och *Eisenberg*. Den eisenbergska linien är nu mera ensam och besitter hela furstendömet. Furstlig värdighet förvärfvades 1712 och landet är odeladt ehuru en nyare sidogren af det eisenbergska huset finnes, hvilken icke har furstlig värdighet, men tituleras grefve af *Waldeck* och *Pyrmont* samt grefve af *Limpourg Gaildorf* och äfven är känd under namnet grefve af *Bergheim*.

Wittelsbach. En mägtigare, en mera märkvärdig dynasti än den waldeckska och schwarzburgska är huset Wittels-

bach. Denna ätt regerar konungariket Bayern och har regerat i Grekland, samma ätt har också besutit Sveriges thron under kon. Christofer (1441—1448) och i en senare tid under konungarne Carl X, Carl XI och Carl XII samt dr. Ulrika Eleonora, hvarjämte ock Sveriges nu regerande konung tillhör en qvinnolinie af huset Wittelsbach, ty drottning Josefina härstammade på mödernet från denna ätt. Familjen har dessutom en betydlig märkvärdighet i Tysklands historia, ty dit hörde äfven kurfurstarne af Pfalz.

Det Wittelsbachska husets äldsta anor låta sig upsökas i det carolingiska kejsarhuset efter Carl d. stores tid, men det genealogiska sammanhanget är oklart. Kejsar Arnulf, som sjelf tillhörde Carolingernes ätt, gaf Bayern åt en herre vid namn Luitpold, som skall varit hans anförvandt och från denne *Luitpold* härstammar huset Wittelsbach.

Men så länge som ända från denna tid — 800-talet — har slägten icke haft oafbruten besittning af Bayern. Luitpold omkom i ett fältslag år 907, hans son behöll länet, men sonsönerne förlorade det under strid mot kejsar Otto d. store — 900-talet — landet kom i andra händer och stadnade slutligen hos den namnkunniga *Welfiska* ätten, det braunschweigska husets ättefäder, Henrik Lejonet var hertig af Bayern likasom af Sachsen.

Men under honom gingo bägge dessa länder förlorade för Welfernes ätt. Och nu var tiden kommen för det wittelsbachska huset. Kejsar Fredrik Barbarossa, sedan Henrik Lejonet var öfvervunnen, gaf Bayern åt *Otto af Wittelsbach*, en ättling af Luitpold (slutet af 1100-talet).

Efter Wittelsbachska husets förnyade bosättning i Bayern följer förvärfvet af *Pfalzgrefskapet vid Rhen*, som erhölls af kejsar Fredrik II år 1215, men deremot blef ätten delad på två linier, *Nieder-Bayern* och *Ober-Bayern* med *Rhen-Pfalz*. Denna delning egde väl endast bestånd till en tid, ätten Nieder Bayern utslocknade (1340) och *Ober-Bayern* ärfde hela landet, men denna linie var då redan inom sig delad på två ätteföljder. Och denna delning skulle blifva mycket långvarig.

Från och med hertig Ludvig d. stränges död (1294) urskiljer man nämligen två hufvudgrenar, den *bayerska* och den *pfalziska*.

A) Den *Bayerska* linien upträdde med stor magt på 1300-talet då *Ludvig af Bayern* förvärfvade kejsarvärdigheten, men kronan qvarstadnade icke inom slägten efter Ludvigs död (1347). En bland de mägtigare riksfurstarne var dock alltid hertigen af Bayern. Väl splittrades magten genom delningar, men sidogrenarne utslocknade åter så att från början af 1500-talet det bayerska landet har varit odelad besittning hos en och samma slägtlinie, den s. k. *Wilhelminska* eller *Münchener-linien* under en följd af hertigar och med tiden kurfurstar. Ty till denna ättelängd hörde den i trettioåriga krigets historia ryktbare hertig *Maximilian* af Bayern, som af kejsaren begåfvades (1623) med den kurfurstvärdighet, som hans anförvandt Fredrik af Pfalz hade förlorat i följd af sin upresning mot kejsaren. En af de följande kurfurstarne Carl Albrecht blef vald till kejsare efter Habsburgska manstammens utgång (1740), men efter denne kejsares död (1745) gick kejsarkronan åter ur slägten, hviken dessutom nalkades till sitt slut. Den siste manlige ättlingen *Maxmilian Josef* dog år 1777, hvarefter Bayern blef ledigt att ärfvas af wittelsbachska husets andra hufvudgren, den pfalziska grenen.

B) Den *Pfalziska* ättelinien har under omvexlande öden och åtskilliga utgreningar medelst särskildta ättegrenar fortlefvat intill vår tid och är ännu ganska talrik. Kurfurstevärdighet erhölls under medeltiden, men en delning egde rum år 1410 mellan fyra bröder. Två ättelinier af dessa fyra utslocknade temligen snart och en tredje utdog år 1559, hvarefter blott en ättelinie fans i lifvet. Denna hade under den föregående tiden bland de särskildta linier, som då funnos, burit namnet *Pfalz-Zweibrücken* och *Simmern*, hvilka benämningar i senare tider hafva tillhört särskildta grenar af ätten, ty det pfalziska huset blef sedermera å nyo deladt. Dessa delningar under de senaste seklerna hafva varit följande:

a) *Pfalz-Simmern* var benämningen för den gren af slägten, som var i besittning af kurfurstevärdigheten efter den gamla kurfursteliniens utgång år 1559, och till denna ättelängd hörde den olycklige kurfursten *Fredrik V*, som lät förleda sig att mottaga den böhmiska konungakronan, hvilken

erbjöds honom af de uproriske i Böhmen och hvarmed början gjordes till trettioåra kriget. Kurfursten förlorade allt, både Böhmen och Pfalz i detta krig, men hans son *Carl Ludvig* återfick kurfurstendömet genom Westfaliska freden. Med denne furstes närmaste efterträdare utslocknade den simmernska linien år 1685.

b) Den gamla *Zweibrückiska* linien var sidoordnad med den simmernska och sjelf delad på flera ättegrenar, bland hvilka följande blefvo historiskt märkvärdiga.

1. *Pfalz-Neuburg* och *Sulzbach*, som åter inom sig utgrenades på två linier *Neuburg* och linien *Sulzbach*. Den neuburgska linien ärfde kurfurstendömet efter den simmernska liniens utgång (1685), men utslocknade sjelf år 1742. Arfvet öfvergick till den sulzbachska linien, hvars siste hufvudman kurfursten *Carl Theodor* ärfde Bayern efter den bayerska hufvudliniens utgång år 1777. Men samme Carl Theodor var sjelf den siste af sin ätt och lemnade vid sin död (1799) både Pfalz och Bayern såsom ledigt arf.

2. Den yngre linien *Pfalz-Zweibrücken* tillhör med sina senare slägtlinier Sverige. Till denna gren af huset Wittelsbach hörde pfalzgrefven *Johan Casimir*, hvilken genom sitt giftermål med kon. Carl IX:s dotter blef införlifvad med den svenska staten och fader till kon. Carl X. Denna yngre pfalz-zweibrückiska linie fortlefde i Sverige med de tre Carlarne. Samma svenska linie ärfde Zweibrücken, hvilken besittning således tillhörde k. Carl XI och Carl XII samt öfvergick efter Carl XII:s död till en son af den i Sveriges historia bekanta hertigen *Adolf Johan*, som hade varit kon. Carl X:s broder. Sonen, hvars namn var *Gustaf Samuel Leopold*, blef den siste af detta zweibrückiska huset och afled år 1731.

3. *Pfalz-Birkenfeld* var den gamla benämningen för den tredje af dessa zweibrückiska ättelinier och denna gren af ätten är ännu fortlefvande. Den birkenfeldska linien, som öfverlefde de öfriga, blef deras arfvinge. Zweibrücken erhölls efter den yngre zweibrückiska liniens utgång (1731) och hela det pfalz-bayerska landet tillföll hertig *Maximilian Josef* af det birkenfeldska huset 1799, då kurfursten Carl Theodor af linien

Sulzbach med döden afgick. Denne hertig Maximilian Josef af Birkenfeld och Zweibrücken, som år 1799 blef kurfurste af Pfalz-Bayern, blef också Bayerns förste konung (1806). —

En son af kon. Maximilian Josef var kon. *Ludvig* af Bayern, som åter i sin ordning var fader för Greklands förste konung Otto. Nuvarande konungen af Bayern är sonson af kon. Ludvig, sonsons son af kon. Maximilian Josef. — En dotter af kon. Maximilian Josef var Prins *Eugene Beauharnais's gemål* och moder för Sveriges drottning *Josefina* samt stammoder för huset *Leuchtenberg*. Genom denna ätteledning är en qvinnolinie af det wittelsbachska huset regerande i Sverige och Norge och en annan, nämligen familjen *Leuchtenberg-Romanowski*, är bofast i Ryssland[1]).

En annan gren af samma qvinnolinie var genom prins Eugene Beauharnais äldste son prins *Augusts* af *Leuchtenberg* giftermål med dr. Maria af Portugal ämnad att regera i Portugal, men detta äktenskap blef barnlöst och mycket snart uplöst genom prins Augusts död likasom äfven prinsessan *Amalia Augusta* af Leuchtenberg — en syster till dr. Josefina — som var förmäld med kejsar Dom Pedro af Brasilien, icke har lemnat bröstarfvingar.

Men utom det kungliga huset Bayern lefver äfven en sidoordnad linie af den birkenfeldska ätten, som tituleras *hertig af Bayern*.

Würtemberg. I det gamla tyska landet Schwaben låg under medeltiden en gammal borg med namnet Würtemberg. Borgens egare kallade sig med greflig titel sedan 1100-talet och deras efterkommande blefvo hertigar och slutligen konungar. Den gamla riddarborgens namn betecknar nu ett konungarike. Familjen har varit delad på flera grenar, men nu mera lefver blott en af de gamla hufvudgrenarne. Hertiglig värdighet erhölls år 1495 och kunglig år 1806.

Zähringen är familjnamnet för den dynasti, som regerar storhertigdömet Baden. En viss Berthold, hertig af Zährin-

1) Jfr. ofv. p. 499, 526.

gen med titel hemtad från en riddarborg af detta namn, räknas för stamfader, men har förmenats sjelf härstamma från den gamle Ethiko i Elsas, som var huset Habsburg-Lothringens stamfader. Berthold af Zähringen lefde på 1100-talet. Två linier härstammade från honom, af hvilka den ena kallade sig hertig af *Zähringen* och en underafdelning af denna linie benämndes hertig af *Teck*, den andra hufvudlinien åter titulerades markgrefve af *Baden*. Linien Zähringen och Teck är längesedan död, linien Baden åter har varit delad tid efter annan genom upkommande ättegrenar, senast på de båda linierna *Baden-Baden* och *Baden-Durlach*, hvilken sist nämnda är den enda qvarlefvande samt regerar med storhertiglig titel, som erhölls år 1806.

Efter att hafva upsökt de särskildta *dynastiernas* ätteledningar och dervid anmärkt de hufvudpunkter af slägtregistren, som kunna anses vara af större historisk betydelse, följer nu att i de särskildta *länderna* upvisa hvilken den regerande dynastien är och på hvilken grund dess thronbesittning i närvarande tid hvilar, men dessförinnan har det velat visa sig ej sakna intresse att uträkna huru talrik hela den personal må vara, som utgöres af de suveräna dynastierna. Räkningen kan göras på flera sätt och det kan i åtskilliga fall vara tvifvel underkastadt huru vida förekommande personer böra uptagas i räkningen eller icke, och till hvilket land de skola hänföras. Här finnas f. d. regerande dynastier, nu fördrifna ur det land, der de voro regerande, men dock utgörande sidogrenar af en i annat land regerande dynasti. Detta förhållande eger rum med dynastien Bourbon i förhållande till Spanien, så ock med f. d. konungen af Hannover och hans familj i förhållande till Stor-Britannien såsom ock f. d. regerande familjerna i Toscana och Modena äro furstar af kejserliga huset i Österrike. Dessa f. d. regerande ättegrenar hafva här blifvit sammanräknade med den regerande grenen. Och det samma har äfven skett med huset Nassaus båda hufvudgrenar, den regerande grenen i Nederländerna och Luxemburg samt den f. d. regerande i Nassau. Så ock de båda Hessiska husen det, som

regerar i Hessen-Darmstadt och det, som har uphört att regera i Hessen-Kassel. En dynasti finnes, som har uphört att regera och ej heller utgör sidogren af någon annan ätt. Denna dynasti är familjen Bonaparte, hvilken dock för sin historiska märkvärdighets skull och med afseende på de anspråk den samma innehafver torde böra uptagas i räkningen likasom dess stamträd här ofvan är omtaladt. Huset Leuchtenberg har aldrig regerat med suverän magt, men torde ej böra utelemnas och kan hänföras antingen till Bayern eller till Ryssland. Det sist nämnda landets hufvudstad är i Almanach de Gotha upgifven såsom familjens residens. – En annan fråga kan vara huru vida de regerande familjerna i halfsuveräna länder böra räknas. Detta torde dock böra ske aldenstund skilnaden mellan dessa dynastier och de suveräna är mera namn än sak. En af dem, nämligen fursten af Rumenien, är dessutom medlem af huset Hohenzollern i Preussen. — Ett särskildt förhallande eger rum med sådana dynastier, som äro på samma gang regerande i ett land och medlemmar af regerande dynastier i ett annat land. I afseende på dem synes rättast vara att räkna dem till det land, der de äro regerande. Sålunda hänföres Drottning Victorias efterkommande till Stor-Britannien, men icke till Sachsen-Koburg. Det samma gäller om konungarne af Portugal och Belgien, hvilka äfvenledes äro medlemmar af huset Sachsen-Koburg. Och likaledes konungen af Grekland i förhållande till Danmark. — Furstinnor af suverän börd förmälda inom regerande familjer hafva här blifvit räknade inom den familj, till hvilken de höra genom sine gemåler. Furstinnor, förmälda med en make, som icke sjelf tillhör en suverän familj, äro i räkningen uptagna, men icke deras gemåler. Deremot när en furste, som sjelf tillhör en suverän familj, har valt sin gemål inom en icke suverän familj, har furstinnan uptagits i räkningen; sa t. ex. kejsar Napoleon III:s enka. Men då äktenskapet är af morganatisk natur har gemalen icke räknats.

Under iakttagande af detta räknesätt har följande tabell upkommit med begagnande af svenska stats-kalendern utom för de mohamedanska dynastierna i Turkiet och Egypten

samt de regerande ätterna i Serbien och Montenegro, för hvilka räkningen har blifvit grundad på förteckningarne i Almanach de Gotha.

Bourbon: Orleanska grenen	31	
regerande huset i Spanien	25	
Neapolitanska grenen	20	
Parmesanska grenen .	10	
äldsta franska grenen	2	88
Sachsen: Sachsen-Weimar	15	
Sachsen-Koburg-Gotha [1])	13	
Kon.-riket Sachsen . .	12	
Sachsen-Altenburg . .	11	
Sachsen-Meiningen . .	7	58
Österrike: kejserliga huset och de f. d. regerande husen i Modena och i Toscana		53
Preussen (Hohenzollern): regerande huset i Preussen och Tyska riket	26	
Hohenzollern-Sigmaringen icke regerande	10	
regerande huset i Rumenien	2	
Hohenzollern-Hechingen icke regerande . .	2	40
Ryssland: kejserliga huset	31	
huset Leuchtenberg .	5	36
Bayern: kungliga grenen	23	
hertigliga grenen . . .	10	33
Hessen: Hessen-Kassel icke regerande	19	
Hessen-Darmstadt regerande.	14	33

Holstein-Oldenburg: [2]) icke regerande: Augustenburg	17	
Glücksburg	13	
Holstein-Gottorp . . .	1	31
Würtemberg		25
Lippe: Schaumburg-Lippe	17	
Lippe	8	25
Stor-Britannien: regerande huset	19	
f. d. regerande i Hannover	5	24
Egypten		24
Mecklenburg: Schwerin .	13	
Strelitz	10	23
Turkiet		20
Waldeck		15
Baden		15
Nederländerna (Nassau): regerande huset i Nederländerna och Luxemburg	8	
f. d. regerande i Nassau	6	14
Oldenburg		13
Italien		12
Anhalt		12
Schwarzburg: Sondershausen	8	
Rudolstadt	4	12
Portugal [3])		12
Danmark [4])		11
Liechtenstein		11
Reuss: yngre linien . . .	6	
äldre linien	4	10

---

1) Oberäknadt Stor-Britannien, Portugal och Belgien.

2) Oberäknadt regerande grenar i Ryssland och Danmark samt Oldenburg.

3) Oberäknadt regerande grenen i Brasilien.

4) Oberäknadt regerande grenen i Grekland.

Belgien	10	*Monaco*	6
Sverige och *Norge*	9	*Serbien*	2
Bonaparte [1])	8	*Brasilien*	2
Montenegro	8	*Braunschweig*	1
Grekland	6		702

Huru som helst grunden för thronbesittningen må vara beskaffad kan arfsordningen inom slägten vara på olika sätt bestämd. Man skiljer mellan *agnatisk* arfsrätt, hvarmed menas att mankönet ensamt ärfver, men qvinnokönet är arflöst och icke blott könet men äfven afkomlingar af den regerande familjens döttrar sakna arfsrätt ändock de äro af mankön, samt å andra sidan *cognatisk* arfsrätt, hvilken innebär att äfven qvinnolinien och qvinligt kön äro i sin ordning arfsberättigade. Denna arfsordning förekommer på två olika sätt, antingen så att qvinnoliniens arfsrätt inträder *först sedan alla manliga slägtlinier äro utslocknade*, eller också på det sätt att *den qvinliga arfsrätten gäller med uteslutande af manliga sidogrenar.* I förra fallet ärfver den bortgångnes broder, brorson, farbroder o. s. v. framför dottren i huset. När slutligen ingen afkomling af någon manlig linie finnes träder qvinnolinien till arfvet, men vid sådant tillfälle kan fråga upstå, hvilken qvinnolinie är den närmaste. Två olika sätt finnas att bestämma ordningen, antingen så att arfvet tillfaller den qvinnolinie, som står högst på stamträdet d. v. s. närmast härstammar från familjens gemensame stamfader, eller också att arfvet öfvergår till den qvinnolinie, som står på stamträdet *närmast till den siste innehafvaren, som tillhörde manstammen*, d. v. s. att denne furstes dotter, syster eller hvem hon vara må eller hennes barn träda till arfvet. Men i alla händelser plägar den regel vara gällande att *man ärfver framför qvinna inom samma slägtled utan afseende på ålder*, d. v. s. att yngre son ärfver framför äldre dotter, och dottrens arfsrätt gäller blott när son ej finnes i huset, hvaremot dottren visserligen kan hafva arfsrätt framför farbröder eller andra slägtingar af manlig linie.

Men om arfsordningen är olika i olika länder och familjer äro tvänne grundsatser aldeles afgjorda i den nu gäl-

---

1) Oberäknadt de ledamöter, som icke hade arfsrätt till Napoleon III:s kejsardöme.

lande europeiska statsrätten, den ena att arfvet *följer linien* d. v. s. arfsrätten går i rät nedstigande linie från fader till son, från broder till broder eller broders son o. s. v. inom äldsta lefvande slägtlinien ändock slägtingar af andra linier finnas, äldre i lefnadsålder. Det enda undantag, som finnes, är Turkiet, der thronen verkligen ärfves efter ålder, men icke ovilkorligt efter rät nedstigande härstamning. Den andra grundsatsen är att arfvet går från en innehafvare till en annan efter *förstfödslorätt*, *odeladt*. Denna grundsats är rent af nödvändig, så vida icke länder och folkslag skola aldeles sönderrifvas genom arfskiften inom dynastien. Men grundsatsen är långt ifrån urgammal. Motsatsen eller att arfvet delades stämmer fullkomligt öfverens med den statsrättsliga häfd, enligt hvilken staten betraktas såsom dynastiens egendom, och delningar voro mycket vanliga i de feodala länderna. Ur sådana arfskiften hafva de särskildta tyska staterna upkommit, som ännu tillhöra grenar af samma dynasti, de sachsiska länderna, de mecklenburska m. fl. Men nu mera eger ingen vidare delning rum. Det var för öfrigt icke heller oförenligt med delningarne att en viss samregering i vissa afseenden kunde finnas. Ett sådant förhållande fans t. ex. mellan konungen i Danmark och hertigen af Holstein-Gottorp.

Vid öfversigten af de särskildta länderna må den alfabetiska ordningen följas.

Anhalt. Familjen är det gamla huset *Ascanien* med thronbesittning af feodalt ursprung; arfsrätten berodde på arfsfördrag mellan de särskildta slägtgrenarne till dess att blott en enda återstod, hvilken har tagit arf efter de öfriga så att landet nu är odeladt [1]).

Baden. Familjen är huset *Zähringen* med arfsrätt bestämd genom ett familjstatut af år 1817, hvilket är i den konstitutionella grundlagen af år 1818 åberopadt med samma kraft och verkan som vore det i grundlagen infördt. Qvinlig arfsrätt gäller efter hela manstammens utgång och då med företräde för äldsta qvinnolinien enligt stamträdet.

Bayern. Huset *Wittelsbach* regerar med arfsrätt äfven

---

1) Jfr öfv. p. 445.

för qvinnolinien efter hela manstammens utgång. Denna ordning är i 1818 års grundlag erkänd.

Belgien. En linie af huset *Sachsen-Koburg* innehafver Belgiens thron på grund af nationalrepresentationens val efter statshvälfningen år 1830—31 och dess thronföljdordning är agnatisk enligt 1831 års grundlag.

Brasilien. Regerande dynastien är en gren af huset *Braganza*, som har regerat sedan den tid da Brasilien var en portugisisk besittning. Såsom regerande i den sjelfständiga staten härleder sig thronföljden från folkets val eller erkännande när Brasilien afföll från Portugal (1822). Portugals och Brasiliens gemensame thronföljare blef den förste kejsaren (Dom Pedro I). Arfsrätten är cognatisk och kommer vid nästa thronledighet att öfverga till qvinnolinien aldenstund nuvarande kejsaren Dom Pedro II ej har nagon son. Hans dotter är förmäld med en furste af huset Bourbon-Orleans, sonson af kon. Ludvig Philip i Frankrike, son af hertigen af Nemours, som var den franske konungens andre son. Pa detta sätt vill synas att en linie af det från Frankrikes thron utträngda huset Orleans kan komma att blifva regerande i Brasilien.

Braunschweig. Den från det gamla *Welfiska* huset under medeltiden härstammande dynastien behåller ännu sin plats i hertigdömet Braunschweig sedan platsen är förlorad i Hannover, men den i Braunschweig regerande ättegrenen är nära att utslockna. Nu regerande hertigen är aldeles ensam af sin ätt, ingen närmare arfvinge synes kunna finnas än f. d. konungen af Hannover, hvilken således, i fall allt får ga efter gällande arfsrätt. skulle kunna komma till regeringen i hertigdömet. Och i tidens fullbordan synes en personalunion med Stor-Britannien icke vara otänkbar, ty dr. Victoria i England med sina efterkommande härstammar från det braunschweigska huset och qvinlig arfsrätt gäller, men dock ej förr än efter hela manstammens utgang.

Danmark blef arfrike genom regementsförändringen ar 1660 på samma gang envaldsmagten infördes. Ärftligheten gälde för da regerande konungen Fredrik III:s efterkommande både mankön och qvinkön, men för qvinnolinierna ej förr än efter hela manstammens utgang och da med fö-

reträde för sist regerande konungens närmaste anförvandter. Denna thronföljdsordning bestämdes genom den af kon. Fredrik III utfärdade lag, som kallades »*Kongeloven*» och blef stiftad år 1665. Samma thronföljdsordning bibehölls i 1849 års konstitutionella grundlag, men är nu afskaffad genom *thronföljdslagen år 1853*. På grund af denna 1853 års lag gäller nu agnatisk arfsrätt för kon. Christian IX:s efterkommande af hans äktenskap med prinsessan Lovisa af Hessen-Kassel. Det regerande huset är en linie af ätten Holstein-Glücksborg, som utgör en af sönderborgska linierna inom den kungliga grenen af huset Oldenburg. Thronbesittningen grundar sig på danska riksdagens val sedan de närmast arfsberättigade cognaterne, hvilka tillhörde huset Hessen-Kassel, hade öfverlåtit sin arfsrätt åt den näst efter dem följande arftagerskan, hvilken åter har updragit sin rätt åt sin gemål, prins Christian af Holstein-Glücksborg (kon. Christian IX).

Men inom kon. Christian IX:s hus är arfsordningen i viss mån rubbad genom nya förhållanden, som upkommit. Konungens son, den andre i ordningen, blef konung af Grekland (1863) och dermed var en framtida möjlighet öpnad att en personalunion kunde genom naturlig arfsrätt upkomma, ty slägtförhållandet kunde så utveckla sig att samme person befans vara närmaste thronföljare både i Danmark och Grekland. Ett så onaturligt förhållande som att tvänne så olika och från hvarandra aflägsna länder skulle förenas under samme regent borde förekommas. Och detta har skett. Det fördrag mellan Danmark och å andra sidan Greklands skyddsmagter, hvarigenom den danske prinsens thronbestigning i Grekland afgjordes, innehåller ett förbehåll att Danmark och Grekland aldrig kunna förenas hos samme person [1]. Danska grundlagen har dessutom en föreskrift att konungen af Danmark icke utan riksdagens samtycke må vara regent i annan stat och ett annat hinder ligger i danska och grekiska grundlagarnes bestämmelse rörande konungens religionsbekännelse. Den grekiska grundlagen fordrar af kon. Georgs efterkommande den orientaliskt-grekiska kyrkans trosbekännelse,

1) Das Staatsarchiv, T. V. n:o 940.

danska grundlagen åter fordrar den evangelisk-lutherska. Personalunionen är således förebygd, men den händelsen att t. ex. en son af en konung i Grekland kan i en framtid befinnas vara närmaste arftagare till Danmarks thron är icke omöjlig och denne furste kunde då genom att öfverga till lutherska trosbekännelsen göra sin arfsrätt gällande. Dock lärer äfven denna händelse vara i möjligaste måtto undanskjuten genom ett inom familjen träffadt aftal. Åtminstone är så sagdt att kon. Georg af Grekland skall hafva genom en afgifven förklaring [1]) väl icke aldeles afsagt sig sin och efterkommandes danska thronföljdsrätt, men dock medgifvit en sådan förändring att hans yngre broder med sin ättelinie tager plats i arfsföljden framför den grekiska ättelinien. På detta sätt skulle denna grekiska ätteländ blifva den sista i ordningen bland de arfsberättigade ehuru den samma genom sin börd intager andra rummet bland tre från kon. Christian IX härstammande ättelinier. Kon. Christian IX:s söner äro nämligen: 1:o kronprinsen Fredrik, förmäld med den svensk-norska prinsessan Lovisa, kon. Carl XV:s dotter 2:o kon. Georg af Grekland, förmäld med ryska storfurstinnan Olga Constantinowna, kejsarens af Ryssland brorsdotter. — 3:o Prins Waldemar, ännu oförmäld. — Men under förutsättning af den nyss nämnda förändringen skulle arfsföljden blifva: 1:o kronprinsen Fredrik med hans efterkommande. — 2:o Prins Waldemar med möjligtvis blifvande efterkommande. — 3:o kon. Georg med hans efterkommande.

Egyptens regerande dynasti är Mehemed-Alis efterkommande med besittningsrätten grundad på erkännande af Turkiske sultanen i följd af fördrag med de europeiska stormagterna efter det sista egyptiska kriget (1839—41) [2]).

Frankrike synes väl ej böra komma i fråga i denna räkning sedan monarkien är afskaffad. Men denna förändring är ännu så ny och de monarkiska ansprakèn äro icke så utslocknade att det icke skulle förtjena att man erinrar sig hvilken arfsordning var gällande i Frankrike under mo-

1) *Almanach de Gotha år 1865, p. 18 och 1876, p. 25.*

2) Jfr ofv. T. 1, p. 528 o. f.

narkiens tid och hvarest de monarkiska anspråken nu mera finnas[1]). Arfsrätten var agnatisk både inom huset *Bourbon* och huset *Bonaparte*, den bourbonska ätten regerade på grund af sin härkomst från den Capetingiska dynastien, som i sin ordning hade förvärfvat thronbesittningen genom urgamla historiska förhållanden. Den bonaparteska ätten grundar sitt anspråk på franska folkets erkännande först år 1804 då Napoleon I intog thronen och andra gången genom den af Napoleon III år 1852 anordnade folkomröstningen. Skulle nu legitim arfsrätt gälla vore *grefven af Chambord* sjelfskrifven såsom hufvudman för äldsta grenen, hvilken i sjelfva verket utgöres af honom ensam, ty han är barnlös man. Närmast efter honom måste följa *manslinien af den spanska grenen*, d. v. s. samma ättegren, som är pretendent till Spaniens thron i strid med regerande konung Alfonso XII, hvilken väl genom sin fader äfven tillhör en manslinie af huset Bourbon, men denna linie står längre bort på stamträdet. — Efter de spanska manslinierna skulle det legitima anspråket på Frankrikes thron tillhöra den *neapolitanska manslinien* och derefter den *linie, som har innehaft Parma.* I sista rummet står *huset Orleans*, hvars utsigt att blifva legitim arfspretendent är hart när ingen, men denna ättegren har en närmare anledning att kunna komma i fråga nämligen på samma grund som huset Bonaparte, i följd af franska folkets vilja och val, som updrog kronan åt kon. Ludvig Filip år 1830. Den orleanska ättens anspråk är likasom ätten Bonapartes af revolutionär natur. — Inom ätten Bonaparte kan anspråket endast tillhöra de personer, som voro i kejsar Napoleon III:s grundlag erkände såsom arftagare d. v. s. hans son samt hans syskonbarn, sonen af prins Jerome Bonaparte med sine efterkommande.

Grekland var enligt den första thronföljdsordningen år 1832 en slags secundo-genitur inom Bayerns konungahus. Den förste konungen Otto var yngre sonen af konungen i Bayern och efter kon. Ottos ättelinie skulle hans bröder med sina efterkommande vara arfsberättigade[2]). Men allt detta är nu förändradt genom statshvälfningen då kon. Otto störta-

1) Jfr ofv. s. 468.

2) Jfr ofv. T. I, s. 204.

des. Kon. Georg, som nu regerar, är en yngre son af konungen i Danmark och tillhör således huset Oldenburg på linien Holstein-Glücksborg. Kronan har erhållits i följd af den grekiska revolutionen år 1863.

Hessen, nämligen den del af detta land, som ännu utgör en egen stat d. ä. Hessen-Darmstadt eller, såsom den officiella benämningen lyder, »Hessen und bey Rhein» har sin egen gamla dynasti af feodalt ursprung med arfsrätt äfven för qvinnolinien, men ej förr än efter hela manstammens utgång. Då nu huset Hessen-Kassel är en gren af samma ätt som det regerande huset i Darmstadt synes det ligga inom möjligheternas gräns att denna nu från sitt land utträngda dynasti kan komma någon gång i en framtid till besittning af regeringen i det hessiska storhertigdömet [1].

Italien, det nyaste konungariket i Europa, har en urgammal dynasti, nämligen gammal i Savoyen. Det savoyiska furstehuset skulle väl kunna anses såsom egande sin fordna besittningsrätt grundad på urminnes häfd. Man känner ingen annan ursprunglig åtkomsttitel, ehuruväl under de följande tiderna Savoyen hade sin plats bland de feodala länderna med besittningen reglerad efter länsrätt. I nyaste tid hafva händelserna så vändt sig att den gamla besittningen, Savoyen, är förlorad, men med Savoyen voro de öfriga landsdelar förenade, som utgjorde konungariket Sardinien, och der regerade det Savoyiska huset enligt sin gamla arfsordning när konungariket Italien upstod genom de öfriga ländernas frivilliga förening med den sardinska staten. Thronbesittningen i Sardinien var således grundad på urgamla historiska förhållanden, men thronbesittningen i konungariket Italien har ingen annan grund än italienska folkets vilja och val. Denna italienska konungathron, om man betraktar den samma ur historisk synpunkt, är bygd på revolutionär grund och botten. Arfsordningen inom familjen har af gammalt varit agnatisk och är sa ännu [2].

---

1) Rörande de särskildta tyska staterna hänvisas till deras grundlagar i samlingen af ZACHARIÆ, Die deutschen Verfassungsgesetze der gegenwart, samt notiserna hos BRACHELLI, Deutsche Staatenkunde.

2) Les Constitutions d'Europe et d'Amerique, recueillies par LAFERRIERE, revues par BATBIE, p. 511.

Liechtenstein regeras af sin urgamla, furstliga ätt med besittningen bekräftad fordomdags enligt Tyska rikets länsrätt och med ärftlighet inom manslinien.

Lippe och **Schaumburg-Lippes** furstliga familjer äro grenar af samma ätt och måste utan tvifvel vara arfsberättigade ömsesidigt till hvarandras land. Ätten var feodalvasall i Tyska riket.

Mecklenburg är likasom flere andra tyska länder deladt på två grenar af den gamla på grund af feodalistisk länsrätt regerande ätten med ömsesidig arfsrätt hos manslinierna. Den ättegren, som först utslocknar, ärfves af den andra, *Schwerin* af Strelitz eller *Strelitz* af Schwerin.

Monaco har sin gamla dynasti, som på mödernet härstammar från den af urminnes tid regerande ätten *Grimaldi*.

Montenegro har haft en aldeles egendomlig statsform såsom utgörande en slags kyrkostat. Den verldsliga magtens innehafvare har tillika haft en viss kyrklig karakter, staten har varit ett slags påfvedöme. Titeln var *Vladika* och värdigheten ärftlig. Nu mera lärer den verldsliga regeringen vara skild från det kyrkliga embetet, men förblifver inom den gamla familjen med agnatisk arfsrätt [1]).

Nederländerna och **Luxemburg** böra nämnas i ett sammanhang ehuru de icke utgöra en och samma stat, men regerande familjen är gemensam. Denna dynasti, huset Nassau-Oranien, har sin thronföljdsrätt bygd på olika grundval i Nederländernas konungarike och i storhertigdömet Luxemburg. På förra stället är dynastien på thronen uphöjd genom folkets val och thronbesittningen stadgad genom landets grundlag, nu senast daterad 1848. Samma dynasti stod väl i spetsen för republiken Förenta Nederländerna såsom arfståthållare, men denna värdighet var ett embete i republikens tjenst, ehuru ärftligt; monarkisk arfsrätt har denna dynasti ej haft förr än genom Nederländernas grundlag år 1814—15 och denna rätt är bekräftad i den nya grundlagen af 1848. Kronan ärfves af qvinnolinien efter hela manstammens utgång och med företräde för den linie, som stod närmast till den siste konungen. — I storhertigdömet Luxemburg åter är besittningsrätten grundad på Wie-

1) Bluntschli und Brater, l. c. T. VI, p. 761.

nerkongressakten, hvarigenom detta land blef öfverlåtet åt huset Nassau-Oranien. Denna öfverlåtelse åter blef möjlig genom kejsarens af Österrike beredvillighet att till prinsen af Oranien afträda denna del af de österrikiska, f. d. spanska Nederländerna. Såsom regel för arfsordningen är i Luxemburgs grundlag åberopadt ett inom huset Nassau gällande familjfördrag af år 1783, hvilket äfven är i Wienerkongressakten erkändt [1]. Så vida som enligt detta familjfördrag ömsesidig arfsrätt gäller för båda hufvudgrenarne af huset Nassau kan den ättegren, som nu har uphört att regera i hertigdömet Nassau, med tiden ärfva Luxemburg i fall denna ättegren öfverlefver oraniska husets manslinie. Men huru vida samma ättegren kan ärfva huset Oranien äfven i konungariket Nederländerna beror derpå huru vida densamma härstammar från någon af de i Nederländernas grundlag omtalade ättelinierna. Ett sådant förhållande synes verkligen ega rum, ty Nederländernas grundlag nämner såsom arfsberättigad linie, ehuru i sista rummet, efterkommande af arfståthållaren Wilhelm V:s syster, hvilken var förmäld inom huset Nassau-Weilburg [2]. En sonsonsson af henne var den siste regerande hertigen af Nassau och sonsons dotter är nuvarande drottningen af Sverige och Norge. Inom den arfsberättigade kretsen af huset Oranien befinner sig deremot kon. Carl XV:s dotter, ehuru på temligen långt afstånd från all utsigt till arfvets besittning.

Oldenburg utgjorde det stora oldenburgska husets gamla fosterbygd, tillhörde en egen gren af ätten, hemföll, efter denna ättegrenens utgång, till konungen af Danmark, afträddes af honom till det i Ryssland regerande holstein-gottorpska huset och öfverlemnades af dess hufvudman åt en yngre linie, den yngsta inom holstein-gottorpska huset. Denna ätt, som ännu regerar, härleder således sin besittningsrätt från en reglering inom familjen. Med en på sådant sätt upkommen besittning synes det vara ganska väl förenligt att arfvet, om familjen utslocknar, skulle återgå till den ättegren, från hvilken det har kommit, och Oldenburg skulle sålunda i en framtid möjligen kunna hemfalla

1) Jfr ofv. T. I. s. 65.

2) Art. 11 o. f. i 1848 års grundlag hos SCHUBERT, Verfassungsurkunde und Grundgesetze, T. II, p. 231 o. f.

till kejsaren af Ryssland. Men sådant synes förhållandet ej vara. Oldenburgs grundlag innehåller nämligen, på samma gång den samma stadgar den agnatiska arfsföljden, äfven en föreskrift att om ingen efter grundlagen arfsberättigad furste finnes, ega storhertigen och landtdagen i förening att besluta om thronföljden.

Portugals dynasti är huset *Braganza*, som utgör en sidogren af den s. k. oäkta burgundiska linien, hvilken sjelf var en sidolinie af den ätt, hvarifrån Portugals förste konungar härstammade. Här finnes således en sammanhängande ätteledning hela vägen och den äldsta besittningsrätten var grundad på förläning af konungen i Castilien. Men besittningen har varit afbruten af inkräktning utaf konungen i Spanien (1580—1640). Den ättelinie, som kallas huset Braganza, besteg thronen genom en revolution, hvilken störtade det spanska väldet (1640), men sedermera har denna ätt regerat. Dess thronföljd är cognatisk enligt 1826 års grundlag på det sätt att monarkens dotter ärfver thronen med åsidosättande af sidogrenar utaf manstammen, men dock så att bland syskonen ärfver brodren framför systern. Sådan är den lagbestämda ordningen, men sjelfva denna ordning är på oregelmässigt sätt upkommen. Ty då thronen blef ledig efter kon. Johan VI:s död (1826) och hans son Dom Pedro inträdde i sin rätt såsom thronarfvinge, men genast nedlade regeringen, skulle efter vanlig arfsordning hans son, men ej hans dotter varit thronföljare. Men denna ordning rubbades i följd af förhållandet till Brasilien. Den nye konungen Dom Pedro var kejsare i Brasilien, hvilket land hade affallit från Portugal och bägge ländernas återförening under samme regent var en praktisk omöjlighet. Derföre nedlade Dom Pedro den portugisiska kronan och öfverlemnade Portugal åt sin dotter, men behöll Brasilien för sig och sin son. Härvid har saken fått bero, endast med afbrott af Dom Miguels inkräktning, och konungahuset i Portugal består således af Dom Pedros dotters, dr. Marias efterkommande, men hans son regerar i Brasilien [1]).

Preussen och **Tyska riket.** Huset Hohenzollerns thronföljd är ursprungligen af feodal natur från den tid då burggrefven Fredrik af Nürnberg, hvilken tillhörde huset Hohen-

1) Jfr ofv. p. 332 o. f.

zollern, förvärfvade Brandenburg såsom län af kejsaren och riket, hvarefter de öfriga länderna tid efter annan hafva tillkommit. Arfsordningen var sedan gammal tid såsom vanligt i de tyska länderna reglerad genom familjfördrag, hvilka nu äro i 1850 års grundlag stadfästade. Ordningen är sådan att kronan ärfves på det vanliga sättet enligt förstfödslorätten inom manstammen. Någon arfsrätt för qvinnolinien är icke omtalad i grundlagen. Man skulle på grund deraf vilja anse för afgjordt att arfsrätten är agnatisk, men bland preussiske statsrättslärare finnes den åsigten att, då qvinnoliernas uteslutning icke är bestämdt uttalad, kan arfsrätt för dem sättas i fråga i fall manstammen skulle helt och hållet utslockna [1]). Huru vida någon arfsrätt till preussiska monarkien kan finnas hos den icke regerande grenen Hohenzollern-Sigmaringen och således äfven för den i Rumenien regerande linien af denna ättegren detta beror på huru de i grundlagen omtalade familjfördragens innehåll är att förstå. Men skulle sådan arfsrätt finnas är den samma atminstone mycket aflägsen, ty den regerande ättelinien är ganska talrik. — Den kejserliga thronföljden inom Tyska riket har åter sin grund i den tyska riksförfattningen af år 1871 och beror derpå att Preussens konung är sjelfskrifven tysk kejsare. Denna thronbesittning är således icke fästad vid dynastien, men vid den preussiska staten.

Reuss-Greiz och **Reuss-Schleiz** eller Reuss ä. och y. linien motsvaras hvardera af ett litet furstendöme, utgörande dessa små länder särskildta delar af de gemensama familjbesittningarne. Besittningsrätten är af gammal feodal natur och familjfördrag finnas, hvilka utan tvifvel medföra ömsesidig arfsrätt, hvilken man skulle vilja anse vara agnatisk så vida som i 1852 års grundlag för furstendömet Reuss-Schleiz endast manstammens arfsrätt omtalas. Men det kan dock vara en möjlighet att qvinnoliniens arflöshet efter hela manstammens utgång icke på denna grund kan anses aldeles afgjord.

Rumenien är väl den yngsta ärftliga monarki i Europa. Denna statsform är icke äldre i detta land än sedan år 1866 då furst Carl af Hohenzollern-Sigmaringen blef af Rumeniens folk kallad till regeringen. Besittningen grundar sig således

1) Rönne, Das Staatsrecht der preussischen monarchie, T. I, p. 124.

på folkets val, hvilket åter följde efter en statshvälfning, då den förut regerande fursten störtades. Men i denne furstes hand (furst Couza) hade Rumenien varit valrike och äfven denna egenskap var icke gammal. Moldau och Wallachiet hade först i nyare tid erhållit rättighet att välja sine furstar. Den från äldre tid gällande ordningen var att furstarne utnämndes af turkiske sultanen. Men nu är den förenade staten Rumenien ett arfrike för en linie af huset Hohenzollern-Sigmaringen med agnatisk arfsrätt [1]).

Rysslands dynasti, om man räknar härkomsten på mödernet, är inhemsk och besteg thronen genom Michael Feodorowitsch's val till Tsar år 1613, men räknar man härstamningen på fädernesidan är det ryska kejserliga huset en utgrening af huset Oldenburg nämligen den äldsta linien inom den holstein-gottorpska ättegrenen. Upkomsten på Rysslands thron beror på adoption eller utnämning då kejsarinnan Elisabeth utsåg till sin efterträdare sin systerson, hertigen af Holstein-Gottorp. Man kunde tala om arf aldenstund denne hertig af Holstein-Gottorp (kejsar Peter III) var dotterson af Tsar Peter. Men i sjelfva verket fans ingen arfsrätt till ryska thronen i fall Tsar Peters förordning skulle gälla. Tsaren hade nämligen genom en särskildt lag eller kungörelse tillagt regerande Tsaren rättighet att utnämna till sin efterträdare hvem han behagade. Denna magt blef likväl aldrig på det sätt begagnad att kronan gick utom slägten och i sjelfva verket kan knappt sägas att Rysslands kejsare och kejsarinnor bestego thronen genom bestämd utnämning. Thronföljden var temligen oregelbunden och berodde i verkligheten mäst på partihvälfningar vid hofvet, hvilket bäst visar sig deraf att thronen tvänne särskildta gånger intogs af den afgångne Tsarens gemål, således på ett mot all vanlig thronföljdsordning stridande sätt. Nu mera är regelmässig ordning stadgad. Kejsar Paul uphäfde Tsar Peters förordning (1797) och gjorde Ryssland till vanligt arfrike med thronföljd äfven för qvinnolinien efter hela manstammens utgång.

Sachsen d. v. s. konungariket samt de små hertigdömena *Sachsen-Altenburg*, *Sachsen-Meiningen*, *Sachsen-Koburg-Gotha* och *Sachsen-Weimar-Eisenach*, utgöra familjebesittningar för

1) Laferriere och Batbie, p. 543.

de båda grenarne, den ernestinska och den albertinska, af den gemensama sachsiska ätten. Delningen på flera stater härleder sig från arfskiften inom familjen, hvarföre också de särskildta staterna kunna åter förenas genom det att en utdöende slägtgren ärfves af de qvarlefvande. Arfsrätten gäller för qvinnolinien efter hela den manliga liniens utgång enligt kon.-riket Sachsens grundlag och något hinder synes icke finnas för tillämpningen af samma grundsats i hertigdömena. Den sachsiska arfsrätten skulle för öfrigt kunna leda till ganska egendomliga förhållanden i anseende dertill att en af de sachsiska ättegrenarne, huset Sachsen-Koburg-Gotha, är utplanterad på Europas throner, i Stor-Britannien, i Portugal, i Belgien. Med afseende på detta förhållande har grundlagen i Sachsen-Koburg-Gotha en egen bestämning, att regerande konungen af Stor-Britannien eller thronföljaren i detta land icke kan ärfva hertigdömet; arfvet, om det blefve ledigt, går honom förbi och stadnar hos närmast följande arftagare, t. ex. hos konungens af England andre son. Härigenom är nu förekommet, hvad som eljest kunde blifva en följd af slägtförhållandet, att en personalunion kunde upkomma mellan det lilla hertigdömet och den storbritanniska stormagten. Detta kan nu ej inträffa, men då endast konungen af England och den engelske thronföljaren äro uteslutne, alle öfrige medlemmar af den engelska slägtafdelningen deremot hafva sin arfsrätt i behåll, är intet hinder att ju hertigdömet Sachsen-Koburg-Gotha kan blifva en secundogenitur inom engelska konungahuset. Och detta synes komma att inträffa i nästa mansalder, ty nu regerande hertigen saknar bröstarfvingar och närmaste anförvandten är prinsen af Wales såsom hertigens brorson. Något dylikt stadgande för den portugisiska ättelinien och för den belgiska omtalas icke i den sachsisk-koburgska grundlagen och deras utsigt att blifva arftagare till Sachsen-Koburg-Gotha är också mycket aflägsen, ty den engelska linien, som är den närmaste, är ganska talrik. Personalunionen är dessutom, åtminstone i afseende på Belgien, motverkad genom ett stadgande i den belgiska grundlagen, att konungen icke kan utan nationalrepresentationens samtycke vara regent i en annan stat.

Schwarzburg-Rudolstadt och **Schwarzburg-Sondershausen** utgöra, likasom de sachsiska länderna, delar af en gemensam familjbesittning af feodal natur. Arfsrätten är i Schwarzburg-Sondershausens grundlag omtalad på ett sådant sätt som utvisar att furstliga ätten i Rudolstadt har arfsrätt till Sondershausen. Det kan då ej gerna vara annorlunda än att arfsrätten är ömsesidig så att den i Sondershausen regerande ättegrenen kan ärfva Rudolstadt. Qvinnolinien ärfver efter hela mansliniens utgång, inom bägge ättegrenarne (»das fürstlich schwarzburgische gesammthaus») [1].

Serbien har i sin grundlag år 1869 [2]) antagit agnatisk arfsrätt inom furst Milosch Obrenowitsch's ätt.

Spaniens thronföljd har i nyare tid varit mycket omtvistad och tvisten kan visst icke sägas ännu vara ovägerligen afgjord. Huset *Bourbon* kom sjelf till besittning af Spanien på grund af mödernehärkomst från huset Habsburg, men gjorde för sine efterkommande en motsatt grundsats gällande. Bourbonska ätten medförde nämligen från sitt fäderneslaud Frankrike den inom familjen derstädes gällande agnatiska arfsrätten enligt den s. k. Saliska lagen. Men denna arfsordning blef af kon. Ferdinand VII godtyckligt uphäfd och cognatisk arfsrätt stadgad, så att konungens dotter skulle taga arf framför sidogrenar af manslinien. Konungens rätt att på detta sätt afskära agnaternes arfsrätt bestriddes af hans broder infanten Don Carlos, hvilken var arfvinge på mansidan. Deraf upkom det borgerliga kriget, som väl nu är slutadt med det carlistiska partiets nederlag, men torde kunna åter uplåga [3]). Enligt den cognatiska arfsrätten är kon. Alfonso XII Spaniens konung såsom varande dotterson af kon. Ferdinand VII.

Stor-Britannien har cognatisk arfsrätt med företräde för monarkens döttrar framför sidoslägtingar af manstammen. Denna arfsrätt är gammal i England och Skotland och likartad med den feodala arfsrätten hos engelska kronans läntagare under medeltiden. Thronbesittningen för huset *Braunschweig* (det *Hannoverska* huset) grundar sig på parla-

---

1) Zachariæ, Die deutschen Verfassungsgesetze, p. 990.

2) Schulthess, Eur. Gesch. Kal. 1869, p. 452.

3) Jfr. ofv. p. 317—319. Om den bourbonska dynastiens upkomst på Spaniens thron, se ofv. p. 315.

mentets val, men hade sin anledning i familjens härkomst på mödernet från det förut regerande huset Stuart och erkändes genom den s. k. *act of settlement* år 1701. Det Stuartska huset var likväl icke utslocknadt, men den manliga linien var från thronen störtad genom revolutionen 1688—89. Ur den engelska revolutionen utgingo de förhållanden, som banade väg för det hannoverska huset till Stor-Britanniens thron.

Sverige och **Norge** hafva likasom Stor-Britannien sin thronföljdsordning hvilande på revolutionär grund. Revolutionen år 1809 var förutsättningen för den nya thronföljdsordning, som bestämdes för den valde kronprinsen Carl August, hvilken genom sin börd tillhörde den augustenborgska ättelinien inom det oldenburgska huset. Efter denne furstes död blef i sammanhang med nytt thronföljareval thronföljdsordningen reglerad för den nu regerande dynastien. Dess upstigande på thronen är således helt och hållet grundadt på folkets val genom nationalrepresentationen och arfsföljden är genom skrifven grundlag bestämd. (Successionsordningen den 26 Sept. 1810.) — Samma grundlag är införd i Norge i följd af ländernas förening år 1814. Arfsrätten, som under föregående tider har varit ömsom agnatisk och cognatisk, är i denna successionsordning ovilkorligt inskränkt till manliga linien.

Turkiets regerande dynasti är den gamla Osmaniska ätten med arfsrätt, helt olik den vanliga ordningen i andra länder. Arfvet går icke efter linien, men efter åldern. Sultanen Abdul-Aziz efterträdde sin broder Abdul-Medjid (1861) oaktadt denne furste hade söner i lifvet och thronföljare efter Abdul-Aziz var icke denne furstes egen son, men äldste sonen af Abdul-Medjid.

Waldeck är olikt de flesta bland de mindre tyska staterna deruti att landet icke är deladt, men hela den gamla familjbesittningen utgör en enda liten stat. Dynastien är delad på en furstlig och en greflig linie, hvilken senare har arfsrätt om den furstliga linien utslocknar. För öfrigt är här en viss skilnad mellan det egentliga furstendömet Waldeck och det med Waldeck förenade furstendömet Pyrmont. Gamla läns- och successionsförhållanden finnas, som kunna för-

1) BRACHELLI, Deutsche Staatsurkunde, T. II, p. 382.

anleda en skilsmässa från Waldeck efter manstammens utgång. I och för det egentliga Waldeck är åter i skrifven grundlag stadgadt att arfsrätten efter manstammens utgång öfvergår till sist regerande furstens närmaste slägting på qvinnolinien.

Würtembergs dynasti är ännu alltid det gamla Würtembergska huset med thronens besittning grundad ursprungligen på gammal feodal rätt och thronföljden numera bestämd genom landets grundlag på det sätt att kronan efter manstammens utgång öfvergår till den qvinnolinie, som är på slägtregistret den närmaste till sist regerande konungen.

Österrike-Ungerns thronföljdsordning kunde blifva vidlyftig att framställa om man skulle fästa sig vid det historiska förhållandet i hvarje särskildt land bland de många, som utgöra denna monarki. Huru dessa länder tid efter annan blifvit förenade under samma dynasti är här ofvan i sina hufvuddrag omtaladt [1]). Form och sätt har varit olika. förläning, eröfring, arfsrätt. Derföre var också thronföljdsordningen icke nödvändigt den samma, men sedan de många länderna voro samlade gjorde sig behofvet kändt att genom en gemensam thronföljd sammanhålla hela ländermassan. Denna omsorg föranledde den s. k. *pragmatiska sanctionen*, d. v. s. den thronföljdslag, genom hvilken kejsar Carl VI bestämde en gemensam arfsföljd inom alla sina länder. Den närmaste afsigten var att fästa thronföljden vid kejsar Carls egna bröstarfvingar ändock de voro af qvinligt kön. Enligt pragmatiska sanktionen skulle kejsarens dotter ärfva monarkien odelad, den cognatiska arfsordningen blef således stadgad och på det sätt att denna ordning gälde för alla länderna såsom en gemensam statskropp. Historien har mycket att förtälja om strider, som blefvo nödvändiga för att göra denna lag gällande, derom handlade det österrikiska successionskriget (1741—48), men den bestämda arfsordningen blef dock omsider beståndande. På grund deraf kom huset *Lothringen* till besittning af monarkien genom arf från en qvinnolinie af huset Habsburg. Thronbesittningen har förblifvit oafbruten och pragmatiska sanktionens grundsats är gällande för thronföljden. Men denna grundsats innebar i sjelfva verket icke en cognatisk arfsrätt i dess

1) Ofv. p. 255 o. f.

vidsträcktaste mening, så att äldre qvinnolinie skulle ärfva framför yngre manslinie. Förhållandet var att kejsar Carl VI, som stiftade pragmatiska sanctionen, var den siste af manstammen, endast qvinnolinier funnos efter honom. Bland dessa fordrade han företrädet för sin egen framför de qvinliga linier, som härstammade från hans äldre broder. Detta innebar i sjelfva verket endast det samma som utgör en ganska vanlig regel för qvinlig arfsrätt, att sedan manstammen utslocknat, ärfves thronen af den qvinnolinie, som står närmast till den siste regenten af manstammen. Dervid hafver det förblifvit, efter denna grund går den österrikisk-ungerska monarkien i arf.

X.

Det Amerikanska Statsystemet.

Europas stater innehålla icke hela den europeiska menskligheten, de europeiska folken hafva utplanterat sig i andra verldsdelar och medfört sin europeiska civilisation. Särdeles gäller detta om Amerika, hvars hela civilisation är i sin grund och innersta beskaffenhet europeisk. Dessa amerikanska stater med europeisk upfostran befinna sig också i sådana förbindelser med Europa att en betraktelse af det ena statsystemet blifver ofullständig så länge blicken icke har vändt sig äfven till det andra. Och äfven oafsedt förbindelsen mellan verldsdelarne innehåller det amerikanska statsystemet en så väsendtlig del af menskligheten att det samma redan i och för sig förtjenar den upmärksammaste betraktelse. Märkvärdigast är det stora statsförbundet, som utgöres af Förenta staterna i Norra Amerika, men det samma gäller äfven i sin man om Mexico samt staterna i Central-Amerika och Syd-Amerika.

En fråga kan göras om betraktelsen af det amerikanska statsystemet kan eller bör utgå från samma tidpunkt, som var den bestämmande för det nuvarande tidehvarfvet i Europa. Den europeiska verldsomskakningen, som begyntes med Frankrikes revolution år 1789 och slutades med det

napoleoniska väldets ändalykt år 1815, saknade icke ett visst inflytande på Amerika, men omfattade icke denna verldsdel på ett så bestämmande sätt som förhållandet var i Europa. Frankrikes och Englands krig sträckte sig äfven till Amerika, men ländernas fördelning i denna verldsdel gjordes icke af Napoleon och der satt ingen Wienerkongress. Kolonialbesittningarne utgjorde visserligen föremål för särskildta aftal, här ofvan omtalade, mellan de magter i Europa, till hvilka kolonierna hörde, men dessa öfverenskommelser hafva icke blifvit afgörande för Amerikas politiska skick. Amerika har gjort sin gerning sjelf och samma tidehvarf, som har sett den franska revolutionens färd genom Europa och det napoleoniska eröfringsväldet samt Europas senare förändringar, har äfven bevittnat Amerikas öfvergång till nya statsformer och från kolonialbesittningar till sjelfständiga stater. Blott det anglo-amerikanska statsförbundets upkomst är några år äldre än franska revolutionen.

Amerikas statsystem, ehuru europeiskt i sitt uphof, är dock i vissa fall mycket olikt Europa. Här finnes likhet, men här finnes äfven olikhet. Religion och sedliga begrepp, samhällsinrättningar, vetenskapens uplysning och konstförfarenheten i lifvets alla yrken, allt detta har Amerika fått från Europa och deruti ligger likheten, men utvecklingen sker under väsendtligen olika förhållanden. En skilnad, den första, som faller i ögat, är att detta statsystem är nästan helt och hållet *republikanskt* medan det europeiska är öfvervägande monarkiskt. Brasiliens kejsardöme utgör ett enstaka undantag och som i Amerika betyder mycket mindre än de undantag från den monarkiska statsformen, som finnas i Europa, nämligen Frankrike och Schweiz. Skilnaden mellan det brasilianska kejsardömet och republikerna i Amerika är större i skenet än i verkligheten och om det samma kan sägas om franska republiken i bredd med Europas konstitutionella monarkier, är dock en stor olikhet att den amerikanska monarkien, Brasilien, har kommit att blifva en monarki blott derföre att tillfälliga förhållanden funnos i detta land, som gåfvo en annan form åt det yttre af händelserna än i det öfriga Amerika. Den monarkiska dynasti, som var Brasiliens legitime innehafvare, fans på ort och

ställe, konungen af Portugal hade förlagt sitt residens till Brasilien och när detta förhållande uphörde, behöfde affallet från moderlandet dock ej blifva ett upror mot dynastien, då nämligen sjelfve thronföljaren antog sig Brasiliens sak. Så kom Brasilien att behålla den monarkiska statsformen och förändringen stadnade vid en öfvergång till att blifva en sjelfständig monarki från att hafva varit en provins under konungen af Portugal. Den monarkiska statsformen står qvar i Brasilien såsom en öfverlemning från fordna tider, men har icke sin förklaring i någon det brasilianska samhällets särskildta beskaffenhet, hvarigenom denna stat skulle varit mindre än de öfriga i Amerika egnad för republiken. Det vore ej oväntadt om den brasilianska kejsarthronens dagar ej skulle komma att blifva öfver måttan långvariga. — Den franska republiken deremot är en utveckling ur det europeiska samhällets skick sådant detta har blifvit och Frankrikes i synnerhet. Denna republik är en samhällsbildning för framtiden. Ingalunda blef Frankrike republik derföre att det saknade en monark likasom Brasilien blef enda monarkien i Amerika derföre att detta land var det enda i Amerika, der en monark fans. Monarker kan Frankrike få af flera slag efter tycke och smak, bonaparteska eller bourbonska och desse senare af olika art och ursprung. Men Frankrike har blifvit republik derföre att franska folket har förstört sin monarki [1]). Om franska republiken liknar de konstitutionella monarkierna i Europa likasom kejsardömet i Brasilien liknar republikerna i Amerika deruti att samhällets skick är i sin innersta beskaffenhet det samma, så framställer sig förhållandet dock på olika sätt i de båda verldsdelarne då på ena stället monarkien är en qvarblifven fornlemning, som behöfver med försigtig omsorg underhållas för att ej falla omkull, medan republiken på det andra stället är en ny ur de förflutna tidernas utveckling med oemotståndlig magt upstigande statsform. Väl är det sant att Europas monarkier besitta en betydlig lifskraft. Europas öfriga folk hafva visst icke förstört sina monarkier så som franska folket har förstört sin, dessa länder äro monarkier, icke såsom Brasilien blott

1) Jfr härom ofv. p. 174 o. f.

derföre att der finnes en monark. Man behöfver icke dermed förskräcka sig — i fall man tycker att den saken skulle blifva förskräcklig — att Europa skall blifva republikanskt, men nog är likväl den möjligheten en mera praktisk sak än att Amerika skulle blifva monarkiskt. Verlden kan komma att stå i många sekler, ja i årtusenden, likasom den samma kan komma att förgås — man vet ej hvilketdera är den Allsmägtiges vilja, — men blifver det så att ännu sekler och verldsåldrar komma att födas, lefva sin tid och dö och nya dagar ouphörligen randas, då kunna äfven menniskors lif och samhällens skick framträda i gestalter om hvilka vår tid ej kan hysa ens den ringaste aning, men för den framtid, som kan med någon sannolikhet tagas i beräkning, är saken afgjord att republiken är Amerikas statsform. Och såsom nu Amerika innefattar en mycket stor del af menskligetens område är således en stor framtid öppen för det republikanska samhällskicket att utbreda sin magt. Och detta måste för det monarkiska Europa utgöra en mycket besinningsvärd sak.

Att Amerika har blifvit en verldsdel af republiker har åter sin förklaring i denna verldsdels *historia, som är mycket olik Europas.* Den europeiska samhällsgrundläggningen i Amerika begyntes sedan Europas civilisation redan var blifven gammal, denna grundläggning gjordes på en tid, som helt och hållet tillhör historien, ej sagan. Den europeiska civilisationens utplantering i Amerika har ingen sagoålder, dess historiska utveckling kan följas steg för steg ända från begynnelsen, från Columbus, Ferdinand Cortez och Pizarro och från de första engelske nybyggarenas ankomst till Nord-Amerika. Så förhåller sig icke i Europa. Denna verldsdels historia söker sin början i sagornas dunkla rymder, intet land i Europa finnes, hvars historia icke har sin förhistoria och forskaren vandrar med mycket osäkra steg i de äldsta tiderna. Denna olikhet gifver ett eget interesse åt Amerikas historia i det att man der kan se, hvad som i Europas historia icke låter sig upvisas, huru samhället upväxer från sin första början. Hurudant de särskildta folkens tillstånd i Europa var på den tid, då deras verkliga, ännu fortgående historia begynner, derom kan en lärd forskning, beledsagad

af en fyndig inbillningskraft och uplyst af snillets »divination,» åtskilligt förtälja, men huru folkets tillstånd hade kommit att blifva just sådant det på den tiden var, derom torde äfven den lärdaste forskning få bekänna sin okunnighet och inbillningskraften och divinationen sin oförmåga, så vida ej meningen är att dikta en historia på fri hand. Men i Amerika är intet hinder att historieskrifvaren kan beskrifva huru det första nybygget bygdes i Nya England och huru de förste Spaniorerne och Portugisarne inrättade sin lefnad i Södra Amerika och på Westindiens öar. Huru det tillgick att ett folk efterträdde ett annat i Europa, huru t. ex. stenålderns folk, bronsålderns lefde med hvarandra, om de voro samma folkrace med olika kulturperioder eller olika folkracer, som blandade sig eller det ena utrotades af det andra, derom kunna gissningarne spela sitt spel, men den sunda forskningen kan ej mycket veta, men nog vet man huru det tillgick att de stora rikena i Mexico och Peru störtades och Europeerne lefde med Indianerne och huru Negrerne infördes i landet.

Söker man efter en sagoålder i Amerikas historia, en förhistorisk tid, då får man gå tillbaka till Indianernes fornkunskap, till de peruvianske Incas häfder och Aztekernes rike i Mexico och man får gräfva sig in i de urhistoriska fornlemningar, som dölja den amerikanska forntidens hemligheter. Men denna sagoålder står utanför allt sammanhang med det moderna Amerikas häfder, dessa hemligheter, om de updagades, skulle blott sprida sitt ljus öfver en verldsålder, hvilken sedan århundraden är dödens rike. Der ligger ett oöfverstigeligt svalg mellan denna verldsålder och det nu lefvande Amerika. Det moderna Amerikas historia begynner med Columbus.

Detta, att det nuvarande Amerika är en ung verldsdel, jämförelsevis ung, synes såsom skulle det sammanknyta denna unga verldsdel med den gamla, från hvilken den bildande kraften utgick, Amerika skulle blifva monarkiskt eftersom Europa så var. Men så hafver det icke blifvit och om man litet grundligare betraktar förhållandet, blifver det begripeligt att så ej kunde blifva men att tvärtom motsatsen är det naturliga förhållandet. Monarkien är en urgammal

statsform i Europa, nämligen det Europa, som bygde bo i Amerika, hos de europeiska samhällena funnos alla förutsättningar på hvilka monarkien lefver, der funnos urgamla dynastier, der fans en folktro, som tog monarkien för afgjord sak, under monarkiska inflytelser var hela samhällsordningen bildad och i denna ordning ingingo elementer, som nära anslöto sig till monarkiens grundsats, der fans en ärftlig adel, der fans en kyrka med hierarki. Lika visst som dessa samhällsordningens delar mången gång arbetade ej med men mot hvarandra och dödlig fiendskap kunde skilja dem åt, så voro de dock i sitt innersta väsende nära med hvarandra beslägtade. — Allt detta skulle nu äfven så blifva i Amerika, sådan var meningen. Konungen af Spanien och konungen af Portugal och konungen af England trodde visst att det som skedde när de togo de nya länderna i besittning blott innebar att deras riken hade blifvit ökade med nya provinser, som de kunde styra lika som de styrde de gamla. De styrde dem och förfogade öfver dem och slöto statsfördrag med hvarandra om dessa länder helt obekymrade, och länderna, kolonierna läto dervid bero, de hade hvarken magt eller medel att göra sig sjelfständigt gällande, ej heller kände de behofvet, ty de berördes i sina alldagliga förhållanden, i sina närmaste interessen ej mycket af det som deras kungliga öfverhet i det aflägsna moderlandet förfogade och beslöt. Väl inträffade åtskilligt, af hvilket de berördes; när krig var mellan staterna i Europa, kunde kriget gälla kolonierna också, krigen kunde hafva sitt uphof just i stridiga kolonialinteressen, och koloniernas handel med andra länder reglerades genom lagstiftning från moderlandet, men i de inre, de djupare delarne af samhällskicket kunde det icke annorlunda blifva än att förvaltningen blef en sjelfstyrelse. Om detta gäller företrädesvis om det engelska Nord-Amerika och blott i mindre mån om det spanska och det portugisiska beror skilnaden på folkens olika art och lynne, bildningens olikhet och den särskildta beskaffenheten af de samhällsinrättningar, som infördes från moderlandet. Men gemensamt för hela Amerika var att just de stycken af samhället, som utgjorde, om man får säga den monarkiska sidan, saknades i Amerika. Visst funnos

regerande konungar, men de bodde i Europa, folket såg dem ej, kände dem blott till namnet; ingen gammal häfd, ingen fortplantad folktro fästade Amerikanaren vid konungen och konungaätten på jordklotets andra sida. Dessa föreningsband må hafva funnits hos den första mansåldern, som bestod af Europeer, hvilka mindes sitt europeiska fädernesland, men deras barn och barnbarn voro ej mera Europeer, och i mån som de blefvo Amerikanare och ett eget, ett nytt samhälle stadgade sig blef den europeiska monarkien en främmande sak, en sådan som man kunde fördraga så länge den samma icke gjorde sig känd såsom särdeles tung och svår, men som man också mycket lätt kunde umbära i fall en gång skilsmessans timme slog. Och allt det öfriga tillbehöret till monarkien, Spaniens »grander» med deras stolta anor och aristokratiska samhällställning, Englands lorder med deras patriarkaliska ställning bland den omgifvande menigheten, och den katholska hierarkien med dess monarkiska kyrkovälde, och den engelska högkyrkan med dess prelatensiska magt, allt detta dels fans det icke i Amerika, dels, om det fans, — såsom visserligen den katholska kyrkans yttre former infördes i det spanska och portugisiska Amerika — var det blott en främmande plantering utan egen rot i det amerikanska samhället. Skulle en gång detta samhälle ställa sig helt och hållet för sig sjelf fans der ingen af de förutsättningar, ur hvilken monarkien i Europa på sin tid hade utgått. Der fans ingen anledning för Amerika att resa monarkiska throner, der kändes intet behof att ega dem och der funnos inga personer att ställa i spetsen för amerikanska konungalängder. Det är en måttlig sak för en dynasti att bibehålla sig sedan dess namn redan har vunnit monarkisk häfd, men det är ytterligt svårt att grundlägga en ny dynasti och svårigheten gränsar till omöjlighet hos ett folk, som icke blott har öfvergifvit den monarki, som det tillhörde, men icke ens känner nödvändigheten att en monark, en monarki skall finnas.

Så blef Amerika republikanskt icke i följd af någon filosofisk dogmatik, som skulle hafva bevisat republikens uteslutande förnuftsenlighet, men Amerika antog republikens statsform emedan der icke fans någon anledning, ingen möj-

lighet för monarkien utom blott i Brasilien derföre att händelsevis en monarkisk dynasti fans på stället. — Och försöken att göra monarki hafva misslyckats. Man behöfver ej tala om det monarkiska karrikaturspel, som Negrerne på Haiti hafva upfört, men då i Mexico kejsare hafva försökt sin lycka, har kejsardömet icke burit sig.

Men återigen, att så är, att verldsutvecklingens gång har blifvit en sådan, som har fört hela det ena halfklotet på sådana vägar, till ett sådant mål, detta är visserligen ett stort och mycket tänkvärdt föremål för Europa att besinna. Mångfalden, rikedomen hos framtidens historia blifver ofanteligt vidgad ej blott genom lifvets utbredning öfver jordklotets andra hälft, men äfven genom gestalternas olikhet, det republikanska Amerika, som utvecklar sin magt, och det monarkiska Europa, som går sina okända öden till mötes.

Ett annat för Amerika egendomligt förhållande, helt olika med Europas lif, är sammanträffningen mellan de *olika menniskoracerna.* Väl finnas stater i Europa med blandade folkslag, men skilnaden t. ex. mellan Germaner, Slaver, Magyarer i Österrike-Ungerns länder och folkblandningen i Ryssland och i Turkiet innehåller dock ej sådana motsatser som mellan den hvita racen i Amerika, — Europas barn — samt Indianerne och Negrerne. Det må så vara att Nord-Amerikas Indianer icke ega någon framtid, men Negrernes bestämmelse är afgjord att de skola utgöra en beståndsdel, som tager i anspråk sitt stycke af Amerikas medborgerliga lif. Och deras motsats mot de hvite blifver så mycket skarpare, så mycket mera outplånlig som den samma är tecknad med sjelfva hudfärgens olikhet, hvilken stämplar den ena och den andra. Ingen gemensamhet i rätt- och skyldigheter, i upfostran och bildning, ja icke en gång ett gemensamt språk kan uphäfva den motsats som färgens olikhet bestämmer. Och i det spanska Amerika är Indianernes ställning en annan än i det anglo-amerikanska landet. Det spansk-amerikanska folket har sammanträffat med indianstammar som tydligen äro af annan art än de kopparfärgade männen i det engelska Nord-Amerika. En blandning af Indianer och den hvita racen eger rum i de spansk-amerikan-

ska länderna. Ur denna blandning utgår framtidens amerikanska folk i dessa länder. Det fordras större siareförmåga än någon menniska besitter för att beräkna arten och lynnet hos dessa folkslag i en kommande tid eller att föreställa sig gestalten och formerna, som deras samhällen kunna komma att ikläda sig men det är en sjelfklar sak att här finnes en ur lifvets och menniskonaturens djupaste rot utgående olikhet mellan Amerika och Europa. Å ena sidan ser man den europeiska civilisationen, som sträcker sin bildande kraft ej blott till de aflägsnaste länder, men äfven genomtränger motsatta menniskoracer, å andra sidan åter blifva denna bildnings frukter i sin utveckling bestämda ej ensamt af den europeiska karakteren, men den amerikanska civilisationen kommer att gå ut ur Europas skola och göra sina gerningar i verlden på sitt eget sätt.

Amerikas stater skulle kunna i betraktelsen fördelas på olika sätt efter deras belägenhet i verldsdelens olika afdelningar, Norra Amerika, Södra Amerika, Central-Amerika och West-Indien eller med indelningsgrunden hemtad från de olika europeiska nationaliteter, som hafva bestämt karakteren af dessa samhällen, eller också kunde man urskilja två klasser, de fristående staterna och de, hvilka ännu äro Europeiska magters kolonialbesittningar. Den sist nämnda indelningen torde ur politisk synpunkt vara den lämpligaste, dock så att man fäster indelningen äfven vid den olika belägenheten och dervid ej uraktlåter att för hvarje stat eller stycke af verldsdelen anmärka hvilken den bestämmande nationaliteten har varit. Så vida som alla Europas kolonialmagter hafva haft besittningar i Amerika har hvar och en haft sin andel i verket, men två hafva framför andra haft Amerikas kolonisation i sina händer. Den ena är Spanien med Portugal — man kan sammanföra dessa båda för likhetens skull — den andra är England. Den *spansk-portugisiska* kolonisationen angar Södra Amerika, Central-Amerika, en del af Nord-Amerika nämligen Mexico och halfön Florida samt äfven West-Indien. Detta inflytande har varit mägtigt i alla hufvuddelar af den amerikanska verlden. Den

engelska kolonisationen omfattar största delen af Norra Amerika samt delar af West-Indien och är ej aldeles främmande för Syd-Amerika. Frankrike hade gjort stora begynnelser till ett kolonialvälde i Norra Amerika, men Fransoserne blefvo af Engelsmännen utträngda och Frankrikes besittningar bestå nu mera af några öar i West-Indien och utanför Nord-Amerika. Det samma kan sägas om Holland, som eger en och annan vestindisk ö samt en provins i Södra Amerika. Danmark har tre små öar i West-Indien och Sverige har ännu qvar S:t Barthelemy.

Norra Amerika. I. Förenta Staternas förbund är bland samhällsbildningar, som finnas, ännu ganska ungt. Dess folk är långt ifrån att ännu hafva upfyllt sitt land, ehuru hastig och stor tillväxten har varit. De särskildta delarne af det stora landet, de särskildta staterna äro i vissa fall temligen olika. Samhällets grundläggning är engelsk, men den engelska folkkarakteren är nu mera icke ensam i landet. Ty Nord-Amerika utgör ännu alltid ett mål för den allt jämt fortfarande folkvandringen från vissa delar af Europa. Här befinner sig en egen amerikansk nationalitet på väg att bilda sig, men kärnan af folket är dock ännu alltid af engelskt uphof. Och dessa staters plats är i alla afseenden den främsta bland Amerikas länder. Deras sjelfständighet är den äldsta och deras magt den största i Amerika. Deras tillväxt har varit förvånande stor ehvad man betraktar det utvidgade området eller den tillväxande folkmängden eller det ekonomiska välståndets förkofran och den andliga bildningens utveckling. Och dessa stater äro de, hos hvilka den republikanska sjelfregeringen har burit sig bäst. Det öfriga Amerika har framställt en sorglig anblick af förvirrade samhällsförhållanden och en fullkomlig oförmåga att begripa politisk frihet, men i Nord-Amerikas Förenta Stater har samhällets ordning varit stadig och fast. Vare detta sagdt i allmänhet och jämförelsevis, det gäller i mycket olika mått för särskildta stater inom det stora förbundet och blott med mycken inkränkning för dessa nya rymder, som uplåta sig i den stora vestern af den nordamerikanska verldsdelen, der odlingen ännu är sysselsatt att bryta obanad väg och civilisationen att tillämpa de första bokstäfverna af samhällsordningens lära. Men så bristfälligt samhällets skick i dessa

delar af landet må vara, så äro dock framstegen omisskänneliga i mån som tiden går och samhället sätter sig i sina former. Och i de stater, hvilkas utveckling är längre kommen, har samhällsordningen sitt fullkomligen stadgade skick.

Det är icke derföre sagdt att detta samhällskick är sådant som Europa skulle önska sig att ega, exemplet kan vara en varning lika mycket som en lärdom till efterföljd, det är, om det rätt betraktas, så det ena som det andra i olika delar, man behöfver icke beundra Nord-Amerikas statskick obetingadt, men man behöfver studera det samma för att omdömet ej må blifva orättvist. Saken handlar om en mycket stor och märkvärdig utveckling af menskligt lif och der öpna sig aldeles omätliga utsigter för kommande tider. Menskligheteus allmänna art att godt med ondt är blandadt återfinnes der, men om Amerikas fel och lyten i vissa fall visa sig mycket stora för den, som ser dem med europeiska ögon, vore det skäl att man vände blicken in åt det innersta af sitt eget väsende, och besinnade den kristna sedeläraus regel att den, som ren är, må kasta första stenen. Europas egen förträfflighet är icke sådan, som gifver någon rätt att fördöma Amerika.

Studerar man Amerika med allvar i föresatsen att söka sanning och att döma med rättvisa, fordras att skarpt urskilja hvad som är allmänt menskligt och hvad som är särskildt amerikanskt. Blott så blifver Amerika lärorikt för Europa. Men lärdomen, som kan inhemtas, blifver då ganska betydlig. Ty det kan icke nekas att Amerika, sedan det af Europa upfostrades till hvad det nu är, framställer en längre framskriden utveckling på samma väg der Europa vandrar [1]). Det är icke nödvändigt att Europa skall blifva sådant som Amerika är, det är tvärtom all anledning att Europa blifver något helt annat, ty, såsom nyss antyddes, mycket i Amerika är amerikanskt och kan aldrig blifva europeiskt, men den allmänna riktningen är den samma, den bärer till demokratisk jämlikhet. Det är den gifna slutsatsen af Europas historia att ditåt går verldens gång. Det vore enfaldigt att utan all inskränkning prisa detta såsom

---

1) Jfr. Smärre Skrifter af W. E. SVEDELIUS, första häftet, p. 25—26.

menesklighetens största lycka, men det vore ej prof på något bättre förstånd att endast ondgöras deröfver. Ty saken är oundviklig, menesklighetens utveckling låter sig ej vändas om, ej skjutas till baka, men han låter sig ledas, han låter sig bildas, der finnas fel att förbättra, der finnas faror att undvika, der finnas onda magter att bekämpa, men der finnes också mycket godt, som kan upsökas, många nyttiga lärdomar, som kunde ega sin tillämpning, många fruktbärande frön, som kunna, om odlingen blifver den rätta, bära de dyrbaraste frukter. För ett sådant sätt att betrakta verldshändelsernas gång och tidehvarfvets lynne, med ett sinnelag som hvarken tappar sitt förstånd i den blinda förtjusningens drömmar eller låter sig bortföras af egenrättfärdighetens öfvermod till att tanklöst döma och fördöma i stället att samvetsgrant pröfva sakerna och särskilja sanning från lögn och rätt från orätt, utgör Nord-Amerikas samhällskick, dess sedliga lif och hela arten af dess bildning ett mycket lärorikt föremål, som väl vore värdigt att man deråt egnade den grundligaste upmärksamhet.

Och detta icke blott för exemplets skull, men för den praktiska nödvändigheten tillika. Det nordamerikanska statsförbundet är en sådan stormagt i den civiliserade verlden och dess förbindelser med Europa äro så lifliga, så många, så vigtiga, att Förenta Staterna nästan äro såsom skulle de vara en medlem af Europas eget statsystem. Deras tillstånd, deras interessen, deras magt att göra sig gällande, förmånerna af deras vänskap, faran af deras fiendskap äro saker att besinna för magterna i Europa.

Det är icke aldeles säkert att ej Förenta Staternas politik kan blifva riktad på eröfringar. Sådan är dessa staters ställning i verlden och sådan deras magt att tanken på ensam besittning af Nord-Amerikas hela verldsdel väl kan finnas hos en patriotisk ärelystnad. Och historien har lärt att republikers förstoringsbegär och eröfringslystnad kan vara lika omåttlig som någonsin monarkernes. Mexico har redan fått gifva sina bidrag till Förenta Staternas förstoring. Man vet icke hvilka öden en framtid kan få bevittna för de engelska kolonierna (Dominion of Canada).

En sak har under de senaste åren varit den märkvärdigaste i Amerika, det borgerliga kriget, som slutade med Negrernes befrielse. Det sades nyss att Nord-Amerikas samhällskick är stadigt och fast, der fördes likväl nyss ett stort borgerligt krig och statsförbundets grundval ville brista. Ja, den var på väg att brista, men den brast icke. Nord-Amerika gick igenom sitt prof, det borgerliga kriget med den utgång det fick bevisade icke Amerikas svaghet, det bevisade dess styrka. Att ett sådant prof skulle förr eller senare blifva för Nord-Amerika förelagdt kunde hvarje tänkande menniska veta. Ty negerslafveriet var ett sådant onaturligt oskick i vårt tidehvarf att det samma omöjligen kunde för all framtid ega bestånd. Men detta oskick var så med det amerikanska lifvet och samhällets alla förhållanden sammanvuxet att det icke kunde utan de våldsamaste skakningar uphäfvas. Vill man förundra sig öfver något så vore detta icke att striden blef så hård, så blodig och kostade så dyra offer, men snarare att den icke blef ännu hårdare och priset, som skulle vinnas, ännu mera dyrköpt. Är det så att stora svårigheter föranleddes af negerbefrielsen, så äro dessa blott oundvikliga följder, som aldrig undvikas efter stora och häftigt utförda förändringar i samhällskicket. Europa har i den delen att besinna exemplen af sina egna revolutioner. Sådan var förändringen, som timade i Amerika, att man kunnat befara långt värre förstörelse än den, som nu egde rum, långt grymmare upträden än dem, som dagens historia förtäljer.

Så när allt får gälla i en noggrann pröfning hvad det gälla kan och bör, kan Förenta Staternas folk under skyldigt erkännande af mensklig svaghet dock i det hela se med tillfredsställelse tillbaka på seklet, som har gått, och med förtröstan framåt på seklerna, som komma, då detta folk nu år 1876 firar det hundrade året af sin politiska sjelfständighet [1]).

---

1) Angående det nord-amerikanska samhällslifvets karakter må hänvisas i allmänhet till det berömda verket af TOCQUEVILLE: De la democratie en Amerique. En räkning och moträkning öfver demokratiens goda och dåliga sidor finnes i korthet hos MOHL; Geschichte und Litteratur der Staatswissenschaften, T. I, p. 509 o. f.

A) *Förenta Staternas historiska upkomst* tillhör det europeiska kolonialsystemets häfder, det första tidehvarfvets historia handlar om a) *Kolonierna*, som bildades genom utflyttningar från Europa, och mäst från England. Landets tillvaro var känd från 1490-talet, men de första begynnelserna till bosättningar från England gjordes först på 1580-talet under dr. Elisabeths regering. Denna början var dock mycket svag. Den tid, då kolonierna i Nord-Amerika egentligen upväxte, var 1600-talet, den Stuartska konungaättens tid i England och tillika den engelska revolutionens tidehvarf. Utflyttningen till Amerika gjordes af olika bevekelsegrunder, men saknade icke sammanhang med politiska och kyrkliga strider och missnöjen inom moderlandet. Missnöjda, förtryckta partier sökte en fristad. Men kolonierna blefvo icke egna, fristående samhällen, de blefvo provinser under moderlandets öfverhöghet. Och till dessa provinser utfördes moderlandets samhällsförfattning i sådana delar, som i de nya länderna kunde hafva någon tillämpning. Den engelska kommunalförvaltningen med dess sjelfstyrelse, det engelska lagverket (common law) med juryinrättningen (trial by jury) m. m., som utgjorde den politiska frihetens vilkor, blefvo inhemska i Amerika genast från början. Och likaså till en viss grad den parlamentariska författningen. En art representerande församlingar bildade sig i de särskildta kolonierna, och dessa församlingar hade beslutande magt i de inre angelägenheterna. Men högsta öfverheten var Englands regering och det engelska parlamentet i Europa lagstiftade med suverän magt öfver kolonierna.

Åtskilligt i koloniernas författning måste ock blifva olikt moderlandets, här funnos inga lorder, icke något ärftligt öfverhus, icke någon privilegierad statskyrka. De demokratiska elementerna i det engelska samhället voro de, som utplanterades i Amerika, just sådana delar af samhällsförfattningen, som kunde gömma republikens frö. Så när kolonierna afföllo, var den demokratiska republiken den naturliga, den enda möjliga samhällsformen för de nya staterna.

Men icke alla dessa kolonier voro från början engelska, äfven Holländarena hade anlagt nybyggen i dessa länder; likasom der fans ett *New-England (Nya England)*, fans der ett *New-Netherland (Nya Nederländerna)*. Dessa holländska

besittningar blefvo dock snart engelska, de afträddes från republiken Förenta Nederland till England genom freden i Breda (1667). De anläggningar, som hade varit gjorda från Sverige, voro då redan af Holländarena eröfrade [1]). Det land, som hade varit holländskt, återfinnes hufvudsakligen i de nuvarande staterna New-York och New-Jersey.

b) *Revolutionen (1763—1783)* bildar öfvergångstiden från en provinsiell frihet till full sjelfständighet. Ofria, förtryckta hade kolonierna icke varit, men de hade varit omyndiga, osjelfständiga, underordnade en styrande regering, som de blott till namnet kände och en lagstiftande magt, i hvars beslut de ej deltogo. Detta tillstånd var för dem det naturliga under den första tiden, medan deras egen magt var svag och ringa, moderlandets välde var ett beskydd. Men i mån som krafterna växte blef beskyddet obehöfligt och öfverväldet kändes såsom ett tryckande tvång. Då skedde affallet. Närmaste anledningen var det europeisk-engelska parlamentets företag att lägga skatt på kolonierna för den engelska statens gemensamma behof. Företaget saknade ej billiga skäl, ty det hade sitt uphof i förhållanden, hvilka härledde sig från det nyss slutade kriget med Frankrike, som hade varit ett krig till koloniernas försvar. Skatten, som pålades, var ej heller oerhördt tryckande, men sjelfva rättigheten för moderlandets parlament att skattlägga kolonierna bestriddes. Och ur denna strid utgick revolutionen.

Det amerikanska uproret hade således icke sin grund i något grymt förtryck, men deruti att kolonierna ej längre fördrogo en underordnad ställning. De kräfde för sin egen räkning en omedelbar utöfning af det engelska folkets fria sjelfbeskattningsrätt. Tvisten begyntes kort efter fredslutet med Frankrike (1763) och fördes de första tio åren under formen af en politisk meningstrid och ett passivt motstånd från koloniernas sida, men från och med år 1775 begynner det egentliga frihetskriget, hvilket fortfor till dess genom freden i Versailles (1783) England erkände staternas sjelfständighet. Amerikanarena räkna likväl icke detta årtal såsom begynnelseår, kolonierna hade upsagt tro och lydnad

1) Jfr. hänvisningar, som finnas i Studier i Sveriges Statskunskap af *W. E. Svedelius T. I. p. 387. not.*

och förklarat sig för sjelfständiga stater redan d. 4 julii 1776. Jämt hundrade år äro nu förflutna.

c) *Staternas antal*, som på den tiden funnos, var tretton, nämligen följande:

1. Massachusetts	8. Pennsylvania
2. New-Hampshire	9. Maryland
3. Connecticut	10. Virginia
4. Rhode-Island	11. North-Carolina
5. Delaware	12. South-Carolina
6. New-York	13. Georgia
7. New-Jersey	

allesamman *belägna vid Atlantiska hafvet* och utbredande sig från kusten inåt det inre af verldsdelen, men hela området, som de uptogo, var blott en del af det land, som statsförbundet nu besitter.

Den stora tillväxten har öfver hufvud erhållits genom bosättningar, nybyggesanläggningar i det inre, förut oupptagna landet. Denna utbredning har åter skett dels inom landrymder, hvilka redan från den engelska tiden tillhörde kolonierna, dels också inom sådana områden, som Förenta Staterna hafva förvärfvat genom fördrag med andra länder. Dessa nya landsdelar, som erhållits, voro nämligen likasom de inre delarne af det land, hvilket från början hade tillhört staterna, mycket svagt befolkade, föga upodlade. Der gjordes samma verk, som i de fordna koloniernas utmarker, bygd blef bruten i ödemarken, odlingen, civilisationen är hufvudsakligen anglo-amerikansk. Dock får man vid dessa samhällsbildningar i det inre af Nord-Amerika ihågkomma den ganska talrika folkvandring, som dit har kommit från andra länder i Europa, Tyskland, Sverige, Norge o. s. v. Denna folkvandring har nämligen ingalunda stadnat inom staterna vid Atlantiska hafvet, men har till en stor del passerat vägen fram genom dessa stater till länderna vid Mississippi och ännu längre bort. Mississippifloden är långt för detta öfverskriden, Stilla hafvets kust är längesedan upnådd, Förenta Staternas område sträcker sig från det ena verldshafvet till det andra och från Mexicanska viken i söder till de stora sjöarne och Lorenzofloden i norr.

De landrymder, som Förenta Staterna erhållit från andra länder, äro följande.

1. Från *Frankrike* afträddes Louisiana, med hvilket namn betecknas en mycket stor landrymd från Mexicanska viken till de stora sjöarne. Landet omfattade en mycket större rymd än den, som utgör den nuvarande särskildta staten Louisiana. Afträdelsen från Frankrike gjordes mot en penningsumma, som erlades af förenta Staterna. Tidpunkten var år 1803 [1]).

2. Från *Spanien* förvärfvade Förenta Staterna genom fördrag år 1819 [2]) det land, som kallas *Florida*.

3. Genom fördrag och gränsreglering med *England* år 1846 erhöllo Förenta Staterna obestridd besittning af det s. k. *Oregonområdet* vid Stilla hafvet [3]).

4. Från *Mexico* förvärfvade Förenta Staterna genom fredslutet i Guadaloupe-Hidalgo år 1848 de länder, som kallas *Texas, öfra Californien* och *New-Mexico* [4]).

5. Från *Ryssland* förvärfvade Förenta Staterna genom fördrag år 1867 hela *Ryska Amerika* mot en penningsumma [5]).

Med begagnande af det ofantligt stora område, som finnes, och till någon del äfven genom delning af äldre stater hafva nu följande nya stater tillkommit utöfver det första antalet.

1. Vermont år 1791, utsöndrad ur New-York och New-Hampshire.
2. Kentucky år 1792, utsöndrad ur Virginia.
3. Tennesse år 1796, utsöndrad ur North-Carolina.
4. Ohio år 1802, utsöndrad ur Virginia.
5. Louisiana år 1812, utgjorde förut en del af det franska landet Louisiana.
6. Indiana år 1816, utsöndrad ur Virginia.
7. Mississippi år 1817, utsöndrad ur South-Carolina och Georgia.
8. Illinois år 1818, utsöndrad ur Virginia.
9. Alabama år 1819, utsöndrad ur South-Carolina och Georgia.
10. Maine år 1820, utsöndrad ur Massachusetts.

---

1) Fördraget med atföljande särskildta artiklar hos DE MARTENS et DE CUSSY, l. c. T. II, p. 282 o. f.

2) Fördraget hos DE MARTENS et DE CUSSY, l. c. T. III, p. 410.

3) Jfr ofv. T. I. p. 322.

4) Dessa mexicanska länder innefattas inom gränsbestämningen enligt art. 5 i fredsfördraget hos DE MARTENS et DE CUSSY, l. c. T. VI, p. 201.

5) Jfr ofv. T. I. p. 328.

11. Missouri år 1821, utgjorde förut en del af det franska landet Louisiana.

12. Arkansas år 1836, utgjorde förut en del af det franska landet Louisiana.

13. Michigan år 1837, utsöndrad ur Virginia.

14. Florida år 1845, utgöres af det land, som förvärfvades från Spanien

15. Texas år 1845, utgör en del af det land, som är förvärfvadt från Mexico.

16. Iowa år 1846, utgjorde förut en del af det franska landet Louisiana.

17. Wisconsin år 1848, utsöndrad ur Virginia.

18. California år 1850, utgör en del af det land, som förvärfvades från Mexico.

19. Oregon år 1857, har upkommit på det land, som erhölls genom gränsregleringen med England.

20. Minnesota år 1857, har upkommit på utmarkerna i den »stora vestern».

21. Kansas år 1861, har upkommit på de stora utmarkerna vester ut.

22. Western Virginia år 1863, genom delning af den gamla staten Virginia.

23. Nevada år 1864, upkommen på de stora utmarkerna i vestern.

24. Nebraska år 1867, upkommen på de stora utmarkerna vester ut [1]).

Utom dessa 37 stater — nya och gamla — höra till statsförbundet äfven följande s. k. territorier (»territories of the united states»).

1. New-Mexico, som utgör ett från Mexico förvärfvadt land.

2. Arizona 3. Utah 4. Washington 5. Idaho 6. Dakotah 7. Montana 8. Wyoming 9. Colorado	allesamman bildade genom odlingar på utmarkerna vester ut vare sig på det f. d. mexicanska området eller i det land, som jämte Oregon erhölls från England, eller i det fordna Louisiana.

Och till dessa territorier kan läggas landet Alasckka d. v. s. f. d. ryska Amerika.

Således 37 stater och 9 territorier. Skilnaden beror derpå att nyodlingarne icke genast kunna blifva stater. Sa-

---

1) Jfr. t. ex. förteckning hos Swainson Fisher: The progress of the united states of America, p. 33—34 och i den lilla handboken, History of America by John A. Doyle; p. XIX samt *Alm. de Gotha 1868, p. 399.*

kernas gång är sådan att då odlingarne framskridit så långt att en större samhällsförening kan bildas, blifver en erforderlig landrymd afsöndrad att utgöra ett eget samhälle, under namn af »territory». Dessa territorier hafva icke röst och stämma i förbundet såsom egna stater, men utgöra en art gemensama besittningar under statsförbundet. Sedermera när folkmängden har tillväxt till erforderligt antal och samhällsinrättningarne erhållit en mera fullständig utveckling, blifver territoriet förvandladt till stat.

Hvad för öfrigt beträffar de nu befintliga staternas upkomst bör anmärkas att utsöndringen af nya stater ur gamla icke i allmänhet är så att förstå som skulle vissa provinser af en gammal stat blifvit skilda derifrån. Detta kan på sin höjd sägas om Vermont ur New-York och New-Hampshire, samt Maine ur Massachusetts och Western Virginia ur Virginia. Men eljest innebär utsöndringen blott att nya anläggningar upkommit på utmarker, som ansågos höra till de gamla staterna, men voro ouptaget land.

Betraktar man staternas belägenhet finner man dem

Vid *Atlantiska hafvet:*

1. Maine
2. New-Hampshire
3. Massachusetts
4. Rhode-Island
5. Connecticut
6. New-York
7. New-Jersey
8. Pennsylvania
9. Delaware
10. Maryland
11. Virginia
12. North-Carolina
13. South-Carolina
14. Georgia.

Några bland dessa stater beröra hafvet blott med ett mindre område, men äro dock belägna i närheten af Atlantiska hafvet ehuru med betydlig utsträckning inåt landet. Fullkomligt skild från hafvet, men belägen mellan staterna New-Hampshire och New-York är: 15. staten Vermont.

Vid *Mexicanska viken:*

16. Florida, som utgör en mellan Atlantiska hafvet och Mexicanska viken framskjutande halfö.

17. Alabama }
18. Mississippi } öster om Mississippis utlopp.

19. Louisiana }
20. Texas } vester om Mississippis utlopp.

Vid *Stilla hafvet:*

21. California | 22. Oregon

samt territoriet Washington och landet Alaschka, således 22 stater och ett territorium, belägna vid hafskusterna, eller ej

långt der innanför då man till antalet äfven räknar Vermont och härtill kommer då äfven Alaschka.

I det inre landet *öster om Mississippi:*

23. Ohio	27. Illinois
24. Michigan	28. Kentucky
25. Western Virginia	29. Tennessee
26. Indiana	30. Wisconsin

staten 31, Minnesota genomflytes af Mississippi under den öfversta delen af flodbanan.

I det inre landet *vester om Mississippi:*

32. Arkansas	35. Kansas
33. Missouri	36. Nebraska
34. Iowa	37. Nevada

samt alla territorierna utom Alaschka och Washington, som äro belägna vid Stilla hafvet, således femton stater och åtta territorier med kontinental belägenhet. Men utom alla dessa finnas inom Förenta Staternas omkrets tvänne aldeles undantagna områden. Det ena är det lilla området *Columbia*, som består af hufvudstaden Washington med dess närmaste omgifning, hvilken ort är med afsigt utsöndrad ur omgifvande stat för att hufvudstaden icke skulle tillhöra någon viss stat. Detta är således ett aldeles särskildt territorium, som aldrig blifver stat. Columbia är beläget inom staterna vid Atlantiska hafvet på gränsen af Maryland och Virginia. Det andra undantaget är det s. k. *Indian Territory*, som erkännes vara Indianernes tillhörighet, sedan unionen med sin civilisation uptagit största delen af de stora rymderna, der Indianerne fordom svärmade omkring.

B) *Den inre författningen* är, såsom den måste blifva inom ett statsförbund, dubbel, de särskildta staternas och statsförbundets. Hvarje stats *särskildta författning* beror af staten sjelf blott med förbehåll af republikansk statsform. Denna form för staternas författning är garanterad i förbundsförfattningen och ingen stat är berättigad att förvandla sig till monarki. Men för öfrigt är hvarje stat fullkomligt sjelfständig att bestämma sin författning, stifta lagar, samt ordna lagstiftningen och förvaltningen i allt, som endast angår staten sjelf eller dess medborgare inbördes. Staternas styrelser äro i alla sådana saker fullkomligt oberoende af statsförbundets regering (Presidenten) och lagstiftande magt (kongressen). Staternas lagstiftande magt utöfvas öfver huf-

vud i hvarje stat af en nationalförsamling, vald af folket på grund af mycket vidsträckt valrätt och delad på två kamrar. Staternas regering åter består i hvarje stat af en folkvald embetsman med titeln *Governor (Guvernör)*.

Statsförbundets författning är beskrifven i en från år 1789 gällande grundlag[1]. Det äldre förhållandet var sådant att hvar och en bland kolonierna utgjorde ett särskildt för sig organiseradt samhälle omedelbarligen under Englands suveränetet. De tretton kolonierna voro således icke tretton provinser af ett gemensamt engelskt land, ingen politisk enhet fans mellan dem. Deraf följde att när de antogo egenskapen af sjelfständiga stater blef hvar och en af dem en aldeles egen stat och det var alls icke sjelfskrifven sak att de skulle utgöra ett statsförbund. Frihetstriden utförde de såsom fullkomligt sjelfständiga, blott för ett visst gemensamt ändamål allierade magter. Men det befans dock nyttigt att äfven efter krigets slut bibehålla föreningen och bilda ett för all framtid beståndande statsförbund, dock så att de särskildta staterna behöllo så stor sjelfständighet, som kunde med förbundets ändamål förenas. Det visade sig snart att den sjelfständighet, som de förbundna staterna i förstone hade behållit, var så stor att förbundet blef magtlöst, enhet och sammanhang gingo förlorade. Derföre blef förbundsförfattningen föremål för en omarbetning och ur detta arbete utgick den nu gällande 1789 års grundlag. Man skiljer sålunda mellan tva tidehvarf i Förenta Staternas statsrätts historia, konfederationens tid och unionens. *Konfederationen* kallades det förbund, som de tretton staterna hade under kriget ingått och som hade en slags förbundsförfattning beskrifven i vissa år 1778 antagna artiklar. Enligt dessa fans en gemensam kongress af sändebud från de särskildta staterna. Men denna kongress hade blott en mycket inskränkt magt och någon gemensam verkställande nationalregering fans icke. *Unionen* åter kallas statsförbundet sådant det är genom den nya grundlagen från år 1789. Enligt denna är visserligen hvarje stat fullkomligt oberoende i sina egna

1) Grundlagen är daterad år 1787, men trädde i tillämpning först år 1789.

angelägenheter, men i allt, som är af gemensam natur, är förbundsregeringen och förbundets lagstiftande magt den enda öfverheten. Den gemensama kongressen och den gemensama regeringen, presidenten, ega full beslutande magt inom hela statsförbundets område i alla gemensama saker. Alla stater och territorier utgöra i sådana afseenden en gemensam statskropp och hvarje enskildt person lyder således under två särskildta lagstiftningar och två särskildta regeringar, statens der han bor eller vistas, och statsförbundets, unionens, allt efter sakernas olika beskaffenhet. Dermed följer också att staternas verkställande myndighet, *Guvernörerne* med under dem lydande embetsmän, icke äro organer för den verkställande magten i förbundsärenden, således icke förhålla sig till unionens president såsom embetsmän till sin öfverhet, men äro sjelfve den högsta verkställande myndigheten inom sin omkrets. Deremot har unionsregeringen, presidenten, sina *omedelbart honom undergifna embetsmän* till tjenst i förbundsärender inom hvarje särskildt stat.

Härmed följer att *domaremagten* är dubbel, staternas och unionens. Staternas egen domaremagt skipar lag i allt, som blott angår parter inom samma stat, unionens domaremagt åter skipar lag mellan parter inom olika stater eller om en stat är part mot en annan stat eller om tvist eger rum mellan en stat och unionen. Detta innebär att unionens domstolar ega en stor politisk magt. Sådana tvister, som mellan aldeles fristående stater blott kunna behandlas under formen af diplomatisk underhandling och afgöras genom ömsesidig öfverenskommelse, äro inom det nordamerikanska statsförbundet föremål för domstolarnes afgörande magt såsom juridiska rättsfrågor.

Unionens öfverhet är åter på följande sätt organiserad. a) *Kongressen* är Förenta Staternas nationalrepresentation, gemensam för alla staternas folk, och består af två kamrar, *representanternes hus* och *senaten*. Den ena kammaren, nämligen *Representanternes hus*, väljes till ett antal ledamöter afpassadt efter staternas folkmängd och på sätt, som hvarje stat för sin del bestämmer. Unionsförfattningen föreskrifver blott att för valmännen fordras att ega valrätt till den talrikaste afdelningen inom sin stats lagstiftande församling.

I allmänhet äro staternas författningar sådana att valrätten och valbarheten på detta sätt blifver mycket utsträckt, demokratisk. — *Senaten* åter är äfvenledes en folkvald kammare, men väljes icke omedelbarligen af folket, valrätten tillhör lagstiftande församlingen inom hvarje särskildt stat. Och ledamöternes antal är lika stort från alla staterna, nämligen två från hvarje stat. Genom denna bestämning, att rösternas antal är det samma från hvarje stat utan afseende på staternas olika storlek, är en säkerhet gifven åt de smärre staterna att icke öfverröstas i kongressen af de större. Deremot genom det att ledamöterne väljas till representanternes hus efter folkmängd är också en säkerhet gifven åt de större staterna att i denna afdelning af kongressen få göra sig gällande i mån af sin storlek.

b) *Presidenten* är unionens regent, men dock endast en af folket vald embetsman för vissa år. Han väljes för fyra år, men kan omväljas. Och presidentens val beror icke på kongressen, valet sker genom särskildta för detta ändamål utsedde valmän inom hela Förenta Staternas land. Presidentens embete består hufvudsakligen i att verkställa kongressens beslut och besörja förvaltningen af unionsärenden enligt gällande författningar och af kongressen stiftade lagar. Men han deltager äfven i kongressens beslut genom ett slags veto. Han kan nämligen genom sin vägran att samtycka till kongressbeslutet återförvisa saken till ny behandling, men om samma beslut då blifver förnyadt af kongressens båda hus med en pluralitet, som i hvardera huset uppgår till två tredjedelar af de röstandes antal, blifver beslutet gällande i trots af presidentens veto. — Presidenten är dessutom ansvarig för sin embetsförvaltning. Den konstitutionella ansvarigheten är icke, såsom i de konstitutionella monarkierna, inskränkt till verkställande magtens under dess öfverhufvud underordnade tjenare, ministrarne, men gäller äfven för verkställande magtens högste chef, regenten, republikens president. Formen för denna ansvarighet är åter på det sätt bestämd att representanternes hus kan besluta åtal mot presidenten och senaten är i sådant fall domstol, vi skulle i Sverige säga riksrätt. Men senaten kan, om den gifver ett fällande utslag, icke ådöma annan påföljd än att

presidenten aflägsnas från embetet. Deremot kan ny rättegång sedermera anställas inför unionens domaremagt i fall någon vidare påföljd ifrågasättes t. ex. strängare personligt straff eller ersättningsskyldighet för förskingrade medel o. s. v. I sin beslutande magt såsom verkställande regent är presidenten för öfrigt bunden vid senatens medverkan i tvänne fall, nämligen när han afslutar fördrag med främmande magter och när han utnämner unionens embetsmän. Den medverkan, som i dessa fall tillhör senaten, består likväl endast i ett veto, så att presidentens beslut förfaller, men senaten eger icke att föreskrifva hvad presidenten skall besluta. Presidenten får således förnya t. ex. utnämningen till dess han lyckas träffa ett val, som senaten godkänner.

Öfver hufvud är detta det utmärkande draget i Förenta Staternas förbundsförfattning likasom i de särskildta staternas författningar att all offentlig verksamhet utgår ur det suveräna folkets vilja och val.

C) *De särskildta staternas ordning efter storlek och folkmängd* kan förtjena att uträknas med fördelningen bestämd ur flere särskildta synpunkter. Man kan räkna samtliga staterna utan afseende på annat än skilnaden i storlek och folkets antal, men det lönar äfven mödan särskildt uträkna de tretton gamla staterna, naturligtvis med inbegrepp af Maine, Vermont och Western-Virginia, hvilka ur dessa stater utgått, samt på andra sidan de stater, hvilka sedermera tillkommit. En annan synpunkt är skilnaden mellan de norra och de södra staterna, d. v. s. de stater, hvilka icke hafva haft slafvar och på andra sidan de s. k. slafstaterna. Denna skilnad har väl nu mera uphört, men olikheten mellan dessa båda hufvuddelar af statsförbundet är i alla fall så väsendtlig att den samma icke ens i den allmännaste öfversigt bör lemnas oafsedd. En annan indelningsgrund är att man fäster sig vid den geografiska belägenheten, vid Atlantiska hafvet, vid Mexicanska viken, vid Stilla hafvet och i det inre landet. Slutligen bör ock skilnaden utmärkas mellan menniskoracerna, den hvita samt den svarta racen och de röde Indianerne. Men att utsträcka beräkningen ända till de olika andelar, som kunna belöpa sig på de särskildta europeiska folken i den fortgående invandringen från Europa,

vore att låta betraktelsen öfverstiga måttet af en allmän öfversigt ehuru mycket interesse denna fördelning må ega vid en närmare och särskildt redogörelse.

1. *Samtliga stater och territorier:* [1])

Storlek:

1.	Texas	12,904 : 4
2.	California	8,888 : 7
3.	Nevada	4,897 : 5
4.	Oregon	4,481 : 3
5.	Minnesota	3,928 : 9
6.	Kansas	3,824 : 8
7.	Nebraska	3,574 : 4
8.	Missouri	3,073 : 8
9.	Florida	2,787 : 7
10.	Georgia	2,728 : 0
11.	Michigan	2,655 : 2
12.	Illinois	2,606 : 2
13.	Jowa	2,589 : 1
14.	Wisconsin	2,536 : 3
15.	Arkansas	2,455 : 1
16.	Alabama	2,385 : 7
17.	North-Carolina	2,384 : 9
18.	Mississippi	2,218 : 0
19.	New-York	2,210 : 7
20.	Pennsylvania	2,163 : 6
21.	Tenessee	2,144 : 8
22.	Louisiana	1,944 : 7
23.	Ohio	1,879 : 7
24.	Virginia	1,803 : 7
25.	Kentucky	1,772 : 3
26.	Maine	1,646 : 2
27.	South-Carolina	1,599 : 2
28.	Indiana	1,590 : 2
29.	Western-Virginia	1,081 : 8
30.	Maryland	523 : 2
31.	Vermont	480 : 3
32.	New-Hampshire	436 : 5
33.	New-Jersey	391 : 3
34.	Massachusetts	366 : 9
35.	Connecticut	223 : 4
36.	Delaware	99 : 7
37.	Rhode-Island	61 : 4
	Columbia	3 : 0
	geogr. qv.-m.	93,342 : 6

Territorier:

1.	Dacota	7,099 : 1
2.	Montana	6,762 : 5
3.	New-Mexico	5,700 : 6
4.	Arizona	5,358 : 0
5.	Colorado	4,915 : 2
6.	Wyoming	4,603 : 9
7.	Idaho	4,058 : 9
8.	Utah	3,973 : 9
9.	Washington	3,292 : 2
		45,764 : 3

Stater	93,342 : 6
Territorier	45,764 : 3
	139,106 : 9
Tillkomma:	
Alaschka	27,157 : 6
Indian Territory	3,245 : 0
F. Stat:s hela område	169,509 : 5

Folkmängd: (1870)

1.	New-York	4,382,759
2.	Pennsylvania	3,521,951
3.	Ohio	2,665,260
4.	Illinois	2,539,891
5.	Missouri	1,721,295
6.	Indiana	1,680,637
7.	Massachusetts	1,457,351
8.	Kentucky	1,321,011
9.	Tenessee	1,258,520
10.	Virginia	1,225,163

1) Behm und Wagner, l. c. häft. II. p. 65.

Folkmängd: (1870)

11.	Jowa	1,194,020
12.	Georgia	1,184,109
13.	Michigan	1,184,059
14.	North-Carolina	1,071,361
15.	Wisconsin	1,054,670
16.	Alabama	996,992
17.	New-Jersey	906,096
18.	Mississippi	827,922
19.	Texas	818,579
20.	Maryland	780,894
21.	Louisiana	726,915
22.	South-Carolina	705,606
23.	Maine	626,915
24.	California	560,247
25.	Connecticut	537,454
26.	Arkansas	484,471
27.	Western-Virginia	442,014
28.	Minnesota	439,706
29.	Kansas	364,399
30.	Vermont	330,551
31.	New-Hampshire	318,300
32.	Rhode-Island	217,353
33.	Florida	187,748
	Columbia	131,700
34.	Delaware	125,015
35.	Nebraska	122,993
36.	Oregon	90,923
37.	Newada	42,491
		38,247,341

Territorier:

1.	New-Mexico	91,874
2.	Utah	86,786
3.	Colorado	39,864
4.	Washington	23,955
5.	Montana	20.595
6.	Idaho	14,999
7.	Dacota	14,181
8.	Arizona	9,658
9.	Wyoming	9,118
		311,030

Stater	38,247,341
Territorier	311,030
	38,558,371
Tillkomma:	
Alaschka	70,461
Indian Territory	68,152
	38,696,984
Indianstammar, sprid-da inom stater och territorier [1])	228,614
	38,925,598

Fördelningen så af land som folk mellan de särskildta staterna är således mycket ojämn. Der finnas stater, jämförliga i storlek med Europas monarkier, Texas är större än någon stat i Europa utom Ryssland samt Sverige och Norge. Rhode-Island åter, som är den minsta staten, stiger ej mycket högre än Blekinge och Gotland i storlek. Staterna kunna efter sin storlek på följande sätt grupperas:

1) I denna summa äro endast de Indianer räknade, som lefva såsom sjelfständig folkstam, men icke de enstaka af indiansk race, som förekomma bland den öfriga folkmängden. Dessa äro inräknade i staternas och territoriernas folkmängd.

stat	med	öfver	12,000	qvadratmil	1
»	»	»	8,000	»	1
»	»	»	4,000	»	2
»	»	»	3,000	»	4
»	»	»	2,000	»	13
»	»	»	1,000	»	8
»	»	»	500	»	1
»	»	»	400	»	2
»	»	»	300	»	2
»	»	»	200	»	1
»	»	»	50	»	2
					37

Något annorlunda framställer sig jämförelsen med Europa i afseende på folkmängderna. Ingen särskildt stat kan i folkmängdens antal mäta sig med de folkrikaste länderna i Europa ehuru det amerikanska statsförbundet såsom en enhet är fullt jämförligt med Europas stormagter. Dess folkmängd öfverstiger i absolut summa hvar och en af de europeiska staterna utom Ryssland och Tyska riket. Den folkrikaste staten är New-York med något öfver 4,000,000, ett antal jämförligt med Sveriges. De smärre staterna och de som väl uptaga en stor rymd men der odlingen ännu är mycket ofullständig kunna ej för närvarande innehålla större antal än som i Europa skulle motsvara en vanlig provins och några bland dessa stater stadna vid en mycket låg siffra. Ordningen är följande: [1])

stat	med	öfver	4,000,000	invånare	1
»	»	»	3,000,000	»	1
»	»	»	2,000,000	»	2
»	»	»	1,000,000	»	11
»	»	»	500,000	»	10
»	»	»	1—500,000	»	10
»	»	under	100,000	»	2
					37

Tager man nu äfven i beräkning relativa folkmängden visar sig att också denna är mycket ojämn. Åtskilliga bland de större staterna äro ytterligt svagt befolkade och de fleste stadna vid en relativ folknumer, som i Europa skulle räknas för en gles befolkning. Blott landets ofantliga utsträckning föranleder att totalsumman för alla tillsamman blifver mycket

1) Columbia är då ej räknad.

betydlig. Besinnar man nu det kända förhållandet att dessa glest befolkade länder till en stor del utgöras af ymnigt fruktbärande, i rikt mått odlingsbar mark, blifver den glesa befolkningen blott ett tecken att folket är ett ungt folk, det har ej hunnit upfylla sitt land, här är mycket ogjordt för framtiden, här är godt utrymme i fall andra länder hafva befolkningar att aflåta. Tänker man sig åter en aflägsnare framtid, då folkutbredningen är fulländad, öpna sig aldeles oberäkneliga utsigter. Det är ingen osannolikhet i den tanken att det nordamerikanska statsförbundet skall uplefva en tid då det kommer att räkna 100,000,000 menniskor inom sin nuvarande omkrets. En sådan tillväxt är så mycket mindre omöjlig som den tillväxt, som redan har egt rum, är ofantligt stor. Summan upgifves för år 1790 till 3,929,827 [1]), hon öfverstiger nu 38,000,000. Visserligen är landrymden också mycket större nu än han då var, men äfven med beräkning af detta förhållande blifver folkmängdens tillväxt mycket stor.

Folkmängd på geogr. qv.-mil:

1. Massachusetts	3,972	20. Michigan	447
2. Rhode-Island	3,538	21. South-Carolina	441
3. Connecticut	2,406	22. Georgia	434
4. New-Jersey	2,315	23. Wisconsin	420
5. New-York	1,985	24. Alabama	417
6. Pennsylvania	1,628	25. Western-Virginia	409
7. Maryland	1,493	26. Maine	381
8. Ohio	1,418	27. Louisiana	374
9. Delaware	1,254	28. Mississippi	373
10. Indiana	1,057	29. Arkansas	197
11. Illinois	975	30. Minnesota	113
12. Kentucky	745	31. Kansas	97
13. New-Hampshire	729	32. Florida	66
14. Vermont	688	33. California	65
15. Virginia	679	34. Texas	63
16. Tenessee	583	35. Nebraska	36
17. Missouri	560	36. Oregon	23
18. Jowa	461	37. Nevada	12
19. North-Carolina	449	Förenta Staterna	411

1) Denna upgift förekommer i The progress of the united states of America by Richard Swainson Fisher, p. 15.

Således	stater	med öfver	3,000	på qv.-milen	2
»	»	»	2,000	»	2
»	»	»	1,000	»	6
»	»	»	500—1,000	»	7
»	»	»	400	»	8
»	»	»	300	»	3
»	»	»	100	»	2
»	»	under	100	»	7
					37

De flesta staterna hinna icke till 1,000 på qv.-milen, icke mindre än 20 stater finnas, som hafva svagare relativ befolkning än Sveriges rike öfver hufvud och sju, hvilkas relativa folkmängd är jämförlig med antalet i Sveriges svagt befolkade norrländska provinser med Lappmarkerna. Dessa stater med den glesaste befolkningen höra allesamman till de större bland staterna. De två deremot, som hade tätaste folkmängden, Massachusetts och Rhode-Island, äro bland de smärre staterna, Rhode-Island till och med den allra minsta. Ett undantag ojämförligt med alla staterna utgöres af distriktet Columbia, som består af hufvudstaden Washington med dess omgifning. Der upgår den relativa folkmängden till 43,900. Med sådan i allmänhet gles befolkning inom de särskildta staterna måste den gemensama siffran för alla tillsamman blifva mycket låg. De 37 staternas folkmängd med inberäkning af Columbia utgör 411 på qv.-milen, således mindre än Sveriges.

Ännu mindre är territoriernas relativa folkmängd. De flesta af dem utgöra blott stora utmarker, der civilisation och menniskoboningar utgöra undantag från den vilda naturen. På 45,000 qv.-mil lefva blott 300,000 menniskor eller några tusental dertill, oberäknadt Indianstammarne. Den relativa folkmängden betecknas med följande siffror med inberäkning af de Indianer, som befinna sig utanför det civiliserade samhället. Desse äro inberäknade äfven i staternas relativa folkmängdsiffror, men deras andel i dessa summor är icke betydlig. Deremot är deras mängd mycket större i territorierna.

Utah	25 : 1	Montana	5 : 8
New-Mexico	19 : 5	Dacota	5 : 7
Washington	11 : 4	Idaho	5 : 1
Colorado	9 : 5	Wyoming	2 : 5
Arizona	7 : 6		

Slutligen tillkommer i räkningen landet Alaschka med den obetydliga siffran 2 : 6 på qv.-milen, hvaremot de uti Indian-Territory kringströfvande Indianernes antal stiger till en jämförelsevis mycket större mängd = 30 : 3 på qv.-milen.

Men den ytterst ringa folkmängden i de stora rymder, som uptagas af territorierna, nedtrycker hufvudsumman för Förenta Staternas hela land ända till 230 på qv.-milen.

2. *De gamla staterna, hvilka från början bildade statsförbundet, och de sedermera tillkomna.*

a) *De gamla staterna:* [1])

Storlek:		*Folkmängd:*	
Georgia	2,728 : 0	New-York	4,382,759
North-Carolina	2,384 : 9	Pennsylvania	3,521,951
New-York	2,210 : 7	Massachusetts	1,457,351
Pennsylvania	2,163 : 6	Virginia	1,225,163
Virginia	1,803 : 7	Georgia	1,184,109
Maine	1,646 : 2	North-Carolina . . .	1,071,361
South-Carolina	1,599 : 2	New-Jersey	906,096
Western-Virginia . . .	1,081 : 8	Maryland	780,894
Maryland	523 : 2	South-Carolina . . .	705,606
Vermont	480 : 3	Maine	626,915
New-Hampshire . . .	436 : 5	Connecticut	537,454
New-Jersey	391 : 3	Western-Virginia . .	442,014
Massachusetts	366 : 9	Vermont	330,551
Connecticut	223 : 4	New-Hampshire . . .	318,300
Delaware	99 : 7	Rhode-Island	217,353
Rhode-Island	61 : 4	Distriktet Columbia	131,700
Distriktet Columbia .	3 : 0	Delaware	125,015
geogr. qv.-m.	18,203 : 8		17,964,592

b) *De nyare staterna:*

Storlek:		*Folkmängd:*	
Texas . . .	12,904 : 4	Ohio . . .	2,665,260
California .	8,888 : 7	Illinois . .	2,539,891
Nevada . .	4,897 : 5	Missouri .	1,721,295
Oregon . .	4,481 : 3	Indiana . .	1,680,637
Minnesota .	3,928 : 9	Kentucky .	1,321,011
Kansas . . .	3,824 : 8	Tenessee .	1,258,520
Nebraska . .	3,574 : 4	Jowa . . .	1,194,020
Missouri . .	3,073 : 8	Michigan .	1,184,059

1) Häruti inbegripas Maine, Vermont och Western-Virginia, hvilka äro utbrutna stycken ur de gamla staterna, samt distriktet Columbia, som utgör en del af de gamla staternas land.

Storlek:		
Florida . .	2,787 : 7	
Michigan .	2,655 : 2	
Illinois . .	2,606 : 2	
Jowa	2,589 : 1	
Wisconsin .	2,536 : 3	
Arkansas . .	2,455 : 1	
Alabama . .	2,385 : 7	
Mississippi.	2,218 : 0	
Tenessee . .	2,144 : 8	
Louisiana .	1,944 : 7	
Ohio	1,879 : 7	
Kentucky .	1,772 : 3	
Indiana . .	1,590 : 2	75,138 : 8

Territorier:

Storlek:		
Dacota . .	7,099 : 1	
Montana . .	6,762 : 5	
New-Mexico	5,700 : 6	
Arizona . .	5,358 : 0	
Colorado . .	4,915 : 2	
Wyoming .	4,603 : 9	
Idaho . . .	4,058 : 9	
Utah	3,973 : 9	
Washington	3,292 : 2	45,764 : 3
Alaschka		27,157 : 6
Indian-Territory . . .		3,245 : 0
Nytt land tillkommet utöfver de gamla staterna		151,305 : 7
De gamla staterna . .		18,203 : 8
		169,509 : 5

Folkmängd:		
Wisconsin	1,054,670	
Alabama .	996,992	
Mississippi	827,922	
Texas . . .	818,579	
Louisiana .	726,915	
California .	560,247	
Arkansas .	484,471	
Minnesota	439,706	
Kansas . .	364,399	
Florida . .	187,748	
Nebraska .	122,993	
Oregon . .	90,923	
Nevada . .	42,491	20,282,749

Territorier:

Folkmängd:		
New-Mexico	91,874	
Utah . . .	86,786	
Colorado .	39,864	
Washington	23,955	
Montana .	20,595	
Idaho . . .	14,999	
Dacota . .	14,181	
Arizona . .	9,658	
Wyoming .	9,118	311,030
Alaschka		70,461
Indian-Territory . . .		68,152
Folkmängd utom de gamla staterna . .		20,732,392
De gamla staterna .		17,964,592
		38,696,984
Indianstammar		228,614
		38,925,598

3. *F. d. slafstater och de, som ej hade slafvar.*

a) *Stater, som ej hade slafvar:*

Storlek:	
California	8,888 : 7
Oregon	4,481 : 3
Minnesota	3,928 : 9
Kansas	3,821 : 8
Michigan	2,655 : 2
Illinois	2,606 : 2
Jowa	2,589 : 1

Folkmängd:	
New-York	4,382,759
Pennsylvania	3,521,951
Ohio	2,665,260
Illinois	2,539,891
Indiana	1,680,637
Massachusetts	1,457,351
Jowa	1,194,020

Storlek:		*Folkmängd:*	
Wisconsin	2,536 : 3	Michigan	1,184,059
New-York	2,210 : 7	Wisconsin	1,054,670
Pennsylvania	2,163 : 6	New-Jersey	906,096
Ohio	1,879 : 7	Maine	626,915
Maine	1,646 : 2	California	560,247
Indiana	1,590 : 2	Connecticut	537,454
Vermont	480 : 3	Minnesota	439,706
New-Hampshire	436 : 5	Kansas	364,399
New-Jersey	391 : 3	Vermont	330,551
Massachusetts	366 : 9	New-Hampshire . . .	318,300
Connecticut	223 : 4	Rhode-Island	217,353
Rhode-Island	61 : 4	Oregon	90,923
geogr. qv.-mil	42,960 : 7		24,072,542

b) *Slafstater:*

Storlek:		*Folkmängd:*	
Texas	12,904 : 4	Missouri	1,721.295
Missouri	3,073 : 8	Kentucky	1,321,011
Florida	2,787 : 7	Tenessee	1,258,520
Georgia	2,728 : 0	Virginia	1,225,163
Arkansas	2,455 : 1	Georgia	1,184,109
Alabama	2,385 : 7	North-Carolina . . .	1,071,361
North-Carolina	2,384 : 9	Alabama	996,992
Mississippi	2,218 : 0	Mississippi	827,922
Tenessee	2,144 : 8	Texas	818,579
Louisiana	1.944 : 7	Maryland	780,894
Virginia	1,803 : 7	Louisiana	726,915
Kentucky	1,772 : 3	South-Carolina . . .	705,606
South-Carolina	1,599 : 2	Arkansas	484.471
Western-Virginia . . .	1,081 : 8	Western-Virginia . .	442.014
Maryland	523 : 2	Florida	187.748
Delaware	99 : 7	Distriktet Columbia	131,700
Distriktet Columbia .	3	Delaware	125.015
geogr. qv.-mil	41,910 : 0		14,009,315

Der funnos således 19 stater utan slafvar och 16 stater samt distriktet Columbia med slafvar. De stater som icke hade slafvar uptogo ett något större område och innehöllo en mycket större folkmängd än slafstaterna. Staternas antal i denna räkning utgör blott 35, ty staterna Nevada och Nebraska hafva tillkommit den ena under det att borgerliga kriget fortfor, den andra ej förr än efter krigets slut.

4. *Staterna, fördelade i grupper efter deras geografiska belägenhet.*

A) *Stater vid hafskusterna.*

a) Vid *Atlantiska hafvet* i ordning efter belägenheten från norr till söder:

		Storlek:		*Folkmängd:*
1.	Maine	1,646 : 2	—	626,915
2.	New-Hampshire . . .	436 : 5	—	318.300
3.	Massachusetts	366 : 9	—	1,457,351
4.	Rhode-Island	61 : 4	—	217,353
5.	Connecticut	223 : 4	—	537.454
	Dessa fem stater med tillägg af en sjette, staten Vermont, benämnas vanligen Nya England.			
6.	New-York	2,210 : 7	—	4,382,759
7.	New-Jersey	391 : 3	—	906,096
8.	Pennsylvania	2,163 : 6	—	3,521,951
9.	Delaware	99 : 7	—	125,015
10.	Maryland	523 : 2	—	780,894
	Columbia	3	—	131,700
11.	Virginia	1,803 : 7	—	1,225,163
12.	North-Carolina	2,384 : 9	—	1,071,361
13.	South-Carolina	1,599 : 2	—	705,606
14.	Georgia	2,728 : 0	—	1,184,109
15.	Florida	2,787 : 7	—	187,748
	geogr. qv.-mil	19,429 : 4	—	17,379,775

Således äro femton stater belägna vid Atlantiska hafvet och derjämte distriktet Columbia med hufvudstaden Washington, som väl icke ligger aldeles på kusten, men dock så att detta område genom sitt granskap snarast kan räknas till kuststaterna. Dessa stater vid Atlantiska hafvet innehålla alla de gamla staterna med undantag af de landstycken, som utgöra de båda från dessa gamla stater utsöndrade staterna *Vermont* [1]) och *Western-Virginia*. Men deremot kan bland staterna vid Atlantiska hafvet äfven räknas den i senare tid tillkomna staten Florida, hvilken dock äfven kan hänföras till staterna vid Mexicanska viken [2]). Landet utgör nämligen en mellan denna hafsdel och öppna verldshafvet framskjutande halfö. För öfrigt bör anmärkas att likasom distriktet Columbia icke i egentligaste mening är kustland

1) Vermont kan möjligen äfven räknas till kuststaterna. Jfr sid. 575—576.

2) Jfr sid. 575.

så äro äfven *New-Hampshire* och *New-York* så belägna att de blott med en ringa del af sin gräns beröra hafvet och *Pennsylvania* berörer endast Delawareflodens utloppsvik, men der ligger på Pennsylvanias mark en af statsförbundets största städer Philadelphia likasom på det hörn af landet, hvarmed staten New-York berörer hafvet, en af de största hufvud-orterna för Amerikas civilisation, staden New-York, är belägen.

b) Stater vid *Mexicanska viken:*

	Storlek:		*Folkmängd:*
1. Alabama	2,385 : 7	—	996,992
2. Mississippi	2,218 : 0	—	827,922
3. Louisiana	1,944 : 7	—	726,915
4. Texas	12,904 : 4	—	818,579
geogr. qv.-mil	19,452 : 8	—	3,370,408

I den nu nämnda ordningen äro dessa stater belägna från öster till vester, men staten *Alabama* berörer hafskusten blott med en mindre del af sin gräns. Öster om floden Mississippis nedra lopp ligga staterna *Alabama* och *Mississippi*, så att floden Mississippi utgör staten Mississippis gräns i vester, men flodens utlopp ligger med båda stränderna inom staten *Louisiana*, hvilken stat för öfrigt jämte *Texas* utgör landet innanför Mexicanska viken vester om Mississippi.

c) Stater vid *Stilla hafvet* från söder till norr:

	Storlek:		*Folkmängd:*
1. California	8,888 : 7	—	560,247
2. Oregon	4,481 : 3	—	90,923
3. Territoriet Washington	3,292 : 2	—	23,955
geogr.-qv.-mil	16,662 : 2	—	675,125

B) *Stater, belägna i det inre landet.*

a) *Öster om Mississippi:*

	Storlek:		*Folkmängd:*
1. Vermont	480 : 3	—	330,551
2. Ohio	1,879 : 7	—	2,665,260
3. Western-Virginia	1,081 : 8	—	442,014
4. Kentucky	1,772 : 3	—	1,321,011
5. Tenessee	2,144 : 8	—	1,258,520
6. Indiana	1,590 : 2	—	1,680,637
7. Illinois	2,606 : 2	—	2,539,891
8. Michigan	2,655 : 2	—	1,184,059
9. Wisconsin	2,536 : 3	—	1,054,670
geogr. qv.-mil	16,746 : 8	—	12,476,613

Dessa stater äro så belägna att *Vermont* ligger utsträckt mellan New-Hampshire i öster och New-York i vester, *Ohio* har sin norra gräns på kusten af de stora sjöarne nämligen sjön Erie, vester om Ohio ligger *Indiana* och ännu längre vester ut *Illinois*, som sträcker sig till Mississippi, *Western-Virginia* är belägen mellan Virginia i öster och Ohio i vester, *Kentucky* åter söder om Ohio och söder om Kentucky åter *Tenessee*. Staten *Michigan* åter har ett nordligt läge på tvänne särskildta landsträckor, omgifna af de stora sjöarne, den ena belägen mellan sjöarne Michigan och Huron, den andra mellan dessa sjöar och den s. k. Lake Superior. *Wisconsin* åter är belägen på motsatt sida om sjön Michigan — vester om sjön och sträcker sig i norr till Lake Superior samt begränsas i vester af Mississippi.

b) *Vester om Mississippi:*

	Storlek:		*Folkmängd:*
1. Arkansas	2,455 : 1	—	484.471
2. Missouri	3,073 : 8	—	1,721,295
3. Kansas	3,824 : 8	—	364.399
4. Jowa	2,589 : 1	—	1,194,020
5. Minnesota	3,928 : 9	—	439,706
6. Nebraska	3,574 : 4	—	122,993
7. Nevada	4,897 : 5	—	42,491
	24,343 : 6	—	4,369,375

Territorier:

	Storlek:		*Folkmängd:*
1. Indian-Territory . . .	3,245 : 0	—	68.152
2. New-Mexico	5,700 : 6	—	91,874
3. Arizona	5.358 : 0	—	9,658
4. Colorado	4,915 : 2	—	39,864
5. Utah	3,973 : 9	—	86,786
6. Dacota	7,099 : 1	—	14,181
7. Wyoming	4,603 : 9	—	9,118
8. Idaho	4,058 : 9	—	14,999
9. Montana	6,762 : 5	—	20,595
geogr. qv.-mil	45,717 : 1	—	355,227

Således uptaga territorierna vester om Mississippi ett mycket större område än staterna, och till detta område skulle äfven kunna räknas territoriet Washington, hvilket likasom de öfriga är beläget vester om den stora floden och

så långt vester ut, att det upnår Stilla hafvet. Staternas läge i förhållande till hvarandra är för öfrigt sådant att *Arkansas* vidtager norr om Louisiana på vestra stranden af Mississippi. Norr om Arkansas följer *Missouri* och norr om Missouri åter staten *Jowa* samt ännu nordligare *Minnesota*, hvilken icke likasom de öfriga begränsas af Mississippi, men utbreder sig på bägge stränderna af flodens öfra lopp. *Kansas* åter ligger längre vester ut från staten Missouri och begränsas i öster af floden Missouri, hvilken flod äfven begränsar *Nebraska*, som ligger norr om Kansas. Slutligen mycket långt vester ut ligger staden *Nevada* med gräns i vester mot California. Djupt in i landet mellan Mississippistaterna och staterna vid Stilla hafvet utbreder sig den stora landrymd, som uptages af territorierna. Vester om staten Arkansas möter *Indian-Territory* mellan staterna Texas i söder och Kansas i norr. Innanför Indian-Territory ligger *New-Mexico* och ännu längre vester ut *Arizona*, som sträcker sig till gränsen af California. Norr om dessa territorier ligga *Colorado* och *Utah* intill gränsen af staten Nevada, som upfyller rummet mellan Utah och staten California. Ännu nordligare ligga *Wyoming* och *Idaho*, det senare begränsadt i vester af staten Oregon. Aldra nordligast utbreda sig *Dacota*, *Montana* och *Washington*, det sist nämda ända till Stilla hafvet.

Skilnaden mellan stater och territorier samt hela rymden vester om Mississippi, oberäknadt Washington, är följande:

	Storlek:		*Folkmängd:*
Territorier	45,717 : 1	—	355,227
Stater	24,343 : 6	—	4,369,375
	70,060 : 7	—	4,724,602

Slutligen får ock räknas *Alaschka*, som är genom mellanliggande engelska kolonier afskild från Förenta Staternas öfriga land och hörer till de nordligaste delarne af Norra Amerika vid Stilla hafvets längst i norr belägna fjärd samt vid Behringsundet och Ishafvet gent emot Sibirien.

Sammanförer man de särskildta hufvudgrupperna af Förenta Staternas länder erhålles följande öfversigt:

Storlek:		Folkmängd:
7 kontinentalt belägna stater och 9 territorier vester om Mississippi	70,060 : 7	— 4,724,602
4 stater vid Mexicanska viken . . .	19,452 : 8	— 3,370,408
15 » » Atlantiska hafvet och distriktet Columbia	19,429 : 4	— 17,379,775
9 kontinentalt belägna stater öster om Mississippi	16,746 : 8	— 12,476,613
2 stater och ett territorium vid Stilla hafvet	16,662 : 2	— 675,125
	142,351 : 9	— 38,626,523
Alaschka	27,157 : 6	— 70,461
	169,509 : 5	— 38,696,984
Indianer oberäknadt Indian Territory		— 228,614
		38,925,598

5. *Folkmängdens fördelning efter olika racer.* Ännu en indelning af Förenta Staternas folk återstår att betrakta, nämligen huru folkmängden grupperar sig efter olika menniskoracer, man kunde säga »kulörer». Denna olikhet är af så stor vigt och antalet menniskor af färgade racer så betydligt, att det måste vara en sak af interesse att teckna sig till minnes huru stort antalet är af de särskildta racerna samt huru detta antal fördelar sig på särskildta stater. Ett närmare studium af Förenta Staternas samhällsförhållanden förutsätter bland inledande allmänna begrepp äfven en i möjligaste mått sann och riktig kunskap om de färgade racernas menniskoantal på det man ej må föreställa sig deras styrka hvarken större eller mindre än hon verkligen är.

De särskilda racerna skulle nu vara: a) den *hvita*, d. v. s. den af europeisk börd härstammande folkmängden, — b) den *svarta*, d. v. s. Negrerne, fordom slafvar, nu frie, men inom samma hufvudklass får man då äfven inbegripa de blandade racerna, s. k. Mulatter m. fl. som härleda sig från europeisk härkomst, blandad med negerblod. Den race, hvars hufvudstam utgöres af Negrer, må derföre kallas den *färgade* racen, — c) *Indianerne* utgöra visserligen också en färgad menniskostam, den röda — »the red men» — eller kopparfärgade, men denna stam är så väsendtligen olik Negrerne, att den samma rätteligen bör med sitt antal upföras särskildt. Detta antal kan icke med noggranhet bestämmas,

men ungefärliga beräkningar kunna dock göras. Och slutligen har i nyaste tid åter en menniskorace upträdt i Norra Amerika, som är så olik alla de öfriga och, ehuru visserligen den minsta till antalet, dock räknar en så betydlig mängd att ett särskildt siffertal på tabellen bör åt den samma inrymmas. Denna folkstam består af d) de från Asien öfver Stilla hafvet inkommande *Chineserne.*

Den redigaste öfversigten torde erhållas om man betraktar hvardera racens antal för sig, dock så att den hvita och den färgade racens siffror ställas vid sidan af hvarandra, hvaremot Indianernes och Chinesernes siffror icke äro större än att det torde vara tillräckligt att angifva deras eget antal.

Georgia	färgade:	545,142	hvita	638,926
Virginia	»	512,841	»	712,089
Alabama	»	475,510	»	521,384
Mississippi	»	444,201	»	382,896
South Carolina	»	415,814	»	289,667
North Carolina	»	391,650	»	678,470
Louisiana	»	364,210	»	362,065
Tenessee	»	322,331	»	936,119
Texas	»	253,475	»	564,700
Kentucky	»	222,210	»	1,098,692
Maryland	»	175,391	»	605,497
Arkansas	»	122,169	»	362,115
Missouri	»	118,071	»	1,603,146
Florida	»	91,689	»	96,057
Pennsylvania	»	65,294	»	3,456,609
Ohio	»	63,213	»	2,601,946
New-York	»	52,081	»	4,330,210
Distrikt Columbia	»	43,404	»	88,278
New-Jersey	»	30,658	»	875,407
Illinois	»	28,762	»	2,511,096
Indiana	»	24,560	»	1,655,837
Delaware	»	22,794	»	102,221
Western-Virginia	»	17,980	»	424,033
Kansas	»	17,108	»	346,377
Massachusetts	»	13,947	»	1,443,156
Michigan	»	11,849	»	1,167,282
Connecticut	»	9,668	»	527,549
Jowa	»	5,762	»	1,188,207
Rhode-Island	»	4,980	»	212,219
California	»	4,272	»	499,424
Wisconsin	»	2,113	»	1,051,351
Maine	»	1,606	»	,624,809
Vermont	»	924	»	329.613
Nebraska	»	789	»	122.117

Minnesota	färgade:	759	hvita	438,257
New-Hampshire	»	580	»	317,697
Nevada	»	357	»	38,959
Oregon	»	346	»	86,929
		4,878,510		33,291,406
Territorierna	»	1,499	»	297,971
		4,880,009		33,589,377
Indian Territory	»	6,378	»	2,407
Alaschka	»		»	461
		4,886,387		33,592,245

Den hvita racens antal är således mycket öfvervägande, mer än sex gånger större än den färgades, men denna är likväl tillräcklig att bilda en betydlig minoritet. Och dess betydelse ökas genom det sätt, hvarpå dess antal fördelar sig i de särskildta staterna. Der finnas tre stater i hvilka den färgade racen utgör flertalet af invånarne, nämligen South-Carolina, Mississippi och Louisiana, hvaremot andra stater finnas, der de färgade blott utgöra ett ringa fåtal. I dessa sist nämnda kan de färgades närvaro ej på något väsendtligt sätt inverka på samhällsförhållanden och sederna, men i de stater, der de färgade utgöra en mycket betydlig del af hela folkmängden, måste samhällets anda och beskaffenhet i betydlig mån bestämmas just af detta förhållande och olika med de öfriga staterna der den hvita racen är ensamt herskande. Förhållandet är af så stor vigt, att det må löna mödan uträkna de färgades antal i procent af hela folkmängden:

South-Carolina	58 : 93	Kansas	4 : 58
Mississippi	53 : 65	Western-Virginia	4 : 07
Louisiana	50 : 10	New-Jersey	3 : 38
Florida	48 : 71	Ohio	2 : 37
Alabama	47 : 89	Rhode-Island	2 : 29
Georgia	46 : 04	Wisconsin	1 : 98
Virginia	41 : 86	Pensylvania	1 : 85
North-Carolina	36 : 56	Connecticut	1 : 80
Columbia	32 : 96	Indiana	1 : 47
Texas	30 : 95	New-York	1 : 19
Tenessee	25 : 61	Illinois	1 : 13
Arkansas	25 : 22	Michigan	0 : 99
Maryland	22 : 46	Massachusetts	0 : 96
Delaware	18 : 23	California	0 : 73
Kentucky	16 : 82	Nevada	0 : 61
Indian-Territory	9 : 35	Nebraska	0 : 61
Missouri	6 : 86	Iowa	0 : 48

Oregon	0 : 34
Territorierna	0 : 33
Vermont	0 : 28
Maine	0 : 26
New-Hampshire	0 : 18
Minnesota	0 : 17

Förenta Staterna öfver hufvud:

Den hvita racen	86 : 30
Den färgade racen	12 : 55
Indianer, Chineser m. m.	1 : 15

Öfver hufvud har man att söka största antalet färgade i f. d. slafstaterna, men det har i sammanhang dermed sitt interesse att uträkna i huru stort antal den färgade racen har inkommit äfven i de stater, som ej hade slafvar. Man finner ett icke aldeles obetydligt antal af denna mennisko-race till och med i det s. k. Indian Territory, der eljest icke den hvita racen, men Indianernes folkstam är den herskande. I Alaschka deremot räknas ingen af färgad race och i de öfriga de så att säga egentliga territorierna, är de färgades antal mycket svagt. Detta förhållande, att den färgade racen endast i ett mycket ringa antal förekommer i territorierna måste vara betecknande för framtiden. Dessa stora landrymder, som uptagas af territorierna, äro för närvarande utmarker, der civilisationen är sysselsatt att bryta bygd. Den största delen af detta arbete är ogjord, men arbetet är i gång, der växa civiliserade samhällen, der kommer efter all anledning en stor och talrik, en rik mensklighet att bygga och bo i framtiden. Och i dessa framtidsländers befolkning kommer den hvita racen, ej den färgade, så vidt man af nuvarande förhållanden får draga någon slutsats, att blifva ensam bestämmande.

Sammanräknar man antalet af färgad race i f. d. slafstaterna och ställer denna summa vid sidan af summan för de öfriga blifver sammanställningen följande:

Färgad race i f. d. slafstaterna	4,538,882
» » » det öfriga landet	347,505
	4,886,387

Den färgade går uti ingen stat till en million, största antalet (Georgia och Virginia) stadnar något öfver 500,000. Öfver hufvud finnas

stater med färgad race i hundratusental	13
» » » » öfver 50,000	4
» » » » » 10,000	9
» » » » » 1,000	8
» » » » under 1,000	6
	40

I denna räkning äro då territorierna räknade såsom en enhet med undantag af Indian territory, hvilket är särskildt räknadt, hvarjämte distriktet Columbia räknas lika med en stat. På detta sätt blifver antalet 40.

Indianernes antal är icke fullständigt inräknadt i de här ofvan upgifna totalsummorna för de särskildta staterna. Räknar man hela summan af menskliga varelser, som dväljas inom Förenta Staternas gränser, måste Indianerne visserligen tagas i beräkning. Men låter man räkningen afse den folkmängd, af hvilka staternas och territoriernas samhälle består, böra Indianerne komma i fråga endast i det fall, att de befinna sig inom samhället, blandade med den öfriga befolkningen. De Indianer deremot, som utgöra egna folkföreningar utanför det civiliserade samhället, kunna då anses såsom ett aldeles särskildt folk och göras till föremål för en egen beräkning. Dessa de egentliga Indianstammarne äro icke inräknade i de särskilda staternas här anförda totalsummor, dock med undantag för Indianerne uti Indian territory och Alaschka, hvilka, såsom utgörande den hufvudsakliga befolkningen uti tvänne af Förenta Staternas länder, äro räknade [1]). Nu vore meningen att sammanräkna hela Indianracen af bägge slagen.

a) Indianer, som lefva i egna folkföreningar:

Alaschka	70,000	Colorado	7,300
Indian Territory	59,367	Minnesota	6,350
Arizona	32,052	Nebraska	6,329
Dacota	26,320	Idaho	5,584
California	21,784	New-York	4,705
New-Mexico	19,429	Michigan	3,175
Montana	19,300	Wyoming	2,400
Nevada	16,220	Florida	500
Washington	13,477	Texas	320
Utah	12,795	Jowa	300
Oregon	10,960	Pennsylvania	99
Wisconsin	10,315		357,981
Kansas	8,900		

Indianernes antal, som utgöra egna folkstammar är således ganska ringa. Betraktar man fördelningen på särskildta länder, framträder ett motsatt förhållande mot den färgade racen. Denna är mycket fåtalig i territorierna, men före-

---

1) Jfr. ofv. p. 582. 587.

kommer stark och talrik i vissa stater. Indianstammarne, äfven oberäknade det egentliga Indian Territory samt Alaschka [1]), finnas i betydligt antal inom territorierna men inom de flesta staters områden finnas alls inga Indianstammar. Man räknar 24 stater, der alls ingen Indianstam finnes, men blott 13 der de finnas, hvaremot i alla territorier finnas Indianstammar. De stater, der Indianstammar finnas, äro likasom territorierna belägna långt in i vestra delen af Amerika. Men i Atlantiska hafvets kustländer, der den europeiska civilisationen är jämförelsevis gammal, äro Indianstammarne undanträngde, utrotade eller hafva flytt undan civilisationen med undantag af en liten flock i staten Florida. Blott undantagsvis förekommer dessutom i staten New-York några tusental och i Pennsylvanien ett litet antal, men dessa båda stater intaga också ett ganska betydligt område inåt landet. Deras längst i vester belägna landsträckor ligga långt bort från kusten. Eljest finnes i de gamla staterna ingen Indianstam. Blott längst bort i den yttersta vestern, der civilisationen ännu är svag och dess bostäder glesa, finnes ännu för Indianerne en möjlighet att lefva sitt gamla, barbariska lif. Men der äro de också tämligen talrika så att i vissa territorier, nämligen Arizona, Dacota och Montana, den indianska befolkningen är större till antalet än den hvita, hvilket naturligtvis i ännu högre grad inträffar i Indian Territory och allra mäst i Alaschka, hvarest Indianerne äro nästan allena.

Förhållandet mellan de hvites antal och Indianstammarnes i territorierna förtjenas att särskildt anmärkas:

Alascka-Indianer	indianer:	70,000	hvita	461
Indian Territory	»	59,367	»	2,407
Arizona	»	32,052	»	9,581
Dacota	»	26,320	»	12,887
New-Mexico	»	19,429	»	90,393
Montana	»	19,300	»	18,306
Washington	»	13,477	»	22,195
Utah	»	12,795	»	86,044
Colorado	»	7,300	»	39,221
Idaho	»	5;584	»	10,618
Wyoming	»	2,400	»	8,726
		268,024		300,839

1) Det samma gäller om distriktet Columbia.

Indianstammar i territorierna . . .	268,024
Indianstammar inom staterna . . .	89,957
	357,981

Men för att lära känna hela det antal Indianer, som lefva inom Förenta Staternas gränser, fordras äfven att räkna dem, hvilkas eget indianska samhälle — om man får bruka detta namn för vildarnes förening — är aldeles upplöst, så att menniskorna endast utgöra spridda individer eller små grupper, som förekomma inom det civiliserade samhället såsom undantag från de stora nationaliteterna, den hvita och den färgade. Desse *Indianer, som icke utgöra egna folkföreningar,* äro ingenstädes mycket talrika, men ett mindre antal förekomma i alla stater utom staten Delaware, hvarest vid folkräkningen ingen anträffades. I vissa andra stater utgör summan några få personer, annorstädes åter några hundratal eller till och med ett eller annat tusental. I territorierna är förhållandet det samma dock med undantag af Indian Territory och Alaschka, hvarest desse Indianer icke finnas, just derföre att i dessa länder Indianer af den andra sorten utgöra hufvudsumman af befolkningen.

Indianer, blandade med den öfriga befolkningen.

California	7,241	Kentucky	108
Michigan	4,926	Ohio	100
Washington	1,319	Alabama	98
New-Mexico	1,309	Arkansas	89
North-Carolina	1,241	Nebraska	87
Wisconsin	1,206	Missouri	75
Dacota	1,200	Tennessee	70
Kansas	914	Wyoming	66
Mississippi	809	Iowa	48
Minnesota	690	Idaho	47
Louisiana	569	Georgia	40
Maine	499	Pennsylvania	34
New-York	439	Illinois	32
Texas	379	Arizona	31
Oregon	318	New-Hampshire	23
Indiana	240	Nevada	23
Connecticut	235	New-Jersey	16
Virginia	229	Distrikt Columbia	15
Colorado	180	Vermont	14
Utah	179	Maryland	4
Montana	157	Florida	2
Rhode-Island	154	Western Virginia	1
Massachusetts	151		25,731
South-Carolina	124		

Indianer i egna folkföreningar	357,981	Indianer bland den öfriga befolkningen	25,731
			383,712

Chinesernes väg till Amerika går öfver Stilla hafvet, från motsatt sida mot den europeiska invandringen. Deras bostäder träffas förnämligast i staterna vid Stilla hafvet i synnerhet Californien, som ensam innehåller öfver $^3/_4$ af hela antalet. Nevada och Oregon innehålla hvardera något öfver 3000, territoriet Idaho öfver 4000, Montana nära 2000, uti territorierna Utah, Washington och Wyoming räknas denna folkstam till hundratal, men eljest förekomma Chineserne endast i mycket små grupper eller såsom enstaka personer, fjorton stater samt två territorier finnas, der ingen Chines har blifvit räknad. I Indian Territory samt Alaschka finnas de icke.

Chinesernes fördelning på särskildta länder:

California	49,310	Pennsylvania	14
Idaho	4,274	Colorado	7
Oregon	3,330	Virginia	4
Nevada	3,152	Distrikt Columbia	3
Montana	1,949	Jowa	3
Utah	445	Missouri	3
Washington	234	Connecticut	2
Wyoming	143	Maryland	2
Arkansas	98	Michigan	2
Massachusetts	97	Maine	1
Louisiana	71	Georgia	1
New-York	29	South-Carolina	1
Texas	25	Kentucky	1
Arizona	20	Illinois	1
Mississippi	16	Ohio	1
New-Jersey	15		63,254

Sammanräknar man de särskildta folkracerna erhåller man följande summor [1]).

Den hvita racen	33,592,245	Indianerne	383,712
Den färgade	4,886,387	Chineserne	63,254
			38,925,598

Förhållandet mellan *Stad* och *Land* är i Amerika en mycket vanskelig sak att bestämma. Den svårighet, som förefinnes i Europa att skilja mellan städer och landsbygd,

1) Jfr ofv. p. 594, 595.

blifver ännu större i Amerika i följd af den oerhörda häftighet, hvarmed samhällsutvecklingen rycker framåt. Den statistiska räkningen har ännu svårare här än i Europa att följa med tiden. En siffra, som på den tid, då hon uträknades, var så noggrann som skäligen kunde begäras, kan efter några få år vara aldeles skild från verkliga förhållandet. Stadnar man vid de upgifter, som finnas från år 1870, får man erkänna att dessa i ännu högre grad än de, som angå Europas länder, äro att anse såsom blott ungefärliga bestämningar.

Städer med öfver 20,000 invånare funnos i Förenta Staterna år 1870[1]) följande:

New-York	942,292	Memphis	40,226
Philadelphia	674,022	Cambridge	39,634
Brooklyn	396,099	Hartford	37,180
S:t Louis	310,864	Scranton	35,092
Chicago	298,977	Reading	33,930
Baltimore	267,354	Paterson	33,579
Boston	250,526	Kansas City	32,260
Cincinnati	216,239	Mobile	32,034
New-Orleans	191,418	Toledo	31,584
San Fransisco	149,473	Portland	31,413
Buffalo	117,714	Columbus	31,274
Washington	109,199	Wilmington	30,841
Newark	105,059	Dayton	30,473
Louisville	100,753	Lawrence	28,921
Cleveland	92,829	Utica	28,804
Pittsburgh	86,076	Charlestown	28,323
Jersey City	82,546	Savannah	28,235
Detroit	79,577	Lynn	28,233
Albany	76,216	Fall River	26,766
Milwaukee	71,440	Springfield	26,703
Providence	68,904	Nashville	25,865
Rochester	62,386	Covington	24,505
Allegheny	53,180	Salem	24,117
Richmond	51,038	Quincy	24,052
New-Haven	50,840	Manchester	23,536
Charleston	48,956	Harrisburg	23,104
Indianapolis	48,244	Trenton	22,874
Troy	46,465	Peoria	22,849
Syracuse	43,051	Evansville	21,830
Worcester	41,105	Atlanta	21,789
Lowell	40,928	New Bedford	21,320

1) BEHM und WAGNER, Heft. I, p. 83.

Oswego	20,910	Camden	20.045
Elizabeth	20,832	Davenport	20,038
Hoboken	20,297	St. Paul	20.030
Lancaster :	20,233		6,227,581
Poughkeapsie	20,080		

Någon stad, som i folkmängd upgår mot London och Paris, finnes icke i Förenta Staterna, men dessa båda städer äro också de enda i Europa, som öfverstiga Förenta Staternas största stad New-York [1]). Nu kommer dertill att Brooklyn, som är den tredje i ordningen, är belägen mycket nära till New-York, så att här inom ett nästan omedelbart sammanhängande område finnes en folkmängd af öfver 1,300,000 menniskor. Öfver hufvud är antalet stora städer mycket betydligt, men stadsfolkmängden ojämnt fördelad såsom visar sig af nedanstående uträkning öfver förhållandet inom hvarje särskildt stat. I de ännu blott ofullständigt upodlade länderna vesterut kan ej städernas utveckling i allmänhet vara så långt kommen som i de gamla staterna men en mycket stark utveckling af stadsmannalif i stora industriella medelpunkter träffas dock äfven på några ställen långt in i kontinenten.

Hela antalet städer med öfver 20,000 invånare utgör:

öfver 100,000	14	öfver 50,000	3
» 90,000	1	» 40,000	7
» 80,000	2	» 30,000	12
» 70,000	3	» 20,000	26
» 60,000	2		70

Fördelningen på särskildta stater är följande:

1. *New-York:*		2. *Pennsylvania:*	
New-York	942,292	Philadelphia	674,022
Brooklyn	396,099	Pittsburgh . . . , . . .	86,076
Buffalo	117,714	Allegheny	53,180
Albany	76,216	Scranton	35,092
Rochester	62,386	Reading	33,930
Troy	46,465	Harrisburg	23,104
Syracuse	43,051	Lancaster	20,233
Utica , ...	28,804		925,637
Oswego	20,910	3. *Massachusetts:*	
Poughkeepsie	20,080	Boston	250,526
	1,754,017	Worcester	41,105

1) Detta beror likväl derpå huru man räknar folkmängden i Constantinopel, jfr ofv. p. 391—392.

Lowell 40,928
Cambridge 39,634
Lawrence 28,921
Charlestown 28,323
Lynn 28,233
Fall River 26,766
Springfield 26,703
Salem 24,117
New Bedford 21,320

556,576

4. *Ohio:*
Cincinnati 216,239
Cleveland 92,829
Toledo 31,584
Columbus 31,274
Dayton 30,473

402,399

5. *Illinois:*
Chicago 298,977
Quincy 24,052
Peoria 22,849

345,878

6. *Missouri:*
S:t Louis 310,864
Kansas City 32,260

343,124

7. *New-Jersey:*
Newark 105,059
Jersey City 82,546
Paterson 33,579
Trenton 22,874
Elizabeth 20,832
Hoboken 20,297
Camden 20,045

305,232

8. *Maryland:*
Baltimore 267,354

9. *Louisiana:*
New-Orleans 191,418

10. *California:*
San Fransisco 149,473

11. *Kentucky:*
Louisville 100,753
Covington 24,505

125,258

12. Distr. *Columbia:*
Washington 109,199

13. *Connecticut:*
New-Haven 50,840
Hartford 37,180

88,020

14. *Michigan:*
Detroit 79,577

15. *Wisconsin:*
Milwaukie 71,440

16. *Indiana:*
Indianapolis 48,244
Evansville 21,830

70,074

17. *Rhode Island:*
Providence 68,904

18. *Tennessee:*
Memphis 40,226
Nashville 25,865

66,091

19. *Virginia:*
Richmond 51,038

20. *Georgia:*
Savannah 28,235
Atlanta 21,789

50,024

21. *South Carolina:*
Charleston 48,956

22. *Alabama:*
Mobile 32,034

23. *Maine:*
Portland 31,413

24. *Delaware:*
Wilmington 30,841

25. *New-Hampshire:*
Manchester 23,536

26. *Jowa:*
Davenport 20,038

27. *Minnesota:*
S:t Paul 20,030

I öfriga stater samt territorierna, der ingen ort upgår till 20,000 invånare, äro de folkrikaste orterna följande.

1. *Western Virginien:*		10. *Oregon:*	
Wheeling	19,280	Portland	8,293
2. *Kansas:*		11. *Nevada:*	
Leavenworth	17,873	Virginia	7,048
3. *Nebraska:*		12. *Florida:*	
Omaha	16,083	Jacksonville	6,912
4. *Vermont:*		13. *New-Mexico:*	
Burlington	14,387	Santa Fé.	4,765
5. *Texas:*		14. *Colorado:*	
Galveston	13,818	Denver	4,759
6. *North Carolina:*		15. *Montana:*	
Wilmington	13,446	Helena	3,106
7. *Utah:*		16. *Wyoming:*	
Salt-Lake City	12,854	Cheyenne.	1,450
8. *Mississippi:*		17. *Washington:*	
Vicksburg	12,443	Walla-Walla	1,394
9. *Arkansas:*		18. *Arizona:*	
Little Rock	12,380	Arizona City.	1,144

Det visar sig således att bland de sju och trettio staterna finnas elfva, som icke innehålla någon stad med 20,000 invånare, och bland territorierna finnas tre der ingen stad upgår till 2000 invånare oberäknadt de båda territorierna Dacota och Idaho, der ingen ort räknas, som upnår siffran 1000. Indian Territory och Alaschka äro ej i räkningen intagna. Men folkmängden i städer med öfver 20,000 utgör dock 16 procent af hela folkmängden, då hela folkmassan, äfven samtlige Indianerne, räknas.

---

2. **Mexico.** Vid sidan af det anglo-amerikanska statsförbundet står det mexicanska, åter en förening af republiker, hvilka fordom varit europeiska kolonialbesittningar nämligen Spaniens. Den officiella benämningen var vicekonungariket Nya Spanien eller åtminstone utgjorde Mexico en stor del af det land, som innefattades under detta namn [1]. Landet omfattar sydvestra delen af Norra Amerika och utsträcker sig söderut äfven öfver en del af det landbälte, som, beläget mellan de båda vattnen, Stilla hafvet och Mexicanska viken, utgör sammanbindningslandet mellan Norra och

1) De spanska länderna omtalas stundom på ett sådant sätt som skulle Central-Amerika varit innefattadt jämte Mexico i det land, som utgjorde vice-konungadömet Nya Spanien.

Södra Amerika. Detta landbälte har en aflång form, ehuru den del, som tillhör Mexico, och äfven ett stycke af det öfriga landet likväl icke är så smalt att det kan kallas ett näs, men ju mera man nalkas Syd-Amerika, desto smalare blifver landet och utgör slutligen det s. k. Panama-näset, som gränsar till Södra Amerika. Hela landbältet kallas vanligen Central-Amerika och kan betraktas såsom ett eget hufvudstycke af den amerikanska verldsdelen vid sidan af Norra och Södra Amerika. Norra delen af Central-Amerika hörer till Mexico.

Det spanska Amerikas affall från moderlandet var senare i tiden än den angloamerikanska revolutionen. De engelska f. d. kolonierna hade varit egna stater i mer än trettio år medan de spanska länderna i Amerika ännu styrdes af Vice-Konungar och s. k. General-Kapitener. Men vid samma tid då ett nytt tidehvarf upgick öfver det europeiska Spanien med Spaniorernes frihetstrid mot den napoleoniska eröfringen, begyntes äfven koloniernas affall och der fans ett sammanhang mellan händelserna i Europa och i Amerika. Och dessa statshvälfningar, som hafva upfylt så väl det europeiska som amerikanska Spaniens nyaste historia, hafva liknat hvarandra deruti att det har visat sig obeskrifligt svårt att åstadkomma någon fast och stadig ordning på någotdera stället. Om de europeiske Spaniorerne hafva utmärkt sig för en beklagansvärd brist på politiskt förstånd, så gäller detta lika mycket om Kreolerne, Mulatterne, Mestizerne, Indianerne och huru folkblandningen må kallas, som upfyller de spansk-amerikanska länderna. Deras historia utgör en förvirrad massa af upror, revolutioner, borgerliga krig, statsförfattningar, som stiftas och afskaffas, regeringar, som upresas och nederstörtas.

Detta, som i allmänhet kan sägas om spanska Amerika, gäller i hög grad om Mexico. Der har varit federativ republik och republik utan federativ statsform, der har varit diktatorsvälde, der har varit kejsardöme. Om det i allmänhet är ett utmärkande drag hos de amerikanska länderna att de hafva antagit den republikanska statsformen, så har dock just i Mexico ett och annat misslyckadt försök blifvit gjordt att uprätta en monarki.

Det lönar icke mödan att offra mycken tid och långa studier åt en historia, som endast talar om fruktlösa bemödanden att åstadkomma något beståndande verk. Skilnaden i detta afseende är mycket stor mellan det anglo-amerikanska statsförbundet och de f. d. spanska länderna, men dessa sist nämnda tillhöra likväl en afdelning af jordklotet, som har europeisk kultur, och samma länder utgöra en så stor del af jordens krets, att det vore en ofullständighet om man ginge dem förbi, och deras rika natur gifver dem en betydlig vigt för den materiella kulturen och verldshandeln. Man bör dessutom ej öfvergifva hoppet att äfven hos dem en bättre tid skall komma och ordningen utgå ur oredan, men sådant deras tillstånd hittills har varit, kan deras historia fresta menniskovännen till förtviflan, hvaremot deras geografi och statistik icke saknar en ganska betydlig märkvärdighet.

Mexicos politiska utveckling kan sammanfattas under följande hufvuddrag.

1. *Upresningen år 1810,* hvilket årtal betecknar början af Mexicos affall från Spanien. Anförarens namn var *Hidalgo y Castilla.* Företaget misslyckades och uphofsmannen dog på afrättsplatsen 1811 [1]).

2. *Upresningen 1821 och kejsardömet under Iturbide.* En ny upresning utbröt år 1821 under ledning af en bland den spanska krigsmagtens befälhafvare *Augustin Iturbide,* hvars förmåga att göra sig gällande befans till en tid vara ganska betydlig. Hela Mexico hemföll i uprorets våld och en underhandling öpnades angående landets förvandling till sjelfständig stat med monarkisk statsform under en furste af spanska konungahuset. Men underhandlingen misslyckades och i dess ställe blef Iturbide utropad till kejsare (1822). Dermed hade likväl revolutionsanförarens framgång nått sitt slut. Den nye kejsarens regering blef ganska kort. Oenighet utbröt mellan kejsaren och nationalförsamlingen, Iturbide nödgades lemna landet (1823), begaf sig till Europa, återvände följande året, men blef då gripen och ihjelskjuten, arkebuserad (1824).

---

1) *Nouvelle Biographie Generale,* T. XXIV, p. 643 hvarest anförarens namn skrifves Costilla.

3. *Republik med omvexlande federativ och central statsform (1824—1861).* Hela denna tid upfyldes af oroliga omkastningar mellan olika statsförfattningar, upror och borgerligt krig. Blott en sak har varit afgjord — affallet från Spanien. Den spanska regeringens försök att göra sig gällande blefvo utan frukt och slutligen (1836) blef Mexicos sjelfständighet af Spanien erkänd. I Mexico åter stridde partierna, ett federalistiskt parti, som ville göra Mexico till ett statsförbund, och ett annat, som ville bilda en enda, odelbar s. k. centralrepublik. En federativ grundlag, som antogs 1824, blef på nytt omstörtad och Mexico skulle nu vara centralrepublik, men efter några års förlopp blef den federativa statsformen åter gällande på 1840-talet. Och vissa tidskeden hafva under tiden funnits då hela det republikanska statskicket förlorade sig i en militärisk diktators regering under den ryktbare revolutionsanföraren *Santa Anna.* Slutligen störtades Santa Anna för sista gången år 1855 och har visserligen äfven sedermera upträdt i de inbördes striderna, men utan att lyckas göra sig gällande. Slutligen år 1857 blef en ny federativ författning af en nationalkongress antagen, men som var långt från att blifva allmänt erkänd. Borgerliga krig upfylde landet och någon stadgad ordning fans icke. I detta skick befann sig Mexico då med början af 1860 helt nya förhållanden upkommo i det att dels Förenta Staterna dels vissa europeiska magter gjorde Mexico till föremål för sin politik.

4. *Förenta Staternas och de europeiska magternas, särdeles Frankrikes mellankomst (1861—63).* Mexico hade under den föregående tiden varit temligen öfvergifvet åt sig sjelf om man undantager kriget med Förenta Staterna, hvilket kostade Mexico förlusten af Texas, öfra Californien och det land, som Anglo-Amerikanarena kalla New-Mexico, hvilka länder afträddes genom freden i Guadeloupe år 1848 [1]). Men Europa synes ej mycket bekymrat sig om Mexico. Från och med början af 1860-talet blef likväl förhållandet helt annorlunda.

Tillståndet i Mexico vid denna tid var sådant att om någon bestämd statsförfattning skulle anses der vara gäl-

1) Fördraget hos DE MARTENS et DE CUSSY, T. VI, p. 199.

lande, var denna den år 1857 antagna demokratiska grundlagen med federativ statsform. Två partianförare, *Comonfort* och *Juarez*, voro hufvudpersoner i de borgerliga striderna, men Comonfort blef snart störtad (1858) och efter honom upträder först en partichef vid namn *Zuloaga* och sedermera *Miramon* på ena sidan, medan Juarez fortfarande är deras motståndare. Skilnaden mellan dem var sådan att Juarez försvarar 1857 års författning mot omstörtningsplaner från de andres sida. Under dessa brytningar mellan partierna framträder en plan från Förenta Staterna att till sin fördel begagna partistriderna i Mexico för att i utbyte mot det bistånd, som skulle gifvas det ena partiet, åt sig bereda vissa förmåner. Underhandling öpnades först med Zuloaga, men bar ej den frukt, som önskades, hvilket hade till följd att Förenta Staterna stälde sig i förbindelse med Juarez (1859), hvilken också det följande året (dec. 1860) lyckades besegra sitt motparti och blef från den tiden stående i spetsen för republiken [1].

Det förhållande, hvaruti Mexico nu befann sig till Förenta Staterna, var utan tvifvel en omständighet af vigt för de händelser, som nu skulle följa. Väl synes Juarez's seger icke hafva varit i öfvervägande mått Förenta Staternas verk, men denna magt hade dock all utsigt att kunna göra sitt inflytande i Mexico mycket gällande. De europeiska magternas farhåga upväcktes att Mexico kunde komma att blifva aldeles beroende af Förenta Staterna och denna amerikanska stormagt göra sig gällande på ett för de europeiska interessena betänkeligt sätt. Ur sådan synpunkt låter sig till någon del, ehuru ofullständigt, förklaras det oväntade förhållande, som nu föranledde Europa att med spänd upmärksamhet se till Mexico då nämligen en europeisk stor-

---

1) Om det föregående kan läsas stycket hos WAPPÄUS; Handbuch der Geographie und Statistik des ehemaligen spanischen Mittel- und Süd-Amerika, p. 127 o. f. så ock art. Mexico hos BLUNTSCHLI und BRATER, Staats-Wörterbuch samt MÜHLENPFORDT: Versuch einer getreuen Schilderung der republik Mejico T. I, p. 359 o. f., jfr art. Hidalgo, Iturbide, Santa Anna i *Nouvelle Biographie Generale* och de korta underrättelserna i *Almanach de Gotha*, årg. 1865, p. 730 och 1868 p. 755 samt art. Santa Anna hos THOMPSON COOPER, Men of the time.

magt, Frankrike, företog sig att i Mexico uprätta en monarki under en europeisk furste.

Anledning för de europeiska magternas inblandning blef gifven af den regering, som nu fans i Mexico med Juarez i spetsen. Denna regering beslöt nämligen att inställa alla betalningar af Mexicos utländska statskuld (1861). En sådan handling, i sjelfva verket en statsbankrutt, låter sig mycket lätt förklara af det förtviflade skick hvaruti Mexicos finanser förmodligen befunno sig efter all den anarki, som hade föregått. Men handlingen var i alla fall ett groft brott mot tro och lofven och föranledde mycket naturligt de skarpaste protester från de främmande magter, hvilkas medborgare hade kapitaler interesserade i den mexicanska statskulden.

De främmande magter, som af denna anledning uppträdde mot Mexico, voro Frankrike, England och Spanien. Mellan dem blef ett fördrag ingånget (okt. 1861) om gemensama tvångsåtgärder mot Mexico [1]). En fjerde magt kunde haft anledning att taga del i saken, nämligen Förenta Staterna, och fördraget innehöll att denna magt skulle inbjudas att medverka. Men deraf blef intet. Förenta Staterna hade sitt eget sätt att betrakta den mexicanska frågan. Det hörer till deras politik att icke utan nödtvång tillåta någon mellankomst från Europa i amerikanska angelägenheter och allra minst att en monarki uprättas. Den misstanken var ej främmande för den nordamerikanska politiken att något sådant kunde blifva frukten af de europeiska magternas upträdande. Förenta Staternas regering utgaf redan ganska snart (mars 1862) en protest mot uprättandet af en monarki i Mexico [2]).

Misstanken var i hvad ankom på en af de tre förenade magterna, nämligen Frankrike, fullkomligen grundad, såsom snart skulle visa sig. Den väpnade mellankomsten af de tre magterna begyntes, en krigshär landsteg på mexicanska kusten och underhandlingar öpnades. Men derunder framträder en bestämd skilnad mellan Frankrikes politik å ena

---

1) SCHULTHESS, Europäischer Geschichtskalender 1861, p. 285 och p. 188, hvarest fördraget finnes tryckt i utdrag, äfvensom hos SAMWER T. IV, 2, p. 143; fullständigt. Jfr. *Das Staats-Archiv, T. II, n:o 266.*

2) SCHULTHESS 1862, p. 353.

sidan, Englands och Spaniens å den andra. Fördraget innehöll en mycket bestämd öfverenskommelse att undvika all inblandning i Mexicos inre angelägenheter och att alls icke göra något intrång på mexicanska folkets rätt att bestämma sin statsform. England och Spanien upfylde denna förbindelse, men kejsar Napoleon lät sig icke deraf förhindras från en tillställning i Mexico att förvandla republiken till monarki. Spanien och England undandrogo sig då all vidare medverkan och inläto sig i särskild underhandling med Mexico om sina fordringsanspråk, men deremot utbryter nu kriget mellan Frankrike och Mexico (1862).

Detta krig ledde dock ej till målet så hasteligen, som torde varit beräknadt, men slutligen blef dock målet upnådt. Ej förr än följande året, men då likväl, blef hufvudstaden intagen af Fransoserne och en slags representerande församling tillformad, hvilken nu under de franska bajonetternas herravälde beslöt Mexicos öfvergång till monarkisk statsform med titeln kejsardöme under *österrikiske erkehertigen Maximilian* såsom kejsare (1863) [1]).

5. *Kejsar Maximilian i Mexico (1863—67).* Kejsar Napoleon har sjelf gifvit en vink om meningen med denna politik, som han nu i Mexico utförde. Meningen är uttalad i kejsarens skrifvelse till den kommenderande generalen öfver de franska trupperna. Der läses följande: »Amerikas välstånd är icke en för Europa likgiltig sak, ty Amerika gifver näringsämnen åt våra fabriker och underhåller vår handel. Vårt interesse är att Förenta Staternas republik skall vara blomstrande och mägtig, men det är icke vårt interesse att denna republik skall bemägtiga sig hela mexicanska viken, derifrån beherrska Antillerna och Syd-Amerika och ensam förfoga öfver den nya verldens produkter. En sorglig erfarenhet lärer oss just nu, huru osäker vår industri måste vara om hon skall tvingas att köpa sina råämnen på en enda marknad, underkastad de omvexlingar, som der kunna inträffa. Men om Mexico bevarar sin oafhängighet och sitt område oförminskadt samt en fast och varaktig regering der uprättas med Frankrikes bistånd, så skall den

---

1) Schulthess 1862, p. 362 o. f.; 1863, p. 294—295.

latinska racen återvinna sin styrka och sin »prestige» på andra sidan om oceanen, Frankrikes och Spaniens kolonier i Westindien skola blifva till sitt bestånd försäkrade, ett nyttigt inflytande skall utsträcka sig öfver Central-Amerika och detta inflytande skall öpna en omätlig afsättning för vår handel och bereda åt vår industri de råämnen, som den samma nödvändigt behöfver. — Ett såmedelst åter pånyttfödt Mexico skall ock blifva en pålitlig vän, ej blott af tacksamhet, men äfven på grund af öfverensstämmande interessen och emedan det eger att söka sitt stöd i ett godt förhållande till de europeiska regeringarne. Allt förenar sig, vår krigsära, vår politik, vår industris och vår handels interessen att ålägga oss såsom en pligt att marchera mot Mexico, der plantera vår fana, vare sig för att derstädes grundlägga en monarki ifall en sådan icke är oförenlig med folkets nationalkänsla, eller åtminstone uprätta en regering, som har utsigt att ega bestånd» [1]).

Således för att försäkra Frankrikes industri och handel om fördelaktiga förbindelser med ett genom Frankrikes medverkan till nyes organiseradt Mexico och för att motverka Förenta Staternas sträfvande till envälde i den amerikanska verlden blef det mexicanska kriget företaget. Förenta Staterna hade nogsamt visat sin mening att vända sig till fördel den förvirring, som i Mexico rådde. Mot dem, mot deras öfvermagt var Frankrikes företag i Mexico medelbarligen riktadt.

Felet var blott att kejsar Napoleons magt var för ändamålet otillräcklig. Denna magt förmådde på sin höjd att uprätta en monarkisk regering i Mexico, men icke att sedermera hålla den nya kejsarthronen vid magt.

Ty på de franska vapnen måste denna thronen bygga sitt bestånd. Det republikanska partiet under Juarez var långt ifrån underkufvadt. Snarare kan sägas att hela kejsardömet blott var en genom främmande härsmagt framkallad partimanöver inom Mexico. Kejsar Maximilians hela regeringstid från hans ankomst 1864 uptogs af borgerligt

1) Skrifvelse från kejsar Napoleon, tryckt hos SCHULTHESS, l. c. 1862, p. 256.

krig. Och på samma gång framträder den djupa motsatsen mellan det mexicanska *kejsardömets* interessen d. v. s. Frankrikes å ena sidan och Förenta Staternas å den andra. Att någon väpnad mellankomst från Förenta Staterna icke inträffade har sin naturliga förklaring i det inbördes kriget, som fördes mellan nord- och sydstaterna i Nord-Amerika. Det olyckliga tillstånd, hvaruti Förenta Staterna dymedelst befunno sig, begagnades af kejsar Napoleon att måtta sitt hugg mot den mexicanska *republiken*. Men nu tog det borgerliga kriget i Nord-Amerika slut, nordstaterna segrade och det nordamerikanska statsförbundet, nu åter starkt och mägtigt, upträdde med ett hotande språk emot Frankrike[1]). Då nu äfven det visade sig omöjligt att undertrycka det republikanska partiet fann sig kejsar Napoleon nödsakad att låta sin svaghet blifva uppenbar och hemkalla sina trupper från Mexico (1866—67). Dermed var det mexicanska kejsardömets öde afgjordt, kejsar Maximilian blef öfvervunnen, tillfångatagen, stäld för krigsrätt och arkebuserad (1867).

6. *Federativ republik.* På kejsardömet följde nu den federativa republikens återuprättelse med 1857 års grundlag och Juarez såsom president. Och dervid hafver det förblifvit utom att Juarez är med döden afgången (1872) och efterträddes af nuvarande presidenten *Lerdo de Tejada.*

Det slut, hvartill Mexico hittills har kommit, är således att den republikanska statsformen har visat sig vara den enda, som hafver någon utsigt att ega bestånd, monarkiens omöjlighet är på det klaraste sätt i dagen lagd och likaså den europeiska stormagtens Frankrikes fullkomliga oförmåga att någonting afgörande uträtta. Utgången skulle utan tvifvel blifvit den samma för hvilken som helst bland de europeiska magterna. Slutsatsen af det sorgespel Frankrike upförde i Mexico har blifvit att Europa får — fritt eller tvunget — låta Amerika sköta sig sjelf. En annan lärdom att inhemta är den, att hela detta förhållande väsendtligen berodde på den mägtiga ställning, som det stora anglo-amerikanska

---

1) Se t. ex. det hos SCHULTHESS årg. 1866, p. 441 aftryckta utdraget ur en skrifvelse från presidenten i Förenta Staterna till nordamerikanska ministern i Paris.

statsförbundet intager. Man behöfver blott se på tidsordningen i händelsernas gång. Borgerligt krig var i Nord-Amerika, då skickar kejsar Napoleon den österrikiske erkehertigen att pröfva lyckan såsom kejsare i Mexico. Kriget tager slut i Nord-Amerika, då får kejsar Napoleon draga hem sina trupper och slutet blifver den mexicanska kejsarthronens fall och den tillämnade kejsarens blodiga död.

Mexicanska statsförbundet består af 27 stater samt ett s. k. *Distrito Federal* (förbundsdistrikt), som innefattar hufvudstaden Mejico; slutligen utom de 27 staterna hörer till förbundet äfven ett s. k. *Territorio de la baja California*.

Beståndsdelarne äro följande: 1)

Storlek:		*Folkmängd:*	
Chihuahua	3,938 : 2	Jalisco	966,689
Sonora	3,715 : 8	Guanajuato	729,988
Baja California	2,894 : 8	Puebla	697,788
Coahuila	2,393 : 6	Mexico	663,527
Durango	1,999 : 0	Oaxaca	662,463
Jalisco	1,842 : 0	Michoacan	618,240
Sinaloa	1,702 : 2	San Luis Potosi	476,500
Oaxaca	1,579 : 1	Veracruz	462,111
Tamaulipas	1,421 : 6	Yucatan	422,365
Yucatan	1,390 : 4	Hidalgo	404,207
San Luis Potosi	1,293 : 2	Zacatecas	397,945
Veracruz	1,233 : 5	Distrito Federal	315,996
Campeche	1,214 : 8	Guerrero	301,080
Guerrero	1,154 : 6	Chiapas	193,987
Michoacan	1,115 : 1	Durango	190,846
Nuevo Leon	1,111 : 6	Chihuahua	179,217
Zacatecas	1,081 : 5	Nuevo Leon	178,872
Chiapas	754 : 5	Queretaro	171,666
Puebla	565 : 2	Sinaloa	168,031
Tabasco	557 : 3	Morelos	147,039
Guanajuato	536 : 7	Aguas Calientes	140,256
Hidalgo	383 : 7	Tlaxcala	115,438
Mexico	368 : 7	Sonora	109,387
Colima	176 : 2	Tamaulipas	108,778
Queretaro	150 : 7	Coahuila	98,347
Aguas Calientes	136 : 2	Tabasco	83,288
Morelos	83 : 5	Campeche	66,724
Tlaxcala	76 : 3	Colima	65,827
Distrito Federal	21 : 8	Baja California	21,645
geogr. qv.-mil	34,891 : 8		9,158,247

1) Behm und Wagner, heft. III, p. 116, 65.

Relativ befolkning öfver hufvud = 262 på geografisk qvadratmil.

Städer med öfver 20,000 invånare nämnas följande:

Mejico	200,000	Morelia	36,940
Guadalajara	90,947	San Luis Potosi	31,389
Leon	78,930	Zacatecas	31,051
Puebla de Zaragoza . .	67,571	Colima	31,000
Guanajuato	56,012	Oaxaca	25,000
Queretaro	47,570	Merida	23,500
Jalapa	37,200	Aguas Calientes	22,534
			779,644

Beräknar man jämte Förenta Staterna och Mexico äfven de Brittiska besittningarne samt Grönland med Danskarnes nybyggen och för fullständighetens skull de små öarne S:t Pierre och Miquelon, som tillhöra Frankrike, så är öfversigten öfver den nordamerikanska verldsdelen färdig. Det visar sig att hela denna verldsafdelning befinner sig inom den europeiska civilisationens omkrets. Indianer finnas och Eskimoer på Grönland, men blandade med de europeiska kulturfolken, någon hufvuddel af Nord-Amerika tillhör icke barbariet oinskränkt. Men deremot kan sägas att det lif, som lefves i Amerika utanför den europeiska civilisationen, Indianernes lif och Eskimoernes i Grönland, är ett rent barbari. Förhållandet är icke sådant som i vissa delar af Asien att den europeiska civilisationen befinner sig i beröring med en annan, en helt främmande civilisation [1]), all den civilisation, som i Amerika finnes, är bygd på europeisk grund, hvilket icke hindrar att ju i vissa delar af denna verldsdel en icke ringa del af folket härstammar från den folkrace, som fans förr än Europeerne anlände. Detta förhållande gäller väl ej mycket om Förenta Staterna och de brittiska länderna, ty folkblandning af Europeer och Indianer förekommer sällan derstädes, men i spanska Amerika, således i Mexico, är förhållandet helt annorlunda. Indianerne inga med en icke ringa andel i den folkmängd, som finnes i Mexico, men desse Indianer hafva sin andel af den europeiska civilisationen. Den tredje folkstammen, Negrerne, är

1) Jfr ofvan om det brittiska riket i Indien, p. 22.

af Europeerne ditförd och befinner sig under stark inflytelse af den europeiska civilisationen. Någon stat med uteslutande negernationalitet finnes icke i Nord-Amerika.

Central-Amerika kallar man den del af den amerikanska verlden, som sträcker sig från Mexicos gräns till Panamanäset. Äfven de länder, som äro der belägna, hörde under Spanien, men utgöras nu af republiker med europeisk, nämligen spansk civilisation med undantag af det område, som är engelsk besittning och kallas Brittiska Honduras, beläget på kusten af Mexicanska viken. Och äfven ett annat undantag finnes nämligen de s. k. Mosquitos-Indianernes land, hvilket dock knappt kan räknas såsom en egen stat.

Central-Amerikas länder, som nu för tiden hafva delat sig på särskildta republiker, utgjorde under den spanska tiden en gemensam s. k. *Audiencia* eller ståthållaredöme *Guatemala*, till hvilken dock äfven hörde vissa delar, som nu hafva ingått i det mexicanska statsförbundet. Styrelsen utöfvades för hela »audiencian» af en s. k. General-kapiten och landet var deladt i vissa provinser, som motsvaras af de nuvarande staterna. Här synes således som skulle anledning kunnat finnas att efter skilsmässan från Spanien antaga den federativa statsformen i fall icke hela landet f. d. audiencian eller generalkapitanatet ville förena sig till en enda republik. Men ingendera delen har skett. Den federativa statsformen var den, som först antogs, men har ej burit sig, medan en gemensam republik icke heller har blifvit bildad. De särskildta f. d. provinserna utgöra aldeles fristående stater hvar och en för sig.

Affallet från Spanien skedde år 1821 samtidigt med upresningen i Mexico och en förening med Mexico på Iturbides tid var på väg att ingas, men kom ej till stand. Central-Amerikas provinser förenade sig till ett *statsförbund af fem republiker* (1823), som kallade sig »provincias unidas del centro de America», hvilket namn dock snart utbyttes mot benämningen »republica federal de centro America». Denna statsform bibehöll sig dock ej längre än till 1830-talet och blef bestämdt afskaffad år 1839. Under den föl-

jande tiden hafva försök varit å bane, men utan framgång, att åter bilda ett statsförbund. De centralamerikanska staternas historia är för öfrigt en kedja af borgerliga strider och äfven krig mellan de särskildta staterna. Och jämte dessa strider hafva också förekommit tvistiga förhållanden till Förenta Staterna och England, hvilken sist nämnda magt är granne med staterna i Central-Amerika genom sin besittning, Brittiska Honduras.

Det nämndes att de s. k. *Mosquitos-Indianerne* utgöra ett slags undantag från de fem republikerna. Desse Indianer lära under den spanska tiden lefvat oberoende af den spanska styrelsen, förenade i ett slags samhälle under en inhemsk stamchef eller s. k. konung. Med denna indianstam trädde Engelsmännen i förbindelse och ett slags fördrag skall blifvit ingånget mellan Mosquitos-Indianerne och den engelska styrelsen på Jamaica, hvarigenom England var blifven en slags skyddsmagt öfver Mosquitos-Indianerne. Dessa förbindelser härleda sig ända från första hälften af 1700-talet och hafva i nyare tid erhållit en mera praktisk betydelse sedan en på Mosquito-landets kust belägen hamn har befunnits vara af vigt för den engelska handeln. England har tagit denna ort i anspråk för sine skyddsförvandters Mosquitos-Indianernes räkning eller begagnat deras namn. Men republiken Nicaragua har äfven gjort anspråk att besitta platsen. Och på samma gång hafva planer framträdt från Förenta Staternas sida att bemägtiga sig samma plats. Det omtvistade stället kallas af Engelsmännen *Greytown* eljest *San Juan del Norte* eller *San Juan de Nicaragua*. Nu mera är genom fördrag, som ingicks år 1860, afgjordt att platsen hörer till republiken Nicaragua och på samma gång har England afstått från sitt skyddsherradöme öfver Mosquitos-Indianerne, hvilka från den tiden således kunna räknas såsom tillhörande republiken Nicaragua. Men fördraget innehöll likväl ett förbehåll till förmån för deras sjelfständighet i sina inre angelägenheter att ej mot sin vilja införlifvas i republiken. Mosquitos-Indianerne, så framt man kan tala om ordentliga stats- och folkrättsliga förbindelser för ett sådant folk, utgöra en slags halfsuverän stat under republiken Nicaraguas beskydd. Om Greytown eller

San Juan de Nicaragua (del Norte) innehöll fördraget att orten skulle vara en frihamn [1]).

Hela denna fråga är i sig sjelf af ett mycket underordnadt interesse och förtjenar en viss uppmärksamhet blott såsom ett exempel huru Förenta Staternas och de europeiska sjömagternas interessen bryta sig mot hvarandra i Amerika. Våldsama upträden hade egt rum i San Juan (Greytown) genom försök af fribytare från Förenta Staterna att bemägtiga sig stället. Och nu ser man England genom fördraget med Nicaragua afträda från täflingsplatsen. Dess besittning är öfverlemnad åt republiken Nicaragua, men denna republik, svag och liten, kan ej förhindra Förenta Staterna att, i fall omständigheter föranleda, bemägtiga sig denna plats och der fatta fotfäste i Central-Amerika. England har i 1860 års fördrag betingat sig att Nicaragua ej skall till någon främmande magt afträda Mosquito-landet, till hvilket väl hamnen San Juan måste räknas, men våld kan bryta fördrag. Erfarenheten gifver samma lärdom, som i Mexico, der måste Frankrike gå ur vägen och det samma har England gjort i Central-Amerika. Sina verkliga kolonialbesittningar har England i behåll, äfven Honduras, men dervid lärer inflytandet få stadna, ty bakom Mexicos, bakom Central-Amerikas svaga republiker står Förenta Staternas magt, i sin egen verldsdel oemotståndlig.

De fem republikerna i Central-Amerika äro följande: [2])

Storlek:		*Folkmängd:*	
Nicaragua	2,736	Guatemala	1,194,000
Honduras	2,215	San Salvador	600,000
Guatemala	1,918	Honduras	351,700
Costarica	1,011	Nicaragua	250,000
San Salvador	345	Costarica	185,000
geogr. qv.-mil	8,225		2,580,700

Relativ folkmängd i Central-Amerika öfver hufvud = 313 på geogr. qv.-mil.

1) WAPPÄUS: Handbuch der Geographie und Statistik des ehemaligen spanischen Mittel- und Süd-Amerikas, p. 261 o. f., p. 350. Fördraget läses hos SAMWER, l. c. T. III. 2, p. 374

2) BEHM und WAGNER, heft. III, p. VIII

Westindiens öar utgöra en särskildt hufvudafdelning af den amerikanska verlden och äro helt och hållet europeiska besittningar med undantag blott af ön **Haiti.** Men till de spanska besittningarne hörde icke alla dessa öar, äfven andra magter hade besittningar derstädes och hafva så ännu såsom ock Spanien har i behåll Cuba och Porto Rico. Blott *Haiti* har affallit.

Man kan sätta i fråga huru vida Haiti bör räknas bland länder med europeisk civilisation. Den hvita racen är icke den, som herskar på ön, Haiti är Negrernes land. Men desse Negrer, som äro egare till Haiti, hafva europeisk bildning, ehuru mycket ofullständig och mycket ytlig. Negerstaten på Haiti efterbildar åtminstone de yttre dragen af den europeiska civilisationen.

Denna ö förekommer i geografien och historien under olika namn. Namnet Haiti lärer vara indianskt. Spaniorerne vid sin första ankomst kallade ön *Espagnola (Hispaniola)*, men sedermera upkom benämningen *San Domingo.*

Haiti blef från början spansk besittning, men stadnade icke odelad i Spaniens våld. Fransoserne intogo i sin ordning en del af ön och genom fredsfördraget i Ryswijk (1697) erkände Spanien den franska besittningsrätten till denna landsdel. Haiti var således deladt land mellan Spanien och Frankrike. — Men under franska revolutionens tidehvarf afträdde Spanien sin andel till Frankrike genom freden i Basel (1795). — Slutligen genom freden i Paris (1814) återgaf Frankrike sitt anspråk på den f. d. spanska andelen. Haiti blef således åter igen deladt mellan bägge magterna. Den del af ön, som Frankrike hade haft sedan äldre tid och behöll, var den vestra, Spanien hade östra delen af Haiti.

Det, som Frankrike återlemnade till Spanien, var anspråket, besittningsrätten. Verklig besittning af ön hade ingendera magten. Haiti hade affallit och var en faktiskt sjelfständig stat.

Historien om Haitis öfvergång från koloni till egen stat är likasom de spanska ländernas historia en kedja af hvälfningar, strider, politisk förvirring, men två saker äro egendomliga för Haiti, den ena att dess statshvälfningar stodo i sin början i omedelbar förbindelse med den stora, franska

revolutionen, den andra att den färgade befolkningen har upträdt på ett sjelfständigt sätt. Haitis folk består mäst af Negrer och Mulatter.

a) *Neger- och Mulattrevolutionen på Haiti* utbröt redan i början af 1790-talet under intryck af underrättelserna från Paris. Två inflytelser sammanträffade, den ena var de abstrakta frihets- och jämlikhetsbegreppen, det andra var folkhatet mellan de olika menniskoracerna, Negrer, Mulatter och den hvita racen. Vilda upträden föreföllo med mord och plundringar, men egentligt affall från franska republiken synes icke egt rum, ehuru republikens regering visst icke förmådde göra sig faktiskt gällande på Haiti. Emellertid afträdde Spanien sin besittningsrätt till Frankrike och händelsernas gång på Haiti blef en fråga mellan franska republiken och folket på ön. Under dessa oroligheter upsvingade sig en man af den svarta racen, benämnd *Toussaint Louverture (l'Ouverture)* till en mycket mägtig ställning och herskade såsom en slags diktator. Men omsider blef Toussaint Louverture öfvervunnen af franska trupper, som Napoleon hade ditsändt. Franska väldet återstäldes (1802). Toussaint Louverture fördes till Frankrike och dog derstädes följande året (1803).

b) *Dessalines, kejsare af Haiti.* Frankrikes magt hade knappt hunnit öfvervinna Toussaint Louverture förr än en ny negerhöfding framstod i spetsen för en upresning. Mannens namn var *Dessalines* och hans magt så stor att de franska trupperna maste utrymma ön. Dessalines och hans parti kungjorde Haitis förvandling till en sjelfständig republik (1804), men den republikanska formen blef mycket snart öfvergifven, Dessalines antog titeln kejsare af Haiti med namnet *Jacob I*, ön blef saledes en negermonarki. Men monarkiens bestånd var mycket svagt. Den nye kejsaren störtades af en annan man utaf färgad race vid namn *Christophe* och mistade lifvet (1806).

c) *Striden mellan Christophe, Petion samt Frankrike och England.* Den tredje negerhöfdingen efter Toussaint Louverture och Dessalines var denne *Christophe*, hvilken nu trädde i spetsen. Frankrikes magt blef visst icke aterstäld, ehuru franska trupper ännu innehade nagra platser. Men

egentlige regenten var Christophe. — Emot honom upreste sig snart en ny anförare af färgad race, mulatten *Petion*. Ingendera erkände Frankrikes öfverherskap och ingendera förmådde öfverväldiga den andre. Det faktiska tillståndet blef sådant att Haiti var deladt på två stater, den ena under negern Christophe, den andra under mulatten Petion. Och på samma gång fans äfven en fransk truppfördelning i landet. Slutligen upträdde äfven en engelsk styrka, men Petions och Christophes mulatt- och negerstater bibehöllo sig. Haitis ställning blef sådan att ön bestod af två stater, en republik med Petion till regent och ett konungarike under Christophe. Den del af ön, der Christophe regerade, hade väl till en början namn af republik, men efter några års förlopp antog Christophe titeln konung af Haiti (1811) med namn *Henrik I*. I detta skick befann sig Haiti då Frankrike i Pariserfreden åter erkände Spaniens besittningsrätt till en del af ön. Detta verkade ingen förändring, Haiti fortfor att stå under styrelse af Petion och Christophe (Henrik I) ända till bådas död. Petion dog år 1818 och Christophe år 1820.

d) *Haïti förenadt till en gemensam republik.* Christophe hade afhändt sig lifvet sjelf då han var på väg att öfverväldigas af en upresning inom sitt rike och efter hans död förenade sig konungariket med den öfriga delen till en enda republik under en mulatt vid namn *Boyer*, som redan var Petions efterträdare och nu blef hela öns regent. Denna regering bibehöll sig ganska länge och republiken synes verkligen hafva ernått en viss stadgad ordning såsom redan vill synas af den varaktighet, som hade utmärkt Petions styrelse. Men slutligen blef dock Boyer störtad (1843) genom en upresning inom republiken och lefde sina senare år i Europa, der han dog i Paris år 1850.

d) *Haïti delad på två republiker.* Boyers fall efterföljdes af inre strider, hvarunder republiken sönderföll i två stater båda med republikansk statsform (1844). Denna delning eger fortfarande bestånd. De båda republikerna motsvara ungefärligen de fordna franska och spanska delarne af ön. Den ena republiken, den f. d. franska delen, kallar sig republiken *Haïti*, den andra åter, som fordom var spansk besittning, bärer namnet *San Domingo.*

Republiken *Haiti* har under den tid, som sedermera förflutit, varit en gång omklädd i monarkisk form då en negergeneral vid namn *Soulouque* upsvingade sig till Haitis beherskare och antog kejsartitel med namn *Faustin I* (1849). Kejsardömet egde verkligen bestånd i tio år, men omsider (1859) blef kejsaren störtad och republiken återstäld. Nya oroligheter hafva äfven sedermera förefallit, men republiken Haiti fortfar dock att finnas såsom en bland Amerikas stater.

Republiken *San Domingo* fortfar äfven att finnas, men har varit på väg att försvinna. Partiernas rörelser inom staten togo nämligen en sådan riktning att republiken återvände till förening med det europeiska moderlandet. San Domingo gaf sig under Spanien (1861) och spanska trupper upträdde i landet. Men återföreningen räckte ej länge. Ett upror mot den spanska regeringen utbröt (1863) och efter någon tid blef San Domingo af Spanien utrymd (1865) samt är sedermera åter en egen republik [1]).

Ön Haiti är visserligen en ö af betydligt omfång, men deladt på två stater kan landet dock ej lemna något mycket stort område åt hvardera staten. Folkmängden är i det hela fåtalig samt ojämnt fördelad, så att republiken Haiti, som är den mindre och ej upgår till hälften af San Domingos storlek, har en ojämförligt mycket större folkmängd [2]).

Storlek:		*Folkmängd:*	
rep. San Domingo . .	968 : 75	rep. Haiti	572,000
» Haiti	434 : 25	» San Domingo . . .	136,500
geogr. qv.-mil	1,403		708,500

Södra Amerika. Om man frånräknar de stycken af Syd-Amerika, som ännu fortfarande utgöras af europeiska magters besittningar, d. v. s. det land, som kallas Guiana och består af Cayenne, som tillhör Frankrike, Demerary, Essequibo och Berbice, som tillhöra England, samt Surinam,

1) Delitsch: Westindien und die Südpolarländer i Wappäi Handbuch der Geographie und Statistik. p. 1943 o. f.

2) Behm und Wagner, heft. III, p. 117—118 om storleken och heft. II, p. 68 om folkmängdens fördelning. Jfr öfversigten af hela Westindien derstädes, heft. T. III, p. 117.

som tillhör Holland, och slutligen Falklandsöarne, hvilka räknas bland Englands besittningar samt barbarlandet Patagonien, består det öfriga Syd-Amerika af en mängd republiker samt kejsardömet Brasilien.

Nordvestra delen af Södra Amerika från och med landet omkring floden Orinocos nedra lopp, vidare utmed Caraibiska sjön till Panamanäset och på andra sidan om detta näs utmed Stilla hafvets kust till eqvatorn och ännu längre, några breddgrader in i södra halfklotet, hela denna stora landrymd, som i våra dagar består af flera aldeles från hvarandra skilda stater och statsföreningar, var under den spanska tiden deladt på två afdelningar, generalkapitanatet *Caracas* och vice konungariket *Nya Granada*. Den ena af dessa afdelningar (Caracas) låg öster ut omkring Orinoco och vid Caraibiska sjön, den andra (Nya Granada) låg vester ut med kust både vid Caraibiska sjön och vid Stilla hafvet, på båda sidor om Panamanäset. Den södra delen af landet omkring eqvatorn utgjorde inom vice konungariket Nya Granada en egen underafdelning, »presidencian» *Quito*. Denna fördelning har sin motsvarighet i närvarande tid, här är äfven nu en tredelning, men upkomsten af dessa särskildta stater måste i ett sammanhang betraktas, ty deras affall från Spanien var gemensamt och de försökte till en tid att bilda ett gemensamt helt.

Hela detta land afföll från Spanien under den tid då Spaniorerne i Europa utförde sin frihetsstrid mot Napoleon. Åren 1810—11 beteckna tiden för upresningens utbrott. Men händelsernas verkliga sammanhang är svårt att ur förvirrade berättelser framleta. Det kan lätt sägas, att under den uplösning, hvari moderlandet befann sig, då den inhemska konungamagten var störtad, konungen fången i eröfrarens våld och nationen befann sig i strid på lif och död mot en främmande inkräktning, kunde det för dessa aflägsna kolonialländer blifva en ren nödvändighet att taga sitt öde i sin egen hand. Men detta skedde likväl icke i Central-Amerika och Hidalgos upresning i Mexico undertrycktes, såsom ock det visade sig att långa strider behöfdes förr än de sydamerikanska ländernas sjelfständighet var afgjord.

Denna strid har tvänne märkvärdiga namn, *Miranda* och *Bolivar*. Den först nämnde tillhör de första åren, den andre var yngre och utöfvade en mycket stor verksamhet under den följande tiden. *Miranda*, bördig från Caracas, hade tjenat i spanska armeen och äfven bevistat nordamerikanska frihetskriget samt derefter utmärkt sig i franska republikens tjenst under krigen i Europa. Republikan till tänkesättet och med exempel för ögat af Frankrike och Nord-Amerika fattade Miranda tanken på sitt fäderneslands uprättelse till sjelfständighet. Han skall på den tid då Spanien var Frankrikes bundsförvandt mot England hafva umgåtts med tankar på engelsk medverkan till en revolution i Södra Amerika. Denna medverkan uteblef och Miranda företog sin sak på egen hand. Efter ett misslyckadt försök år 1806 upträdde han år 1811 med större framgång. Der rådde då stor split mellan det parti, som ville erkänna den franske konungen af Spanien, Josef Buonaparte, och det nationella partiet, som fasthöll Ferdinand VII:s legitimitet. Härunder öpnade sig tillfället för Miranda att göra en tredje åsigt gällande, landets fullkomliga affall från Spanien. En nationalkongress i Caracas beslöt koloniernas förvandling till en sjelfständig republik, *Confederacion Americana de Venezuela* (1811). Men för denna republik förestod en svår strid mot moderlandets krigsmagt, som fans i landet, och mot det parti, som ännu vidhöll förbindelsen med Spanien. Och härtill kom ett förfärligt olycksöde, som ej af mensklig magt berodde, nämligen den gräseliga jordbäfning, som ödelade hufvudstaden Caracas (1812). Republikens magt befans för svag, Miranda måste underkasta sig, blef fången (1812), förd till Spanien och återsåg aldrig sitt fädernesland [1]).

Men striden uplifvades under en ny anförare. *Bolivars* namn är det största i de sydamerikanska fristaternas historia, han har kallats med tillnamnet *el Liberador* (befriaren) och kan i visst afseende jämföras med Nord-Amerikas Washington, churuväl jämförelsen är något haltande. Ty sådant verk, som af Washington gjordes, utfördes dock ej

---

1) Art. Miranda i *Nouvelle Biogr. Gener. T. XXXV*, p. 652.

af Bolivar. Men sjelfständigheten blef dock under hans befäl afgjord och hans bedrifters bana sträckte sig mycket långt, Bolivars namn är införlifvadt äfven med historien om republikens uprättelse i Peru. Bolivar hade stridt under Miranda och företog sig att efter Mirandas fall hopsamla de skingrade krafterna, hvilket utfördes under stora svårigheter och — under de första åren — motgångar, men slutligen dock med den kraft och framgång att efter den stora seger, som Bolivar vann vid Boyaca år 1819, oafhängigheten kunde anses afgjord och republiken bestämde sin statsförfattning år 1821 såsom en enda gemensam republik med namnet *Columbia.*

Från den tiden har Spanien icke haft någon magt i norra delen af Södra Amerika fastän det dröjde mycket länge innan moderlandet erkände den nya republiken och någon republik Columbia finnes ej nu mera.

Ty här likasom i Mexico gick sträfvandet till sjelfständighet i motsatta riktningar, till en enda gemensam s. k. central republik eller en federativ republik eller till och med en fullkomlig skilsmässa så att flera aldeles fristående stater ville upstå. Den republik, som styrdes af Bolivar, var en enda gemensam och denna form var oaktadt många stridigheter öfver hufvud gällande så länge Bolivar lefde. Mot slutet af sitt lif stod han dock ej mera i spetsen för republiken, hvilken just då befann sig på väg att uplösas i tre särskildta stater. Bolivars dödsår var året 1830. Från den tiden finnas tre republiker, Venezuela, Columbias Förenta Stater och Ecuador [1]).

1. **Venezuela** består af landet på båda sidor om floden Orinoco från Brasiliens gräns i söder och brittiska Guayana i öster till Caraibiska sjön i norr och Nya Granada i vester. Landet organiserade sig till egen republik under ledning af en bland Bolivars krigshöfdingar, general *Paez.* Denne man af indiansk börd stod sedermera under flera år i spetsen och har framgent utöfvat ett stort inflytande under omvexlande händelser. Paez har ömsom varit republikens regent och ömsom störtad, men var ännu i början af 1860-

1) Art. Bolivar i *Nouv. Biogr. Gener. T. VI. p. 496 o. f.*

talet en af de handlande personerne i de borgerliga strider, som upfylla republiken Venezuelas historia [1]). Författningen har omvexlat mellan central och federativ republik. För närvarande är den federativa statsformen gällande, Venezuela är ett statsförbund af 21 stater samt tre territorier, hvilkas storlek och folkmängd för år 1871 är på följande sätt upgifven.

Storlek: [2])	
Guayana	9,982 : 7
Förbundsområdet Guarico Bolivar (Caracas) Guzman Blanco	1,598 : 6
Zulia Territorio Goajira	1,360 : 8
Portuguesa Zamora	1,121 : 6
Apure	888 . 9
Cumana Maturin Territorio Marino	822 : 9
Barcelona	649 : 7
Falcon (Coro)	529 : 3
Guzman (Merida) Tachira	510 : 2
Territorio Amazonas	457 : 3
Barquisimeto Yaracui	439 : 9
Carabobo Cojedes	381 : 9
Trujillo	203 : 6
Nueva Esparta (ön Margarita)	20 : 8
geogr. qv.-mil	18,968 : 2

Folkmängd:	
Guarico	191,000
Barquisimeto	143,818
Bolivar (Caracas)	129,143
Carabolo	117,605
Trujillo	108,672
Barcelona	101,396
Falcon (Coro)	99,920
Guzman Blanco	94,151
Cojedes	85,678
Portuguesa	79,934
Yaracui	71,689
Tachira	68,619
Guzman (Merida)	67,849
Förbundsområdet	60,010
Zamora	59,449
Zulia	59,235
Cumana	55,476
Maturin	47,863
Guayana	34,053
Nueva Esparta (ön Margarita)	30,983
Territorio Goajira	29,263
Territorio Amazonas	23,048
Apure	18,635
Territorio Marino	6,705
	1,784,194

Relativ folkmängd öfver hufvud på geogr. qv.-mil = 94.

Städer:

hufvudstaden Caracas (Förbundsområdet)	48,897
Valencia (Carabobo)	28,594
Barquisimeto	25,664
Maracaibo (Zulia)	21,954
	125,109

———

1) Wappäus: Mittel- und Süd-Amerika, p. 459. o. f.

2) Hvarje särskildt stat kan ej till sin storlek bestämmas. Se Behm und Wagner, Heft. III, p. 119. Städerna p. 66.

2. **Columbias Förenta Stater** är den nu gällande benämningen för en annan af de republiker, som bildade sig genom den gamla republiken Columbias delning år 1830. Det namn, som till en början begagnades, var republiken Nya Granada, men nu mera finner man denna stat gemenligen omtalad under namnet Columbias Förenta Stater. Benämningen häntyder på en federativ statsform, hvilken är den, som för närvarande gäller. Det som för öfrigt förtäljes om dessa stater är blott en kedja af oroliga rörelser och regeringar, som störtas och upresas. — De Columbiska staterna med deras nuvarande område utgör vestra delen af Bolivars republik Columbia. Landet har en för alla förbindelser med främmande länder förträfflig belägenhet med vidsträckta kuster både vid Caraibiska sjön och vid Stilla hafvet, således på ömse sidor om näset Panama. Det inre landet genomstrykes af Andernas bergsrygg och vattnas af Magdalenafloden. Gränsland i söder är Brasilien och republiken Ecuador.

Columbias Förenta Stater: 1)

Storlek:	
Området öster om Anderna	5,130
Cauca	2,450
Panama	1,485 : 3
Magdalena, Terr. Goajira, » Sierra Nevada, » Motilones	1,150
Antioquia	1,050
Bolivar, Territorio Bolivar	1,000
Tolima	850
Boyaca	800
Santander	770
Cundinamarca	400
Terr. S. Andres y S. Luis de Providencia	0 : 7
Terr. Casanare	?
» San Martin	?
geogr. qv.-mil	15,086

Folkmängd: (1871)	
Boyaca	482,874
Cauca	435,078
Santander	425,427
Cundinamarca	409,602
Antioquia	365,974
Bolivar	239,349
Tolima	230,891
Panama	220,542
Magdalena	85,255
Territorio Bolivar	7,751
Terr. San Martin	4,056
» » Andres y Luis de Providencia	3,530
Terr. Goajira, » Sierra Nevada, » Motilones, » Casanare, Området öster om Anderna	?
	2,910,329

Relativ folkmängd öfver hufvud på geogr. qv.-mil = 200.

1) Behm und Wagner, l. c. Heft. II, p. 74. Om städerna, Heft. III. p. 66.

De större städernas folkmängd upgifves på olika sätt med sådan skilnad att hufvudstaden Bogota skall enligt olika beräkningar hafva 30—40—50,000 invånare.

3. **Ecuador** är namnet på den tredje republiken bland dem, som upkommo genom delning af den första republiken Columbia. Landet hörde under spanska tiden till vicekonungariket Nya Granada, men sin forntid hade detta land gemensam med det namnkunniga riket Peru, som af Spaniorerne förstördes. Affallet från Spanien skedde år 1820 och utgången afgjordes genom fältslaget vid Pichincha (1822), der en af Bolivar utskickad befälhafvare, general Sucre, öfvervann de spanska trupperna. Republiken Ecuadors historia är lik de öfriga ländernas, full af storm och ofred. — Landet utbreder sig utmed Stilla hafvet och utmed Andernas bergsrygg, samt floden Maranons (Amazonflodens) öfversta lopp, i norr gränsar Columbien, i öster Brasilien, i söder Peru. Landet tillhör med största delen af sitt område södra halfklotet, den nordligaste delen är belägen på sjelfva eqvatorns bredd, hvarest andiska bergen bilda högslätten der hufvudstaden Quito är bygd 8—9,000 fot öfver hafvet på en uphöjning jämförlig med de högsta fjällen i Norge.

Republiken Ecuadors provinser: [1])

Storlek:		*Folkmängd:* (1856)	
Oriente	7,924 : 0	Leon	221,828
Imbabura	546 : 7	Oriente	219,385
Guayas	541 : 1	Chimborazo	197,105
Cuenca	531 : 9	Cuenca	171,300
Loja	485 : 4	Pichincha	154,081
Pichincha	425 : 0	Imbabura	130,494
Esmaraldas	349 : 9	Guayas	92,696
Leon	347 : 1	Loja	72,159
Manavi	271 : 0	Manavi	39,851
Chimborazo	260 : 8	Esmeraldas	9,183
geogr. qv.-mil	11,682 : 9		1,308,082
Galopagos-öarne	138 : 8	obebodda.	
	11,821 : 7		

Relativ folkmängd öfver hufvud på geogr. qv.-mil = 112.

Städernas folkmängd upgifves på mycket olika sätt, hufvudstaden Quito = 35—80,000.

1) Behm und Wagner, heft. II, p. 76, om städerna, heft. III, p. 67.

4. **Peru.** Söder om Ecuador låg det spanska vicekonungariket Peru, hvilket således icke fulleligen motsvarade den fordna peruvianska indianstaten, de s. k. Incas rike, som fans när Spaniorerne först kommo till landet. Detta rike sträckte sig nämligen mot norden ända till Quito på eqvatorns bredd[1]). Den del af det spanska vicekonungariket, som utgör den nuvarande republiken Peru, var icke bland de kolonier, som tidigast afföllo. Det spanska väldet var obestridt intill år 1820 och den upresning, som då gjordes, var till sitt utbrott framkallad af en från det angränsande landet Chile, således söder ifrån, inryckande republikansk krigshär. Det var ett naturligt interesse för de länder, som redan hade affallit, att inrycka äfven Peru i samma rörelse för att icke detta land må förblifva ett stöd och stamhåll för den gemensama fienden, det europeiska moderlandets magt. Och Peru, så snart intrycket utifrån kom, lät sig lätteligen bringas till revolution. Nu följde ett flerårigt krig, hvarunder äfven Bolivar upträdde med trupper från Nya Granada. De afgörande krigsbragderna utfördes likväl icke af honom, dessa bragder voro fältslaget vid *Ayacucho* (1824) och eröfringen af fästningen *Callao* (1826). Segraren vid Ayacucho var den af Bolivar i Peru stationerade generalen *Sucre*. Efter denna tid (1824—26) har Peru ej varit en spansk provins.

Men derföre var icke afgjordt hvilken ställning detta land skulle komma att intaga. Till en början var Peru ett bland de länder, der Bolivar herskade och blef af honom förbundet med republiken Columbia, dock så att Peru hade sin egen författning, så att de båda republikerna utgjorde ett statsförbund. Men nu blef republiken Columbia ej mycket gammal och äfven innan denna stora republik hade sönderfallit, fördrog Peru sin förbindelse med Columbia mycket ogerna. Peru icke blott skilde sig från Columbia eller de republiker, i hvilka denna stat delade sig, men Peru höll sig icke sjelf ostyckad till samman. Här funnos en tid två republiker, den norra och den södra (*republica Norte-Peruana* och *republica Sur-Peruana*). En annan tid kom deref-

1) Om ländernas fördelning i Södra Amerika under det spanska väldet och vicekonungariket Perus omfång under olika tider, se WAPPÄUS, l. c. p. 634.

ter då dessa båda voro ej blott med hvarandra förenade, men äfven med ett annat af Södra Amerikas länder i en statsförening, som kallades *confederacion Bolivio-Peruana.* Äfven denna förening blef föga varaktig och Peru har sedan år 1839 utgjort en särskildt för sig sjelf fristående republik. — Alla dessa förändringar hafva icke försiggått utan mycken ofred, borgerlig strid och krig med de öfriga staterna. Svårigheten att bilda ett statskick, som kunnat ega stadigt bestånd, har varit den samma i Peru som i de öfriga sydamerikanska länderna och äfven sedan Perus ställning såsom egen, särskild republik, var afgjord, har denna republik icke gjort något undantag från det allmänna förhållandet att det offentliga lifvet har varit i hög grad förvirradt och den inre freden förstörd af våldsama partistrider.

Landet Peru är kustland vid Stilla hafvet, Andernas bergsrygg framgår ej långt från kusten, men öster om berget utbreder sig landet inåt Brasiliens gräns så långt att storleken blifver ganska betydlig. Men folkmängden är likasom öfver allt i Södra Amerika mycket fåtalig.

Provinserna i republiken Peru [1])

Storlek:		*Folkmängd:* (1871)	
Loreto	6,243 : 1	Cuzco	464,000
Cuzco	4,494 : 3	Lima	350,000
Moquegua, Tarapaca	1,993 : 8	Ancacho	317,000
		Puno	305,000
Puno	1,869 : 4	Junin	282,000
Huanuco, Junin	1,590 : 9	Cajamarca	273,000
		Ayacucho	210,000
Arequipa	1,305 : 0	Arequipa	200,000
Ayacucho	1,138 : 9	Piura	172,000
Ancacho	818 : 7	Huancavelica	160,000
Libertad	736 : 1	Huanuco	90,000
Lima, Callao	694 : 3	Moquegua	85,000
		Ica	68,000
Cajamarca	667 : 4	Loreto	58,000
Amazonas	664 : 6	Libertad	56,000
Piura	655 : 3	Amazonas	44,000
Huancavelica	508 : 7	Callao	40,000
Ica	296 : 1	Tarapaca	25,000
geogr. qv.-m.	23,676 : 6		3,199,000

Relativ. folkmängd öfver hufvud på geogr. qv.-mil = 135.
Folkmängden i hufvudstaden Lima upgifves till 160,056.

1) Behm und Wagner heft. II p. 76 om städerna heft III p. 67.

5. **Bolivia** utgör likasom Peru en stor landmassa med en gles befolkning. Landet hörde under den spanska tiden till vicekonungariket Peru, men lärer dock ej under hela tiden varit dermed förenadt, åtminstone förmäles att, då efter affallet från Spanien det land, som utgör Bolivia, var ett föremål för tvist mellan Peru och den republik, som har Buenos-Ayres till sin hufvudstad, tvisten lärer berott på ett anspråk att Bolivia skulle anses hafva tillhört det gamla vicekonungariket Buenos-Ayres. Landets belägenhet är också temligen central, det omfattar blott ett mindre område på kusten mellan Peru i norr och Chile i söder, men utbreder sig deremot mycket långt i det inre af verldsdelen, så att det kan sägas vara ett mellanland mellan Peru i vester och Brasilien i öster samt gränsar äfven till den Argentinska republiken, hvilken utgör hufvudmassan af det land, som fordom var vicekonungariket Buenos-Ayres. Med detta land sammanhänger Bolivia dock ej på långt när så mycket som med Peru och dess gamla benämning häntyder äfven derpå att landet räknas till Peru. Det kallades *Öfra Peru*, namnet Bolivia härleder sig från revolutionstidehvarfvet och blef af den nya republiken antaget, till minne af Bolivar, hvilken betraktades såsom landets frihetshjelte. Bolivars vidsträckta verksamhet sträckte sig äfven hit och Bolivias öfvergång till att blifva sjelfständig stat sammanhängde med revolutionen i Peru. En spansk krigsmagt bibehöll sig här i Öfra Peru ännu någon tid efter slaget vid Ayacucho, men blef omsider kufvad genom fältslaget vid Tumusla (1825) och från den tiden var Bolivias sjelfständighet afgjord. En viss förening med Peru fans till en tid och äfven den republik, som var uprättad i Buenos-Ayres, gjorde anspråk på landet, men Bolivia blef dock ej med någondera införlifvad. Dess ställning blef omsider sådan att Bolivia utgör en egen, fullkomligt fristående republik, hvilken är de öfriga lik i politisk oreda och våldsama inre strider [1]).

Bolivias fördelning i provinser och landets storlek upgifves på så olika sätt att man finner området beräknadt

---

1) Wappäus; l. c. p. 707.

ända till 39,637 : 96 g. qv.-m.[1]) medan det samma enligt andra upgifter endast skulle utgöra 23,559 : 5 g. qv.-m.[2]). Rörande folkmängden äro upgifterna mindre skiljaktiga. Enligt en för de särskildta provinserna utförd räkning, som slutar med den stora arealsiffran, skulle förhållandet vara följande.

Storlek:		*Folkmängd:* (1865)	
Veni	13,894 : 97	La Paz de Ayacucho .	475,322
Santa Cruz de la Sierra	6,777 : 43	Cochabamba	349,892
Tarija	5,384 : 85	Potosi	281,229
Chuquisaca ell. Charcas	3,424 : 25	Chuquisaca ell. Charcas	273,668
Atacama eller Cobija	3,300 : 98	Santa Cruz de la Sierra	193,164
Potosi	2,553 : 76	Veni	153,973
La Paz de Ayacucho	2,024 : 86	Tarija	138,900
Cochabamba	1,260 : 75	Oruro	110,931
Oruro	1,016 : 11	Atacama eller Cobija .	5,273
googr. qv.-m.	39,637 : 96		1,982,352

Enligt samma beräkning skulle de största städerna vara följande:

La Paz	76,392
Cochabamba	40,678
Cuquisaca eller Sucre	23,979
Potosi	22,850

Men enligt den andra beräkningen skulle hela landet endast utgöra 23,559 : 5 geogr. qv.-m. och invånarnes antal 2,000,000.

---

6. **Chile.** Söder om Öfra Peru (Bolivialandet) låg generalkapitanatet Chile, nu mera republiken med samma namn. Chiles affall från Spanien kan sägas hafva tagit sin början år 1810, så vida som en slags egen folkvald regering då blef insatt, men någon ovilkorlig skilsmässa från moderlandets öfverherskap blef åtminstone icke formligen förklarad ehuru i sjelfva verket Chile intog en alldeles oberoende ställning. Förhållandet blef också sådant att spanska vicekonungen i Peru ansåg sig böra med vapenmagt betvinga Chile,

---

1) Klöden; Handbuch der Erdkunde, T. III. p. 987.

2) Behm und Wagner, Heft. III. p. 119. och p. VIII.

hvilket också lyckades (1814) och Chile blef derefter under några år åter en under spanska kronan lydande provins. — Den nya omstörtning deremot, som skulle afgöra Chiles sjelfständighet, framkallades genom ett angrepp utifrån. Revolutionen hade segrat i Buenos-Ayres och de, som der stodo i spetsen för republiken, företogo ett krigståg till Chile för att der störta den spanska magten. Detta utfördes med framgång genom fältslagen vid Chacobuco (1817) och Maipu (1818). Efter den tiden har Chile varit skildt från Spanien ehuru spanska trupper ännu länge funnos i fästningen Valdivia och på ön Chiloe ända till år 1826. — Chiles statsform under de första åren var en slags militärisk diktatur under generalen O'Higgins till år 1823, men från den tiden har den republikanska statsformen varit fullständigt gällande, visserligen icke utan häftiga omkastningar och våldsam inre ofred, men ordningen har dock varit kanske något mindre bräcklig och svag än i de öfriga länderna.

Landet Chile är betydligt mindre till omfång än de öfriga republikerna vid Stilla hafvet. Det utgör ett långt, men smalt kustland vid Stilla hafvet från Bolivias gräns till gränsen af Patagonien, men sträcker sig icke långt inåt kontinenten. Det utbreder sig icke såsom de öfriga länderna på ömse sidor om Andiska bergen, men begränsas i vester af denna bergsrygg, som skiljer Chile från Argentinska republikens land. Chile har dock äfven anspråk att besitta kustlandet ända till sydligaste ändpunkten af Syd-Amerika ehuru dessa långt söder ut belägna trakter äro blott mycket ofullständigt tagna i besittning. Den del af Stilla hafvets kustland, som verkligen är koloniserad och kan rätteligen sägas utgöra republikens område, slutar med provinsen Llanquihue och ön Chiloë, men derifrån återstår en lång kuststräcka till Magellanska sundet och Cap-Hoorn.

Republiken Chiles fördelning i provinser är följande:

Storlek:			
Atacama	1,784 : 22	Valdivia	504
Arauco	652 : 52	Llanquihue	392
Coquimbo	626 : 97	Santiago	365 : 48
		Maule	300 : 36

Aconcagua	279 : 31
Colchaqua	181 : 42
Nuble	172 : 44
Talca . . . , ...	169 : 10
Concepcion	168 : 80
Curico	138 : 58
Chiloë	112 : 89
Valparaiso	78 : 48
Kolonien Magellanes .	
	5,926 : 57
Ön Juan Fernandes m.fl,	1 : 8
Öarne S. Ambrosius och San Felix	0 : 4
	5,928 : 77

Folkmängd: (1872)

Santiago	380,419
Maule	
Linares [1])	214,323
Coquimbo	160,701
Concepcion	157,860
Colchaqua	155,778
Valparaiso	146,729
Aconcagua	135,323
Nuble	128,182
Talca	109,344
Curico	102,281
Arauco	90,158
Atacama	84,074
Chiloë	64,149
Llanquihue	44,338
Valdivia . . . . . . , . .	28,938
Kolonien Magellanes .	749
	2,003,346
Araucaner (Indianer. .	70,400
	2,073,746

Relativ folkmängd öfver hufvud = 338 på geogr. qv.-m.

Har man färdats omkring Cap Hoorn eller genom Magellanska sundet från Stilla hafvet till Atlantiska oceanen, så träffas först Patagoniens östra kust och derefter det land, som innehåller de *s. k. La Plata staterna*, med hvilket namn betecknas de tre republikerna *Argentinska republiken*, *Uruguay* och *Paraguay*. Hela landet var spansk besittning, men är nu mera, likasom alla de öfriga länderna, lösryckt från moderlandet. Området sträcker sig mycket långt in i kontinenten ända till Anderna och gränsen af Chile samt Bolivia. Betraktar man Södra Amerikas karta och utbredningen af de spanska besittningarne visar sig att dessa voro geografiskt sammanhängande från det ena verldshafvet till det andra och äfven den politiska indelningen var i äldre tider sådan att La Plataländerna räknades till vicekonungariket Peru, men under den senare delen af det spanska väldets tidehvarf blefvo dessa länder organiserade till ett eget

1) Provinsen Maule lärer i nyaste tid blifvit delad så att en ny provins Linares har upkommit, hvars folkmängd dock ej kan i räkningen skiljas från provinsen Maule. Behm und Wagner, Heft. III. p. 119 och II. p. 76—77. Om Chile se Wappäus l. c. p. 814 o. f.

visekonungarike Buenos-Ayres, till hvilket äfven hörde en del af det nuvarande Bolivia. I La Plataländerna hafva sedermera bildat sig tre särskildta republiker på följande sätt.

7. **Argentinska republiken.** La Plataländernas affall från moderlandet borde varit det minst oväntade bland alla. Ty dessa länder hade från sjelfva moderlandet erhållit en fingervisning, som visst icke var ämnad att vara en vink om sjelfständighet, men dock ej kunde undgå att hafva sådan kraft och verkan.

Spanien hade under åren före 1808 varit allierad magt med franska kejsardömet och befann sig således i krigstillstånd med England. Nu företogo Engelsmännen ett krigståg öfver hafvet mot Buenos-Ayres (1806). Angreppet blef tillbakaslaget, men på sin anhållan hos moderlandet om understöd erhöll kolonien det svar att Spanien egde ingen hjelp att sända, Buenos-Ayres fick sörja för sig sjelf. Härmed var en bekännelse gjord att Spanien ej förmådde vara sina koloniers beskyddare och således ej heller att beherska dem i fall de ville vedersaka herraväldet på samma gång de gingo miste om beskyddet.

Dock gjorde La Plataländerna icke genast något affall, tvärtom de blefvo trogne mot en frestare, som ville locka dem. Här inträffade nämligen en stor förändring i deras granskap, portugisiska hofvet flydde till Brasilien, den portugisiska kolonien blef en suverän monarki (1807) eller blef hufvudlandet i den portugisiska monarkien och från den kungliga regeringen i Brasilien utgick en upmaning till La Plataländerna att ansluta sig till det brasilianska riket. Upmaningens förevändning låg i det portugisiska konungahusets dynastiska anspråk. Det tal, som fördes från Brasilien, lydde så att efter de händelser, som nu hade timat i Spanien (1808), den legitima regeringens fall och den franska inkräktningens utbredning i Spanien, kunde spanska monarkien anses såsom uplöst och den portugisiska prinsregenten skulle såsom förmäld med en spansk infantinna inträda i konungens af Spanien rätt. Men denna upfordran blef på det bestämdaste sätt afvisad från Buenos-Ayres medan likaledes den franska inkräktningsmagten öfver Spanien förne-

kades. Den legitime konungen Ferdinand VII var fortfarande erkänd i Buenos-Ayres (1808).

Men snart nog skulle händelserna i Spanien utveckla sig på ett sätt som gjorde all politisk förbindelse mellan kolonierna och moderlandet omöjlig. Den förut nämnda bekännelsen om sin egen oförmåga var gjord af Spanien redan innan den napoleoniska inkräktningen hade bragt Spanien i förvirring. Ännu mera måste kolonierna nu varit lemnade åt sig sjelfva sedan moderlandet sönderslets af det mest förtviflade krig mot inkräktaren och ingen legitim regering i Spanien fans. Koloniernas ställning blef ovilkorligen sådan som skulle de varit sjelfständiga stater, vare sig att de lydde de spanska vice-konungarne och generalkapitenerne eller att de äfven till namnet öfvergåfvo moderlandet och bestämde sin statsform efter eget val. Detta senare förhållande framträdde öfver allt i de spansk-amerikanska ländernas historia, förr eller senare efter olika omständigheter. I La Plataländerna blef företeelsen mycket tidigt synbar. Den spanske vicekonungen fann sig snart föranlåten att sammankalla en slags nationalkongress i Buenos-Ayres, hvilken åter insatte en s. k. *Junta* att föra regeringen (1810).

Den spanska vicekonungen var således afsatt, men icke derföre konungen af Spanien, Juntan förde regeringen i kon. Ferdinand VII:s namn. Men i verkligheten var föreningen med Spanien nu mera blott ett namn och ett mägtigt sträfvande fans att bortlägga äfven namnet. Der fördes häftiga strider borgerligt krig mellan de spanska rojalisterne och ett sjelfständighetsparti, som var eller åtminstone blef republikanskt och behöll öfverhanden. Väl utgick ett anbud till konungen af Spanien att utsända en furste af sitt hus för att regera såsom sjelfständig monark i La Plataländerna (1815), men då denna framställning icke ledde till någon påföljd, blef affallet från Spanien uttryckligen afgjordt. En nationalkongress i Tucuman utgaf en förklaring att provinserna vid Rio de la Plata upsade konungen af Spanien all tro och lydnad (1816). Och från Buenos-Ayres utbredde sig revolutionen till Chile.

Republiken var således färdig, men på samma gång anarkien. Här framträdde samma företeelse, som är allmän

i dessa spansk-amerikanska republiker, en fiendtlig motsats mellan de två partierna, unitarier och federalister, statens organisation såsom en enda republik eller såsom ett statsförbund. Denna strid fördes i La Plataländerna likasom i de öfriga med den vildaste förbittring, med eld och svärd i borgerliga krig. Men i denna sin förvirring hade La Plataländerna en egen skickelse, som under sådana förhållanden må kallas för en lycka, att der fans en man med egenskaper mägtiga att, om också på bekostnad af republikens frihet, fängsla anarkien. Mannens namn var *Don Juan Manuel Ortiz de Rosas*, som i en lång följd af år regerade med en slags envåldsmagt. Från början tillhörande federalistpartiet kom han från och med år 1829 i spetsen för republiken och bibehöll sig efter ett kort afbrott under första hälften af 1830-talet ända till år 1852, då han störtades genom en upresning, som understöddes af grannländerna Uruguay och Brasilien. Rosas herravälde beskrifves såsom hårdt och tyranniskt i vissa fall, men starkt och kraftfullt. Efter sitt fall begaf han sig till Europa och har sedermera lefvat i England.

Efter Rosas fall (1852) följde ofred inom landet särdeles genom söndringen mellan provinsen eller staten Buenos-Ayres och de öfriga delarne af republiken. Der fans ett sträfvande hos Buenos-Ayres att bilda en egen stat, men detta syftemål har ej blifvit upnådt, Buenos-Ayres är en stat bland de öfriga. Skakningar och borgerligt krig hafva således ej saknats och likaså hafva krig varit förda mellan de särskildta staterna i La Plataländerna [1]).

Argentinska statsförbundet hörer till en helt annan sida af Södra Amerika än den, som uptages af Peru, Bolivia och Chile. Dessa äro Stilla hafvets kustländer, men Argentinska republikens haf är den Atlantiska oceanen. Dit samlas flera stora floder från det inre af verldsdelen och utgjuta sig i

---

1) Wappäus; l. c. T. 1030 o. f. jfr. art. Rosas i *Nouv. Biogr. Gener.* T. XLII. p. 628 och hos Cooper; Men of the Time, p. 858, hvarest Rosas förekommer såsom ännu lefvande vid hög ålder år 1875. Detta biografiska lexikon (Men of the time of Cooper) uptager nämligen endast ännu lefvande personer, enligt hvad af företalet inhemtas.

verldshafvet genom en gemensam utloppsvik, *Rio de la Plata*. Vid detta vatten är den stora staden Buenos Ayres belägen, som är Argentinska republikens eller statsförbundets hufvudstad. Men denna statsförening eger endast södra sidan af Rio de la Plata, den norra tillhör republiken Uruguay. Deremot sträcker Argentinska republiken sin omkrets mycket långt in i kontinenten ända till Anderna och gränserna af Chile och Bolivia, hvarjämte Argentinska republiken äfven sammanträffar i det inre landet med Paraguay och Brasilien. Söderut ligger det utom civilisationens omkrets belägna landet Patagonien.

Stater eller provinser och territorier i Argentinska statsförbundet eller republiken [1]).

Storlek:	
Pampa	9,032 : 052
Chaco	4,847 : 608
Buenos Ayres	3,597 : 767
Cordoba	2,613 : 585
Catamarca	1,984 : 041
Santa Fé	1,763 : 940
Rioja	1,628 : 780
Mendoza	1,601 : 684
San Juan	1,565 : 556
Salta	1,529 : 228
Santiago	1,435 : 789
Entre Rios	1,216 : 465
Jujui	1,132 : 017
Missiones	1,113 : 953
San Luis	1,101 : 910
Corrientes	1,053 : 895
Tucuman	566 : 009
	37,784 : 279
Tilkommer i nyaste tid ett område Chaco Boreal	1,660
	39,444 : 279

Folkmängd 1869:	
Buenos Ayres	495,107
Cordoba	210,508
Entre Rios	134,271
Santiago	132,898
Corrientes	129,023
Tucuman	108,953
Santa Fé	89,117
Salta	88,933
Catamarca	79,962
Mendoza	65,413
San Juan	60,319
San Luis	53,294
Rioja	48,746
Chaco	45,291
Jujui	40,379
Pampa	21,000
Missiones	3,000
Krigsfolk på fälttåg i Paraguay	6,276
	1,812,490

Relativ folkmängd öfver hufvud, oberäknadt Chaco Boreal = 48.

De största städerna:	
Buenos Ayres	177,787
Cordoba	28,523
Rosario	23,169
	229,479

---

1) Behm und Wagner, Heft. II, p. 77 och Heft. III, p. 67, 119.

8. **Uruguay.** Argentinska republiken innehåller icke hela det land, som kallas med ett gemensamt namn La Plata-provinserna och utgjorde det fordna vicekonungariket Buenos Ayres. I detta land finnas tvänne andra stater, som väl äro små i jämförelse med den Argentinska republiken, men dock utgöra egna, från denna republik aldeles afskilda stater. Den ena är republiken *Uruguay*. Detta land är så beläget att det uptager norra stranden af den stora utloppsviken Rio de la Plata, på hvars södra strand Argentinska republikens hufvudstad Buenos Ayres är belägen. Uruguay är således kustland vid den stora flodmynningen, derutanför begränsas Uruguay af Atlantiska hafvet så långt som till Brasiliens gräns och utgöres således från söder till norr af landet mellan Rio de la Plata och Brasilien. Men på vestra sidan begränsas Uruguay af de Argentinska staterna, de bland dem, som äro kontinentalt belägna. På kusten, der Rio de la Plata blandar sitt vatten med hafvet, ligger Uruguays hufvudstad *Montevideo*. Gränsen mot Argentinska republiken betecknas af floden Uruguay, af hvilken landet har sitt namn.

Historien om huru detta land afföll från Spanien sammanhänger nära med de förhållanden och händelser, som gåfvo uphof åt Argentinska republiken. Den första upresningen var dock icke riktad till affall från moderlandet, men medförde blott ett affall från vicekonungastyrelsen i Buenos Ayres. Här blef en s. k. Junta uprättad i Montevideo, som styrde landet oberoende af vicekonungen i Buenos Ayres (1809), men den spanska suveräneteten förnekades icke. Följande året inträffade det samma i Buenos Ayres att en folkvald Junta tog magten ur vice-konungens hand, men utan öppet affall från Spanien. Men republikanska partier funnos på båda ställena och förhållandet utvecklade sig så att der upstod brinnande krig mellan ett parti, som innehade Montevideo i konungens af Spanien namn, och å andra sidan republikanerne inom landet i förening med det parti, som herskade i Buenos Ayres. I denna strid blef staden Montevideo efter en lång belägring intagen (1814) och landet skulle derefter utgöra en gemensam stat med det land, som hade sin medelpunkt i Buenos Ayres. Ej långt

derefter (1816) förklarade sig La Plataländerna oberoende af Spanien och i den nya republik, som då upkom, skulle nu Uruguaylandet vara en landsdel. — Hade detta förhållande fortfarit skulle således Uruguay varit införlifvadt i Argentinska republiken.

Men nu framträdde anspråk från ett annat håll. Detta land hade förut varit ett föremål för stridiga anspråk mellan Spanien och Portugal för Brasiliens räkning. Uruguay blef nu ett omtvistadt land mellan Brasilien och Argentinska republiken medan på samma gång ett parti inom landet stridde för en egen sjelfständig ställning. Ur denna förvirring utgick slutligen Uruguaylandets *förening med Brasilien*, som blef beslutad af en nationalkongress år 1821.

Landet kallades icke på den tiden Uruguay, benämningen var *Banda Oriental*, men såsom brasiliansk provins begagnades ett tredje namn, *Provincia Cisplatina*. Föreningen med Brasilien blef för öfrigt ej särdeles långvarig. Dess bestånd hotades från Argentinska republiken och var långt ifrån att grunda sig på allmänt bifall inom sjelfva landet. En upresning mot den brasilianska styrelsen utbröt (1825) och ett krig upkom mellan Argentinska republiken och Brasilien, hvilket först efter flera års förlopp slutades med ett fredsfördrag (1828) af innehåll att Banda Oriental erkändes för en egen af bägge länderna oberoende stat. Efter den tiden och sedan den nya republikens grundlag var antagen (1830) utgör det förra Banda Oriental en egen republik med förändradt namn: *Republica Oriental del Uruguay.*

Men denna republik är en ganska liten stat mellan två mägtiga grannar och har haft svårt att upprätthålla sin sjelfständighet medan åter Brasilien och Argentinska republiken hafva täflat om det öfvervägande inflytandet i Uruguay. Ett långt krig måste uthärdas mot diktatorn Rosas och den upresning, som störtade Rosas, hade stöd och bistånd i Uruguay. Republiken har dessutom lidit åtskilligt af inre ofred, men eger dock bestånd såsom en bland Syd-Amerikas stater[1]).

---

1) WAPPÄUS, l. c. p. 1031 o. f. 1120 o. f.

Republiken Uruguays provinser:

Storlek:		*Folkmängd* (1864):	
Tacuarembo	489 : 0	Montevideo	92,341
Salto	440 : 3	Tacuarembo	30,357
Cerro Largo	429 : 2	Canelones	27,229
Paysandú	390 : 0	Paysandú	26,871
Minas	282 : 7	Cerro Largo	22,482
Maldonado	274 : 1	Salto	21,454
Durazno	239 : 1	Maldonado	19.653
San José	212 : 4	Colonia	19,448
Florida	209 : 7	Minas	19,139
Soriano	144 : 3	Soriano	17,906
Colonia	99 : 0	Florida	12,170
Canelones	63 : 2	San José	12,090
Montevideo	11 : 7	Durazno	10,456
g. qv.-m.	3,284 : 7		331,596

Relativ folkmängd öfver hufvud skulle enligt denna något gamla räkning vara 101 på g. qv.-m. Utan tvifvel är dock antalet nu mera betydligt större särdeles om den nya upgift, som finnes, är tillförlitlig att hufvudstaden Montevideos folkmängd skulle år 1871 utgjort 105,296 invånare[1].

---

9. **Paraguay** är benämningen på den tredje staten, som har upkommit genom delning af det förra vicekonungariket Buenos Ayres eller La Plataländerna. Till dessa länder hörer äfven landet Paraguay så vida som floden, efter hvilken landet har sitt namn, är en bland de floder, som utlöpa genom Rio de la Plata. Men ända till utloppsviken sträcker sig Paraguay icke. Belägenheten är mera kontinental, landet ligger innanför Argentinska republiken och Brasilien, genom dessa länder afstängdt från hafvet, och består öfverhufvud af landrymden mellan floden Parana i öster och floden Paraguay i vester.

Paraguay är likasom Uruguay ett land af ringa omfång i jämförelse med de öfriga mycket stora länderna, men utgör dock en egen fristående stat och har sin egen historiska begynnelse helt olik de öfriga spanska koloniernas. Paraguays kolonisation blef till en betydlig del utförd genom *Jesuiterorden*, som här uprättade en missionsanstalt för

1) BEHM und WAGNER, heft II, p. 77 och 91, h. III, p. 67.

kristendomens utbredande bland Indianerne. Kristna kyrkan i romersk-katholsk anda uprättades väl öfverallt inom de spanska länderna, men här skedde detta på ett eget sätt i det att missionsverksamheten förenades med en slags patriarkalisk styrelse i de andliges hand och desse åter tillhörde Jesuiterorden, som hade tagit i sin hand missionsarbetet i detta land. Sin borgerliga förvaltning hade Paraguay under öfverstyrelse af vicekonungen i Peru under de äldre tiderna och sedermera under vicekonungen i Buenos Ayres. Paraguay blef nämligen i senare tider förlagdt från det ena vicekonungadömet till det andra. Och slutligen inträffade äfven en annan förändring, som var af stor betydelse för Paraguay, Jesuiterorden blef uphäfd i Europa och äfven i Paraguay.

Under den allmänna politiska rörelsen inom de spanska kolonierna intog Paraguay sin egen ställning, i början troget fasthållande sig vid det spanska väldet med bestämdt afslag på upfordringar, som utgingo från Buenos Ayres att ansluta sig till den s. k. Juntan, hvilken derstädes var uprättad (1810). Sedermera dröjde det likväl ej länge förr än det republikanska partiet fick öfverhand äfven i Paraguay och provinsen förklarade sig för sjelfständig republik (1813).

Men äfven då blef Paraguays ställning en helt annan än de öfriges. Paraguay gjorde sig nämligen i sjelfva verket till en slags monarki eller, rättare sagdt, en republik under en förestandare med diktatorisk magt. Despotregeringar hafva förekommit äfven i de öfriga staterna, t. ex. Rosas i Argentinska republiken, men dessa regeringar hafva då varit en ur anarkien upstigande militärdespotism, hvilket deremot icke var förhallandet i Paraguay. En civil person blef af nationalkongressen vald till republikens diktator för en tid af fem år (1814) och sedermera (1816) för hela sin lifstid. Mannen var den bekante Doktor *Francia* och hans största märkvärdighet ligger deruti att han verkligen lyckades behalla magten och dermed äfven uprätthalla ordningen ända till sin död (1840).

Paraguay har således varit helt olikt alla de öfriga länderna deruti att en stadgad ordning der har funnits och

denna af den strängaste art, en fullkomlig envåldsregering, men likväl utan något försök att antaga form och namn af monarki. Francia liknade icke negerhöfdingarne på Hayti eller Iturbide i Mexico, hvilka omgåfvo sig med namn och sken af monark, men han var i verkligheten Paraguays envåldsherrskare.

Dock blef ej genom honom någon fast och afgjord statsförfattning för framtiden uprättad. Francias död försatte Paraguay i ett regeringslöst tillstånd, allt var obestämdt. Men icke desto mindre hörer man icke från Paraguay omtalas den eljest vanliga historien om ouphörliga partistrider, militärrevolutioner, borgerliga krig. En nationalkongress tillsatte en regering af två s. k. Consuler, hvilka också förde styrelsen till år 1844, hvarefter den ene af Consulerne, vid namn Lopez, blef vald till president och en slags grundlag för republiken antagen. Och äfven den nye regenten blef qvarsittande vid styrelsen ända till sin död (1862). Regeringssättet var i verkligheten ända derhän monarkiskt att till och med en bestämd rättighet blef åt presidenten Lopez updragen att sjelf utnämna sin efterträdare. Detta gjorde han på det sätt att han updrog styrelsen åt sin son såsom vicepresident dock med föreskrift att underkasta sig nationalkongressens beslut, hvilket åter så utföll att kongressen valde vicepresidenten till president. Sedermera har Paraguay haft ett flerårigt krig att uthärda mot tre allierade stater, Brasilien, Uruguay och Argentinska republiken, men har i fredsfördraget år 1870 räddat sitt sjelfbestånd.

Paraguays befolkningsförhållanden äro så ofullständigt bekanta eller åtminstone föremål för så mot hvarandra stridande upgifter att man knappt kan säga sig veta någonting alls om verkliga förhållandet utom blott att antalet är likasom i alla de sydamerikanska länderna ringa i jämförelse med starkt befolkade länder. Ty äfven de högsta siffror, som nämnas, utmärka ett svagt antal. Men så olika äro upgifterna att medan enligt en beräkning folkmängden före kriget skall utgjort 1,337,000 och efter kriget 1,200,000 skulle enligt en annan räkning milliontalet få strykas bort och summorna bestämmas till 330,000 före kriget och 200,000 efter kriget. I hvilketdera fallet som helst skulle här varit

en betydlig folkminskning, såsom ock kan vara ganska begripligt efter ett långt och svårt krig. Men här förekomma nu tvänne upgifter, hvilka båda hafva anspråk på en viss tillförlitlighet och slutsatsen skulle blifva en sådan folkminskning att Paraguay måste anses befinna sig i ett aldeles utomordentligt tillstånd af afmattning och svaghet. Den ena upgiften är grundad på officiell beräkning år 1857 några år före krigets början och utmärker att den högre siffran öfver 1.300.000 skulle varit den rätta; den andra upgiften åter grundar sig på en år 1873 anstäld folkräkning och innehåller blott den ringa summan 221.079, således en aldeles oerhörd folkminskning. Och inom detta antal skulle också visa sig ett lika oerhördt missförhållande mellan könen, nämligen 152.826 qvinnor mot 68.253 af mankön [1].

Paraguays provinser (departementer) enligt upgift från år 1857.

Storlek:		*Folkmängd:*	
Villa de Concepcion .	360 : 17	Central Departement .	398.628
Villa de San Pedro .	268 : 67	Missiones	180.304
Bobi		Villa del Pilar	160.411
Missiones	210 : 05	Cordillera	110.807
Villa de la Encarnacion		Villa Rica	109.776
Villa del Pilar	208 : 86	Caazapá	80.908
Yuti	196 : 99	Acay	41,314
Villa del divino Salvador	174 : 45	Caapucú	31.859
Villa de Ygatimi . . .	149 : 88	Villa de Concepcion .	31.562
Villa de San Isidro de		Cordillerita	26,709
Curuguati	135 : 88	Villa de San Pedro .	24.119
San Joaquin	131 : 25	Villa de San Isidro	
Villa Rica, obebodd del	130 : 54	de Curuguati . . .	22.768
Villa del Rosario . . .	98 : 62	Villa del Rosario . .	18.912
Cordillera	98 : 50	San Joaquin	14,105
Villa de Oliva	82 : 59	San Estanislao	12.540
San Estanislao	80 : 70	Bobi	12.401
Villa Rica, bebodd del	78 : 32	Villa Franca	10,704
Caazapá	69 : 30	Yuti	10.205
Villa Franca	53 : 40	Villa del divino Sal-	
Central-Departement .	46 : 76	vador	10.127
Caapucú	42 : 25	Villa de la Encarnacion	9.376
Acay	29 : 07	Villa de Oliva	8.298
Cordillerita	21 : 36	Villa de Ygatimi . .	6.700
Santo Thomas [2]		Santo Thomas	601
	2.667 : 61		1.333.044

1) Wappäus, l. c. p. 1158 och i allmänhet p. 1173 o. f., Behm und Wagner. III, p. 119, II. p. 78.

2) För detta departement är ingen arealsiffra upgifven.

Landsdelar, som vid krigets slut afträddes var:

Villa Occidental och Pilcomayo	4,125
Candelaria	270
	1,337,439

Relativ befolkning i Paraguay öfver hufvud år 1857 = 588.

---

10. **Brasilien**, den största bland de sydamerikanska staterna, har i flera afseenden varit de öfriga olik. Detta land har haft den lyckan att kunna verkställa sin skilsmässa från moderlandet utan våldsama strider och Brasilien har ensam bland alla stater i Amerika bibehållit sin monarkiska statsform. Brasiliens hela politiska lif har varit mera regleradt och ordentligt än de öfriga sydamerikanska ländernas, kanske med undantag af Paraguay. Om möjligtvis orsaken dertill kan sökas i någon skiljaktighet mellan det portugisiska och det spanska folklynnet, så hafva dock äfven omständigheterna bidragit. En furste af det regerande konungahuset, sjelfve thronföljaren, stälde sig i spetsen för oafhängigheten och monarken var i tillfälle att kunna bevara monarkien, ty han befann sig sjelf i landet.

Då nämligen Napoleon öfverföll Portugal, sökte konungahuset en fristad i Brasilien och tog sitt residens i Rio Janeiro (1807). Derutaf följde att Brasilien icke kom i ett så oredigt förhållande till sitt moderland som de spanska kolonierna till Spanien. Här var icke såsom i dessa länder en ren nödvändighet att taga sina öden i sin egen hand emedan moderlandets regering var oförmögen att sköta sitt närmaste land, mycket mindre kolonierna. Snarare kan sägas att Brasilien från koloni blef moderland. När konungahuset upslog sitt hof i Brasiliens hufvudstad blef detta land icke längre ett biland, det var blifvet hufvudland, en fullkomligt sjelfständig stat och Portugal liknade mera ett biland. Men i denna omkastning af förhållandet mellan länderna låg på samma gång en anledning till deras skilsmässa. Ty Portugal kunde dock ej i längden åtnöjas med den förändrade ställningen och Brasilien ville icke återvända till sin egenskap af provins. Men så länge denna oförenlighet mellan ländernas interessen icke hade framträdt i

dagen fans ingen anledning till affall. Nu inträffade år 1820 att den gemensame konungen fann sig i följd af händelser, som hade timat i Portugal, föranlåten att återvända till sitt europeiska land. Då blef svårigheten stor att bibehålla ländernas förening.

Ett försök att öfvervinna denna svårighet gjordes på det sätt att thronföljaren (Dom Pedro) qvarstadnade i Brasilien såsom vicekonung och den i Portugal antagna grundlagen, den demokratiska författningen efter Spaniens mönster år 1812, kungjordes i Brasilien.

Dermed var Brasilien blifvet ett med Portugal sidoordnadt eget land i personalunion med moderlandet. Brasiliens egenskap af eget konungarike var formligen erkänd af regeringen redan år 1815, men detta erkännande innebar mera en titel än en verklighet så länge båda länderna lydde under samma enväldiga regering. Nu mera då hvardera landet erhöll sin särskilda regering och blott konungens person var gemensam blef deremot föreningen mera namn än sak.

Men om Brasilien fördrog denna ställning blef den icke af Portugal fördragen. Sinnesstämningen i Portugal var lika ovillig att erkänna den brasilianska sjelfständigheten som Brasilien att återvända till sin underordnade ställning. Den lagstiftande församlingen (Cortes) i Portugal tillmätte sig magt att fatta beslut, som skulle gälla för Brasilien och just voro beräknade att återbringa Brasilien till egenskapen af biland. Under intryck af sådana underrättelser från Portugal upväcktes en mägtigt påträngande folkvilja i Brasilien, åt hvilken thronföljaren, prinsregenten, öfverlemnade sig och antog titeln kejsare af Brasilien (1822). En sådan handling var i formen ett upror af thronföljaren mot sin konung, sonen mot sin fader, verkligheten var att antingen måste han så göra eller lemna landet, i hvilket senare fall all anledning fans att Brasilien skulle lika med de spanska länderna förklara sig för republik. Affallet från Portugal kunde ej hindras, men thronföljarens företag att ställa sin person i spetsen var medlet att bevara den monarkiska statsformen och Brasiliens besittning åt dynastien.

Från året 1822 räknar således Brasilien sin egenskap af aldeles fristående stat och med titeln kejsardöme. Portugisiska trupper funnos i landet, men blefvo snart fördrifna och efter några få års förlopp blef Brasiliens sjelfständighet af Portugal erkänd (1825).

Följande året (1826) afled konungen i Portugal och Brasiliens kejsare ärfde Portugals krona. Men såsom ländernas förening var omöjlig öfverlemnade han det portugisiska riket åt sin dotter och qvarstadnade sjelf i Brasilien.

Några år senare (1831) inträffade förhållanden i Brasilien, som föranledde kejsaren Dom Pedro att nedlägga regeringen äfven i detta land och återvända till Europa [1]). Men detta innebar endast en personalförändring. Den afgående kejsarens son, *Dom Pedro II*, då ännu minderårig, efterträdde sin fader och regerar ännu såsom Brasiliens kejsare.

Det brasilianska kejsardömet såsom dess uprättelse var ett verk af folkviljan så blef det en konstitutionel monarki. En ny grundlag antogs 1824. Oroliga rörelser hafva icke saknats men det antagna statskicket eger bestånd [2]).

Brasiliens provinser [3]).

Storlek:		*Folkmängd* (1872):	
Alto Amazonas . . .	35,439 : 6	Minas Geraes	1,500,000
Matto Grosso	31,450 : 2	Bahia	1,450,000
Grao Para	19,400 : 3	Rio de Janeiro . . .	1,050,000
Goyaz	12,387 : 8	Pernambuco	1,000,000
Minas Geraes. . . .	11,170 : 0	Sao Paolo	975,000
Bahia	9,632 : 9	Cearà	700,000
Maranhao	6,662 : 6	Rio grande do Sul .	455,000
Rio grande do Sul .	5,184 : 0	Maranhao	380,000
Paraná	5,106 : 0	Parahyba	365,000
Sao Paolo	4,258 : 6	Alagoas	348,009
Piauhy	3,846 : 5	Sergipe	280,000
Ceará	2,364 : 1	Pará	280,000
Pernambuco	2,175 : 7	Municipio Neutro .	274,972
Parahyba	957 : 0	Rio grande do Norte	233,979
Rio grande do Norte	946 : 8	Piauhy	219,000

1) Jfr ofv. p. 332.

2) Wappäus, Handbuch der Geographie und Statistik. Brasilien. p. 1546 o. f.

3) Behm und Wagner, h. III, p. 118. p. 66. h. II, p. 72. Municipio neutro utgöres af hufvudstaden Rio Janeiro. afskild från provinsen af samma namn. Wappäus, l. c. p. 1742.

Santa Catharina. . .	890 : 1	Goyaz	180,000
Rio de Janeiro . . .	869 : 7	Santa Catharina . .	159,802
Espirito Santo . . .	801 ; 0	Paraná	126,722
Sergipe.	566 : 2	Espirito Santo . . .	82,137
Alagoas	547 : 6	Amazonas	76,200
g. qv.-m.	154,656 : 7	Matto Grosso	60,417
			10,196,238

Relativ folkmängd öfver hufvud = 66.

De största Städerna:	Rio de Janeiro	274,973
	Bahia	180,000
	Pernambuco	118,478

Med dessa länder och stater är Södra Amerika genomgånget så långt europeisk civilisation sträcker sig. Men om den sydamerikanska verldsdelen kan icke sägas det samma som om den norra att hela landrymden befinner sig inom civilisationens krets. Den sydligaste delen af Amerika har aldrig varit koloniserad utom blott medelst smärre anläggningar, hvilka ej kunnat bära synnerlig frukt. Denna del af Amerika uptager en ganska betydlig landrymd, de angränsande staterna, Argentinska republiken och Chile, vilja väl räkna detta land såsom sin tillhörighet och en eller annan liten bosättning lärer der blifvit anlagd åtminstone från Chile, men öfver hufvud är hela landet en fri mark för Indianerne. *Patagonien* är det namn, hvarmed detta land plägar benämnas, belägenheten är sådan att landet utbreder sig från den ena oceanen till den andra tvärt öfver verldsdelens hela bredd, men denna verldsdel smalnar mot söder och Patagonien slutar med en udde i *Magellanska sundet.* Och på detta sundets andra sida ligger ännu ett land, ön *Eldslandet (Tierra del Fuego),* m. fl. smärre öar, hvilkas yttersta hörn mot verldshafvet är den ryktbara udden *Cap Hoorn.* Så väl Patagonien som Eldslandet äro ytterst svagt befolkade, men af olika folkslag, Patagoniens invånare beskrifvas såsom en kraftfull nomadstam af särdeles reslig kroppställning och i sitt nomadlif mycket fästade vid bruket af hästkreatur, hvilket djurslag skall hos dem finnas i mängd och utgör deras förnämsta egendom. Redan detta att boskapskötsel är deras yrke betecknar att detta folk icke be

finner sig på en ståndpunkt af det allra råaste barbari, men bland barbarfolken får man dock räkna dem. Det antal menniskor, som lefva på Eldslandet, sägas åter vara af två olika slag, det ena beslägtadt med Patagonierne, det andra en svagare stam och som har stadnat nästan aldeles oberörd af hvarje spår af kultur [1]).

Hela omfånget af Patagonien och Eldslandet beräknas till 17,700 g. qv.-m. med 24,000 inv. Landet kan således sägas vara blott undantagsvis befolkadt. Men icke en gång detta kan sägas om de stycken af jordklotets landmassa, som anträffas i det södra polarhafvet. Dessa s. k. *Sydpolarländer* äro för civilisation och barbari lika otillgängliga, så vidt man vet aldeles obebodda och förmodligen obeboeliga [2]).

Men äfven oafsedt dessa rena barbarländer i den yttersta södern, kan icke sägas att civilisationen har utbredt sig öfver Södra Amerika i så vidsträckt mått som i Nord-Amerika. Den nordamerikanska statistiken med dess låga folkmängdsiffror utvisar att stora landrymder ännu finnas, dem civilisationen har blott mycket ofullständigt genomträngt. Men i Södra Amerika är denna ofullständighet ännu större. Man behöfver blott kasta en blick på folkmängdtabellerna. dessa låga siffror, som beteckna befolkningens antal i de sydamerikanska länderna t. ex. det ofantliga Brasilien, blott 25,000 qv.-m. mindre än hela Europa, med ett antal invånare 10—11,000,000, en relativ befolkning, som påminner om Lappmarkerna i Sverige. Det samma gäller om Argentinska republiken, Bolivia, Venezuela, de europeiska besittningarne i Guayana och i allmänhet de inåt kontinenten sig utbredande staterna. Öfverallt ser man stora länder och små folkmängder. Blott i Uruguay och Paraguay är äfven utrymmet ganska måttligt, men folkmängden är likaledes fåtalig. Och dessa länder äro dock rika tropikländer eller höra till de tempererade klimaternas jordbälte. Förhållandet måste så vara att inne i djupet af Syd-Amerikas verldsdel, i de inre delarne af dessa stora jordrymder, som de syd-

---

1) WAPPÄUS, l. c. Mittel- und Süd-Amerika, p. 904. 916.

2) DELITSCH, l. c. p. 2128 o. f.

amerikanska staterna hafva inräknat inom sina gränser, finnas mycket stora, af civilisationen hittills oberörda rymder. Men icke derföre aldeles obebodda. Indianstammar finnas ju äfven i Nord-Amerika, hvilka lefva sitt vilda lif med full frihet inom de civiliserade ländernas utmarker, t. ex. Indian Territory i Förenta Staterna, men det vilda lifvet är dock blott undantag. Vill man säga det samma om Södra Amerika så är sant att den europeiska civilisationen är fullständigt bestämmande för verldsdelens karakter öfver hufvud, men de barbariska *undantagen äro större och vidsträcktare i Södra Amerika.*

Detta förhållande kan hafva upstått ur flera förenade orsaker, en sådan kan sökas i en stamskilnad mellan Indianfolken i Norra och Södra Amerika, en mägtigare lifskraft hos de sydamerikanske Indianerne. En annan orsak kan ligga i en svagare bildningsförmåga hos den europeiska folkrace, som fick sig beskärdt att plantera europeisk bildning i Syd-Amerika. Detta är en erfarenhet, som framställer sig redan i Nord-Amerika vid jämförelsen mellan Mexico och Förenta Staterna, att det indianska folkelementet har bibehållit sig mera vid magt i de länder, som hemfallit åt Spaniorerne än i dem, hvilkas upfostran har blifvit af Försynen öfverlemnad åt Engelsmännen.

Denna den indianska folkstammens större lifaktighet framträder icke blott på det sättet att Indianernes antal är större, men äfven deruti att en *större folkblandning eger rum.* Man träffar icke i det angloamerikanska Amerika någon betydlig folkmängd af blandade racer, Mulatter, Mestizer m. fl. hvilka deremot äro ganska talrika i Spanska Amerika och hvilkas upkomst beror derpå att Europeerne, som i Amerika brukat kallas Chapetoner, samt deras afkomlingar, Kreolerne, hafva blandat sitt blod med Indianernes och Negrernes. Deraf följer att indian- och negernationaliteterna icke blott finnas vid sidan af den europeiska racen, men dessa icke europeiska folkracer inga såsom bestandsdelar i den nya sydamerikanska nationalitet, som, härstammande med sin hufvudsakliga beständsdel från Europa, eger att besitta Södra Amerikas länder och väl äfven Mexico, samt har sig förelagdt att derstädes utgöra kulturfolket. Sjelfve regenten i Mexico, Juarez, säges hafva varit af indiansk börd, på

Haiti herska Negrer och Mulatter och samma förhållande att de färgade racerna taga sin del i det civiliserade lifvet och upstiga till politiskt och socialt inflytande förekommer äfven i de sydamerikanska republikerna; general Paez i Venezuela säges, likasom Juarez i Mexico, hafva varit af indiansk härkomst. Men i det engelska Amerika förekommer sådant icke, Anglo-Amerikanerne äro rent af europeiske Amerikaner.

Denna olikhet måste, såsom sades, bero dels på de europeiska folkens, Spaniorers och Engelsmäns, olika natur och lynnen, dels äfven på indianstammarnes olikhet. Engelsmannens natur är sådan att han omsätter sitt gamla England i andra länder, dit han kommer, men han blandar sig icke med vildarne. Nu träffade Engelsmännen i Nord-Amerika en indianrace, som har visat sig vara särdeles otillgänglig för all civilisation medan åter hos Engelsmännen och deras afkomlingar Anglo-Amerikanarena finnes en mycket stark energi att göra civilisationen gällande. Följden har blifvit att all framtid synes förlorad för de nordamerikanske Indianerne. Den röda racen, d. ä. Indianerne, kan knappt i tidernas längd fortlefva. Något annorlunda förhåller sig saken med den svarta racen, Negrerne, som Engelsmännen sjelfve hafva infört i landet. Negrerne äro mera tillgänglige för civilisation och lefva sitt lif icke såsom det röda folket afskilda från det civiliserade samhället, men de tillhöra detta samhälle och komma, sedan nu slafveriet är afskaffadt, ofelbart att taga sin del i samhällets fria utveckling. Men egentlig folkblandning har under den förra tiden icke egt rum. En djup antipati har hållit Negrerne och de hvite på afstånd från hvarandra.

Spaniorerne åter hafva förfarit på annat sätt. De hafva, såsom de spansk-amerikanska staternas historia utvisar, ådagalagt en synnerlig oförmåga att bygga samhällen på fast och stadig grund, men de hafva visat sig så mycket mera sällskapliga med Indianer och Negrer. De hafva icke hållit vildarne afstängde, de hafva blandat sitt blod med deras. Detta innebär å ena sidan att Indianer och Negrer hafva fått sin del af civilisationen, men det kan väl äfven så vara att kulturfolket har fått sin del af barbariet, inflytelsen är

ömsesidig. Syd-Amerikas folk är ett blandfolk af aldeles motsatta menniskoracer, hvilket förhållande måste bidraga att bestämma det sydamerikanska lifvets karakter nu och för framtiden. De sydamerikanske infödingarnes framtid är dem icke så aldeles undanryckt som för infödingarne i Anglo-Amerikanernes land. Det samma gäller om Negerstammen; bortryckt från sitt fäderneslaud Afrika har denna folkrace funnit i Södra Amerika, likasom i det norra, ett nytt land, hvilket i mån som det för senare slägtleder har blifvit ett fädernesland verkligen kommer att tillhöra till en viss del äfven den svarta stammen, vare sig oblandad eller genom blodsbandets föreningar med Indianerne och de hvite.

Betraktar man åter det spanska Amerikas samhällskick, sedan der bildat sig egna stater, så är der vid första anblicken en tröstlös utsigt öfver den oupphörliga förvirringen, de borgerliga krigen. Man vore frestad att lemna dem aldeles obetraktade såsom lönade det ej mödan att sysselsätta sig med civilisationens förlorade barn. Men detta vore dock orätt. Ty här är dock frågan om en mycket stor del af jordklotet och länder, dem naturen har danat till hembygder för en rik odling. Sådan kan ej verldens gång vara att icke äfven för dessa länder en framtid skall komma med ordning och skick om också den tiden dröjer. Här försiggår det svåra arbetet för ett vid friheten ovant folk och illa upfostradt att lära sig bruka friheten rätt och bilda sig sjelf till en civiliserad menskliget. Den tid, som hittills har förflutit sedan detta sträfvandet begyntes — ett halft sekel eller något mera — är verkligen icke öfverdrifvet lång för utförandet af ett sådant verk, då man besinnar att folkslagens ålder bör räknas icke efter årtal, men efter århundraden. Att så litet hittills har blifvit med framgång uträttadt bevisar icke att ej mycket kan göras, men blott att mycket återstår. Och i alla händelser, om odlingen ännu är svag, så väl jordens odling som menniskornas bildning, och välståndet långt ifrån att motsvara naturens ymniga gåfvor, är dock denna ymnighet sådan, som alltid skall gifva åt dessa länder en vigtig betydelse i kulturlifvets förbindelser mellan jordklotets samtliga verldsdelar.

För närvarande intaga de sydamerikanska länderna ingen hög plats bland verldens stora magter i det politiska lifvet — Amerika har blott en stormagt, Förenta Staterna, men denna är så mycket större — och det har äfven en egen svårighet att med den upmärksamhet, som vore önskvärd, följa det spanska Amerika i dess fortlöpande historia. Underrättelserna, som erhållas, äro ofullständiga och tiden räcker ej att betrakta allt, som betraktas borde bland vår samtids mångfaldiga företeelser, hvarjämte det väl icke heller kan nekas att åtskilligt annat, som timar på närmare håll, påkallar i högre grad betraktarens upmärksamhet och gifver rikare lön åt forskarens möda. Men äfven för den hastiga blick, som åt detta håll kan riktas, saknas icke aldeles alla tecken att en framskridande rörelse från ett sämre tillstånd till ett bättre försiggår då man bortser från särskildta företeelser, men samlar de stora dragen och betraktar det hela. Så aldeles enformig är icke heller utsigten. Brasilien t. ex. med sin monarki midt i republikernas krets och Paraguay med sin egendomliga samhällsutveckling, båda dessa länder något lugnare, något ordentligare än de öfriga, erbjuda ganska märkvärdiga föremål för den som vill lära sig förstå det menskliga lifvets art och natur under olika lefnadsförhållanden. Det kan i allmänhet sägas om dessa samhällen och deras folkslag att just motsatsen mot Europa erbjuder en med starka drag tecknad tafla af den rikedom på former och sätt för sin utveckling, mångsidighet af innehåll och utsigter för framtiden, som det civiliserade lifvet besitter.

Öfversigt af det Amerikanska statsystemet.

A) *Norra Amerika:*

	Storlek:
Förenta Staterna . .	169,509 : 5
Engelska besittningar	167,137 : 2
Mexico	34,891 : 8
Franska besittningar	3 : 8
	371,542 : 3
Tillkommer:	
Grönland [1])	35,738 : 3
De stora sjöarne . .	4,340
geogr. qv.-mil	411,620 : 6

B) *Central-Amerika:*

	Storlek:
Nicaragua	2,736
Honduras	2,215
Guatemala	1,918
Costa Rica	1,011
Brittiska Honduras	635
San Salvador	345
geogr. qv.-mil	8,860

1) Den p. 61 anförda arealsiffran angår den delen af Grönland, som kan räknas ligga inom det danska området.

C) *Westindien:*

Storlek:

Spanska besittningar		2,327 : 28
ön Haiti:		
S:t Domingo	968 : 75	
rep. Haiti .	434 : 25	1,403
Engelska besittningar jämte Bermudas . .		659 : 339
Franska besittningar		51 : 448
Holländska »		20 : 459
Danska »		6 : 518
Svensk besittning . .		0 : 384
geogr. qv.-mil		4,468 : 428

D) *Södra Amerika:*

Storlek:

Brasilien	154,656 : 7
Argentinska republiken	39,444 : 279
Peru	23,676 : 6
Bolivia	23,559 : 5
Venezuela	18,968 : 2
Patagonien med Eldslandet . . .	17,700
Columbias Förenta Stater	15,086
Ecuador med Galopagos-öarne . .	11,821 : 7
Chile	5,928 : 77
Engelska Guayana o. Falklandsöarne	4,241
Uruguay	3,284 : 7
Paraguay	2,667 : 61
Franska Guayana	2,205
Holländska »	2,167
Syd-Georgien (Polarland)	74
geogr. qv.-mil	325,481 : 659

A) *Norra Amerika:*

Folkmängd:

Förenta Staterna . .	38,925,598
Mexico	9,158,247
Eng. besittningar .	3,865,281
Grönland	10,300 [1]
Franska besittn:ar	4,750
	51,964,176

B) *Central-Amerika:*

Folkmängd:

Guatemala	1,194,000
San Salvador	600,000
Honduras	351.700
Nicaragua	250,000
Costa Rica	185,000
Brittiska Honduras . .	24,710
	2,605,410

C) *Westindien:*

Folkmängd:

Spanska besittningar .		2,025,000
Engelska » .		1,083,933
Ön Haiti:		
rep. Haiti .	572,000	
S:t Domingo	136,500	708,500
Franska besittningar		316,457
Danska »		37,821
Holländska »		36,871
Svensk besittning . .		2,898
		4,211,480

D) *Södra Amerika:*

Folkmängd:

Brasilien	10,196,238
Peru	3,199,000
Columbias Förenta Stater	2,910,329
Chile	2,073,746
Bolivia	1,982,352
Argentinska republ.	1,812,490
Venezuela	1,784,194
Paraguay (1857) [2] .	1,333,044
Ecuador	1,308,082
Uruguay	331,596
Eng. Guayana med Falklandsöarne . .	216,003

1) I detta antal måste vara inbegripna en flock Eskimoer, som icke kunna anses vara inbyggare i de danska besittningarne.

2) År 1873 enligt en upgift 221,079.

Holländska Guayana	60,600
Franska »	24,127
Patagonien med Eldslandet	24,000
	27,255,801

Storlek:

Norra Amerika	411,620 : 6
Södra Amerika	325,481 : 059
Central-Amerika	8,860
Westindien	4,468 : 428
geogr. qv.-mil	750,430 : 087

Folkmängd:

Norra Amerika	51,964,176
Södra Amerika	27,255,801
Westindien	4,211,480
Central-Amerika	2,605,410
	86,036,867

Relativ befolkning efter de stora hufvuddelarne:

Westindien	943
Central-Amerika	294 [1]
Norra Amerika	126
Södra Amerika	84

Den bäst befolkade hufvuddelen är således Westindien, men äfven der stiger folkmängden öfver hufvud blott till en siffra, som i Europa skulle beteckna ett glest befolkadt land. Undantagsvis förekommer på en del öar en ganska tät folkmängd, men detta förhållande återfinnes eljest ingenstädes i Amerika. Förhållandet är för öfrigt det samma som återfinnes i allmänhet hos de glest befolkade länderna, att folkets utbredning är mycket ojämn, ofantligt stora obygder finnas eller sådana marker, som ännu ej hunnit bebyggas, och deras stora areal föranleder att befolkningens summa för landets hela omkrets kommer att stadna vid låga siffror, men detta hindrar icke att ju den folkmängd, som finnes, kan vara samlad i mycket större antal inom vissa områden. Så finner man ju att i vissa delar af Förenta Staternas land en folkmängd dväljes, som har visat sig fullt tillräcklig att utverka det starkaste, det rikaste kulturlif. Men fördjupar man sig i det inre af de amerikanska kontinenterna, träffar man stora landsträckor, der

1) Siffran, som finnes p. 617. afser de fem republikerna men utan beräkning af Brittiska Honduras.

urskogen ännu växer och naturkraften herskar, fullkomligt oberörd af odlarens ledning. Särdeles gäller detta om Södra Amerika. Der finnas utan tvifvel stora rymder, dem ingen civiliserad menniskas fot ännu har trampat. Men derföre blifver också utsigten så mycket mera omäteligt stor när blicken riktas mot Amerikas framtid. Amerika är ett ungt land, ej fyra hundra år äro förflutna sedan denna del af verlden blef för civilisationens lif upläten, fyra hundra år äro icke någon lång tid i verldsåldrarnes tidrymder. Ingen menniskas tanke kan göra sig en föreställning om måttet och vidden och innehållet och arten och formen och sättet för den rörelse, det lif, som i en sen framtid skall göra Amerika mägtigt och stort och hvarmed denna verldsdel då skall återverka på Europa.

Tillägg

om

Afrika samt **Australien, Stilla hafvets öar** och **Asien.**

Inledningen till Europas och Amerikas statskunskap må afslutas med en kort blick på de öfriga verldsdelarne.

Den **Afrikanska** verlden, för att till en början stadna vid denna verldsdel, befinner sig i en helt annan ställning än Amerika. Sådant är Amerikas och Europas förhållande till hvarandra att i Amerika är barbariet eller det stycke af landet och folkmassan, som befinner sig utanför området af civilisationen, blott undantag från den allmänna regeln att Amerikas samhällslif hvilar på europeisk grund och lifvet genomfläktas af anden, som fordom utgick från Europa. Men i Afrika är förhållandet aldeles motsatt, den europeiska bildningen är ett undantag från det afrikanska barbariet, under hvilket namn det må vara tillåtet att äfven innefatta de mohamedanska delarne af denna verldsdel. Om man undantager Frankrikes land, Algerien, samt det engelska, fordom holländska Kaplandet, utgöra de europeiska magternas besittningar i Afrika nästan blott utposter på kusterna och äfven dessa temligen tunnsådda om också sifferbestämningar rörande kolonialbesittningarne uptaga betydliga områden. De af Europas magter oberoende stater i Afrika, som kunna sägas befinna sig inom den europeiska kulturkretsen, äro ej många och i förhållande till hela verldsdelens omfattning ej mycket stora. Detta omdöme om Afrika öfver hufvud förändras icke mycket deraf att vissa stycken af europeisk civilisation nu mera blifvit införda i ett par af de mohamedanska länderna, Egypten och Tunis.

Men samma omdöme bestyrker sig när man besinnar belägenheten af de afrikanska länder, hvilka hafva fått sig beskärd någon större del af den europeiska bildningen. Frankrikes Algier ligger i den nordligaste delen af Afrika och det engelska Kaplandet utgör den sydligaste, men deremellan ligger hela den stora verldsdelen. Portugals besittningar finnas på de motsatta sidorna, den Atlantiska och den Indiska oceanens kuster, åter igen med hela verldsdelen till mellanrum. Der inne rörer sig lifvet, aldeles oberördt af europeiska inflytelser. Der finnas folkslag, som visst aldrig hafva hört ett ord om Europa, stora länder, hvilkas mark ingen Europé har trampat.

Men inom inskränktare områden har den europeiska inflytelsen visat sig mägtig att äfven i denna verldsdel åstadkomma egna samhällsbildningar. Der finnas utom det franska Algier och det engelska Kaplandet äfven en och annan fristående stat med europeisk civilisation i Afrika. Dessa stater äro *Liberia*, *Oranjerepubliken* och *Transvaalska republiken*. Antalet är ej stort, staterna äro ej mycket betydliga, men de utgöra märkvärdiga begynnelser. Något betyder det alltid att europeisk kultur finnes i en och annan del af Afrika såsom ock verldshandeln har sin marknad äfven i denna del af verlden.

Lifvet i Afrika är olikt Amerikas förhållanden äfven deruti att här icke blott sammanträffa de rena motsatserna, civilisation och barbari, men äfven tvänne motsatta civilisationer, den kristna och den mohamedanska. Stort och mägtigt är det rent inhemska barbariet i Afrika, det är ännu alltid fullkomligt »fosterländskt» i denna verldsdel [1]), men Afrikas länder äro dock äfven öppna för mohamedanismens utbredning. Det mohamedanska odlingsarbetet är svagare än det europeiska, särdeles i allt, som till det andliga lifvet hörer, men mohamedanernes seder och lefnadskick äro dock något annat än de vilda folkens lif.

---

1) Tegnér: Samlade Skrifter, Stockh. 1848, T. III, p. 219. Sång vid svenska akademiens femtiåriga minneshögtid.

Republiken **Liberia** är en stat med europeisk civilisation, men icke en stat af Europeer och har ej fått sitt uphof från Europa, anläggningen är gjord från Amerika. Liberia är en negerstat, en samhällsförening af frie Negrer, bildad genom utflyttning af frigifne eller friköpte negerslafvar från Förenta Staterna med afsigt att bilda ett tillfälle för Amerika att afbörda sig den för det anglo-amerikanska samhället farliga beståndsdel, som den svarta befolkningen utgjorde. Detta ändamål har icke vunnits, men anläggningen har burit en annan frukt genom exemplet, som är gifvet, att negerstammen är tillgänglig för civilisation med politisk sjelfständighet, och en förebild är upstäld för Afrikas infödingar, en utgångspunkt vunnen för civilisationens utbredning i mellersta Afrika.

Liberias anläggning utgör ett exempel huru verldens tilldragelser kasta sig af och an och tiderna förändras. Negerstammen, inhemsk i Afrika, blef i Amerika införd för att tjena i slafveri. Nu åter begyntes en rörelse af deras efterkommande, som införde Negrerne i Amerika, att bortföra så många som möjligt af denna folkstam från Amerika för att befria sitt eget samhälle från slafveriets förbannelse.

Detta lyckades icke, negerbefolkningen i Amerika var mycket större än att Liberias anläggning skulle kunna medföra någon betydlig förminskning. Nord-Amerikas befrielse från slafveriet har sedermera blifvit utförd på ett helt annat sätt, genom det borgerliga kriget, men Liberia utgör en af begynnelsepunkterna för Afrikas civilisation.

Sådan bör åtminstone frukten blifva. Olika underrättelser finnas visserligen om Liberia och äfven sådana som förmäla att civilisationen är svag och framtidens utsigt ej särdeles hoppgifvande. Men en i det hela framskridande utveckling från ett sämre till ett bättre tillstånd måste dock innebäras deri att midt i barbariets öcken ett samhälle upväxer med kristen religion och sådan civilisation som Negrerne hade lärt sig i Amerika. Särdeles stort och vidsträckt kan Liberias omedelbara inflytande dock ej blifva, landet är af inskränkt omfång och folkmängden ej betydlig. Storleken upgifves till 450 geogr. qv.-mil med 718,000 invånare. Belägenheten träffas på Guineakusten några få latitudgrader

norr om eqvatorn [1]. Liberias anläggning härleder sig från 1820-talet.

Oranjerepubliken tillhör åter en helt annan del af den afrikanska verlden. I sydligaste delarne af Afrika något sydligare än södra vändkretsen flyter den stora Oranjefloden genom verldsdelens hela bredd ur källor ej långt från kusten af Indiska hafvet till utloppet på Atlantiska hafvets kust. I dessa trakter finnes en egen af det engelska Kaplandets regering oberoende republik med europeisk samhällsförfattning. Denna republik är icke en negerstat, den ligger alls icke inom negerracens verldsområde, nationaliteten är icke inhemsk afrikansk, han är europeisk, ehuru omgifven af afrikanska folk, som tillhöra de s. k. Kaffrernes folkstam. — Oranjerepublikens upkomst härleder sig från utflyttningar ur Kapkolonien, nämligen af de s. k. *Boers*, med hvilket namn betecknas en folkklass inom den europeiska kolonien, härstammande från Holländarena, som egde landet förr än det blef engelskt. Särdeles långt utvecklad i civilisation kan Oranjerepubliken icke vara, men utgör dock ett samhälle med europeisk karakter, omplanterad på Afrikas jord. Någon betydlig politisk magt besitter republiken icke heller, området upgifves till 1,998 geogr. qv.-mil med en mycket svag folkmängd, blott 57,000 invånare. Belägenheten är helt och hållet kontinental, landet sträcker sig icke till någondera hafskusten. Republikens anläggning lärer tagit sin början på 1830-talet [2].

Transvaalska republiken eller, såsom detta samhälle äfven kallar sig, den *sydafrikanska republiken* är, man kunde säga, en fortsättning af Oranjerepubliken både i geografiskt och historiskt afseende. Transvaalska republiken ligger djupare in i den afrikanska kontinenten och har upkommit genom utflyttning från Oranjerepubliken. Benämningen härleder sig

1) BEHM und WAGNER, heft. III, p. VIII och h. II, p. 56. Jfr. t. ex. GUMPRECHTS beskrifning om Afrika i WAPPÄI stora verk, p. 208 och artikeln Liberia i Ritters Geographisch-statistiches Lexikon unter redaktion von HENNE-AM-RHYN, så ock ANDREE: Geographie des Welthandels, T. II, p. 56 not samt om Liberias uphof underrättelserna hos TOCQUEVILLE: De la democratie en Amerique, T. III, p. 201 o. f. Bruxelles ed. 1837,

2) DELITSCH: Nachträge und Ergänzungen zu Afrika i WAPPÄI verk p. 435. KLÖDEN, Handbuch der Erdkunde. T. III, p. 878 BEHM und WAGNER, h. II, p. 58 och h. III, p. VIII.

från en flod, vid namn Vaal, som utgör en bland de floder, hvilkas förening bildar Oranjefloden. Transvaalska republiken omfattar en betydligt större landrymd än Oranjerepublikens och folkmängden är betydligt större, ehuru i alla fall ringa mot det stora utrymmet. Summorna upgifvas till 5,379 geogr. qv.-mil med 275,000 inv.[1]). Sin tillvaro såsom egen stat räknar republiken från början af 1850-talet. Belägen norr om Oranjerepubliken utgör Transvaalska republiken en utpost för den söder ifrån in i Afrika framträngande europeiska civilisationen.

Med Liberia, Oranjerepubliken och Transvaalska republiken är öfversigten af de på europeisk odling grundade staterna i Afrika fulländad. Sammanräknar man med dessa stater de stycken af den afrikanska verlden, som äro europeiska magters besittningar, så erhåller man summan af land och folk, som i denna verldsdel tillhör den på europeiskt sätt civiliserade verlden. Dock måste dervid ihågkommas att i en stor del af de europeiska magternas kolonialländer i denna verldsdel civilisationen blott tillhör ett mindre antal Europeer, medan mängden af befolkningen består af barbarer. Deremot kunde komma i fråga att tillägga Tunis och Egypten, hvilka länder äro temligen öpna för europeiska inflytelser. Men deras lif är dock bygdt på en annan grund, deras innersta väsende är icke europeiskt.

Dessa båda länder tillhöra den mohamedanska delen af Afrika, till hvilken för öfrigt höra åtminstone följande länder och kanske flera:

a) det turkiska landet *Tripoli* i norra Afrika vid Medelhafvet;

b) riket *Marokko* i nordvestra delen af Afrika vid Medelhafvet och Atlantiska hafvet;

c) länderna omkring *Nigerfloden* i det inre af den afrikanska landmassan norr om eqvatorn, hvilka länder pläga benämnas med ett eget geografiskt namn *Sudan* eller *Nigritien*. Dock är mohamedanismen icke ensamt herskande i

---

1) Detta enligt BEHM und WAGNER, heft. III, p, VIII och h. II, p 58. JEPPE, Die Südafrikanische Republik, Erg. heft. n:o 24 till PETERMANNS *Mittheilungen* p. 5 upgifver de hvites antal till 25—30,000 och hela folkmängden till 250,000. Jfr. för öfrigt KLÖDEN, l. c. T. III. p, 878.

dessa länder, men åtskilligt afrikanskt hednabarbari förekommer der äfvenledes;

d) sultanen af *Zanzibar* rike i östra Afrika vid Indiska oceanen. Den stora olikheten i bildning och lefnadskick, som förefinnes i dessa länder, om man jämförer dem med de på europeiskt sätt organiserade delarne af Afrika, framträder i statsförfattningen. De tre på europeisk kultur grundade staterna äro republiker, det samma kan nästan sägas om engelska Kaplandet och måste gälla äfven om Frankrikes Algier aldenstund sjelfva Frankrike är republik, men i de mohamedanska länderna träffas idel monarkier med ren despotregering.

Hela det *öfriga Afrika* är ännu i dag så helt och hållet hemfallet åt det »fosterländska barbariet» att det icke lönar mödan efterfråga någon dess indelning i stater och samhällen. Genom förhållanden, som föranledas af granskapet till de europeiska besittningarne, samt handelsförbindelser, som kunna förekomma, får Europa stundom anledning att taga kännedom om dessa folkslag, men någon annan politisk betydelse ega de icke. I vetenskapligt afseende är naturligtvis kunskapen om sjelfva länderna af vigt för geografien och naturkunnigheten. Så ock för kulturhistorien och det studium, som vill utforska menniskonaturens art och lynne, må det vara af interesse att lära känna hurudant menniskoslägtets tillstånd framställer sig i sin mäst barbariska vildhet. Det saknar icke sin lärorika betydelse att jämföra barbariet i olika länder och verldsdelar under olika klimatförhållanden, Amerikas Indianer, Afrikas Neger- och Kafferfolk, Söderhafsöarnes menniskoätande vildar o. s. v. Och äfven ett annat interesse fäster sig vid dessa från sann menskligbet bortkomna delar af menniskoslägtet, nämligen menniskokärlekens nitälskan att räcka dem en hjelpsam hand för att uplysa deras mörker och uplyfta dem ur deras förderf, i hvilket afseende den kristna missionsverksamheten är en stor och helig sak. I alla dessa afseenden är ett studium af de barbariska länderna och folken visserligen ett betydelsefullt föremål, men för allmänna politiska studier äro de nästan utan allt interesse. Vill man säga att såsom motsatta saker uplysa hvarandra, skulle ett studium af barbariet vara uplysande för ett studium af civilisationen äfven

i politiskt afseende, så är detta sant, men på samma gång finnas inom den krets i tid och rum, skilda länder och förflutna tider, som de civiliserade folkens historia omfattar, så mycken undervisning att upsöka, att tid och krafter ej förslå till hälften af det, som kunde vara lärorikt. Man behöfver icke resa till Afrika för att studera barbariet, man kan efterforska sine egne förfäders häfder den tiden de voro barbarer, förutom att ett stycke barbari är mycket närmare till hands midt ibland praktstyckena af den rikaste civilisation, hvarom man stundom af förskräckliga exempel blifver påmind.

Må hända får man likväl i denna dom öfver det barbariska Afrika göra ett par inskränkningar för de båda länderna *Madagaskar* och *Abessinien.*

Ön *Madagaskar* har visat sig ej aldeles otillgänglig för europeiska inflytelser ehuru förhållandet har varit ojämnt allt efter skiftande lynne hos de madagaskariske monarkerne, hvilka stundom hafva gynnat och befordrat, stundom åter hatat och förföljt den kristna missionsverksamheten. Men förbindelser ega rum med England och Frankrike och europeisk civilisation synes vara på väg att inträuga. Och Madagaskar är ett efter europeiskt mått ganska stort land, en ö i Indiska oceanen med 10,751 geogr. qv.-mils omkrets och 4,000,000 invånare [1]) samt med en sådan belägenhet att detta land väl skulle kunna taga sin del i de förbindelser, hvartill Suezkanalen öpnar väg medan samma land genom sin oceaniska belägenhet äfven kan förbinda sig med Asiens länder och folk.

Abessinien (Habesch) har åter en kulturhistorisk betydelse genom sin kristna religion. Den abessiniska kristendomen är mycket gammal ända från fjerde och femte århundradet, då kristendomen var mägtig i österns länder [2]). Den mohamedanska eröfringen, som undertryckte kristendomen i denna del af verlden, sträckte sig icke till Abessinien, men väl blef detta land genom de mellanliggande mohamedanska länderna aldeles afskildt från de verldens delar, der kristendomen bibehöll sig, hvilket förhållande måste

---

1) Behm und Wagner, h. II, p. 60,

2) Om den Abessinska kristendomen finnes en och annan underrättelse hos Wingård, Öfversigt af kristna kyrkans senare händelser och nuvarande tillstånd, p. 31.

bidragit dertill, att kristna religionen i Abessinien lärer blifvit mycket orenad af falska bisatser och vantro. Men der ligger dock en egen märkvärdighet deri att en art kristendom har under tidernas längd bibehållit sig i detta från den öfriga kristna verlden frånskilda land. Och det måste ock hafva sitt eget interesse att betrakta hurudant tillståndet blifver hos ett folk, som väl har kristendomen såsom religion, men icke åtföljd af all den öfriga civilisationen, som eljest utmärker de kristna folken. Abessinien, beläget nära Röda hafvet och sundet Bab-el-Mandeb, synes nu mera lätt kunna förbinda sig med Europa sedan Suezkanalen har öpnat en genare väg och på samma gång ligger också detta land på den stora farvägen till de asiatiska länderna. Landet upgifves utgöra en rymd af 7,450 geogr. qv.-mil med 3,000,000 invånare [1]).

Sammanfattar man de afrikanska länderna med deras folkmängder skulle enligt beräkningar, som förefinnas, fördelningen blifva följande.

Storlek:

1. Länder med europeisk karakter till en viss grad:

Portugals besittningar	32,815 : 566	
Englands »	12,253 : 97	
Frankrikes »	12,207 : 95	
Transvaalska republiken	5,379	
Oranjerepubliken	1,998	
Liberia	450	
Spaniens besittningar	172 : 09	65,276: 576

2. Mohamedanska länder:

Sahara	114,600	
Egypten	40,892	
Sudan (Nigerlandet)	24,680	
Tripoli och Fezzan	16,200	
Marokko	12,210	
Tunis	2,150	210,732

3. Hela det öfriga Afrika		267,618 : 024
	geogr. qv.-mil	543,626 : 600

Folkmängd:

1. Länder med europeisk karakter till en viss grad:

Frankrikes besittningar	2,842,850
Portugals »	2,527,263
Englands »	1,978,013

1) Behm und Wagner. h. II, p. 55.

Folkmängd:

Liberia	718,000	
Spaniens besittningar	302,036	
Transvaalska republiken	275,000	
Oranjerepubliken	57,000	8,700,162
2. Mohamedanska länder:		
Sudan (Nigerlandet)	33,800,000	
Egypten	16,922,000	
Marokko	6,000,000	
Sahara	3,700,000	
Tunis	2,000,000	
Tripoli och Fezzan	1,150,000	63,572,000
3. Hela det öfriga Afrika		133,735,338
		206,007,500

Företoge man en vandring genom jordklotets aflägsnare rymder för att eftersöka hvilka de samhällsbildningar äro, som hvila på europeisk grundval, skulle man finna hela **Australiens** kontinent, så stor att den samma räknas såsom utgörande hufvudmassan i en egen verldsdel, underkastad europeisk, nämligen engelsk inflytelse. Det samma gäller om en del af öarne i Stilla hafvet, enkannerligen Nya Zeeland, men de flesta bland dessa öar befinna sig utanför civilisationens omkrets, dock med undantag af Sandwichsöarne.

Här möter nu först det egna förhållandet att verldsdelen icke har någon allmänt antagen benämning. Ett namn är *Australien*, ett annat är *Polynesien*, ett tredje är *Melanien*, ett fjerde är *Oceanien*, ett femte är *Mikronesien*. Alla dessa namn förekomma i den geografiska litteraturen. Och med denna obestämdhet i benämningen följer äfven ett olika sätt att bestämma verldsdelens gränser och hvilka länder skola räknas dit.

I äldre geografiska verk finner man såsom räknade bland denna verldsdelens länder äfven den indiska arkipelagens öar, de s. k. Sunda öarne samt Molukkerna och Filippinska öarne. Detta sätt att indela jordbeskrifningen är dock nu mera temligen allmänt öfvergifvet och dessa öar räknas till Asien. Den *femte verldsdelen* kommer då att

utgöras af ett stort, utaf hafvet omgifvet land, som för sin storleks skull icke räknas såsom en ö, men såsom en kontinent och har brukat kallas *Nya Holland*, hvilket namn dock nu mera sällan höres, landet benämnes *Australien* eller Australiens kontinent till skilnad från öarne, som höra till samma hufvuddel af verlden. Namnet Australien skulle då utsträckas öfver hela mängden af öar i hafvet mellan Asien och Amerika. Men då nu dessa öar äro mycket vidt kringspridda i verldshafvet och många bland dem långt aflägsna från den australiska kontinenten har det bruket upkommit att benämna dem med egna verldsdelsbenämningar, Polynesien, Mikonesien, Melanesien, Oceanien.

Polynesien (de många öarnes land) är ett ganska lämpligt namn med afseende på öarnes antal, som är ganska stort, och denna benämning finner man någon gång använd gemensamt för kontinenten och öarne. Man skulle då räkna Australiens kontinent såsom en enda stor ö, eljest måste namnet Polynesien afse de öfriga, de egentliga öarne.

Mikronesien (de små öarnes land) skulle med allt skäl kunna tillämpas på de flesta bland dessa öar, men brukas egentligen om vissa ögrupper, nämligen de, som äro belägna i Stilla hafvets nordvestliga fjärdar mellan Japan och Sandwichsöarne.

Melanesien (de svarta öarnes land) har afseende på infödingsfolkets mörka hudfärg, men denna mörklagda folkstam tillhör endast en del af dessa öländer, nämligen de, som äro belägna närmast till södra Asien och dessa äro de, om hvilka detta namn egentligen begagnas.

Oceanien åter är ett namn, som stundom användes om samtliga ögrupperna med afseende på deras belägenhet att de utgöra en verldsafdelning, der oceanen upfyller största rummet och länderna blott förekomma såsom undantag från hafvet.

Dessa benämningar må gerna få gälla hvad de kunna, ho som vill må bruka dem, hufvudsaken är att man skiljer mellan *Australiens kontinent* och *Stilla hafvets öar* [1]).

Kontinenten får man räkna hel och hållen till den europeiska civilisationens länder, väl icke så som skulle hela

1) Klöden, l. c. T. III, p. 604.

denna jordyta vara upfyld af en civiliserad menskligbet — ofantligt mycket återstår på den vägen — men något annat samhällslif än det europeiska, det engelska finnes der icke. Infödingarnes antal är icke talrikt och deras art och lynne sådant, som väl icke gör dem mycket tillgänglige för civilisationen, men icke heller hinderlige mot den samma [1]. Man kan i detta land knappt göra någon skilnad mellan civilisationens och barbariets områden, men väl kan man skilja mellan uptaget och ouptaget land, det odlade landet och ödemarken.

Till samman med kontinenten får man då räkna den närbelägna ön *Tasmania*, hvilken äfven har brukat kallas *van Diemens land*. Och med ett visst förbehåll gäller omdömet äfven de två stora öar, som med ett gemensamt namn kallas *Nya Zeeland*. Förbehållet skulle angå infödingarnes beskaffenhet, hvilka lära vara ett starkare folk än det, som förekommer på kontinenten och Ny-Zeeländarena lära ej vara otillgänglige för en viss civilisation [2]. — Äfven detta öland är af Engelsmännen intaget ehuru icke ännu fullständigt upbrukadt [3].

På de öfriga öarne är förhållandet annorlunda. Visserligen finnas några, hvilka Frankrike anser sig ega, men kolonisationen synes vara föga försigkommen. Andra åter pläga uptagas i räkning såsom Frankrikes skyddsländer, hvilket förhållande, om det någon verklighet har, måste betyda att dessa öar äro i visst mått beroende af Frankrike och således uplåtna att af den europeiska, den franska civilisationen bearbetas. Så hafva äfven Holländarena så att säga lagt beslag på den stora ön Nya Guinea, men någon verklig kolonisation synes icke vara utförd [4].

Men för öfrigt äro Stilla hafvets öar lemnade åt sig sjelfva och der råder på vissa ställen ett plumpt barbari. Ett märkvärdigt undantag utgöres af **Sandwichsöarne**, hvilkas folk verkligen har höjt sig till civilisation, så att de

---

1) MEINICKE, Zweite Bearbeitung von Australien i WAPPÄI verk, p. 522.

2) MEINICKE, l. c. p. 556 och det särskildta arbetet af samme författare »Die Inseln des Stillen Oceans», T. 1. p. 313.

3) Jfr ofv. s. 44.

4) Jfr ofv. s. 49, 54.

kunde komma i fråga att räknas bland den europeiska civilisationens länder, men håller man strängt på den europeiska karakteren får man ställa dessa öar utanför omkretsen. Öfolkets bildning på Sandwichsöarne är visserligen inlärd medelst europeiska läroämnen, men växer och lefver på en icke europeisk grund och botten. Folket är icke ett europeiskt kolonifolk, men ett söderhafsfolk, som har lärt europeiska seder. Man kunde likna detta folk vid Negrerne i Liberia, men desse äro dock inkomne i sitt land från det europeiserade Amerika. Sandwichsöboerne hafva deremot i sitt eget ursprungliga land lärt sig hvad de veta och blifvit hvad de äro. Kristendomen är allmänneligen antagen och Europas samhällsinrättningar äro efterbildade. Statsformen är monarkisk med en formligen stiftad grundlag, så att dessa öar eller, såsom denna stat äfven kallas efter den största ön [1]), *Hawaji (Owaihi)* må sägas utgöra en slags konstitutionel monarki. Öarnes storlek upgifves til 358 : 8 g. qv.-m. med 56,897 invånare [2]).

Australiens och Stilla hafvets öars storlek och folkmängd.

Storlek: Engelska besittningar	145,175 : 36	
Franska besittningar och skyddsländer	526 : 635	
Sandwichsöarne	358 : 8	146,060 : 795
Öfriga öar		15,037 : 905
Australien och Stilla hafvets öar		161,098 : 700
Folkmängd: Engelska besittningar	2,362,362	
Franska besittningar och skyddsländer	86,858	
Sandwichsöarne	56,897	2,506,117
De öfriga öarne		2,057,383
Australien och Stilla hafvets öar		4,563,500

Asien befinner sig i en egen ställning med afseende på civilisationens utbredning och samhällets organisation. Undantager man de stycken af denna verldsdel, hvilka befinna sig under omedelbart inflytande af Europa såsom utgörande europeiska magters besittningar, finnes i Asien ingen stat, som kan sägas bära den europeiska civilisationens drag, ingen sådan som de afrikanska republikerne, ingen

1) MEINICKE, Die Inseln des stillen Oceans, T. II, p. 308 o. f. jfr notisen i *Almanach de Gotha* 1876, p. 712.

2) BEHM und WAGNER, h. II, p. 51.

så snarlik ett europeiskt samhälle som Sandwichsöarne. Men dermed är ingalunda sagdt att Asien är en verldsdel för idel barbarer. Der finnes en egen asiatisk civilisation, ja der finnas flera civilisationsformer, olika Europas. Man kan icke kalla sådana stater som China och Japan barbarstater och detta namn passar icke heller aldeles till de mohamedanska staterna t. ex. Persien. Den asiatiska verldsdelen, menskligbetens äldsta fädernesland, utvecklade en egen kultur, som eger bestånd ännu efter årtusenden fastän visserligen öfverträffad af den europeiska bildningen, som är yngre till åren, men rikare och genom kristendomen förädlad. Dock bör dervid ej glömmas att sjelfva kristendomens uphof i den yttre verlden hörer till Asiens verldsdel.

Och långt före kristendomens tid, ja långt förr än Rom bygdes och medan Grekerne ännu voro barbarer, blomstrade Hebreernes civilisation i Asien och dessa folk, som bygde Ninive och Babylon, voro inga vildar. I allt, som till det andliga lifvet hörer, voro de aldeles bortkomne från all sanning och der var mörker öfver deras sedliga begrepp, men i materiell kultur voro de icke oförfarne. Och hos Hebreerne hade äfven det andliga lifvet en utveckling, som var sjelfva kristendomens förberedelse. Nu mera är visserligen allt förändradt. Hebreernes samhälle är uplöst, Ninives och Babylons folk äro döda. Men icke blef med dem den asiatiska civilisationens ljus utsläckt ehuru det är sant, att ljuset icke har lyst öfver hela den stora verldsdelen. Der finnas stora landsträckor, der aldrig någon civilisation har funnits. Råheten och bildningen täfla om största utrymmet.

Mellan Asien och Europa är förhållandet sådant, som en gång af Geijer i en akademisk föreläsning uttrycktes, att »den europeiska verlden har förarbetat kulturens material, som den samma af Asien har erhållit, och den har så förarbetat det, att Europa nu sträcker sitt inflytande öfver Asien och de andra verldsdelarne derjämte. Detta material är religionen». Asien är *religionernas ursprungsland*, när man inskränker detta namn till verkliga lärosystemer och sådana folkföreställningar, hvilkas innehåll icke är blott den otyglade inbillningens lek eller den tjockaste vantrons missfoster,

men verkligen hafva så mycket andligt innehåll, att de kunna sägas vara verklig religion.

Under den verldsålder, som utgjorde Grekers och Romares tid, var förbindelsen mycket liflig och en stark återverkan från Europa på Asien egde rum. Detta förhållande betecknas af *den grekiska kolonisationen i Mindre Asien* samt derefter *Alexander Macedoniens eröfringsvälde* och slutligen *den romerska magtens utbredning*. Under den grekiska tiden före Alexander var stor skilnad mellan Europa och Asien, Grekernes fristater och Persiens despotmonarki, men förbindelser funnos; under Alexander blef vestra Asien upfyldt af grekiska inflytelser och civilisationen gemensam, såsom den samma också under Romarena fortfor att vara. Olikheter må funnits, men utvecklingen rörde sig i samma hufvudriktning, särdeles sedan kristendomen hade blifvit en magt.

Men derefter kom en tid då Asien aldeles skildes från Europa. Denna förändring betecknades af den ur Asien frambrytande *mohamedanska eröfringen*, som lösryckte Asien från den romersk-grekiska verlden och undertryckte den asiatiska kristendomen. Asien kom in i en helt annan kulturkrets, en trängre, en sämre. Det nya intryck, som Europa gjorde genom korstågen, blef icke afgörande. Verldsdelarne stodo hvar för sig såsom verldshistoriska motsatser.

Allt detta, som kan sägas om Asiens och Europas forntida förbindelser, gäller dock endast vestra Asien; hela norden — Sibirien — och den aflägsna östern från och med länderna omkring floderna Indus och Ganges samt bortom Kaspiska hafvet, hela Indien, det stora Hög-Asien, China, Japan och Indiska oceanens öfriga öar visste intet om Europa och Europa intet om dem.

Men slutligen upgick åter en tid, som skulle medföra en ny inverkan från Europa, en helt annan än den fordna. Denna tid betecknas af *det europeiska kolonialsystemets upkomst*. Men dervid fogade sig tidens omständigheter på sådant sätt, att denna inverkan träffade helt andra delar af Asien än dem, som i forntiden hade varit så nära förbundna med Europa. Dessa delar hade ju varit vestra Asiens länder, det nuvarande Turkiet och Persien. Kolonial-

förbindelserna deremot angingo Indien, om hvilket land Europa förut icke hade vetat mycket, samt öarne i Indiens haf, hvilka hade varit för den klassiska forntidens kulturfolk och för Europa under medeltiden aldeles obekanta. I dessa delar af den stora verldsdelen inkom nu ett mycket mägtigt europeiskt inflytande, som ännu fortfar och ej minskas, men ökas. Det betecknas i vår tid af det engelska herraväldet i Indien och det holländska på öarne, förutom att Spaniorer, Portugisare, Fransoser icke äro aldeles utan sina andelar. Och samtidigt härmed har äfven en annan europeisk magt lagt sin hand mycket väldig öfver Asien, nämligen Ryssland, och detta åter igen i sådana hufvuddelar af den asiatiska verlden, som voro främmande för den klassiska fornverlden i Europa. Denna tidsålder hade med *Sibirien* intet att beställa och helt litet med dessa djupt in *i Hög-Asien belägna länder*, öfver hvilka Ryssland från Sibirien utbreder sin magt.

Och den europeiska civilisation, som på dessa vägar nu intränger i Asien, är en annan än den fordna. Greker och Romare äro döde och det europeiska lifvet, ehuru dess anda och innehåll står i ett historiskt sammanhang med den grekisk-romerska bildningen, är dock så olik denna, att de gamle Romare och Greker, om de nu kunde stiga upp ur sina grafvar, icke skulle känna igen Europa. Och deras länder äro icke heller de, från hvilka Asien nu får mottaga kulturens lärdom. England, som herskar i Indien, var för Grekerne obekant och blef för Romarena aldrig något annat än en aflägsen provins; Ryssland låg, med undantag af Kaukasusländerna och Svarta hafvets kuster, aldeles utanför Grekers och Romares synkrets.

Det europeiska inflytandet är också långt ifrån att genomtränga hela verldsdelen. Det har så alltid varit, att Asien i afseende på kultur och samhällsförbindelser icke har utgjort ett sammanhängande helt. Verldsdelens ofantliga storlek har gjort delarne främmande för hvarandra. Der kan mycket få rum, det ena oberoende af det andra. På samma gång en mängd beröringar fordomdags förbundo vestra Asien med Europa, var det norra och hela den inre massan af det södra, det mellersta och det östra Asien på vissa ställen

aldeles ostördt i sitt barbari, annorstädes åter lefde en kultur, utgången ur fornasiatiska begynnelser, hvilkas uphof förlorar sig i urtidens natt och hvilkas utveckling genom årtusenden är för Europas historiske forskare ännu i dag fullkomligen okänd.

Sammanfattar man summan af dessa anmärkningar skulle man kunna säga att Asien fordom delade sig på följande afdelningar:

a) *Vestra Asien*, nära förbunden med Europa till dess att bandet sönderslets af den mohamedanska eröfringen.

b) *Mellersta, södra och östra Asien*, som var tillsluten för Europa, men innehöll en egen, asiatisk kultur, dock begränsad inom vissa landsdelar medan barbariet herskade annorstädes.

c) *Norra Asien*, Sibirien, som visst aldrig var något annat än ett barbarland till dess Ryssarne kommo dit.

I närvarande tid kan delningen åter sägas vara följande:

a) *Vestra Asien*, som är öfvervägande mohamedansk och oberoende af det kristna Europa utom i den del, — de kaukasiska länderna — som Ryssland eger.

b) *Norra Asien*, som är helt och hållet rysk.

c) *Södra Asien*, Indiska halföarne och oceanens öar, i hvilka länder Englands och på öarne Hollands magt är ganska betydlig, men dock ej så, att den europeiska inflytelsen genomtränger länderna fullständigt.

d) *Östra och mellersta Asien*, som lefva sitt eget lif, dels barbariskt, dels på visst sätt civiliseradt.

Förhållandet är helt annat än i Amerika, Australien, på Söderhafvets öar och i de stycken af Afrika, som Europeer hafva intagit. I dessa verldsdelar inrättar Europén sin ställning på egen hand, barbarerne antingen tämjer han eller utrotar han dem och samhället blifver i sin art och sitt lynne europeiskt. Men detta låter sig icke göra i södra och mellersta Asien. Ty der träffar Europén icke blott spridda stammar, hvilkas kraft till motstånd är svag och förmågan af bildning klen, han kommer i beröring med talrika folkmassor och som besitta en viss bildning. Det brittiska riket i Indien blifver aldrig ett nytt England såsom

de nordamerikanska kolonierna det blefvo. Den engelska och den holländska civilisationen kan inverka på Asiaterne, men förmår icke att ombilda dem, icke att döda det asiatiska lifvet och upväcka ett europeiskt i dess ställe. Ryssarne i Sibirien hafva bättre lägenhet, ty der handlar frågan blott om barbari på det asiatiska sättet eller europeisk kultur på det ryska sättet. Sibirien är verkligen ett utvidgadt Ryssland. Mera osäkert är om det samma kan gälla dessa länder i mellersta Asien, som nu mera äfven höra till det asiatiska Ryssland.

Förbindelsen mellan Europa och Asien är emellertid i våra dagar så stor och af så vigtig betydelse, att bland inledande förkunskaper till ett studium af menskligbetens nuvarande tillstånd och särskildt Europas kulturutveckling och politiska förhållanden i vår tid det måste vara en sak af stort interesse att taga kännedom om de allmännaste dragen af Asiens fördelning mellan magter och folkslag.

Vestra Asien, då man afräknar *Asiatiska Turkiet* [1]) och likaså de ryska *Kaukasusländerna,* består för öfrigt dels af den stora halfön *Arabien,* dels af länder, som fordom utgjorde det gamla *Persien.*

Arabien är Asiens yttersta land i sydvest mellan Röda hafvet i vester, Indiska oceanen i söder och Persiska viken i sydost, men sammanhänger i norr och nordost med Syrien och Eufratländerna. — Arabien har sin stora historiska märkvärdighet såsom den mohamedanska religionens ursprungsland. Men detta, att Islams lära och den dermed sammanhängande mohamedanska verldseröfringen hade sin utgångspunkt från Arabien innefattar också landets hela historiska betydelse. Ty under den klassiska fornåldern intog Arabien icke något stort rum i verldshistorien och när sedermera Mohammeds lära utfördes öfver verldsdelar och haf blef sjelfva Arabien icke någon fortfarande politisk magt. Khalifatet flyttades bort och historien har efter den store profetens tid ej mycket att förtälja om Arabien. Den arabiska folkstammens inflytande på andra länder och folk har varit mycket stort, men på det sättet, att Araberne hafva

---

1) Jfr ofv. s. 392.

gått ut från Arabien. Det kunde väl dock finnas en misstanke att icke alla dessa härskaror, som omtalas med det arabiska namnet, just äro af arabisk börd. Öfverallt i orienten hörer man talas om Araber, men sjelfva Arabien har icke och har visst aldrig haft någon mycket stor folkmängd. Landet har till en stor del öckennatur. Men visserligen har det arabiska språket blifvit allmänneligen kändt och begagnadt i orienten. I sjelfva Arabien lärer likväl det språk, som utgör det arabiska litteraturspråket, icke vara allmänt folkspråk och koranens lära säges i sjelfva sitt fäderneslaud icke vara fri för åtskilligt kätteri, till en del af hednisk art. Det nuvarande århundradet har uplefvat en betydlig rörelse i Arabien af de s. k. *Wahabiternes* eller *Wechabiternes* sekt, hvars stiftare Mohammed Abd'ul Wahab upreste sig för att predika en ny Islam, i vissa delar olik Koranens. Rörelsen var tillika politisk, Wahabiterne drogo fram med härsmagt, eröfrade de heliga städerna Mekka och Medina samt förde ett långt krig mot turkiske sultanen tlll dess slutligen Mehemed Ali från Egypten utsände sin fosterson, den ryktbare Ibrahim Pascha, hvilken efter ihärdiga strider besegrade Wahabiterne. Men såsom religionssekt fortlefver denna folkafdelning ännu [1]).

Någon gemensam stat utgör Arabien icke, och landet är också ganska vidsträckt ända till 45,537 g. qv.-m. men med en tunnsådd befolkning, blott 3,700,000 invånare [2]). En del af landet räknas bland turkiska provinser, men största delen är uptagen af särskilda folkstammar, s. k. *Beduiner*, som lefva i en art monarkier under stamhöfdingar *(Emirer, Scheik)*. På södra kusten nära sundet Bab-el-Mandeb, som skiljer Röda hafvet från Indiska oceanen, träffas den engelska besittningen *Aden*.

Persiens namn är historiskt pa annat sätt än Arabiens. Persien var ju en bland det urgamla Asiens stora monarkier, men dock den yngsta, hvarföre också Persien blef ibland dessa magter den, hvilken har fått intaga det största

1) Jfr Brauer und Plath, Handbuch der Geographie und Statistik von Asien p 946 o. f.

2) I denna summa äro den turkiska delen af Arabien samt den engelska besittningen Aden icke inberäknade.

rummet i den forntida verldshistoria, som tillhör den europeiska häfdaforskningen. Ty Persiens historia är samtidig med Greklands och den ställning, som Persien intog till Grekland, blef största anledningen till Persiens verldshistoriska rykte. Perserne voro på den tiden, likasom Turkarne i en senare tid, en eröfrande magt, som hotade att öfverväldiga Europa. Likasom i nyare tid Ungern och Österrike mot Turkarne så utgjorde de grekiska republikerna en förmur, som betäckte Europa och detta med den kraft och verkan att den persiska magten icke blott studsade till baka, men sjelfva Persien blef ett eröfradt land under Alexander från Macedonien och nödgades uplåta sig för den grekiska kulturen. Varaktigt genom tidernas längd blef det europeiskt-grekiska inflytandet likväl icke. *Parthernes* rike upstod och sedermera det nya persiska rike, som kallas *Sassanidernes* och var romerska kejsardömets granne, men icke blef af den romerska magten betvingadt. Den magt, för hvilken detta nya persiska rike skulle falla, var Arabernes och med dem följde den nya religionen, den mohamedanska, som har bestämt det persiska lifvets karakter intill vår nyaste tid. Den persiska mohammedanismen är likväl icke den samma som Turkarnes, men tillhör en egen sekt, de s. k. Schiiternes lära. Under de följande tiderna hafva dynastier upstigit och fallit och för närvarande är den stat, som benämnes Persien, långt från att omfatta hela det land, som fordom bar detta namn. Det nuvarande *Persien* är den vestra delen, den nordöstra utgöres af riket **Afghanistan**, den sydöstra kallas **Beludschistan** och norr ut omtalas ett eget land med benämningen **Kafiristan.** Persien, inskränkt inom sina nuvarande gränser, är likväl ett ganska stort land 29,912 g. qv.-m. men svagt befolkadt med blott 5,000,000. Befolkningen lärer icke vara obemängd, flera folkstammar omtalas, men den egentliga, persiska hufvudstammen har ett visst ehuru aflägset interesse för Europa genom sitt tungomål, hvilket hörer till samma språkstam som de flesta europeiska språk, den indogermaniska språkstammen. Språkens slägtskap häntyder på nationernas urgamla slägtsammanhang, hvaremot en bestämd motsats framträder mot de angränsande folken i Central-Asien, hvilkas språk höra till helt

andra språkstammar. Landet, som kallas Persien, bar fordom äfven namnet *Iran* och var ett kulturland i skarp motsats mot de barbariska nomadstammarnes land, som kallades *Turan*, en motsats, som ännu i dag är ganska märkbar. För civilisationen är Persien icke främmande ehuru formerna äro helt andra än i Europa. Mellan Persiska viken och Indiska oceanen på ena sidan samt på andra sidor de Turkiska länderna vid floden Tigris, det ryska Transkaukasien samt Kaspiska hafvet och den landrymd, som kallas Turkestan och är belägen i det gamla nomadlandet Turan, utbreder sig Persien och utgör ett sammanhängande rike under en enväldigt regerande monark (Schach). Afghanistan är likaledes en sådan sammanhängande stat med monarkisk statsform och har för öfrigt sin politiska betydelse väsendtligen bestämd genom grannskapet med det engelska riket i Indien. Landet är betydligt mindre än Persien, men befolkningen ej fullt så tunnsådd, 13,106 : 2 g. qv.-m. med 4,000,000 invånare. Beludschistan är mindre till omfång, 5,021 : 8 g. qv.-m. med 1,000,000 invånare, Kafiristan beräknas till blott 938 : 7 g. qv.-m. med 300,000 invånare. Båda dessa länder omtalas såsom bebodda af folkstammar under särskildta höfdingar.

Med dessa nu omtalade länder och tillägg af asiatiska Turkiet och det ryska landet Transkaukasien samt den engelska besittningen Aden kan vestra Asien anses vara genomgånget. Området omfattar ungefär den del af Asien, om hvilken den klassiska fornverlden hade sig något bekant. Mohammedansk religion och dermed sammanhängande kultur är öfver hufvud utmärkande för dessa länder. Deras politiska betydelse för Europa i vår tid beror mycket på det asiatiska Turkiets förening med det europeiska samt Persiens granskap med den ryska magten och de aflägsnare ländernas, i synnerhet Afghanistans närbelägenhet till Engelsmännens rike i Indien.

Sammanräkning af Vestra Asiens länder: 1)

Storlek:		*Folkmängd:*	
Arabien	45,537	Turkiet	13,186,315
Turkiet	34,999 : 1	Persien	5,000,000
Persien	29,912 : 5	Kaukasien	4,893,332
Afghanistan	13,106 : 2	Afghanistan	4,000,000
Kaukasien	8,129 : 7	Arabien	3,700,000

1) Behm und Wagner h. III, p. VII.

Beludschistan . . .	5,021 : 8	Beludschistan	1,000,000
Kafiristan.	938 : 7	Kafiristan	300,000
Aden	0 : 36	Aden	29,730
	137,645 : 36		32,109,377

Central-Asien. Vänder man sig norr ut från de länder, som utgjorde det gamla Iran, så inträder man i dess motsats, Turan, de barbariska nomadstammarnes land och på samma gång har man beträdt en helt annan hufvudafdelning inom den asiatiska verlden. Man befinner sig i Central-Asien, i Kaspiska hafvets och sjön Arals land, i floderna Amu Darjas och Sir Darjas, de gamla Oxus's och Jaxartes's områden, länder, hvilka knappt beträddes af någon Europé förr än Alexander förde sin krigshär till dessa trakter, och dessa länder hafva äfven sedermera varit lemnade åt sig sjelfva i ett rent och obemängdt asiatiskt lif tils de nu i vår tid hafva nödgats inträda i beröring med en europeisk stormagt, som är asiatisk tillika, nämligen Ryssland. Här i dessa länder, som gränsa till Persien, Afghanistan och Indien på vissa sidor och på en annan sida till Sibirien, arbetas med rysk politik och strides med ryska vapen, här befinner sig Ryssland i full fart att utbreda ett verldsherravälde öfver mellersta Asien likasom Ryssland redan eger det norra. Och den ställning, som Ryssland intager i Central-Asien, blifver ännu mera betydelsefull derigenom att samma del af Asien är angränsande äfven till den andra stormagten, som är asiatisk och europeisk tillika, nämligen det engelska väldet i Indien. Här är mellanlandet mellan Sibirien och Indien, mellan Ryssland och England. Öster ut sträcker sig denna landrymd till de chinesiska länderna och innefattar en del af dem eller åtminstone vissa landsdelar, som man har brukat räkna till det chinesiska riket.

I Central-Asien lågo de gamla länderna *Baktrien* och *Sogdiana*, hvilka Grekerne synas hafva ryktesvis känt före Alexanders tid och lärde närmare känna genom honom [1]). Under medeltiden voro Central-Asiens områden slagfält för

1) Jfr t. ex. Dictionary of Greek and Roman Geography edited by William Smith. T. I, 365, T. II, 1018.

Dschingis khans och Tamerlans horder. I vår tid finnas här åtskilliga verkliga stater med asiatisk, mohammedansk civilisation, men en stor del af länderna genomströfvas af nomadfolk. *Turkmaner* är ett vidsträckt folknamn, men länderna kallas äfven stundom med en gemensam benämning *Stora Tatariet.*

Turkmanernes land utbreder sig öster ut från Kaspiska hafvet och mellan detta haf samt sjön Aral ligger staten **Khiva**, som i nyaste tid har blifvit ett lydland under Ryssland. Khiva styres af en Khan med despotisk magt, men despoten har länge sväfvat i fara att få en högre herre öfver sig, nämligen ryske kejsaren, och detta öde har omsider gått i fullbordan. Fördraget mellan Ryssland och Khiva d. 24 aug. 1873 innehåller att Khanen erkänner sig för ryske kejsarens »trogne tjenare» och förbinder sig att icke ingå handelsfördrag eller politiska aftal med angränsande magter eller företaga något krig mot dem utan den ryske general-befälhafvarens bifall. Lägger man härtill att Khanen måste afträda hela landet öster om Amu Darja och äfven förband sig att uplåta landet vester om floden för den ryska handeln med stora rättigheter till förmån för Ryssarne, så visar sig detta fördrag mycket betecknande för den ryska magtens allt jämt fortgående utbredning i Central-Asien. Det är svårt att genomskåda sammanhanget och intränga i det inre af sakerna, men så vidt man af ordalydelsen kan se är detta statsfördrag fullt af medgifvanden från Khivas sida och förmåner för Ryssland i afseende på handelstrafiken. Handelsinteresset framstår såsom mycket bestämmande och hela det intryck, som läsningen af denna urkund vill göra, är att man ser en öfvermägtig segrare, som dikterar fredsvilkoren. Det blef bland annat Khanen ålagdt att betala 2,200,000 rubel till ersättning för krigskostnaden i det föregående kriget, aldenstund detta krig var »föranledt af Khanen och af Khivas folk» [1]). Öster om Khiva, mellan detta land och de s. k. chinesiska lydländerna, äfven angränsande till ryska Turkestan, ligger ett annat despotrike, **Bokhara**,

---

1) Fördraget läses hos SAMWER, Receuil general de traités, T. VII, p. 97.

som likaledes har fått sitt område förminskadt genom Rysslands framsteg. Ett fördrag år 1868[1]) innehåller att Emiren af Bokhara afträder en del af sitt land med staden Samarkand, hvarjämte betingades fri trafik för den ryska handeln. Men efter den tiden framstår Bokhara i kriget mot Khiva såsom Rysslands bundsförvandt. Fördraget med Khiva (1873) innehåller att om Ryssland skulle komma att till Bokhara öfverlemna någon del af det område, som afträddes från Khiva, skulle Khanen i Khiva erkänna Emiren i Bokhara såsom rättmätig herre öfver landet. Man återfinner här i Rysslands sätt att umgås med dessa Central-Asiens furstar och länder det vanliga förhållandet när flere smärre stater befinna sig gent mot en enda stor och sig alltjämt förstorande magt, att den ene efter den andre blifver af honom beroende, men kan då äfven under den mägtiges hägn förstora sig på en annans bekostnad. Det vore mödan värdt att eftersöka motsvarande exempel i historien om de gamle Romarenas eröfringar af forntidens länder samt i vår tid Engelsmännens utbredning i Indien.

Räknar man vidare de båda landbenämningarna, **Kokan** och **Karategin**, har man nämnt de centralasiatiska länder och stater, hvilkas politiska ställning väsendtligen bestämmes af deras granskap till den stora, ryska magten. Detta granskap betyder att deras sjelfständighet är osäker, deras utsigt att förvandlas till ryska provinser innebär ett öde, som ingalunda ligger utanför möjligheternas gräns. En annan fråga kan vara om detta öde vore för dem någon verklig olycka. Civilisationens framsteg skulle troligtvis snarare vinna än förlora derpå. Emellertid får man ännu räkna dessa länder såsom sjelfständiga stater. Största magten i Central-Asien är i alla fall Ryssland redan nu genom de besittningar, som Ryssland omedelbarligen innehafver. Förhållandet framgår ur följande sammanställning [2]).

Storlek:		*Folkmängd:*	
Ryska länder	60,075 : 883	Ryska länder	3,800,628
Bokhara	3,950	Bokhara	2,286,000
Turkmanernes land.	3,750	Kokan	800,000

1) Schulthess, Europäisches Geschichtskalender 1868. p. 475.

2) Behm und Wagner h. III. p. vii. o. f. s. 167—68.

Kokan	1,329 : 7	Khiva.	700,000
Khiva	1,050	Turkmanerne	175,000
Karategin	391 : 1	Karategin.	100,000
g. qv.-m.	70,546 : 683		7,861,628

Rysslands öfverlägsenhet i Central-Asien är således mycket stor, denna magt besitter redan nära $^{6}/_{7}$ af landet, visserligen en mycket svagt befolkad landrymd, dess folknummer hinner icke fullt upp till halfva summan, men utgör dock en stormagt i jämförelse med hvar och en af de öfriga. Och på Rysslands sida sida ligger all den fördel, som enhet och sammanhang innebär i motsats mot sönderdelningen mellan smärre länder och folkhopar. Dessa Rysslands centralasiatiska besittningar äro dessutom blott delar af hela den öfriga, stora ryska magten i Asien.

Förhållandet erhåller sin fulla förklaring när man besinnar att ej särdeles långt från dessa länder befinner sig på en annan sida den stora engelska magten i Indien. Det antyddes nyss att dessa små centralasiatiska staters politiska ställning väsendtligen bestämmes af deras granskap med en stormagt, Ryssland. Detta omdöme har sin fulla giltighet, men dock med erkännande att äfven en annan stormagt finnes, hvars inflytelse här kan gå den ryska magten till mötes. Och mötet kan blifva efter omständigheterna vänskapligt eller fiendtligt. Förhållandet blifver ännu mera betydelsefullt derigenom att de båda asiatiska stormagterna, Ryssland och England, äro stormagter i Europa tillika. Det, som händer i Central-Asien, kan inverka på Europa och i sin ordning till en viss grad bero af europeiska förhållanden.

Något annorlunda framställer sig ställningen i de länder, som man finner omtalade under benämningarne **Östra Turkestan** och **Dsungariet** Här framträder en tredje stormagt och denna är rent asiatisk, det Chinesiska riket. Visserligen äro äfven dessa länder Rysslands grannar, östra Sibiriens gräns utsträcker sig vid deras sida, och de statshvälfningar, som hafva timat i denna del af Central-Asien just i den nyaste tiden, sakna visst icke sitt interesse för den ryska politiken och ej heller för den engelska, men ställningen bestämmes dock väsendtligast och närmast deraf att länderna hafva tillhört den chinesiska magten. Om de lös-

rycka sig från China, blifva de likväl icke ryska eller engelska provinser, deras utbrytning ur den chinesiska länderomfattningen, om den bringar till stånd något stadigvarande resultat, skulle innebära upkomsten af nya, egna, rent asiatiska magter.

Ett sådant nytt herravälde har under de sista åren varit eller är på väg att upkomma i Östra Turkestan eller, såsom landet äfven benämnes efter eröfrarens namn, *Jakub Kuschbegis rike*. Det är dock svårt att veta om någon bestämd organisation har blifvit bildad, så att en stadigvarande, ny monarki skulle kunna sägas vara på väg att upstå. Landet är mycket stort och befolkningen upgifves till ett mycket ringa antal blott 580,000 invånare på 20,317 g. qv.-m. — Men vid sidan af denna landmassa får man äfven taga i beräkning det s. k. *Dsungariet*, som likaledes synes vara bortfallet från China och upgifves utgöra en rymd af 6,311 : 5 g. qv.-m. med 500,000 invånare.

Hela Central-Asien skulle då utgöra: [1])

Storlek:		*Folkmängd:*	
Ryssland och angränsande länder . . .	70,546 : 683	Ryssland och angränsande länder	7,861,628
Östra Turkestan . .	20,317	Östra Turkestan . . .	580,000
Dsungariet	6,311 : 5	Dsungariet	500,000
g. qv.mil	97,175 : 183		8,941,628

Östra Asien sträcker sig öster ut så långt verldsdelen räcker d. v. s. till Stilla hafvets kust. Utanför kusten ligga *Japans öar*, men fasta landet är det *chinesiska riket*. Rymderna äro så stora att en stor del af landet blifver liggande instängdt djupt inne i kontinenten ehuru yttersta gränsen i öster och söder är verldshafvet. Norrut äro angränsande länder Sibirien och ryska Amurlandet, vester ut och i sydvest Central-Asien och östra Indiska halfön.

China är i flera afseenden olikt det vestra och mellersta Asien likasom också olikheten är betydlig mellan det egentliga China och de s. k. chinesiska lydländerna. Dessa länder, likasom största delarne af det öfriga Asien, äro mycket tunnt befolkade, men sjelfva China är folkupfyldt ända till öfvermått. I afseende på den andliga kulturen är skilnaden

1) Behm und Wagner, h. III. p. VII.

mycket stor, vestra och mellersta Asien är öfver hufvud mohamedanskt, men i China råder djup hedendom. Men icke derföre djupt barbari, här finnes en civilisation på hednisk grund med Buddhareligion och Kongfutses lära. Den chinesiska civilisationen är likväl långt ifrån att hafva upfylt alla dessa länder, som hafva räknats till det chinesiska riket, der finnes äfven mycket barbari och en stor del af samma länders folk äro nomader.

Den chinesiska kulturen är urgammal och rent asiatisk, hela östra Asien var i forntiden en för europeiska inflytelser tillsluten landrymd, det dröjde mycket länge innan Europas folk hade förvärfvat ens den ytligaste kunskap om dit hörande länder. Det väcker en egen känsla när man besinnar, att medan Greker och Romare utvecklade hela det rika innehållet af sin civilisation till dess att deras verldsperiod nådde sitt slut och det romerska riket förkrossades, Europas nya civilisation, den kristna, upväxte och bar sina frukter, kort sagdt, medan Europa gjorde sin historia — det stycke af verldshistorien, som öfver hufvud upfyller hela mattet af de historiska studierna i våra länder — funnos hela stora afdelningar af menniskoslägtet, som lefde sitt eget, aldeles afskilda lif, obekanta för den europeiska menskligheten. Man finner huru allt det, som vi äro vane att betrakta såsom utgörande verldshistorien, blott är ett fragment och när man derjemte betraktar det icke obetydliga innehållet af östra Asiens civilisation, fattar man den omätliga mangsidigheten af den menskliga andens lif.

Chinas historia hvilar, såsom bekant är, på mythisk grund och Europeerne hafva velat utsträcka den mythiska delen mycket långt. Det har förefallit såsom galenskapens tal när Chineserne hafva talat om sitt rikes grufligt höga ålder, som skulle låta sig räknas till många tusental år. Det må så vara, att den chinesiska forntidens minnen äro blandade med mycken mythisk dikt, kanske finnes likväl i dem ett större stycke sanning än Europeerne hafva trott. Vetenskapen i vår tid vill ju antaga att menniskoslägtets ålder går mycket längre tillbaka än man har tänkt. Det kan då icke förefalla omöjligt, att t. ex. i China verkligen hafva funnits samhällsordningar så uraldriga, att man

hisnar för deras årsberäkning. Asien är efter hvad sägnerna säga och vetenskapen bestyrker den del af jordklotet, som befolkades tidigast, det vore då ej obegripligt om der skulle hafva funnits ett talrikt menniskoslägte och en viss grad af civilisation medan Europa var obebodt eller blott befolkadt af barbarer.

Enligt Chinas historiska sägner skulle monarkiska regentlängder hafva efterföljt den ena den andra sedan uråldrig tid till dess på 1200-talet af vår tideräkning den mongoliska eröfringen inbröt d. v. s. barbarerne från hög-Asien öfversvämmade det chinesiska kulturlandet. Dschingis-Khan hemsökte China, en af hans efterträdare, Kublai-Khan, eröfrade landet fullkomligt och fästade sitt residens i Peking år 1279. Det synes såsom skulle China, det eröfrade landet, hafva bort blifva ett lydland, men då eröfraren tog sitt residens i detta land, blef förhållandet aldeles motsatt, China blef hufvudlandet och barbarländerna blefvo lydländer.

Den mongoliska dynastien regerade dock icke längre än ett århundrade, ej fullt så länge (1279—1368), och derefter följde inhemska regentlängder till år 1644 då en ny eröfring inbröt. Mandschu-Tatarerne intogo landet och en dynasti upsteg, som ännu regerar. Det eröfrade landet blef nu åter hufvudland och under eröfringarne har nationaliteten förblifvit oförstörd och civilisationen bevarat sin inhemska karakter.

Medan allt detta tilldrog sig i China hade tiden kommit då Europas folk begynte undersöka jordklotet. Geografen Ptolomæus i andra århundradet af vår tideräkning hade hört talas om lokalnamnen Serica och Sina, som skola afsett de chinesiska länderna, och någon gång besöktes dessa länder af resande köpmän, som kommo vester ifrån. Knappt voro likväl desse resande komne ända från Europa. Antydningar saknas väl icke aldeles att en viss förbindelse skulle egt rum mellan det romerska kejsardömet och den chinesiska verlden, men förhållandet är dock mycket dunkelt och obestämdt [1]). I Europa visste man under medeltiden knappt något om China förr än den ryktbare Marco Polo framträdde

1) Vivien de Saint-Martin, Histoire de la Geographie p. 206, 213 – 214.

med sin resebeskrifning. Denne man, Italienare till börden, hade fått tillfälle att besöka den yttersta östern och hade lefvat vid Kublai-Khans hof. Tiden var senare hälften af 1200-talet [1]. Någon egentlig förbindelse mellan Europa och China upkom väl dock icke förr än med kolonialsystemet. Då gjordes bemödanden af de sjöfarande nationerna att utvidga sitt handelsområde till China och romerskkatholske religionspredikanter inträngde i landet. Stora frukter ernåddes icke, missionärernes öden voro mycket omvexlande, under vissa tider har kristendomen varit förföljd, men dess arbeten hafva förnyats, nu mera äfven af protestantiske religionslärare. Handelsförbindelsen åter försvårades genom den politik, som följdes i China, att blott undantagsvis lemna tillträde åt Europeer. En enda handelsplats, Kanton, var anvisad åt den europeiska handeln.

Detta förhållande är dock i nyare tid mycket förändradt och förändringen beror på inflytelser af det engelska handelsinteresset. Det har lyckats Engelsmännen att vinna inträde i China och med dem hafva andra Europeer följt. Men dertill har fordrats både ett och väl flera krig. Der utbröt ofred mellan England och China, hvilken slutades med fördraget i Nanking (1842), då kejsaren i China medgaf att icke blott Kanton, men äfven vissa andra hamnar skulle öpnas för den europeiska handeln och ön Hongkong afträdas till England [2]. — Sedermera utbröt nytt krig med England och denna gång äfven med Frankrike (1857), den engelska och franska krigsmagten framträngde till granskapet af Peking och ett nytt fördrag blef afslutadt, enligt hvilket ännu några flera hamnar skulle öpnas, flodfarten på Janktsekiang blifva fri och europeiske resande ega frihet att dväljas i landet samt fri religionsöfning beviljas åt kristendomens bekännare. Detta fördrag, som ingicks år 1858, lärer dock ej gått i fullbordan förr än ett nytt fälttåg hade fört de engelska och franska vapnen till Peking, hvilken stad verkligen intogs år 1860, hvarefter de senaste fredsvilkoren förnyades [3].

1) Jfr. de korta notiserna hos DANIEL, l. c. T. I. p. 342. KLÖDEN l. c. T. III. p. 161. VIVIEN DE SAINT-MARTIN p. 275 o. f.

2) Fördrag läses hos DE MARTENS et DE CUSSY; T. V. p. 215.

3) DANIEL; T. I. p. 345. KLÖDEN; T. III. p. 163.

Och medan China på detta sätt har uplåtit sig för vestra Europas förbindelser, idkas äfven en betydlig handel med grannriket Ryssland, till hvilken magt China har afträdt det s. k. Amurlandet [1]).

China är således nu mera icke ett så inom sig tillslutet land som det har varit. Och landet har icke blott öpnat sig för främlingar, men Chineserne hafva äfven uphört att hålla sig sjelfva instängda. De träffas mångenstädes utanför China och de taga sin del i folkvandringen till Amerika. Inom sjelfva China hafva stora, politiska skakningar egt rum genom det stora uproret af de s. k. *Tai-pings*, ett mägtigt parti, hvilket föranledde våldsama rörelser samtidigt med kriget mot de europeiska magterna på 1850-talet.

Regeringsättet i det chinesiska riket är monarkiskt, men kejsarens magt bunden af gammal häfd och så att despotismen icke framträder i all sin råhet och hårdhet. China har skrifven lag, det har litteratur, det har undervisningsanstalter och en religion, som är grundad på skriftliga urkunder. Det bekanta namnet *Kong-fu-tse* står i spetsen för de religiösa sägnerne, men denna lära är icke ensam, en stor mängd bekänner sig till Buddhareligionen, som i China kallas *Fo's* lära [2]).

Och till de chinesiska länderna räknas äfven *Tibet*, som utmärkes af en egen utveckling utaf den i östra Asien vidt utbredda Buddhareligionen, hvilken i detta land har gifvit uphof åt en hierarkisk eller theokratisk stats- och religionsförfattning, den s. k. *Lamaismen*. Det utmärkande i denna lära är föreställningen om en ständig incarnation af det högsta väsendet hos tvänne menskliga personligheter, hvilka äro på samma gång religionsförfattningens öfverhufvuden, en art påfvar, och tillika verldsliga regenter. Sinsemellan sägas de befinna sig i en sådan ställning, att den ene, som kallas *Dalai Lama*, är det högsta öfverhufvudet, den andre honom underordnad, men båda lära dock i politiskt afseende vara beroende af kejsaren i China. Till religionsförfattningen hörer ett talrikt presterskap samt en art kloster och Tibet saknar ej literatur likasom också i industrielt afseende detta

---

1) Ofv. T. I. p. 327.

2) Brauer und Plath: p. 180, 194.

land får räknas bland Asiens kulturländer, om också så i litterärt som industrielt afseende kulturutvecklingen icke är särdeles rik och mägtig [1]).

Chinesiska rikets länder:[2])

Storlek:

Egentliga China.	73,092 : 56
De s. k. lydländerna	113,794 : 40
Chinesiska riket: geogr. qv.-m.	186,886 : 96

Folkmängd:

Egentliga China.	404,946,514
De s. k. lydländerna	20,187,286
	425,133,800

Ibland lydländerna beräknas Tibet till 30,654 geogr. qv.-m. med 6,000,000 invånare.

Japan utgör det yttersta bland Asiens länder öster ut och är likasom China en gammal, asiatisk kulturstat, men i flera afseenden olik den chinesiska staten. Japan är icke såsom China ett land af ofantlig storlek och dess folkmängd utgör en liten summa i jämförelse med Chineserne ehuru antalet är ganska betydligt i förhållande till landets storlek. De båda ländernas belägenhet är också helt olika. China besitter visserligen en ganska lång kuststräcka, men den stora landvidden medför att en stor del af landet blifver ett kontinentalt land och största delen af de chinesiska lydländerna ligga djupt inne i den högasiatiska kontinenten. Japan deremot består helt och hållet af öar.

Det egentliga hufvudlandet, kärnan af den japanska magten, består af de tre öarne *Nippon (Niphon)*, *Sikok* och *Kiusiu*. Japans folk åter tillhör en annan folkstam än Chineserne, men utgör likasom desse ett verkligt kulturfolk med rent asiatisk bildning. De industriella yrkena omtalas såsom betydligt utvecklade och en viss andlig kultur saknas icke. Religionsystemer skola finnas flera, dels med grundval i Buddhaismen, dels i Kong-fu-tses läror, dels också en för Japan egendomlig religionsform, den s. k. Sintoreligionen[3]).

1) Brauer und Plath; p. 141 o. f.

2) Behm und Wagner, h. II, p. 41.

3) Brauer und Plath; Handbuch der Geographie und Statistik von Asien, p. 257.

Det japanska folket lefde ett kulturlif långt förr än någon menniska i Europa visste att ett land Japan fans. Den japanska staten utbildade sig med en slags theokratisk författning eller hierarkisk så vida som statens politiska öfverhufvud betraktades med en egen religiös vördnad. Förändringar inträffade dock under tidernas lopp på det sätt att den legitime monarken väl fortfor att betraktas såsom ett heligt föremål, ett religiöst öfverhufvud, men den politiska magten stadnade i andra händer. Huru detta tillgick hörer till Japans historia att förtälja. Den egentlige legitime monarken, kyrkofursten, bar titeln *Mikado*, den verldslige regenten kallades *Sjogun* eller äfven *Kubo* och *Taikun*. I nyaste tid synes dock ställningen blifvit förändrad på det sätt att Mikado åter har kommit i besittning af politisk magt. Derjämte skall äfven en annan förändring inträffat i den japanska statens författning. Der funnos i särskilda delar af landet en art vasallfurstar, men deras magt lärer nu vara bruten och hela landet mera omedelbart undergifvet under Mikado [1]).

I förhållande till Europa har Japan varit ett tillslutet land likasom China, men har i nyaste tid öpnat sig för friare förbindelser. Bland märkvärdiga företeelser i den nyaste verldshistorien är också att dessa kulturländer i östra Asien med deras stora folkmängder, den oerhördt talrika folkmassan i China och den temligen betydliga i Japan, icke längre äro afskilda från europeiska inflytelser och Europas folk icke utestängda från dem.

Japan var likväl icke ända från början afstängdt. Portugisare och Holländare erhöllo tillträde till landet och idkade handel derstädes. Men med tiden inträffade oroligheter inom den japanska staten, i hvilka de kristne missonärerne af romersk-katholsk religion beskyldes att hafva tagit en verksam del, och följden blef att Portugisarne förvisades från landet och kristna religionen blef en förbjuden lära. Denna förändring hänföres till år 1637 och från den tiden blef det en politisk grundsats i Japan att utestänga alla främlingar, utom att en handelsplats, *Nangasaki*, var anvisad

---

1) BEHM und WAGNER, h. I, p. 35. h. II p. 35. 88. — BRAUER und PLATH l. c. p. 259. KLÖDEN T. III. p. 227 o. f. DANIEL, I. p. 370.

åt Holländarne. Den förändring, som nu senast har timat, att Japan har trädt i förbindelse äfven med andra stater och folk än Holländarne samt uplatit flera orter än Nangasaki, tog sin början med handelsfördraget mellan Japan och Förenta Staterna i Nord-Amerika år 1854, hvarefter likaledes handelsfördrag blifvit afslutade med flera europeiska stater och deribland äfven med Sverige och Norge (1868) [1].

Japans storlek och folkmängd: [2]

Storlek:

Nippon, Sikok och Kiusiu	5,388
De öfriga öarne	1,927 : 26
	7,315 : 26

Folkmängd: (1872)

Nippon, Sikok och Kiusiu	32,818,010
De öfriga öarne	292,815
	33,110,825

Sammanräkning af Östra Asiens länder:

Storlek:		*Folkmängd:*	
Chinesiska länder .	186,886 : 96	Chinesiska länder .	425,133,800
Japan	7,315 : 26	Japan	33,110,825
Engelska besittningen Hongkong .	1 : 5	Hongkong	124,198
Portugisiska besittningen Macao . .	0 : 06	Macao	71,739
	194,203 : 78		458,440,562

Södra Asien består af de båda Indiska halföarne samt Hindostan upp till Himalayabergen och slutligen hela mängden af öar i Indiska oceanen. I dessa delar af Asiens länder är lifvet icke så rent asiatiskt som i det inre af konti-

1) Brauer und Plath p. 266, Klöden; T. III. p. 231. Daniel T. I. p. 371. Handelsfördragen läsas i de vanliga samlingarne, fördragen med Förenta Staterna 1854 och med England s. å., hos de Martens et de Cussy T. VII. p. 320, 350, med Ryssland 1855, med Holland 1856—57, med Frankrike 1858, och ett nytt fördrag med England s. å., hos Samwer; T. III. 2 p. 454, 392 o. f. 426, 439, så ock nytt fördrag med Förenta Staterna, T. IV, p. 49, 51, med Nord-Tyska Förbundet, T. VI. p. 435 samt med Sverige och Norge 1868, ratificeradt i Stockholm 1869 och i Jeddo 1870. *Svensk Författnings Samling 1871 N:o 23.*

2) Behm und Wagner, h. III. p. VIII. och p. 190.

nenten. England besitter sitt stora rike på vestra halfön och en del af den östra samt i landet upp till Himalaya, Frankrike har inträngt på östra halfön, Hollands magt är utbredd öfver öarne och så väl Spaniorer som Portugisare ega vissa besittningar.

Allt detta hindrar likväl icke att ju den asiatiska karakteren, ehuru icke oblandad, dock är öfvervägande i seder och lif, ty Europeerne utgöra blott ett ringa antal bland Asiaterne. Men vägen för europeiska inflytelser är fri öfver hafvet. Derföre äro också de sjöfarande nationerna från Europa de, som fattat fäste i södra Asien. Dessa folk, först och främst Engelsmännen, äro Asiens sjömagter, men antalet blifver ökadt om det lyckas Ryssland, att med begagnande af Amurlandet och Amurfloden göra sig till en väldig sjömagt på Stilla hafvet.

Frånräknar man Vestra Indien, som beror af England [1], är *Östra Indiens halfö* den enda hufvuddel af Södra Asiens fasta land, der rent asiatiska stater finnas. Dessa äro de tre despotmonarkierna **Birma, Siam** och **Annam.** Alla samman tillhöra med den civilisation, som der finnes, Buddhareligionens kulturkrets, dock, åtminstone i Annam, blandad med chinesiska inflytelser. Och för fullständighetens skull får man äfven räkna några små furstliga herravälden på *Malayiska halfön* der mohamedanismen synes vara rådande.

Men utanför östra Indien ligger den stora samlingen af Östra Asiens öar, de s. k. **Sunda öarne, Filippinerne, Moluckerne,** ön **Timor** m. fl. Herraväldet är deladt hufvudsakligen mellan Holländarena och de inhemska barbarfolken. Men äfven Spaniorer och Portugisare innehafva besittningar härstädes [2]. Med de längst i öster belägna öarne har den indiska verlden nått sin gräns, man nalkas till Australien och Japan.

Sammanräkning af Södra Asiens länder:

1. Hindostan, innefattande landet till Himalaya samt vestra Indiska halfön och Englands besittningar på östra halfön:

---

1) Jfr. ofv. om de engelska besittningarne p. 24 o. f. om de franska p. 53.

2) Jfr. om de holländska besittningarne ofv. p. 49, om de spanska p. 56, om de portugisiska p. 58.

Storlek:

Omedelbart engelska besittningar på fasta landet	44,136 : 22	
Inhemska stater	30,391 : 65	
ön Ceylon	1,150 : 21	
Maldiverne	123	
Portugisiska besittningar	75 : 51	
Lakkediverne	35	
Franska besittningar	9 : 24	75,920 : 83

2. Östra Indiska halfön med angränsande land:

Siam	14,535	
Annam	9,315	
Birma	8,961	
Cambodja (franskt skyddsland) .	1,523	
Smärre stater	1,491	
Cochinchina (fransk besittning) .	1,021 : 44	
Straits Settlements (engelska besittningar)	56 : 72	36,903 : 16

3. Östra Indiens öar:

Sunda öarne och Moluckerne samt ön Timor	31,364 : 2	
Filippinerne och Suluöarne . . .	5,368 : 1	
Andamanerne	120	
Nikkobarerne	34 : 1	
Keelingöarne	0 : 4	36,886 : 8

Hela Södra Asien geogr. qv.-m. 149,710 : 79

1. Hindostan innefattande landet till Himalaya samt vestra Indiska halfön och Englands besittningar på östra halfön:

Folkmängd:

Omedelbart engelska besittningar	191,307,070	
Inhemska stater	46,245,888	
ön Ceylon	2,405,287	
Portugisiska besittningar . . .	527,517	
Franska besittningar	265,071	
Maldiverne	150,000	
Lakkediverne	6,800	240,907,633

2. Östra Indiens öar:

Sunda öarne och Moluckerne med ön Timor	25,000,000	
Filippinerne och Suluöarne .	7,450,000	
Andamanerne	13,500	
Nikkobarerne	5,000	
Keelingöarne	400	32,468,900

3. Östra Indiens halfö med angränsande land:

Annam	10,500,000	
Siam	5,750,000	
Birma	4,000,000	
Cochinchina	1,335,842	
Cambodja	890,000	
Straits Settlements	308,097	
Smärre stater	209,000	22,992,939
	Hela Södra Asien	296,369,472 [1])

Norra Asien skulle nu äfven tagas i beräkning för en öfversigt af hela den asiatiska verldsdelen. Men hela den nordasiatiska landmassan är redan här ofvanför räknad såsom en del af ryska riket, hvartill hela norra Asien d. ä. Sibirien med Amurlandet hörer. Blott totalsummorna må här uprepas.

Norra Asiens *storlek* geogr. qv.-m. 227,014 : 579
» » *folkmängd* 3,428,867

Öfversigt af verldsdelarne.

Storlek:		*Folkmängd:*	
Asien	813,729 : 992 [2])	Asien	799,289,906
Amerika	750,430 : 087	Europa	302,972,723
Afrika	543,626 : 6	Afrika	206,007,500
Europa	179,884 : 1	Amerika	86,036,867
Australien med Stilla hafvets öar	161,098 : 7	Australien med Stilla hafvets öar	4,563,500
	2,448,769 : 479		1,398,870,496

1) Jfr hufvudsakligen BEHM und WAGNER, h. III. p. VII–VIII.

2) Siffran erhålles genom tillägg af Kaspiska hafvets areal = 7,980 : 3.